

ÖZGEÇMİŞ

Dr. Turgay Bülent Gökçürk, 1961 yılında İsrail'de doğdu. Kara Harp Okulu, Kara Harp Akademisi ve Silahlı Kuvvetler Akademisi'nde eğitim gördü. TSK'nın çeşitli birliklerinde karargah ve komutanlık görevlerinde bulundu. Kara Harp Akademisi (İstanbul) ve Arabiya'nın Harp Akademisi(Bahre)'nde Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. Kıbrıs'ta Komutan Albay olarak Temsil Komitesi Başkanlığı ve KKTG Güvenlik Kurulunca 1. Akademi Komutanlığı görevlerini yapmayı sürdürdü. 2007 yılında kendi isteği ile TSK'dan emekli oldu.

İzmir Dekan Fyşil Üniversitesi'nde uzmanlık doktoru eğitiminde, tez çalışmasını "*1974 öncesi Türkiye'nin Kıbrıs politikalemlerini vizyonu ve uygulamaları*" konusunda yaptı. 2009 yılında merhum Raif B. Donduş'un tezini düzenledi. "*Emisyon Değişimi ve İklimden Etkilenen Geçmiş-1931 İsrail*" isimli kitabını yayınladı. Muhtelif makale ve bildirileri bulunan Dr. Gökçürk, İktisat Değişim Akademisi Üniversitesi Anadolü Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanlığı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

GÜNEŞ YAYINCILIK

DaÜ Karşısı No:266 C / G. Mağosa
Tel:0392 365 03 70-0533 861 62 42

TÜRKİYEİNİN 1974 ÖNCESİ KIBRIS POLİTİKASI
VİZYONU VE UYGULAMALARI

DR. TURGAY BÜLENT
GÖKÇÜRK

DR. TURGAY BÜLENT GÖKÇÜRK

**TÜRKİYE’NİN 1974 ÖNCESİ
KIBRIS POLİTİKASI,
VİZYONU VE UYGULAMALARI**

Dr. Turgay Bülent Göktürk

**GÜNEŞ YAYINCILIK
GAZİMAGUSA, 2014**

ISBN 869-745-324-354-6

GÜNEŞ YAYINCILIK

KİTAP İSTEME ADRESİ:

DAÜ KARŞISI NO: 266/C

Gazimagusa/KKTC

Tel: 0 392 365 03 70/ 0 533 848 1623

E-posta: hakan_1185@hotmail.com

KAPAK TASARIM

Onur YOLAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
ÖZET	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ YÖNETİMİ DÖNEMİ (II. DÜNYA SAVAŞI SONUNDAN CUMHURİYETE KADAR OLAN SÜREÇ)

A. İngilizler'in Ada'da Özerk Yönetim Kurma Çalışmaları	27
B. Paris Barış Konferansı Dönemi	28
C. Lord Winster'in Çalışmaları ve Rumlar'ın Tepkileri	29
D. Amerika'nın Kıbrıs'a Yaklaşımı	31
E. 1950 Plebisit Süreci	32
1. Plebisitin Hazırlık Aşaması ve Kıbrıs Türkü'nün Tepkisi	32
2. Plebisitin Gerçekleştirilmesi	33
F. Plebisit Sonrası Faaliyetler	35
1. Türkiye'deki Durum ve Türkiye'nin İlk Kez Kıbrıs'la İlgili Resmi Görüş Açıklaması; "Kıbrıs Diye Bir Mesele Yoktur" Politikası	35
2. Rumların Yunanistan, İngiltere ve ABD üzerindeki faaliyetleri	36
G. 1950'de Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi ve Yeni İktidarın Kıbrıs Politikası ile TBMM'deki Tartışmalar	38
H. Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletler Platformuna Taşınması	41
I. Kıbrıs, EOKA'yla Tanışıyor	44
İ. 1955 Londra Konferansı, Türkiye'nin "Ada'nın Statükosunun Değiştirilmesine Karşı Olduğu, Değişecekse de Ada'nın Türkiye'ye Devredilmesi" Politikası	47
J. 6-7 Eylül 1955 Olayları	50
K. İngilizler'in Ada'da Özerk Yönetim Kurma Çalışmalarında Vali Harding Dönemi ve Mac Millan Planı	52
L. TBMM'de Hükümet ve Muhalefetin Kıbrıs Konusundaki Tartışmaları	54
M. Türkiye'nin, Ada'nın Türkiye'ye İlhakını Resmi Ağızdan İfadesi	59
N. Vali Harding'in 1956'daki Özerklik Çalışmaları	62
O. Makarios'un Seyşel Adalarına Sürgün Edilmesi ve İngiltere ile Türkiye Hükümetleri'nin Açıklamaları	62
Ö. Yunan Parlamentosu'nun Dünya Parlamentolarına Mesajı ve TBMM'nin Tepkisi	64

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA LORD RADCLIFFE DÖNEMİ VE TAKSİM TEZİ

A. Teklif ve İngiliz Tekliflerine Türkiye'nin Yanıtı	67
B. Lord Radcliffe'nin Hazırladığı Anayasanın Açıklanması ve Tepkiler	68
C. Lord Radcliffe Raporuna Türk Tarafının Yaklaşımı ve Türkiye'nin Yeni Kıbrıs Politikası: TAKSİM	69
D. Kıbrıs, Yeniden BM'de	75
E. Ada'da Devam Eden Terör ve Makarios'un Sürgün Hayatının Sona Ermesi, İngiltere - Türkiye Gerginliği	75
F. NATO'nun Girişimleri	77
G. 1957 Sürecinde Türkiye'nin Taksim Israrı	77
H. 1958 Sürecinde Türkiye'nin Taksim Politikası	79
1. TBMM ve DP Grubundaki Görüşmeler	80
2. Taksimi Destekleyen Mitingler	81
3. Taksim Tezinin TBMM Tarafından Dünya Kamuoyuna Bildirilmesi	81
I. Kıbrıs Türkü'nün Savunma Gereksinimi ve Türk Mukavemet Teşkilatı(TMT)'nin Kuruluşu	83
İ. Mac Millan Planı	87
J. Mac Millan Planına Türk Tarafının Yaklaşımı	89
K. Mac Millan Planı'nın Uygulanmaya Başlaması - "4 Haziran 1878'de Anavatan'dan Ayrı Düşmenin Acısı - 1 Ekim 1958 Hürriyet'e, Mesut Günlere Doğru İlk Adım."	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'TA CUMHURİYETE DOĞRU - ZÜRİH VE LONDRA ANTLAŞMALARI

A. Zürih Antlaşması Öncesi Kıbrıs Yeniden BM'de	93
B. Zürih Antlaşması	94
C. Londra Antlaşması ve Türkiye'nin Taksim Tezinden Geri Dönüşü	95
D. Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Ankara'daki Yansımaları ve Zorlu'nun Açıklamaları	97
E. Antlaşmaların TBMM'deki Onay Süreci	101
F. Antlaşmalara Tarafların Bakışı	110
G. Antlaşmaların Hazırlık Süreci	111
H. Türkiye'de Yönetim Değişikliği - 27 Mayıs Darbesi ve Demokrat	113

Parti	
I. 27 Mayıs Darbe Yönetimi, Kıbrıs Türk Liderliği ve Kıbrıs	114
İ. Büyükelçi Mehmet Emin Dırvana	117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960 - 63 SÜRECİ - KIBRIS CUMHURİYETİ

A. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İlanı ve Rumlar'ın Cumhuriyet'e Bakışı	121
B. Üç Yıllık Cumhuriyet ve Sorunları	122
1. Ekonomik Sıkıntılar	123
2. Kamu Hizmetlerindeki % 70-30 Oranı'nın Uygulanması	123
3. Ayrı Belediyeler	125
4. Kıbrıs Ordusu	132
5. Makarios'un Kıbrıs Cumhurbaşkanı Sıfatıyla Yaptığı Yurtdışı Ziyaretleri	136
6. Makarios'un Ankara Ziyareti	137
C. Yıkıma Giden Süreç	139
1. Anayasa Değişikliği İle İlgili Rum Girişimleri ve Türkiye'nin Tepkisi	139
2. İngiltere Gözüyle Son Gelişmeler Karşısındaki Türkiye'nin Kıbrıs Politikası	142
3. Makarios'un Anayasa Değişiklik Teklifi	144
4. Türkiye'nin Yanıtı	146
5. İngiltere'nin Girişimleri	150
6. 1960-1963 Sürecinin TBMM'deki Yansımaları	151

BEŞİNCİ BÖLÜM

1963 BUNALIMI

A. Akritas Planı ve 1963 Kanlı Noeli	179
B. Diplomatik Girişimler	185
C. Kıbrıs Türk Liderliği'nin Kanlı Noel'i Değerlendirmesi	195
D. Kanlı Noel'in TBMM'deki Yansımaları	199

ALTINCI BÖLÜM

1964-1967 SÜRECİ

A. Londra Konferansı	216
B. Kıbrıs'taki Gelişmeler	227
C. 1964 BM Kararı ve Meşru Rum Hükümeti	230
D. BM Barış Gücü'nün Ada'ya Geliş Süreci ve Sonrası	237
E. Türkiye'nin Ada'ya Müdahale Girişimi ve Johnson Mektubu	250
F. Johnson Mektubunun Türk Siyasetine Etkileri	256
G. Acheson Planı ve Erenköy Çatışmaları	258
H. Acheson Sonrası Türk-Yunan İkili Görüşmeleri	263
I. 1967 Krizi	265

YEDİNCİ BÖLÜM

1968-1974 SÜRECİ

A. Türk -Yunan İkili Görüşmeleri	273
B. Denktaş'ın Ada'ya Dönüşü ve Kıbrıs'da Toplumlararası Görüşmeler	273
C. 15 Temmuz Darbesi ve Kıbrıs Türk Barış Harekâtı	276
SONUÇ	281
KAYNAKLAR	289
EKLER	297

ÖNSÖZ

Megali İdea düşüncesinin Ada'ya gelişiyle birlikte, Rum Ortodoks Kilisesi'nin önderliğinde Enosis çizgisini benimseyen Rumlar, bu vizyonlarından hiçbir zaman taviz vermemişler, geri adım atmamışlardır. Bu maksatla gündemi daima kendileri belirlemiş, ereklerine giden yolda uluslararası her siyasi akımı kendi yönlerinde kullanmayı bilmiş, gerektiğinde konjonktürü yönlendirmeyi bile başarabilmişlerdir. Dolayısıyla, kendilerince doğru bildikleri yoldan sapmadan ilerleyerek her eylemde, yarattıkları her krizde biraz daha hedeflerine yaklaşmışlardır.

Aynı paralelde Türkiye'yi değerlendirdiğimiz zaman bazı soruları sorma gereksinimi duyuyoruz. 1950'lerde kamuoyunun yoğun baskısı sonucu Türkiye'deki siyasi iktidarların gündemine gelen Kıbrıs'taki 1974 öncesi "Türk Vizyonu" nedir? Gerçekten bu konuda değişmez bir vizyon var mıdır? Bu vizyon Türkiye'nin kendi istemi ve gereksinimleri kapsamında mı belirlenmiştir? Yoksa değişen dünya konjonktürü içinde Türkiye'nin yapabilecekleri ile değişmekte ve sınırlandırılmakta mıdır? Ve son olarak Kıbrıs Türk liderliği ile Türkiye arasında "ortak vizyon" var mıdır?

Bu çalışmada, belirtilen sorulara yanıt vermek için önce Kıbrıs'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi gündemine gelene kadar yaşadığı tarihsel süreç incelenmiştir. Özellikle Rumların değişmeyen çizgileri olan Enosis'in gerçekleşmesi yönündeki çabaları ve bu çabalara Türklerin de bilerek veya bilmeyerek ne kadar katkıda buldukları ve bu süreçte Kıbrıs Türk Toplumunun yaşadığı sıkıntılar ortaya koyulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte, İngilizlerin Ada'da özerk yönetim kurma çabaları ile 1950'de Türkiye'de iktidara gelen Demokrat Parti(DP)'nin 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar uyguladığı Kıbrıs Politikası irdelenmiş, bu süreçte başlangıçta kendilerinden önceki Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)'nin de uyguladığı "*Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur*" politikasının daha sonraki değişimleri olan "*İlhak*", "*Taksim*" ve "*Cumhuriyet*" politikalarına ne şekilde dönüştüğü incelenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahitlik yapan Askeri Darbe yöneticileri ile ardından iktidara gelen CHP'nin uyguladığı Kıbrıs politikasının masaya yatırıldığı bölümde, aynı zamanda Kıbrıs Türk liderliği ile Ankara arasındaki görüş farklılıkları üzerinde durulmuştur. Son olarak, CHP sonrası iktidara gelen Adalet Partisi'nin özellikle Ada'daki ikili görüşmeler sürecindeki Kıbrıs'a bakış açısı ile 1974 Barış Harekâtı'na giden süreç ele alınmış ve yukarıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır.

Çalışmada ayrıca, Kıbrıs'ta öğrenim gören yaklaşık 850 üniversite öğrencisine bir saha çalışması uygulanmış ve çalışma yapılan konu üzerindeki tarih bilgilerinin düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bir başka ifadeyle, toplumun aydın kesimini oluşturma adına eğitim ve öğretim yapan

gençliğin, geçmişin sorunları hakkında halkı ve gelecek nesilleri aydınlatmak için ne kadar donanımlı oldukları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışma esnasında konunun özelliğini dikkate alarak Türk siyasetinin kalbini oluşturan ve dönemin politikacılarının görüşlerine ve konuşmalarına birinci elden ulaşmamı sağlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi'nin incelenmesine öncelik verdim. Ayrıca, özellikle Girne'deki KKTC Milli Arşivi, Lefkoşa'daki *Halkın Sesi* Gazetesi arşivi, TC Başbakanlık arşivi ve *Milliyet* Gazetesi arşivi dönemin haberlerine ve belgelerine ulaşmama olanak sağladı. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi ve İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi kütüphaneleri ile İzmir Milli Kütüphanesi ve DAÜ Kıbrıs Politikaları Merkezi çalışmamda bana destek sağlayan diğer kaynakları oluşturdular. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) Derneği Başkanı Yılmaz Bora ve Mücahitler Derneği Başkanı Vural Türkmen de desteklerini esirgemediler. İlgililere yardımlarından dolayı müteşekkirim.

Bu çalışmada desteğini yanımda bulduğum çok sayıda kurum ve kişiden söz ederken, öncelikle belirtmeyi bir minnet borcu kabul ettiğim, adı geçen konuyu araştırmamı isteyen ve bunun için beni bizzat yönlendiren ve Mayıs 2011'de rahatsızlanana kadar her fırsatta bana zaman ayırıp canlı tarih olarak yaşadıklarını anlatan ve bunları kayıt altına almama olanak sağlayan, kişisel arşivindeki bilgi ve belgeleri tereddütsüz benimle paylaşma nezaketinde bulunan KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf Raif Denктаş'a saygı ve teşekkür duygularımı arz ediyor, bu vesileyle bir kez daha ruhu şad olsun diyorum.

Çalışmalarımın her aşamasında yapıcı eleştirileri ve desteğiyle bana yol gösteren ve teşviklerini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Kemal Arı'ya özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıca, akademik çalışmalara başlama konusunda beni yüreklendiren Doç. Dr. Hasan Cicioğlu'na, İngiliz arşiv belgelerine ulaşmam için özveride bulunarak kişisel arşivini benimle paylaşan Dr. Gürhan Yellice'ye, bu sonuca ulaşmamda bana uygun çalışma ortamı sağlayan ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim eşim Süheyla ile ikizlerim M.Sercan ve A.Serkan'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

Dr. Turgay Bülent Göktürk

ÖZET

Kıbrıs sorunu, resmi olarak 1954 yılında Türkiye'nin gündeminde yer almaya başlamıştır. Bu tarihe kadar Türkiye, Kıbrıs Adası'nı ele geçirmek isteyen Yunanistan karşısında, Ada'nın İngiltere'ye ait olduğu gerekçesiyle sessiz kalmış ve "Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur" politikası izlemiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu 1954 yılında Birleşmiş Milletler'in gündemine getirmesi üzerine, Türkiye de bu soruna kendi iradesi dışında taraf olmak durumunda kalmıştır.

Bu tarihten sonra Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda izlediği politikalar üç aşamadan geçmiştir. Birinci aşamada; Türkiye, Kıbrıs'ın, İngiltere tarafından Türkiye'den alındığı için Ada'nın bütünüyle Türkiye'ye geri verilmesi anlamına gelen "ilhak" tezini savunmuştur. Ancak kısa bir süre sonra bu politikanın başarılı olamayacağı anlaşılmıştır.

Türkiye, ikinci aşamada, dönemin siyasi, ekonomik koşullarının zorlaması ve İngiltere'nin de baskıları sonucunda, 1957 yılından itibaren, Kıbrıs Adası'nın paylaşılmasına razı olmuş, yani "Taksim" tezini benimsemiştir.

Ancak bu politika da uzun ömürlü olmamış ve Türkiye üçüncü ve son aşamada, İngiltere'nin empoze ettiği ve taraflara baskı yaparak kabul ettirdiği federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması yolundaki çözümü kabul etmiştir. Bu çözümün sonucu olarak, 1959'da Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalanmış ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti de ancak üç yıl yaşamış ve iki toplum arasındaki mücadele, 1974 Barış Harekâtı'na giden sürece tanıklık etmiştir.

Bu çalışmada, Kıbrıs'ın Türkiye için tarihsel, kültürel ve özellikle stratejik önemi ortaya koyulmuş ve Türkiye'nin 1974 öncesindeki Kıbrıs politikaları ve bu politikadaki değişkenlikler incelenerek, bu değişkenliklere etki eden iç ve dış unsurların neler olduğu sorularına yanıt aranmıştır. Kıbrıs'taki Türk vizyonunun, Türkiye'nin kendi istemi ve gereksinimleri kapsamında saptanıp saptanmadığı ortaya koyulmuştur.

ABSTRACT

Cyprus problem officially began to take place on the Turkish agenda on in 1954. Until that date Turkey remained silent against Greece which wants to conquer island of Cyprus, because the island belongs to Britain, and kept on the grounds which "*we dont have a Cyprus problem*". But when Greece brought the issue to the agenda of the United Nations, Turkey had to be part to this problem other than his own will.

After this date there are three stages of the policies Turkey pursued in the past. In the first stage Turkey defended the thesis "annextion", which means giving back the entirety of the island to Turkey, because the island taken by Britain from Turkey. But shortly after understood that the succes of this policy is not possible.

Because of the political and economical conditions of the time and also as a result of the pressure of the UK, Turkey on the second stage willing to adopted the thesis namely as "slash", means sharing the island of Cyprus. However this policy did not succesful and Turkey on the third and final stage and with the imposing pressures of Britain to the both parties towards to establishment of a federal solution of the Republic of Cyprus has adopted.

As a result of this solution the Zurich and London agreements signed in 1959 and under the guaranteurship the United Kingdom, Greece and Turkey the Federal Republic of Cyprus was established. The Republic of Cyprus only lasted three years and the struggle between the two communities have been witnessed the 1974 Peace Operation.

In this study, historical cultural and most importantly strategic importance laid down and Turkey's pre-1974 policies and their variations examined and what are the internal and external factors that affects these variability question tried to be answered. Also is the Turkish vision on Cyprus determined by their own requirements and own request or not is tried to be revealed.

GİRİŞ

Konum itibarı ile 34° 33' – 35° 41' kuzey enlemleri ile 32° 20' – 34° 35' doğu boylamları arasında yer alan¹ Kıbrıs Adası, 9251 km²lik yüzölçümüyle² Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adası olup, Türkiye sahillerinden (Anamur Burnu) 71km., Suriye'den 100 km., Mısır'dan 370 km., Rodos'tan 400 km.ve Yunanistan sahillerinden (Pire-Arnaut Burnu) 800 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Kıbrıs Adası, Marmara Denizi'nin (11.500 km²) içine rahatça sığacak kadar küçük olmasına karşın, coğrafi konumu itibarıyla arz ettiği önem oldukça büyüktür. İngiliz siyaset adamı Benjamin Disraeli, bu önemi birçok kereler İngiliz Kraliçesi Victoria'ya söylediği şu sözlerle vurguluyor; “*Kıbrıs, Ön Asya'nın anahtarıdır*”³. Doğu Akdeniz'in en büyük adası durumunda bulunan⁴ ve Toroslar'ın çevrelediği Çukurova bölgesi ile Amanoslar'ın kuşattığı bugünkü Hatay bölgesi arasında bir ada olması dolayısıyla; bu kara parçaları ile bir bütünlük arz eden Kıbrıs, aynı zamanda Hatay ile Anadolu kıyılarının teşkil ettiği İskenderun Körfezi'ne hakim bir noktada bulunması nedeniyle bu bölgeleri kontrol eder bir konumdadır⁵. Böylece, hem zaman zaman bölgedeki çeşitli rekabetin, siyasi ve askeri üstünlük kavgalarının yer aldığı bir alan, hem de üç kıta ticaret yollarının kesiştiği bir kavşak noktası olarak Asya, Avrupa ve Mısır uygarlıklarının buluşup kaynaştığı bir Ada ve⁶ tarihin en eski devirlerinden beri Akdeniz dünyasına hâkim olma mücadelesi veren milletler için önemli bir cazibe merkezi olmuştur⁷.

Coğrafi konumu nedeniyle Kıbrıs, tarih boyunca bölgedeki güç dengeleri ile medeniyetlerin, kültür ve ticaretin, çeşitli dil ve dinlerin etkisi altında kalmış ve tarih boyunca yazgısı dışarıdan belirlenmiş bir Ada; halkına danışılmaya gerek duyulmadan alınan, satılan, egemenliği devredilen bir ülke olmuştur⁸. Kıbrıs'ın Güney Anadolu ve Suriye kıyılarını gözetim altında tutabilecek bir konumda olması, tarihin en eski devirlerinden başlayarak gerek Anadolu'ya, gerekse Suriye'ye egemen olan devletlerin Kıbrıs'ı kendi topraklarına katmak istemelerine neden

---

¹Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo (Megali) İdea, Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985, s.8.

² Atilla Atan, “Kıbrıs-Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 14, Ankara, 1986, s.56.

³ İbrahim Artuç, *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, İstanbul, 1989, s. 32.

⁴Turan Gökçe, *1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler*” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi II. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1998, s.1.

⁵ Süleyman Özmen, “Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs”, İstanbul, 2005, s.47.

⁶ Ahmet Gazioğlu, “Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri”, Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Lefkoşa, 2001, s.17.

⁷ Turan Gökçe, *1571 Yılında İçel Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler*” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi II. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1998, s.1.

⁸ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi*, 1878-1960,C.1, İstanbul, 1984, s.11.

olmuştur⁹. Tarihi MÖ 3000'e uzanan Kıbrıs'ta 1571 yılına kadar; Mısırlılar, Hititler, Akalar, Dorlar, bazı kolonilere sahip olan Yunanlılar, Fenikeliler, Asurlar, Persler, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, İngilizler, Tapınak Şövalyeleri, Lüzinyanlar, Cenevizliler, Memlukler ve Venedikliler hüküm sürmüştür¹⁰.

Kıbrıs, devrin en güçlü deniz devleti olan Venedik'in elinde bulunduğu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada uzanan geniş kara ve deniz sınırları içerisinde, devletin yumuşak karnının en hassas noktasında bir çibanbaşı gibi duruyor ve bu durumuyla Osmanlı İmparatorluğu için bir tehdit ve tehlike kaynağı oluşturuyordu¹¹. Stratejik açıdan önemli olan bu Ada'da üslenen korsanların Osmanlı donanmasına ve hacca giden yolcu gemilerine saldırması, keza Ada'yı yöneten Venedikliler'in Osmanlı İmparatorluğu'na düşmanca tutum sergilemesi, bu arada Kıbrıs Ortodoks halkının Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemesi Osmanlı İmparatorluğu'nu Kıbrıs'a yöneltmiştir¹².

Osmanlı, 1570 yılında Kubad Çavuş'la¹³ Venediklilere bir ultiatom vererek Ada'yı savaşız olarak kendilerine teslim etme konusunda girişimde bulunmuş¹⁴, ancak Hristiyan Avrupa'dan gelecek yardıma çok güvenen Venedikliler tarafından teklif ret edilince¹⁵, Ada'yı ele geçirmek için akınlara girişmiştir. Lala Mustafa Paşa'nın komutası altında atlı ve yaya 60.000 kişiden oluşan Osmanlı Ordusu, karşılarında bir ordu ile savaşmadan 2 Temmuz 1570'de Limasol'a çıkmıştır. 3 Temmuz'da Tuzla'nın alınmasından sonra Osmanlı Ordusu Lefkoşa'yı kuşatmak üzere harekete geçmiş ve 9 Eylül 1570'de de Lefkoşa'yı almıştır. Osmanlı Ordusu'nun seferlerinde Ada halkının desteği önemli yarar sağlamış ve Lala Mustafa Paşa'nın tek bir ateş açmadan Girne'yi ele geçirmesinde yardımcı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu da bu yardımı, daha sonra Ada halkını bir ölçüde özerk bırakacak kararlar alarak ödüllendirmiştir. Girne'den sonra diğer şehirleri ele geçirmek için harekete geçen Osmanlı Ordusu, Mağusa'da direnişle karşılaşmış, Eylül 1570'de başlayan direniş, 4 Ağustos 1571'de Mağusa Kale komutanı Baragadino'nun 5 maddelik bir antlaşma sonunda kaleyi teslim etmesiyle sona ermiştir¹⁶. Mağusa'nın düşmesi aynı zamanda Osmanlıların, yani Türklerin Kıbrıs'taki egemenliğinin başlangıcı olmuştur. Kıbrıs Adası, 1571'de Osmanlı

---

⁹ Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar-Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, İstanbul, 2004, s.271.

¹⁰ İsmail Bozkurt, **Kıbrıs Tarihine Bir Bakış**, Ankara, 2001, s.9.

¹¹ Mütercimler, Öke, a.g.e., s.272; Rıfat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul, 1978, s. 11.

¹² Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Türk Tarihi, Türk Dönemi (1570-1878)**, Lefkoşa, 1994, s.10-11.

¹³ Venedik'e gönderilen Osmanlı diplomatlarından biri olan Kubad Çavuş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Maria Pia Pedani-Fabris, **Ottoman Diplomats in the West The Sultans Ambassadors to the Republic of Venice**, Tarih İncelemeleri Dergisi, XI, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1996, s. 187-202.

¹⁴ Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989, s.18.

¹⁵ V.J.Parry, **A History of Ottoman Empire to 1730**, Cambridge, 1976, s.109.

¹⁶ Gazioğlu, a.g.e., 1994, s.35-83.

egemenliği altına girmiş¹⁷ ve 1878 tarihinde geçici olarak İngiltere'nin egemenliğine verileceye kadar, 308 yıl kesintisiz olarak, Osmanlı yönetiminde kalmıştır.

Venedik egemenliği döneminde can ve mallarından, ırzlarından güven duymayan büyük çoğunluğu Ortodokslardan oluşan Kıbrıs Rumları, 1571'de başlayan Türk döneminde Türk yasaları altında yaşamaya başladı. Bu yasaların en önemlisi olan, Ada'nın fethinden sonra 7 Mayıs 1572'de II. Selim tarafından çıkarılan Kıbrıs Kanunnamesi'yle (23 Zilhicce 979) Kıbrıs'taki insanların rahat etmeleri sağlandı¹⁸.

Bu Kanunname'ye uyularak Venedik yönetimi döneminde toplanan vergilerin önemli bölümü ortadan kaldırıldı. Hıristiyan halkın vergilerini dragoman (saray tercümanı) toplamaktaydı. Dragoman, vergi toplama görevinin yanısıra, devletle Hıristiyan uyruk arasındaki ilişkiyi sağlamaktaydı¹⁹.

Osmanlı Devleti, yönetimi altındaki çeşitli dinsel topluluk ve halklara, “*millet*” politikası çerçevesinde özerklik tanıyarak, bu toplulukların dini otoritelerine “*temsil yetkisi*” vermekteydi. Bu çerçeve içinde Osmanlı Yönetimi, Kıbrıs'ın Ortodoks Hıristiyan halkına, üçyüz yıldır Latin Katolik baskısı altına konmuş bulunan Ortodoks Kilisesi'ne sahip çıkma hakkını tanıdı²⁰. Bu dönemde Ortodoks Başpiskoposluğu'na bütün hakları iade edildi ve böylece Luzinyanlar'la Venedikliler dönemlerinde yerli halkın elinden alınan dinsel özgürlükler geri verildi²¹. Türkler Kıbrıs'ı fethettiği zaman, Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu sürgündeydi. Bu Başpiskopos, sürgünden Lefkoşa'ya getirildi ve Ortodoks Kilisesi'nin başına geçirildi. Ayrıca, Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposu'na ilk defa Bizans İmparatoru Zeno (İ.S. 474-491) tarafından verilen, ama Luzinyanlar döneminde kaldırılan kırmızı mürekkeple imza atmak ve asa taşımak hakkı, 1660 yılından itibaren yeniden tanındı ve Başpiskopos, Rumların sözcüsü olarak kabul edildi. Hristiyan halktan para ve vergi toplama yetkisi de Başpiskoposluğa verildi²². Böylece, Rum Ortodoks Kilisesi, toplumsal gücünün yanında ekonomik bir güç haline de gelmiş oldu²³.

Kendilerine tanınan hak ve özgürlükler, Onlar'da Ada'ya egemen olma düşüncesini yarattı. Türk döneminde Katolik Kilisesi'nin işlerliğini kaldıran ve Ortodoks Kilisesi'ni yeniden canlandıran Türklere karşı en azından minnet duygusu taşıması gereken Ortodokslar, aralarında Amathus Piskoposu Esaias ve büyük rütbeli kimselerin imzaladığı bir mektupla fetihten kısa bir zaman sonra, 1608'de Savoy Dükası Charles Emanuel'le Toskana Grandükası I. Ferninant'tan Kıbrıs'ı

¹⁷ Gazioğlu, a.g.e., 1994, s. 91-95.

¹⁸ Kanunnamenin ayrıntıları için bkz; Bener Hakkı Hakeri, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, Ankara, 1993, s. 250-251.

¹⁹ A.g.e., s. 249-250

²⁰ Geoge H. Hill, **A History of Cyprus IV**, 1952, Cambridge: Cambridge University Press, s. 25

²¹ A.g.e. III, s. 1085; Çay, a.g.e., s.11-12.

²² Hakeri, a.g.e., s. 254

²³ Halil Fikret Alasya, “**Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar**”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara, s.131.

kurtarmaları için yardım istediler. I. Ferdinand'ın gönderdiği donanma, Ada'da yağma hareketine giriştiği için olumlu bir sonuç alamadı. Osmanlı'nın zamanında aldığı tedbirler sayesinde Ortodoksların bu gayretleri boşa gitti²⁴.

1754 yılında Padişahın yayınladığı bir fermanla, Başpiskopos, Ada'nın ikinci politik ve nüfuzlu kişisi olma hakkını kazanmıştı. Bu tarihten itibaren Başpiskoposa “*Ulusal Lider*” anlamına gelen “*ETNARH*” denmeye başlandı²⁵. Başpiskopos, Rumların milli temsilcisi sayıldı ve geleneksel Osmanlı millet sistemine göre “*millet başı*” anlamına gelen “*Kocabaş*” unvanı ile anıldı²⁶.

Bu nüfuz artışı ile ilgili olarak, İngiliz tarihçi ve arkeolog Franz George Maier şunları söylüyor; “*Kıbrıs, sözde Kaptan Paşa'nın atadığı bir beyin idaresi altında olmakla birlikte, aslında Rum Başpiskoposu ve yardımcı piskoposları tarafından yönetilmekteydi*”²⁷.

Bu durumu daha açık şekilde Kıbrıs tarihi üzerinde söz sahibi bir araştırmacı olan Harry Luke şu sözlerle dile getiriyor; “*Tarihin hayret verici bir şekilde tersine dönüşüdür ki, 300 yıl mağlup şekilde yattıktan sonra Türkler tarafından canlandırılan Ortodoks Başpiskoposluğu'nun başındaki Kıbrıs Başpiskoposu, onyedinci yüzyıldan onsekizinci yüzyıla kadar olan süre içinde Ada üzerinde en yüksek güç ve iktidarı ele geçirmiş ve bir zaman için de Türk Paşası'ndan daha büyük nüfuza sahip olmuştur*”²⁸.

Nüfuzu artan Başpiskoposlar, bu durumdan yararlanarak halkı hükümete vergi vermemeye ve isyana kışkırtmaya başladılar. Nüfuzlarından ötürü halktan ağır vergiler toplayıp bu toplanan paranın önemli bölümünü kendilerine ayırdılar ve kısa sürede büyük servet edindiler ve vergisini vermeyenlere baskı kurmaya başladılar. Din adamlarının bu şekildeki dolaylı ve dolaysız baskılarına dayanamayan Rumların bir kısmı Anadolu'ya kaçmak zorunda kaldılar. Bu durumu George Hill şu şekilde açıklıyor; “*Rumlar kendi ülkelerini terkedip, kendi Arkipiskoposları'nın idaresi altında yaşamaktansa, Türklerin idaresi altında yaşamayı tercih edeceklerdi*”²⁹.

Kıbrıs Rum Kilisesi Başpiskopos ve papazları, 1799'da İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesinden cesaret alarak, Ada'da Türkler aleyhine çalışmaya başladılar ve halka, İngilizlerin gelip kendilerini “*Türk boyunduruğundan*” kurtaracağı telkinlerinde bulunarak, onların nefretlerini Türklerin üzerine çevirmeye ve kendi kötü uygulamalarının faturasını Türklere kesme çabasına girdiler. Ancak, tüm bu kötü niyetli girişimlere karşın halk, “*bütün felaketlerin ve içinde buldukları acı*

---

²⁴ Hakeri, a.g.e., s. 256.

²⁵ Sabahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, 1992, s.10.

²⁶ C.D.Cobham, **Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus**, Cambridge, 1908, s.316.

²⁷ Franz Georg Maier, **Cyprus From the Earliest Time to the Present Day (Trans, from the German by Peter George)**, 1968, London, s.120; Çevikel, a.g.e., 2000, s. 124.

²⁸ Harry Luke, **Cyprus Under the Turks (1571-1878)**, 1969, London, s. 17.

²⁹ Hill, a.g.e., s. 113.

durumun sebebinin Başpiskopos ve papazlar olduğunu” ifade ederek, onları açık şekilde suçladılar³⁰.

“*Megali İdea (Büyük Ülkü)*” eski Bizans İmparatorluğu içindeki topraklarda, yani Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs ve Anadolu toprakları üzerinde başkenti İstanbul olması düşünülen, Büyük Yunanistan’ı kurma ülküsüdür. Fikir babası, Rigas Velestinlis Ferreros adlı bir Rum’dur. Ferreros’un Bükreş’te hazırladığı ilk Megali İdea haritası, 1796’da Viyana’da basılmıştır³¹. Megali İdea’nın yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması görevini de Rum Ortodoks Kilisesi ve Patrikhane üstlenmiştir. Kilisenin bu amaçlarını ve eylemlerini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu’nun kendisine tanıdığı geniş hoşgörüden yararlandığı da yadsınmaz bir gerçektir³².

Rigas’ın tutuklanıp Osmanlı yetkililerine teslimi (1797) ve idam edilmesi ile örgütün faaliyetlerine 1798’de set çekilmesine rağmen, aynı faaliyetler 1814-1815’de yeniden canlandırıldı³³. Adı geçen haritanın yayınından 21 yıl sonra, Rus Çarı kendi yaveri Aleksandr İpsilanti’ye, Baltık Yarımadası, Ege Denizi çevresindeki coğrafyanın hiçbir parçasında çoğunlukları bulunmayan ve kendini Elen hissedenden insanların yakınlaşmasını sağlamak için, Odesa’da “*Filiki Eteryaya (Dostluk Cemiyeti)*” adlı bir örgüt kurdurdu. Rus Çarı’nın desteği ile 1821 Mora İsyanı’nı da başlatan bu örgüt, 10 maddeden oluşan Megali İdea Yemini’ni benimsedi³⁴. Örgütlenme çalışmalarını Kıbrıs’a kadar uzattı ve başta kiliselerdeki papazlar olmak üzere, kiliselerin yoğun propagandasının etkisi altında bulunan Rumlar arasında geniş bir taban buldu³⁵.

³⁰ Mehmet Alaattin Yalçınkaya, “İngiliz Kaynaklarına Göre 19. Yy. Başlarında Kıbrıs”, II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Mayıs 1998, II, DAÜ Basımevi, Gazimağusa/KKTC, 1999, s. 329-346, Hill IV, a.g.e., s.114.

³¹ İsmail Bozkurt, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, İrfan Kaya Güler, Ertan Efeğil, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001, s.10.; İsmail; a.g.e., s.10.

³² Konuyla ilgili bir başka örneği, Kavanin Meclisi’ndeki bir Rum Üyenin sözlerini, bir makalesinde eski Lefkoşa Belediye Başkanı, Kavanin Meclisi Üyesi, Vatan Gazetesi (1911-1912 yılları) sahibi ve başyazarı, Larnaka Kaza Mahkemesi Yargıçlığı’ndan emekli Bodamyalızade Mehmet Şevket Bey anlatıyor: “Eğer Osmanlılar Ada’ya fetih tarihlerinden elli yıl sonra gelmiş olsalardı burada Rum Ortodoks adından eser kalmayacak, İtalya mezalimi ile doğrudan silinecekti”. 15 Nisan 1912 tarihli **Vatan** gazetesinden aktarma; Harid Fedai, “Eski Basınıımızdan”, Kıbrıs, Lefkoşa, 12 Eylül 1994.

³³ H.D.Purcell, **Cyprus**, New York, 1969, s.192; Çevikel, 2006, a.g.e., s.174

³⁴ “Sekizinci maddesi Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını öngören ve sonsuzluğa uzanan Megali İdea Yemini şunları içerir: “*Yunan milletinin tam istiklalinin temini, Batı Trakya ve Selanik’in Yunanistan’a ilhaki, Ege Adaları’nın Yunanistan’a ilhaki, 12 Ada’nın Yunanistan’a ilhaki, Girit Adası’nın Yunanistan’a ilhaki, Batı Anadolu’nun Yunanistan’a ilhaki, Pontus Rum Hükümeti’nin kurulması, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki (ENOSİS), İmroz ve Bozcaada’nın Yunanistan’a ilhaki, İstanbul’un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu’nun ihyası*”. Dikkat edilirse günümüze kadar geçen zaman diliminde Megali İdea’nın beş maddesi tam anlamı ile gerçekleşmiş, altıncı maddesi yani Batı Anadolu’nun Yunanistan’a ilhaki teşebbüsü ise, Yüce Atatürk önderliğinde, Kurtuluş Savaşımız sayesinde sonuçsuz kalmıştır”. Laptalı, a.g.e., s.123-124.

³⁵ “*Yunan Adası Kıbrıs’ta, kilisenin de Yunan kurtuluş savaşına katılması tabiidir. Ortaçağ’dan beri Kıbrıs’ta hakimiyet kilisenin elindedir. Cemaat başkanı ve sorumlusu başpiskopos idi. Kıbrıs Başpiskoposu ve rahipleri Filiki Eteryaya katılmışlardır.*” Konstantin A. Vovolini, **1453-1933**

Birçok Rum papaz, Rumların (Yunanlıların) yaşamakta olduğu Mora'ya, kıta Yunanistan'na, Girit ve Kıbrıs gibi adalara, hatta Tuna boyuna, Sırbistan'a ve Bulgaristan'a dağılarak üye kaydetmeye çalıştılar. Böylece kısa zamanda, buralarda Filiki Eterya'nın birçok şubesi açıldı. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de kendi çıkarlarını korumak endişesiyle, bu gizli ve ihtilalci örgüte destek olmaları sayesinde, 1820'ye gelindiğinde “büyük isyan” için ortam hazır hale getirilmişti. Bu tarihte, Yunanistan'da bulunan Tepedelenli Ali Paşa ile Sultan II. Mahmut'un araları, Rumların, özellikle Fener Rum Patrikhanesi'nin kıskırtması ile açılmış ve bunun sonucunda Ali Paşa'nın 1820'de isyan etmesi, Yunanistan'da Osmanlı egemenliğinin zayıflamasına neden olmuştu. Bu durum, büyük bir isyan çıkarmak için uygun ortam arayan Rumların işine yaramıştı³⁶. Mevcut durumu değerlendiren Etniki Eterya ve Kilise'nin Osmanlı Devleti aleyhindeki çabaları etkisini gösterdi ve Osmanlı Devleti aleyhine ilk isyan hareketi 1820'de Eflak'ta Aleksandır İpsilanti önderliğinde başladı. Buranın halkı, Rus Çarı ve İpsilanti'ye yardım etmeyince Türkler isyanı bastırmayı başardılar. Haziran 1821'de A. İpsilanti'nin kardeşi Demetrius İpsilanti, Mora'ya gelerek yeni bir ayaklanma başlattı. Bu isyan kısa sürede büyüdü. İhtilalciler, Mora'nın merkezi olan Tripoliçe (Tripolis) kentini ve Patras'ı alarak buradaki yerli Müslüman halktan 12.000 kişiyi kılıçtan geçirdiler³⁷. Asiler, Ege adalarındaki Yunanlıları da ayaklandırdılar. İstanbul'daki Rum Patriği'nin adı geçen örgütün üyesi olduğu ve Rumları isyana kıskırttığı kanıtlarıyla ortaya çıkarılınca, Patrikhane önünde, birkaç metropolit ise İstanbul'un çeşitli semtlerinde Padişah II. Mahmut'un buyruğuyla idam edildiler.

1818 yılında, Mısır ve Kıbrıs'tan sorumlu Filiki Eterya üyesi Demetrius Hypatros, Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos'u örgüte kaydetmişti. Kiprianos, maddi olmasa da, en azından moral yardımı yapacağına söz vermişti³⁸. 1821 Mora İsyanı, Rumların Kıbrıs'taki Enosis düşünceleri için de hareketlenmelerine neden oldu. Devlete borç vererek ve Doğu Akdeniz ticaretini yürüterek güçlenen Rum burjuvazisinin ve Ortodoks Kilisesi'nin önderliğindeki Yunan ulusçuluğu, 1821'deki Mora ayaklanmasıyla bir bağımsızlık mücadelesini başlattıktan sonra, bunun Kıbrıs'ta yankısız kalması düşünülemezdi³⁹. Bu amaçla 19 Haziran 1821'de Filiki Eterya liderlerinden Konstantin Kanaris Kıbrıs'a geldi ve Kıbrıs'ta da Etniki Eterya'nın bir şubesi kuruldu. Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos da Hypatros'a verdiği sözü fazlasıyla yerine getirdi ve ayaklanma hazırlığına başladı. Yabancı tarihçilerin Kıbrıs'ta o güne dek gelip geçen piskoposlar içerisinde “*en iyi ve en yetenekli*

Kurtuluş Savaşında Kilise, Atina, 1952, Cilt 1, s.122.; F. Kürşat, M.H. Altan, S. Egeli, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul, 1978, s.69-70.

³⁶ Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara,1988, s. 13-14; Çevikel, 2006, **a.g.e.**, s.175.

³⁷ Cem Başar'ın, Mora'daki Rumların Türklere karşı yapmış oldukları katliama şahit olmuş 20 Avrupalıdan biri olan İngiliz Albay Thomas Gordon'un anı kitabından alıntılarını yayınlayan Davit Hovarth'ın “Greek Adventure (Yunan Macerası)” kitabından yapmış olduğu tercümelemlerle ilgili olarak bkz.; Laptalı, **a.g.e.**, s.124-125.

³⁸ Hill IV, **a.g.e.**, s.124.

³⁹ Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi 1878-1960**, Kaynak Yay., Ankara, 1984, 1.cilt, s. 13.

başpiskopos” olarak gösterdikleri ve “*halkının cahilliğini ortadan kaldırmak için uğraş verdiğini*” belirttikleri Kiprianos (1810-1821) kendi dindaşlarına karşı kültürel eylemlere girişen ve bu eylemlerin sonucunda toplum içerisinde büyük sevgi ve saygı kazanan birisiydi. Gerçekte Kiprianos, bu eylemleri, kendi idealini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaktaydı. Hükümet karşıtı bu eylemlerin düzenlenmesinde Başpiskopos, İngiltere, Fransa ve Rusya’dan da büyük ilgi ve destek gördü. Ada’daki isyan hazırlıklarıyla ilgili bilgi alan Bab-ı Ali, Rumların silahlandırıldığı ve buna önlem alınması buyruğunu Ada Valisi’ne ilettili. Ayrıca, Suriye’den Ada’ya 3.000 asker gönderildi. Bununla birlikte, Ayanni (Aydın) köyünden “*Dimitri*” adlı bir Rum, yapılan ayaklanma hazırlıklarını Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet (Mehmet Emin Paşa)’e bir mektupla ihbar etti. Bu ihbar sonucu isyan, henüz hazırlık aşamasında önlenmiş oldu⁴⁰.

Dimitri’nin ihbar mektubu ile Hayward Üniversitesi Profesörü Rum asıllı Dennis Skiotis’in iki dizesi⁴¹, Kıbrıs’tan Türkleri yok etmeyi amaçlayan Enosis ruhunun özünü en açık şekilde anlatan ve tarihe mal olmuş belgelerdir⁴².

Bu kapsamda sürgüne gönderilen papazların bir kısmı, 1821 sonlarında Roma’da toplanarak tarihte bilinen ilk “*Enosis Bildirisi*”ni yayınladılar ve Hristiyan krallarından Enosis’i gerçekleştirmek yönünde yardım isteminde bulundular⁴³. Bu olay, Avrupa’da Osmanlı Devleti aleyhine büyük tepkiler yarattı ve Kıbrıs’ta da aynı durum gözlemlendi. Rumlar intikam almak için Lefkoşa’daki Faneromani Kilisesi (Bugün Ara Bölge’de Birleşmiş Milletler Barış Gücü kontrolünde bulunmaktadır. Ancak, ibadet için Rumların kullanımına verilmiştir)’ne yüzü kapalı bir büst koydular. 1821 olayıyla başpiskopos ve piskoposların Ada’daki üstünlükleri bir süreliğine son buldu⁴⁴.

1830 yılında Yunanistan’ın egemen bir güç olarak Osmanlı Hükümeti’nce tanınması, Kıbrıs Rumları’nın ve Kilise’nin Enosis yolundaki umutlarını tazeledi ve Ada’nın Yunanistan’a bağlanması için yeni girişimlerde bulunmalarını sağladı.

Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra “*Filiki Eteryaya*”, Yunan ordusu içinde “*Etniki Eteryaya (Yunan Milli Cemiyeti/ Büyük Milli Birlik)*” adında başka bir örgüte dönüştü. Aynı şekilde Megali İdea yeminini benimseyen bu örgüt,

---

⁴⁰ Dimitri’nin mektubunda şunlar vardı: “... *Paskalya gecesi saat altıda Lefkoşa’da top atışı olacaktır. Başpiskopos Kiprianos, Rumca yazılmış mektubunu kendi adamına vererek adı geçen köyde (Ayanni) okutmuştur. Bu mektuba göre, top atışı duyulduğu zaman bütün Hristiyanlar harp silahları ile Lefkoşa’ya hücum edeceklerdir. Tüm Ada’yı almak için birlikte hareket ederek sözleşmelerini öneren Başpiskopos’a göre Hristiyanlar, Lefkoşa’yı da ele geçirdikten sonra bütün Müslümanları katledip ortadan kaldıracaklardır. Bu konuyu Hristiyanlara kesin olarak bildirip tembüh eden, zikreden mektubu diğer köylere de yollayıp okutmuştur*”, Bozkurt, **a.g.e.**, s.10.

⁴¹ “ Prof. Skiotis’in dizesi: ‘*Ne Mora’da, ne de bütün dünyada, tek bir Türk bırakmayın ayakta.*’ Stephan G. Xydis, **Modern Greek Nationalism**, 1971, s. 207-258. Bu iki dize ve Yunan İsyani sonrasında Mora’da hiç Türk kalmadığı gerçeği, kendiliğinden çok şey anlatır”. **A.g.e.**, s.10.

⁴² **A.g.e.**, s.11.

⁴³ **A.g.e.**, s.11.

⁴⁴ Hakeri, **a.g.e.**, s. 276.

Girit'in Yunanistan'a ilhakında önemli bir rol oynadı⁴⁵. Etniki Eteryä Örgütü'nün yayınlanan 17 maddelik ilk bildirisinin birinci maddesi, “*Ezeli ve ebedi düşmanımız Türklerdir*” şeklindedir. Son madde olan 17. madde (Bağlayıcı yemin maddesi) ise; “*Tanrı'nın yardımı ile Megali İdea kesin olarak gerçekleşecektir*” ifadesini taşır⁴⁶.

Buraya kadar anlattığımız gibi Osmanlı Yönetimi altındaki Rum Ortodoks Kilisesi, yalnızca Kıbrıs halkının temsilcisi niteliğini kazanmakla kalmamış, aynı zamanda, yukarıda da belirtildiği şekilde Rum halktan serbestçe yardım toplayarak, ekonomik açıdan da Ada'nın en önemli merkezi durumuna gelmişti⁴⁷. Osmanlı Yönetimi'nce Rum Cemaati'nin lideri, temsilcisi olan özerk bir dini kurum diye tanınan Kilise, toplumsal ve ekonomik gücünü giderek artırdı. XII. Yüzyıldan beri ticaretle uğraşmalarına engel olunmuş bulunan Ortodoks Hıristiyanlar, Osmanlı Yönetimi'yle ticaret yapmalarına izin verilmesiyle, bu alanda güçlenmişler ve ilk kez Osmanlı Yönetimi altında Ada'da bir yerli burjuvazi palazlanmaya başlamıştı. Tefecilik ve ticaret, yerli Rum burjuvaziyi, daha İngiliz dönemi başlamadan filizlendirmişti⁴⁸. Böylece, 1878'de İngilizler Kıbrıs'ın yönetimini devraldıklarında, karşılarında, temsil yetkisiyle donatılmış, çok zenginleşmiş ve başına buyrukluğa almış bir Kilise'nin ve güçlenmeye başlamış bir Rum burjuvazisinin önderliğindeki Ortodoks Rum çoğunluk buldular⁴⁹. Ada'nın İngiliz yönetimine girmesinden sonra da, İngilizlerin tüm çabalarına karşın, Kilise'nin bu gücünü kıramadıkları görülecektir.

4 Haziran 1878'de, II. Abdülhamit'in onayıyla imzalanan ve Kıbrıs'ın yönetiminin İngilizlere devredilmesini öngören Türk-İngiliz Savunma Konvansiyonu, Kıbrıs tarihinin önemli kilometre taşlarından birini oluşturur. İngiliz Profesör Beekingham'a göre; “*Rumlar, Ada'nın İngiltere yönetimine bırakılmasını Yunanistan'a katılma yolunda atılmış ilk adım olarak hoş karşıladılar*”⁵⁰. 1878 yazında Ada'nın ilk İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley, Larnaka Limanı'na ayak basar basmaz, kendisini Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu başkanlığında bir Rum heyetinin beklediğini gördü. Başpiskopos, Wolseley'e “hoşgeldiniz” derken, konuşmasının en önemli bölümünü şu sözler oluşturuyordu.⁵¹ “*Biz bu yönetim değişikliğini hoş karşılıyoruz, çünkü İngiltere'nin, daha önce Yunan*

⁴⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s.10.; Hasan İkizer, “**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gerçeği**”, Ulvi Keser, I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı, Ankara, 2009, s.59-60.

⁴⁶ Laptalı, **a.g.e.**, s.130.

⁴⁷ Alasya, **a.g.e.**, s.131.

⁴⁸ M. A. Attalides, **Cyprus-Nationalism and International Politics**, Edinburg, 1979, s. 87.

⁴⁹ Gürel, **a.g.e.**, s. 14.

⁵⁰ Ahmet An, “**Kıbrıs Türkleri-1**”, Yeni Kıbrıs, Ekim 1998, s.20.

⁵¹ Wolseley'in başpiskopos sandığı Rum din adamının Kitium piskoposu Kiprianos olduğu Toynbee gibi güvenilir ünlü tarihçiler ve *Daily News* gazetesi muhabiri tarafından belirtilmiştir. Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Lefkoşa, 1996, s. 31.

Adaları'nı verdiği gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a, Anavatanımız'a bırakacağından eminiz'⁵².

Kıbrıs'ın İngiliz Yönetimi'ne geçişini umut ve sevinçle karşılayan Rumların beklentileri kısa zaman içinde hayal kırıklığı ve şikâyetlere dönüştü. İngilizlerin, özellikle Rum Ortodoks Kilisesi'nin ve din adamlarının Osmanlı Yönetimi altında kazanılan ayrıcalıklarına karşı çıkışı ve bu ayrıcalıkları ortadan kaldıran önlemler almaları Rum Toplumu arasında büyük tepkilere neden oldu⁵³. Özellikle vergi toplama konusunda, daha başlangıçta İngilizler ve Rum Ortodoks Başpiskoposu anlaşmazlığa düştüler. Osmanlı Yönetimi döneminde Kilise'nin, Ortodoks Rumlardan aldığı özel kilise vergisinin toplanmasında Türk Yönetimi Başpiskoposa yardım etmekteydi. Bir başka ifadeyle Kilise, kendi amaçları için kullanılmak üzere Rumlardan din vergisi toplama yetkisine sahipti ve bunun uygulanması ve toplanmasında, hükümet vergisini toplayan tahsildarların kullanılmasına Türk Valisi izin veriyordu. İngiliz yöneticileri, Kilise'nin kendi özel vergisinin toplanmasında, devlet bütçesinden maaş alan kamu görevlisi tahsildarın kullanılmasının uygun bir hareket olmadığı kararını verdi. İngilizlerin bu geleneği ve yöntemi durdurması Kilise'yi mali yönden zor duruma düşürdü. Osmanlı Yönetimi döneminde, Kıbrıs Valisi paşalar kadar söz ve otorite sahibi olmaya alışan kilise liderleri, İngilizlerin bu tutumunu beğenmeyerek, İngiliz Valiye bir dilekçeyle başvurular ve aynı uygulamanın devamını talep ettiler⁵⁴. 1879'da yayımlanan "*British Cyprus*" adlı eserinde Hepworth Dixon da, bu konuda İngiliz Valisi ile yaptığı konuşmayı aktararak, söz konusu talepleri doğrulamaktadır⁵⁵. Rumlar, yönetim hakkındaki şikâyetlerini, İngiliz Hükümeti'ne 1879 ve 1881 yıllarında verdikleri muhtıralar ile bildirdiler. Bunların sonucunda daha geniş haklar elde ettiler. Bu maksatla 1879'da verdikleri ilk muhtırada, kaymakamlıklardan nüfus oranına göre, çoğu yerli halkın temsilcilerinden oluşacak bir meclis kurulmasını istediler⁵⁶. Nüfus oranına göre, temsili bir sistemin kurulmasını istemelerindeki maksat, nüfus çoğunluğu Rumlarda olduğu için yönetimde kendi seslerinin daha ağırlıklı olarak dikkate alınması ve böylece zamanla yasama erkinin en etkili unsuru konumuna gelmelerinin sağlanmasıydı. Bunun için sömürge yönetiminde etkili olmak için 1881'de Meclis-i İdare'deki tüm seçilmiş Rum üyeler, Başpiskopos Sopronios ve piskoposların teşviki ile bu görevlerinden istifa ettiler. Başpiskopos ve piskoposlar, 6 Aralık 1881 günü Yüksek Komiser Biddulph'u ziyaret ederek, bu istifaların nedenini açıkladılar. Türklerin de kendi isteklerini İngiliz Yönetimi'ne bildirmelerine karşın, 23 Mart 1882 tarihinde yayımlanan Kraliyet Konseyi Emri(Order in Council)'ne göre Kıbrıs Yasama Meclisi'ndeki değişiklik, Rumların istediği şekilde, Türk ve Rum üye

⁵² Gürel, a.g.e., s. 41.; Harid Fedai, a.g.e., s.199.; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 31; ORR. C. W. J. **Cyprus Under British Rule**, London, 1918 ve 1972, s.160.

⁵³ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 41.

⁵⁴ Philios Zannetos, *Istoria Tis Nisu Kipru, Kıbrıs Adası Tarihi*, Atina, 1930, cilt II, s. 157-8; PRO 30/29/280. Biddulph'tan Salisbury'ye, Trodos, 1 Sept. 1879 ; Gürel, a.g.e., s. 44-45.

⁵⁵ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 35-36.

⁵⁶ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960) I, Statü ve Anayasa Meselesi**, İstanbul, 1960, s.47.

sayısının iki toplumun nüfus oranları esas alınarak seçilmesi şeklinde yasalaştı. Anayasa'da kendi istekleri doğrultusunda yapılan değişiklikten memnun olan Başpiskopos Sopronios, İngiliz Sömürgeler Bakanı Lord Kimberley'e bir telgraf göndererek Anayasa'da yapılmasını istedikleri değişikliklerin hükümetçe kabul edilmiş olması nedeniyle Kraliçe'ye teşekkürlerini bildirdi⁵⁷.

İngiliz Yönetimi'nin Türklere yapmış olduğu haksızlıkların giderilmesi için Kıbrıs Türk Toplum liderleri ve İstanbul hükümeti, İngiliz Hükümeti'ne müracaat ettiler. Yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine Türk Toplumunu da yeni durumu kabullenmek zorunda kaldı. İngilizlerin etkinlik sürecinde Türkler, gittikçe Ada'nın yönetiminden ve etkili konumlarından uzaklaştırıldılar. Pek çok Türk'ün memuriyetine son verildi. Bu haksızlıklara karşın, Ada Türkleri bir ikilem yaşadılar. Rumlar tarafından zaman zaman maksatlı olarak çıkarılan söylentiler kapsamında, Ada'nın Yunanistan'a verileceği endişesine kapıldılar. Bunun gerçekleşme olasılığına karşı İngiliz yönetimini desteklediler. Ancak İngilizler, Türklerin bu tutumuna karşı onları ikinci plana iten duruşlarından hiçbir zaman vazgeçemediler. Etkili konumdaki Türkleri buradan uzaklaştırıp, yerlerine Rumları getirmek, genel bir eğilim oldu⁵⁸.

Kıbrıs'ta Osmanlı Yönetimi dönemindeki 308 yıllık süreçte, farklı toplumlara ait insanlar arasında ırk, din ve dil ayrımı gerekçesiyle herhangi bir çatışmanın meydana geldiği görülmemiştir. Ancak, 1890'lı yıllara gelindiğinde Kıbrıs Türkleri ve Rumları arasında kavgalar başladığı ve bunların zaman zaman toplumlararası çatışmalar şekline dönüştüğü görülmektedir. Bunun temel nedeni, İngiliz Yönetimi döneminde Ada'nın Yunanistan'a ilhakını hedefleyen Ada Rumları'nın bu amaçlarına engel olarak Kıbrıs'taki Türk Toplumunu'nun varlığını görmeleri ve bu maksatla Ada'nın İngiliz Yönetimi'ne devredildiği 1878'den itibaren yaklaşık 15 yılda, Türklere karşı düşmanlık duyguları besleyen bir nesli, kiliselerde ve eğitim programları Atina ile Rum Kilisesi'nin işbirliği ile hazırlanmış olan Rum okullarında yetiştirmiş olmalarıdır⁵⁹. Türk varlığı Kıbrıs'ta devam ettiği sürece

---

⁵⁷ **İngiliz Arşiv Belgesi** CO. 3384, s. 84; Ayrıca İngiliz Yönetimi dönemindeki Kıbrıs Meclisi ile ayrıntılı bilgi için bkz.: Gazioğlu, **a.g.e.**, 1960.

⁵⁸ Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı yay. Ankara, 1992, s.1.

⁵⁹ Yunan tahrîkçilerinin Rum okullarındaki faaliyetlerini anlatan ve Sömürgeler Bakanı'na gönderilen bir raporda, Yüksek Komiser Sir Haynes Smith, şunları vurgulamaktadır; Rum okullarında dışarıdan görünecek şekilde mutlaka Yunan bayrağı bulunmakta ve festival günlerini beklemektedir. İlkokul öğretmenlerinin yetiştiği Lefkoşa'daki Kıbrıs Cimmasyosu'nda Atina'dan alınmış "yetenek sertifikası" olmayan hiç kimse öğretmen atanamaz. Her Rum okulunun duvarlarında Yunan Kraliyet ailesinin, politikacılarının, savaş kahramanlarının, bir savaş sahnesinin ve özellikle "Girit'in yeniden canlandırılıp diriltmesini" yansıtan resimler bulunmaktadır. Rum okullarında okutulan tek tarih dersi, modern Yunanistan tarihi, coğrafya dersi ise Yunan Coğrafyasıdır. Okuma kitapları, Yunan halkının şan ve şerefiyle kahramanlığını yansıtmaktadır. Öğretilen şarkıların büyük bölümü, Yunan yurtseverliğini ve Türklere karşı girişilen savaşları konu almaktadır. Rum okullarında özel önemi olan üç tatil günü vardır. Bu günlerde öğretmenler, ellerinde Yunan bayrakları taşıyan çocuklarla köy sokaklarında geçit töreni yaparlar. Bu özel günler, "Üç piskoposlar günü", "St. George Günü (Yunan Kralının isim günü)" ve "25 Mart Yunan Bağımsızlık Günü"dür. Belirtilen bu Helenik düşünce ve

Enosis hayalinin gerçekleşmesi olanağı bulunmayacağını gören Rumlar, İngiliz Yönetimi'nin ilk yıllarından itibaren okullarında ve kiliselerinde açıkça Türk düşmanlığı aşıladılar⁶⁰. Kilise ve okullarda Türk düşmanlığı ile yetişen yeni neslin, bu düşüncelerini Türklere karşı kaba kuvvete dönüştürdükleri ilk olaylar, 1894 yılında Baf kasabasında başladı. Buna benzer tahrik, korkutma ve sindirme olayları, 1890'lı yıllarda Baf'ta olduğu gibi Tahtakale, Vadili, Paşaköy, Afanya, Hamid Mandıraları ve Limasol'da devam etti. Rumların saldırılarına gereken tedbirlerin alınması için Türk Toplumunu ileri gelenleri tarafından değişik zamanlarda İngiliz Yönetimi'ne çeşitli müracaatlarda bulunulmuştur. 22 Nisan tarihinde Yüksek Komiser'e ziyarette bulunan Türk Toplumunu ileri gelenleri, Ada'nın çeşitli yerlerinde Türklere karşı yapılan saldırılar ve Rum okullarında "*Türklere kılıçtan geçirip intikam alacağız*" şeklinde sözler içeren şarkılar okunması konusunda Yüksek Komiser'in dikkatini çekmişlerdir⁶¹.

1898'de Girit'in Avrupalı devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin denetiminden çıkarılması ve bu Ada'nın başına bir Rum yöneticinin getirilmesi, Kıbrıs'taki Enosisçiler arasında da heyecan yaratmıştı. Bununla birlikte, 1898 yılında Atina'da kurulan bir cemiyet, Kıbrıs'taki Enosisçi faaliyetleri, Yunan bayrağını da bir tahrik unsuru olarak sıkça ve her fırsatta kullanarak Kilise ile birlikte yönlendirmeye başladı⁶². 1899 yılında, Atina'daki "*Kıbrıslıların Yurtsever Birliği (Patriotic League of Cypriots)*" adındaki cemiyetin düzenlenmesine önyak olduğu "*1899 Olimpik Sporları*" adlı gösteriler esnasında, gösterilerin yapıldığı Limasol'da tüm kasaba, Yunan bayrakları ile donatıldı. Yunan Konsolosu Philemon ve Kitium Piskoposu, Yunan ulusal renkleri ve bayrakları ile donatılmış bir gemi ile Larnaka'dan Limasol'a deniz yoluyla gelerek, ellerinde Yunan bayrakları bulunan bir heyet tarafından karşılandılar. Spor gösterilerinin yapıldığı alanda ise, Yunan Ulusal Marşı çalınarak Yunan Kralı için "*Yaşasın Kralımız*" naraları atılarak tahriklere devam edildi⁶³. Dönemin İngiliz Yüksek Komiseri Sir W.F.Haynes Smith, konuyla ilgili olarak 27 Aralık 1898'de Sömürgeler Bakanı Chamberlain'e gönderdiği telgrafta, "*Kıbrıs Rum Toplumunun Girit'teki gelişmelerden çok etkilendiğini, bu nedenle Ada'da Rum Kilisesinin öncülüğünde çeşitli gösteriler yapıldığını ve kendisinin anladığına göre, Kıbrıslıların Yurtseverler Birliği adlı örgütün de Girit'teki sonucun aynısının Kıbrıs'ta da elde edilmesi amacıyla*

---

ideallere tam olarak uymayan öğretmenler, Rum gazeteleri tarafından adları yazılarak teşhir edilmektedir. Gazioğlu, a.g.e., 1996, s.74.

⁶⁰ A.g.e., s. 63.; Enosis fikrinin Rum çocuklarına nasıl aşılandığını bir Rum yazar olan Tenekides şöyle açıklıyor: "*Rum okulları Helen düşüncesini yaymak amacı ile kullanılıyordu. Rum öğretmenler çiçeklerle çerçevelenmiş Yunanistan'la birleşmelerini temsil eden armağanları Vali'nin kasabaları ziyareti sırasında verirken mızraklı bir alay gibi sraya sokulan öğrenciler önceden öğretilmiş olan 'Yaşasın enosis' çılgınlıkları atıyordu*". Menter Şahinler, **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği yay., İstanbul, 1979, s. 111.

⁶¹ 17 Nisan tarihli mektup ve 22 Nisan tarihli ziyaret ile ilgili **İngiliz Arşiv Belgesi: CO 67/91-7681**.

⁶² **CO 883/6, NO. 57**.

⁶³ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 72.

kurulduğunu ve Kıbrıs'ta da birçok şubesinin açıldığını” belirtiyordu⁶⁴. İngiliz yönetiminde de olsa henüz bir Osmanlı ülkesi olan Ada'da, kilise mensupları ve bir başka ülkenin diplomatik temsilcisi tarafından gerçekleştirilen tahrikler karşısında, Türk Toplumunu soğukkanlı tutumunu sürdürmeye devam etti.

1907 yılında, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı ve parlamento üyesi Winston Churchill'in Ada'ya yaptığı ziyaret, Kıbrıs'ın yakın tarihinde önemli olaylardan biri olarak kabul edilir. Churchill'in ziyareti sırasında, iki toplumun yaptığı girişimler, Churchill'e sunulan muhtıralar ve onun verdiği yanıt, Kıbrıs'taki siyasi havayı ve bu kapsamda Türklerle Rumların derin görüş, düşünce ve yaklaşım farklılıklarını yansıtmaya bakımdan da önemlidir. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi önderliğinde Kıbrıs Rum Toplumunu, bu ziyareti Enosis'i gerçekleştirme yolunda önemli bir fırsat olarak kabul etti ve bu fırsatı en olumlu şekilde değerlendirmek için büyük çaba gösterdi. Bu maksatla Kavanin (Yasama) Meclisi'nin 9 Rum üyesinden altısı bir toplantı yaparak, hükümete sunulmak üzere bir muhtıra hazırladılar. Altı maddelik muhtıranın birinci maddesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini istiyorlar, bir diğer maddede ise meclisteki üye sayısının Rumlar lehine artırılmasını talep ediyorlardı⁶⁵. 9 Ekim 1907'de Ada'ya gelen Churchill'e, Yasama Meclisi'nde 12 Ekim tarihindeki oturumda Rumlar, ilhak isteyen muhtıralarını verdiler. Burada Churchill, yaptığı konuşmada; *“Enosis'in gerçekleşmesinin, Türkiye ile olan anlaşmanın feshedilmesi anlamına geleceğini ve toplumun her iki kesimi arasında sürekli ve tehlikeli bir zıtlık doğacağını, bununla birlikte Kıbrıslı Rumların anavatan diye niteledikleri Yunanistan'la birleşme isteklerinin saygı duyulması gereken bir duygu olduğunu”* belirtti ve *“İngiltere Hükümeti'nin Müslümanların duygularına da saygı gösterdiğini ve Kıbrıs'taki İngiliz işgalinin Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına ve padişah egemenliğinin bozulmasına yol açmayacağını”* söyledi⁶⁶. İyonya Adaları'nın Yunanistan'a verilmiş olması örneğine de değinerek, *“o sırada bu adaların İngiltere Hükümeti'ne ait olduğunu, ama Kıbrıs'ın bu durumda olmadığını”* vurguladı⁶⁷. Churchill'in Rumların ilhak isteklerini kabul etmediğini belirten konuşması, Ada'daki Türk Toplumunu tarafından kendilerine verilen bir destek gibi algılanmaktadır. *Mirat-ı Zaman* Gazetesi, 17 Ekim 1907 tarihli sayısında bu konuşmalara yer vererek, *“Yaşasın Türklerin eski ve sadık dostu İngiltere hükümeti! Yaşasın o hükümetin erkli ve saygın temsilcisi Churchill Hazretleri”* ifadeleriyle Churchill'e teşekkür etmekteydi⁶⁸. Oysa İngiltere, burada da kendi ulusal çıkarları doğrultusunda denge politikası izlemekteydi. Nitekim Churchill'in bu konuşmasındaki *“Kıbrıslı Rumların anavatan diye niteledikleri Yunanistan'la birleşme isteklerinin saygı duyulması gereken bir duygu olduğu”* şeklindeki görüşleri, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden ve daha etkin biçimde

---

⁶⁴ CO 883/6.

⁶⁵ Muhtıranın ayrıntıları ve Churchill'in yanıtları için bkz.; Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 52-56.; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 99-108.

⁶⁶ A.g.e., 1996, s. 103.

⁶⁷ Ahmet An, a.g.e., s. 102.

⁶⁸ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 107.

başlatılan Enosis kampanyası sırasında Rumlar tarafından kendi tezlerini güçlendirmek için sık sık kullanılacaktır.

1907 yılında reddedilen bu isteklerini, 1911 ve 1912 yıllarında, Başpiskopos'un önderliğinde hazırladıkları yeni muhtıralarla İngiliz Hükümeti'nden yineleyen Rumlar, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'ndan aynı olumsuz yanıtları aldılar. Ancak, kararlılıklarından bir adım geri atmadılar. Yasama Meclisi'nin Rum üyelerinin Başpiskopos ve piskoposlarla birlikte hazırlayıp İngilizlere verdikleri muhtıralara, İngilizlerin vermiş olduğu olumsuz yanıtlara gerekçe olarak, 1878 İngiliz-Osmanlı Savunma Antlaşması'nı ve bu antlaşma gereği Türkiye'nin Ada üzerindeki haklarını göstermesi, Ada'daki politik havayı daha da geriyordu. Rumlar, ulusal emellerine ulaşmada Türkleri bir engel ve İngilizlerin kendi isteklerini kabul etmemeleri için bir bahane olarak görüyorlar, bu bakımdan da İngilizler kadar Türklerden de nefret ediyor ve her ortamda bu duygularını ortaya koyuyorlardı. Özellikle 1912 yılı Ada'da Rumların taşkınlıklarının arttığı ve Türklere karşı ölümlü sonuçlanan saldırıların gerçekleştiği bir yıl oldu. Bunun temel nedenini de, Trablusgarp Savaşı ile Balkan Savaşı'nda Türklerin aldığı yenilgiler ile yukarıda belirtilen, İngilizlerin Ada'daki iki toplumu karşı karşıya getiren siyaseti idi. Bu kışkırtmalara ilave olarak, Trablusgarp savaşının yaralarını sarmadan Balkan ülkelerinin saldırısına uğrayan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu zor durumunu fırsat bilen ve Balkan ordularının ilerlemelerinin Enosis'in gerçekleşmesine olanak yaratacağını uman Kıbrıs Rumları, Mayıs 1912'de yeni tahriklere başvurdular. Bir yandan Osmanlı ordularının gerilemesini sevinç gösterileri ile kutlayıp Türkleri rencide ederken, bir yandan da Enosis eylemlerini yoğunlaştırdılar. Mayıs ayının sonlarına doğru bir Cuma günü "*Enosis ve Yaşasın Yunanistan*" sloganları atarak Hamit Mandraları'nda (bugünkü Hamitköy) oturan Türklere saldırdılar⁶⁹. 5 kişinin öldürüldüğü, 100'den fazla kişinin de yaralandığı 1912 olayları⁷⁰, Rumların Türklere yönelik ilk kanlı saldırılarıdır. Ölümle sonuçlanan ilk kitlesel çatışmalar olması sebebiyle, 1912 olaylarının Kıbrıs tarihinde ayrı bir önemi vardır.

Balkan Savaşları'nın bitimini müteakip, 3 Haziran 1914'de İyonya Adaları'nın Yunanistan'a verilisinin 50. yıldönümü olması nedeniyle, Rum Toplumuna adına Başpiskopos, piskoposlar ve Yasama Meclisi'nin Rum üyelerinin imzaladığı, Enosis istekli bir mesaj İngiliz Kralı'na iletmek üzere Yüksek Komiser'e verildi. Bu mesajda "*Büyük anneniz Majeste İngiliz Kraliçesi'nin İyonya Adaları'nı Yunanistan'a devreden yüce ve soylu davranışına duyduğumuz saygı ve minnettarlığı sizin de gösterip, geleneksel Helen dostluğunuza yakışır şekilde, Kıbrıs halkının ebedi ve şiddetli istek ve emellerine uygun olarak, bizleri, aynı ırktan olduğumuz Helen krallığı ile birleştirmekten memnuluk duyacağınıza inanmaktayız*"⁷¹ denmekteydi. Yüksek Komiser Rum liderlere verdiği cevapta; "*Balkanlarda yer alan olayların, İngiltere'nin anlaşmalarla üstlendiği*

⁶⁹ Nuri Köstüklü, "**Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri'ne Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesi'nin Faaliyetleri**", Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 1996, s.349-350.

⁷⁰ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 122.

⁷¹ A.g.e., s. 127.

sorumlulukları değiştiremeyeceğini, bu nedenle Türkler de razı olmadığı sürece bu isteklerinin yerine getirilemeyeceğini” söyledi. Bu açıklama, İngiltere’nin I. Dünya Savaşı’nın ilk günlerinde Kıbrıs’ı halen bir Osmanlı toprağı olarak gördüklerini vurgulamış olsa da, bir kaç ay sonra önce İngiltere’nin savaşa girmesi, daha sonra Osmanlı’nın İngilizler karşısında Almanların etkisiyle kendisini savaşın içinde bulması sonucunda bu tutum değişti ve 5 Kasım 1914’de, 1878 Kıbrıs Konvansiyonu’na aykırı şekilde, İngilizler Ada’yı tek yanlı bir kararla ilhak ettiler⁷².

İngilizlerin ilhak kararının açıklanması, Rum Toplumunu ve Kilise tarafından “*Enosis’e giden yoldaki son engelin kalktığı*” şeklinde yorumlanarak sevinçle karşılandı. Çünkü daha önce de vurgulandığı gibi İngiliz Yönetimi, o güne kadar Rumların ilhak taleplerini, 1878 Antlaşması’nı göstererek, Osmanlı egemenliğinin Ada’da devam ettiği, kendilerinin Ada’yı geçici olarak yönettikleri mazeretine sığınarak reddediyorlardı. Kıbrıs’ı, İngiliz İmparatorluğu’na katan “*Kraliyet Emirnamesi*”, Osmanlı’nın İngiltere aleyhine savaşa girmesi nedeniyle, 1878 Antlaşması ve eklerinin geçersiz olduğunu ve Kıbrıs’ın İngiltere’ye ilhak edildiğini ilan etmekteydi⁷³. Böylece İngiltere Hükümeti’nin, Kıbrıs’ın Osmanlı’ya ait olduğu gerekçesiyle, Ada hakkında herhangi bir karar alınamayacağına ilişkin iddiası da değerini kaybediyordu⁷⁴. Bunun sonucu, Kıbrıs’ın İngiltere’ye ilhakından itibaren Kilise, Rum Toplumunu ve Yunanistan’ın Ada’nın Yunanistan’a bağlanması yolundaki çalışmaları ve entrikaları hız kazandı⁷⁵.

Rumların Ada’yı Yunanistan’la birleştirme umutlarının arttığı bir ortamda, gelişen bir başka olay bu umutları daha da pekiştirdi. İngiltere, bir hafta içinde kendi yanında savaşa katılması ve Bulgaristan’a hücum etmesi koşuluyla, Kıbrıs’ı Yunanistan’a vermeyi kabul ettiğini Yunan Hükümeti’ne bildirdi. İngilizler, bu aşamada, kendi politikalarını gerçekleştirebilmek için Kıbrıs’taki Kiliseyi, din adamlarını ve Enosisçi unsurları, Yunanlı siyasiler üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir. Zaimis başkanlığındaki Yunan hükümeti ve Kral Konstantin savaşa girmeyi kabul etmeyerek, bu teklifi reddetti⁷⁶. İngilizlerin, koşullu olarak Kıbrıs’ı Yunanistan’a verme önerisi, bu koşulun belirlenen kısa süre içerisinde yerine getirilmemesi nedeniyle geri çekilmiş ve bir daha da yinelenmeyecek şekilde ortadan kalkmıştı.

Birinci Dünya Savaşı’nın İngiliz ve müttefiklerinin lehine sonuçlanacağı, böylece son anda savaşa katılan Yunanistan’ın da zafer kazanan ülkeler arasında olacağı, Osmanlı İmparatorluğu’nun ise Almanlarla birlikte yenilgiye uğrayacağı olasılığı kesinleşmek üzereydi. Bu olasılık, doğal olarak Kıbrıs’ta Kilisenin *Enosis* emellerini daha da kamçılıdı ve umutlarını arttırdı⁷⁷. Nitekim beklenildiği gibi

⁷² A.g.e., s. 127-128.

⁷³ A.g.e., s. 131.; Ayrıca Kraliyet Emirnamesi ve İngiliz İşgali konusunda ayrıntılı bilgiler için bkz. Gazioğlu, a.g.e., 1960.

⁷⁴ An, a.g.e., s. 106.

⁷⁵ Metin Çetin, *Kıbrıs Cumhuriyeti ve Bir Liderin Doğuşu*, Lefkoşa, 1955, s. 4.

⁷⁶ “*Yunan Kralı Konstantin, Alman İmparatoru William II’nin kızkardeşi Sofia ile evliydi ve Alman yanlısı idi.*” Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 140.

⁷⁷ A.g.e., s. 153.

Osmanlı'nın savaştan mağlup olarak çıkması ve müttefiklerle Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra da, müteakiben yapılacak barış antlaşmasında, müttefiklerin Osmanlı'yı kendi istekleri doğrultusunda paylaşmanın yollarını saptamak üzere gerçekleştirdikleri Paris Konferansı'nı, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını sağlama yolunda büyük bir fırsat olarak gören Başpiskopos Kirillos ve diğer Rum liderleri harekete geçtiler. Ada'nın her yanında kilise önderliğinde Enosis kararı alan halk toplantıları düzenlediler. Enosis kulisi yapmak üzere Londra ve Paris'e heyetler gönderdiler.

14 Kasım 1919'da Londra'daki Rum heyetinin sunduğu yeni bir muhtıraya, İngiliz Başbakanı verdiği yanıtta, "*Ortadoğu'daki durumun henüz karışık ve belirsiz olduğunu, bu nedenle bu aşamada Kıbrıs konusunda bir karar alınamayacağını*" belirtti. Lloyd George'nin bu yanıtı Rumlarda hayal kırıklığı yarattı. Bu arada Paris'te bulunan Yunan Başbakanı Venizelos, yanına uğrayan bu üç kişilik heyete, Paris'teki görüşmelerinin umutsuz bir duruma girdiğini belirtiyordu. Paris'te görüştüğü İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un kendisine, İngiliz Kabinesi'nin, Kıbrıs'ı İngiliz bayrağı altında tutmaya devam etme kararı aldığını, duyurduğunu anlattı⁷⁸. Ardından Londra'da, 26 Ekim 1920 tarihinde Sömürgeler Bakanı Müsteşarı Amery ile görüşen heyete İngilizler tarafından verilen yanıtta; "*İngiltere'nin Ada'nın Yunanistan'a verilmesi istemini kabul etmeye hazır olmadığı, Ada nüfusunun dörtte birini oluşturan Türk Toplumunun görüşlerinin de dikkate alınmasının gerektiği*" bildirildi⁷⁹. Zaten bu arada, 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması ile Kıbrıs'ın İngiliz egemenliği altında kalması kabul edilmiş bulunuyordu.

Yunanlıların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanışının 100. yıldönümü olan 25 Mart 1921'de Kilise önderliğindeki Kıbrıslı Rumlar kışkırtmalarını daha da arttırdılar. Kiliselerde yaptıkları toplantılarda, sözde "*İlk Enosis Plebisiti*"ni yaparak, ilhak yönünde bir kararı onayladılar ve İngiliz Yönetimi'ne başvurarak Enosis talep ettiler.

Bu arada Anadolu'da devam eden Türk Kurtuluş Savaşı'nın 9 Eylül 1922'de Türk Ordusu'nun İzmir'e girişi ve Yunan Ordusu'nun ağır yenilgisiyle son bulmuş olmasına karşın, Kıbrıs'ta bu olaydan yeterli sonuç çıkaramayan Kilise ve Rum yöneticileri bildikleri doğrultuda çalışmaya devam ediyorlardı. 22 Aralık 1922'de Başpiskopos Kirillos, Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği muhtırada, Ada'da özerk bir yönetim kurulmasını, Ada halkının temsil edildiği Yasama Meclisi dışında Yürütme Konseyi ve diğer yönetim mekanizmalarında da nüfusları oranında katılım istiyordu. Bu durumda nüfus oranları esas olacağından, Rumların çoğunluğu oluşturmaları nedeniyle her türlü idari ve siyasi yetki ellerine geçmiş olacaktı⁸⁰. Böylece, Enosis gerçekleşinceye kadar özerk yönetime sahip olacaklardı. 6 Şubat

⁷⁸ Gürel, a.g.e., s. 99-100.

⁷⁹ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 165; Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi), **Parliamentary Papers 'Turkey'**

No: 18 (1878) No:1, s. 532.

⁸⁰ İzzet Öztoprak, "**Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları**", Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 3,1997, s. 312-313.

1923'te, Sömürge Müsteşar Vekili C.H.Hartt Davis'in Başpiskopos'a bu muhtıraya yönelik verdiği yanıtta, *"Kıbrıs halkının istenildiği ölçüde geniş siyasi özgürlüklerden yararlanabilecek siyasi olgunluğa sahip bulunmadığı için muhtırada öne sürülen özerk yönetim uygulamasının kabul edilemeyeceğini"* bildirildi⁸¹.

1922 yılında Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması üzerine, 6 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, Lozan'da yapılacak barış görüşmelerine davet edildi. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması, *"Misak-ı Milli"* sınırları içerisindeki yeni Türk Devleti'nin bağımsızlığını tanıyordu. Lozan'daki zorlu müzakereler sırasında yeni Türk Devleti'nin tam bağımsızlığını bile tanımak istemeyen devletlere karşı Kıbrıs gibi Misak-ı Milli sınırları dışında kalan topraklar için fazla bir şey yapılamadı ve TBMM Hükümeti'nin imzaladığı Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi gereği, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği hukuken de kabul edilmiş oldu⁸². Lozan Barış Antlaşması'nın doğrudan doğruya Kıbrıs'la ilgili olan maddeleri, 16, 20 ve 21. maddelerdir. Bu maddeler özet olarak şunları ifade eder; 16. maddede, *"Türkiye'nin antlaşmada açıklıkla belirtilen sınırlar dışında bulunan bütün arazi üzerinde ve bu araziye bağlı adalardan ayrı cezireler üzerinde her ne mahiyette olursa olsun, sahip olduğu bütün hukuk ve dayanaklardan vazgeçtiği"* belirtilmektedir. 16. madde, Yunanlılar tarafından, Türkiye'nin artık Kıbrıs'la hiçbir ilgisi kalmadığı konusunda bir delil olarak çeşitli zamanlarda ortaya atılmıştır. Oysa Türkiye, Lozan görüşmelerinde, kendisine dikte ettirilmeye çalışılan ve adı geçen bölgelerde söz sahibi olmasını engelleyecek ifadeler bulunan 16. maddenin ilk şekli olan *"Türkiye, kendi sınırları dışında kalan arazi ve adalar ile ilgili ilhak, istiklâl veya herhangi bir idare şekli hakkında alınan ve alınacak olan bütün kararları kabul ve tasdik eder"* ifadesine itiraz ederek, bu arazi ve adalar hakkında ileride alınacak kararları peşinen kabulleneceğine dair bir taahhüde giremeyeceğini söyleyip, karşı madde tasarısı sunmuştur. Zorlu tartışmalar sonunda ilgili maddeye, *"Bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir ve edilecektir"* ibaresi eklenmiştir. Böylece ilgili taraf olarak Türkiye bu yerlerin geleceği üzerinde söz sahibi olma hakkını karşı tarafa kabul ettirmiştir⁸³. Eğer 16. madde ilk şekli ile kalmış olsaydı, Kıbrıs sorununun tarihsel akışı değişmiş olacak, Ada büyük bir olasılıkla İngilizler tarafından Rumlara ya da Yunanistan'a verilmiş olacaktı⁸⁴. İleride değinilecek olan Türkiye'nin, 1955 yılındaki Londra Konferansı'na İngilizler tarafından çağırılması ve 1960 yılında kurulan Cumhuriyet'te Garantör Devlet olma hakkı da bu maddeye dayandırılmaktadır. 20. madde, *"Türkiye; Britanya hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'de ilan olunan Kıbrıs'ın ilhakını tanıdığını beyan eder"* ibaresini içermektedir ki, bu madde ile Kıbrıs Türkleri'nin kaderi İngilizlerin, doğal olarak da Rumların insafına terkedilmiş

⁸¹ Hill IV, a.g.e., s.426; Gazioğlu, a.g.e., 1960, s.57.; Gürel, a.g.e.,s. 120.

⁸² Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 30-31.; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları**, C.1., TTK., Ankara, 2000, s. 99; **Aydın Tarihi**, Sayı: 267, (Şubat 1957), s.230-31.

⁸³ Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 32-33.

⁸⁴ Bener Hakeri, **1878'de 1960'a Dek Kıbrıs Tarihi**, Kıbrıs, 15 Mayıs 2009.

oluyordu⁸⁵. 21. maddede ise vatandaşlık haklarından söz ediliyor, “5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası’nda yerleşmiş bulunan Türk uyruklular, yerel kanunun saptadığı koşullar içinde, İngiliz uyruğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluluğunu yitireceklerdir” deniliyor, isteyenlere de iki yıl içerisinde Türkiye’ye göç hakkı tanınıyordu. Göç edenler Türkiye vatandaşı olabileceklerdi⁸⁶. Bu süreçte, Anadolu’ya büyük bir göç dalgası yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle, Ada’da Enosis savaşımı yapan Rumlar lehine bir çıkış açıldı. Nüfus çoğunluğuna dayanarak, Enosis savaşımına hız veren Rum Toplumuna karşı, her yönden güçlenmeyi hedef alması gereken Kıbrıs Türkleri’nden birçoğu, umutlarını Kıbrıs’tan keserek ve mallarını satarak, canlarını Anavatan’a atmışlardı⁸⁷.

10 Mart 1925’de, Kral V. George’un imzaladığı ihtira beratı (letters patent) ile Kıbrıs, İngiliz Taç Kolonisi (Crown Colony) ilan edildi⁸⁸ ve Yüksek Komiserlik yerine, aynı zamanda Kıbrıs’ın Başkomutanı olarak da kabul edilen “Valilik makamı” tahsis edildi. 1920 yılından beri Ada’da yüksek komiser olan Sir Malcolm Stevenson valiliğe atanarak, “Kıbrıs’ın ilk İngiliz Valisi” oldu⁸⁹. Kıbrıs’ın Taç Kolonisi olması nedeniyle Anayasası’nda da değişiklikler yapıldı ve 1 Mayıs 1925’de Lefkoşa Sarayönü’nde (Bugünkü Atatürk Meydanı) törenle halka açıklandı⁹⁰. Başpiskopos ve diğer Rum liderler, Ada’nın Taç Kolonisi olmasına ve yeni Anayasa’ya tepki gösterdiler. Çünkü yeni Anayasa’da Rum meclis üye sayısı artmış olmakla birlikte, resmi üye sayısı da arttığı için, eşit oy durumunda İngiliz Vali, Meclis Başkanı olarak ayırt edici oy hakkını kullanacak ve bu durumda Rumlar azınlığa düşecekti. Ayrıca, yeni Anayasa İngiliz tahtına kesin sadakati öngörüyor, bu da Rumların Enosis istemlerine ters düşüyordu. Bu durum karşısında Başpiskopos ve Rum liderler, protesto eylemleri başlattılar ve 1 Mayıs 1925 tarihinde Sarayönü’nde yapılan Taç Kolonisi İlan Töreni’nde Başpiskopos Kirillos, Lefkoşa Kaymakamı Hart-Davis’e, Sömürgeler Bakanlığı’na hitaben, “Ada’nın Helen halkının değişmez ve alev alev tutuşan arzusu, anavatan Yunanistan’la birleşmektir ve daima böyle kalacaktır” yazılı bir protesto mektubu verdi⁹¹. 21 Mayıs’ta Sömürgeler Bakanlığı’nın, Başpiskopos’un bu protestosuna yanıt verilmesi amacıyla, Valiye verdiği direktif gereğince, 12 Haziran’da Vali adına Sömürge Müsteşarı’nın Başpiskopos Kirillos’a verdiği yanıt; “Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesi konusu, nihai şekilde kapanmıştır ve yeniden açılmaz” ifadelerini içeriyordu⁹².

---

⁸⁵ Laptalı, a.g.e.; s.134.

⁸⁶ M.Cemil Bilsel, **Lozan, C. II**, İstanbul, 1933, s. 589.; Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 32-33.; Soysal, a.g.e.,s. 99.

⁸⁷ Faiz Kaymak, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**, İstanbul, 1968, s. 8.

⁸⁸ Taç Kolonisi= İngiliz İmparatorluğu Tacına bağlı sömürge, koloni.

⁸⁹ Debeş, a.g.e., s. 22.; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s.193.; Gazioğlu, 1960, a.g.e.,s. 34.; Öztoprak, a.g.m., s. 312.

⁹⁰ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s.194.

⁹¹ Gazioğlu, a.g.e.,1960, s. 196.

⁹² **CO 67/215**, Sömürge Müsteşarı Fenn’in Sömürgeler Bakanı Amery’e gönderdiği 2 Temmuz 1925 tarihli mektup; Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 196.

1926 yılında ilk vali Stevenson'un yerine, Sir Ronald Storrs atandı. Yaklaşık altı yıl valilik yapan Storrs'un dönemi Ada'daki gelişmeler bakımından Kıbrıs tarihinde önemli bir yer tutar. Yeni valinin Yunan hayranı olduğu inancı içindeki Kilise ve Rum Toplumunda İngiliz Yönetimi'nin de politikasının değişeceği ve Enosis'in gerçekleşeceği konusunda yeni umutlar oluştu.

Rumların, İngiliz Yönetimi'ne karşı istemleri bitmek bilmiyordu. Yine, 1928 yılında Enosis isteğiyle verdikleri bir muhtıraya 1 Ağustos 1928'de Sömürgeler Bakanı Amery'nin yanıtı "*İlhak meselesi kapanmıştır*" şeklinde oldu. Aynı tarihte *Times Gazetesi*'nde yayınlanan bir makalede şu hüküm yer alıyordu; "*Kıbrıs ve Rodos'un Yunanistan'la birleşmesi fikri kaybolmaya mahkumdur*"⁹³.

1930 yılı, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanışının 100. yıldönümü idi. Bunu fırsat bilen Rumlar, Ada'da birçok taşkın kutlamalar sergilediler. Rumların Mayıs 1930'da, bu kutlamalar kapsamında, Kilise'nin önyak olmasıyla, beş yüze yakın imzalı dilekçe ile İngiltere'ye "*Kıbrıs'ın tüm Rum nüfusunun Yunanistan'la birleşme kararı*"nı bildiren bir mektup gönderdiklerini görüyoruz⁹⁴. Lord Passfield, bu mektuba 23 Temmuz 1930 tarihli yazıyla verdiği yanıtta; "*Daha önce söylediklerime bir ekleme yoktur. Majestelerinin hükümeti Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması isteğine boyun eğemez.*" diyordu⁹⁵.

Kıbrıs tarihinde en önemli mihenk taşlarından biri de Rumların İngiliz Yönetimi'ne karşı gerçekleştirdikleri 1931 isyanı'dır. 1915 yılında Yunanistan'ı kendi saflarında savaşa sokmak isteyen İngiltere'nin, Ada'yı ileride kendilerine bırakacakları sözüne inanmayan Rumlar, Yunanistan'la sıkı bir işbirliğine girdiler ve sonunda Ada'nın Yunanistan'a ilhakına yönelik olarak 1931 yılında, Rum Ortodoks Kilisesinin de desteği ile İngiliz Yönetimi'ne karşı fiili bir ayaklanma, isyan başlattılar⁹⁶. Bu isyan hareketi, 1878 yılından beri devam eden ve Enosis'in gerçekleşmesini hedef alan propagandaların, eylemlerin, girişimlerin ve kışkırtmaların bir sonucuydu. Bu dönem içerisinde gerek Yunanistan, gerek Kıbrıs Rumları, Ada'nın Yunanistan'a bağlanması için şiddetin dışında her çeşit yolu denemişlerdi. Bu yollar sonuç vermeyince, Kıbrıs'ta ilk şiddet denemesi olan bu hareketi gerçekleştirdiler⁹⁷. Her şeyden önemlisi bu hareket, Rumların Kilise önderliğinde, Enosis emellerini gerçekleştirmek veya Ada'da egemen olmak için tedhişe, teröre ve kanlı eylemlere de başvurmaktan kaçınmayacakları ve bu yola başvurulması için içten ve dıştan sürdürülen kışkırtmalara açık bir toplum olduğu gerçeğini somut şekilde ve açıkça göstermektedir⁹⁸.

---

⁹³ Torun, a.g.e., s. 97.

⁹⁴ Hill IV, a.g.e.,s.544.

⁹⁵ Gürel., a.g.e., s. 129; Hill, a.g.e.,s. 544; Turgay Bülent Göktürk, **Enosis'in Doğuşu ve Düşünceden Eyleme Geçiş, 1931 İsyanı**, Lefkoşa, 2009, s.29-30.

⁹⁶ Nuri Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)**, İstanbul, 2006, s. 340.

⁹⁷ Ünlü, a.g.e., s.75.

⁹⁸ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s.253.

Bazı çevrelerin, 1931 İsyanı'nın temel nedenini ekonomik gerekçelere dayandırdığı görülse de⁹⁹, temelde yatan neden, din adamlarının kontrolündeki Rum toplumunun ilkokul düzeyinden başlayarak uzun yıllar boyunca Ada'nın Yunanistan'a bağlanması konusunda yetiştirilmiş olmasıdır.

1929 yılında başlayıp, 1931'e kadar devam eden büyük ekonomik bunalım, kaçınılmaz bir şekilde Kıbrıs'ı da etkilemişti. Bu olumsuz koşulların üzerine, 1931 yılı bütçe tartışmalarında, yıllık bütçe açığını kapatmak için hükümetin ek gümrük vergisi koymak için girişimde bulunması, bardağı taşıran damla oldu. Bütçe Komitesi'nin gümrük vergisini artırmak yönündeki yasa tasarısı, 28 Nisan 1931 günü Meclis'te oylamaya sunulduğunda, Kıbrıslıların Konseydeki temsilcileri (Bunlar içinde bir Türk üye olarak, Lefkoşa-Girne kazaları Türk Milletvekili Necati Mısırlızade (Özkan) de bulunuyordu.) bu vergiyi reddettiler. Bir Türk üyenin de Rum üyelerle birlikte oy vermesi, valinin “*ayırt edici oy*” hakkını kullanmasını engellemiş oldu¹⁰⁰. Gümrük Vergisi Yasa Tasarısı'nın Meclis'te reddedilmesi üzerine, valinin teklifi ile İngiliz Hükümeti, 11 Ağustos 1931'de bir “*Order in Council*” (Kraliyet Konsey Kararı) çıkararak valiye ek vergi toplama yetkisi verdi. 9 Eylül'de bu kararın Ada'da açıklanmasından sonra, Ada yönetimine karşı oluşan direniş süreci de keskinleşerek hız kazandı. 11 Eylül'de Kitium Piskoposu ve Yasama Meclisi üyesi Nikodemos Milonas, Limasol'da yaptığı konuşmada, Kıbrıs halkını İngiliz Yönetimi'ne vergi ödemekten kaçınmaya ve İngilizleri Ada'dan çıkarmaya çağırarak isyanın ilk işaretlerini verdi. Milonas, ertesi gün de Meclis'in Rum üyelerini Trodos dağlarındaki piskoposluğun dinlenme merkezi Saita'da toplantıya çağırarak, bir manifesto hazırlığına girişti. 17 Ekim'de yapılan toplantıda Kitium piskoposu Milonas, hazırladığı manifestoyu okuyarak diğer üyelerin de bunu onaylamasını istedi. Üyeler manifestoda yazılanları kabul etmekle birlikte, bir hafta sonra yeniden toplanarak konuların tekrar müzakere edilmesi ve belirlenecek bir tarihte hep beraber istifa edilmesi konusunda görüş birliğine vardılar. Bir oldubitti yaratma peşinde olan piskopos Milonas, 17 Ekim toplantısının ertesi günü, milli örgüte mensup Kıbrıslı Rum eylemciler ve rahiplerle birlikte “*Ulusal Radikalistler Birliği*”ni kurdu ve Phaneromeni Kilisesi önderliğinde¹⁰¹, diğer meclis üyelerinin bilgisi dışında, “*selametimiz ancak ulusal kurtuluşla, anavatan Yunanistan'la birleşmekle sağlanacaktır*” ana fikrini taşıyan¹⁰², kendi hazırladığı manifestoyu açıkladı¹⁰³. Bu manifestoyla birlikte, Vali Storrs'a gönderdiği, Yasama

⁹⁹ Adı geçen isyan sonrasında, İngiliz basını ve bazı etkili çevreler, isyanın nedeninin tamamen ekonomik nedenler ve adanın İngiliz yönetimince 50 yıl ihmal edilmiş olmasına bağlamışlardır. **A.g.e.**, s.253.

¹⁰⁰ Vali, ayırt edici oy hakkını, ancak lehte ve aleyhteki oylar eşit olunca kullanabilirdi. O da hükümetin atadığı resmi üyelerle 3 Türk üyenin hepsinin de birlikte Rum üyelere karşı oylarını birleştirmeleriyle gerçekleşebilirdi. **A.g.e.**, s. 255.

¹⁰¹ Mustafa Haşim Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yay. No:1, KKTC, 2000, s. 71.

¹⁰² Gürel, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁰³ Hill, **a.g.e.**,s.546.

Meclisi'nden istifa ettiğini ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ilan etiklerini bildiren mektubu da basına dağıttı¹⁰⁴.

Piskopos Milonas, önce stadyumda, daha sonra da Enosis adlı spor kulübünün balkonunda yaptığı konuşmalarda halka hitap ederek yönetimle arasındaki köprüleri tamamen atmış oldu¹⁰⁵.

Bu arada Yasama Meclisi'nden istifa eden Rum üyelerden birkaçı yaptıkları konuşmalarda, Vali'nin ertesi günü tatil maksadıyla Ada'dan ayrılıp İngiltere'ye gideceğini söyleyince, kalabalıktan “*Vali Konağına, Vali Konağına*” sesleri yükselmeye başladı. Lefkoşa'da Phaneromeni Kilisesi'nin başpapazı olan Dionisos Kikkotis de, elindeki Yunan bayrağını sallayarak ihtilal ilan etti. Kalabalık halk topluluğu, kendilerine önderlik eden papazlar ve gençlerin peşine takılarak yürüyüşe geçti ve Vali Konağı'nın önüne geldi¹⁰⁶. Meclis üyeliğinden istifa eden üyelerden Feodotu, “*Vali bizi görmeyi reddediyor*” diye bağırarak kalabalığı kışkırttı. Bunun üzerine konağın camları taşlandı ve birkaç gösterici binanın üstüne tırmanarak binanın damına Yunan bayrağını çekti. Gelişen olaylar karşısında polis merkezinden takviye olarak istenilen polis gücü de yetersiz kaldı. Konağın ön kapısı ve pencerelerini kıran göstericiler içeriye girdiler. Hareketlerine polisten yeterli tepki görmeyen göstericiler, bundan cesaret alarak Sömürge Müsteşar Vekili'nin aracı ile takviye polis gücünün dört aracından üçünü yaktılar. Ardından Vali Konağı'nın kırılan pencerelerinden içeriye ucu tutuşturulmuş odun çubukları atmaya başladılar. Konağın ateşe verileceği yadsınamaz bir hal alınca, Lefkoşa Kaymakamı ateş emrini verdi. Bunun üzerine kalabalık paniğe kapılarak kaçmaya, polis de takibe başladı. Açılan ateş sonucu yedi gösterici yaralandı, bunlardan biri hayatını kaybetti. Bu arada konakta perdelerin yanmasıyla başlayan yangın, bütün binayı sardı ve ahşap bina birkaç dakika içinde kül oldu. Vali Storrs ve memurlarının sağ olarak kurtulduğu yangın, saat 23.00'de binanın tamamen yanmasıyla sona erdi. Ancak, Lefkoşa'nın Rum kesiminde gösteriler sabaha kadar devam etti¹⁰⁷.

Göstericilerin elinden canını zor kurtaran Vali Storrs, ilk önlem olarak Mısır'daki İngiliz askeri komutanından uçakla acil takviye kuvvet, Akdeniz'deki İngiliz donanması komutanı'ndan da uçak gemisi veya kruvazör gönderilmesi talebinde bulundu. Ada'daki önlemler kapsamında da, Telgraf Dairesi'nin dışarıya gönderdiği tüm telgraflara sansür maksadıyla alıkonulması, gün batımından gün doğumuna kadar halkın sokağa çıkmaması, beş kişiden fazla kimsenin bir araya gelmemesi, ateşli silah bulundurulmaması ve taşınmaması talimatı verildi. Kıbrıs'taki yaşamın artık eskisi gibi olmayacağını önemli bir işareti olarak da Yasama Meclisi ve okullar kapatıldı ve normal iş hayatı geçici olarak durduruldu¹⁰⁸.

Alınan tüm önlemlere karşın din adamlarının kışkırtmaları ile Rumlar, Kıbrıs'ın birçok yerinde taşkınlıklara, kalkışma, kırma-dökme ve yakma eylemlerine

¹⁰⁴ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 257.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 257.

¹⁰⁶ Kypros Tofallis, **A History of Cyprus**, London, 2002, s. 93-97.; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s.258.

¹⁰⁷ Debeş, a.g.e.,s.110; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s.259-260; Öztoprak, a.g.e., s.318.

¹⁰⁸ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 260.

devam ettiler. 22 Ekim günü Larnaka, Magosa ve Limasol'da taşkınlıklar yapıldı. Aynı gün Lefkoşa'da da kilise çanları çalınarak toplanan altı bin kişi, resmi binaları taşıdı¹⁰⁹.

Vali Storss'un talep ettiği takviye kuvvetler, 23-26 Ekim tarihlerinde Ada'ya geldi. Ada'ya gönderilen üç destroyerle birlikte Ada'nın tüm limanları kontrol altına alınmış oldu¹¹⁰.

Savaş gemileri ve takviye kuvvetlerin gelmesine karşın, olaylar 24 Ekim'de Baf, Lefkoşa ve Larnaka'da değişik şekillerde devam etti. Olayların elebaşlarını tutuklamadan eylemlerin sona ermeyeceğini anlayan Vali Storss, İngiltere'nin de onayını alarak tutuklama eylemini başlattı ve Kitium piskoposu ve diğer elebaşları tutuklatıldı¹¹¹. Ekim sonuna kadar hükümet, durumu tamamıyla kontrol altına aldı¹¹².

Öncelikle, isyanın elebaşları olarak tutuklanan ve İngiliz zırhlılarında tutulan başta Kitium Piskoposu olmak üzere 10 kişi, yaşam boyu sürgün cezası çekmek için, 3 Kasım tarihinde İngiltere ve Cibraltır'a gönderildiler¹¹³. Ardından, "13 Kasım'da yürürlüğe giren ve Yasama Meclisi'nin kaldırılarak, yasa koymayla ilgili tüm yetkilerin valiye verildiğini" belirten Kraliyet Konseyi Kararı (Order in Council) yayınlandı.

Vali Sir Ronald Storrs, Kraliyet Konseyi Kararı'nın kendisine verdiği geniş yetkilere dayanarak, 1 Aralık 1931 tarihinde üç yasa çıkardı. Bunların ilki, "bayrak" yasasıydı. Buna göre konsolosluklar dışında yabancı bayrakların izinsiz kullanımı ve sergilenmesi yasaklandı. İkincisi, "kilise ve çanları" yasasıydı ki, kilise çanlarının topluma heyecan getirmesi amacıyla kullanılmasına izin vermiyordu. Bir diğer yasa ise, "köy yöneticileri" yasasıydı. Bu yasa ile köy yöneticilerinin (muhtarlarının) atama yetkisi valiye verildi. Böylece Türk döneminin uyguladığı "millet" sistemine dayalı özerklik ortadan kaldırıldı ve muhtarların köy halkı tarafından seçilmesi yöntemi son buldu¹¹⁴.

İngiliz Yönetimince alınan diğer tedbirler şunlardı; Siyasi partiler dağıtıldı, her türlü yürüyüş, toplantı ve siyaset yasak edildi. Basına sansür koyuldu. Türk ve Yunan tarihinin okullarda okutulmasına son verildi¹¹⁵. Milli kahramanların resimlerinin duvarlara asılması ve bulundurulması yasaklandı¹¹⁶. Storrs'un anılarındaki açıklamalarla, çıkarılan yasaların ve alınan önlemlerin hedef kitlesinin,

---

¹⁰⁹ Göktürk, a.g.e., s.49.

¹¹⁰ A.g.e., s.50.

¹¹¹ Sir Storss Ronald, **Orientalism**, London, 1937, s. 598; Debeş, a.g.e., s. 111-112.

¹¹² Göktürk, a.g.e., s.53.

¹¹³ "Sürgüne gönderilen on kişinin kimlikleri; 1. Nikodemus Milanos (Kitium Piskoposu), 2. George Hacipavlu (İstifa eden Yasama Meclisi Üyesi), 3. Dionisos Kikkotis (Ulusal Radikalistler Birliği Üyesi), 4. Teofanis Çangarides, 5. Tepfanis Feodotu (İstifa eden Yasama Meclisi Üyesi), 6. Teodoros Kolokassides (Gazeteci),

7. Makarios Miriantheus (Girne Piskoposu), 8. Valitiotis (Komünist Partisi Lideri), 9. Savvas Loizides, 10. Kostas Skeleas." Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 266.;

¹¹⁴ Öztoprak, a.g.m., s.329-330.; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 266.

¹¹⁵ A.g.e., s. 37.

¹¹⁶ Gürel, a.g.e., s. 147; Hill IV, a.g.e., s. 546-552.

İngiliz Yönetimi'ne başkaldıran, Ada'da günlerce anarşi ve terör ortamı yaratan ve hükümet binalarını yakıp yıkan Rum Toplumunu olduğu düşüncesi yaratılsa da uygulamada¹¹⁷, isyanla hiçbir ilgisi olmayan ve İngiliz Yönetimi'ne bağlılık içerisinde yaşayan Türk Toplumuna da aynen uygulamaya koyulduğu¹¹⁸, baskı altına alındığı ve bu tarihe kadar elde ettiği kazanımlarının birçoğunu kaybettiği, Anavatanından da yeterli ilgiyi görmediği düşüncesiyle zaman zaman umutsuzluğa düştüğü görülmektedir¹¹⁹.

İngiliz Yönetimi bu isyanı fırsat bilerek, Kıbrıs Türk Toplumunu arasında gelişmekte olan Kemalist Türk milliyetçiliğini de kontrol altına almayı amaçladı. İsyanın hemen öncesinde, 11 Mayıs 1931'de Lefkoşa'da toplanan Milli Kongre¹²⁰, Kemalist Türk milliyetçiliğinin gelişmesine ön ayak olmuştu. Kongreyi toplayan Türk aydınları, sömürge yönetimine karşı mücadele vererek gasp edilen toplumsal haklarını elde etmek kararındaydılar¹²¹. İngilizler ise, Rumlar gibi Türkler arasında da milliyetçilik akımlarının başlamasını istemiyorlardı. Türkleri Rumlara karşı bir

---

¹¹⁷ Kıbrıs Türk Konsoloslugu'nun Türkiye'ye gönderdiği raporda, "...Hükümet tarafından neşrolunan 5/11/1931 tarihli beyannamede isyandan mütevellit zarar ve ziyanın tazmini için memurlar müstesna olmak üzere, Rumlardan cizye tarhedileceği ve tarzi tahsilin de bilahare yapılacak bir kanun ile tevzih ve tayin kılınacağı ilan edilmiştir." ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, Türk Toplumunu, isyan sonrası kendilerine bir zarar gelmeyeceği düşüncesini taşımaktadırlar. **BCA 030. 10. 234. 577. 11.**

¹¹⁸ Adı geçen isyanla ilgili olarak Kıbrıs Türk Konsoloslugu'nun 26 Ekim ve 5 Kasım 1931 tarihlerinde gönderdiği raporlara dayanılarak TC Dışişleri Bakanlığınca Başbakanlığa yazılan yazıda, İsyanın oluşumu ile ilgili verilen bilgilerde özellikle Türklerin Rumlarla birlikte hareket etmedikleri şu ifadelerle vurgulanmaktadır: "*İsyan esnasında Müslüman ahali her yerde seyirci kalmış ve Rumların ellerinde Türk bayrakları olduğu halde 'Gazi Mustafa Kemal Hazretleri de bizimle beraberdir' diye bağırarak dolaşmalarına, itaatsizliğe teşvik ve beraber olduklarını göstermeye çalışmalarına rağmen Türkler hükümeti mahalliyeye itaatten ayrılmamıştır. Bu hususta Kavanin Meclisi azasından Necati Bey tarafından Müslümanlara hitaben bir beyanname neşredilmiştir*".

A.g.e.

¹¹⁹ Türk Toplumunun düştüğü umutsuzluğu, 19 Ağustos 1933 tarihli *Masum Millet Gazetesi*'nde Con Rifat şöyle anlatıyor: "*İçtimai derterimizi senelerden beri devamlı neşredip çareler tahrir eylediğimizi Türkiye matbuatı bildiği halde alaka göstermemeleri bizleri çok mahzun ediyor ve şikayet etmek artık hakkımız oluyor..... Rum vatan kardaşlarımızın mesail-i milliyetlerinde bütün Yunanistan, Mısır ve hatta Amerika matbuatı alakadar oluyorlar... Vaziyetimiz acı ve vahimdir, tedrici eriyoruz.... Korkarız ki pek yakında kendilerine maddeten bar olmağa ve rahatsız etmeye mecbur olacağız.*" Harid Fedai, **Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı**, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul, 1986, s. 175-177.

¹²⁰ İkinci Ulusal Lefkoşa Kongresi olarak da isimlendirilen Kongre, 1930 Kavanin Meclisi'nde Sömürge Yönetimi'ne karşı başarı elde eden Kemalist aydın M. Necati Özkan'ın evinde, tüm Ada'daki köy ve mahallelerden gelen 200'ü aşkın delegenin katılımı ile toplanmış ve altı önemli karar almıştır. Bu kararlar, Kıbrıslı Türklerle de serbest eğitim hakkı tanınması ve okul yönetiminin Türk halkına devredilmesi, 1928 yılında lağv edilen müftülük makamının yeniden tesis edilmesi, Şer'i mahkemelerin modern şekilde yeniden düzenlenmesi, Evkafın dini yetkilerinin müftüye devredilmesi ve Avukat Sait Hoca'nın Kıbrıs Müftüsü seçildiğinin duyurulması idi. İngiliz Yönetimi ise, yaptığı açıklamayla Kongre'nin kararlarını tanımadığını belirtmiştir. Milli Kongre'nin, Sömürge Yönetimi'nin gasp ettiği toplumsal hakların yeniden kazanılması açısından Kıbrıs Türk Milli Mücadelesinde ayrı ve özel bir yeri vardır. İsmail, **a.g.e.**, 1992, s.31.

¹²¹ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları**, Lefkoşa, Şubat 2000, s.285.

denge unsuru olarak kullanan İngilizler, her iki halkın da milliyetçilik akımları içerisinde direnişe geçmesi halinde zor duruma düşebileceklerini değerlendiriyorlardı¹²². Bu nedenle isyan sonrası alınan tedbir ve kısıtlamalar Türk Toplumunun Ada'daki örgütlü mücadele gücünü de uzun bir zaman engellemiş oldu. Kıbrıs Türkleri'nin özellikle okulların yönetimi, Müftülük, Şer'iyeye Mahkemeleri ve Evkaf'la ilgili sorunlarını çözmek amacıyla, toplum ileri gelenlerinin İngiliz yöneticileri ile birçok engellemeleri aşarak yaptıkları görüşmelerden de olumlu sonuç alamadıkları, sorunlarına yeterli ilgi göremedikleri bir süreç yaşanıyordu. İngiliz Yönetimi'nin ağır baskısı altında bulunan Kıbrıs Türk Toplumunu, o güne kadar Anavatanları Türkiye'nin uluslararası platformda zor duruma düşmesini istemediklerinden, konjonktürün uygun hale gelmesini sabırsızlıkla beklemişler ve savaşımalarını hem İngiliz Yönetimi'ne, hem de Rumlara karşı tek başına sürdürmüşlerdi. Bu konuda yeterli sonuca ulaşamadıklarından ve uluslararası koşulların da uygun duruma geldiğine inandıklarından artık sorunlarını Türkiye'ye anlatmaya, Coni Rifat'ın *Masum Millet Gazetesi*'nde belirttiği ifadeyle, "*rahatsız etmeye*" zorunlu kaldılar. Bu maksatla yapılan başvurulardan birini, 1936 yılında, Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş tarafından Dışişleri Bakanlığı'na yollanan "*Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi Mebuslarından Necati Özkan'ın Kıbrıs Türkleri hakkında verdiği açıklamaları içeren rapor*"¹²³ oluşturmaktadır. Bu raporda Kıbrıs Türk Toplumunun eğitim, evkaf ve politik konulardaki temel sorunları ve bunların çözüm önerileri dile getirilmektedir (EK-A).

Bir diğer önemli başvuru ise; 26 Nisan 1937 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi adına, A. Said ve M.Necati Özkan imzalarıyla gönderilen ve yine Kıbrıs Türk Toplumunun Ada'daki sıkıntılı yaşam koşullarının ayrıntılarıyla anlatıldığı ve "*Görülüyor ki, büyük ve mühim işlerinize ilaveten daha bazı işler çıkararak sizi rahatsız ediyoruz. Mamefiyet buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan hükümetin (İngiliz Yönetimi'nden söz ediliyor. TBG), diğer taraftan Rumların tazyikleri arasında kısıp kaldığımız nazari itibara alınacak olursa mazur görüleceğimizi ümit eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını, azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samim kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin sırası geldikçe mazhar-ı lütuf ve inayetleri olmamızı ve her nasılsa anavatanından ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz*" ifadeleriyle son bulan, Türkiye'nin desteğinin talep edildiği rapordur (EK-B)¹²⁴.

Türk Toplumunu ileri gelenlerinin yazmış olduğu bu raporların dışında, Kıbrıs Türk Konsolosluluğunun 1937 yılında Türkiye'ye gönderdiği yazı, Kıbrıs Türk Toplumunun yaşamakta olduğu sorunları ve bu sorunların Türkiye'ye aktarıldığını ortaya koyan en önemli resmi belgelerden biridir¹²⁵. 1931 İsyanı sonrasında Türk

¹²² Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 289.

¹²³ BCA 030. 20. 124. 886. 14.

¹²⁴ BCA 030. 10. 124. 886. 19.

¹²⁵ BCA 030. 10. 124. 886. 18.

Toplumu'nun içine girdiği ve halen de sürmekte olan zor durumun değerlendirildiği, yaşanan sorunların çok net biçimde aktarıldığı yazıda, Kıbrıs Türkleri'nin Türk devrimleri hakkındaki yaklaşımları da “*Kıbrıs'ta sakin Türkler umumiyet itibarıyla Türk İnkılabı prensiplerini kabul etmişler ve Ada'nın idari vaziyetinin bahsettiği imkânlar nispetinde bunları tatbik eylemekte bulunmuşlardır*” şeklinde anlatılmakta ve yazı, “*Kıbrıs'ta Türklerin şuurlu bir kitle olarak idamesi arzu edildiği takdirde iktisaden tealisini temin edecek tedbirler almak ve ayrıca Türklük hislerini idame ettirecek çareler aramak lazımdır*” ifadeleriyle son bulmaktadır.

Türkiye yönetimi ise, bu baskı döneminde Kıbrıs Türkleri ile ilişkilerini sürdürürken, Yunanistan'ın açık Helenizm propagandası, Enosis tahrikleri ve İngiliz Yönetimi'ne karşı isyan teşvik girişimleri ile zıt, ihtiyatlı bir politika yürüterek, İngilizleri kuşkulandıracak davranışlardan ve Ada'da Türk milliyetçiliğini açıkça cesaretlendirmekten kaçınıyordu¹²⁶.

1937 yılı Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin etkinliğinin azaltılması yolunda önemli bir yıldır. Bu yılda, İngiliz Yönetimi, Kilise'nin etkinliğini kontrol altına almak amacıyla, yeni “*Kilise Yasaları*”nı yürürlüğe koymuştu¹²⁷. Bu yasalar ile kilise ve manastırların faaliyet ve hesaplarının yönetim tarafından incelenmesi ve denetlenmesi olanaklı kılınıyor, sürgüne yollanmış bulunan, ayaklanma veya iki yılı aşkın hapis cezasını gerektiren bir suçtan hüküm giymiş bulunan, ya da Ada yerlisi olmayan bir kimsenin Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu'na seçilemeyeceği belirtiliyor ve Kilise'nin Başpiskopos olarak seçtiği kişinin bu göreve başlamadan önce Kıbrıs Valisi'nin onayını alma zorunluluğu getiriliyordu. Bu şekilde İngiliz Yönetimi'nin Başpiskoposluk konusunda veto yetkisine sahip olması sağlanıyordu. Bu yasalara Kilise, sert tepki gösterdi. Başpiskopos Vekili Leontiou da yasalara karşı oluşturduğu kampanya ve konuşmalar nedeniyle 20 Nisan 1938'de İngiliz Yönetimi tarafından Baf Belediyesi sınırları içinden ayrılmama cezasına çarptırıldı. Bu cezaya rağmen yasa karşıtlığına devam eden Leontiou, Mayıs 1939'da yeniden cezalandırıldı. Tabii ki bu cezalar da Kilise'nin kendi etkinliğini sınırlamaya yönelik bu yasaları benimsemesini sağlayamadı.

İkinci Dünya Savaşı, başlangıçta savaşın Kıbrıs'ın çok uzaklarında sürüyor olması nedeniyle, İngiltere'nin savaşın içinde olmasına karşın, Kıbrıs'taki normal yaşamı çok fazla etkilemedi. Sağcı ve solcu (komünist) olarak iki siyasi kesime bölünmüş olan Kıbrıs Rumları ve özellikle kilise ile sağcı örgütler, başlangıçta İngiliz ordusuna bağlı olarak oluşturulan Kıbrıs Alayı'na (Cyprus Regiment) Rumların katılmalarına karşı çıktılar. Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs'ın önce Yunanistan'a teklif edilmesi ve sonra bundan vazgeçilmesi, 1920'li yıllardan beri devam eden tam özerklik taleplerinin yerine getirilmeyişi, 1931 isyanı ve sonrasında yer alan sürtüşmeler, isyan sonrası baskı sürecinde İngilizlerin Başpiskoposluk seçimine olanak tanınamaları, Başpiskopos Vekili Leontios'un Baf sınırlarının dışına çıkmasının yasaklanması, 1931 isyanı sonucu sürgüne gönderilenlerin Ada'ya

¹²⁶ Göktürk, **a.g.e.**, s.86.

¹²⁷ Kilise Yasaları'nın ayrıntıları için bkz. Hill, **a.g.e.**, s. 604-605.

dönüşlerine henüz izin verilmemiş olması, Kilisenin ve sağcı Rumların bu yaklaşımlarına yön veren etkenlerdi¹²⁸.

28 Ekim 1940'da önce İtalyanların, ardından Almanların Yunanistan'a saldırması ve Girit'in Nisan 1941'de Almanların eline geçmesi, Kıbrıs'ta başlangıçta İngiliz Kızılhaç'ına bile yardım yapılmasını engelleyen Kilise'nin yaklaşımını değiştirdi ve İngiltere'nin Yunanistan'ı kurtarması için ona destek sağlamak amacıyla Kıbrıslı Rumların asker yazılmalarını teşvik etmeye başladı. 1931 isyanından beri İngilizlere karşı saldırgan ve kışkırtıcı bir tutum izleyen Baf Piskoposu ve Başpiskopos Vekili Leontios, son gelişmeler karşısında ağız değiştirerek, 30 Ekim 1940'da, Türk, Yunan ve İngiliz bayraklarıyla donatılmış bir giysi içinde halka hitabında; "*Geçmişteki anlaşmazlıklar unutulmalıdır. Tanrının ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Türkiye'nin yardımlarıyla savaşı kazanacağız*"¹²⁹ ifadeleriyle, milli emellerine ulaşma adına her yolu denemekten çekinmeyeceklerini açıkça ortaya koydu.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kilisenin Enosis yönündeki uğraşları bu tarzda devam ederken, savaş sırasında Rum ve Türklerle iyi geçinmeye çalışan ve her iki toplumdaki yüzlerce kişiyi paralı asker olarak cepheye süren İngiltere, mevcut gelişmeleri resmi raporlarda "*Kilisenin siyasi fırsatçılığı*" şeklinde değerlendirmekle birlikte, uygulamada kiliseye daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilemekteydi. Bununla birlikte, 2 Haziran 1941'de, Başbakan Churchill Kıbrıs'ta Türklerin hiçbir zaman Enosis'i kabul etmeyeceğini¹³⁰, o nedenle Ada'nın Yunanistan'a verilmesine gerek olmadığını "*Sanırım siz de bilirsiniz ki, Ada'da bize sadık olan ve Yunanlıların eline bırakılmaya şiddetle karşı koyacak olan hatırı sayılır Müslüman bir nüfus vardır*"¹³¹ ifadeleriyle belirtiyordu.

---

¹²⁸ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 317.

¹²⁹ Gürel, a.g.e., II, s.10, (CO 67/398-10; Kıbrıs Valisinin Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği 30 Ekim 1940 tarihli gizli yazıdan naklen)

¹³⁰ 1931 İsyani sonrası İngilizler tarafından koyulan kısıtlamaların 1940'larda yumuşamaya başlaması üzerine, bu durumdan istifade eden Kıbrıs Türk halkı, Dr. Fazıl Küçük, Fadıl Korkut, Necati Özkan gibi isimlerin önderliğinde KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu)'ı kurmuştur. Kurucuları tarafından esas anlamı (K) Kemal (A) Atatürk (T) Türk (A) Adası (K) Kıbrıs olarak benimsenen ancak o zamanki koşullar nedeniyle Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu olarak tescil edilmek zorunda kalınan bu kuruluşun esas amacı ise Kıbrıs Türklerinin haklarını aramak, ilmî ve iktisadî seviyelerini yükselterek, menfaatlerini temin etmeye çalışmak olmuştur. Mehmet Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, Türkar Yayınları, Ankara, 2000, s.110.

¹³¹ Costas Kyrris, **History of Cyprus**, 1985, Lefkoşa., s. 354-355.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ YÖNETİMİ DÖNEMİ (II. DÜNYA SAVAŞI SONUNDAN CUMHURİYETE KADAR OLAN SÜREÇ)

A. İNGİLİZLER'İN ADA'DA ÖZERK YÖNETİM KURMA ÇALIŞMALARI

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz Yönetiminin Kıbrıs'ta siyasi faaliyetlere konan yasakları kısmen hafifletmesini kendisi için uygun ortam kabul eden komünist AKEL Partisi, güç kazanmak için Enosis politikasını benimser ve Rum Ortodoks Kilisesi ile Enosisçilik yarışına girer¹³². Yunan ulusal günlerinin kutlanmasında ve 1943 yılında yapılan belediye seçimlerinde kilise ve AKEL'in desteklediği adaylar, yoğun bir şekilde Enosis propagandası yürütürler. Bu propagandalarda her iki tarafın adayları da kendilerinin daha çok Enosisçi olduğunu kanıtlama yarışına girer. Konuşma ve vaatlerde Enosis'in artık gerçekleşme zamanının geldiği vurgulanır. Bu arada iki kesim arasındaki çekişmenin zaman zaman şiddete ve çatışmaya da dönüştüğü görülmektedir.

Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'na İngilizler yanında girmiş olması nedeniyle, İngiltere'nin Kıbrıslı Rumlar'ın Enosis isteklerine olumlu yaklaşacaklarını düşünen Rumlar, Nisan 1943'de İngiltere Parlamentosu'nda, Ada'da özerk bir yönetim kurulması konusunun tartışılması karşısında büyük hayal kırıklığına uğradılar ve bu tarz bir yönetimin Enosisten vazgeçilmesi anlamına geleceği düşüncesiyle şiddetle karşı çıktılar. Özerklik önerisi duyulur duyulmaz, Kilise liderleri ve Rum belediye başkanları, Londra'ya telgraflar çekerek, “*Özerk yönetimi kabul etmeyeceklerini, tek ve değişmez emellerinin Enosis olduğunu*” bildirdiler. Kıbrıslı Türkler de özerk yönetim tarzına karşı çıktılar. Ancak, Türklerin itirazı Rumlardan çok farklı nedenlere dayanıyordu. Özerk yönetime geçildiğinde, Türklerin azınlık olarak hakları kesin güvence altına alınmadığı takdirde, yeni yönetim tarzı Türklerin Rum egemenliği altında ezilmesi, bir başka ifadeyle, yok olmaları demektir¹³³. Bundan dolayı Türk Toplumunun ileri gelenleri de bu endişelerini taşıyan telgrafları, Londra'ya çekerek özerk yönetime itirazlarını bildirdiler. Bu tartışmalar, İngiltere'nin Kıbrıs'a özerkliği resmen teklif ettiği Mayıs 1948'e kadar devam etti.

---

¹³² AKEL Partisi 1941 yılında kurulmuştur.

¹³³ Bu dönemde, Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından 23 Nisan 1944 tarihinde kurulan Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi, Türk halkını bir çatı altında toplamayı hedeflemiştir. Parti, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesine ve özerk yönetime karşı çıkmış, Türk Cemaati için kullanılan “Müslüman” tanımlamasının kaldırılarak yerine “Türk Müslüman” diye çağrılmasını talep etmiştir. Parti, aynı zamanda kamu dairelerine yapılan atamalarda Türklere yeterli sayıda yer ayrılmasını ve Türkiye'den mezun olan avukatlara, Kıbrıs'ta şartsız çalışma izni verilmesini istemiştir. Bir süre sonra ismini değiştirerek “*Kıbrıs Türk'tür Partisi*” olarak çalışmalarına devam eden bu parti, Kıbrıs Türkleri'nin bazı hakları kazanmasında etkili olmuştur.

B. PARIS BARIŞ KONFERANSI DÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris'te toplanan Barış Konferansı, Rumları Ada'nın Yunanistan'a verileceği yönünde umutlandırdı. Bu gibi fırsatları kendi amaçlarını gerçekleştirmek yönünde akıllıca değerlendiren Başpiskoposluk, *The Times* Gazetesi'nin haberine göre, Ağustos 1946'da, İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'e ve Yunan Başbakanı Çaldaris'e birer telgraf göndererek Barış Konferansı'nda Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının da görüşülmesini istedi¹³⁴. 23 Ekim 1946'da İngiliz Sömürgeler Bakanı Greech Jones, Kıbrıs'ta politik rejimi liberalleştirmek ve ekonomiyi geliştirmek yönünde bazı hazırlıklar yapıldığını, ayrıca en kısa zamanda da 1937 Kilise Yasaları'nın kaldırılmasına çalışılacağını açıkladı ve daha sonra da bu maksatla, halkın temsilcilerini içeren bir meclis kurup yeni bir anayasa üzerinde çalışmalar yapmak üzere Lord Winster'i Ada'ya Vali olarak atadı. Rum Ortodoks Kilisesi ise, bu tür girişimlerin Enosisi ortadan kaldırmayı amaçladığını ilan ederek, anayasa çalışmalarına başlangıçtan itibaren karşı çıktı ve çalışmalarını boykot etti. Başpiskoposluk Ofisi (Ethnarhia), Başpiskopos Vekili'nin başkanlığında toplanarak, "*Kıbrıs sorununa yeni bir anayasa ve özerklik öngören liberal yöntemleri ve Yunanistan'la birleşmeyi, yani ulusal istiklali önleyecek herhangi bir çözümü reddettiklerini*" bildirdi. Hemen ardından, kilisenin maddi manevi desteğiyle, AKEL dışındaki siyasi Rum partilerinin katılımıyla bir "*Birleşik Cephe*" oluşturuldu. Bu cepheyi temsilen Londra'ya gidip Sömürgeler Bakanı'yla görüşmek ve Enosis isteğinde bulunmak üzere bir delegasyon seçildi¹³⁵. "*Ulusal Kıbrıs Delegasyonu*" olarak adlandırılan bu heyet 1946 yılı Kasım ayı başında Ada'dan ayrılarak İngiltere'ye gitti¹³⁶.

Bu duruma tepki gösteren *Ateş* Gazetesi ise "*Rumların ilhak talepleri*" başlıklı bir yazı yayınlarak Rum delegasyonunun Atina, Londra ve BM'ye gidip Enosis talebinde bulunmasına tepki gösteriyor ve şöyle diyordu: "*Sözlerinde Kıbrıs halkının ilhaka taraftar olduğunu belirttiler, bu nedenle adada Türk varlığını inkar ettiler. Soruyoruz, ne hakla Rum vatandaşlar Kıbrıs halkı namına ilhak istiyorlar ve yalnız Rum halkı adına istemiyorlar? Bunu kanuna sığdıramıyoruz. Rumlar, yalnız Türkleri değil İngilizleri, Maronitleri ve Ermenileri de inkar ediyorlar*"¹³⁷.

Başpiskopos Vekili Leontios başkanlığındaki Enosis heyeti, 5 Aralık 1946'da Yunan Kralı tarafından kabul edilmiş ve kendilerine destek mesajı verilmişti¹³⁸. Şubat 1947'de ise Sömürgeler Bakanı Greech Jones tarafından kabul edilen Başpiskopos başkanlığındaki Enosis heyetine Bakan tarafından, İngiltere'nin Ada'da gerçekleştirmeye hazırlandığı yeni anayasal düzene, yani özerk yönetime destek verip vermeyecekleri soruldu. Baf Piskoposu bu soruya verdiği cevapta, "*Halkın kendilerine verdiği yetkinin dışına çıkamayacaklarını, bu yetkinin de sadece*

¹³⁴ *The Times*, 24 Ağustos 1946.

¹³⁵ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 375.

¹³⁶ *Ateş*, 12 Kasım 1946, sayı 38.

¹³⁷ *Ateş*, 13 Kasım 1946, sayı 39.

¹³⁸ A.g.e., 6 Aralık 1946, sayı 59.

Yunanistan'a ilhak isteğinde bulunmak” olduğunu belirtti¹³⁹ ve “*Kıbrıs'ta Enosis'ten başka çözüm kabul etmelerini*” bildiren bir muhtırayı Bakan'a sundu¹⁴⁰. Londra'da ilhak çalışmaları sürerken Kıbrıs'ta kilisenin organizasyonu ve öncülüğünde kurulan Rum Ulusal Konseyi de iki karar alıyordu. Bu kararlardan birinde, Başpiskopos başkanlığındaki heyetin yurtdışında Enosis kulislerine devam etmesi ve diğeri de, büyük bir Enosis mitingi yapılmasıydı. 16 Şubat'ta Lefkoşa'da yapılan ve binlerce Rum'un katıldığı mitingde, Girne Piskoposu bir konuşma yapıyor ve bu konuşmada; “*Yunanistan'a ilhaktan başka hiçbir girişimi desteklemeyeceklerini, Enosis için savaşımalarını sonuna dek sürdüreceklerini, İngilizlerin özerklik oyununa gelmeyeceklerini ve yeni bir anayasal düzene karşı olduklarını*” ilan ediyordu. Bu arada, Kıbrıs'taki Başpiskopos vekili, Yunan Başbakanı ile Meclis Başkanı'na birer telgraf göndererek “*Arzularının Kıbrıs'ın behemehal Yunanistan'a ilhaki*” olduğunu bildiriyordu. *Ateş Gazetesi* ise bu kampanyaya verdiği yanıtta “*Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermek, buradaki Türkleri öldürmek demektir*” şeklinde yazıyordu¹⁴¹.

C. LORD WINSTER'İN ÇALIŞMALARI VE RUMLARIN TEPKİLERİ

Bu arada İngiliz Hükümeti, Ada'da özerk bir yönetimin ilk şekillerini uygulamak için 1947 yılı başında Kıbrıs'a gönderdiği Vali Lord Winster'in iyi niyetini göstermek amacıyla, Ekim 1946'da İngiliz Sömürgeler Bakanı Greech Jones'un da söz verdiği gibi, 1931 isyanı sonrası çıkarılan “*Kilise Yasaları*”nı feshetmiş ve aynı isyanda elebaşı olduğunu değerlendirerek sürgüne gönderdiği kişilerin tekrar Kıbrıs'a dönmelerine izin vermişti. Lord Winster, 9 Temmuz'da Kıbrıs halkına yaptığı açıklamada, hükümetinin iyi niyetini ve anayasal bir yönetim için yeni planlar hazırladığını, yeni yönetim içinde hükümetle müzakereler yapacak, tavsiyelerde bulunacak bir Danışma Meclisi kuracağını ve söz konusu meclisin görevlerinin neler olduğunu ilan ediyordu¹⁴². Danışma Meclisi kurulmasına Kilise ve milliyetçi Rum kuruluşları karşı çıktı. Temmuz 1947'de Kilise, Danışma Meclisi'ni boykot kararı alarak, özerk yönetimi kabul etmeyeceklerini ve Enosis istediklerini vurgulamaya devam etti. Lord Winster, Kilisenin bu tavrı ve Ada'nın Yunanistan'a ilhakının gerçekleşeceği konusunda çıkarılan söylentileri engellemek için 26 Ağustos 1947'de Kıbrıs Hükümeti adına bir resmi açıklama yayımladı. Lord Winster'in açıklamasında yer alan; “*Ada'ya vardığımda Kıbrıs halkına yaptığım açıklamada, Merkezi Hükümet'in Ada'nın geleceği hakkındaki niyetlerini açıkça izaha çalışmışım. Ancak, o zaman söylediklerimi gözden uzak tutan, daha sonra bazı açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalar birçok söylentilere yol açtığından, İngiltere'deki yetkili makamlar nezdinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a tesliminin hazırlandığına dair halihazırda cereyan eden ve etmesi olası fikirleri*

¹³⁹ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 370.

¹⁴⁰ *Ateş*, 12 Şubat 1947, sayı 115.

¹⁴¹ *A.g.e.*, 15 Şubat 1947, sayı 118.

¹⁴² Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 375.

yalanlamaya Merkezi Hükümet tarafından yetkili kıldım. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunda, İngiltere ve Yunanistan arasında hiçbir anlaşma kesinlikle mevcut değildir ve böyle bir anlaşma için ne bir konuşma, görüşme mevcuttur, ne de böyle bir şey tasarlanmaktadır. Bu söylediklerimin aksine olarak ortaya çıkacak bütün söylentiler tamamen yalan ve asılsızdır” ifadelerindeki¹⁴³, Enosis'e kapıyı kapatması ve özerk yönetim anayasası için Danışma Meclisi'ni oluşturma kararlılığı Kilisenin yönlendirdiği milliyetçi-sağcı Rum kesimini şiddete yöneltti ve 17 Ekim gecesi, Lefkoşa'daki elektrik santralinde, milliyetçi Rumların sabotajıyla meydana gelen şiddetli bir patlama sonucu yangın çıktı.

1947 yılı, aynı zamanda 1931 isyanından beri Ada'da ilk kez izin verilen Başpiskoposluk seçimlerinin yapılmasına sahne oldu. Enosis kampanyasına dönüşen seçimlerde ilk önce, seçimlerden birkaç ay önce, Enosis temasları için Londra'ya giden Rum heyetine başkanlık yapan Başpiskopos Vekili, Baf Piskoposu Leondios Başpiskopos seçildi. Leondios'un seçildikten iki ay sonra tifüse yakalanarak ölmesi nedeniyle Ekim 1947'de yenilenen seçimlerde, bu kez Girne Piskoposu Mirantheus, “Makarios II” adı ile Başpiskopos seçildi. Mirantheus, 1931 isyanındaki rolü nedeniyle İngiliz Yönetimi tarafından sürgüne gönderilen ve daha sonra Ada'ya dönüp Girne Piskoposu seçilen fanatik bir Enosisçi idi. Başpiskopos olur olmaz ilk işi de, Temmuz 1947'de Kilise tarafından alınan “Danışma Meclisi'ni boykot” kararını desteklediğini açıklamak oldu. Çünkü Danışma Meclisi, Kıbrıs'a özerklik konusunu görüşecekti. Onların isteği ise özerklik değil, Enosis'ti. Bu nedenle kendileri meclise katılmamakla kalmamış, meclise girmek isteyen ılımlı kişileri de engellemişlerdi. Başpiskopos Makarios II, *Chicago Tribune* Gazetesi'ne yaptığı açıklamada, “Ada halkının tek arzusunun ilhak olduğunu, Türkiye'nin ise 12 Adalar'ı ilhak sırasında ne durum almışsa, bu konuda da aynı durumu takınacağını” belirtti¹⁴⁴.

12 Mayıs 1948'de Ada'ya özerk yönetim statüsünü kazandıracak İngiliz anayasa önerileri yayımlandığında da, Kilisenin Sen Sinod Meclisi, Kitium Piskoposu Makarios'un Başkanlığında toplanarak, Enosis'le bağdaşmadığı gerekçesiyle bu öneriyi reddetti¹⁴⁵. 1947 özerklik planının mimarı olan Vali Lord Winster ise bu durum karşısında 12 Ağustos 1948'de Danışma Meclisi'ni feshetti. Böylece kilise, özerklik çalışmalarını daha başlangıçta engellemiş oldu. Lord Winster, 1947-1948 yıllarında Kıbrıs'taki yeni bir anayasa hazırlama çabalarının nasıl engellendiğini anlatan ve *The Daily Telegraph* Gazetesi'nde yayınlanan makalesinde; “Danışma Meclisi başarısızlığa uğrayıp dağılınca, özerk yönetimi destekleyen solcuların da bu görüşü terk ederek, kilisenin ve sağcıların 'Enosis ve sadece Enosis' politikasını desteklediklerini, böyle bir davranışın Kıbrıslı Rumlar'ın güttüğü siyasetin karakteristik bir özelliği olduğunu” vurguluyor ve “Dünya

¹⁴³ Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 66-67.

¹⁴⁴ **Türk Sözü**, “Bir Mülakat ve bir Acı Hakikat”, 14 Mayıs 1948, sayı 14.

¹⁴⁵ 1948'de Kitium Piskoposu olan Makarios, 1950'de Makarios II'nin yerine, Makarios III olarak Başpiskopos seçilmişti.

üzerinde sağcı ve solcuların, kilisenin ve komünistlerin ortak bir platformda bir araya geldikleri tek ülke Kıbrıs olmalıdır” yorumunu yapıyordu¹⁴⁶.

D. AMERİKA’NIN KIBRIS’A YAKLAŞIMLARI

1949 yılı, Kıbrıs’ta belediye seçimleri yılıydı ve seçim kampanyaları da karşıt grupların kışkırtma ve kargaşasına sahne oluyordu. Doğal olarak Kilise de bu sahnede yerini alıyordu. Solcu Rumlar, Danışma Meclisi çalışmalarının sonlandırılması ve özerklik umudunun azalmasına karşın, kampanyalarında iki düşünceyi de bir arada tutan “Özerk Yönetim–İlhak”, Kilise ve sağ örgütler ise, “Enosis ve sadece Enosis” sloganlarını kullanıyorlardı. Moskova’ya eğilimli AKEL’in kazanma şansı olduğunu değerlendiren Amerika, Kıbrıs’taki belediye seçimlerini yakın mercek altına aldı. Amerikan Konsolosu Stratton Anderson, konuyla ilgili olarak hükümetinin endişelerini ve görüşlerini, İngiliz Dışişleri Bakanlığı görevlilerinden E.H.Peck ile paylaştı. Yapılan görüşmeyle ilgili olarak Peck tarafından tutulan 8 Haziran 1949 tarihli görüşme notunda; “Amerikan Konsolosu Anderson’un ABD Dışişleri Bakanlığından (State Department) aldığı direktifle kendisine bilgi verdiğini, bu direktife göre Amerikalıların Kıbrıs’taki komünistlerin etkinliğinden kaygı duyduklarını, Kıbrıs’la ilgili konulara karışmak niyetinde olmamakla birlikte, tamamıyla dostluk esasları içerisinde kalarak, Türkiye ve Yunanistan nezdinde girişimde bulunup, Mayıs ayındaki seçimlerde Ada’daki milliyetçi partilere yardım edilmesinde Amerika’nın İngiltere’ye yardım edebileceğini” belirttiği ve bu görüşleri içeren yazılı bir not verdiği belirtiliyordu¹⁴⁷. Burada milliyetçi partilere destek vermek demek, doğal olarak Kiliseye destek vermek anlamı taşıyordu. Çünkü Milliyetçi partiler ve benimsedikleri Enosis görüşü, Kilisenin ve din adamlarının benimsediği görüştü. Görüşme sonunda Peck, Anderson’la ilgili görüşmeyi resmi kanaldan Sömürgeler Bakanlığı’na aktardı. Sömürgeler Bakanlığı adına Mary Fisher imzasıyla 13 Nisan 1949’da Dışişlerinden E.H.Peck’e gönderilen yazıda; “Amerikalıların görüşlerinde haklılık payı olduğu kabul edilmekle birlikte, Kilisenin zaten tüm ağırlığı ile milliyetçi adayları desteklediği, piskoposların bu seçimlerde daha aktif olmalarını sağlayacak şekilde ilave bir desteğin verilmesinin İngiltere’ye bir yarar sağlamayacağı, Yunanistan’daki din adamlarından da bu konuda bir yardım beklemenin gereksiz olduğu, çünkü gerek Yunanistan’daki, gerek Ada’daki piskoposların tek ortak yanlarının ‘Yunanistan’a ilhak (Enosis) ve İngilizlerin Ada’dan atılması’ olduğu, Kıbrıs’ta egemenliği ele geçirme girişimlerine karşı çıkılan Yunanlılardan şimdi böyle bir yardım isteminde bulunmanın yanlış olacağı, Amerikalıların, Kıbrıs Kilisesi’nin dikkatini İngilizleri Ada’dan çıkarmak yerine, komünistlere çevirmesini başarabileceğine inanmalarının boş bir umut olduğu” vurgulanıyordu¹⁴⁸.

Böylece Sömürgeler Bakanlığı’nın yazdığı bu yazı, Kıbrıs’taki belediye seçimlerinde Amerikalıların “Kilisenin desteklediği milliyetçi partileri destekleme”

¹⁴⁶ **The Daily Telegraph**, 28 Nisan 1949, Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 386-387.

¹⁴⁷ **FO 371-78421-ZCIA 666**, Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 431.

¹⁴⁸ A.g.e., s. 432.

politikasının, İngiliz Hükümeti tarafından benimsenmediğini ortaya koyuyordu. Aynı gün, bu doğrultudaki İngiliz görüşü Peck tarafından Amerikan Konsolosu'na bildirildi. Tüm bunlarla birlikte, belediye seçimlerinde, Enosis düşüncesini dışlamalarına karşın özerk yönetim taraftarlarının Kilise tarafından aforoz edilecek hale getirilmesi sonucu, Kilisenin desteklediği doğrudan Enosis yanlısı sağcı adaylar seçimlerden daha çok oy topladılar. Sonunda Kilise, Kıbrıs'ta bir politik sahnede daha rolünü başarıyla oynamış oldu.

E. 1950 PLEBİSİT SÜRECİ

1. Plebisitin Hazırlık Aşaması ve Kıbrıs Türkü'nün Tepkisi

1949 Belediye seçimlerindeki “Özerk Yönetim–İlhak” sloganının kendilerine oy kaybettirdiğini, halkın Kilisenin yoğun baskısı nedeniyle, Enosis düşüncesine öncelik veren görüşe eğilimli olduğunu gören AKEL ve taraftarları, ani bir politika değişikliği ile Kiliseyi bile geride bırakacak bir tarzda Enosis bayraktarlığı yapmaya başladı. AKEL Merkez Komitesi, seçimlerden sonra yaptığı toplantıda, Ethnarhia ve diğer sağcı Rum kurumlarıyla birlikte ortak bir “*Enosis Muhtırası*” hazırlamak ve Birleşmiş Milletler'de Enosis konusunu anlatmak için New York'a bir heyet göndermek kararı aldı. Fakat Enosis bayraktarlığını AKEL'e kaptırmak istemeyen Kilise bu öneriye karşı çıktı. Böylece, Kıbrıslı Rumlar içinde, AKEL ve sol kanat ile Kilise ve sağ kanat arasında kimin daha çok Enosisçi olduğu mücadelesi başladı. Bu mücadelede öne geçmek isteyen AKEL, yeni bir hamleyle, Kıbrıs Rum halkının Enosis isteğini gerçekleştirmesini sağlayacak “*Self Determinasyon*” hakkının tanınması için, 21 Kasım 1949'da BM Genel Kurulu'na ve Güvenlik Konseyi'ne yazılı bir başvuruda bulundu. Bu hamle karşısında geri kalmak istemeyen din adamları, 1 Aralık 1949'da, birkaç ay sonra Başpiskopos seçilecek olan Kitiüm Piskoposu Makarios'un başkanlığında Sen Sinod Meclisi'ni toplayarak 15 Ocak 1950 tarihinde Enosis için bir Plebisit yapılması ve Rum halkının bu yöndeki arzusunu belirleme kararı aldılar. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, bu plebisit ile Enosis savunuculuğunu AKEL'e kaptırmama düşüncesiyle birlikte, konuyu uluslararası boyuta çekmeyi amaçlamaktaydı. BM Anayasası'nda belirtilen self-determinasyon hakkının, kendilerinin “*Kıbrıs Halkı*” olarak tanımladıkları Kıbrıs Rum Toplumu'na da tanınmasının, halkın Yunanistan'a ilhak istemini saptayan bu halk oylaması sonucunda ortaya çıkan iradenin gereği olduğunu belirterek, bu hakkın İngilizler tarafından verilmemesi halinde, BM'ye başvurmanın uygun olacağını savunmaktaydılar.

Rum halkının, Kilisenin çatısı altında açılan Enosis defterlerini, papazların etkisiyle, Yunanistan'a ilhak lehinde imzalamalarının kaçınılmaz olduğu, daha önceden din adamları ve Rum Basını aracılığı ile 18 yaşın üzerindeki her Rum'un Plebisit defterinde nereyi imzalayacağını dikte ettirildiği için sonucu baştan belli olan bir Enosis Plebisiti gerçekleşeceği açıkça belliydi. Bundan dolayı Kıbrıs Türk Toplumu çok tedirgindi. *Halkın Sesi* Gazetesi, 6 Aralık 1949 tarihli sayısında Kilise'nin Plebisit kararını veriyor ve Rumca yayınlanan *Esperini* Gazetesi'nden alıntı yaparak, “*Plebisit sonucu ilhak lehinde olduğu takdirde, Başpiskopos'un tek*

tarafı ilhak kararını ilan edeceğini ve ardından da seçimler yaptıırıp Yunan Parlamentosuna Kıbrıs'ı temsilen Rum milletvekillerini göndereceğinin ileri sürüldüğünü” bildiriyordu. *Halkın Sesi* Gazetesi'yle birlikte Kıbrıs'ta yayınlanan *İstiklal* ve *Hür Söz* gazeteleri de yayınlarında, “Rumların bu girişimlerinin Ada'da siyasi krize, ekonomik yıkıma, sosyal kargaşaya ve sivil savaşa neden olacağını ileri sürerek, Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında sessiz kalamayacağını ve İngiltere Kıbrıs'tan çıkmaya karar verdiği takdirde Ada'nın eski sahibi Türklere geri verilmesi gerektiğini” belirtiyorlardı¹⁴⁹.

Oysa bu tarihte Ankara, Kıbrıs Türkü ile aynı endişeleri paylaşmıyor ve İngiltere'nin Ada'nın statükosunda bir değişiklik yapmayacağı düşüncesini taşıyordu. Nitekim TC Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 30 Aralık 1949'da TBMM'de kendisine konuyla ilgili yöneltilen bir soruya verdiği yanıtta; “Kıbrıs hakkında İngiliz Büyükelçisiyle temas edilmiş ve Ada terk edilecekse evvela bizimle görüşülmesi gerektiği kendilerine söylenmiştir. Ada'nın terki söz konusu değildir” ifadelerini kullanarak Kıbrıs Türk Halkının endişelerini gidermeye çalışıyordu¹⁵⁰.

Bu arada Türkiye'de de ilhak ve Enosis Plebisiti aleyhine hareketlenmeler başlamıştı. Türk Milli Talebe Teşkilatı ve Yüksek Öğrenim Gençliği, 11 Aralık 1949'da Lefkoşa'da Ayasofya Meydanı'nda yapılan büyük mitinge, Kıbrıs Türkleri'ne hitaben bir mektup gönderiyor ve Türk Gençliğinin duygularını aktarıyorlardı;

“Kıbrıslı Kardeşlerimiz,

Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını sağlamak için Yunan Ortodoks Kilisesi'nin yaptığı Plebisit girişimlerine karşı asil inifialinizi büyük bir heyecan ve sevinçle karşıladık. Kalplerimiz sizinle beraberdir. Her türlü mücadelenizde bizleri yanınızda bulacaksınız. Eğer Kıbrıs'ın bir memlekete ilhakı gerekli ise, o memleket Türkiye'den başka bir yer olamaz ve olmayacaktır. Bu dava yalnız sizin değil, bütün Türklüğün davasıdır. Yeşilada'mıza ergeç kavuşacağımıza büyük bir inancımız vardır”¹⁵¹.

Bu arada Atina ve Selanik gibi büyük Yunan şehirlerinde yapılan mitinglerin fotoğraflarının, Yunan gazetelerinde yayınlanması kışkırtıcı bir rol oynuyordu. Larissa'daki Yunan askeri radyosunun da 16 Aralık 1949 tarihinde; “Plebisit, Ethnarhia'nın ulusal birleşme isteğini yasalaştıracaktır. Bu, otorite sağlayacak ve ilhak faaliyetlerinin artırılmasının diplomatik zeminini oluşturacak yeni bir evrimdir” şeklindeki yayını¹⁵², hem Kilise'nin etkinliğinin vurgulanması, hem de Yunan politikasının resmi olarak yansıtılması bakımından önemlidir.

2. Plebisitin Gerçekleştirilmesi

Tüm bu gelişmelere ve İngilizlerin Plebisit sonuçlarını dikkate almayacaklarını açıklamalarına karşın, 15 Ocak 1950 tarihinde, dini ayinin icra

¹⁴⁹ A.g.e., s. 447.

¹⁵⁰ A.g.e., s. 452.

¹⁵¹ A.g.e., s. 451.

¹⁵² CO 67/ 352.

edildiği bir pazar gününde, dini ibadetlerini yapmak maksadı ile gelen Rumların imzalamaları için kiliselerde plebisit defterleri açıldı. Bu defterlerde; “*Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesini istiyoruz*” ve “*Yunanistan’la birleşmeye karşıyız*” şeklinde Enosisi destekleyen ve karşı çıkan iki cümle yer almaktaydı ve Rumlardan bu iki cümleden birinin altına imza atmaları isteniyordu. Uzun zamandır sürdürülen baskı ortamını takiben, kilisede ve papazın gözü önünde, Enosis’e karşı olduğunu belirtebilecek imzayı atmanın bedelinin ne olacağını herhalde Rumlar da biliyorlardı. Nitekim buna cesaret eden bir kaç Rum’un karşılaştığı sonucu, İngilizlerin Limasol Komiseri’nin plebisit ile ilgili hazırladığı raporda görebiliyoruz¹⁵³. Bu raporda, 15 Ocak günü, özellikle köylerde Rumların birbirlerinin davranışlarını yakından izledikleri, bu tür küçük toplumlarda kamuoyu baskısının daha yüksek olduğu belirtiliyor ve bir köy kır bekçisinin Enosis aleyhine oy kullanması üzerine, durumu tespit eden kilise görevlileri tarafından derhal aforoz edildiği bildiriliyor. Bu haberin köyde yayılması üzerine, köylüler de adamı soyutluyorlar. Bu baskıya dayanamayan kır bekçisi de papaza gidiyor, yalvarıyor, kendisini af etmesini istiyor ve defterde Enosis aleyhine atmış olduğu imzayı iptal ederek gereğini yapıyor, bu şekilde aforoz ve baskıdan kurtuluyordu. Bir başka olayı da Değirmenlik Rum Muhtarı’nın yaşadığını görüyoruz. Ailesiyle birlikte Enosis aleyhine oy kullanan muhtar, bu durum anlaşılınca kendisine ve ailesine yapılan “artık hiçbir ayine katılamayacağı, kiliseye kabul edilmeyeceği, kendisinin ve ailesinin evlenme, doğum ve vaftiz işlemlerinin kilise tarafından yapılmayacağı” şeklindeki baskılar sonucu imzasını değiştirmek zorunda kalmış, böylece aforoz edilmekten kurtulmuştu¹⁵⁴.

1931 İsyanı’ndan sonra Ortodoks Kilisesi’nin Enosis’i gerçekleştirmek adına ikinci fiili girişimi olan Plebisitin birinci gününde, kiliselere gidip Enosis için imza verenlerin sayısı umulanın altında kalınca Ethnarhia, imza verme süresini bir hafta uzattı ve adamlarını tüm yerleşim merkezlerinde ev ev dolaştırarak imza topladı. Bu süre içerisinde kilise çanları sürekli çalınıyor, papazlar ve öğretmenler de Rum halkını mutlaka imza vermeleri yönünde ikna ediyorlardı. Limasol Komiseri’nin raporundan öğrendiğimize göre, bu iknalar o kadar etkin oluyordu ki, bazı yerleşim merkezlerinde imzaların sayısı, seçmen sayısını geçebiliyordu. Örneğin Limasol’da 12.898 seçmen varken, Enosis lehine imza verenlerin sayısı 12.991 olarak saptanmıştı¹⁵⁵. Bazı Rum yazarların, plebisit listelerinde Türk isimlerine rastlandığı iddiası, bu olayın ne şekilde istismar edildiği, hatta imza sahtekârlığına bile başvurulduğunu ve ciddiyetinin ne olduğunu göstermesi bakımından önemlidir¹⁵⁶.

Kilisenin etkin baskısı altında yapılan Plebisit’in sonucu, 4 Şubat 1950 tarihinde Başpiskopos tarafından valiye bir resmi yazıyla bildirildi ve ertesi gün de Rum gazetelerinde iri puntolarla ilan edildi. Buna göre hükümetin plebisite katılmalarını yasakladığı kamu çalışanları ve memurlar dışında kalan 18 yaşın

---

¹⁵³ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 458.

¹⁵⁴ CO 67/37013-50526.

¹⁵⁵ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 459.

¹⁵⁶ Stavros Panteli, *The Making of Modern Cyprus: From Obscurity to Statehood*, 1990, s. 151.

üzerindeki 224.747 seçmenden, 215.108'i Enosis için “Evet” demişti. Bu da seçmenlerin % 95.70'i demektir. Kıbrıs Rum Halkı'nın bu kadar yüksek oranda Enosis'e evet demesine yerli ve yabancı gözlemciler şüpheyle baktılar ve böyle bir sonucun ancak başta Kilise olmak üzere, aşırı milliyetçi çevrelerin çeşitli baskıları ve gerçeği yansıtmayan bir oylama sonucu gerçekleşebileceği değerlendirmesini yaptılar. Yukarıda verdiğimiz birkaç örnek de bu gözlemcileri haklı çıkarmaktadır. Bu yaklaşımı destekleyen birkaç görüş de aşağıda sunulmuştur. Ada'da uzun yıllar sömürge yöneticisi olarak görev yapan, Kıbrıs'ı ve Kıbrıslı Rumları iyi tanıyan, Kıbrıs'la ilgili kitaplarıyla tanınan yazar Harry Luke, 1950 Plebisiti ile ilgili görüşlerini şöyle açıklıyor; “*Kilise, 1950'de Enosis Plebisiti'ni düzenlediğinde, halk ruhani (dini) yaptırımlarla tehdit edilmiştir. Yani, istenilen şekilde oy kullanmaktan kaçınırlarsa, dini ayinlerden yoksun bırakılmak gibi Tanrı korkusu taşıyanların karşı koyamayacağı bir tür şantaj ve baskı yöntemine başvurulmuştur*”¹⁵⁷.

Birçok yabancı yazar gibi, olaya objektif olarak bakan bazı Rum yazarlar da, “*Enosis aleyhine oy kullanacakların büyük sıkıntı, baskı ve rahatsızlığı göze alması gerektiğini, bu nedenle kimsenin böyle bir şeyi göze alamadığını*” belirtiyorlardı. Bu yazarlardan Zenon Stavrinides, görüşünü kitabında şu şekilde anlatıyordu; “*15 Ocak 1950'de, gerek hükümetin, gerekse Kıbrıs Türklerinin protestolarına karşın Kıbrıslı Rumlar kiliselere giderek oy kullandılar. Yine de bu olaydan, kesin bir sonuca varmak kolay değildir. Çünkü halk, milliyetçiler tarafından sürekli olarak oy kullanmaları konusunda ikna edilmiş ve bu oy kullanma şekli ise bir muhtıranın altına imza atmaktan ibaret olmuştur. Bir Rum'un halkın gözü önünde enosis aleyhinde 'oy' kullanması, kendisinin 'gerçek bir Rum' olmadığını halka ilan edilmesine neden olacak kadar riskli ve sıkıcı bir olaydı*”¹⁵⁸.

F. PLEBİSİT SONRASI FAALİYETLER

1. Türkiye'deki Durum ve Türkiye'nin İlk Kez Kıbrıs'la İlgili Resmi Görüş Açıklaması; “*Kıbrıs Diye Bir Mesele Yoktur*” Politikası

Yunanistan'da Enosis amaçlı her tür gösteriye uygun ortam sağlanmasının ve Türkiye'de de halkın Kıbrıs Türkü'nü destekleyen tepkilerinin yanında, Türk-Yunan dostluğuna değer veren Türk hükümetleri, Kıbrıs amaçlı gösteri ve mitinglere bile çoğu kez izin vermiyordu. Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 31 Aralık'ta İstanbul'da *Son Saat* Gazetesi muhabirinin Kıbrıs'la ilgili sorusuna, “*Biz Kıbrıs meselesi diye bir şey bilmiyoruz*” yanıtı veriyordu¹⁵⁹. TBMM'de Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın hükümete verdiği bir soru önermesine, TC Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak 23 Ocak 1950'de verdiği yanıtta bu konuya değiniyor ve Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusundaki resmi görüşünü de ilk kez resmi bir ortamda aksettirmiş oluyordu¹⁶⁰. Sadak; “*...Kıbrıs diye bir mesele*

¹⁵⁷ Sir Hurry Luke, *Cyprus, a portrait and a Appreciation*, London, 1957, s. 180.

¹⁵⁸ Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, Wakefield, 1976, s. 27-28.

¹⁵⁹ Halkın Sesi, “*Necmeddin Sadak'ın Son Saat Gazetesine Beyanati*”, 1 Ocak 1950.

¹⁶⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, Cilt 23, Toplantı 4, 33. Birleşim, 23-1-1950, s. 288.

yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu Ada'yı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz” sözleriyle İngiltere'nin kendi egemenliğindeki Kıbrıs'ı başka bir devlete devretme niyetinde olmadığı için Türkiye açısından da Kıbrıs diye bir konu bulunmadığını belirtiyor ve gerek Kıbrıs'ta gerek Türkiye'de, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesine karşı çıkan, verilecekse de gerçek sahibi olan Türkiye'ye verilmesi maksadıyla miting yapan gençlerin boş yere heyecana kapıldıklarını, bu mitinglerin fayda sağlamayacağı gibi devlete zararının bile olabileceğini belirtiyordu.

Plebisit sonrası hükümetin bu görüşüne karşın Türkiye basınında Hürriyet, Cumhuriyet, Vatan, Yeni Sabah, Ulus, Zafer gibi etkin gazeteler plebisitin Enosis'e hukuki dayanak oluşturmak üzere yapıldığını, ilhaka karşı olduklarını ve Ada'nın İngiltere tarafından terk edilecekse eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiğini işlemeye devam ettiler. Türk gençliği de Kıbrıs Türklerine bu konuda desteklerini sürdürdüler. 18 Ocak'ta Ankara'da, 22 Ocak'ta İzmir'de üniversite gençliği tarafından düzenlenen mitinglerde “Yeşilada'nın asla yabancı ellere bırakılmayacağı” vurgusu yapılıyordu. Ancak, Türkiye'de 14 Mayıs'ta yapılacak olan genel seçimler ve bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık iktidarının son bulacağı havası, Kıbrıs'la ilgili resmi yorumların yapılmasını öteleyen önemli bir gelişme oldu. Artık Türkiye Hükümeti'nin önceliği bu seçimlerdi.

2. Rumların Yunanistan, İngiltere ve ABD üzerindeki faaliyetleri

Kıbrıs'ta ise, Başpiskopos tarafından gönderilen plebisit sonuçlarını tanımayan Kıbrıs Valisi, Başpiskopos'a gönderdiği yanıtta, “İngiltere, Kıbrıs sorununu kapanmış bir konu olarak görmektedir. Kıbrıs'ta statü değişikliği söz konusu olamaz” diyerek İngilizlerin genel görüşünü yinelemiş oldu¹⁶¹. Bu yanıtta rahatsız olan Kilise, plebisitin sonuçlarını duyurmak ve bu sonuca dayanarak self-determinasyon ilkesi çerçevesinde Enosis'i gerçekleştirmek maksadıyla, Girne Piskoposu Kiprianos başkanlığında bir Ethnarhia heyeti oluşturarak, Atina, Londra ve ABD'de kulis faaliyetleri sürdürdüler¹⁶². Önce Atina'ya, oradan da Londra'ya geçen heyet, tüm istemlerine rağmen Sömürgeler Bakanı tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine heyet Amerika'ya geçerek, plebisit ile ilgili olarak hazırladıkları bülten ve dokümanları 26 Eylül 1950'de BM Sekreterliği'ne verdiler¹⁶³. 2 Aralık 1950'de New York dönüşünde Atina'ya uğrayan Ethnarhia heyeti, Atina Hükümeti'ni de baskı altına alarak, daha aktif olmaya çağırma ve “Umarız ki Yunan hükümeti davaya karşı olan görevini yerine getirmek cesaretini gösterecektir” ifadeleriyle eleştirmeyi de ihmal etmiyordu¹⁶⁴. Gerçekten o dönemde

¹⁶¹ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 460.

¹⁶² Kıbrıs Valisi'nin 17 Aralık 1950'de, Başpiskopos'a verdiği yanıtta; “İlhak plebisitinin, İngiltere nezdinde kapanmış sayılan bir konuda imza toplamaktan öteye bir anlam taşımadığını” bildirdiğini de burada belirtmekte yarar görülmektedir.

¹⁶³ Gazioğlu, a.g.e., 1960, s.38-39.

¹⁶⁴ Savvas Loizides, *The Cyprus Question*, Athens, 1950, s. 6; Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 437.

Yunan hükümetlerine karşı “*Enosis mücadelesine gereken ilgiyi göstermedikleri*” şeklinde Kıbrıs Rum Kilisesi’nin ve onun önderliğinde Enosis mücadelesi yürüten diğer kuruluşların yoğun eleştirisi ve baskıları vardı. Atina’daki Kilise ve muhalefet de, bu eleştirileri daha da abartarak iç politika malzemesi haline getiriyorlardı. 1950’li yılların başlarında Kıbrıs’ta statü değişikliği yapmayacağını açık bir dille açıklayan İngiltere ile ters düşmek istemeyen Yunan hükümetleri, Kilisenin ve muhalefetin baskılarıyla Enosis isteklerini sıkça dile getirmek zorunda kalıyordu. Nitekim, Yunan Başbakanı’nın *Revue De Athens* dergisinde çıkan ve “*Yunanistan’ın toprak ele geçirme iddiası yoktur. Ne kadar haklı nedene dayanırsa dayansın toprak talebi yerine Yunanistan kendi sınırları içinde gelişmek kararındadır*” şeklindeki açıklamasına¹⁶⁵, Atina’daki Ethnarhia temsilcisi N. Kranidyodis, Makarios’un direktifiyle tepki göstererek, gönderdiği bir mektupla Başbakan’ın konuya açıklık getirmesini istiyordu. Baskılar karşısında Yunan Başbakanı, Kranidyodis’e verdiği yanıtta; “*Bu ifade, halis Yunan olan Kıbrıs’la ilgili değildir. Bugün, çok iyi bilinen uluslararası nedenlerden dolayı, Pan-Helenik istek ve iddiamızın daha şiddetli, daha kuvvetli bir biçimde izlenmesi olanağı yoktur. Mamafih, hepimiz çok iyi biliyorsunuz ki, yakın geçmişte Kıbrıs Heyeti’ne izah edildiği gibi, Yunan hükümeti, bu sorunun sürüncemede bırakılmayacağı ve bırakılmaması gerektiği hakkındaki Pan-Helenik duyguları sempati ile karşılamaktadır*” şeklindeki açıklamasıyla¹⁶⁶, eski görüşünden çark etmek zorunda kalıyordu. Bununla birlikte, 1950 yılında Atina’da kurulan ve “*Kutsal Mücadelenin Lideri*” sıfatıyla, Yunan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Spiridon’un başkanlığına getirildiği “*Pan Helenik Enosis Komitesi*” de yoğun kampanyalar ve mitinglerle Yunan Hükümeti’nin 1950’li yıllarda aktif bir politika izleyerek, Enosis kampanyasını yönlendirme ve sonuçlandırma görevini yüklenmesinde önemli bir rol oynuyordu.

Yunan Başbakanı Sfokles Venizelos, 16 Şubat 1951 yılında Yunan Parlamentosu’nda muhalefet liderinin bir sorusu ve Atina Başpiskoposu’nun eleştirilerini dile getiren heyete yanıt olarak, daha önce babası Elefterios Venizelos’un Girit’te uyguladığı ve Girit’in Yunanistan’a katılmasıyla sonuçlanan senaryonun bir benzerini gerçekleştirmek için kolları sıvadığını açıklıkla ortaya koyan niyetini şöyle açığa vurmuştu; “*Biz, Kıbrıs Adası’nın ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik. O zamandan bugüne kadar, iş başına gelen bütün Yunan hükümetleri de bu talebi tekrarladılar. Biz yeni bir müracaatta bulunmadıysak bundan, bu işten vazgeçtiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Sükutumuz, siyasî iz’anımızın zaruri bir tecellisinden ibarettir. Hakikatte Kıbrıs’ı istemekten hiçbir zaman vazgeçecek değiliz*”¹⁶⁷. Sfokles Venizelos konuşmasında; Kıbrıs’ın ülkesine bırakılması durumunda, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’ye bu Ada’da askeri üsler verebileceklerini de savunarak onların desteğini kazanmayı umuyordu¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 443.

¹⁶⁶ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 443.

¹⁶⁷ Sedat Simavi, “**Yine Türk Kıbrıs**”, Hürriyet, 25 Şubat 1951.

¹⁶⁸ Torun, a.g.e., s.101-102.

Bu gelişme üzerine Kıbrıs Türkleri de dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a açık bir mektup yazarak, Yunanistan'ın Ada'yı resmen istediğine vurgu yaptılar ve Kıbrıs'ın "*Türk tarihinde ikinci bir Hatay olması için*" çaba gösterilmesini istediler¹⁶⁹.

İngiltere'nin Atina Elçisi Sir C. Norton, 16 Şubat 1951 tarihinde, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir gizli telgrafta aynı konuyu dile getiriyor ve özetle; "*Yunan hükümetlerinin 1915'den beri ilhak isteklerini dile getirdiklerini, herhangi bir kuşkuya meydan vermemek için bu istemi bir kez daha dile getirmekten mutluluk duyacağını*" ifade ediyordu¹⁷⁰. Telgrafın birinci maddesinde, bu konuşmanın tam metnini belirten elçi, ikinci maddede de, Atina Başpiskoposu'nun "*Pan Helenik Enosis Komitesi Başkanı*" sıfatıyla, bu açıklamasından dolayı Venizelos'u kutlamak için bir heyet gönderdiğini ve Venizelos'un da heyete, "*Kendisinin bir Yunan Başbakanı olarak görevini yerine getirmekten başka bir şey yapmadığını, inancına göre bu açıklamasıyla Kıbrıs Sorununun yeni bir aşamaya ulaşmış olacağını*" söylediğini belirtiyordu. Burada dikkati çeken konu, Kilise'nin ve din adamlarının Kıbrıs politikalarındaki etkin rolünün, sadece Kıbrıs ve Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum ile sınırlı kalmadığı ve sınır ötesinde de ikinci ve üçüncü ülkelerin Kıbrıs politikaları üzerinde de yoğun bir ölçüde görüldüğüdür.

1950'deki plebisiti organize eden Makarios II'nin yerine Başpiskopos olan Makarios III, plebisit'in dünya kamuoyuna duyurulması konusunda daha yoğun çalışmalar içine girdi. Göreve gelir gelmez danışmanlarıyla yol haritası çizen ve bunları sıkı bir şekilde uygulamaya başlayan Makarios III, öncelikle Ada Valisi'ne bir mektup yazarak 1950 Plebisiti'nin tanınmasını veya yeni bir plebisit yapılabilmesi için izin verilmesini istedi. Türklerin de şiddetle karşı çıktıkları bu isteğe Vali Sir Andrew Wright, "*Başpiskopos'un tekliflerinin hiçbirini kabul etmeyeceğini, Kıbrıs'ta bir hükümet değişmesini İngiliz Hükümeti'nin istemediğini ve konunun kapanmış olduğunu*" belirten bir yanıt verdi¹⁷¹. Makarios III daha sonra Mart 1951'de Atina'ya giderek, Yunan Hükümeti'nden Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunda İngilizler ile görüşmeler yapmalarını, bu konuda bir uzlaşma sağlanamaması durumunda da konuyu BM'e götürmelerini istedi. 1931 İsyanı sonrası sürgüne gönderilenlerden olan Savvas Loizides'e göre, "*Kıbrıs Rum liderleri ve Kilise, gerektiğinde Yunanistan'dan başka bir üye devlet aracılığı ile de olsa konuyu BM gündemine sokmak için girişimde bulunmaya karar vermişlerdi*"¹⁷².

G. 1950'DE DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİ VE YENİ İKTİDARIN KIBRIS POLİTİKASI İLE TBMM'DEKİ TARTIŞMALAR

Yunanistan'da gerçekleştirilen mitingler karşısında Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde de Türk gençleri mitingler, gösteriler düzenleyerek durumu protesto

¹⁶⁹ Zafer, 5 Nisan 1951.

¹⁷⁰ Gazioğlu, a.g.e., 1996, s. 444.

¹⁷¹ A.g.e., 1960, s. 39.

¹⁷² Savvas Loizides, *The Cyprus Questions and the law of the United Nations*, Nicosia, 1954, s.11.

ediyorlardı. Oysa o güne kadar Kıbrıs konusu, Yunanistan gibi Türkiye tarafından da resmi bir sorun olarak siyasal platforma taşınmamıştı. Bununla ilgili ilk olarak, CHP iktidarının son Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın, 23 Ocak 1950 tarihinde TBMM'nde yaptığı konuşmada, “*Kıbrıs meselesi diye bir mesele olmadığını...*” dile getirdiğini, “*İngiltere'nin Ada'yı bir başka devlete vermek niyetinde bulunmadığını, bu nedenle gençlerin beyhude yere heyecana kapıldıklarını*” söyleyerek resmi bir görüş ortaya koyduğunu belirtmiştik. 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanarak iktidarı devralan Demokrat Parti'nin Dışişleri Bakanlığı görevine getirdiği Prof. Dr. Fuad Köprülü de, 20 Haziran 1950 tarihinde yapılan DP Grup toplantısında söylediği; “*Kıbrıs meselesi diye şimdilik bir mesele bizim ittilamızda değildir. Çünkü Yunan Hükümeti de resmen Kıbrıs meselesiyle meşgul olmamaktadır. Binaenaleyh Hariciyemiz de böyle bir hadisenin mevcudiyetinden resmen haberdar değildir*” ifadeleriyle Ankara'daki iktidar değişikliğinin Kıbrıs politikasında bir değişiklik yapmadığını ortaya koyuyordu ¹⁷³.

Köprülü aynı görüşleri TBMM'deki 1951 yılı bütçe görüşmelerinde de yineliyordu. Bu görüşmelerde muhalefet, Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikasını veya politikasızlığını eleştiren konuşmalar yapıyordu. Mardin Milletvekili Aziz Uras; “*Acaba hükümet; Yunanlılarla İngilizler arasında, Kıbrıs Adası üstünde herhangi bir ilhak, muhtariyet veya her hangi bir şekilde siyasi bir müzakerenin cereyanından haberdar mıdır? Eğer böyle bir şeyden haberi varsa ve siyasi bir mahzur yoksa bunu açıklamasını talep ediyorum.... Böyle bir müzakere varsa bizim buna alakamızın derecesi nedir?.. Eğer böyle bir müzakere yoksa işi kökünden kesmek varsa, memleketimizin hayati menfaatleriyle alakalı olan bu meseleden hükümetin alaka derecesini öğrenmek elbette lazımdır*” şeklinde hükümetin gelişmeler karşısındaki ilgisizliğini gündeme getiriyordu ¹⁷⁴. İzmir Milletvekili Cihad Baban ise Yunan Meclisi'nde Enosis'i destekleyen Kıbrıs ile ilgili görüşmelere gönderme yaparak bunların dostluğa yakışmadığı şeklinde görüş bildiriyordu ¹⁷⁵. Tekirdağ Milletvekili Zeki Erataman da; “*Kıbrıs hakkında söyleyeceğim şudur: Biz Yunanlılara, Yunanlıların bize dost olduğu kadar dost kalacağız. Ne bir santim fazla ne bir santim noksan*” ifadeleriyle hükümetin “Yunanistan'ın da Kıbrıs'la ilgilenmediği” görüşünü eleştiriyordu ¹⁷⁶.

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü bu eleştirilere verdiği yanıtta eski görüşlerinde ısrar ederek, Kıbrıs konusunda gazetelerde okuduğundan fazla bir bilgisi olmadığını, Doğu Akdeniz'in mevcut statüsünde herhangi bir değişikliğin söz konusu olacağını sanmadığını, Yunanistan'la Türkiye'nin mukadderat birliği ettiklerini ve bu iki ülke arasındaki dostluğun bozulması için değişik kaynaklardan sarf edilen gayretlerin her iki devletin başında bulunan yöneticilerin iyi niyetleri nedeniyle olumsuz bir etki

---

¹⁷³ **Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları**, Dönem: IX, Cilt:3, 20 Haziran 1950, s.34.

¹⁷⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt 5, Toplantı 1, 50. Birleşim, 24-2-1951, s. 690.

¹⁷⁵ **A.g.e.**, s. 693.

¹⁷⁶ **A.g.e.**, s. 695.

yapmayacağından emin olduğu şeklinde iddialı ifadeler kullanarak Yunanistan'ın da, Türkiye'nin de Kıbrıs konusuyla ilgilenmediğini belirtiyordu¹⁷⁷.

Köprülü bunları söylerken Yunanistan, Kıbrıs konusunun resmen uluslararası platforma çekilmesini sağlamak için, çalışmalara başlamıştı bile. Bu amaçla Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'deki temsilcisi Loukis Akritas, 17 Aralık 1951 tarihinde, BM İnsan Hakları Komitesi'nde yaptığı konuşmada; İngiltere'yi, Ada'nın Yunanistan ile birleşmesine engel olmaması için uyarılmış ve 1950 yılında, Ada'da yapılan plebisitte; *“halkın % 90'ının Yunanistan ile birleşmek için oy verdiğini ve buradaki nüfusun da % 81 'e yakın bir kısmının Rum olduğunu”* öne sürmüştür¹⁷⁸.

Bu arada, 1953 yılında Türkiye'nin Rodos ve Batı Trakya ile birlikte Kıbrıs'ta da *“Türk varlıklarının korunması”* maksadıyla 1953 yılı bütçesine 250 000 lira koyduğunu görmekteyiz¹⁷⁹. Aynı yıl TBMM'ndeki bütçe görüşmelerinde Milli Eğitim Bakanı Tefvik İleri'nin; *“Kıbrıs ve Yunanistan'dan bahsettiler. Buralara yapılan yardımların küçük olduğunu söylediler. İki buçuk seneden beri bu mesele ile alakalanıyorum. Kıbrıs'a yapılan yardım sadece para yardımı değildir, Türk ekalliyet mektepleri için onların bizden istediği öğretmenlerin maaşlarını vermek ve mezun addetmek şartıyla memleketteki öğretmenlerden ve arzu edenlerden sicili en temiz ve en muktedir olanları seçmek suretiyle gönderdik ve Kıbrıs'taki vatandaşlarımız bundan çok memnun oldular”* şeklindeki sözleri ile Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk okullarına öğretmen gönderdiğini öğreniyoruz¹⁸⁰.

1954 yılında, muhalefetin iktidarı Kıbrıs konusunda *“tavırsızlıkla”* suçladığı Türkiye'de Kıbrıs konusunun, Türk kamuoyu gündeminin ilk sıralarına yerleştiğini görüyoruz. Şubat ayında önce, Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs'ı ilhakı ve konunun BM'e götürülmesi hakkındaki çalışmaları ile ilgili olarak TBMM'de Millet Partisi Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller, Dışişleri Bakanı'nın yanıtlaması için bir yazılı soru önergesi veriyordu. Önergede, Yunan Hükümeti'nin ve bazı Yunan vatandaşlarının Türk - Yunan dostluğunu olumsuz etkileyeceği kesin olan Kıbrıs'ın ilhakı konusunda faaliyet gösterdikleri ve konuyu Birleşmiş Milletler'e intikal ettirilmesi hususunda resmi ve özel girişimlerde bulduklarının tespit edildiği belirtilerek, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'ın ilhakı konusundaki görüşü soruluyor ve Yunan devlet adamlarının Türkiye'yi ziyaretleri ile Türk devlet adamlarının Yunanistan'ı ziyaretlerinde yapılan siyasi konuşmalarda Kıbrıs'ın söz konusu olup olmadığı ve iki dost, komşu ve müttefik devlet arasında bu konunun iki tarafın çıkarlarına en uygun şekilde çözümü için bir mutabakata varılıp varılmadığı sorularıyla hükümetin bu konudaki görüşlerinin açıklanması isteniyordu¹⁸¹.

Dışişleri Bakanı Köprülü söz konusu önergeye verdiği yazılı yanıtta; Dost ve müttefik Yunanistan'ın devlet adamlarıyla yapılan görüşmelerde Kıbrıs üzerinde her hangi bir müzakere gerçekleşmediğini belirterek, bunun gerekçesinin de Türkiye'nin

¹⁷⁷ A.g.e., s. 698.

¹⁷⁸ Abidin Daver, *“İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a Veremez”*, Cumhuriyet, 21 Aralık 1951.

¹⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 20, Toplantı 3, 44. Birleşim, 16-2-1953, s. 340.

¹⁸⁰ A.g.e., Dönem IX, Cilt 20, Toplantı 3, 51. Birleşim, 25-2-1953, s. 971.

¹⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IX, Cilt 28, İçtima 4, 48. İnikat, 23-2-1954, s. 762.

Kıbrıs meselesi diye bir meselesinin bulunmaması ve Kıbrıs'ın halen İngiltere'ye ait bulunduğuna göre bu Ada hakkında Yunanistan'la ikili konuşmalar yapılmasının mümkün ve caiz olmaması olduğunu söylüyordu. Köprülü yanıtında ayrıca, günün birinde Kıbrıs'ın İngiltere ile müzakere konusu olması halinde doğal olarak, bu Ada'da önemli bir Türk ekalliyeti bulunması nedeniyle, Türkiye'nin de söz sahibi olması gerekeceğini belirtiyor ve özellikle kendilerinin Kıbrıs'ın bugünkü statükosunda bir değişiklik yapılmasını istemediklerinin altını çizerek Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusundaki bilinen görüşünde bir değişiklik olmadığını vurguluyordu¹⁸². Aynı yıl içinde Kıbrıs ile ilgili olarak yapılması planlanan mitinglere ise, Başbakan Adnan Menderes, o sıralarda zaten çökmekte olan Balkan Paketi'na zarar vereceği düşüncesiyle olumsuz yaklaşıyordu¹⁸³.

H. KIBRIS'IN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER PLATFORMUNA TAŞINMASI

Türk Hükümeti'nin "*Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur*" düşüncelerini savunduğu ve mitingleri bile yasakladığı o günlerde Rumlar ve Yunanlılar, başta İngiltere olmak üzere dünya kamuoyunu etkileyerek Kıbrıs'taki Enosis düşüncelerini anlatmak adına akla gelen her yolu denemekten geri durmuyorlardı. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu'nun Rum halkı adına Yunan Hükümeti'ne yaptığı yoğun başvurular ve baskılar üzerine Yunan Başbakanı Papagos, Kıbrıs konusunu BM'in gündemine getirmeleri için bu kuruluştaki Yunan temsilcilerine talimat verdi¹⁸⁴ ve konuyla ilgili görüşmelerde bulunmak üzere İngiliz Hükümeti'ne çağrıda bulundu. Papagos bu çağrısında; "*İngiltere 22 Ağustos'a kadar bu konuda kesin kararını vermelidir. O tarihe kadar tatmin edici bir çözüm bulunmazsa Yunan hükümeti konuyu BM'e sunacaktır*" diyordu¹⁸⁵. Bu çağrıya İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı 20 Temmuz 1954'de, İngiltere'nin içişlerine karışmaya kimsenin hakkı olmadığını, Kıbrıs'ın bir İngiliz sömürgesi olduğu için Ada'yla ilgili herhangi bir konunun BM'de görüşülemeyeceğini, İngiltere Hükümeti'nin aralarındaki dostluğa rağmen Yunan Hükümeti'ne Kıbrıs ile ilgili işlerde fikir sahibi olmak hakkını hiçbir zaman tanımayacağını, sömürgelerine ait konuların yalnız kendilerine ait olduğunu belirten oldukça sert ve ağır bir yanıt veriyordu¹⁸⁶.

İngiltere'nin konuyla ilgili düşüncelerini yukarıda belirtildiği şekilde açıklamasına karşın Yunanistan, 20 Ağustos 1954 tarihinde, BM Daimi Temsilcisi Palamas aracılığıyla, Kıbrıs halkına kendi geleceğini kendilerinin belirleme hakkının tanınması talebiyle BM'e başvurdu¹⁸⁷. Gelişmelerden endişe duyan Kıbrıs Türk Toplumunu, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak

---

¹⁸² A.g.e., s. 763.

¹⁸³ **Ayın Tarihi**, Sayı: 250, s. 175-176.

¹⁸⁴ **Yeni Sabah**, 3 Ekim 1954.

¹⁸⁵ **Hürriyet**, 4 Mayıs 1954.

¹⁸⁶ **Hürriyet**, 21 Temmuz 1954.

¹⁸⁷ "A Quarrel Between Friends: Greece's Reason for Bringing Enosis Before U.N", **The Times**, 19 Ağustos 1954, s.7.

başkanlığındaki bir heyet ile 14 Eylül 1954 tarihinde İstanbul Florya Köşkü'nde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ile bir görüşme yaptılar ve endişelerini aktardılar. Başbakan'dan “*Korkmayınız, ilhak olmaz, ben Amerika'ya başvurum. Kıbrıs meselesini Yunanistan BM'ye götürüyor, amma... İşte Amerika bana yazdı. Enosis olmayacaktır*” yanıtını aldılar¹⁸⁸. Buna karşın, 23 Eylül 1954'de “*Steering Committee (Sevk Komitesi)*” tarafından başvurunun BM Asamblesi gündemine alınmasına karar verildi. Ertesi gün de BM Genel Kurulu konuyu görüşerek, 19 olumsuz, 11 çekimsiz oya karşın, 30 oy ile başvurunun Genel Kurul gündemine alınmasını onayladı. Bu oylama sırasında; Sovyet Bloku, Yugoslavya, Irak dışındaki Arap devletleri, Birmanya, Endonezya, Filipinler ve Meksika, Yunan görüşüne olumlu oy verdiler¹⁸⁹. Gündem sırasında Genel Kurul'da yapılan görüşmelerde taraflar, konu ile ilgili görüşlerini açıkladılar. İngiliz yetkililer, “*her şeye karşın meselenin görüşülmesi halinde, müzakereleri terk edecekleri*” tehdidinde bulundular¹⁹⁰. İngiltere adına konuşan Selwyn Llyod, Kıbrıs'ın statüsünün Lozan Antlaşması'yla belirlendiğini ve Yunanistan tarafından da kabul edildiğini hatırlatarak BM'in üyelerinden birisinin egemen olduğu bir yeri yine başka bir üyesine devretmemesinin gerektiğini savunuyordu. Böyle bir konunun BM'de tartışılmasının gelecekte önemli emsallere neden olacağını da belirten Llyod, Yunanistan'ın güneyinde Slav dilini konuşan bir azınlığın yaşadığını, eğer Yunanistan'ın tezinden hareket edilirse buradaki insanların da Bulgaristan ya da Yugoslavya ile birleşmek istemesinin doğal karşılanması gerektiğini ileri sürüyordu¹⁹¹.

Yunan delegesi Dışişleri Bakanı Stephanopoulos ise yaptığı konuşmada, Yunanistan'ın Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'taki tüm haklarından vazgeçmediğini ve BM Antlaşmasınının 103. maddesine göre bu antlaşmanın ortaya koyduğu ilkelerin devletlerin kendi aralarında imzalamış oldukları antlaşmalardan daha üstün durumda olduğunu iddia ediyordu. Ayrıca Stephanopoulos BM Antlaşması'nın “*milli yetki*” ilkesini öngören 2. madde ve 7. paragrafının karşısında da BM'nin her meseleyi ele alabileceğine dair 10. maddesinin bulunduğunu ifade ediyordu¹⁹².

Kıbrıs Türk Toplumunu temsilen Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak, yardımcısı Ahmet Mithat Berberoğlu ve Ahmet Zaim'in de hazır bulunduğu oturumda¹⁹³, Türkiye adına Büyükelçi Selim Sarper söz alarak Yunan taleplerini çürüten, Yunanistan'ın ENOSİS doğrultusunda bir politika izlemesini eleştiren, Ada'nın tarihin hiçbir döneminde Yunanistan'a ait olmadığını belirten ve Türkiye için taşıdığı önemi açıklayan ayrıntılı bir konuşma yaptı¹⁹⁴;

¹⁸⁸ **Avrupa**, 3 Şubat 1998'den aktaran Keser, **a.g.e.**, s.40.

¹⁸⁹ **Ayın Tarihi**, Sayı: 250, s.180.

¹⁹⁰ **A.g.e.**, s.182.

¹⁹¹ “Britain to Boycott Debate on Cyprus”, **The Guardian**, 25 September, 1954, s.1.

¹⁹² United Nations, General Asssembly, Documents Officials, **A/PV.477**, s.55-58'ten akt. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.73.

¹⁹³ **Avrupa**, 2 Şubat 1998.

¹⁹⁴ **Ayın Tarihi**, Sayı: 253, s.110-123; Ü. Haluk Bayülken, **Cyprus Question and The United Nations**, MSB Yay., Ankara, 1983, s.6.

“Kıbrıs meselesi diye suni olarak ihdas edilen bu meselenin gündeme alındığı gün, yani 24 Eylül 1954 tarihinde umumi heyet toplantısında söylemiş olduğum gibi, bu konunun BM’e intikal etmemesini tercih ederdim. Benim fikrimce, bu mevzua karşı başlıca alaka ve hassasiyet gösteren Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında mevcut olan dostluk ve ittifak, bu üç memleket halkının da fikirlerine ve ruhlarına nüfuz etmeye başladığı tam şu sıralarda, bu suni gürültünün koparılması üç memleket halkının fikirlerinde ve hislerinde bazı tereddütlerin uyanmasına sebebiyet verecek kadar hatalı bir harekettir...

...Yunanistan delegasyonu ve başkaca bir takım cemiyetler tarafından dağıtılan propaganda broşürlerinden görerek bugün muhakkak hatırladığınız Rumca bir kelime vardır; ‘Enosis’ Bu kelimeyi İngilizce lisanında ‘Union-Birlik’ olarak tercüme etmek mümkündür. Fakat Enosis’in tam ve hakiki karşılığı Almanca ‘Anschluss’ kelimesidir. Demagojik mahiyeti, ruhu ve gizlediği maksat itibariyle bibaht (Unfortunate) ‘Anschluss’ kadar insanın içine endişe veren bir kelimedir. Hırsa mı yoksa heyecana mı dayandığını tahminde aciz olduğum bu nevi teşebbüsler insanın aklında ne kadar acı hatıralar uyandırıyor... Kıbrıs Türkiye’nin cenubundaki İskenderun Körfezi’nin methalinde, Türk sahillerine 40 mil mesafede, fiziki coğrafya bakımından Türk topraklarının bir parçasıdır. Son jeoloji tetkikatı Kıbrıs’ın bir zamanlar İskenderun taraflarında, Anadolu’ya bitişik bir yarımada olduğunu ve dibin çöküntüsü neticesinde bir ada halinde ayrıldığını göstermektedir... Kıbrıs Adası, kadim tarihte Akdeniz havzasında bulunan birçok milletlerin hakimiyeti altında kaldıktan sonra, Lozan Muahedesi mucibince İngiltere tarafından ilhaki kabul edilinceye kadar, üç buçuk asır Türkiye’nin bir adası olarak kalmış ve bu müddetin tam 307 senesi imtidadınca Türkiye, Kıbrıs’ı fiilen ve hukuken idaresi altında bulundurmuştur. Buna mukabil ada hiçbir zaman Yunanistan’ın hâkimiyeti altına girmemiştir”. Sarper konuşmasında ayrıca, Stephanopoulos’un söz konusu 10. maddeyi yanlış yorumladığını, anlaşmanın 10 ve 14. maddelerinin, veto hakkı nedeniyle bir meselenin Güvenlik Konseyi’nde görüşülememesi halinde, bu meseleyi Genel Kurul’un ele alabilmesini sağlamak için anlaşmaya konulduğunu belirtmiştir¹⁹⁵. Yunanistan ise, Türkiye’ye bir nota vererek, Selim Sarper’in konuşmasını protesto ediyordu¹⁹⁶.

Bu arada Türkiye’de, Kıbrıs konusunun BM’in gündemine alınmasına karşı tepkiler gösterildiğini görüyoruz. İktidar yanlısı *Zafer* Gazetesi’nde 30 Eylül 1954 tarihinde yayımlanan imzasız bir başyazı bunların en önemlilerinden birini teşkil ediyordu; Bu yazıda Yunanistan, Lozan Antlaşması’na uymamakla suçlanmış ve Ada’nın “başka bir devlete devrinin söz konusu olması durumunda bu devletin, Türkiye olması gerektiği...” görüşüne yer verilmiştir ki; bu görüş, 1956 yılına kadar Demokrat Parti iktidarının savunacağı “ilhak politikası”nın da temelini oluşturacaktı¹⁹⁷.

¹⁹⁵ “Cyprus at U.N”, *The Guardian*, 24 September 1954, s.8.

¹⁹⁶ *Halkçı*, 23 Aralık 1954, Mehmet Gönlübol, Cem Sar ve arkadaşları, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara, 1974, s.366.

¹⁹⁷ *Zafer*, 30 Eylül 1954.

Sonunda, 14 Aralık 1954’de BM’de Yeni Zelanda delegesi Knox Mundo’nun sunduğu, “*Bundan böyle, Kıbrıs konusu ile ilgili bir karar tasarısı kabulünün uygun olmayacağı*” karar teklifi oy çokluğu ile kabul edildi¹⁹⁸. Türkiye, BM’in kararını olumlu karşıladı. Hatta Başbakan Menderes bu kararı “*Kıbrıs meselesinin kapanması*” şeklinde yorumladı¹⁹⁹. TBMM’de Dışişleri Bakanı Köprülü konu ile ilgili olarak şunları söylüyordu; “*....Bu sene yeni bir mevzu olarak Birleşmiş Milletler’e Kıbrıs işinin getirildiğini biliyorsunuz. Memleketimizi pek yakından alakadar eden bu davada dostluk ve ittifaklarımızın havasını bozmamak için azami itidal göstermekle beraber bu işteki yakın alakamızı pek tabii olarak tebarüz ettirdik*”²⁰⁰.

Ankara, Kıbrıs’ı yakından takip ediyor ancak, İngiltere’nin bir statüko değişikliğine gitmeyeceği düşüncesiyle herhangi bir girişimde bulunmaktan geri duruyor ve İngiltere ve Yunanistan’la olan ilişkilerini gerginleştirmek istemiyordu. Ama Türkiye’nin istemese de, artık “Kıbrıs diye bir meselesi” vardı ve bundan sonra bu meseleye uygun politikalar geliştirmek zorundaydı. Ve Alman Türkolog Zürcher’in de ifade ettiği gibi, Yunan ve Rumların istedikleri Enosis, Türk Hükümeti’nin sadece Kıbrıs Türkleriyle olan dayanışmasından dolayı değil, stratejik gerekçelerle de asla kabul edemeyeceği bir konuydu. Çünkü birleşme Türk-Yunan sınırını fiilen iki katına çıkaracaktı²⁰¹.

Diğer yandan, Kilise’nin ve din adamlarının Yunanlı politikacılara yapmış oldukları baskı sonucu uluslararası platforma taşınan Kıbrıs konusunda Yunanlılar için olumsuz bir sonuç alınmış gibi görünse de, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi açısından konunun uluslararası gündeme getirilmesi ve gündemde tutulması nedeniyle bir başarı elde edildiği kabul edilmelidir. Nitekim Rumlar ve Kilise, çalışmalarına bundan sonra değişik şekillerde, daha da hız verecektir. Dışarıda politik arenada devam eden çalışmaların bundan böyle içeride, politik platformlarla birlikte, terhis, terör ve cinayetleri kapsayan bir örgütlenme ile yeni bir açılımla devam ettiğini göreceğiz.

I. KIBRIS, EOKA’YLA TANIŞIYOR

Kıbrıs’ta başlayan yeni açılım döneminin de baş organizatörü, Başpiskopos Makarios III idi. Göreve geldiğinde danışmanlarıyla çizdiği yol haritası kapsamında, uluslararası alanda konunun BM’e yansıtılması için enerji harcayan Makarios, içeride de ereklerine uygun hareket edecek bir Rum Gençlik Teşkilatı oluşturma çabasına girdi. Bu maksatla Yunanistan’da KHİ kod adlı bir yeraltı örgütü kuran eski Yunan subayı Georgios Grivas’ı aynı özelliklere sahip bir Rum Gençlik Örgütü

¹⁹⁸ Ayrıntılar için bkz. Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 40-41.

¹⁹⁹ Gönlübol, Sar, a.g.e., s.366.

²⁰⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem X, Cilt 5, İçtima 1, 51. İnikat, 27-2-1955, s. 915.

²⁰¹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi (Turkey, A Modern History)**, Çeviren Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 345.

(PEON) kurması için Kıbrıs'a davet etti²⁰². Grivas'ın, 1951'de Başpiskopos'un direktifleri doğrultusunda kurduğu PEON, yine Başpiskopos'un önderliğinde ve emirleri doğrultusunda iki yıl faaliyette bulundu. Haziran 1953'de İngiliz Yönetimi tarafından "muzır ve tahrik edici hareketlerinden dolayı" kapatıldı. Kapatılmasının ardından faaliyetlerini bir yeraltı örgütü olarak sürdüren PEON, daha sonra 1955 yılında kurulan EOKA Terör Örgütü'nün de çekirdeğini oluşturdu²⁰³.

Bu dönemde Başpiskopos Makarios'un, Kıbrıs'ta tedhiş ve terör hareketlerini organize etmek ve destek bulmak için sıkça Atina ziyaretleri yaptığını ve bu ziyaretlerde Yunanlı politikacılar, din adamları, aydınlar ve subaylarla görüşmeler yaptığını görmekteyiz. Bu ziyaretlerin birinde, 7 Mart 1953'de Atina'da, üniversite profesörü Yerasimos Konidaris'in evinde, "Mücadele Komitesi" üyeleriyle birlikte Kıbrıs'ın ilhakı için ENOSİS yemini ettiğine tanık oluyoruz. Makarios dışında, Grivas, 1931 ayaklanması sonucu Kıbrıs'tan sürgüne gönderilen Savvas ve Sokratis Loizidis kardeşler, General Nikolaos Papadopulos, Georgios Stratos, Avukat Antonios Avgikos, El Tsatsomiros, D. Stavropoulos, Profesör Dimitrios Vezanis, Albay İlias Aleksopulos ve ev sahibi Profesör Yerasimos Konidaris'in katıldığı törendeki yemin metni; "Ayni ve ayrılmaz Ekanimi Selase adına, Kıbrıs'ın ilhak davası için bildiğim ve işiteceğim her şeyi kendi hayatımı dahi feda etmek pahasına ve en ağır işkeneye de dayanarak gizli tutacağıma yemin ederim. Bana verilen ilgili bütün emirlere itiraz etmeden itaat edeceğim" şeklinde idi²⁰⁴.

Profesör Yerasimos Konidaris, 1964 yılında yayınladığı "Kıbrıs Hürriyet Mücadelesi Hazırlıklarından Tarihi Hatıralar" adlı dokümanda, bu yeminle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır; "İncil'i masanın üzerine koydum ve henüz esasını tam olarak bilmediğimiz bir mücadele için yemin etmek maksadıyla ayağa kalktık. Makarios elini göğsüne, biz de İncil'in üzerine koyduk. Yemini Makarios okuyordu ve biz de her cümleyi büyük bir heyecan içinde tekrarlıyorduk"²⁰⁵.

Burada dikkati çeken konu, toplumun aydın kesiminde yer alan ve daha bilinçli olması beklenen profesör, avukat ve hatta üst rütbeli subayların bile,

---

²⁰² Megali İdea doğrultusunda Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla kurulan EOKA Terör Örgütü'nün lideri olan Grivas emekli bir Yunan yarbaydır. 23 Mayıs 1898'de Kıbrıs'ta Trikomo köyünde orta tabakadan bir ailenin çocuğu olarak doğan ve 1914 yılına kadar ailesinin diğer üyeleri gibi Ada'da Türk tebaası olarak bulunan Yorgos Theodoros Grivas, müracaat eden her on kişiden birinin kabul edildiği "Ümit Verenlerin Okulu" olarak bilinen Atina'daki Helen Kraliyet Askeri Akademisi'ne girmiş, ateşli bir Yunan milliyetçisidir. Kıbrıs'ta işlediği cinayetler sonrasında Yunan Genelkurmayı tarafından Korgeneral rütbesiyle ödüllendirilmiş, ordusuz bir general olan ve Yunan Kralı tarafından Üstün Cesaret ve Üstün Hizmet madalyalarıyla taltif edilen Grivas, Anadolu'nun Yunanlılarca işgal edildiği dönemde Yunan Ordusu'nda teğmen olarak görev yapmıştır. "Cennetle Cehennem birleşirse ve su ile ateş yan yana gelebilirse ancak o zaman Türklerle dost olabiliriz" diyen ve bütün ömrünü Kıbrıs'ı kana bulamaya ve masum insanları katletmeye adanmış olan Grivas, 27 Ocak 1974'de Leymosun'da ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ü. Haluk Bayülken, **Cyprus Question and The United Nations**, MSB Yay., Ankara, 1983, s.7.

²⁰³ EOKA=Enodiki Organosis Kibrion Agonisdon, Kıbrıs Mücadelecileri İlhakçı Teşkilatı.

²⁰⁴ Georgios Grivas, **EOKA Mücadele Tarihi (1955-1959)**, Lefkoşa, 1972, s. 3.

²⁰⁵ Ayrıca bu dokümanda, yeminin yapıldığı 7 Mart 1953 tarihinde Grivas'ın orada bulunmadığı, O'nun daha sonra yemin ettiği belirtilmektedir.

Kilise'nin ve Başpiskopos'un etkisinde kalarak, Profesör Yerasimos Konidaris'in ifadesiyle, "henüz esasını tam olarak bilmedikleri bir mücadele için yemin etmek" durumunda kalmaları ve yemin metninde de yer aldığı gibi, "verilen ilgili bütün emirlere itiraz etmeden (körü körüne) itaat etmeyi" kabul etmeleridir. Kilise ve din adamlarının toplumun her kesiminde oluşturduğu bu baskı ortamı, Kıbrıs tarihinin her döneminde etkili olmuş ve Kıbrıs'taki politikalara yön vermiştir.

1953'de Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios'un, Atina'da Grivas ve arkadaşlarına Enosis yemini ettirmesinden yaklaşık bir buçuk yıl sonra, 28 Ağustos 1954'de, yine Atina'da, yine bir din adamının, Atina Başpiskopos'u Spiridon'un, yine Grivas ve arkadaşlarına, yeni bir Enosis yemini ettirdiğini görüyoruz. Bu yemin metnindeki ifadeler; "Mukaddes azizlerin tasvirleri önünde, dinimize bağlı olarak yeminimizi edelim. Ölüme kadar milli davaya (Enosis'in gerçekleştirilmesi) sadık kalacağız. Yolumuzdan geri dönmeyeceğiz. Hiç kimseye taviz vermeyeceğiz. Hiçbir şekilde anlaşma yoluna girmeyeceğiz. Bize karşı kullanılacak kuvvet ve baskılara direneceğiz. Ayakta duracağız. Hedefimiz Enosis, sadece Enosis olacak" şeklindeydi²⁰⁶.

Makarios 1954 sonbaharında Atina'ya yaptığı ziyarette, tekrar Grivas ile görüştü ve Ada'da başlatılacak olan terör ve tedhiş faaliyetlerinin sorumluluğunu O'na verdi. Başpiskopos'tan görevi alan Grivas, aynı yıl Ekim ayında önce Rodos'a geçip, burada silah sevki için gerekli koordinasyonları yaptıktan sonra, St. George isimli bir tekneyle²⁰⁷, 9 Kasım 1954 tarihinde, saat 10.00'da Baf kazasındaki Khloraka köyü yakınlarında Ada'ya çıktı²⁰⁸. 1955 yılı Mart ayına kadar geçen zamanda, örgüt elemanlarının eğitimini tamamlayan Grivas artık harekete geçmek ve Ada'da terör faaliyetleri icra etmek için Başpiskopos'un talimatını bekledi ve 27 Mart 1955'de Grivas'ı görüşmeye davet eden Makarios, bu görüşmede Grivas'ın beklediği "Başla" emrini verdi²⁰⁹. 1 Nisan 1955 gününün ilk saatlerinde EOKA Terör Örgütü'nün Ada'nın belli başlı kasabalarında patlattığı bombalarla, Kıbrıs'ta kanlı bir terör dönemi başlamış oluyordu. Gece süresince meydana gelen patlamaları korku ve heyecanla takip eden halk, bu patlamaların Ada'nın Yunanistan'a ilhakını sağlamak üzere tedhiş hareketlerine başlayan EOKA adındaki bir terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğini, 1 Nisan sabahı dağıtılan ve Grivas'ın kod adı olan "Digenis" imzalı bildirimlerden öğreniyorlardı. İngiliz resmi raporlarına göre, EOKA'nın teröre başladığı ilk gün hükümet tesislerine verdiği zarar 60.000 paund idi ve 1955 yılı sonuna kadar geçen dokuz aylık zaman diliminde EOKA tarafından 30 kişi öldürülmüş, 291 kişi yaralanmış ve 1260 bina hasara uğratılmıştı²¹⁰.

²⁰⁶ Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, İstanbul, 2007, s.50.

²⁰⁷ Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, İstanbul, 1975, s.174.

²⁰⁸ Gazioglu, **a.g.e.**, 1960, s. 42.

²⁰⁹ Her Majesty's Stationery Office, **Cyprus, Terrorism in Cyprus**, London, 1956, s. 20.

²¹⁰ **Colonial Reports-Cyprus**, s. 4-5.

İ. 1955 LONDRA KONFERANSI, TÜRKİYE’NİN “ADA’NIN STATÜKOSUNUN DEĞİŞTİRİLMESİNE KARŞI OLDUĞU, DEĞİŞECEKSE DE ADA’NIN TÜRKİYE’YE DEVREDİLMESİ” POLİTİKASI

İngiltere’ye göre, Kıbrıs’ta Rumların II. Dünya Savaşı sonrası geliştirdikleri self-determinasyon heyecanı, İngiltere’ye karşı bağımsızlık mücadelesi haline dönmekteydi. Konunun BM’e taşınması ve bölgedeki komünizm tehlikesi gerekçesiyle Amerika’nın da Kıbrıs’taki Rum milliyetçileri ve Kilise’yi desteklemesi, dolayısıyla self determinasyona destek vermiş olması, İngiltere’nin başını ağrıtan konulardı. Ortadoğu’daki güvenlik endişeleri ve Ada’da komünizmin yayılmaması için Amerika ile işbirliğine devam etmek durumunda olan İngiltere, bugüne kadar Rumlara karşı Ada’daki Türk Toplumunu denge unsuru olarak kullanmıştı. Ancak şimdi durum daha farklıydı. İşin içine Yunanistan da girmişti ve Eylül ayında Yunanistan self determinasyon konusunu yeniden BM gündemine getirmeyi planlıyordu. Ada’da başlayan terörü sonlandırmak, komünizmi denetim altında tutabilmek ve Yunanistan’ı engelleyebilmek için yeni denge unsuru olarak Türkiye devreye sokulmalıydı. Bunun için İngiltere, Kıbrıs’taki olayların sadece ülkesini değil, Doğu Akdeniz’in güvenliğini tehdit ettiğini ve bu konunun Türkiye ve Yunanistan ile birlikte çözülmesi gerektiğini ortaya atarak yeni bir plan geliştirdi.

Bu plan gereği İngiltere Başbakanı Anthony Eden, 30 Haziran 1955 tarihinde Avam Kamarası’nda bir konuşma yaparak, Türkiye ile Yunanistan’ı Kıbrıs konusunun görüşüleceği “*Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi*” konulu seminer için Londra’ya davet etti²¹¹. Dışişleri Bakanı Harold Mac Millan da aynı gün Avam kamarasında Londra’da bir konferans toplanacağını şu sözlerle açıkladı: “*İngiliz Hükümeti, Doğu Akdeniz’de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’yi ortak ölçüde etkileyen stratejik ve diğer başka sorunlarla yakından ilgilenmektedir. Hükümet bu üç ülkenin bölgede ortak karşılıklı güven zemininde birlikte hareket etmesinin çok önemli olduğu düşüncesindedir. İngiliz Hükümeti, bu nedenle Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine Londra’da Doğu Akdeniz’in savunma ve politik sorunlarını görüşmek üzere birer temsilci göndermesi için bir davetiye gönderecektir*”²¹². Türkiye derhal, Yunanistan ise Türkiye’nin de konuya dahil edilmesi nedeniyle bir çekincenin ardından davete olumlu yanıt verdiler.

Türkiye’nin olumlu yaklaşımı sürerken, Türk basınında, Rumların Kıbrıs’ta 28 Ağustos’ta toplu kıyım yapmaya hazırlandıkları yolunda haberler çıktı. Bu haberler üzerine bir değerlendirmede bulunan Başbakan Menderes 24 Ağustos 1955 tarihinde yaptığı sert açıklamada; “*Kıbrıs Türklerini savunmasız bırakmayacaklarını ve Ada’nın statüsünde bir değişiklik yapılması halinde, “Kıbrıs’ın, Türkiye’ye geri verilmesini”* isteyerek, Ada’nın iki toplum arasında bölünmesine karşı olduğunu ifade etti²¹³. Ayrıca, Yunanistan Hükümeti’ni de hedef alarak; “*Bu ne biçim hükümettir ki bir kasaba papazına devlet muamelesi yapacak kadar eğilip*

²¹¹ Zafer, 3 Temmuz 1955.

²¹² “Conference on Cyprus”, **Financial Times**, 4 July 1955, s.3.

²¹³ **Ayın Tarihi**, Sayı: 261, Ağustos 1955, s.170-173.

bükülmektedir” dedi ²¹⁴. Ana Muhalefet Partisi lideri İsmet İnönü de, hükümetin Kıbrıs konusunda izlediği politikayı desteklediklerini belirtti ²¹⁵. Bu şekilde Türkiye, kendi iradesi dışında çekilmekte olduğu Kıbrıs konusunda artık uygun politikalar geliştirmesi gerekliliğini anlıyor gibi görünüyordu. Yunanistan ve Rumların Enosis yaklaşımları karşısında Türkiye’de de hava oldukça gerginleşmişti. *Hürriyet* Gazetesi’nin başlattığı “*Kıbrıs Türk’tür, Türk Kalacaktır*” kampanyası büyük ses getirmiş ve aynı sloganı kullanarak 1954’de kurulan ve başkanlığını *Hürriyet* Gazetesi yazarı Hikmet Bil’in yaptığı Kıbrıs Türktür Derneği de etkinliğini artırmış, şubelerini çoğaltmış ve kamuoyu oluşturma gayretlerini genişletmişti. Bu sloganı dönemin birçok yazılı basın organı kullanmaya başlamıştı ²¹⁶.

Makarios ise, Kıbrıs konusuna Türkiye’nin de dahil edilmiş olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiriyor ve Kıbrıslıların bulunmadığı bir konferansın uygun olamayacağını, başarı için konferansın self determinasyon esaslarına dayanması gerekliliğini ifade ediyor ve konferans öncesi özellikle Yunanlı politikacıları etki ve baskı altına alma çabası gösteriyordu. Bu uğraşların sonuç verdiğini, Yunan Başbakanı’nın Başpiskopos’u konferans öncesi görüşmeler yapmak üzere Atina’ya davet etmesinden anlıyoruz. Sadece sonuç vermekle kalmayıp, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios’un Yunan Başbakanı’ndan garanti aldığını da, Makarios ve Papagos arasında, 14 Temmuz’da yapılan görüşme sonunda yayınlanan duyurudan öğreniyoruz. Bu duyuruda; “*Başbakan Papagos, eğer üçlü Londra görüşmeleri tatmin edici bir sonuca ulaşmazsa dilekçenin dokümanlarınının 20 Ağustos’a kadar BM’e sunulacağına ilişkin Makarios’a garanti vermiştir*” denilmektedir ²¹⁷. Başbakan’dan önce 12 Temmuz’da Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopulos da Başpiskopos Makarios’la bir görüşme yapmış, bu görüşme sonunda yapılan Dışişleri Bakanlığı duyurusunda da; “*Yunanistan’ın Kıbrıs konusunda, self determinasyona dayanmayan herhangi bir çözüm önerisini kabule hazır olmadığına ilişkin Stephanopulos’un Başpiskopos’a garanti verdiği*” bildirilmektedir ²¹⁸. Makarios, bu iki görüşmenin hemen ardından, 16 Temmuz 1955 tarihinde düzenlediği bir basın toplantısındaki, “*Londra Konferansı’nın alacağı kararlar eğer Kıbrıs Rum halkının özlemleri doğrultusunda olmazsa, bu kararların altında Yunan Hükümeti’nin imzası olsa bile, bunları tanımayacağını*” açıklaması ²¹⁹ ve gerekirse Yunan Hükümeti’yle yollarını ayırmaya hazır olduğu imasıyla da, Yunan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı’nı kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmiş, Onlar’ın politik görüşlerini baskı ve etki altına almış oluyordu.

---

²¹⁴ **Milliyet**, 25 Ağustos 1955.

²¹⁵ **Ulus**, 26 Ağustos 1955.

²¹⁶ **Milliyet**, 25 Ağustos 1955.

²¹⁷ **Cyprus Mail**, 15 Temmuz 1955.

²¹⁸ **Cyprus Mail**, 13 Temmuz 1955

²¹⁹ Evangelos Averof, **Tossizza, İstoria Hamenon Efkerion**, (Kipriako, 1950–1963), Atina, 1982, s. 74.

Bu arada Konferans'ın başlamasından hemen önce 22 Ağustos'ta, EOKA eylemlerine ara verdiğini ve görüşmeleri yakından takip edeceğini açıklıyordu. Bu açıklama üzerine Vali Robert Armitage de; *“Eğer bu ateşkes çağrısı samimi ise muhtariyet ‘self government’ yönünde yapılacak olan görüşmeler için uygun zeminin oluşması böylelikle sağlanabilir”* görüşünü ifade ediyordu²²⁰.

29 Ağustos 1955 tarihlerinde dışişleri bakanları düzeyinde Lancaster House'da başlayan Londra Konferansı'nda 30 Ağustos'ta İngiltere'nin görüşlerini açıklayan Dışişleri Bakanı Mac Millan, Doğu Akdeniz'in savunması için Kıbrıs'ın önemine ve bu maksatla üç ülkeye düşen sorumluluklara değiniyor ve Londra görüşmeleri öncesinde Yunanistan Başbakanı Papagos'un, “self determinasyona karşılık İngilizlere Ada'da mutlaka bir üs veririz” ifadelerine yanıt olarak, İngiltere'nin bölgedeki sorumluluklarını yerine getirmesi için bir üssün yeterli olamayacağını söylüyor, ayrıca self-government'e yönelik anayasa çalışmalarının da devam edebileceğini vurgulayarak, aslında başlangıçta Yunanistan'ın tezi olan self determinasyona kapıları kapatıyor ve bugüne kadar özerklik içeren anayasal teklifleri reddeden Makarios'u da suçluyordu²²¹.

31 Ağustos'ta Yunanistan'ın görüşlerini açıklayan Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos ise, Başpiskopos'a verilen sözler çerçevesinde, Kıbrıs halkına self determinasyon hakkı tanınması üzerinde ısrarcı oluyordu.

Türkiye'nin, *“Ada'nın statükosunun değiştirilmesine karşı olduğu, değişecekse de Ada'nın Türkiye'ye devredilmesi”* ana fikri çerçevesindeki görüşlerini açıklayan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise, 1878'de imzalanan antlaşma gerekçesiyle, Ada'nın geleceği konusunda sadece Türkiye ve İngiltere'nin söz sahibi olabileceğini belirterek, Kıbrıs'ın statüsünde yapılacak en küçük bir değişikliğin Lozan Antlaşması'nın yeniden değerlendirilmesi anlamına geleceğini ifade ediyor ve Kıbrıs'ın sadece Anadolu'ya yakın bir konumda değil, aynı zamanda Anadolu'nun bir parçası olduğunu, dolayısıyla Ada'nın coğrafi olarak Türkiye'ye ait olduğunu vurguluyordu. Zorlu, self determinasyon ilkesine tümüyle karşı olmamakla birlikte, bunun bir adaletsizlik, huzursuzluk, güvensizlik ve kargaşa unsuru haline gelmesinin önlenmesini ve toplumlararası eşitlik esasının sağlanmasını istiyordu. Zorlu'nun konuşmasındaki, *“Self determinasyon, ancak birbirleriyle iyi geçinen ve birbirlerine muhasım olmayan cemaatler ve topluluklar için mevzubahis olabilir. Şu halde Kıbrıs halkı için self determinasyondan evvel müstekar bir huzur ve sükun devresine ihtiyaç vardır. Şiddet hareketlerinin önlenmesine ve Kilise'nin siyasete karışmasına mani olunmasına lüzum vardır. Aksi takdirde, bugünkünden daha vahim vaziyetler hasil olabilir”* ifadesi²²², Kıbrıs'ta Kilise ve din adamlarının politika ve politikacılar üzerinde etkili olduklarının ilk kez bir Türkiye Cumhuriyeti devlet adamı tarafından ve resmi ağızdan, uluslararası bir platformda vurgulanması bakımından önemlidir. Zorlu'nun henüz o tarihte belirttiği, *“Kilise'nin siyasetteki etkinliğinin*

²²⁰ “Surrender Terms for Cyprus Terrorists”, **Financial Times**, 23 August 1956, s.1.

²²¹ “Cyprus Meeting Opened”, **The Times**, 30 August 1955, s.8.

²²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 4.3.1959, s. 28; **Ayın Tarihi**, Sayı: 262, (Eylül 1955), s.164-171; **Hürriyet**, 2 Eylül 1955.

engellenmemesi durumunda, gelecekte daha olumsuz olaylar olacağı” görüşü de doğru bir öngörü olarak 1955-58 ve 1963-74 döneminde Kilise organizasyonunda düzenlenen olaylarla acı şekilde doğrulanmıştır.

Konferans’ın 6 Eylül’de başlayan ikinci bölümünde İngiltere, daha önce de gündeme getirdiği Ada’ya muhtariyet verilmesi teklifini ortaya attı. Bu teklif de ilgili taraflarca kabul görmedi. Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere’nin önerdiği “dahili muhtariyet” planına sıcak bakmakla birlikte, bu çözümün dışında bir yola gidilecekse, Ada’nın Türkiye’ye geri verilmesi gerektiği yolundaki görüşlerini bir defa daha yineledi²²³. İngiltere Dışişleri Bakanı Mac Millan’ın self-determination önerisine oldukça soğuk baktığı ortaya çıktı²²⁴. Bir başka ifadeyle, bu Konferans’ta İngiltere’nin, Orta-Doğu ve Doğu Akdeniz’deki güvenliğini tehlikeye düşüreceği endişesiyle, Kıbrıs’tan çekilmek niyetinde olmadığı, ancak Ada’ya self-government verilmesi yolundaki görüşü kabule yatkın olduğu anlaşılmaktadır²²⁵. Bu arada Konferans’taki Yunan heyeti henüz resmi kararını konferans başkanlığına bildirmeden, Kıbrıs’ta Cıkko Manastırı’nda Başpiskopos Makarios bir konuşma yapıyor ve “*koşulları ne olursa olsun herhangi bir özerklik önerisini kabul etmeyeceklerini, böyle bir öneriyi Kıbrıslıların reddettiğini*” ilan ediyordu²²⁶. Bu baskılar altında da Yunan tarafının cevabı doğal olarak belli oluyordu. Büyük umutlarla toplanan Konferans, Konferans’ın devam ettiği sırada, İstanbul’da meydana gelen ve 6-7 Eylül Olayları olarak bilinen olayların yarattığı olumsuz havanın da etkisiyle bir sonuç alınamadan 7 Eylül’de dağılıyordu.

Ancak burada belirtmemiz gereken bir önemli konu da, Londra Konferansı’nda Kıbrıs Ortodoks Kilisesi’nin ve Yunanistan’ın tüm girişimlerine karşın, İngilizlerin Rumlara karşı Türkiye kozunu oynamasıdır. Bununla birlikte İngiltere’nin bu Konferans’a Türkiye’yi de davet etmesinin hukuki temelinde 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nın 16. maddesine yeni Türk Devleti’nin ısrarları sonucu koyulan, “*Bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir ve edilecektir*” ibaresinin etkili olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Türkiye, kendi istemi dışında da olsa etkin bir aktör olarak Kıbrıs sahnesindeki yerini alıyordu. Bu açıdan Londra Konferansı Kıbrıs için önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilmelidir.

J. 6-7 EYLÜL 1955 OLAYLARI

Londra Konferansı devam ederken İstanbul ve İzmir’de başta Rumlar olmak üzere gayrimüslim vatandaşlara karşı icra edilen ve “*6-7 Eylül olayları*” olarak bilinen olayların nedeni bir iddiaya göre, Londra Konferansı’nın sonuna doğru Demokrat Parti Hükümeti’nin Zorlu’nun talebi üzerine görüşmelerin seyrini etkileyebileceği düşüncesiyle Türkiye’de azınlıkları hedef alan bir tehdit gösterisi düzenleme kararı almış olmasıdır. Aynı iddiada, konferansın sonuna doğru

²²³ **Ayın Tarihi**, Sayı: 262, (Eylül 1955), s.174.

²²⁴ **A.g.e.**, s.171.

²²⁵ Ahmet Şükrü Esmer, “Londra Konferansı”, **Ulus**, 31 Ağustos 1955; Gönlübol-Sar, **a.g.e.**, s.367.

²²⁶ **Cyprus Mail**, 10 Eylül 1955.

Zorlu'nun Türkiye'ye bir telgraf çekerek “buradaki durumumuzu kolaylaştırmak için bir şeyler yapılmalı” ifadeleriyle söz konusu olayların hedeflendiği söylenmektedir²²⁷.

Olayın başlangıcı, önce radyoda ve ardından DP İstanbul Milletvekili Mithat Perin'in sahibi olduğu İstanbul Express Gazetesi yoluyla yayınlanan “Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bomba atıldığı” iddiasını konu eden bir haberdir²²⁸. Gazete kısa süre sonra akşam ikinci baskıyı yaptı. Gazete'de ayrıca Kıbrıs Türktür Derneği'nin “mukaddesata el uzatanlara bunu pahalı ödeteceğiz” şeklindeki bildirisini yayımlanmıştı. Haberin ardından Kıbrıs Türktür Derneği'nin örgütlediği ve “Kıbrıs Türktür, Türk Kalacaktır” sloganlarıyla başlayan eylemler kısa bir süre içinde kitlesel gösterilere dönüştü. Gösteriler kısa bir süre içinde kontrolden çıkarak azınlıklara yönelik baskı, şiddet ve yağmaya dönüştü. Evler, dükkanlar ve kiliseler tahrip ve yağma edildi. İstanbul'da başlayan gösteriler daha sonra İzmir'e de sıçradı. İzmir'de kiliselerle birlikte Yunan konsolosluğu da tahrip edildi²²⁹. Hükümet yanlısı Zafer Gazetesi olayların komünistler tarafından organize edildiğini aktarıyordu. Aynı şekilde hükümet de 7 Eylül'de yaptığı resmi açıklamada olayları organize edenlerin komünistler olduğunu belirtiyordu. Gelişen olaylar nedeniyle İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmesi için hükümet tarafından, Başbakan Adnan Menderes imzalı bir tezkere²³⁰, 12 Eylül 1955 tarihinde TBMM'nin onayına sunuldu. Tezkerenin Meclis'te görüşülmesi sırasında hükümet ve muhalefet arasında yoğun tartışmaların olduğunu görüyoruz. Bu tartışmalarda da Kıbrıs konusu değişik şekillerde gündeme geliyordu.

Adalet Partisi Burdur Milletvekili Mehmet Özbey konuşmasında; “...Bu felâketin asıl müsebbibi ve tahrikçileri daha ziyade Yunan devlet adamları, Yunan halkı, gençliği, radyoları ve gazeteleri olmuştur. Bizim asilane, efendice sükut ve sabır ve itidalimize rağmen; onlar iki senedir durmadan ve mütemadiyen artan bir ihtirasla Kıbrıs hakkında mitingler, nümayişler tertibederek adeta ruhlarımızda derin bir hiddet ve asabiyet yaratmışlar.... Yillardır sinsi sinsi nöbet bekleyen komünistler bunu fırsat bilerek planlı çalışmalarıyla araya çapulcu ve yağmacıları da karıştırarak bu büyük felâketi meydana getirmişlerdir” şeklinde bir yaklaşım

²²⁷ Hikmet Bil, Başbakan Adnan Menderes'le 5 Eylül'de yapmış olduğu özel görüşmede “Fatin Rüştü Zorlu'nun kendisine bir mesaj göndererek “buradaki sıkışıklığımızı giderecek bir gelişmeye ihtiyaç vardır” dediğini doğrular. Hikmet Bil, Selanik'te başlayan olayların ve sonrasındaki tüm gelişmelerin Menderes, İstanbul Valisi, Fuad Köprülü arasında 5 Eylül akşamı yapılan toplantıda kararlaştırılmış olabileceğini iddia eder. Hikmet Bil'e göre amaç Selanik'te Atatürk'ün evinin bahçesinde bir bomba patlatmak ve daha sonra buradan hareketle İstanbul'da organize bazı küçük çaplı gösteriler düzenlemektir. Böylece Fatin Rüştü Zorlu Londra Konferansı'nda “Bakin Atatürk'ün evini dahi bombalıyorlar” propagandası yapabilecekti. Bu iddialar Yassıada yargılamalarında da konu edildi. Ancak Menderes ve Zorlu bu iddiayı hiçbir zaman kabul etmedi. 27 Mayıs 1960'dan bir hafta sonra Fuad Köprülü yaptığı açıklamada “6-7 olaylarının Zorlu'nun ilhamı ile Menderes ve Namık Gedik tarafından tertiplendiğini” iddia edecekti. Bkz. Can Dündar, **6-7 Eylül Olayları Belgeseli**, Hikmet Bil Konuşması.

²²⁸ “Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı”, İstanbul Express, 6 Eylül 1955.

²²⁹ **Ayın Tarihi**, 6 Eylül 1955.

²³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem X, Cilt 7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955, s. 668.

sergiliyor ve komünistlerin Türk-Yunan dostluğunu bozmak için Kıbrıs işini aşıladıklarını ve alevlendirdiklerini, gerçekte bu olayın Kıbrıs davası ile bir ilgisinin olmadığını söylüyordu²³¹. İstanbul Milletvekili Ali Fuat Cebesoy ve Antalya Milletvekili Burhanettin Onat ise tahrik olaylarının bir nedeninin Kıbrıs olduğunu iddia ediyorlardı²³².

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fuad Köprülü de yaptığı konuşmada, 6-7 Eylül olaylarını açıklarken, “*Hadise Kıbrıs hadisesinden dolayı bilhassa gençler ve umumiyetle vatanperver insanlar tarafından takibedilen vatani bir hadise olarak meydana çıktı, fazla galeyanlı bir kısım gençlik bu mevzuda çok fazla hassas davranıyorlardı. Diğer taraftan matbuat da bu hassasiyeti mütemadiyen tahrik etmekte idi*” ifadeleriyle Kıbrıs konusunun tahrik olayları içinde yer aldığını ve basın da bu hassasiyeti tahrik ettiğini vurguluyordu²³³.

Başbakan Adnan Menderes aynı gün TBMM’de; “*Karşılıklı olarak iki memlekette, Türkiye’de ve Yunanistan’da efkar elden geldiği kadar tahrik olunmuş, sanki hamiyet, Kıbrıs meselesinde en yüksek konuşanmış gibi, bir nevi hamiyet müzayedesi hem bu memlekette, hem Yunanistan’da almış yürümüşdür. Bu hareket dünyanın her tarafında görülen nezahet dairesindeki bir gençlik nümayişi nikabı altında vukubuldu. Efkar o derece hazırlanmıştı ki; adeta bir psikoz bütün memleketi, ruhları ve vicdanları istila etmişti. 28 Ağustos’ta Kıbrıs’ta bir katliam vukua geleceği şayiaları ve haberleri bütün vicdanları tehyiş eylemişti....*

Bu, düpedüz bir düşman hareketi olsa idi, ortada bir Kıbrıs meselesi mevcut bulunmasa ve iki taraf arasında bu derecede ihtilatlı vaziyette gösterilmemiş olsa idi ve Kıbrıs her iki memlekette adeta kudsi bir mevzu olarak vicdanlara telkin edilmemiş olsa idi, zabıta vazifesini görmek ve vicdani kuvvet ve kanaatiyle silâhının ve kanunun verdiği kuvveti birleştirmek suretiyle hareketi ilk anda önlemek imkanını bulurdu” şeklinde konuşarak Kıbrıs konusunun gerek Yunanistan’da, gerek Türkiye’de milli bir konu olarak değerlendirildiğini ve 6-7 Eylül olaylarının meydana gelmesinde, 28 Ağustos’ta Kıbrıs’ta Türklere karşı bir katliam yapılacağı söylentisinin önemli bir yeri olduğunu belirtiyordu²³⁴.

K. İNGİLİZLER’İN ADA’DA ÖZERK YÖNETİM KURMA ÇALIŞMALARINDA VALİ HARDİNG DÖNEMİ VE MC MİLLAN PLANI

Bu arada Kıbrıs’ta meydana gelen terör hareketlerinin planlı ve organize bir faaliyet olduğunu gören ve konunun ciddiyetini anlayan İngiliz hükümeti, başarısızlıkla sonuçlanan Londra Konferansı’ndan sonra, Kıbrıs Valisi Sir Robert Armitage’nin yerine, İngiliz Genelkurmay Başkanlığı’ndan yeni emekli olmuş olan Mareşal Sir John Harding’i görevlendirdi. Londra Konferansı’nda Rumları Türkiye’nin varlığıyla korkutan İngiltere, bu kez Kıbrıs’ta Vali Harding aracılığıyla, Türkleri tamamen dışarıda bırakarak Başpiskopos’la uzlaşma arayışına girdi. 3 Ekim

²³¹ A.g.e., Dönem X, Cilt 7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955, s. 671-672.

²³² A.g.e., s.673,678.

²³³ A.g.e., s.684.

²³⁴ A.g.e., s.689.

1955’de Ada’ya gelen Harding, hemen ertesi günü, 4 Ekim saat 1700’de Başpiskopos’la Ledra Palas’ta bir toplantı yaptı. Toplantı sonrası yapılan resmi bildiri, “*Harding ve Makarios’un Kıbrıs’ın geleceği üzerinde fikir alışverişinde buldukları ve görüşmelere daha sonra da devam etme konusunda anlaşmaya vardıkları*” bildiriliyordu. Bu toplantının bir önemi de, 1931 yılındaki isyandan bu yana ilk kez bir vali ile Başpiskopos’un bir araya geliyor olması idi²³⁵.

Vali Harding, Başpiskopos ile görüştüğü günün bir gün sonrasında da, üç grup halinde Türk liderlerle görüştü. Önce Müftü Dana Efendi, daha sonra Türk Toplumunu ileri gelenlerinden Türk Belediye Üyeleri Avukat Ümit Süleyman Onan ve Avukat Fadıl N. Korkut’la ve son olarak da Kıbrıs Türktür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük ile bir görüşme yaptı.

Türk liderler ile yapılan toplantılar genel konuların görüşüldüğü sıradan görüşmeler şeklinde gerçekleşirken, Vali Harding, Makarios ile 7 ve 11 Ekim tarihlerinde birer görüşme daha gerçekleştirdi. Bu görüşmelerin temel amacı, Türk Toplumunu görmezden gelinerek, sanki Ada’nın tek söz sahibi Başpiskopos Makarios’muş gibi özerklik konusunda Başpiskopos’u ikna etme çabalarıydı. Londra Konferansı’nın ikinci bölümünde “*Mac Millan Planı*” olarak gündeme gelen ve Ada’nın özerkliğini öne çıkaran planın Başpiskopos tarafından kabul edilmesi için Harding yoğun çaba harcıyor, Makarios ise self-determinasyon’dan asla taviz vermiyordu. 7 Ekim’deki görüşmeden sonra Vali Harding, radyodan Kıbrıs halkına hitaben bir konuşma yaparak, özerkliğin gelecekleri için uygun bir yöntem olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Konuşmasında; “*Mac Millan’ın tekliflerinin özerklik kapısını sonuna kadar açtığını ve o kapıdan giriş yolunun emniyete alındığını*” belirten Harding şöyle devam ediyordu; “*Bundan öteye istikbal de açık bırakılmıştır. Özerklik kapısından girdikten sonra adımlarınızı hangi yönde atacağınızı düşünmek size kalan bir şeydir. İstikbale giden yol bu iki kapıdan geçen yoldur. Birinci şimdiden açık olup, ikincisi de kapanmış değildir. O halde neden birinciyi kapayıp, ikinciye geçilmesini engelleyelim?*”²³⁶ diyen Vali Harding’in aslında hitap ettiği hedef kitle, Kıbrıs Rum Toplumudur. Çünkü Kilise önderliğinde Rumların talebi, self determinasyon yoluyla Yunanistan’a ilhaktır. Harding-Makarios görüşmelerindeki anlaşmazlık noktası da Makarios’un self determinasyondaki ısrarıdır. Harding’in radyo konuşmasında “ikinci kapı” olarak vurguladığı konu da, özerkliği kabul ederek birinci kapıdan geçtikten sonra, isterlerse ikinci kapı olan self determinasyonu da uygulayabilecekleridir. Nitekim Mac Millan Planı da aslında, Kıbrıs halkının bir bütün olarak self determinasyon hakkını kabul ediyor, ama bu hakkın belirsiz bir gelecekte kullanılmasını öneriyordu. Yapılan pazarlıklar sonucunda bu sürecin on, hatta yedi yıla sınırlandırılması söz konusu olabilecekti. Bu süre içerisinde Kıbrıs “özerk” olacaktı. Harding-Makarios görüşmelerinin her aşamasında yeni “tavizler” koparan Makarios, planda self determinasyon için kesin garanti verilmediği gerekçesiyle Harding’in önerilerini kabul etmedi ve Harding-Makarios görüşmelerinin birinci bölümü başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Makarios

²³⁵ Gazioğlu, a.g.e.,1960, s. 102.

²³⁶ A.g.e., s. 103.

16 Ekim'de Akatu köyündeki konuşmasında; “*Bizim self determinasyon isteğimize karşı İngiliz cevabı Hayır’dır. Onların teklifleri Mac Millan planıdır. Kıbrıs’ın buna cevabı da Hayır’dır*”²³⁷ ifadeleriyle, hem görüşmelerin çıkmaza girmesinin gerekçelerini kendi açısından açıklıyor, hem de kendisinde Kıbrıs’ın tüm halkı adına cevap verme hakkını görüyordu.

Başlangıçta İngilizlerin Kıbrıs Türk Toplumunu görmezden gelip Makarios’la görüşme yapmasından rahatsız olan Türkiye, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının akabinde Kıbrıs Türkleri’ne bu görüşmeler esnasında verilmesi planlanan azınlık haklarına karşı olduğunu belirtiyor ve gerek Kıbrıs Türkleri, gerekse Türkiye için kesin garantiler talep ettiğini açıklıyordu. Yunanistan ise İngiltere’ye, NATO’dan çekilme tehdidinde bulunuyor ve İngiltere’nin almış olduğu çok sert güvenlik önlemleri nedeniyle temel insan haklarına aykırı hareket ettiğini belirtiyor ve hatta Ada’daki şiddetin İngiliz Yönetimi tarafından bilinçli olarak körüklendiğini iddia ediyordu²³⁸.

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi’nin yayın organı durumunda olan ve kilise matbaasında İngilizce olarak basılan *Times of Cyprus* Gazetesi’nin 30 Kasım 1955 tarihli sayısında, Atina’da çıkan haberlerden alıntı yapıldığı bildirilen bir habere göre, Londra’yı ziyarete giden Vali Harding, dönüşte 21 Kasım’da Makarios’la gizli bir görüşme yaptı ve Makarios’a özerklik ve Anayasa ile ilgili bazı yeni tekliflerde bulundu. Makarios, adı geçen gazeteye verdiği röportajda, böyle bir görüşmenin gerçekleştiğini ve teklifleri reddettiğini belirtiyordu²³⁹.

L. TBMM’DE HÜKÜMET VE MUHALEFETİN KIBRIS KONUSUNDAKİ TARTIŞMALARI

Bu arada, 14 Aralık 1955’de Başbakan Adnan Menderes yeni kurduğu dördüncü hükümetinin programını TBMM’de açıklarken “*Dış siyasetimizden bahsederken milletimizin üzerinde büyük bir hassasiyetle durmakta olduğu Kıbrıs meselesinden bahsetmemeye imkan yoktur, bu mesele hakkındaki görüşlerimizi olduğu gibi muhafaza etmekte olduğumuzu her hangi bir yanlışlığa mahal bırakmamak üzere, burada açıkça ifade etmek isteriz*” şeklinde konuşarak Ankara’nın Kıbrıs görüşünü bir kez daha yineliyor ve politikalarında bir değişiklik olmadığını belirtiyordu²⁴⁰.

16 Aralık’ta CHP grubu adına konuşan İsmet İnönü ise, hükümetin Kıbrıs konusundaki politikalarını eleştirerek, “*6/7 Eylül’den sonra Yunanistan bu vukuatı aleyhimize haksız ve mübalağalı bir surette istismar etmiştir. Yunanistan Kıbrıs davası sebebiyle, Türkler aleyhinde son derece kışkırtıcı bir tehdit ve tahrik siyaseti takip etmiştir*” şeklinde konuşmaya başlamış²⁴¹ ve devamında, milletçe Kıbrıs Türklerinin kaderinden ve NATO üyesi olarak da Ortadoğu’daki güvenlik

²³⁷ *Cyprus Mail*, 17 Ekim 1955.

²³⁸ Robert Stephens, “Cyprus Decision”, *Observer*, 30 October 1955, s.8.

²³⁹ *Times of Cyprus*, 30 Kasım 1955, s.1.

²⁴⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem X, Cilt 8, İçtima 2, 14. İnikat, 14-12-1955, s.254.

²⁴¹ *A.g.e.*, s.267.

konusundan ciddi bir endişe içinde olduklarını, Londra'daki Kıbrıs Konferansı'nda 6/7 Eylül olaylarının Yunanistan için özel bir fırsat oluşturduğunu, 28 Ağustos'ta Kıbrıs'ta katliam hikayeleri ile itibarı sarsılmış olan Yunanistan'ın, ülkesinde bütün vukuatı örtbas edecek tedbirler aldığını ve Türk Hükümeti'ni 6/7 Eylül vukuatının yükü altında bıraktığını, Avrupa Konseyi toplantısında da Yunanistan'ın kendi tahrik ve tehditlerinin ve Kıbrıs'taki terörist girişimlerinin etkisini unutturmaya çalışarak, Türkiye hakkında ağır ithamlarda bulunduğunu, Yunanistan'ın NATO Konseyinde de Türkiye aleyhinde çalıştığını ve bununla birlikte Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı üç talep ileriye sürdüğünü söyleyerek, bu talepleri; “1. 6/7 Eylül hâdiselerinden dolayı manevi tamir; 2. Bundan sonra maddi tazminat; 3. Bunlar yapıldıktan sonra münasebet tesisi. Kendiliğinden bekledikleri netice de, Kıbrıs meselesinde hayati alaka ve menfaatlerimizin feda edilmesi” şeklinde sıralamıştır ve konuyla ilgili yeterli bilgi alamadıklarını, İngiltere ve Yunanistan'ın aktif politikalarına karşın hükümetin 6-7 Eylül olayları altında ezildiğini belirterek hükümetin bu konudaki politikaları karşısındaki endişelerini dile getirmiştir²⁴².

Aynı oturumda Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi de söz alarak, Menderes'in konuşmasında vurguladığı, “Kıbrıs konusundaki görüşlerinin aynen devam ettiği” şeklindeki görüşlerini eleştiriyor, İngiltere'nin Avam Kamarası'ndaki görüşmeler sonunda Kıbrıs'ın beş yıl sonra self-determinasyon hakkına sahip olduğunun kabul edildiği konusunda Makarios'la görüş birliğine varıldığını belirtiyor ve hükümetin halen aynı görüşte olmasının anlamsızlığını ve bu konudaki görüşlerinde daha açık olması gerektiğini ifade ediyordu²⁴³.

Meclis'te aynı gün Başbakan Adnan Menderes özellikle İsmet İnönü tarafından yapılan eleştirileri hedef alarak verdiği yanıtta; “Bir taraftan Kıbrıs'taki Türk menfaatleri müdafaa edilecektir diyor. Ama 12 Ada üzerindeki jeopolitik alakamızın neden ibaret olduğu üzerinde bir kelime dahi söylemiyor. Ve kendisi mesuliyetsiz olarak memleket idaresini elinde bulundurduğu sırada 12 Ada'nın bir elden başka ele intikal etmesini bir aczü zail içinde uğurlamaktan ve tescil etmekten başka hiçbir hareket göstermiyor. Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik ehemmiyetinden bahsederken 12 Ada'nın stratejik ve jeopolitik ehemmiyetini tamamiyle unutmuş görünüyor. Eğer vaktiyle 12 Ada'nın stratejik ve jeopolitik ehemmiyeti bakımından bazı tedbirler alınmış olsaydı Kıbrıs'ın bugünkü durumu, jeopolitik ve stratejik bakımdan bu derece ehemmiyet arz etmezdi” şeklindeki sözleriyle, Kıbrıs'ın bugünkü durumuyla ilgili olarak tarihsel süreç içinde 12 Ada'yla ilişki kuruyor ve İsmet İnönü'yü suçlayan ve sorumlu tutan bir konuşma yapıyordu²⁴⁴.

Bununla birlikte Ankara'da hükümet ve muhalefet halen 6-7 Eylül olaylarını ve ardındaki gelişmeleri tartışıyor ve bu tartışmalardaki en önemli bölümü Kıbrıs konusu oluşturuyordu. 13 Ocak 1956 günü TBMM'de yapılan görüşmelerde CHP adına konuşan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, adı geçen olaylara karışmak suçlamasıyla bazı dernek yöneticileriyle birlikte bu Cemiyet'in de yöneticisinin

²⁴² A.g.e., s. 268.

²⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 8, İçtima 2, 14. İnikat, 14-12-1955, s. 297.

²⁴⁴ A.g.e., s. 299-301.

tutuklanmasını gündeme getirerek, “*Kıbrıs Türktür Cemiyeti*”nin Başbakan’ın ihamı, teşviki ve maddi yardımıyla kurulduğunun gazetelerden öğrenildiğini belirtiyordu²⁴⁵.

Başbakan Adnan Menderes eleştirilere yanıt olarak yaptığı konuşmada; 6-7 Eylül olaylarının, Makarios’un Kıbrıs’taki tahrik edici hareketlerinden, propagandalarından, mitinglerinden ve Yunan Hükümeti’nin, Makarios’un propaganda ve tahrikleriyle sonuç alınabileceğine inanmış olması nedeniyle bu gibi hareketlere müsamaha göstermiş olmasından başladığını, tartışmanın asıl nedeninin de yaklaşık bir yıldır Yunan basınının tahrik içeren yayınlarına Türk basınının da aynı tarzda mukabele etmesinden kaynaklandığını yineliyor, “*Kıbrıs Türktür Cemiyeti*”nin de bu süreçte CHP tarafından kurulduğunu belirterek, hükümet tarafından kurulduğu iddialarını yalanlıyordu. CHP tarafından bu Cemiyet’in kurulma gerekçesini de; “*Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni kurmakla, türlü mitingler tertip etmekle ve bu mitinglerde ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti vasıtasıyla mütemadiyen memleketin yüksek menfaatlerini bu iktidar müdafaa ve korumaya kadir değildir, diyerek ve bu propagandayı memlekete yaymak suretiyle iktidarı itibarsız düşürmeye gayret etmek de elbette onların takibedeceği yoldur, elbette onların menfaatlerine daha uygundur*” sözleriyle açıklıyordu²⁴⁶. Bu ifadelerle Başbakan Menderes, CHP’yi Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni iktidarı başarısız göstermek amacıyla kurmak ve kullanmakla suçluyordu.

Suçlamalar karşısında tekrar söz alan Nüvit Yetkin, “*Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nden bahsettiler. Bu Cemiyet bir fesat yuvası değildir; Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nden birçok kişi tevkif edilmiş itham olunmuş fakat sonra da tahkikat bitip tahliye edilmiştir. Biz Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni muzir bir teşekkül olarak tanımadık. Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni biz Halk Partililer kurmuşuz. Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin 24 kurucusunun ismini taşıyan mektuplar hepimize gelmiştir. Burada da izah olunduğu gibi Kıbrıs hadiseleri üzerine Millî Talebe teşekkülleri müşterek bir toplantı yapmışlar, heyetleri Başbakan tarafından kabul edilmiş ve onun ilhamı üzerine bu Cemiyet kurulmuş ve Başbakan kendilerine 5 bin lira maddi yardımda bulunmuştur*” cevabıyla başlangıçtaki görüşlerindeki ısrarı sürdürüyordu²⁴⁷.

Bugünlerde TBMM’deki 1956 yılı bütçe görüşmelerinde Kıbrıs ile ilgili tartışmalar değişik gerekçelerle devam ediyordu. Rize Milletvekili Kemal Balta’nın, Yunanistan’ın Balkan Pakti’na katılmak için Yunanistan Başbakanı tarafından Türk Hükümeti’nden istediği teminat hakkında gazetelerde çıkan açıklaması konusunda Dışişleri Bakanı’na yönelttiği soru ile ilgili olarak 13 Şubat 1956’da TBMM’de yapılan görüşmelerde de oldukça ateşli konuşmalar yapılıyordu. Kemal Balta, Kıbrıs’ın Türklere verilmesi gerektiğini, Ada’nın asıl sahibinin Türkler olduğunu, hiçbir zaman ve asla Kıbrıs’ın Yunanlıların malı olmadığını, eğer İngilizler Kıbrıs’ı Yunanlılara verirlerse; bunu Türkiye’de onaylayacak bir hükümetin iktidarda yaşayamayacağını, 150 bin vatandaşı hiçbir zaman zulüm ve gaddarlık yapan bir

²⁴⁵ A.g.e., Dönem X, Cilt 9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s.76-77.

²⁴⁶ A.g.e., s.80-81.

²⁴⁷ A.g.e., s.86.

idareye terk edemeyeceklerini belirten heyecanlı ve sert bir konuşma yaparak Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunuyordu.

Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da yaklaşık aynı doğrultudaki görüşleri savunan ve milletin bu konudaki kararlılığını vurgulayan konuşmasında, İngiltere'nin Kurtuluş Savaşı'nda uyguladığı taktiği uygulayarak, Yunanlıları şimdi de Kıbrıs konusunda Türklere karşı kıskırttığını belirtiyor, ancak 12 Adalar konusunda aldatılan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda aldatılmayacağını söyleyerek, *“Bütün millet kararını vermiştir. Neye mal olursa olsun hatta denizden yürüyerek Kıbrıs'a gitmek kararındadırlar. Millet ‘icabederse hayatımızı da bu uğurda feda edeceğiz’ diyor bu vaziyet karşısında Türk Hükümeti Yunanlılara ve İngilizlere lazım gelen sert cevabı vermelidir...”* ²⁴⁸.

Bu arada TBMM'nin 1956 mali yılı bütçesine, Kıbrıs'ta yaşayan 30 Türk öğrencinin Türkiye'de okutulması için ve Türk kültürünün yayılması amacıyla Kıbrıs'ta, Batı Trakya'da ve Irak'ta bulunan ırkdaşların ihtiyaçlarını karşılamak için satın alınacak kitap bedeli olan 20.000 liradan ayrı olarak 61.500 liralık bir ödenek ayırdığını görüyoruz ²⁴⁹. Bu konuda Meclis'te tutulan bir raporda özellikle Kıbrıs Türk Cemaati'ne gerekli desteğin sağlanamadığı gerekçesiyle bu konuda ek ödenek ayrılması teklifi yapıldığını da görmekteyiz ²⁵⁰.

TBMM'nde 25 Şubat'taki görüşmelerde ise, özellikle hükümetin Kıbrıs politikaları ve Londra'daki görüşmeler muhalefet tarafından eleştiriliyordu. O güne kadar parti olarak dış siyasette hükümetle aynı görüşleri paylaştıklarını belirten Cumhuriyetçi Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, parti grubu adına yaptığı konuşmada, hükümetin Londra Konferansı'na katılmayı kayıtsız şartsız kabul etmesini doğru bulmadıklarını belirterek, konferans daveti geldiği zaman İngiliz Hükümeti'ne, Kıbrıs'ın statüsü üzerinde İngiltere Hükümeti'nin bir değişiklik yapıp yapmayacağını sorulması gerektiğini, eğer bir değişiklik yapılmayacaksa böyle bir konferansa gerek olmadığını, statüde değişiklik yapılacaksa o zaman konferansın, bu konu için Kıbrıs'ın eski sahibi Türkiye ile İngiltere arasında olması gerektiğini ifade ediyordu. Tarihin şimdiye kadar hiçbir devrinde Kıbrıs üzerinde Yunan egemenliğinin bulunmadığını ve orası için hiçbir hak iddia edemeyecekleri için Yunanlıları bir taraf kabul edip o konferansta bir masada oturmanın yanlış olduğunu belirten Bilgin, bu konuda hükümetin politikasının hatalı olduğunu vurguluyordu ²⁵¹.

Manisa Milletvekili Hikmet Baydur ise farklı bir yaklaşımda bulunuyor, günümüzde stratejik ve jeopolitik kavramların ulusların geleceğine egemen olmaları yolunda yeterli olmadığını, bundan dolayı Türkiye'nin de Kıbrıs konusunda sürekli gündeme getirdiği bu görüş dışında artık farklı bir yol bulması gerektiğini, Hindistan ile Pakistan'ın aynı yarımadaı aralarında taksim ettikleri gibi, Kıbrıs'ın da ikiye ayrılmasının, Türkiye'ye bakan kısımlarının Türkiye'de, diğer tarafın da Rumlarda

²⁴⁸ A.g.e., s.178.

²⁴⁹ A.g.e., s.222.

²⁵⁰ A.g.e., s.181.

²⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt 10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s.719-720.

kalmasının uygun olacağını söyleyerek aslında “Taksim” olarak ifade edebileceğimiz Ada’nın iki taraf arasında paylaşılması tezini öne sürüyordu²⁵².

Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalıncı ise konuşmasında; Kıbrıs konusunun sadece bir ada konusu değil, Türk Milleti’nin hayatı ile ilgili, Türk Milleti’nin savunmasında bölünmez bir parça teşkil eden hayati bir konu olduğunu vurguluyor ve Ada’nın Yunanistan’a ilhakına karşı olduğunu açıklıyordu²⁵³.

Aynı gün kürsüye gelen Hürriyet Partisi Konya Milletvekili Ziyad Ebüzziya’nın partisi adına yaptığı konuşma, Türk hükümetlerinin Yunanistan ve Kıbrıs politikalarına, tarihsel süreç içindeki gelişmeleri de göz önüne alarak eleştirel yaklaşımı göstermesi bakımından önemli görülmektedir. Öncelikle hükümetin Londra Konferansı’na ani bir kararla ve hazırlıksız katılmış olduğunu belirten Ebüzziya, bundan dolayı da Konferans’ın Türkiye açısından başarısızlıkla sonuçlandığını ve hatta Fransız gazetesi *Le Monde*’un “*Türkiye’nin bu konferanstaki yegâne muvaffakiyeti mümessillerinin kılık ve kıyafetlerinin garphlar gibi olduğunu fiilen göstermekten ibaret kalmıştır*” ifadeleriyle Türk delegelerle alay ettiğini, aynı şekilde Amerika ve Avrupa basınının da Türk delegesinin müdahalelerini “*Asabi, isterik, sert, lüzumsuz yerde kırıcı konuşmalar*” şeklinde vasıflandırdıklarını, bundan dolayı Konferans sonrası bu tarz konuşmaların olumsuz etkisi nedeniyle Türk dostu olarak bilinen Hindistan’ın lideri Nehru’nun Konferans sonrasında Kıbrıs davasında Yunan tezini desteklemeye karar verdiğini resmen ilan ettiğini, Konferans’ın hemen akabinde Amerika’ya gidip 300 milyonluk yardım talebinde bulunulmasına karşın, Türkiye’ye ancak 30 milyonluk bir yardımda bulunulduğunu anlatıyor ve bu gibi olumsuzlukların giderilmesi için Dışişleri Bakanı Köprülü’den gereğini yapmasını istiyordu. Ziyad Ebüzziya konuşmasının devamında, hükümetin “*Kıbrıs’ın el değiştirdiği takdirde, Ada’nın, ancak ve ancak asıl sahibi olan Türkiye’ye geri dönmesi icabettiği*” şeklindeki politikasını tamamıyla desteklediklerini, ancak, bu konunun ele alınma ve yürütülmesi hususlarının gereğince yapılamamış olduğuna inandıklarını belirtiyor, 12 Adalar’ın bir zamanlar Halk Partisi tarafından “*Yunan dostluğu bizim için 12 Ada’dan daha kıymetlidir*” düşüncesiyle gerek İngiliz teklifine, gerek gazetelerin yayınlarına kulak asmadan, hatta daha da ileri giderek 12 Ada’nın Türk olduğunu iddia eden gazeteleri, bu yayınlara devam ederlerse kapanmakla tehdit ederek ve bunu dinlemeyen bir gazeteyi kapatarak Yunanlılara terk edildiğini, aynı duyarsızlığın devam ettiği için Yunanlılarda Kıbrıs’ı da almak ümidi uyandığını ifade ediyordu. O zamanki Halk Partisi hükümetlerinin de bu talep karşısında “*Yunan dostluğu her şeyden üstündür*” düşüncesiyle yine lakayt kaldıklarını, 1950’de Yunanlıların Kıbrıs lehinde mitinglere başladıklarını, Oysa Türkiye’de buna karşılık yapılmak istenilen mitinglerin hükümetçe yasaklandığını, bundan cesaretleri artan Yunanlıların taleplerini bütün dünya kamuoyuna duyurmaya ve taraftar kazanmaya başladıklarını, Türk hükümetlerinin ise yine duyarsız ve seyirci kaldıklarını anlatıyordu. Sonunda, 1955 Ağustosunda İngiltere’nin Türkiye ve Yunanistan’ı Londra Konferansı’na davet etmesi üzerine

²⁵² A.g.e., s.720.

²⁵³ A.g.e., s.728.

hükümetin birdenbire harekete geçtiğini ve Başbakan'ın fazlasıyla gecikmiş şiddetli bir nutkuyla hükümetin Kıbrıs davasında cephe aldığını gördüklerini, ancak dünya kamuoyunu elde etmiş bulunan Yunanistan'ın kazandığı puanları tek bir nutukla silip atmanın kolay olamayacağını, O ana kadar Kıbrıs diye sesini çıkaramamış bulunan Türk kamuoyunun sessizliğini Türk halkının böyle bir davayı benimsemediği şeklinde karşılayan dünya kamuoyunun ani çıkan bu sesin anlamını çözemediğini, tam bu sırada meydana gelen 6 - 7 Eylül olaylarının da, o anda gerçekleşmekte olan Londra Konferansı'nda ileri sürülen fikirlerin mesnetlerine olduğu kadar, siyasi itibar ve Kıbrıs davası için de ağır bir darbe indirdiğini anlatan Ebüzziya, bu olaydan istifade eden Yunan basınının bütün dünya gazetelerini Türkiye aleyhinde yazılara, makalelere, resimlere, protestolara boğarak Kıbrıs hakkında kendi tezlerine göre geniş bir propaganda faaliyetine geçerken, Türkiye'nin bu konuda çok sessiz kaldığını, üstelik çok yanlış bir kararlar, gazetelere, Kıbrıs kelimesine temas ettikleri takdirde kapatılacakları şeklinde Sıkıyönetim Komutanlığı'nca tebligat yapıldığını, Yunanlıların kendi tezlerini bu şekilde rahatlıkla anlatmaları, Türkiye'nin ise sessiz ve duyarsız kalması sonucu dünya kamuoyunun Yunanlılar lehine bir pozisyon aldıklarını örnekleriyle açıklıyordu. Ziyad Ebüzziya konuşmasını “*Kanaatimizce vakit henüz tamamiyle geçmiş değildir. Bu mevzuda pek ciddi olarak çalışmak, çalışmaya pek çok çalışmak ve haklı olduğumuz bu davada sesimizi, kuvvetli ve haklı delillerimizle cihan umumi efkârına duyurmak lazımdır. Eğer bu meselede halen pek faal olmadığını üzüntü ile gördüğümüz hükümetimizin bu serinkanlılığını icap ettiren ve gizli tutulması gereken bazı bilmediğimiz sebepler varsa bunları bize kapalı bir celsede açıklanması yüreğimize su serpecektir. Bu hususta açıkça tenvir edilmemizi Sayın Köprülü'den bekliyoruz*” şeklinde tamamlıyordu²⁵⁴.

M. TÜRKİYE'NİN, ADA'NIN TÜRKİYE'YE İLHAKINI RESMİ AĞIZDAN İFADESİ

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, 25 Şubat 1956'da TBMM'de söz konusu eleştirilere uzun bir yanıt veriyor ve aslında bu konuşmasıyla hükümetinin Kıbrıs politikasının detaylarını anlatıyordu. Bütün partilerin Kıbrıs meselesini bir azınlık sorunu olarak değil, Türkiye'nin sorunu olarak gördüğünden emin olduğunu, Kıbrıs meselesinin 24 milyon Türkün meselesi olduğunu söyleyerek konuşmasına başlayan Köprülü, Mac Millan'ın “*Biz, bu Ada'yı Türkiye'den muayyen şartlarla aldık. Bu şartlar devam ediyor ve bu şartlar devam ettiği müddetçe burada kalacağız*” açıklamasını da hatırlatarak, İngilizlerin Ada'yı terk ettikleri anda Ada'nın Türklere ait olduğunu, Kıbrıs'ın İngiltere ve Türkiye'yi ilgilendirdiğini, Türkiye'nin bütün maneviyatı, gönü ile ve milli duygusu ile İngiltere'nin de hukuken Ada ile ilgilerinin olduğunu, Yunanistan'ın ise bu iki devletin karşısında mütecaviz bir üçüncü ülke konumunda bulunduğunu, Londra Konferansı'na da bunun için gittiklerini belirtiyor ve “*Şimdi bu vaziyette yüzbeyüz konuşmak elbette daha iyi. Yunanistan'a 'sen bu Ada'dan vazgeç, bu, dostluk ile kabili telif değildir'* demek en

²⁵⁴ A.g.e., s.730-733

salim yoldur. Bu, İngiltere bu Ada'dan çıkacaksa ben orayı alacağım, eğer sen bu Ada'yı istemekte devam ettiğin takdirde önünde beni bulacaksın, demektir. İşte siyasetimiz budur” diyordu²⁵⁵.

Köprülü konuşmasında, Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki tezini altı başlık altında topluyordu. Birinci madde olarak belirtilen konu, Kıbrıs'ın uluslararası statüsünün Lozan Antlaşması'yla tespit edilmiş olmasıydı. Bu statüyü değiştirmek demek, Lozan Antlaşması'nı değiştirmek demek olacağına göre bunu yapmak isteyenlerin o antlaşmanın içerdiği diğer bazı hükümlerin tadili durumuyla karşılaşabileceklerini de iyice düşünmeleri gerekirdi. Bu maddeye göre Türkiye, Kıbrıs'ta mevcut statükonun korunmasından yana tavrını devam ettiriyordu. İkinci maddede ise, Ada'nın uluslararası statüsü değiştiği takdirde en doğal şekilde eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Üçüncü maddeye göre, Yunan tezinin hakiki çehresi Ada'nın Yunanistan'a ilhakından ibarettir. Yunanlılar, milletlerin kendi geleceklerini kendileri tayin etmeleri prensibini, Ada'da halihazırda hakim olan karışık durum sayesinde ilhakı mümkün kılacağı ve bu prensibin Yunan iddialarına sempatik bir eda vereceği ümidiyle ileri sürmektedirler. Dördüncü maddeye göre de, aslında milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayini prensibi, yani self-determination prensibi bugünkü hukuk kurallarına göre yeterli derecede gelişmiş ve her yerde uygulaması olan bir prensip değildir ve Kıbrıs'ta uygulanması da, Ada'nın, tarihi, coğrafi, siyasi ve stratejik durumu ve kendine has diğer özellikleri bakımlarından asla mümkün değildir. Köprülü'nün açıkladığı Türk tezinin beşinci maddesine göre de, her durumda Yunanistan'ın Ada'yı talep etmek için her ne bakımdan olursa olsun en ufak bir hakkı yoktur ve olamaz. Altıncı ve son maddeye göre de, suni şekilde icat ve tahrik edilmiş olan Kıbrıs meselesinin alevlendirilmesi, önceden kestirilemeyecek kadar vahim sonuçlar doğuracak mahiyettedir. Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tezini esas noktalarıyla bu şekilde açıklayan Köprülü, konuşmasının devamında Londra Konferansı'nın ayrıntılarından ve son gelişmelerden söz ediyordu. Konferans'ta, self-determination konusunda her hangi bir anlaşmaya olanak olmadığını gören İngiliz Hükümeti'nin Ada'ya dahili idari muhtariyet verilmesi hususunda çalışmaya başlanması şeklinde bir öneri getirdiğini, İngiliz Hükümeti'nin dahili idari muhtariyet ile kastettiğinin, Ada'nın dış politikasına, savunmasına ve iç güvenliğine ait işlerin Ada'nın sahibi olmakta devam edecek olan İngiliz hükümeti tarafından yönetileceği, yani doğrudan doğruya Ada'daki valiye bağlı bulunacağı, diğer konularda ise Ada'nın yönetimin inada halkına devredileceği şeklinde anlaşılması gerektiğini söyleyen Dışişleri Bakanı Köprülü, bu idarenin, İngiliz valinin otoritesini saklı tutan bazı koşullar içerisinde çoğunluğu seçim yoluyla gelmiş Ada halkı temsilcilerinden oluşan bir asamble ve bir yerel hükümet tarafından yürütüleceğini, aynı zamanda Londra'da, İngiliz, Türk ve Yunan temsilcilerinden oluşan istişari bir komisyon kurulacağını ve bu komisyonun Ada'nın dahili muhtariyetini temin edecek anayasa ve onun uygulama usulleri hakkında İngiliz Hükümeti'nce yapılacak teklifleri inceleyeceğini,

---

²⁵⁵ A.g.e., s.739.

telkinlerde bulunacağını ve anayasanın uygulamasına geçilince buna dair kendisine verilecek raporlar üzerinde yorumlarını bildireceğini anlatıyordu. Köprülü'nün belirttiğine göre, bu teklifler hem Türkiye, hem de bilahare Yunanlılar tarafından daha o zaman reddedilmiş idi. Yunanlılar bu teklifin kendileri için asıl konuyu oluşturan self-determinasyon işinin uyutulmasına yönelik bulunduğunu ve Londra'da kurulacak üçlü komisyonun faaliyetinin gerçekte mahalli idare usulünü dahi sözden ibaret bırakacağını iddia ederek reddetmişlerdi. Türkiye'nin reddinin gerekçesi ise; Yunanlılar Ada'yı ilhak için self-determinasyon'dan vazgeçmedikçe ve sonuçta Kıbrıs'taki tedhişçilik havası ile cemaatlar arasındaki huzursuzluk yok olmadıkça, dahili muhtariyet rejimi, gerçekte ihtilafların devamıyla gerek Ada'da gerek uluslararası sahada işlerin daha fazla kötüleşmesinden başka bir sonuç veremezdi ve aslında idari muhtariyetin uygulamasını mümkün kılacak şekilde koşullar düzelse dahi, idari muhtariyet ancak Ada'daki Türk Cemaati'ne, diğer cemaatle, konfederal idarelerde olduğu gibi, Ada'nın işlerine tam eşit hak ve imkanlar dairesinde katılmalarının sağlanmasıyla uygulanabilirdi. Köprülü, bu sebeplerden dolayı İngiliz teklifini Londra'da reddettiklerini ve şimdi de aynen böyle düşündüklerini belirtiyordu.

Dışişleri Bakanı Köprülü'nün ifadelerine göre, Londra Konferansı'nın bu şekilde sonuçlanmasından sonra İngiltere, Kıbrıs'ın kendisine ait bulunması nedeniyle, idari muhtariyet rejimini kendi sorumluluğu çerçevesinde uygulamak için çalışmalara başlamıştı ve Makarios ile Kıbrıs Valisi arasında bir süreden beri gerçekleşen müzakereler ile Kıbrıs Türk Cemaati temsilcileriyle Vali'nin yaptığı temaslar da bu konuya yönelik faaliyetlerdi. Köprülü, bu gizli görüşmelerin bir hayli uzun sürmesi ve ortaya ileri geri yorumlar ile Türkiye'de haklı endişelerin çıkması nedeniyle, 24 Ocak'ta Anadolu Ajansı'na, Kıbrıs'taki gelişmelerden bilgileri olduğunu ve görüşlerinde bir değişiklik olmadığını açıkladığını belirtiyor, akabinde Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin liderlerinin Ankara'ya geldiğini, kendileriyle görüş ve endişelerinde tamamen mutabık bulduklarını, bu liderlerin Ankara'da ve Kıbrıs'a döndükleri gün orada yaptıkları açıklamalarla; *“Eğer dahili muhtar idare, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını hazırlamaya matuf bir manevra şeklinde tecelli edecekse bunu reddediyoruz ve bugünkü idare vaziyetinin devamına razıyız”* görüşünü ortaya koyduklarını açıklıyordu.

Köprülü, Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda dikkatli davranması gerektiği uyarısını yapıyor ve sözlerini; *“Çünkü Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı menfaatlerin iktiza ettirdiği ve milletlerarası vecibe ve mesuliyetlerin bugün bir kat daha lüzumlu hale girdiği dostluk, ittifak ve iş birliği her iki memleket için son derece mühim ve hayati mahiyettedir”* ifadeleriyle tamamlıyordu²⁵⁶. Bu konuşma, dönemin hükümetinin Kıbrıs'ta öncelikle mevcut statükonun devamını öngördüğünü, ancak İngiltere Ada'yı devredecekse, Kıbrıs'ın gerçek sahibi olan Türkiye'ye devredilmesi gerektiği düşüncesini açıklıkla ortaya koyuyor, bir başka

---

²⁵⁶ A.g.e., s.752-754.

ifadeyle Ada'nın Türkiye'ye ilhakını öngören bir politikanın Ankara'da ön plana çıktığını anlatıyordu.

N. VALİ HARDİNG'İN 1956'DAKİ ÖZERKLİK ÇALIŞMALARI

1956 yılına gelindiğinde, yılın ilk günlerinde Vali Harding'in özerklik konusunda Başpiskopos Makarios'u ikna çabaları yeniden başladı. Ancak Harding, Makarios ile toplantı yapmadan önce, 7 Ocak'ta Dr. Fazıl Küçük başkanlığındaki Türk heyetini kabul ederek, fikirleri alınmadan herhangi bir yönetim şeklinin kabul edilmeyeceği garantisini verdi. Daha sonra Harding-Makarios arasındaki ilk toplantı 9 Ocak'ta, birinci safha toplantılarının gerçekleştiği yer olan Ledra Palas yerine, Lefkoşa'daki İngiliz Kilisesi'nin bitişiğindeki, İngiliz Başpiskoposu Jack Adeney'in evinde gizli olarak yapıldı ve bitimini takiben herhangi bir açıklama yapılmadı. Toplantıdan sonra *Times of Cyprus*'a açıklama yapan Makarios, kendilerine yapılan tekliflerin 21 Kasım'da yapılandan çok farklı olmadığını bildirdi²⁵⁷. Daha sonra Harding ile Makarios arasındaki 9, 13 ve 26 Ocak 1956 tarihlerinde yüzyüze yapılan görüşmelerden de istenilen sonucun elde edilememesi üzerine, 28 Ocak ile 25 Şubat tarihlerini içeren süreçte, ikili arasında yazılı görüşmeler gerçekleştirildi. Yapılan karşılıklı yazışmaların sonunda Makarios, kendi koşullarının tamamen kabul edilmediği takdirde, herhangi bir uzlaşmaya yanaşmayacağını açık bir ifadeyle Vali'ye bildirdi. Bu koşulların başında da Meclis'te Rum çoğunluğunun garanti edilmesi, terör suçlusu olarak tutuklananların affedilmesi, EOKA'yı sindirmek için çıkarılan yasaların lağvedilmesi geliyordu.

Kıbrıs'ta Ocak ve Şubat aylarında Harding ile Makarios arasındaki yüzyüze görüşmelerden sonra, yazılı görüşmelerden de olumlu sonuç alınamaması üzerine, İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox Boyd Kıbrıs'a geldi. 29 Şubat günü Vali ve Bakan, Makarios'la bir kez daha yüzyüze görüşme olanağı yarattılar. Bu görüşmede Bakan, Makarios'a, Kıbrıs'ta gerçekleştirmeyi düşündükleri yeni anayasal düzenin kurulmasında işbirliği yapmayı teklif ederek, ayrıca Başpiskopos'un Ada'daki terör ve şiddetin durdurulması yönünde tüm nüfuzunu kullanması konusunda garanti vermesini istedi²⁵⁸. Beklenildiği gibi bu görüşme de başarısızlıkla sonuçlandı. Doğal olarak Makarios, Ada'da terör ve şiddetin sona ermesini sağlayacak bir açıklamayı kesinlikle yapmadı ve Ada'da şiddet de devam etti. Artık bir uzlaşma olasılığı da kalmadı.

O. MAKARİOS'UN SEYŞEL ADALARINA SÜRGÜN EDİLMESİ VE İNGİLTERE İLE TÜRKİYE HÜKÜMETLERİNİN AÇIKLAMALARI

1955 yılı başından itibaren özerklik konusunda çaba gösteren İngiliz Yönetimi, daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmalarında, Türk Toplumunu liderlerini dışarıda tutarak, sanki Ada'da tek söz sahibi Rumlarmış gibi Rum Toplumunu lideri ve Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios'la uzlaşma yolunu seçmişlerdi. Bu davranış biçimi de Makarios'un elini güçlendirmiş ve uzlaşmaya yanaşmamasına,

²⁵⁷ *Cyprus Mail*, 12 Ocak 1956.

²⁵⁸ "*Cyprus; Report of the year 1956*, Colonial Office, s. 3; Gazioglu, a.g.e.,1960, s. 116.

Enosis emelindeki isteklerini öne çıkarmasına ve bu emelini destekleyen şiddet hareketlerine olan katkısının artmasına olanak sağlamıştı. Bu gelişmelerden sonra Kıbrıs'taki terör ve şiddetin sorumlusu olarak görülen Başpiskopos Makarios, uzlaşma konusunda sabrı tükenen ve EOKA'nın İngilizlere de zarar vermesinden rahatsız olan İngiliz Yönetimi tarafından 1956 Martı'nda Seyşel Adaları'na sürgüne gönderildi²⁵⁹. 9 Mart 1956 tarihinde, Girne Piskoposu Kiprianos, Girne piskoposluğu yazmanı Polikarpos Yuannides, Lefkoşa Faneromeni Kilisesi papazı Papastravros Papatangelu'yla birlikte Atina'ya gitmek üzere geldikleri Lefkoşa Havaalanı'nda tutuklanan Makarios, saat 16.15'te bir Royal Air Force (RAF) uçağıyla başlangıçta Mısır'a götürüldü, oradan da Hint Okyanusu'nda Seyşel Adaları'ndaki Mahe Adası'na sürgün edildi. Bu sürgün, gerek Yunanistan'da ve gerekse Kıbrıs Rumları arasında büyük tepkilere yol açmış, Atina'da yapılan gösteriler sırasında, 75 kişi yaralanmış, Girit'teki İngiliz Konsolosluğu kapatılmış, Kıbrıs'ta ise Rumlar genel greve gitmişlerdi. Bununla birlikte basında, Ortodoks Rum Kilisesi'nin, Moskova'dan yardım istediği yolunda haberler çıkmıştı²⁶⁰.

Kıbrıs'ta Vali bir talimat yayınlayarak hükümet ve güvenlik birimleri hariç Yunanistan'la telefon görüşmesi yapılmasını yasaklamış, yerel basına sansür koymuş, terör eylemlerinin yaşandığı Baf ve Girne'de gece sokağa çıkma yasağı uygulamıştı²⁶¹. Vali'nin yapmış olduğu açıklamada, Makarios'un sürgün edilmesi gerekçesi olarak, Enosis yönündeki tahrik edici davranışları ve sözleri ile birlikte, EOKA terör örgütüne vermiş olduğu açık desteğin de neden olduğunu belirtmesi önemlidir²⁶².

Makarios'un uzlaşmaz tutumundan sıkılan İngiltere, şimdi yönünü Türkiye'ye çeviriyordu. Bu maksatla, İngiltere Dışişleri Bakanı Selvin Lloyd, 11-13 Mart 1956 tarihinde Ankara'ya giderek Türk hükümeti yetkilileriyle Kıbrıs konusunda görüşmelerde bulundu ve taraflara "muhtariyet üzerinde anlaşmalarını" önerdi²⁶³. Bu konuşmaların ardından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte Başpiskopos'un sürgüne gönderilmesi üzerine şu açıklamayı yaptı: "*Hükümetimizin kanaatine göre, İngiltere hükümeti, Başpiskopos ile yaptığı müzakerelerde mümkün olan azami tavizleri göstermek hususunda hatta çok ileri gitmiştir. Başpiskopos'un bütün gayesinin, Kıbrıs'ın mukadderatı üzerinde yegâne muhatap ve sahibi salahiyyet kimse sıfatını iktisab etmek olduğu bu müzakerelerden açıkça anlaşılıyor*".

Bu açıklamanın sonrasında, İngiltere Başbakanı Anthony Eden de 14 Mart 1956'da, Avam Kamarası'nda Kıbrıs konusunda yaptığı açıklamada, Dışişleri Bakanı Köprülü'nün TBMM'de açıklamış olduğu Türk tezlerine gönderme yaparak; "*Kıbrıs'ın yalnız İngiltere'yle Yunanistan'ı ilgilendiren bir sorun olduğunu asla*

²⁵⁹ **Ulus-Zafer**, 10 Mart 1956.

²⁶⁰ **A.g.e.**, 11 Mart 1956.

²⁶¹ "Archbishop Makarios Deported: Sir John Harding Explains His Decision", **The Times**, 10 March 1956, s.6.

²⁶² "Archbishop Makarios Deported: Basis for EOKA ", **a.g.e.**, s.6; Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.216.

²⁶³ **Ulus**, 12-13 Mart 1956.

düşünmüş değilim ve hâlâ da kanaatim değişmemiştir. Kıbrıs'ın Türkiye'nin savunması bakımından stratejik önemi çok büyüktür. Kıbrıs'ın statüsünde herhangi bir değişiklik yapıldığı takdirde, Türkiye'nin bu Ada'yı İngiltere'ye terk etmesiyle ilgili hükümleri kapsayan Lozan Antlaşması'nun değiştirilmesini isteyeceğini bildirmesi hayret uyandırmamıştır” diyordu.

Türkiye ve İngiltere Başbakanlarının konuşmalarının ardından Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, 28 Mart 1956'da *World Wide Press Service* ve *Agence Opera Mundi* ajanslarına verdiği demeçte taraflar arasında anlaşmaya varılamamasının sorumlusunun Makarios olduğunu açıklıyordu.

Ö. YUNAN PARLAMENTOSU'NUN DÜNYA PARLAMENTOLARINA MESAJI VE TBMM'NİN TEPKİSİ

5 Haziran 1956 tarihinde Yunan Parlamentosu'nda Kıbrıs'la ilgili yapılan görüşmelerden sonra, Meclis Başkanı M. Rodopulos imzasıyla dünya parlamentolarına Kıbrıs Türkleri'nin Rumları öldürdükleri ve yaraladıkları, İngiliz Yönetimi'nin de olanlara göz yumduğu iddialarını içeren bir telgraf gönderilir. Telgrafın içeriği; *“Kıbrıs halkının ehemmiyetsiz ekalliyeti azaları, İngiliz idaresinin müsamahasından istifade ederek, Ada halkının bilindiği gibi 5/6 sını teşkil eden Kıbrıslı Yunanlıları öldürüyorlar ve yaralıyorlar. Bundan başka Lefkoşe, Larnaka, Mağusa ve Kıbrıs'ın diğer başka noktalarında Yunanlıların mallarını yağma ediyor, ateşe veriyor ve tahrip ediyorlar. İngiliz idaresi, mücrimleri cezalandırmak ve Ada'daki Yunan halkının tamamıyla imhasını hedef tutan bu cürümlerin istikbalde yenilenmesine mâni olmak için hiçbir tedbir almıyor. İngiliz makamatının bu tarzı hareketi Türk güruhunu yeni cürümler işlemeye teşvik ettiği gibi, sulh için de pek yakın tehlikeler arz etmektedir. Yunanistan Millet Meclisi, bu barbarca hareketler ve İngiliz idaresinin müsamahası karşısında duyduğu derin nefreti ifade eyler. Meclis şiddetli protestosu ile birlikte hürriyet için mücadele eden Kıbrıs halkı aleyhine bu yapılanı ihbar eder. Nihayet bu büyük Ada'da hürriyet ve sulhun avdeti için hür milletler parlamentolarının desteğini talebeder”* şeklindedir²⁶⁴.

Söz konusu telgrafın yayınlandığı bilgisinin alınması üzerine, TBMM'nde 13 Haziran'da Denizli Milletvekili Baha Akşit, Yunan Parlamentosu'nun mesajını gündeme getirerek, bu konuda Dışişleri Bakanı'nın Meclis'i bilgilendirmesini ve gerçek durumun Meclis tarafından Yunan Meclisi'nce gönderilen makamlara yeni bir mesajla bildirilmesini belirten bir önerge verdi.

Konuyla ilgili olarak aynı gün TBMM'de Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Yunan Meclisince dünya parlamentolarına gönderilen mesajı aynen aktararak ifade edilenlerin gerçeği yansıtmadığını, Yunanlıların gerçeği tahrif etmekteki maksatlarını ve Ada'daki gerçek durumun ne olduğunu belirten bir konuşma yaptı. Konuşmasında Kıbrıs'ta kendisine EOKA adını veren gizli bir tedhişçilik teşkilatının bulunduğunu, bu teşkilatın Ada'daki Rumca konuşan cemaatten bazı kimselerle, Yunanistan'dan Kıbrıs'a gizlice sivil kıyafetle gönderilmiş olan Yunan

²⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 12, İçtima 2, 76. İnikat, 13-6-1956, s.299-300.

subayları ile bazı tedhişçilik uzman ve gönüllülerinden oluştuğunu, ellerindeki silahların bir kısmının aslında yerel makamların teslimini emretmesine rağmen gizledikleri silahlarla, önemli bir kısmının Yunanistan'dan doğrudan doğruya gizlice gönderilen veya yine oradan gelen paralarla tedarik edilmiş silahlar olduğunu anlatan Köprülü, bir seneden fazla bir zamandan beri bu teşkilatın adam öldürmek, tehdit mektupları göndermek, bombalar patlatmak veya yangınlar çıkarmak suretiyle Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı iddiasını, yani Enosis'i zor ve dehşet saçmak suretiyle gerçekleştirmek amacını güttüğünü, bunların Kıbrıs'ta yaptıklarından başka Londra'da da bir panik havası yaratmak için oraya da ajanlar gönderdikleri, hatta New York'taki Birleşmiş Milletler Merkezi'ne, "Kıbrıs'ı Kurtarma Teşkilatı" adına meçhul kişiler tarafından telefon edilerek, buraya bomba konulacağına dair tehditler savurdukları duyumunu aldıklarını söylüyordu.

Köprülü'nün ifadelerine göre, Kıbrıs'ta Rumca konuşan toplam 370 000 kişinin tamamının EOKA örgütü üyesi olduğunu zannetmek asla doğru olmazdı. Bunlar arasında bu teşkilatın faaliyetlerini onaylamayan, bundan zarar gören ve hatta Türk Cemaati'yle iyi geçinmenin gerekli olduğunu düşünenlerin sayısı da oldukça fazlaydı. Fakat bunlar tedhişçilerin baskısı altında sinmiş veya istemeyerek onlara tabi olmuştur. Toplamı 120 000'e ulaşan Kıbrıs Türklerine gelince; Bunlar bugüne kadar sabır ve tahammülleri, metanetleri ve kanun ve nizamla uyumlarıyla temayüz etmişlerdi. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına bütün varlıklarıyla karşı oldukları halde böyle feci bir haksızlığın önüne geçilmesi bakımından anavatanları Türkiye'nin azmine ve sebatına, İngiliz Yönetimi'nin adalet ve basiretine güven duymaktaydılar. Zorbalıkla ve tezcirci propagandalarla hakkın çiğnenemeyeceğine inanarak, dürüst ve mertçe, davalarını savunma yolunu tutmuşlardı. Bundan dolayıdır ki, bundan bir müddet evvel Kıbrıs Valiliği'nin, ellerindeki silahları hükümete teslim edilmesi hususunda yayınladığı emre EOKA'cıların yaptıklarının tamamen hilafına olarak riayet etmişlerdi. Yunanistan Meclis Başkanı'nın bütün dünya parlamentolarına gönderdiği mesajda, tedhişçilik yapmakla ve barbarlıkla itham ettiği cemaatin bu olduğunu belirterek, konuşmasının devamında, EOKA'cıların Kıbrıs Türkleri'ne karşı uyguladıkları tedhiş hareketlerinden ve Türklerin de bu durum karşısında kendilerini savunmak için yaptıkları meşru müdafaa hareketlerinden örnekler veren Köprülü, Yunan Meclis Başkanı'nın telgrafında, EOKA terörünü görmezden gelip, Türklerin kendilerini savunmak için yaptıkları münferit hareketleri "*fecayi, barbarlık, tedhiş*" şeklinde nitelendirmesini eleştiriyor ve Yunan Meclisi'nin gerçekleri tahrif etmesindeki maksatlarını; Dünya kamuoyu nazarında, Kıbrıs'taki Türklere karşı antipati, hatta mümkünse nefret uyandırmak ve bu şekilde onları, dikkate alınmaya layık bulunmayan muzır ve hatta yok edilmesi gereken bir kütle şeklinde göstermek, tedhişçileri birer mazlum kahraman ve yaptıkları katliamları da meşru ve ulvi hareketler olarak kabul ettirmek, böylece milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayini prensibi perdesi altında gizlenen Enosis davasına, "Megalo Idea"nın bir tecellisini teşkil eden davaya, dünya kamuoyunda sempati toplamak, aynı zamanda da, geçen sene reddedilmiş olmasına karşın, bu seneki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gündemine "Kıbrıs meselesi"nin

alınmasını temin için zemin hazırlamak, tedhişçilerin Türk Cemaati'ne karşı ileride daha önemli hareketlere geçmeleri için ortam hazırlamak şeklinde sıralıyordu. 25 Şubat'ta TBMM'de açıklamış olduğu Kıbrıs'la ilgili tezlerinde herhangi bir değişiklik olmadığını vurgulayan Bakan, Kıbrıs'taki soydaşların yalnız bırakılmayacağını ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak için kamuoyu oluşturma gayretleri karşısında gereken her şeyin yapılacağını söylerken, bu girişimlerin gerçekleştirilmesinde her şeye karşın Türk- Yunan dostluğuna dikkat edeceklerini de şu sözlerle ifade ediyordu; *“İşin içyüzünü her yerde, bütün meşru vasıtalarla izaha bütün imkânlarımızla gayret ediyoruz ve edeceğiz. Bunu yaparken müttefik Yunanistan hakkında ölçülü konuşmaya, Türk -Yunan dostluk ve ittifakına verdiğimiz ehemmiyet ve kıymeti tebarüz ettirmeye daima itina gösteriyoruz; Çünkü, biz, kanlı İstiklal Mücadelemizden sonra bu dostluğu kurmak lüzumunu anlayan, onu kurmasını bilen Atatürkümüz'ün siyasetinden ve yapıcı realizminden ilham almaktayız ve Eleftrios Venizelos'un salim görüşünün de Yunanistan'da galebe çalacağından hala ümidimizi kesmek istemiyoruz*²⁶⁵. Dışişleri Bakanı konuşmasının sonunda Baha Akşit'in önerisine katıldığını ve gerçeği açıklayan bir mesajın TBMM tarafından dünya parlamentolarına gönderilmesi gerektiğini söyledi. Kıbrıs Türk Cemaati lideri Dr. Fazıl Küçük'ün de Ankara'da olduğu tarihte TBMM'nde yapılan oylama sonucunda mesaj gönderilmesi önerisi ittifakla kabul edildi.

---

²⁶⁵ A.g.e., Dönem X, Cilt 12, İçtima 2, 76. İnikat, 13-6-1956, s.300-302.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA LORD RADCLIFFE DÖNEMİ VE TAKSİM TEZİ

A. TEKLİF VE İNGİLİZ TEKLİFLERİNE TÜRKİYE'NİN YANITI

Bu arada İngiliz hükümeti, Ada'nın özerkliği konusundaki çalışmalarına, anayasa komiseri olarak atadığı Lord Radcliffe'nin koordinatörlüğünde, Temmuz 1956'da tekrar başladı. İngiliz Başbakanı Harold Mac Millan, 12 Temmuz'da İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı açıklamada, Lord Radcliffe'nin bu maksatla en kısa zamanda Ada'ya gideceğini duyuruyordu. Gerçekten de 14 Temmuz'da Lord Radcliffe Kıbrıs'a gelerek çalışmalara başladı. Ancak, koordinatörün henüz Ada'ya geldiği gün, Etnarhia yapmış olduğu toplantı sonunda, *“Radcliffe ile işbirliği yapmayacaklarını, bunun sadece Makarios tarafından yapılabileceğini”* belirten bir bildiri yayınlamak²⁶⁶, yapılacak çalışmalara bakış açısını vurgulamış oluyordu. Türk Toplum lideri Dr. Küçük ise, Lord Radcliffe'e bir telgraf çekerek, *“hoşgeldiniz”* dilekleriyle birlikte, bu zor görevi için başarılar diliyor ve *“Rum çoğunluğuna dayalı bir anayasayı kabul etmeyecekleri”* uyarısında bulunuyordu²⁶⁷. Lord Radcliffe'nin Ada'da bulunduğu bu zaman içerisinde Rum yetkililer, kendisiyle görüşmeyi reddettiler. Türk ve diğer yetkililer ile görüşen Lord Radcliffe, 2 Ağustos'ta Kıbrıs'tan ayrıldı ve 26 Eylül 1956'da ikinci kez Ada'ya geldi. Sonunda çalışmalarını tamamlayarak Ekim başında Ada'dan ayrıldı.

Bu gelişmeler meydana gelirken, Başbakan Adnan Menderes, 3 Temmuz 1956 tarihinde, bir ABD televizyonuna verdiği söyleşide; *“İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hükümranlığından vazgeçmesinin, uluslararası bir felakete yol açacağını...”* belirtiyordu²⁶⁸. 5 Temmuz'da Demokrat Parti'nin Grup toplantısında yaptığı konuşmada da; *“İngilizler derler ki, evvela tedhiş hareketlerine son verilecektir. Tedhiş hareketlerine son verildikten sonra, 10 senelik bir müddet kabul edilecektir. On senenin hitamında Ada'nın idaresinde mukayyet bir self-determination prensibinin tatbiki konulması hususu, NATO'nun üçte iki ekseriyetiyle karara bağlanabilecektir. İngilizlerin tekliflerinin esas budur... On senenin sonunda, NATO'nun üçte iki azasının vereceği kararlar, İngiliz hâkimiyetinin baki kalması Türkiye-Yunanistan-İngiltere arasında bir pakt akdedilmesi şartıyla, bir sureti halle bağlamak...”* ifadeleriyle Türk Hükümeti'ne İngiltere'nin sunduğu öneri hakkındaki bilgi veriyordu. Aynı konuşmada, kendilerine yapılan bu önerinin bütünüyle reddedildiğini belirttikten sonra, self-determinasyon planını tanımadıklarını, eğer böyle bir öneriden söz edilecek olursa, Türkiye'nin de Lozan Antlaşması'nın çözümlendiği bütün sorunların yeniden ele alınmasını isteyeceğini ve Kıbrıs sorununu çözmek için, gerekirse, *“Ada'ya askeri bir müdahalede bulunabileceklerini”* açıklıyordu²⁶⁹. Bu ifadeler, bir Türk yetkilinin Kıbrıs'la ilgili

²⁶⁶ **Cyprus Mail**, 14 Temmuz 1956.

²⁶⁷ **Halkın Sesi**, 15 Temmuz 1956.

²⁶⁸ **Zafer**, 12 Temmuz 1956.

²⁶⁹ **D.P. M.G.G.M.Z.**, Dönem: X, Cilt:173, 5 Temmuz 1956, s.49.

olarak ilk kez bir “askeri müdahale”den söz etmiş olması bakımından dikkat çekicidir. DP Grup toplantısında söz alan diğer konuşmacılar da, “İngiltere’nin Orta-Doğu petroleri nedeniyle Ada ile yakından ilgilendiğini” vurguladıktan sonra, “Kıbrıs’ı Yunanistan’a kaptırmamak için, burada yaşayan Türklerin bir an önce örgütlenmesi zorunluluğunu” belirtiyorlardı²⁷⁰.

İngiltere’nin bir süre sonra, kendi çıkarlarını da zedeleyeceği endişesiyle, self-determinasyon yolundaki çözüm önerisine karşı ilgi duymaktan vazgeçtiğini, bununla birlikte self-government yolunu açacak olan bir anayasanın hazırlanması için gerekli çalışmalara başladığını, bu durumun da Türk Hükümeti tarafından da olumlu karşılandığını Demokrat Parti’nin Meclis Grup toplantı zabıtlarında görebiliyoruz²⁷¹. Bu dönemde Menderes Hükümeti ve Türk kamuoyunun en önemli dış sorunu olarak Kıbrıs ile ilgili gelişmelerin gündemde olduğu görülmektedir. DP Grubu’nun, 5 Temmuz 1956 tarihindeki toplantısında hazırlanan bildiri metninde ise; “Kıbrıs’ta yaşayan 500.000 kişilik nüfustan en az 120.000’inin Türk olduğu ve bunların Ada topraklarının 6/4’üne sahip oldukları, geriye kalan nüfusun büyük çoğunluğunun ise, Yunan asıllı olmayıp Levantin olduğu, Yunan isteklerinin Lozan Antlaşması ile bağdaşmadığı, Yunanistan’ın bu isteklerinde ısrar etmesi durumunda bütün Trakya ve Oniki Adalar sorunlarının gündeme getirileceği” görüşlerine yer verilmiştir²⁷².

B. LORD RADCLIFFE’NİN HAZIRLADIĞI ANAYASANIN AÇIKLANMASI VE TEPKİLER

Bu arada, Mısır’da Kral Faruk iktidarını bir darbe ile devirerek iş başına gelen Cemal Abdülnasır yönetimin Süveyş Kanalı’nı devletleştirilmesi nedeniyle, Ortadoğu için yüksek önem taşıyan Süveyş Kanalı askeri üssünü Kıbrıs’a taşımak zorunda kalan İngiltere açısından, Kıbrıs Adası’nın önemini daha da artırmıştı. İngiltere gerek bu olumsuzluk ve gerekse Rum terörünün giderek artmasından duyduğu endişenin sonucu olarak, Kıbrıs’a bir alaydan oluşan bir paraşütçü birliği göndermesine karşın²⁷³, Rum terörü devam etmiş, 28 Ekim 1956 tarihinde iki İngiliz askeri öldürülmüş²⁷⁴, yalnız 1956 yılı Kasım ayında meydana gelen olay sayısı 416’yı bulmuş, bu olaylarda tutuklananların toplamı da 693’e ulaşmıştı²⁷⁵.

Lord Radcliffe’nin Kıbrıs’ta yapmış olduğu çalışmalar sonunda hazırladığı Kıbrıs’ın özerkliğini sağlayan yeni Kıbrıs Anayasası, 19 Aralık 1956’da Londra’da Sömürgeler Bakanı, Ada’da da Vali Sir John Harding tarafından açıklandı. Bu tasarıda self-determinasyon konusuna yer verilmemekle beraber, self-government üzerinde sıkça durulmakta idi²⁷⁶. Bu anayasaya göre, kurulması öngörülen ve 36 üyeden oluşacak olan Kıbrıs Meclisi’nde; Türkler 6, Rumlar 24 üye ile temsil

²⁷⁰ A.g.e., Dönem:X, Cilt:175, 12 Temmuz 1956, s. 9-12.

²⁷¹ A.g.e., 34-37.

²⁷² A.g.e., 54-56.

²⁷³ Ulus, 12 Ağustos 1956.

²⁷⁴ A.g.e., 29 Ekim 1956.

²⁷⁵ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, s. 13.

²⁷⁶ Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 377; Lord Radcliffe’nin hazırlamış olduğu anayasa teklifinin ayrıntılı maddeleri için bkz. Gazioğlu, a.g.e., 1960, s.131-144.

olunacak, geriye kalan 6 üye de Ada'nın Valisi tarafından seçilecekti. Kurulması planlanan Kabine'de ise, Türklere yalnızca bir Bakanlık verilecekti²⁷⁷. Anayasa'nın açıklanmasından henüz birkaç saat sonra, Atina radyosundan Yunan Hükümeti'nin bu anayasanın kabul edilemeyeceğini bildirmesi, Kıbrıs Rumları'nı zor durumda bıraktı ve konuya olumlu yaklaşımlarını engelledi²⁷⁸. Oysa Kıbrıs'taki bir Rum gazetesinin başyazarı Vias Markides, radyodaki bu açıklamadan önce, adı geçen anayasa teklifinin kabul edilip edilemeyeceğine Makarios'un karar vereceğini açıklamıştı²⁷⁹.

Bu arada İngiltere Hükümeti, anayasa çalışmalarında Lord Radcliffe'nin özel sekreterliğini yapmış olan Sömürgeler Bakanlığı çalışanı Derek Pearson ile eski Kıbrıs Başsavcısı Kriton Tornaridis'den oluşan iki kişilik bir heyeti, Makarios'un anayasa teklifi konusundaki görüşlerini almak üzere Seyşel Adaları'na gönderdi²⁸⁰. Teklifi inceleyen Makarios, "*Mevcut koşullar altında Kıbrıs'ın geleceğiyle ilgili bir konuyu görüşemeyeceğini*" bildirdi²⁸¹. Bu şekilde Başpiskopos sürgünde olmasına karşın, Kıbrıs'taki siyasi gelişmelere bir kez daha direkt olarak etkisini koymuş oluyordu.

C. LORD RADCLIFFE RAPORUNA TÜRK TARAFININ YAKLAŞIMI VE TÜRKİYE'NİN YENİ KIBRIS POLİTİKASI: TAKSİM

İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd ise, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada; "*İngiliz hükümeti, Kıbrıs gibi gayet karışık bir ahali için self-determination hakkının tatbiki için muhtelif hal çareleri arasına Ada'nın taksimi hususunun da ithal edilmesi gerektiğini kabul etmektedir*" açıklamasını yapıyordu²⁸². Böylece, TAKSİM alternatifi de ilk kez İngiltere tarafından tartışmaların arasına sokulmuş oluyordu.

Dr. Küçük, "*teklifin açıklanış zamanlamasının uygun olmadığını, ilk görüşte teklifin Türklerin beklentilerini karşılamaktan uzak olduğunu ve Taksim konusunda da Türkiye'nin karar verebileceğini*" belirtiyordu²⁸³. Konuyla ilgili görüşmeler yapmak üzere Dr. Küçük ve Faiz Kaymak, Türk Hükümeti'nin çağrısıyla 21 Aralık 1956'da Ankara'ya gittiler.

Bu arada Türkiye'nin teklife yaklaşımı olumlu idi. Başbakan Adnan Menderes'in 20 Aralık'ta Anadolu Ajansı'na verdiği açıklamadaki, "*Radcliffe raporu üzerinde yaptığımız iptidai mahiyette inceleme ve İngiltere Hükümeti tarafından verilmiş olan izahat, bu raporun makul bir müzakere mevzuu teşkil edilebileceği kanaatini bize vermiştir*" ifadeleri "*teklifin tartışılabilir olduğu*" görüşünü öne çıkarıyordu²⁸⁴. Dr. Küçük'ün de katılmış olduğu 28 Aralık 1956'da

²⁷⁷ Ulus-Zafer, 20 Aralık 1956.

²⁷⁸ Gazioğlu, a.g.e., 1960, s.128.

²⁷⁹ Cyprus Mail, 20 Aralık 1956.

²⁸⁰ Gazioğlu, a.g.e., 1960, s.129.

²⁸¹ A.g.e., s.145.

²⁸² Ayın Tarihi, Sayı: 277, Aralık 1956, s.325.

²⁸³ Cyprus Mail, 20 Aralık 1956.

²⁸⁴ Gazioğlu, a.g.e., 1960, s.129.

TBMM’de yapılan oturumda Başbakan Menderes yaptığı konuşmada “*Taksim meselesi hiçbir zaman nazardan uzak tutulacak bir keyfiyet değildir. Türk Hükümeti, Taksimi şayanı iltifat bir teklif olarak karşılamaktadır*” diyerek “Taksime taraftar olacağını” açıklıyordu²⁸⁵. Aynı görüşmelerde söz alan Dışişleri Bakanı Ethem Menderes de, Radcliffe Anayasası’nı “*Üzerinde müzakere edilebilir*” olarak nitelendiriyordu²⁸⁶. İzmir Milletvekili Cihad Baban’ın Radcliffe raporu ile ilgili olarak hükümetin Londra Konferansı öncesindeki politikasında bir değişiklik olup olmadığı konusundaki sorusu üzerine, Mecliste o gün yapılan tartışmaların ve Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes ile Başbakan Adnan Menderes’in cevaplarının ayrıntıları, aslında Türkiye’nin “*Bizim için Kıbrıs diye bir mesele yoktur*” tezinden, “*Ada devredilecekse gerçek sahibi olan Türkiye’ye devredilmelidir*” söylemine, yani “*Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır*” sloganına, oradan da “*Ya Taksim, Ya Ölüm*” politikasına giden yolu anlatması bakımından önemlidir.

Baban’ın sorusuna Ethem Menderes verdiği uzun yanıtta, öncelikle Yunanistan’ın Balkan Paktı’nı, Kıbrıs sorununu dilediği gibi çözümlenmek yolunda bir koz olarak kullanmak istediğini ayrıntıları ile açıklamıştır. Daha sonra güncel durumla ilgili olarak devam ettiği konuşmasında, Radcliffe Raporu’yla ilgili de bilgi aktaran Menderes, İngiltere Hükümeti’nin Kıbrıs’a idari muhtariyet (self - government) vermeye yönelik hazırladığı Radcliffe Raporu’nu Aralık ayının 19’unda Avam Kamarası’nda açıklamadan önce, İngiltere Sömürgeler Bakanı Lenox-Boyd’un Yunanistan’a olduğu gibi Türkiye’ye de geldiğini ve bu rapor hakkında bizzat Başbakan’a bilgi verdiğini söylüyordu²⁸⁷.

Radcliffe Raporu’nun Avam Kamarası’nda ilanının akabinde, Başbakan Menderes’in 20 Aralık tarihinde Anadolu Ajansı’na verdiği açıklamanın da Kıbrıs meselesinin artık makul esaslar çerçevesinde çözümünü öngörmesi bakımından olumlu olduğunu söyleyen E. Menderes, Raporu ayrıntılı şekilde incelediklerini, inceleme sonuçlarını halen Ankara’da bulunan Kıbrıs Türk Cemaati’nin iki lideriyle de müzakere ettikten sonra İngiltere Hükümeti ile irtibata geçileceğini açıklıyordu. E. Menderes, önerilen anayasanın, ancak Kıbrıs’ta tedhişçiliğin son bulmasından sonra uygulamaya konulacağını İngiliz Hükümeti’nin açıkladığını, raporda da bu şartın açıkça vurgulandığını belirterek, böylece kendilerinin öteden beri, tedhişçilik durmadıkça Ada’ya idari muhtariyet verilmesinin söz konusu olamayacağı konusundaki görüşlerinin, İngiltere Hükümeti’nce de kabul edilmiş olduğunu ifade ediyordu.

---

²⁸⁵ **Dünya**, 28 Aralık 1956.

²⁸⁶ Gazioglu, **a.g.e.**, 1960, s.130.

²⁸⁷ Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd ile Başbakan Menderes arasında 16 Aralık 1956’da Ankara’da yapılan bir toplantıda, Türk tarafına Taksim tezinin savunulması telkin ediliyordu. İngiltere’nin tavsiyesinin dayandığı mantık; Eğer Kıbrıs’a self determinasyon hakkı tanınacaksa, o zaman iki ayrı halka, iki ayrı self determinasyon hakkı tanınmalıydı. Buda Taksim demektir. Aslında İngiltere’nin bu yaklaşımının amacı Rumları Enosis’ten vazgeçirebilmektir. Niyazi Kızılyürek, **Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs**, İstanbul, 2002, s.241.

E. Menderes'e göre, idari muhtariyetin kurulabilmesi için gerekli görülen ikinci koşul, Kıbrıs'taki Türklerin hak, menfaat ve mevcudiyetlerini etkili bir şekilde koruyabilmek için, diğer cemaate oranla eşit haklara sahip bulunmasıdır. Ayrıca Menderes'e göre Kıbrıs konusunun asıl önemli tarafını Ada'nın, nihai geleceğinin tayini konusu oluşturmaktadır. Zira Kıbrıs Anayasası ve idari muhtariyet, nihayet geçici bir devreye mahsustur. Zaten tedhişçilerin ve Yunan hükümetlerinin amaçları, bilindiği gibi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakıdır, yani Enosis'tir. Fakat bu gerçeği "*Biz behemehal Kıbrıs'ı ilhak etmek istemiyoruz, sadece Kıbrıs halkının kendi kaderini kendisinin tayin etmesini, self determinasyonu talebediyoruz*" görüşüyle maskeleyemekteler. İngiltere Hükümeti'nin de, Avam Kamarası'nda, Radcliffe Raporu'nu açıklarken, self-determination prensibinin ileride zamanı geldiğinde yani, uluslararası siyasi koşullar ile askeri gerekler uygun olduğu takdirde, uygulanmasını kabul ettiğini ilan ve teyit ettiği de göz önünde bulundurulursa Ada'nın nihai geleceği, üzerinde durulması gereken önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Menderes, ancak İngiltere'nin bu kez self-determinasyonun uygulanması konusunda biraz daha farklı düşündüğünü belirterek, self-determinasyon prensibinin Kıbrıs'taki her iki cemaat için de uygulanacağını, İngiliz Hükümeti'nin bunu, Ada'nın taksimi ile uygulanabilir gördüğünü ve devamında; "*bu suretle taksim, self-determinasyon prensibinin adilane bir şekilde tatbikinin mukadder neticelerinden biri haline gelmektedir. Ancak bu suretledir ki, hem emniyet dâvamızın, hem de Kıbrıs'taki soydaşlarımızın arzuları hilâfına yabancı bir idarenin tahakkümü altına girmesine müsaade etmemek hususundaki azim ve kararımızın tahakkuku, Kıbrıs'ta, 25 milyonun sakin bulunduğu vatanımızın selâmet ve emniyetini teyid etmek imkânı elde edilmiş olacaktır*" sözleriyle Radcliffe Anayasası'nın "*Üzerinde müzakere edilebilir*" olduğunu belirtiyordu²⁸⁸. Böylece, TAKSİM Ankara'nın yeni Kıbrıs politikası olma yoluna giriyordu.

Ethem Menderes'in konuşmasından sonra söz alan Cihad Baban'ın konuşması da yukarıda belirttiğimiz süreci açıklaması bakımından önem arz etmektedir. Cihad Baban İngiliz Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un 19 Aralık'ta Avam Kamarası'ndaki self-determinasyon hakkındaki açıklamalarına atıfta bulunarak, İngiltere'nin Kıbrıs'ı bir gün Yunanlılara devredecek istikamette bir politika izlediğini, bu politikanın da Türkiye'nin eskiden beri takip ettiği, "*statüko muhafaza edilmelidir, eğer bir değişiklik söz konusu olacaksa, Ada eski sahibine dönmelidir*" şeklindeki politikayla uzaktan yakından hiçbir ilgisinin olmadığını vurguluyor, son iki yıldaki Kıbrıs'la ilgili gelişmelerin İngiltere ve Türkiye'nin izlediği politikalar bakımından bir tarihçesini ve analizini yapıyordu. Sonuçta İngiltere'nin self-determinasyonda karar kıldığını, ancak bunun zamanıyla ilgili zemin yokladığını, İngiltere açısından Taksim'in de tünelin ucunda görülen muhtemel çarelerden biri olarak nitelendirildiğini, Türkiye'nin ise, 24 Ağustos 1955 tarihine yani, Londra Konferansı arifesine kadar "*Kıbrıs meselesi İngiltere'nin iç işidir. Binaenaleyh*

²⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 15, İçtima 3, 22. İnikat, 28-12-1956, s.333-334.

Kıbrıs diye beynelmilel sahada bir mesele yoktur” düşüncesinde iken, iş ciddileşip de Londra'da Kıbrıs hakkında bir konferans toplanınca 24 Ağustos'ta Başbakan'ın Liman Lokantası'nda verdiği meşhur nutkundaki “EOKA'nın hareketi ani olabilir, mahalli hükümet hazırlıksız olabilir, oradaki halkımız son derecelere kadar tahrik edilmiş ve silahlandırılmış bir ekseriyet karşısında masum, hareketsiz ve silahsız bulunabilir. Fakat bu hiçbir zaman onların bir an için dahi müdafasız kalacakları manasını tazammun etmez” ifadeleriyle şekil değiştirdiğini ve Başbakan'ın “Londra'ya gidecek heyetimiz, statünün muhafazasını asgari şart olarak müdafaa edecektir” sözleri ile Menderes'in açıklamasından üç gün sonra Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra'da yaptığı açıklamada söylemiş olduğu “Türkiye'nin bu Konferans'a Kıbrıs üzerinde her hangi bir pazarlık yapmak için gelmemiş olduğu” ve “İngiltere Hükümeti Kıbrıs üzerindeki hükümranlık haklarından fedakârlık ederse bunu ancak Türkiye lehinde yapabilir” ifadelerinin dönemin Türk Hükümeti'nin görüşünü ortaya koyduğunu belirtiyordu. Akabinde 6-7 Eylül olayları sonrası Başbakan Menderes'in daha farklı söylemlere girdiğini, İngiltere'nin self-determinasyona yaklaşması üzerine, 12 Temmuz tarihinde Demokrat Parti Grubu'nun kabul ettiği bir karar ile Kıbrıs'ın anavatanın bir parçası olarak ilan edildiğini, bu karardan bir ay sonra ise Selim Sarper'in Amerika'da televizyonda yaptığı bir açıklamada “İngiltere Kıbrıs'ı terkederse onun boş bıraktığı yeri biz işgal ederiz” ifadelerini kullandığını anlatıyordu. Böylece Türk görüşünün çok zikzaklar çizerek buraya kadar geldiğini, ancak Lennox Boyd bir anayasa ile İstanbul'a gelince hükümetin, bundan önce ileri sürdüğü fikirlerin üzerine bir sünger çekerek yepyeni bir pozisyon aldığını, Başbakan'ın bu raporun müzakere edilebilir olduğunu açıkladığını, oysa Lennox Boyd'un Türkiye dönüşü Londra'da self-determination prensibine ve hatta taksim projesine gidilebileceğini söylediğini anlatıyor ve “Menderes'in bu sözleri 24 Ağustos beyanatına göre bir tavizdir, bir gerilemedir. Taksim fikri ise, Demokrat Parti'nin Kıbrıs'ı anavatan parçası telakki eden görüşüne nazaran yine bir tavizdir. İngiltere self - determination prensibinden vazgeçmedikçe her mutavassıt çare Kıbrıs'ı bizden uzaklaştıracaktır” ifadeleriyle bugüne kadar gelişen süreçteki hükümetin Kıbrıs konusunda uyguladığı zig zaglarla dolu politikayı eleştiriyordu ²⁸⁹.

Daha sonra söz alan Başbakan Menderes ise Cihad Baban'ın sözlerin esert ifadelerle karşılık veriyor ve self determinasyon sonucunda Ada'nın Cihad Baban'ın söylediği gibi Yunanistan'a gitmeyeceğini, İngiltere'nin zamanı gelince self-determination prensibini tam anlamıyla uygulayacağını, yani Türk halkını da, Rum halkı gibi, kendi kaderini tayin etmekte serbest bırakacağını anlatıyor ve “Taksim meselesi hiçbir zaman nazardan uzak tutulacak bir keyfiyet değildir. Türk Hükümeti taksim meselesini şayanı iltifat bir teklif olarak telâkki etmektedir” sözleriyle de taksime uzak olmadığı düşüncesini açıklıyordu ²⁹⁰. Başbakan Menderes konuşmasına Radcliffe Raporu hakkında bilgi vererek devam ediyordu. Kıbrıs konusunda asıl önemli olanın E. Menderes gibi Ada'nın nihai kaderinin ne olacağı

²⁸⁹ A.g.e., s.347-350.

²⁹⁰ A.g.e., s. 351.

meselesi olduğunu söyleyen Başbakan, bu nedenle Radcliffe Raporu'na hemen olumlu yanıt vermediklerini belirterek, taksimi neden önemsediklerini anlatıyordu. A. Menderes'e göre, Türkiye'nin Kıbrıs'a yaklaşımında iki unsur önem kazanıyordu. Birincisi, Ada'da yaşayan 120.000 soydaşın güvenliği, ikincisi ise, Türkiye'nin en önemli limanlarının bulunduğu Akdeniz sahillerini güneyden kontrol edebilen 45 mil mesafedeki ileri karakol konumunda bulunan toprak parçasının güvenliği konularıydı. Hükümetin ilk tezi olan "Kıbrıs'ın statüsünün değiştirilmemesi", bir başka ifadeyle Ada'nın İngiliz yönetiminde kalması halinde yukarıda sözü edilen endişelerin giderilemeyeceğini vurgulayan Başbakan, "*Bana kalırsa, hükümetin uzun boylu tetkik edip vardığı netice şudur ki, Ada'nın taksimi, oradaki soydaşlarımızın Türk Bayrağı altında yaşamalarını temin edecek ve Kıbrıs, Türkiye'nin her hangi bir tehdit sahası olmaktan tamamiyle çıkacaktır. Şimdi büyük bir fedakarlık olarak bunu kabul ediyoruz, dedim*" şeklindeki sözleriyle taksim tezini savunuyor ve bunu "fedakarlık" olarak nitelemelerini de; "*İngiltere'nin Ada'nın statükosunu değiştirecekse, Ada'ya gerçek sahibi Türklere vermesi gerekir*" iddiasında ısrarcı olunursa, dünyanın zaten karışık bir durum yaşadığı şu ortamda, tek sorunu Kıbrıs olmayan Türkiye'nin bütün maddi manevi potansiyeli ile bu davaya kendisini bağlayamayacağını, dolayısıyla Ada'nın tamamını istemek yerine taksim edilmesine razı olmanın bir fedakarlık olarak kabul edilmesi gerektiği şeklinde açıklıyor ve "*Biz Ada'nın taksimine taraftarız. Taksime yalnız taraftar değiliz. Bundan daha aleyhimize bir solüsyon kabili tatbik değildir. Kimse, Ada'ya taksim etmekten başka bir solüsyona Türkiye'yi icbar etmeyi aklından bile geçirmez*" sözleriyle Türkiye'nin yeni Kıbrıs politikasının TAKSİM olduğunu altını çizerek ilan etmiş oluyordu ²⁹¹.

Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes de 25 Ocak 1957'de TBMM'deki bütçe görüşmelerinde yaptığı konuşmada, Kıbrıs meselesinin Yunanistan'ın tahrikleri ve hesapsız hareketleri sonucunda bugünkü haline geldiğini, hem Ada'daki Türklerin doğal haklarının korunması, hem de NATO'da yarattığı huzursuzluğu ortadan kaldırmak için bu meselenin süratle çözümlenmesi gerektiğini belirterek, Ada'daki her iki cemaate de kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmesi prensibinin aynı koşullar altında, ayrı ayrı tanınması suretiyle Ada'nın taksimine gidilmesini olumlu ve uygun bir hal tarzı olarak değerlendirdiklerini söylüyor ve bir kez daha hükümetinin Taksim politikasını savunuyordu ²⁹².

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Türkiye'nin bu teze yönelmesinin nedenlerini; "*İngiltere'nin Ada'da belirli bir zaman yönetimini sürdürmek ve yedi sekiz yıl sonra da self-determinasyon'a gitmek ve bu arada da Türkiye ve öteki ilgili devletlere Ada'da üsler vermek düşüncesinde olduğunu, bu nedenle de kendilerinin bir taviz olmak üzere, ilhaktan vazgeçerek, taksim'e razı oldukları...*" şeklinde ifade ediyordu ²⁹³.

²⁹¹ A.g.e., s. 351-353.

²⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 17, İçtima 3, 46. İnikat, 25-2-1957, s.800.

²⁹³ D.P. M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt: 222, 22 Mayıs 1958, s.84-95.

Aslında bu açıklamalar, Türkiye'nin başlangıçta savunduğu Ada'nın Türkiye'ye devredilmesi gerektiği politikasından, bu politikanın mevcut konjonktürde uygulama alanının bulunmayışı ve İngiltere'nin self-determinasyon yoluyla Ada'yı Rumlara verebileceği endişesiyle, kendi arzusu dışında vazgeçtiğini ve Türkiye'de muhalefetin “taviz”, iktidarın “fedakarlık” olarak nitelendirdiği “Taksim” politikasına yöneldiğini anlatması bakımından önem arz etmektedir.

Türkiye'nin benimsediği Taksim tezi, iktidar yanlısı *Zafer* Gazetesi tarafından da desteklenmeye başlanmıştı. Aynı gazetede yayınlandığı üzere, Demokrat Parti'nin Kıbrıs konusunda danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Nihat Erim de, *New York Times*'da yazdığı açık bir mektupta, Taksim konusundaki görüşlerini, “*Kıbrıs Sorunu'nun NATO, Bağdat Paktı ve bütünü ile Batı güvenlik sistemini sarsmağa başlaması nedeniyle, Başbakan Menderes'in, Ada'nın taksimini kabul ettiği...*” şeklinde açıklıyordu²⁹⁴.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Albayrak, bir makalesinde Türkiye'nin “taksim” tezine yönelmesinde etkili olan nedenleri şu şekilde sıralıyor; “1. Türkiye, artık Kıbrıs'ın bütünüyle kendisine verilmeyeceğini anlamış ve daha gerçekçi bir politika izlemek zorunluluğunu görmüştü. 2. İlhak tezinden vazgeçerek, başka bir deyişle bu tezden ödün vererek, dünya kamuoyu önünde “uzlaşmaz bir tutum içinde olmadığını” göstermek istemiştir. 3. Yunanistan bu sorunu bahane ederek, sürekli şekilde “NATO'dan ayrılacağı” tehdidinde bulunuyordu. Türkiye, bu yardımlaşma örgütünde huzursuzluk yaratılmasından yana olmadığını göstermek istemiştir. 4. ABD ve İngiltere'deki Rum lobilerinin, bu ülke hükümetlerine yaptıkları baskılar ve bu hükümetlerin söz konusu baskılara boyun eğerek, Yunanistan yanlısı bir tutum içine girmeleri de bu politikalarda etkili olmuştur. 5. İngiltere, Kıbrıs'ta bir federe yönetim kurulmasında kendi çıkarları bakımından yarar görmüş ve bu konuda ısrarlı olduğunu ortaya koymuş bulunuyordu. 6. Kıbrıs Rum lideri Makarios, Kıbrıs sorununu uluslararası platforma taşımayı başarmış ve bu konuyu adeta bir “Haçlı Seferi”ne dönüştürmüştü. 7. Kıbrıs'taki terör olaylarında, İngiltere'nin de can kaybına uğraması İngiliz kamuoyunda da önemli tepkilere yol açmış ve halk bu sorunun biran önce çözüme bağlanmasını istemeye başlamıştı. Başka bir deyişle bu konuda bir kamuoyu baskısı oluşmuştu. 8. İngiltere'nin, Mısır yönetimi tarafından Süveyş'ten atılması, bu ülke için Kıbrıs Adası'nın önemini daha da arttırmış bulunuyordu. 9. Türkiye'nin iç siyasi ve ekonomik sorunları bu dönemde bir hayli artmış, bu durum da Demokrat Parti iktidarını oldukça yıpratmış görünüyordu. Bu durum Demokratlar'da iktidarı kaybedebilecekleri yolunda önemli bir endişe yaratmıştı. Öte yandan Demokrat Parti yönetimi, Türkiye'nin bu sorunlarının ‘Batı'nın desteği olmaksızın çözümlenemeyeceği’ kaygısına kapılmıştı. 10. İngiltere'de de muhalefetteki İşçi Partisi, iktidarı Kıbrıs konusunda tutarsızlıkla suçlamakta ve kendilerinin iktidara gelmesi durumunda, Ada'yı Rumlara vereceği

---

²⁹⁴ *Zafer*, 13 Şubat 1957.

yolunda propagandalar yapmakta idi. Bu durum Türkiye’de bile rahatsızlık yaratmıştı”²⁹⁵.

D. KIBRIS, YENİDEN BM’DE

Bu süreçte Kıbrıs sorunu, Yunanistan’ın, Ada halkına self-determination ve eşit haklar verilmesi talebi ve İngiltere’nin, Kıbrıs’ta tedhişi destekledikleri gerekçesiyle Yunanistan’ı şikayet etmesi nedeniyle 1957 Şubatı’nın sonlarında bir kez daha Birleşmiş Milletler gündemine taşınmıştır²⁹⁶. Türkiye’nin BM temsilcisi Selim Sarper görüşmelerde; hükümetinin Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıklayarak Yunanistan’ın Ada’daki terör eylemlerini desteklemekten vazgeçmesini ve Yunan Hükümeti’nin ilhak isteğinin reddedilmesini istemiştir. Yunanistan temsilcisi ise, hükümetinin self-determination tezini savunmuş ve bu görüşlerinin kabul edilmemesi durumunda, Yunanistan’ın NATO’dan ayrılacağı tehdidini bir defa daha yinelemiştir²⁹⁷. BM, 26 Şubat 1957 tarihinde, 1 çekimsere karşın, 55 olumlu oy ile “ *taraflar arasında görüşmelere devam edilmesi*” yolunda karar vermiştir²⁹⁸.

E. ADA’DA DEVAM EDEN TERÖR VE MAKARIOS’UN SÜRGÜN HAYATININ SONA ERMESİ, İNGİLTERE - TÜRKİYE GERGİNLİĞİ

Türkiye’nin önemli bir ödün vererek “*Kıbrıs Türktür, Türk kalacak*” tezinden vazgeçip “*Taksim*” tezini benimsemesine karşın, Ada’da Rumların yarattığı terör olayları durmamış, tam tersine artmıştır. Örneğin; 22 Ocak 1957 tarihinde, Kıbrıs’ta incelemeler yapan ve aralarında Nihat Erim’in de bulunduğu Türk delegasyonunun konvoyundaki bir araca Rum teröristlerce başarısız bir bombalı suikast gerçekleştirilmişti²⁹⁹. Ada’daki terör olaylarını TBMM gündemine getiren Kastamonu Milletvekili Basri Aktaş, Demokrat Parti gurubu adına 25 Şubat’ta yaptığı konuşmada, “*...Ada’da son günlerde masum insan kanı yine akıyor, yüz binlerce Kıbrıslı korku içindedir. Akşamın ilk karanlığında hangi kapı vurulacak, hangi masum İngilizlerle iş birliği yaptığı iddiasıyla dağa kaldırılacak.... İngiliz askeri öldürülüyor, Rumca konuşan Kıbrıslı katlediliyor. Türk polisi arkadan vuruluyor. Bütün bu cinayetleri tertipleyen ve icra eden teşekkül Yunanistan’ın beslediği EOKA’dır. Bunu Yunan hükümeti adamları iftiharla ilandan çekinmiyorlar. Komutanları Yunan subayı, silah ve teçhizat Yunan ordusunundur. Ne hazin tecellidir ki, 1945’te Yunanistan’ı komünizmden kurtaran ve Atina sokaklarında bunun için ölen İngiliz askeri şimdi de Kıbrıs’ta kurtardığı insanların kurşunu ile can vermektedir. Tarih, 20 nci asrın ortasında, bu cinayetleri tertip ve teşvik edenleri emsali gibi lanetle kaydedecektir....*” ifadelerini kullanarak³⁰⁰,

²⁹⁵ Mustafa Albayrak, “**Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)**”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 2000, sayı 46, cilt XVI.

²⁹⁶ Gazioglu, **a.g.e.**, 1960, s.145; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem X, Cilt 15, İçtima 3, 22. İnikat, 28-12-1956, s.333-334.

²⁹⁷ **Zafer**, 22 Şubat 1957.

²⁹⁸ **A.g.e.**, 27 Şubat 1957.

²⁹⁹ **A.g.e.**, 23 Ocak 1957; Erim, **a.g.e.**, s.55.

³⁰⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem X, Cilt 17, İçtima 3, 46. İnikat, 25-2-1957, s.812.

EOKA terörünün herkesi hedef aldığını ve bunun sorumlusunun da Yunanistan olduğunu vurguluyordu.

EOKA'nın süreci sabote etmek amacıyla şiddet eylemlerine hız vermesi üzerine, konuyu İngiliz Parlamentosu'nda gündeme getiren Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı John Profumo da, Parlamento'da yaptığı açıklamada, Ada'da terör ve şiddetin ortadan kaldırılmadığı takdirde bu konularda ilerleme sağlanamayacağını belirtiyordu. Bu gelişmeler üzerine İngilizler, Ada'da EOKA'ya karşı etkin olarak harekete geçtiler. Bu etkili çalışma sonunda Terör Örgütü'nün birçok elebaşısı yakalandı veya öldürüldü. Bu yoğun baskı karşısında EOKA, 14 Mart 1957'de, bir anlaşma teklif ederek Makarios'un serbest bırakılması durumunda, şiddeti geçici olarak durdurabileceğini bildirdi. Ada'daki terör ve şiddeti durdurmak isteyen İngiliz Hükümeti, Başpiskopos'un Seyşel Adaları'ndaki sürgün hayatına, 28 Mart'ta "*Kıbrıs'a dönmek koşuluyla*" son verdi³⁰¹ ve Türkiye ile Yunanistan'la birlikte Ada'daki sorunu çözmek için diplomatik temasları artırdı. Ayrıca, Ada'daki olağanüstü hal yasalarının bir kısmını daha kaldırarak idama mahkum edilmiş olan bazı EOKA Örgütü mensuplarını affederek, ortamı yumuşatmaya çalıştı.

İngiltere'nin Makarios'un sürgün hayatına son vermesi kararı, Kıbrıs'ta yeniden self determinasyon görüşmelerinin başlayacağı şeklinde değerlendirilen Türkiye'de tepkilere neden oldu. Yunanistan da Türkiye'deki bu gelişmelere tepki göstererek, Büyükelçisi Jean Kalergis'i Atina'ya çağırdı. İngiltere ise, Türkiye'ye satışına karar verdiği 4 kruvazörün satışını durdurduğunu açıkladı. Bu gelişmeler üzerine Türk Hükümeti de, Londra Büyükelçisi'ni Ankara'ya çağırdı³⁰². Radcliffe Planı'yla birlikte İngilizlerle aynı dili konuşmaya başladıklarını düşünen Ankara, Makarios'u serbest bırakmakla İngilizlerin kendilerine karşı politika değişikliğine gidebilecekleri, eskiden olduğu gibi Rum politikalarına, bir başka ifadeyle self-determination'a yakınlaşabilecekleri endişesi duydu ve artık vazgeçilmez bir yol olarak değerlendirdikleri Taksim'de ısrarlı olduğunu Başbakan Menderes'in "*Kıbrıs'ın Yunanistan'a gitmesini asla kabul etmeyiz. Biz Kıbrıs'ta bir idari muhtariyet namı altında çoğunluğun Türk azınlığı ezmek imkanına sahipolmasına asla razı gelmeyiz. Biz yine Kıbrıs'ın, bir takım tertipler altında, Türk azınlığını orada zor durumda bırakacak bir tarz şeklinin asla taraftarı olamayız. Bizim yapabileceğimiz fedakarlığın son haddi, son merhalesi, Kıbrıs'ın taksiminden ibarettir*" sözleri³⁰³ ve Demokrat Parti Grup Başkanı ve Dışişleri Komisyonu sözcüsü Hayrettin Erkmen'in, "*Makarios'un serbest bırakılması kararı, belki de İngiltere'nin meseleyi yumuşak bir hava içinde müzakere etmek hususundaki arzusundan doğmuştur. Fakat İngiltere, bu kararın ileride bazı karışıklıklara sebebiyet verebileceğini hesaplayamamıştı. Böyle bir kararın ilk neticesi Rumların taşkınlığı karşısında Türklerin tehdide maruz kalmaları ve endişeye düşmeleri olabilmirdi. Bugünkü durum da başka türlü değildir... Bununla beraber, bizim için*

³⁰¹ **Ulus**, 30 Mart 1957.

³⁰² **A.g.e.**, 11-12 Nisan 1957.

³⁰³ H.Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954-1958: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, s. 365.

ümit kırıcı sayılabilecek ve tutumumuzda değişikliği icap ettirebilecek hiçbir şey mevcut değildir. Türkiye Ada'nın taksimi esasının ötesinde hiçbir taviz veremez" sözleriyle bir kez daha vurguladı³⁰⁴. Ayrıca, İngilizlerin Makarios'u serbest bırakma kararı Türk basınında Taksim politikasının daha yoğun işlenmesine neden oluyordu.

F. NATO'NUN GİRİŞİMLERİ

NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, İngiltere'nin girişimleriyle NATO üyeleri arasında ortaya çıkan bu gerginlik karşısında harekete geçerek, 20 Mart 1957 tarihinde, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerine birer mektup gönderdi ve arabuluculuk önerisinde bulundu. Bu öneri, Türkiye ve bu organizasyonu perde arkasında düzenleyen İngiltere tarafından olumlu karşılandı. Ancak, Yunanistan'ın olumsuz bir tutum alması yüzünden bir sonuç alınamadı³⁰⁵. Görüşmelerde Türk delegasyonunun başkanlığını yapan Hayrettin Erkmen, Yunanistan'ın olumsuz yaklaşımını şu sözlerle eleştirmişti; "*Self determinasyon prensibinin her iki topluma da uygulanması gerekmektedir. Yunanlılar, Ada'nın tamamına sahip olmak hayaliyle bu görüşe yanaşmıyorlar. NATO'nun aracılığından kaçınıyorlar. Ardi gelmeyen anlaşmazlık hareketleri artık sabrımızı tüketmiştir... NATO içinde ağır ve şerefli bir vazife almış bulunan Türkiye'nin kabul etmeyeceği teklif ve düşünceler uygulanamaz. Türk Milleti Kıbrıs Adası'nda yaşayan ırkdaşlarını yabancı bir idareye terk etmemeye kati suretle kararlıdır*"³⁰⁶.

Bu arada İngiltere Konsolosu Muharrem Birgi, İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Llyod'u 12 Haziran 1957'de ziyaret ederek, Yunanistan ve Makarios'un izledikleri siyasetin sorunu sürüncemede bırakma siyaseti olduğunu ve bunun çok tehlikeli bir durum yarattığını belirterek ve Makarios'un tutumunu değiştirmesi için Türk tarafının 5-6 haftalık bir süre tanıyabileceğini açıkladı³⁰⁷.

Bu arada Makarios, Atina'daki İngiliz Büyükelçisi'ne gönderdiği mektuplarla İngiliz basınının bir kısmının da desteklediği gibi, kendisiyle müzakereler yapılması gerektiği düşüncesini öne sürüyordu³⁰⁸.

G. 1957 SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN TAKSİM ISRARI

Bu girişimler ve Makarios'un sürgünden dönmesi kararı da Kıbrıs'ta EOKA'nın faaliyetlerini azaltmaya yetmedi. Kıbrıs sorununun çıkmaza girdiği ve Rum saldırılarının arttığı bu günlerde, 3 Mayıs 1957 tarihinde Bursa'da, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes'in de katıldığı büyük bir miting yapıldı ve bu mitingde Menderes yaptığı konuşmada; "*Bizim yapabileceğimiz fedakârlığın son haddi, son merhalesi, Kıbrıs'ın taksiminden*

³⁰⁴ A.g.e., s. 334.

³⁰⁵ D.P. M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt: 188, 18 Haziran 1957, s.10.

³⁰⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 361.

³⁰⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III: Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (Cyrep), Lefkoşa, 1998, s. 318.

³⁰⁸ *Manchester Guardian*, 31 Mayıs 1957.

ibarettir” görüşünü yineleyerek ³⁰⁹, Ada’da uygulanacak başka bir çözüm şekline karşı çıkacaklarını belirtti. Menderes’in “*taksim*” konusunda bu denli ısrarlı davranmasının nedeni; “*İngiltere’nin, Türkiye’nin karşısında bir yola girerek, Yunanistan’ı tatmin edeceğim diye, Kıbrıs’ı Yunanistan’a vermeyeceğinden emin olması*” idi ³¹⁰. Dönemin bazı Türkiye gazetelerinin yorumlarına göre, Menderes’in, İngiltere’nin öne sürdüğü self-government tezine sıcak bakmasının nedeni; bu yolun en azından Enosis’e giden yolu kapatmış olması idi. Menderes’e göre, kısa bir dönem için self-government, ondan sonra da her iki toplumun kendi aralarında yapacakları bir plebisit uygulanmalıydı. Bu plebisitin sonucuna göre; Türklerin çoğunluğu Türkiye’ye gelmeyi tercih ederlerse, bunlar, doğal olarak Türk yönetiminde kalacaklardı. Aynı şekilde, Rumların çoğunluğu da Yunanistan’ı tercih ederlerse, Yunan yönetiminde kalabileceklerdi ki; bu çözüm yolu Menderes’e göre; Ada’nın taksiminden başka bir şey değildi ³¹¹. Menderes, ana muhalefet lideri İnönü’nün de Taksim konusunda desteğini almak için, 16 Mayıs 1957’de İnönü’yle bir araya geliyordu. Bu görüşmede İnönü, “*Biz Kıbrıs’ı Lozan’da gözden çıkarmıştık, Şimdi ne ekerseniz makbulüm olur*” şeklinde ilginç bir yanıt veriyordu ³¹².

Bu arada Yunanistan’ın, self-determination yönteminde ısrar etmesi ve uzlaşmaz tutumunu sürdürmesi Kıbrıs Türk Toplumunda huzursuzluğun ve güvensizliğin artmasına neden olmuştur. Kıbrıs Türktür Partisi, 12 Ağustos 1957 tarihinde, 232 delegenin katılımı ile Lefkoşa’da bir genel kurul toplayarak konuyu tartışmış, “*Kıbrıs sorununun tek çözüm yolunun taksim olduğunu*” oybirliğiyle kabul etmiş ve bu sonucu da, Türkiye Başbakanı, ABD Başkanı, İngiltere Başbakanı ve Sömürgeler Bakanı ile BM ve NATO Genel Sekreteri’ne bildirmiştir ³¹³.

Türkiye’de ise, 1957 genel seçimleri öncesinde muhalefet, iktidarı “*Kıbrıs konusunda daha aktif bir politika izlememekle*” suçlamıştır. Menderes bu suçlamalara 14 Ekim’de Rize’de yaptığı bir seçim konuşmasında verdiği yanıtta; “*Türkiye’nin güvenliği için, Kıbrıs Adası’nın sahillerimize bakan kısımlarını bayrağımız altına almak kararında bir değişiklik olmadığını...*” ifade ederek ³¹⁴, DP iktidarının “*taksim*” konusundaki kararlılığını bir kez daha yinelemiştir.

Demokrat Parti, 1957 seçimlerinden az bir oy kaybıyla, % 47.70 oy alarak ve 424 milletvekilliği kazanarak çıktı. Seçimler sonucunda, yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilen Adnan Menderes, beşinci kabinesini kurduktan sonra, 4 Aralık 1957 tarihinde hükümet programını TBMM’ne sunarken yaptığı konuşmada Kıbrıs ile ilgili olarak şu görüşlere yer verecekti; “*Kıymet verdiğimiz Türk - Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilafı ortadan kaldırmak için azami hüsnüniyet göstermiş ve Kıbrıs’ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakarlığın*

³⁰⁹ Zafer, 4 Mayıs 1957.

³¹⁰ İsmail Arar, **Hükümet Programları (1920-1965)**, İstanbul, 1968, s.304.

³¹¹ **Cumhuriyet-Zafer**, 19 Aralık 1957.

³¹² Melih Esenbel, **Kıbrıs I, Ayağa Kalkan Adam**, Ankara, 1993, s. 89.

³¹³ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1957.

³¹⁴ Arar, **a.g.e.**, s. 304.

hududuna varmış bulunuyoruz. Ada'daki Türk Cemaati'nin istikbal ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyit ederiz"³¹⁵. Menderes'in yinelediği taksim tezini bu kez, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de aynı gün Meclis'te yaptığı konuşmadaki "...Müttefiklerimizin davaya verdiğimiz büyük ehemmiyeti layiki ile kavramamış olmaları ihtimalinden ciddî olarak endişe ediyoruz. Kıbrıs'ın taksimi suretiyle iki dost memleket arasındaki ihtilâfin hallolunmasını doğru buluyoruz" sözleriyle destekliyordu ³¹⁶.

Türkiye'de bu gelişmeler olurken, Yunanistan, 9 Aralık 1957 tarihinde, Kıbrıs sorununun bir kez daha BM'in gündemine alınmasını sağladı. Ancak Yunan tezi olan self-determination, BM Siyasi Komisyonu'nda; 33 lehte, 20 aleyhte ve 25 çekimsiz oy alabildi. BM Genel Kurulu'nda ise; Yunan tezine; 31 olumlu, 23 olumsuz, 24 çekimsiz oy verildiğinden ve çoğunluk sağlanamadığından, Yunan tezi olan self-determination bir daha reddedilmiş oldu³¹⁷. Ancak, bu kez Yunanistan'ı destekleyen oyların artmış olması da dikkat çekiciydi ve nitekim bu gelişme İngiltere'yi endişelendirecek, Kıbrıs'taki politikalarını da etkileyecekti.

NATO'da Kıbrıs sorunundan dolayı, Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen gerginliği yumuşatmak amacıyla, NATO Genel Sekreteri Paul Spak, 1957 sonunda, Paris'te yapılan NATO toplantısında, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Kostantin Karamanlis'i, İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un da hazır bulunduğu bir toplantıda bir araya getirdi. Ancak bu görüşmeden de olumlu bir sonuç alınamadı. Başbakan Menderes, bu toplantılar sırasında ABD Başkanı Eisenhower ile de bir görüşme yaptı³¹⁸.

Başbakan Menderes, bu toplantı dönüşünde, 26 Aralık 1957 tarihinde, yapılan DP Meclis Grubu toplantısında bir konuşma yaparak; Yunanistan'ın Ada'ya yasa dışı olarak asker, silah göndermesine ve Kıbrıs konusunu ikide bir uluslararası kuruluşlara götürmesine izin vermeyeceklerini belirtti ve "*Yunanistan bize fenalık yaparsa, biz daha fazlasını yapabilecek vaziyetteyiz*" şeklindeki açıklamasıyla Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kararlı, "*taksim*" tezinde de ısrarlı olduğunu bir kez daha vurguladı³¹⁹.

H. 1958 SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN TAKSİM POLİTİKASI

1958 yılında meydana gelen gelişmelerden Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin en önemli dış sorunu olmaya devam ettiğini görmekteyiz. 1958 başında, Kıbrıs Rum lideri Makarios'un, 13 Ocak'ta Atina Başkonsolosluğu'na müracaat ederek, Türk Hükümeti ile görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'yı ziyaret etme isteği, Atina Konsolosu Müftü Ocak'ın İngiliz vatandaşı olduğu için Makarios'un vizeye ihtiyacı

³¹⁵ **Cumhuriyet-Zafer**, 19 Aralık 1957; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem XI, Cilt 1, İçtima 1, 10. İnikat, 4-12-1957, s.63.

³¹⁶ **A.g.e.**, s. 69.

³¹⁷ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1957.

³¹⁸ **D.P. M.G.G.M.Z.**, Dönem: XI, Cilt: 210, 26 Aralık 1957, s.74-75.

³¹⁹ **Aynı Tarihi**, Aralık 1957, Sayı: 277, s. 325.

olmadığı ve istediği zaman Türkiye'ye gidebileceğini belirtmesine karşın Türk Dışişleri tarafından “*kamuoyunun buna hazır olmadığı*” gerekçesiyle reddedildi³²⁰.

1. TBMM ve DP Grubu'ndaki Görüşmeler

TBMM'ndeki 1958 bütçe görüşmelerinin odağında da yine Kıbrıs vardı. 25 Şubat tarihindeki oturumda söz alan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, son BM Genel Kurulu'nda Yunanistan'ın self determinasyon teklifinin reddedilişini hatırlatarak, 1954 yılından beri İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında ihtilaf konusu olan Kıbrıs'ta Türk Hükümetinin büyük fedakarlıklara katlanarak, sadece Türk - Yunan dostluğuna verdiği önemden dolayı, Ada'yı taksime razı olduğunu, fakat bununla Türkiye'nin yapacağı tavizlerin son sınırına varmış bulunduğunu, bunun dost ve müttefikleri tarafından anlaşılmalı olması gerektiğini söylüyor ve bu hal tarzını kabul etmekle Türkiye'nin Anavatan için asgari emniyet koşullarını gerçekleştiren ve oradaki yurttaşlarının da artık yabancı bir bayrak altında kalmamasını sağlamaya yönelik bir hal çaresini kabul etmiş olduğunu anlatıyordu. Konuşmasının devamında, şimdiye kadar İngiltere hükümeti ile bu konuda tam bir işbirliği ve mutabakat halinde çalıştıklarını, İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Ankara'ya yaptığı ziyaret esnasında da, bu iş birliğinin devam edebileceği ümidini edindiklerini söyleyen Zorlu, “*Türkiye'nin yapmış olduğu büyük anlaşma gayretlerini İngiltere'nin takdir etmesi ve Türkiye'nin taksim hal çaresini, kendisiyle mutabık kalarak ve sırf Türk - İngiliz ve Türk - Yunan dostluğuna bir fedakarlık olarak kabul ettiğini hiçbir zaman unutmaması lazımdır*” uyarısını da yapmayı ihmal etmiyor ve kararlılıklarını da “*Biz hakkımızdan emin olarak bütün milletçe benimsediğimiz bu davayı Milletimizin ve Yüksek Meclis'in arzu ettiği gibi büyük bir ciddiyet ve fikri takiple ve itimatla ele almış bulunuyoruz. Türk Vatani'nin ve Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin haklarını hiçbir zaman, hiçbir kimseye çiğnetmeyeceğimize emin olmanızı rica eylerim*” şeklindeki ifadeleriyle vurguluyordu³²¹.

Bu arada DP Meclis Grubu'nun, 22 Mayıs 1958 tarihli toplantısında bilgi veren Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere Dışişleri Bakanı ile Kopenhag'da yaptığı görüşmede; kendisine Türkiye'nin “*Taksim*” politikası konusundaki görüşlerinde bir değişiklik olmadığını anlattığından söz ederek, Türkiye ile İngiltere arasındaki ikili ilişkilerde, Kıbrıs konusunun bir “*mihenk taşı*” olduğunu, İngiliz Bakan'a söylediğini ifade ediyordu³²². Aynı toplantıda söz alan bazı DP milletvekilleri, “*Ada'nın ilhak ve işgal edilmesinin gerekli olduğunu...*” öne sürerken³²³, Başbakan Menderes ise, söz konusu grup toplantısında yaptığı konuşmada; “*... İngiltere'ye karşı bizim kozumuz, kanaatimce Bağdat Paketi olmalıdır. Aslında bu Pakt, görünüşte gayet mühim bir Pakt'tır. Yani Rusya'ya karşı, Slav kuvvetlerine karşı bizim, NATO'nun bir çemberinin bir halkasından*

³²⁰ **Milliyet**, 15 Ocak 1958, a.g.e., 16 Ocak 1958.

³²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem XI, Cilt 1, İçtima 2, 46. İnikat, 25-2-1958, s.615-616.

³²² **D.P. M.G.G.M.Z.**, Dönem: XI, Cilt: 222, 22 Mayıs 1958, s. 92-95.

³²³ **A.g.e.**, s. 105.

ibarettir. Fakat öyle bir halkadır ki, bu halka maalesef bütün kuvvetiyle Türk Milleti'nin boynuna takılmış bulunmaktadır” ifadelerini kullanıyordu³²⁴.

2. Taksimi Destekleyen Mitingler

Demokrat Parti Hükümeti'nin “Taksim” politikasının 1958 yılında da Türk kamuoyunda destek bulduğu görülmektedir. 8 Haziran 1958 tarihinde, İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda 200.000, Ankara'da Anıtkabir çevresinde 150.000 kişinin katıldığı iki büyük miting düzenlenmiş olması bu görüşü doğrulamaktadır³²⁵. Bu mitinglerin yapıldığı günlerde, Kıbrıs'ta Rum terör eylemlerinin yeniden tırmanışa geçmesi üzerine Başbakan Menderes, 12 Haziran'da ABD Büyükelçisi ile bir görüşme yapmış ve Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu da, düzenlediği basın toplantısında; “*Ada Türkleri'nin, Rum boyunduruğu altında yaşamak istemediklerini*” savunmuştur. Zorlu bu açıklamasında; “*Taksim fikrini ilk defa teklif edenin Yunan Dışişleri Bakanı Averof olduğunu...*” öne sürerek, İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un da, 1956 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında, bu öneriyi onayladığını söylemiştir³²⁶.

Bu arada Kıbrıs'ta, 5 Rum'un öldürülmesinden sorumlu tutulan 17 Türk tutuklanmıştır³²⁷. Bu gelişme üzerine; Adana, Hatay, İzmir ve Kayseri'de büyük katılımlı mitingler yapılmıştır. İzmir'de düzenlenen mitinge 300.000 kişi katılmış, bu mitinglerde “*Ya Taksim, Ya Ölüm*” şeklinde pankartlar taşınmış ve sloganlar atılmıştır³²⁸. İzmir Mitinginin yarattığı gerginlik nedeniyle, NATO'da görev yapan Yunanlı askeri ve sivil personel Türkiye'yi terk etmişlerdir. Bununla birlikte Yunanistan, Balkan Paketi'nde görevli memurlarını da geri çekmiştir³²⁹.

3. Taksim Tezinin TBMM Tarafından Dünya Kamuoyuna Resmen Bildirilmesi

Bu gerginlik üzerine, TBMM'nin 16 Haziran 1958 tarihinde pazartesi günü icra edilen 81 nolu oturumunda Bursa Milletvekili Haluk Şaman, Denizli Milletvekili Baha Akşit ve Konya Milletvekili Hikmet Ölçmen tarafından hazırlanan bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiride; “*Türkiye'nin Kıbrıs konusunda en son kabul ettiği çözüm şeklinin taksim olduğu*” görüşü bir kez daha yinelenmiştir³³⁰. Bildirinin Meclis'te görüşülmesi sırasında konuşan Baha Akşit, İngilizlerin Kıbrıs'ın geleceğiyle ilgili yeni bir planı açıklamaya hazırlandıklarını, buna dayanarak Rumların Ada'da Türklere karşı şiddet ve tedhiş hareketlerine girişecekleri duyularının alındığını, şimdiye kadar Yunan hükümeti tarafından bilfiil muvazzaf subay ve silah göndermek suretiyle tertip, tahrik ve teşvik edilen ve Rumlar tarafından icra edilen tedhiş hareketlerinin, meşru müdafaa halinde olan Türkler tarafından yapılmış gibi dünya kamuoyuna yansıtıldığını, bu olumsuzluklar

³²⁴ A.g.e., s. 137-138.

³²⁵ Ulus-Zafer, 9-13 Haziran 1958.

³²⁶ Ulus, 13 Haziran 1958.

³²⁷ A.g.e., 14 Haziran 1958.

³²⁸ A.g.e., 16 Haziran 1958.

³²⁹ Ulus-Zafer, 29 Haziran 1958.

³³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 4, İçtima 1, 81. İnikat, 16.6.1958, s.494-497.

karşısında Türkleri korumak için, ilk kez Yunanlılar tarafından ortaya atılmış bulunan taksim politikasının kabul edildiğini vurgulamış ve bu konuların TBMM tarafından bir bildiri ile dünya parlamentolarına bildirilmesinin uygun olacağını belirterek, taksim tezinin Yunanlılar tarafından gündeme getirildiğini de bu şekilde bir kez daha gündeme getirmiş ve konuşmasının sonunda Dışişleri Bakanı tarafından Kıbrıs ile ilgili olarak meclise bilgi verilmesini istemiştir³³¹.

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise konuşmasında, “konuyla ilgili bilgi verebileceğini, ancak ertesi gün yeni İngiliz Planı’nın İngiliz Parlamentosu’nda açıklanacak olmasından dolayı Meclis’in gizli oturum yapması halinde bilgi vermesinin daha doğru olacağını” belirtmiş³³², bunun üzerine TBMM gizli oturuma geçmiştir. Yapılan gizli oturumda, hükümetin görüşü, ana muhalefet partisi CHP’nin Genel Başkanı İsmet İnönü’nün yaptığı düzeltme önerisi de dikkate alınarak muhalefete mensup bütün milletvekilleri tarafından da oybirliğiyle kabul edilmiştir³³³. Böylece, Türkiye’nin “Taksim” tezi, aşağıdaki bildiri aracılığıyla ve TBMM’nin ittifakla aldığı bir karar ile dünya kamuoyuna duyurulmuştur;

“Kıbrıs Adası’nda beş senedir devam eden ve Yunan Hükümeti tarafından bilfiil muvazaf subay ve silah gönderilmek suretiyle tertip, tahrik ve teşvik edilen vahşiyane tedhiş hareketleri karşısında ölüme, yangına, hakarete maruz kalan, can ve mal emniyetine sahibolmayan Kıbrıs’taki Türk Cemaati’nin bu fiiller karşısında heyecanı azami dereceye varmıştır. Bu sırada İngiliz Hükümeti tarafından 17 Haziran’da Ada’nın mukadderatını tayin edecek bir planın açıklanacağı ilan edilmesi ve bu hususta malumat verilmemesiyle, beka ve istikballerinden de şüpheye düşen Türk Cemaati’nin 1 Haziran’da Ada Rumları tarafından katliama uğrayacakları haberi üzerine endişeleri büsbütün artmıştır. Türk Cemaati bu haleti ruhiye içinde iken mekteplerine tecavüz edilmiş ve Türklerin en büyük birlik ve iman sembolü olan Atatürk’ün resimleri yırtılmış, müesseseleri bombalanmış, mabet ve meskenlerine tecavüz edilmiş, müdafaasız kadınları dahi katledilmiş, tarlaları ateşe verilmiş, dede armağanı evlerini terke zorlanmıştır. Bu vaziyet karşısında canını ve malını müdafaa mecburiyetinde kalan Kıbrıslı Türkler üstelik maruz kaldıkları bu tazyik ve tedhiş hareketlerini kendileri tahrik ettiği iftirasına uğramışlardır. Bütün bu hadiseler Kıbrıs Türkleri’ni mütaaddit defalar belirttikleri gibi, bütün bu fiillere tevessül eden unsurlarla bir arada, aynı idare altında yaşamıyacakları ve hele Rumların hiçbir veçhile tahakkümü ve idaresi altına giremeyecekleri hususundaki kati kanaat ve kararlarını açıkça teyideylemektedir. Bu hadiseler Türklerin Kıbrıs’ta maruz kaldıkları haksız ve kötü muamelelerin hakaret ve tecavüzlerin, tahrik ve tedhişin bir misalini teşkil etmekte ve Türk Cemaati’nin canını, malını ve istikbalini korumak için giriştiği meşru müdafaa mücadelesinin mahiyetini açıklamaktadır... Ayrıca, Türklerin Kıbrıs’ta maruz kaldıkları bu tahrik ve tedhiş hareketlerini ve bu hareketleri teşvik ve takviye edenleri şiddetle takbih ettiğimizizin ve aşağıdaki hususların Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi tarafından dünya parlâmentolarına

³³¹ A.g.e., s.494-495.

³³² A.g.e., s.495.

³³³ A.g.e., s.497; **Ulus**, 16 Haziran 1958.

duyurulmasının karara bağlanmasını arz ve teklif ederiz. Türkiye, Kıbrıs meselesi Yunanistan tarafından ortaya çıkarıldığından beri, kendi hayati menfaatlerini ve Kıbrıs'taki 120 bin Türk'ün hayat ve bekasını bu kadar yakından alâkadar eden bu meselede, herkesçe malum olduğu gibi son derece ağır başlı, mutedil ve uzlaşıcı bir siyaset takibetmiş ve sırf anlaşma zemini teşkiledeceği kanaatiyle ilk defa Yunanlılar tarafından ortaya atılan taksim fikrini büyük bir fedakarlıkla kabul etmiştir. Kıbrıs'taki son hadiseler de göstermektedir ki, bu vahim meselenin nihai hal şekline bir an evvel bağlanması kati bir zaruret haline gelmiş olup bunun için de yegane adil, haklı, mutedil hal tarzı olan taksimi vakit geciktirmeden kabul etmek icabetmektedir. Ada'daki iki cemaatin yekdiğerine karşı hissettikleri itimatsızlık ve düşmanlık bu cemaatların artık bir arada yaşamalarına ve bir idare altında iş birliği yapmalarına imkân verememektedir. Ada'ya sulh ve sükunun iadesi için bu iki cemaati füilen ve hukukan birbirlerinden ayırmak ve hususiyle istikbal ve mukadderat bakımından derin bir endişe içinde bulunan Türk Cemaati'ne, hiçbir zaman ve hiçbir suretle onun yaşama hakkına ve hürriyetine kassetmiş olan Rum Cemaati'nin tahakkümü altında bırakılmıyacağı hususunda teminat vermek lazımdır. Binaenaleyh Ada'nın sulh ve sükun ve refahını temin ve bu meselenin vahimleştirdiği beynelmilel münasebetlere gerekli dostluk ve anlayış havasını iade etmek için nihai bir hal şekli olarak ancak taksimi kabul ve tatbik mevkiine koymak zaruridir”³³⁴.

I. KIBRIS TÜRKÜ'NÜN SAVUNMA GEREKSİNİMİ VE TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLATI(TMT)'NİN KURULUŞU

Eylül 1955'te Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği'nin elemanları ve bölgesel küçük direniş gruplarının katkılarıyla Volkan Ulusal Direniş Örgütü kuruluyordu. Kurulduğu yıllarda çok güçlü bir örgüt olan ve Kıbrıs Türk halkına umut veren Volkan (*Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*), EOKA'nın eylemlerine karşılık vererek, Rumların saldırılarına göğüs geriyordu³³⁵.

Türlere saldırmaya başlayan EOKA terör örgütüne karşı, örgütlenme gereksinimi duyan Kıbrıs Türk halkının, TMT'den önce oluşturmuş olduğu "9 Eylül Cephesi", "Kara Çete" ve "Volkan" gibi mukavemet grupları eğitimsiz oldukları için, askeri bir yapıya sahip EOKA karşısında başarılı olamıyorlardı. TMT kurulmadan önce oluşturulan bu örgütler, tam anlamıyla disipline olamadıklarından dolayı fazla bir etki gösterememişlerdi. TMT'nin kurulmasıyla bu örgütlerin işlevi durdurulmuş ve Volkan yer altı örgütünün üyeleri TMT'ye katılmıştır³³⁶.

1955 yılında kurulan Rum yer altı örgütü EOKA'nın, Enosis'i gerçekleştirmesini önlemeye yönelik Kıbrıs Türk halkının çabasını fiili hale getiren

³³⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt 4, İçtima 1, 81. İnikat, 16.6.1958, s.496-497.

³³⁵ Mehmet Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, Türkar Yayınları, Ankara 2000, s.149.

³³⁶ Gülçin Keleşzade, **"Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)"**, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.155.

en önemli oluşum Türk Mukavemet Teşkilatı'dır. Bir yer altı örgütü olarak kendisini iyi gizleyip, Ada'daki tarihsel sürecin belirli bir döneminde, etkili bir Kuvay-ı Milliye oluşumu şeklinde ortaya çıkan Türk Mukavemet Teşkilatı'nı doğuran nedenler irdelendiğinde karşımıza Yunanlıların Megali İdea ve Enosis kavramları çıkmaktadır. Yukarıda saymış olduğumuz iki ana nedene paralel olarak Kıbrıs'ta yaşanmaya başlayan olaylar, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın oluşumunu hızlandırmıştır.

1957 yılında polis müfettişlerinden Mustafa Ahmet Beyaz'ın EOKA tarafından öldürülmüş olması, Türk halkı üzerinde büyük yankılar uyandırmıştır. Yaşanan bu üzücü olaydan sonra, bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu açık bir şekilde görülmüştür. Hatta Rauf Raif Denктаş, TMT'nin ilk adımlarından birinin bu olay olduğunu söylemiştir³³⁷.

Türk Mukavemet Teşkilatı'nın temelleri 23 Kasım 1957'de Rauf Raif Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Mustafa Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşa'da atılmıştır. Teşkilat, ilk yıllarında dağınık olarak faaliyet gösteren küçük grupları birleştirerek, tüm Kıbrıs Adası'nda faaliyet göstermeyi planlamıştır. Kuruluştan hemen sonra ulusal mücadeleye gönül vermiş Türk gençleri, teşkilata davet edilmiş ve örgütlenme çalışmaları başlamıştır. Ayrıca teşkilatın kurucu liderleri arasında yapılan toplantılarda terör örgütü EOKA'ya karşı, Türkiye'nin desteği olmaksızın başarısız olunacağı vurgulanmış ve bunun için anavatana gitme kararı alınmıştır. Alınan bu karardan sonra Dr. Fazıl Küçük, Rauf Raif Denктаş ve Başkonsolos Burhan Işın, Türkiye'ye giderek dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüşlerdir. İlk önce Dr. Küçük ve Başkonsolos Burhan Işın 30 Aralık 1957'de birlikte Ankara'ya hareket etmişler, 31 Aralık 1957'de Dışişleri Bakanlığı'na giderek Zeki Kunalp ile özel bir görüşme yapmışlardır. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yla ise 02 Ocak 1958 tarihinde görüşmüşlerdir. Bu görüşmede bulunan Rauf Raif Denктаş, o günü şu cümlelerle anlatmıştır: *"Dr. Küçük ile Ankara'ya ilk ziyaretimizi yaptık. 02 Ocak 1958 günü saat 15.00'te Dışişleri Bakanı Zorlu ile buluştuk. Dr. Küçük, Kıbrıs davasını filan anlattıktan sonra artık kalkıp, gitme zamanı geldi. Dedim, müsaade ederseniz ben de bir şey söylemek istiyorum. 'Nedir?' dedi. Dedim, efendim böyle bir teşkilatımız var ama silahımız yok, profesyonel değiliz. İşte Yunanistan, Grivas vasıtası ile EOKA'yı büyütüyor. Biz Volkan diye başladık. Anlattım kendisine bu durumu!.. Sizden silah ve eğitimci göndermenizi istiyoruz dedim. Dr. Küçük'e döndü, dedi ki; 'Silah gönderirsek alabilir misiniz?' Dr. Küçük tecrübeli, temkinli bir insan, Dedi, vallahi yakalanırsak çok fena olur. Bunun üzerine Fatin Rüştü Zorlu, peki gidin, iyice anlayın durumu. Alabilirseniz size silah gönderirim, dedi. Meğer O da kafasında Adnan Menderes'i buna inandırmayı planlıyor! Biz Ocak başında görüştük, ancak Haziran ayında kabul ettiler. Demek ki 6-7 ay aldı. O noktada faaliyet başladı"*³³⁸.

³³⁷ Keleşzade, a.g.e., s.156.

³³⁸ İhsan Tayhani, **"Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol"**, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.193 – 194.

Hükümetin, “*Teşkilatı kurunuz*” emrinden sonra Türk Mukavemet Teşkilatı’nın örgütlendirilmesi, eğitilmesi ve silahlandırılması Türk subaylar tarafından (Özel Harp Dairesi görevlisi İsmail Tansu³³⁹) koordine edilmiştir³⁴⁰. 01 Ağustos 1958 tarihinden itibaren Ada’daki teşkilatın örgütlenmesini üzerine devralan Türkiye, Kıbrıs’ın ilk Bozkurt’u Albay Rıza Vuruşkan’ı İş Bankası Müfettişi maskesi altında Ada’ya göndermiştir³⁴¹. Böylece 01 Ağustos 1958, TMT’nin resmi kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. Rıza Vuruşkan, TMT’nin başına geçmesini yıllar sonra şu cümlelerle anlatmıştır: “*Evela Denkaş Bey’le temasa geçtik. Biz gittiğimizde de dağınık teşekküller vardı. Dokuz Eylül, Kara Çete, bilmem ne bir sürü şeyler. Rauf Bey, zannedirim kendine göre muhtarlardan bir teşkilat kurmuştur. TMT isminde de bir teşkilat vardı. Fakat disiplinden ve teknikten mahrumdu. Biz kuracağımız teşkilatın adını TMT koymak istedik. Çünkü başka bir isim koysaydık, İngilizler tarafından karşı koyma, yeni bir teşekkül kuruluyor hissini verecektik. Bunun için mevcut bir teşkilatın adını koymayı uygun bulmuştuk. Rahat çalışabilmek için 6 Ağustos’ta Grivasile mütareke ilan ettik ve bir beyanname*

---

³³⁹ İsmail Tansu, 1917 yılında Safranbolu’da doğmuştur. İstanbul Haydarpaşa Lisesi’ni bitirmeyi müteakip, Kara Harp Okulu’ndan teğmen olarak mezun olmuş, 1952-53 yıllarında Kore Türk Tugayı’nda görev yapmıştır. Kore’de birlikte çalıştıkları ve Genelkurmay Özel Harp Dairesi’ni kurmakla görevlendirilen General Daniş Karabelen’in önerisiyle aynı dairenin lojistik şube müdürlüğüne atanmıştır. 1958 yılı başında kurulması öngörülen Kıbrıs’taki TMT’nin kuruluş projesini hazırlamakla görevlendirilen Tansu, bu projenin uygulanması ve koordinasyonuna ‘*TMT Genel Başkan Yardımcısı*’ olarak atanmıştır. 27 Mayıs ihtilalinden sonra, 2 Eylül 1950’de kendi isteğiyle emekli olmuştur. 1960 yılından 1990 yılına kadar İKA Ajansı’nın Genel Müdürlüğünü yapmıştır.

³⁴⁰ Tansu’nun ifadesine göre; EOKA’nın ENOSİS’i gerçekleştirmek için Ada’da girişeceği geniş çaptaki harekâta karşı, TMT yeraltından çıkacak, süratle karşı saldırıya geçecek, Ada’nın her bölgesinde, Rum savunmasını çökerterek duruma hâkim olmaya çalışacaktı. Böyle bir durumun oluşması halinde Türkiye Ada’ya askeri müdahalede bulunur ve Türk Silahlı Kuvvetleri Ada’yı ele geçirirse, TMT bu fırsattan yararlanarak, Rumların ve Yunanlıların ENOSİS hayallerini kökünden silmek ve Ada’yı Anavatan’a katmak için, Ada’nın her bölgesinde harekete geçerek, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne öncülük edecek ve Ada’nın tümünde kontrolü ele geçirmeyi sağlayacaktı. Böylece 1922 yılında Anadolu’da olduğu gibi, Yunanlılara bir kere daha şamar vurularak, Kıbrıs için planlanan nihai hedeflerine engel olunacaktı; İsmail Tansu, **Ashında Hiç Kimse Uyumuyordu**, Minpa Matbaacılık, Ankara, tarihsiz, s.15.

³⁴¹ TMT liderinin, Bayraktar’ın Kod Adı Bozkurt’tu; Bozkurt: Göktürk hanedanının kökleri hakkındaki efsanelerde yer alan önemli bir mitolojik unsurdur. Çin kaynaklarında tespit edilen rivayete göre Göktürkler’in ilk hakanı olan Asena veya Açıne bir dişi Bozkurt’tan türemiştir. Olağanüstü bir kudreti olan bu hakan, rüzgârlara ve yağmurlara hükmederdi. Bu efsanenin bir başka şekline göre Göktürkler, batı denizinin batı kıyılarında otururlardı. Düşmanları olan bir kavimin saldırısı sonunda ancak bir çocuk sağ kalabildi. Bir düşman askeri çocuğun ellerini ve ayaklarını keserek onu bataklığa bıraktılar. Bir dişi kurt bu çocuğu besleyerek, ondan hamile kaldı. Düşman hükümdarı bu çocuğu öldürmek istese de kurt, onu alarak bir mağaraya götürdü ve orada bir oğlan doğurdu. (Ergenekon Destanı) Daha sonra Türkler bu mağaraya “Budun inli” (milleti koruyan tanrı) adını verdiler. Göktürk hakanları, karargâhlarının kapısına Bozkurt’un hatırası olarak kurt başlı sancak dikerlerdi. Orta Asya’da hükümdarlık eden diğer Türk hanedanlarının kaynakları hakkındaki başka rivayet ve efsanelerde de Bozkurt motifine rastlanmaktadır. Erdoğan Merçil, “**Bozkurt Maddesi**”, Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C.III.

yayınladık³⁴². Böylece 06 Ağustos 1958'de Rumlarla çatışmayı durdurup rahat çalışmak istedik. Beyanname dağıtarak Rumlarla mütareke yaptık. Bundan sonra teşkilatlanmaya başladık”³⁴³.

TMT'nin kuruluş biçimi Lefkoşa'da, Mağusa'da, Larnaka'da, Limasol'da, Baf'ta, Lefke'de ve Girne'de Bayraktarlığa bağlı Sancaktarlıklar, Sancak liderleri Türkiye'den gönderilen subaylardan, Sancaklara bağlı kovanların liderleri Sancaktar tarafından seçilen, Kıbrıs Türkü veya Türkiye'den gönderilen liderlerden, Kovan Liderleri'ne bağlı olarak petekler ve peteklere bağlı hücreler, liderleri kendi birlik lideri tarafından seçilen yetenekli mücahitlerden, hücreler de 3-5 veya 7 mücahitten oluşturulmuştu. Petekler 100- 150 kişilik, Sancaklarda 500- 1500 kişilik kovanlar halinde teşkilatlandırılmıştı³⁴⁴. TMT'de her kademedeki lider durumda bulunan kişilerle hücrelerde yer almış olan tüm mücahitlerin adları kodlanmıştı. Örneğin, TMT lideri Albay Rıza Vuruşkan'ın kod adı Bozkurt idi. Dr. Küçük'ün kod adı Ağrı, Rauf Denктаş'ın kod adı ise Toros idi. Mücahitlere genel olarak Kurt deniliyordu³⁴⁵.

Türk Mukavemet Teşkilatı, yapılanmasını tamamladıktan sonra mücahitlerin eğitimi için çalışmalara başlamıştır. Ankara'daki Karargah, TMT üyesi 5 bin gencin gerekli silah eğitimini tamamlaması için 1959 yılının sonunu hedeflemiştir. Bunun gereği olarak Ankara'da, Anamur'da ve Antalya'da TMT mensupları için eğitim kampları kurulmuştur³⁴⁶.

Büyük bir gizlilik içerisinde istihbarat çalışmalarını yürüten Türk Mukavemet Teşkilatı üyeleri, “Gör, duy, konuşma” prensibini benimsemişler ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Teşkilatta görevli bir mücahidin istihbarat çalışmaları hakkında vermiş olduğu bilgiler, bu düşünceleri doğrular niteliktedir: “Biz her konuda ipucu vermemek için yukarıdan gelen emirlere son derece sadakat gösterdik ve yukarıdan gelen bütün evrakları yakmak için gayret ettik. Bugün birtakım kopukluklar varsa ve belgeler bulunamıyorsa bu yüzdendir”³⁴⁷. Bunun yanında Rauf Raif Denктаş'ın konu hakkında söyledikleri, gizlilik prensibinin başarıyla uygulandığını göstermektedir: “Her hücre ya üç, ya beş kişiden oluşur. Bunun dışında kimse bir şey bilmeyecek. O kadar bilmeyecek ki, 1963'te olaylar başladı, ben üç dört gün sonra tek başıma mevzileri geziyorum. Mevzilerden birinde teyzemin oğlunu

---

³⁴² Yayımlanan bu beyannameye silahlı faaliyetlerin ikinci bir emre kadar durdurulacağı, teşkilatın Taksim oluncaya, Türk hakları tanınuncaya kadar hazır ol vaziyetinde bekleyeceği ve güçlenmeye devam edeceği vurgulanmıştır. Ayten Koruroğlu, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı TMT”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.28.

³⁴³ Ayten Koruroğlu, a.g.e., s.28.

³⁴⁴ Eric Solsten (Derleyen), **Cyprus, A Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993, s.32-33.

³⁴⁵ İsmail Tansu, a.g.e., s.23.

³⁴⁶ Mustafa Oral, “TMT'nin Geçitkale Teşkilatı”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.278.

³⁴⁷ Dr. Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Yer altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 477.

gördüm. Sakallar büyümüş, üç, dört gün orada! ‘Sen ne yapıyorsun burada?’ dedim kendisine. ‘Ne yapacağım?’ dedi! ‘Ne demek ne yapacağım ‘ dedim!’ O da ‘Mukavemet teşkilatını kuran siz değil misiniz, onun içinde değil miydin?’ diye sordu! ‘Evet, içindeydim’ dedim! Düşünün birbirimizden habersiz, teyzemin oğlu ile buluşuyorum orada! Yani kimse kimseyi bilmeyecek şekilde bir örgütlenme”³⁴⁸.

TMT yer altında büyük bir gizlilik içerisinde sürdürdüğü teşkilatlanma aşamasından sonra 21 Aralık 1963 tarihinde, Ruamların başlattığı saldırılarla birlikte yer üstüne çıkarak Türk halkını savunma görevini üstlenmiştir. Bu dönemde Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde petekler oluşturularak (Sarı Petek – 1, Sarı Petek – 2, Kara Petek – 1 vs.), Ruamlara karşı varoluş mücadelesi verilmiştir. Bununla birlikte 1963 – 1974 yılları arasında Kıbrıs Türkleri’nin barınma, iaşe, sağlık gibi hemen her türlü ihtiyacı da TMT tarafından karşılanmıştır.

TMT bünyesinde 1964 yılında kurulan taburlar ve bunlara bağlı bölükler, 1974 Barış Harekatı sırasında atlayan/inen ve çıkarma yapan Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri’ne kılavuzluk yapmışlardır. Ayrıca, bazı bölgelerde onlarla birlikte taarruza katılarak, günümüzde ulaşılan hatta kadar gelmişlerdir.

TMT, Ruamların iddia ettiği gibi bir saldırı ve terör örgütü olmamıştır. Terör örgütü EOKA’ dan 2,5 yıl sonra, Türklere yönelik saldırıların yoğunlaşması üzerine kurulmuş olması da, bunun açık bir kanıtıdır. Faaliyet gösterdiği süre içinde hiçbir Rum köyüne saldırmayan TMT, Türk gençlerini eğitmiş, kendilerini savunmaları için gerekli silahları sağlamıştır. Türk Mukavemet Teşkilatı tamamen savunma amaçlı kurulmasına karşın hem Kıbrıs Ruamları, hem de İngilizler tarafından düşman olarak algılanmış ve birtakım saldırılara maruz kalmıştır. Kıbrıs Ruamları ve İngiliz yönetimi TMT’nin varlığından büyük rahatsızlık duymuştur. EOKA’cılar, TMT üyeleri olduğunu tahmin ettikleri kişileri ve savunmasız sivil halkı vururlarken, İngiliz yönetimi de, TMT üyesi olduğunu tahmin ettiği kişilerin peşine düşerek, Kıbrıs Türkleri’ne gözdağı vermeye çalışmıştır³⁴⁹.

Hem İngilizler, hem de Ruamlar tarafından yapılan bu yıldırma hareketleri, TMT üyelerini korkutmamış; bilakis cesaretlendirmiş ve güçlendirmiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra daha da hırslanan TMT’ciler, Kıbrıs Türk halkının bugünlere gelmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır.

İ. MAC MİLLAN PLANI

Bu arada iki yıllık görev süresini tamamlayan Vali Sir John Harding’in yerine atanan Sir Hugh Foot, 3 Aralık 1957’de görevine resmen başladı. Ankara ve Atina ile görüşmelerini sürdüren İngiliz hükümeti, 1958 Mayıs’ında Kıbrıs Valisi, Ankara ve Atina büyükelçilerini Londra’ya çağırarak Kıbrıs politikaları ile ilgili yapmış oldukları son hazırlıkları ve çalışmaları koordine etti. Bu çalışmaların

³⁴⁸ İhsan Tayhani, “**Türk Mukavemet Teşkilatı’na Giden Yol**”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.195.

³⁴⁹ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu – Çöküşü ve KKTC’nin Kuruluşu (1960 – 1983)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1992, s.12.

sonucu olarak Başbakan Mac Millan 19 Haziran 1958’de, Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd’un mimarlığını yaptığı, Türk ve Rum toplumlarının eşit haklara sahip olmaları temel ilkesine dayanan bir self-determination planını içeren yeni tekliflerini³⁵⁰, Baha Akşit ve Fatin Rüştü Zorlu’nun 16 Haziran’da TBMM’de belirttikleri şekilde, İngiliz Parlamentosu’nda kamuoyuna açıkladı³⁵¹. Bu plan özetle, Ada’daki Türk ve Rum Cemaatleri, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında bir ortaklığı öngörüyordu. Mac Millan’ın açıkladığı bu planın hayata geçirilmesi ile Ada’daki olağanüstü hal yasaları kalkacak, Başpiskopos ve beraberindekilerin Kıbrıs’a dönüşü sağlanacak ve hatta yakın bir zamanda Ada’nın egemenliği, Yunanistan ve Türkiye ile paylaşılacaktır.

Henüz Kıbrıs’a dönmesine izin verilmeyen ve Atina’da bulunan Başpiskopos’un, Enosis amaçlarına hizmet etmeyen ve bugüne kadar Ada’daki Türk Toplumunu yok sayarak yapmış oldukları politikaya tamamen ters düşen bu planı kabul etmesini düşünmek doğal olarak hayal ürünü olurdu. Gerçekten de Makarios, Vali Foot’un kendisine gönderdiği mektubuna verdiği yanıtta, “*Bu planın kabul edilemeyeceğini, self determinasyonda ısrarcı olduklarını, ortaklık düşüncesinin uygun olmadığını ve konunun İngiliz Hükümeti ile Kıbrıslılar arasında görüşülmesi gerektiğini*” belirtiyordu³⁵². Makarios’un yanıtında sözünü ettiği “*Kıbrıslılar*” teriminin, yalnızca kendisinin dini ve siyasi liderliğini yaptığı Kıbrıs Rumlarını içerdiğini ayrıca belirtmeye gerek olmadığını sanıyorum. Ayrıca bugüne kadar yok saydığı Kıbrıs Türk Toplumunun da ayrı bir meclisinin olacağı, bu yetmiyormuş gibi Türkiye’nin de Ada’nın egemenliğinde söz sahibi olma olasılığı, Başpiskopos’un tehlikeli olarak değerlendirdiği konulardı. Bu arada Yunan Hükümeti’nin de planı reddettiğini açıkladığını görüyoruz.

Bu gelişmeler esnasında, Kıbrıs’ta Rumların terör saldırıları devam ediyordu. 1958 Temmuz ayının ilk yarısına kadar bu saldırılarda 15 Türk yaşamını yitirirken, 36 Türk de yaralanmıştı. Türkiye’nin bu olaylar nedeniyle İngiltere’ye bir nota vererek; “*İngiltere’nin askeri tedbirleri yetersiz kalacaksa, Ada’ya Türkiye’nin asker çıkarabileceğini*” bildirmesi üzerine, İngiltere, o günlerde meydana gelen Irak İhtilali’nin yarattığı ortamı da dikkate alarak, Kıbrıs’a takviye birlikler gönderdi ve Ada’da sokağa çıkma yasağı ilan etti³⁵³.

Bu tarihlerde Ortadoğu’da İngiltere’yi zor durumda bırakan ve Kıbrıs’a daha fazla önem vermesini gerektiren olağan dışı gelişmeler olmaktadır. Irak’ta bir ihtilal sonucunda iktidara gelen General Kasım Hükümeti, Bağdat Paketi’ne fiilen son vermiş ve İngiliz karşıtı bir politika izleyerek kısa bir süre önce İngilizleri Süveyş Kanalı’ndan çıkarmayı başaran Mısır yönetimi ile işbirliği içine girmişti. Tüm bunlar, Kıbrıs’ı ve Türkiye’yi İngilizler için daha önemli bir hale getiriyordu. Bu gelişmeler üzerine Başbakan Mac Millan’ın Ağustos ayı başında Atina, Ankara ve Lefkoşa’da yetkilileri ikna etme amacı güden görüşmeler yaptığını tanık oluyoruz.

³⁵⁰ **D.P. M.G.G.M.Z.**, Dönem: XI, Cilt: 230, 27 Haziran 1958.

³⁵¹ Planın ayrıntıları için bkz. Gazioğlu, **a.g.e.**, 1960, s. 150-154.

³⁵² Gazioğlu, **a.g.e.**, 1960, s. 154.

³⁵³ **Ulus**, 12-20 Temmuz 1958.

Bu görüşmelerden birinin de Atina'da Başpiskopos ile yaptığı bir buçuk saatlik görüşme olduğunu vurgulamadan geçemeyiz.

Ankara'nın yeni plana yaklaşımlarının olumsuz olduğunu bilen Başbakan Mac Millan, İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Hugh Foot'u da yanına alarak, 10 Ağustos 1958'de Ankara'ya geldi. Ankara görüşmelerinden sonra yayımlanan resmi bildiriye, iki başbakanın aralarında görüş alışverişinde buldukları açıklandı³⁵⁴. Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Londra'ya dönen Mac Millan, kendi adıyla anılan planda düzeltimler yaparak, yeni planını 15 Ağustos'ta Parlamento'da açıkladı³⁵⁵. Bu plan, Kıbrıs'ta bir ortaklık rejimi öngörmekte idi. Plan'a göre özetle; Kıbrıs'ta, yedi yıllık bir süre için ortak bir yönetim kurulacak ve bu süre sonunda, Türkiye ve Yunanistan da istediği takdirde Ada'nın egemenliğini paylaşabileceklerdi. Kıbrıs yönetiminin dışişleri, savunma ve iç güvenliği İngiltere tarafından atanan bir valiye bırakılacaktı. Ayrıca vali, gerektiğinde toplumların idari işlerini yürütmeleri için seçimle Rum ve Türk belediyeleri kurulmasına izin verebilecekti. Her iki toplum da, Türk ve Yunan vatandaşlığı haklarını elde edecekler, bunun yanı sıra, İngiliz vatandaşlığını da devam ettirebileceklerdi. Ada'da iki toplumun ayrı "*Cemaat Meclisleri*" olacak kendi işlerini bu meclislerde çözümleneceklerdi. İngiliz Vali'nin yetkileri dışında kalan ortak işler ise, Türkiye ve Yunanistan temsilcileri ile Türk Cemaat Meclisi'nden seçilecek 2 üye, Rum Cemaat Meclisi'nden seçilecek olan 4 üyeden oluşturulacak bir "*Konsey*" tarafından görülecekti³⁵⁶.

Bu planın da Enosis'e hizmet etmemesi nedeniyle, Başpiskopos Makarios ve O'nun görüşleri doğrultusunda hareket eden Yunan Hükümeti tarafından henüz tartışılmadan reddedildiğini belirtmeliyiz. Gerçekten de Makarios yaptığı açıklamada, "*Kıbrıs Rum Halkı'nın demokratik haklarını tanımayan, onlara hürriyet bahşetmeyen bir planı asla kabul edemeyeceğini*" belirtiyordu³⁵⁷. Burada Başpiskopos'un "*demokratik haklar ve hürriyet*" olarak söz ettiği kavram, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakından başka bir şey değildi. Böylece Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu bir kez daha Kıbrıs politikasında etken bir rol oynama çabası içerisindeydi. Başpiskopos'la görüşen Yunan Hükümeti de konuyla ilgili olumsuz görüşünü 19 Ağustos'ta İngilizlere resmi olarak bildirdi.

J. MAC MİLLAN PLANINA TÜRK TARAFININ YAKLAŞIMI

Demokrat Parti Meclis Grubu, 24 Haziran 1958 tarihinde, Kıbrıs sorununu yeniden görüşmeye açmıştı. Bu konuda gruba bilgi veren Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu, sorunun NATO Konseyi'nin bir oturumunda da ele alındığını belirterek, İngiltere'nin tasarladığı ve özerk yönetimi öngören Lennox Boyd'un hazırladığı Mac Millan Planı'nın da bu devlet tarafından onaylandığına dikkat çekmiş ve bu Plan'ın,

³⁵⁴ **Ulus**, 11 Ağustos 1958.

³⁵⁵ Mac Millan yeni planının ayrıntıları için bkz. Gazioğlu, **a.g.e.**, 1960, s. 155-156.

³⁵⁶ Gönlübol-Sar, **a.g.e.**, s.387-388.; Gazioğlu, **a.g.e.**, 1960, s. 155-156.

³⁵⁷ **A.g.e.**, s. 157.

kendi hükümetlerince de olumlu karşılandığını açıklamıştır³⁵⁸. Aynı şekilde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 20 Haziran'da yaptığı açıklamayla "*Planın ortaklığı içermesi nedeniyle Türk tarafının tezi olan Taksim'e yakın olduğu gerekçesiyle kabul edilebilir, görüşülebilir*" olduğunu belirtmesine karşın³⁵⁹, DP Grubunda yapılan görüşmeler sonunda Başbakan Menderes, İngiltere Başbakanı Mac Millan'a Temmuz ayında verdiği yanıtta, "*Teklifi kabul olanağı bulamadıklarını*" iletmıştır. Aynı toplantıda bazı DP milletvekillerinin, "*Kıbrıs mitinglerine devam edilmesi*" yolundaki önerileri ise, "*Türkiye'nin, içinde bulunduğu ekonomik meselelerle mefluç olduğu*" gerekçesi ve "*Hükümet aleyhine bir gösteriye dönüşebilir endişesi*" ile Başbakan Menderes tarafından kabul edilmemiştir³⁶⁰. Bununla beraber, Kıbrıs konusunda kamuoyunun çok hassas olduğunun bilincinde olan DP Hükümeti, bu sorun konusunda halkı aydınlatılabilmek amacıyla, 4 Temmuz 1958 tarihinden itibaren, Radyo'ya, "*Kıbrıs Saati*" adı ile özel bir program konulmasına karar vermiştir³⁶¹. Muhalefet ise hükümeti, "*Kıbrıs konusunu sadece DP Grubunda görüşmekle, Meclis'e bilgi vermemekle*" suçluyordu³⁶².

Kıbrıs'taki Türk Liderleri ise değerlendirmeyi Türkiye Hükümeti'ne bıraktılar. Konunun tartışılması için TBMM, İsmet İnönü ve Haluk Şaman'ın talebi üzerine 21 Ağustos 1958'de olağanüstü toplantıya çağrıldı. Toplantıda Kıbrıs ile ilgili olarak ilk sözü alan önerge sahibi İsmet İnönü, İngilizlerin son olarak Ankara'yla görüşmeyi müteakip tadil ederek 15 Ağustos'ta açıkladıkları planın 19 Haziran tarihli plandan daha geri bir plan olduğunu ve eski plandaki kazanımların daha fazla olmasına karşın hükümetin bu fırsatı değerlendiremediğini ve ülkeye çok şey kaybettirdiğini söyleyerek Dışişleri Bakanı'nı açıklama yapmaya davet ediyordu³⁶³. Eleştirilere yanıt vermek için söz alan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, "*Taksim'den vazgeçmiş olmadıklarını*" bir kez daha yineleyerek, İngilizlerin ilk teklifini neden kabul etmediklerini ve yeni teklifin neler içerdiğini açıklayan konuşmasında, ilk planın nihai bir sonuç getirmediği için kabul edilmediğini, nitekim bunun üzerine İngilizlerin değişiklik yaptığını belirtiyordu ve dolayısıyla Mac Millan Planı'nın "*Taksim tezi gözardı edilmedikçe, desteklenebileceğini*" açıklamış oluyordu³⁶⁴. Başbakan Adnan Menderes de, 25 Ağustos 1958'de kabul ettiği İngiltere Büyükelçisi Sır James Bowker'e, Mac Millan Planı'na sıcak baktıklarını, aynı gün Dışişleri Bakanı Zorlu da TBMM'nde açıkladığı gibi "*Taksim tezi gözardı edilmedikçe, planın desteklenebileceğini*" basına açıklıyorlardı³⁶⁵.

³⁵⁸ **D.P. M.G.G.M.Z.**, Dönem: XI, Cilt: 230, s.38-39.

³⁵⁹ **Halkın Sesi**, 21 Haziran 1958.

³⁶⁰ **A.g.e.**, s. 77-78.

³⁶¹ **Ulus**, 4 Temmuz 1958.

³⁶² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt 4, İçtima 1, 85. İnikat, 25.6.1958, s.712-713.

³⁶³ **A.g.e.**, Devre XI, Cilt 4, İçtima 1, 87. İnikat, 21.8.1958, s.845.

³⁶⁴ **A.g.e.** s. 852.

³⁶⁵ **Ulus**, 26 Ağustos 1958.

K. MAC MİLLAN PLANI'NIN UYGULANMAYA BAŞLAMASI - “4 HAZİRAN 1878'DE ANAVATAN'DAN AYRI DÜŞMENİN ACISI-1 EKİM 1958 HÜRRİYET'E, MESUT GÜNLERE DOĞRU İLK ADIM.”

Böylece, Yunan ve Rum tarafının olumsuz yaklaşımına karşın, İngiliz ve Türk hükümetleri yeni planı uygulamaya geçirmek için çalışmalarına başladılar. Kendilerine karşın planın Ada'da uygulanmasına karar verilmesi, Rum ve Yunanlıları telaşlandırdı. Yunan Dışişleri, bunun Lozan Antlaşması'na aykırı olduğunu açıkladı. Daha önce de değinildiği gibi Lozan'ın 16ncı maddesi; “*Bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir ve edilecektir*” ifadesini taşımaktadır. Dolayısıyla, Ada'nın geleceği ile ilgili olarak kendisini de ilgili taraflardan biri olarak kabul eden Yunanistan, yeni planla ilgili olarak kendileri dışında uygulamalarda bulunan İngiltere ve Türkiye'nin Lozan'ı ihlal ettiklerini değerlenmektedir. Bu telaş içinde Başpiskopos Makarios, İngiliz Milletvekili Barbara Castle'a Kıbrıs'ın bağımsızlığı teklifinde bulundu. Tüm gelişmeler ışığında İngiliz Dışişleri sözcüsü Selvyn Llyod, İngiltere'nin Mac Millan Planı'nı 1 Ekim 1958'den itibaren uygulamaya kararlı olduğunu açıkladı. Bu arada Kıbrıs'taki İngiliz Yönetimi de, yeni plana göre iki toplumun belediye başkanlarının seçimini sağlayacak komisyonu atıyordu. Yine bu plana uygun olarak Türkiye'den gönderilen Türkiye Cumhuriyeti temsilcisi Burhan Işın, 1 Ekim'den itibaren “*Türk Temsilcisi*” olarak Ada'daki görevine başladı. Türk temsilcisinin Kıbrıs'a gelişini *Halkın Sesi* Gazetesi şu başlıkla duyuruyordu: “*4 Haziran 1878'de Anavatan'dan ayrı düşmenin acısı-1 Ekim 1958 Hürriyet'e, mesut günlere doğru ilk adım*”³⁶⁶. Böylece Başpiskopos'un ve O'nun görüşlerini destekleyen Yunan Hükümeti'nin engelleme girişimlerine karşın, Mac Millan Planı Kıbrıs'ta resmen ve fiilen uygulanmaya başladı.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da 1 Kasım'da TBMM'de yeni planın ayrıntılarını açıklayarak, “*Taksim tezini de saklı tutması nedeniyle planı desteklediklerini*” söylüyordu³⁶⁷.

³⁶⁶ *Halkın Sesi*, 1 Ekim 1958.

³⁶⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre XI, Cilt 5, İçtima 2, 1. İnikat, 1.11.1958, s.13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'TA CUMHURİYETE DOĞRU-ZÜRİH VE LONDRA ANTLAŞMALARI

A. ZÜRİH ANTLAŞMASI ÖNCESİ KIBRIS YENİDEN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE

Mac Millan Planı'nın 15 Ağustos 1958'de değiştirilmiş halinin İngilizler tarafından ilgili taraflara sunulduğu gün, Yunanistan tarafından BM'e bir kez daha götürülen Kıbrıs konusu, Mac Millan Planı'nın Yunan Hükümeti tarafından reddedilmesinin ardından, 25 Kasım-5 Aralık tarihleri arasında BM Genel Kurulu'nda görüşüldü.

Yunan görüşünü açıklayan Averoff, Mac Millan Planı'nın nihai hedefinin Taksim olduğunu, Makarios'un teklif ettiği demokratik bir muhtariyet idaresinin ardından garantili bağımsızlık önerisinin Ada için en uygun çözüm olduğuna inandıklarını ve Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden diriltmeyi amaçladığını ve Lozan Antlaşması'na uymadığını belirterek, Taksim politikasının aslında Türkiye'nin yayılcı anlayışının bir ispatı olduğunu iddia ediyordu³⁶⁸.

25 Kasım'daki toplantıda Türkiye'nin görüşlerini açıklayan Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ın jeopolitik tarihinden söz ederek Anadolu'nun bir parçası olduğunu belirtiyor, Türklerin bir zamanlar Ada'da çoğunlukta olduklarını ancak, geçen zaman içerisinde nüfusun giderek Rumlar lehine arttığını söylüyordu. Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin Türk nüfusunun çoğunlukta olmasına karşın Batı Trakya'yı Yunanistan'a hediye ettiğini, ancak Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinin Türkiye'nin coğrafi ve politik anlamda bütünüyle sıkıştırılacağı anlamına geleceğini savunan Zorlu, buna izin veremeyeceklerini belirterek, Ada'daki terör eylemlerine destek veren Yunanistan'ın bağımsızlık talebinin Enosis için taktiksel bir adım olduğunu ve nihai hedefin aslında Enosis'i gerçekleştirmeyi kapsadığını açıklıyordu. Zorlu konuşmasında, aslında tüm sorunların kaynağını Yunanistan'ın emperyalist politikasının teşkil ettiğini belirterek, Kıbrıslı Rumların Türk azınlığı yok etmeyi amaçladıklarını, eğer Kıbrıs'a bağımsızlık ya da self determinasyon verilecekse bunun her iki taraf için de uygulanması gerektiğini söylüyor ve Türkiye'nin şimdi Kıbrıs'ı doğrudan ilhak etmek yerine Taksim politikasını benimsediğini vurguluyordu³⁶⁹. BM'deki bu görüşmeleri değerlendiren Rauf R. Denktaş'a göre "*Fatin Rüştü Zorlu orada Averof'u mağlup ediyor, büyük şamar atıyordu*"³⁷⁰.

Birleşmiş Milletler'deki tarafların tezlerinden taviz vermeksizin yaptıkları sert tartışmalara karşın, Zorlu'nun burada Averof'a yaklaşımı ve akabinde ikili arasında başlayan diyalog, gerginliğin yumuşamasına ve Kıbrıs'ta çözüme giden yolda şaşırtıcı bir iyileşmeye neden olacaktı. 4 Aralık 1958'deki ikilinin karşılaşmasını

³⁶⁸ **The Times**, 26 November 1958, s.14.

³⁶⁹ **UN Doc. A/C.1/PV 997 (XIII)**, s.23-25'ten akt. Nancy Crawshaw, **The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece**, London, 1978, s. 320-330.

³⁷⁰ Rauf R. Denktaş ile 22 Nisan 2011 tarihinde, Lefkoşa'daki ofisinde yapmış olduğumuz mülakat.

Averof; “Dışışleri Bakanı’nu bana doğru yaklaşırken gördüğümde moralim en düşük seviyedeydi. Yanımdaki arkadaşlarıma korkarım bu kez kendime hâkim olamayacağımı ve Zorlu’ya karşı kaba davranabileceğimi söyledim. Zorlu’nun ‘sizi kutlamaya geldim, iyi savaştınız’ iltifatları karşısında büyük bir şaşkınlık yaşadım” sözleriyle ifade ediyor ve bu durumun her iki tarafında tahmin edemeyeceği ve sonuçları bakımından çok önemli bir diyalogun başlamasına yol açtığını vurguluyordu³⁷¹.

BM Genel Kurulu, görüşmelerin sonunda, Meksika temsilcisinin öne sürdüğü, soruna barışçı, demokratik ve adil bir çözüm şekli bulunması için konunun taraflar arasındaki görüşmeler yoluyla çözülmesi önerisini kabul etti³⁷². Dolayısıyla Yunan tezi bir kez daha reddedildi.

Dışışleri Bakanı Zorlu, karar açıklandıktan sonra “Türkiye’yi alakadar eden başlıca husus, üç devlet iki toplum arasında barış ve huzur getirecek bir anlaşmanın gerçekleşmesidir” şeklinde açıklamada bulunuyordu³⁷³. Zorlu ve Averof, 6 Aralık’ta tekrar bir araya gelerek özel bir toplantı gerçekleştirdiler. Averof’un “İngiltere kendi çıkarlarını garantiye alabilmek için sürekli olarak bazen Türkiye, bazen de Yunanistan’ın tarafında yer alıyordu” gerekçesiyle, kendi istekleri çerçevesinde İngiliz temsilcinin bulunmadığını belirttiği bir ortamda yapılan görüşme samimi bir hava içerisinde geçti. Taraflar, kendi görüşlerini önyargısız bir şekilde ifade etme olanağı buldular³⁷⁴. Görüşme sonunda tam bir mutabakat sağlanamamasına karşın, çözüm için gelecekle ilgili bir umudun yaratılmış olması bile bir kazanç gibi görülüyordu. Nitekim Averoff Atina’ya döndüğünde yaptığı “Türkiye ile buzları kırdık, kırmaydık kayıp düşme riskine girecektik” ifadesiyle olumlu gelişmenin işaretini veriyordu³⁷⁵.

B. ZÜRİH ANTLAŞMASI

BM’nin verdiği karar sonucunda, Paris’te, NATO’nun Bakanlar Toplantısı’nda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışışleri Bakanları bir araya gelerek, Kıbrıs sorununu çözmek üzere görüşmelerin başlatılması için prensip anlaşması sağladılar. 18 Aralık 1958’de ise üç yıldan sonra ilk kez üç bakan bir masa etrafında toplanarak konuyu görüştüler. Bu toplantı sonunda Yunan Dışışleri Bakanı Averoff’un gazetecilere yaptığı “İşlerin hızlıca ilerleyeceği, Zorlu ile faydalı görüşmeler yaptığı, Türk-Yunan ilişkilerinde hayret verici gelişmeler sağlandığı ve Yunanistan’ın artık Enosis talebini ileri sürmesinin söz konusu olmadığı” şeklindeki açıklaması Zorlu-Averof arasında başlayan olumlu diyalogun yansımasıydı³⁷⁶.

³⁷¹ Evangelos Averoff - Tossizza, **Lost Opportunities: The Cyprus Question, 1950-1963**, (Çev. Timothy Cullen and Susan Kyriakidis) Aristide D. Caratzas Publishing, New York, 1986. a.g.e., 295.

³⁷² Gönlübol-Sar, a.g.e., s.393-394.

³⁷³ **Milliyet**, 6 Aralık 1958.

³⁷⁴ Evangelos Averoff, a.g.e., s.299.

³⁷⁵ **The Times**, 21 December, 1958, s.10.

³⁷⁶ **Daily Express**, 20 Aralık 1958.

Paris'teki bu görüşmeden hemen sonra, 1959 yılı başından itibaren Kıbrıs sorununun çözülmesi konusunda büyük bir çaba içine girildiği görülmektedir. Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları önce 17 ve 21 Ocak 1959'da Paris'te iki kez daha bir araya geldiler. Bu görüşmelerde Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulmasının koşulları tartışıldı ve konuyla ilgili prensip kararları alınarak, her iki tarafın başbakanlarının da katılacağı bir görüşmede son kararların verilmesi ve anlaşmanın imzalanması yönünde görüş birliğine vardılar. Bunun sonucunda 6 Şubat'ta Adnan Menderes ve Konstantin Karamanlis'in Zürih'e gelmesiyle, yapılan altı günlük görüşmelerin ardından Kıbrıs'ta bağımsız bir yönetim kurulmasına yönelik 27 maddelik bir antlaşma, Türk ve Yunan Başbakanları tarafından, 11 Şubat 1959'da Zürih'te imzalandı ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında üçlü görüşmelere devam edilmesi kararı alındı. Ancak söz konusu antlaşmanın uygulanabilmesi, İngiliz Hükümeti ile Kıbrıs Rum ve Türk Topluları tarafından da onaylanmasına bağlıydı. Bundan dolayı ilgili tarafların temsilcileri konuyu görüşmek üzere Londra'da bir araya geldiler³⁷⁷.

C. LONDRA ANTLAŞMASI VE TÜRKİYE'NİN TAKSİM TEZİNDEN GERİ DÖNÜŞÜ

Zürih dönüşünde, 12 Şubat 1959 tarihinde, DP Grubu'na bilgi veren Başbakan Adnan Menderes, "*Kıbrıs meselesi tarihe intikal etmiş addolunabilir*" şeklinde konuşarak, Kıbrıs'ta Türk çıkarlarının ve Türkiye'nin güvenliği sorununun çözümlendiğine vurgu yapmış, bu arada Türk-Yunan ilişkilerinin de artık düzeleceğine inandığını belirtmiş ve alınan sonuçtan duyduğu mutluluğu dile getirmişti. Menderes bu konuşmasında; "*Kıbrıs'ı alamadık, fakat Kıbrıs'ı vermedik. Hiç kimsenin menfaatine teaddi etmedik. Fakat memleketimizin menfaatleri bakımından zerre kadar fedakarlıkta bulunmadık. Şimdiye kadar ilan ettiğimiz Taksim prensibinden netice almış sayılmaz isek de, mahiyet ve mana itibariyle aynı prensibi tahakkuk ettirmiş olduğumuzu metinlerin okunması neticesinde takdir edeceğinizden ve büyük itimat ile ve huzuru kalp ile tasvip ve tasdik edeceğinizden emin olarak huzurunuzda bulunmaktayım*" demiştir³⁷⁸. Yrd. Doç. Dr. Mustafa Albayrak, "*Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)*" adlı makalesinde bu gelişme için; "*Kuşkusuz ki, A.Menderes'in söyledikleri, Türkiye Hükümeti'nin en son olarak izlemekte olduğu 'Taksim' politikasından bir ödün vermediği şeklinde yorumlanamaz. Tam tersine, Demokrat Parti hükümeti, bu politikasından önemli bir geri adım atmış oluyordu*" yorumunu yapmaktadır³⁷⁹.

Temelleri daha önceden atılan antlaşmaları imzalamak için Türk heyetine başkanlık etmek üzere 17 Şubat'ta Zürih'e hareket eden Adnan Menderes'in uçağı, Londra'da Gatwick Havaalanı yakınlarında yoğun sis yüzünden düştü. Korkunç kazada aralarında Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu ve Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoglu'nun da bulunduğu Türk Heyeti ve uçak

³⁷⁷ Zafer, 21 Ocak 1959; a.g.e., 12 Şubat 1959; Vatan Cephesi, 16 Şubat 1959.

³⁷⁸ D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 258, 12 Şubat 1959, s.39-41.

³⁷⁹ Mustafa Albayrak, a.g.e.

mürettebatından on altı kişi hayatını kaybetti³⁸⁰. Kazadan sonra Milli Savunma Bakanı ve Başbakan Vekili Ethem Menderes TBMM’de yaptığı açıklamada; “Kazadan sağ ve salim kurtulan Başvekil Adnan Menderes’in... civardaki evlerden birinde bir müddet istirahat ettikten sonra görünüşte hiçbir arızası bulunmamasına rağmen sırf bir ihtiyat tedbiri olarak muayene edilmek üzere London Clinic isimli hastaneye gitmiştir. Bu hastanede yapılan röntgen muayenesi dahil, bütün tetkikler sonunda kendisinde hiçbir arıza ve yara olmadığı anlaşılmıştır” ifadeleriyle Başbakan’ın sağlığının yerinde olduğunu, ayrıca kazanın araştırıldığını bildiriyordu³⁸¹. Daha sonra söz alan diğer parti temsilcileri ve Meclis Başkanı da olaydan duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir.

Londra’da her üç ülkeyi başbakanlarının temsil ettiği toplantıda Kıbrıs Türk Toplumunu Dr. Küçük tarafından, Rum Toplumunu da Başpiskopos Makarios tarafından temsil ediliyordu. Londra’da Lancaster House’da iki gün devam eden görüşmeler sonunda Zürih Antlaşması ilgili tüm taraflarca kabul edilerek, 19 Şubat 1959 tarihinde imzalandı³⁸². Yaralanan Menderes, anlaşmayı tedavi edilmekte olduğu London Clinic’de imzaladı.

Londra Antlaşması, Türkiye ve Yunanistan’a, İngiltere’nin Kıbrıs’ta askeri üs kurabilme hakkı tanımalarını gerektiriyordu. Bu antlaşma ile Kıbrıs’ın bağımsız bir Cumhuriyet olması, bu Cumhuriyet’in, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğü altına alınması, Kıbrıs’ta “*Temsilciler Meclisi*” ve “*Cemaat Meclisi*” olmak üzere, iki ayrı meclisin kurulması öngörülmüştü. Kıbrıs Hükümeti’nde ise; Bakanlar Kurulu üyelerinden 3’ünün Türklere, 7’sinin de Rumlara verilmesi, Cumhurbaşkanı’nın Rumlardan, Yardımcısı’nın da Türklere seçilmesi karara bağlanmıştı. Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın, Cumhurbaşkanı gibi, dış siyaset, savunma ve iç güvenlik gibi konularda veto yetkisi olacak, ayrıca iç güvenliği sağlamak için gerekli olan 1.600 kişilik güvenlik örgütünün, 950’si Rumlardan, 650’si de Türklere oluşturulacaktı. Bununla birlikte 1.200’ü Rumlardan, 800’ü de Türklere seçilecek olan toplam 2.000 kişilik savunma gücünün “*Karargah Komutanlığı*” sırayla yürütülecekti. Ada’da iç güvenliği sağlamak için oluşturacak 4.000 kişilik ordunun yarısı Türklere, öteki yarısı da Rumlardan meydana getirilecekti³⁸³. Ada’nın emniyeti, tamamiyet-i mülkiyesi ile cumhuriyet tehlikeye girdiğinde akit üç devlet ortaklaşa veya münferiden Ada’daki duruma müdahale edebileceklerdi³⁸⁴. İkinci Londra Konferansı sonrasında imzalanan bu genel uzlaşma antlaşması; Kuruluş, Garanti, Askeri İşbirliği ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası gibi dört ayrı antlaşmadan oluşmaktaydı³⁸⁵.

³⁸⁰ Zafer, 20 Şubat 1959.

³⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 7, İçtima 2, 39. İnikat, 18.2.1959, s.255-256.

³⁸² Zürih Antlaşması’nın ayrıntılı maddeleri için bkz. Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 182-192.

³⁸³ Ulus-Zafer, 20-24 Şubat 1959.

³⁸⁴ Süleyman Özman, *Avrasya’nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, İstanbul, 2005, s.242.

³⁸⁵ Ayrıntılar için bkz: Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi (1954-1959)- Türk Hükümeti ve Kamuoyu Davranışları*, Ankara, 1963.

D. ZÜRİH VE LONDRA ANTLAŞMALARINI ANKARA'DAKİ YANSIMALARI - ZORLU'NUN AÇIKLAMALARI

İmzalanan antlaşmalar hakkında 28 Şubat 1959'da bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'ne bilgi veren Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, hükümetinin bir zaferi olarak nitelendirdiği bu sonuca gelene kadar olan süreci uzunca bir konuşma ile açıklıyordu³⁸⁶. Bu konuşmanın tamamına yakını burada belirtmemizin amacı, Türkiye'nin 1960 Askeri Darbesi'nden sonra yapılan anlaşmalara ne kadar güvendiğini ve 1963 ve sonrasında Ada'da meydana gelen olaylar karşısında, özellikle Türk Cemaat liderlerine karşı aldığı pozisyonda bu güvenin ne kadar etkili olduğunu belirtmektir.

Muhalefetle birlikte ittifak ettikleri için bugünkü hayırlı sonuca ulaştıklarını belirterek sözlerine başlayan Zorlu, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin çıkarlarının layığı ile korunması için gerçekleşmesi lazım gelen koşulları şu şekilde sıralıyordu: Birincisi, Kıbrıs'ın hiçbir zaman diğer yabancı bir devlete ilhak edilmemesi; ikinci konu, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin gelişmesinin önlenmemesi ve onun Ada'da bir azınlık muamelesine tabi tutulmaması; üçüncü konu ise, Ada'nın Türkiye'nin emniyeti için arz ettiği büyük önem dikkate alınarak Ada'nın savunmasının sağlanması ve savunmaya Türkiye'nin katılımı. Ve bu üç ana prensibin yanında Ada'da İngiltere'nin üslere sahip olmasının Türkiye için faydalı olduğu ve bunun idamesinin gerekliliği. Konuşmasına süreç içerisindeki uyguladıkları politikaları anlatarak devam eden Zorlu, Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkmasına taraftar olmayan Türkiye'nin sorunun çıkmasına engel olamayınca öncelikle, bir müddet statükonun devamını savunduğunu, ancak İngiltere'nin bu konudaki hakkını savunmada pek kanaat sahibi olmadığını görünce emniyet gerekçeleri ile tarihi ve coğrafi bağları ileri sürerek Ada'nın Türkiye'ye ilhakını talep ettiğini, son olarak da ilhaktan vazgeçip taksimi kabul ettiğini belirtiyor ve imzalanan anlaşmanın galip veya mağlubunun aranmaması gerektiğini, burada haklı iddiaların söz konusu olduğunu ifade ediyordu. En iyi anlaşmanın bile meyve vermesinin onu akdedenlerin uygulamada gösterecekleri samimiyete ve anlaşmanın ruh ve anlamına sadık kalmalarına bağlı olduğunu da vurgulayan Dışişleri Bakanı, bu konuda İngiltere'nin ve Yunanistan'ın her bakımdan vefakâr olacaklarından emin olduklarını da ilave ediyordu. Zürih'te Türkiye ve Yunanistan Başbakanları arasında parafe edilen antlaşmaların, hem Yunanistan'la Türkiye arasındaki dostluğu takviye edecek ve hem de Türkiye'nin Ada'daki çıkarlarını ve Türk Cemaati'nin haklarını garanti altına alacak bir durum oluşturduğu gibi Yunanistan ve İngiltere'yi de tatmin edici mahiyette olduğunu özellikle vurguluyordu.

Zorlu'nun açıklamalarına göre, Zürih'te Türk ve Yunan Başbakanları arasında üç antlaşma parafe edilmiştir. Bunlardan birincisi, Kıbrıs Devleti'nin kuruluşuna ait esaslara yöneliktir. İkincisi, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Devleti arasındaki Garanti Antlaşması'nı, üçüncüsü de Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasındaki İttifak Antlaşması'nı teşkil etmektedir. Yunanistan'la varılan

³⁸⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt 7, İçtima 2, 48. İnikat, 28.2.1959, s. 1350-1356.

antlaşmanın esasını, Kıbrıs'ın bağımsız bir Cumhuriyet olması ve bir başkan ile bir başkan yardımcısından oluşan bir başkanlık rejimi altında her iki Cemaatin müstakil varlıklarını muhafaza ederek müsavi hak ve şartlarla bu devlet içinde teşrik-i mesaide bulunmaları teşkil etmektedir. Bu antlaşmaya göre: Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı Türk olacak ve her ikisinin de dış siyaset, milli savunma ve emniyet işlerinde nihai ve diğer işler hususunda taliki veto hakları bulunacaktır. Yüksek memurlar, ordu ve zabıta komutanları, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın mutabakatları ile tayin edilecektir. Sivil idarede yüzde yetmiş Rum, yüzde otuz Türk unsur bulunacaktır. Bağımsız Kıbrıs'ın iki bin kişilik bir ordusu olacak ve bu ordu yüzde altmış Rumlardan, yüzde kırk da Türklerden teşekkül edecektir. Ayrıca iki bin kişilik bir iç emniyet kuvveti teşkil edilecektir. İlk senelerde bu kuvvetin yüzde altmışı Rumlardan, yüzde kırkı Türklerden oluşacak, bilahare bu nispet yüzde yetmiş ve yüzde otuz olarak değiştirilecektir. Yüzde yetmiş Rumlardan ve yüzde otuz Türklerden oluşan bir teşriî meclis kurulacaktır. Ayrıca, din, eğitim, öğretim ve kültür işleriyle uğraşmak üzere iki ayrı Cemaat Meclisi kurulacaktır. Cemaat Meclislerinin bu konularda teşriî, idari ve kazai yetkileri bulunacağı gibi ayrıca cemaate müteallik iktisadi ve belediyeler gibi siyasi teşekküller ve faaliyetler üzerinde kontrol ve idare hakkı olacaktır. Müstakil Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'nın uygulanması ile ilgili olarak bir Yüksek Mahkemesi olacaktır. Bu mahkeme, Cemaat Meclisleri ile Merkezi Teşriî Meclisi arasındaki ihtilafları halledecektir. Ayrıca en yüksek adli makam olmak üzere bir yüksek mahkeme daha kurulacaktır. Bu mahkemeler bir Türk ve Yunan ve bir de tarafsız devlet temsilcisinden oluşacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, yedi Rum ve üç Türk'ten oluşan bir Bakanlar Heyeti marifetiyle icra kuvvetini yürüteceklerdir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın Teşriî Meclis'ten sadır olan kanunlarda olduğu gibi hükümet kararları üzerinde de veto hakları mevcut olacaktır. Kıbrıs Devleti'nin her hangi başka bir devletle hiçbir şekilde birleşmeyeceği anayasasında belirtilecektir. Ayrıca, Kıbrıs Devleti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir Garanti Antlaşması akdedilecektir. Kıbrıs Anayasası Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantisi altında olup, anayasanın ihlali halinde bu üç devlet müştereken veya münferiden müdahale hakkına sahip bulunmaktadırlar. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Devleti arasında ayrıca akdedilecek bir İttifak Antlaşması gereğince bir Türk, Yunan ve Kıbrıs Müşterek Askeri Karargahı kurulmaktadır. Bu Karargah'a Yunanistan 950, Türkiye ise 650 kişilik bir kuvvetle katılacak ve Kıbrıslılardan müteşekkil 2 000 kişilik ordunun talim ve terbiyesi ile bu müşterek Karargah ilgilenecektir. Müşterek Karargah'ın komutanı bir senelik devreler için değişimli olarak Türk - Yunan ve Kıbrıslı generaller arasından seçilecektir. Bu madde bir anayasa hükmü kuvvetini haiz olacak ve orada yer alacaktır. Beş büyük şehirde Türklerin müstakil belediyeleri olacaktır.

Zorlu, yeni anlaşma gereği, kurulan devletin Kıbrıs Devleti Anayasası'na aykırı olarak Yunanistan'la birleşmek istemesi halinde, Türkiye'nin bu duruma istediği anda ve istediği şekilde müdahale edebileceğini belirterek, bu hükmün Ada'nın yabancı bir devlet hakimiyeti altına geçmeyeceği hususunda, bir başka

ifadeyle Enosis'in gerçekleşmeyeceği konusunda kuvvetli ve yeterli bir garanti olduğunu açıklıyordu. Oysa Zorlu, bunun ne kadar kuvvetli ve yeterli bir garanti olduğunu, çok kısa bir sürede test etme imkanı bulacaktı.

Yine antlaşma hükümlerine göre, Kıbrıs Devleti'nin Türkiye aleyhinde olabilecek siyasi faaliyetlere girişmesine de set çekildiğini, örneğin, Kıbrıs Teşrii Meclisi veya hükümetinin Türkiye'nin menfaatleri aleyhine olacak bir karar aldığı takdirde, bir Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın böyle bir kararı her zaman nihai olarak veto etmesi, yani hükümsüz bırakmasının mümkün olacağını belirten Zorlu, bunların Kıbrıs konusunda başlıca endişelerinden birini teşkil eden Türkiye'nin stratejik çıkarlarının garanti altına alınması konusunun her bakımdan ve en mükemmel bir şekilde anlaşma ile sağlanmış bulunduğunu gösterdiğini ifade ediyordu. Yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türklerin bir azınlık durumunda bulunmadığını, aksine, Ada'nın yönetimine Yunanlılarla eşit şartlar ve aynı haklarla katılan bir cemaat niteliğinde olduklarını, Türk Cemaati'nin çoğunluğu oluşturan Yunanlıların egemenliğine terk edilmesi veya Rumlar tarafından yönetilmesinin kesinlikle söz konusu olmadığını da söyleyen Dışişleri Bakanı, antlaşmanın bu konudaki hükümlerinin Türklerin her türlü haklarını garanti altına alacak tarzda hazırlandığını, Cumhurbaşkanlığı'nın bir Yunanlı'ya, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı'nın ise bir Türk'e verilmesinin sadece şekil bakımından önemli olduğunu, ancak esas bakımından Cumhurbaşkanlığı makamı ile Cumhurbaşkanı Yardımcılık makamı arasında hiçbir fark bulunmadığını, Ada Teşrii Meclisi'nin çoğunluğunu Yunanlıların oluşturmasına karşın, Meclisçe alınan kararların ve kabul edilen kanunların uygulamaya konulabilmesinin ancak, Cumhurbaşkanı'nın olduğu gibi, Yardımcısı'nın da onayını gerektirdiğini, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın böyle bir kanunu Meclis'e geri göndermesi durumunda, Meclis'in bu kararında ısrarcı olabileceğini, ancak bu durumda da Türk Cemaati'nin aleyhine olan böyle karar veya kanunun uygulanmayacağını, anlaşmada kurulması kararlaştırılan ve tarafsız bir mahiyet taşıyan, yani bir Türk, bir Yunanlı ve bir de tarafsız devlet temsilcisinden oluşan anayasa mahkemesine gönderileceğini ve bu heyetin vereceği nihai karara göre uygulama yapılacağını belirtiyor ve bu şekilde ikinci endişe noktasını oluşturan Kıbrıs'taki Türk Toplumunun haklarının garanti altına alınmasının da sağlanmış olduğunun altını çiziyordu.

Zorlu'nun ifadelerinden anlaşıldığı üzere; antlaşmaya göre, Ada'nın Teşrii Meclisi'nden başka, her iki cemaatin ayrı ayrı birer meclisleri bulunacaktır. Türk Cemaat Meclisi dini mevzularda, eğitim, kültür ve öğretim konularında müstakilen kararlar alabilecek, Türk belediyelerini, mali müesseselerini, kooperatiflerini murakabe edebilecek, bunları koruyup yürütebilmek için şahsi kararlar koyabilecektir. Böylece, Türkler kendileriyle ilgili konularda tamamıyla bağımsızdırlar, hiçbir yabancı etkiye maruz kalmadan kendi kendilerini yönetebileceklerdir. Ada'nın icra kuvveti bakımından Türk Cemaati'nin sahip olduğu yetkiler konusunda da, Türklerin hakları tam bir garanti altına alınmış bulunmakta ve Türkler Ada'nın icra kuvvetine de Yunanlılar ile eşit şartlarla katılmaktadırlar. Örneğin, yeni Ada hükümeti, dört Türk ve sekiz Yunanlıdan

oluşmaktadır. Burada da, Ada'daki cemaat nüfuslarının birbirine olan nispeti değil, daha adilane bir sistem kabul edilmiştir. İcra kuvveti bakımından da Türk tarafı için önemli olan nokta, Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Meclis'ten sadır olan kanunlar için olduğu gibi, hükümet kararları üzerinde de veto hakkına sahiptir. Bu itibarla, hükümet hiçbir zaman Türk Cemaati'nin aleyhine olabilecek bir karar alamayacaktır. Aldığı takdirde, Cumhurbaşkanı Muavini, vetosunu kullanarak bu kararı uygulamaya koydurmamak olanağına sahiptir. Hariciye, Milli Müdafaa ve Maliye vekillerinden biri mutlaka Türk olacaktır. Ancak, Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı anlaştıkları takdirde bu vekaletlerin sıra ile Türk ve Yunanlılar tarafından işgal edilmesi mümkün olabilecektir. Ayrıca, hükümetin yüksek memurları ile ordu ve zabıta komutanlarının tayininde de Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın onayı şart koşulmuştur. Ada'nın sivil idari mekanizması ise % 70 Rum, % 30 da Türk'ten oluşacaktır. Ancak, Cumhuriyet Savcısı'nın, umumi müfettişin ve milli banka müdür ve veznedarının yardımcıları ile ordu, jandarma ve polis komutanları muavinleri, şefleri ile aynı cemaatten tayin edilmeyecektir. Mesela, savcı Yunanlı ise yardımcısı mutlaka Türk olacaktır.

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, konuşmasında anlaşmanın askeri hükümleri hakkında da bilgi veriyordu. Bu açıklamalara göre; müstakilen Kıbrıs'ın iki bin kişilik bir ordusu bulunacaktır. Bu ordu yüzde 60 Rumlardan yüzde 40 da Türklerden oluşacak, ayrıca yine iki bin kişilik polis kuvveti teşkil edilecek, ilk senelerde bu kuvvetin %60'ı Rumlardan, % 40'ı da Türklerden oluşacak, bilahare bu nispet % 70 ve % 30 olarak değiştirilecektir. Ordu için böyle bir değişiklik söz konusu değildir. Antlaşmaların en önemli askeri hükmü Ada'da müşterek bir askeri karargâhın kurulmasına dair olanıdır. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Devleti'nin askeri kuvvetlerinin katılacağı bu müşterek karargahda 950 Yunan ve 650 de Türk askeri bulunacak ve Kıbrıslılardan müteşekkil 2 000 kişilik ordunun eğitimiyle de bu müşterek karargah ilgilenecektir. Müşterek karargahın komutanı bir senelik devreler için dönüşüm ile Türk, Yunan ve Kıbrıslı generaller arasından seçilecektir.

Ayrıca antlaşmada yukarıda belirtilenlerin dışında da Türk Cemaati'nin lehine olan başka önemli kararlar bulunduğunu belirten Zorlu, Türklerin Ada'nın beş büyük şehrinde ayrı belediye teşkilatları bulunacağını, Ada resmi dilinin Türkçe ve Yunanca olacağını, milli bayramların Ada'da da kutlanacağını, Türklerin Ada bayrağı yanında Türk bayrağını çekmek hakkına da sahip olacaklarını belirterek, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin ve Ada'daki Türk Cemaati'nin menfaat ve haklarına en uygun bir şekilde çözümlendiğini vurguluyordu.

Antlaşmaların hazırlık sürecinde İngiltere'nin gösterdiği teşvik ve desteğe müteşekkik olduklarını da sözlerine ekleyen Zorlu, bunu; *“İngiltere Hükümeti, büyük bir anlayış ve fedakarlık göstererek, Yunanistan'la bir anlaşmaya vardığımız takdirde, Ada üzerindeki hükümranlık haklarını terk etmeye hazır olduğunu bize bildirmiş ve takdir buyuracağınız veçhile bu da bizim için müzakerelerin müspet neticeye bağlanması hususunda mühim bir rol oynamıştır”* ifadeleriyle dile getirmiş ve bu görüşmelerde İngilizler için önemli olan üsler konusunda da düşüncelerini *“İngiltere için ehemmiyetli olan nokta, Ada'daki İngiliz Askeri Üslerini muhafaza ile*

bu üsler üzerinde hükümranlık haklarının devamını sağlamaktı. Bu maksatla da, kendilerine gerekli hakların sağlanmasını, üslerin bulunduğu bölgelerin bütünlüğünün ve bununla ilgili hakların Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Devleti'nce garanti altına alınmasını arzuluyorlardı. İngiltere Hükümeti'nin bu taleplerini kabul ettik. Zira Ada'da İngiliz Üslerinin bulunmasının, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Devleti'nin emniyeti bakımından faydaları aşıkardır” sözleriyle ifade etmiştir. Zürih Antlaşmalarını Türkiye ve Yunanistan hükümetleri için büyük bir zafer olarak niteleyen Zorlu, yıllardır İngiltere'nin, NATO'nun ve BM'nin harcadıkları çeşitli gayret ve emeklere karşın çözemedikleri Kıbrıs ihtilafını, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak güvenlik davası ve iki ülke arasında barış, dostluk ve iş birliği düşüncesinin ışığı altında büyük bir dirayet, cesaret ve siyasi anlayışla mükemmel bir şekilde olumlu olarak sonuçlandırdıklarını, Atatürk ile Venizelos'un kanlı bir mücadeleden sonra büyük bir ileri görüşlülükle kurmayı başardıkları dostluğu yeniden ihya ettiklerini belirten iddialı bir ifade kullanıyordu. Son olarak antlaşmaların, bütün ilgili taraflar arasında ve uluslararası kamuoyunda büyük bir memnuniyetle karşılandığını ve tek memnuniyetsizliğin komünist bloktan geldiğini de belirten Zorlu bu konuda *“Kıbrıs ihtilafına kendi menfaatleri bakımından büyük ümitler bağlayan, bu yüzden NATO'nun sarsılmasında, Türk -Yunan dostluk ve iş birliğinin bozulmasında faide gören Moskova Radyosu, matbuatı vasıtasıyla elde ettiğimiz muvaffakiyeti baltalamak ve gölgelemek hususunda malum taktiklere yeniden başvurmuştur”* ifadeleriyle düşüncelerini aktarıyordu ³⁸⁷.

Zorlu aslında bu konuşması ile Kıbrıs sorununa dahil olduğu tarihten itibaren Türkiye'nin takip ettiği politikaların gösterdiği kırılma noktalarını, değişiklikleri ve hükümeti açısından gerekçelerini açıklıyordu. Başlangıçta İngiliz yönetiminin değişmemesini konu alan ve Türkiye için *“Kıbrıs diye bir sorun yoktur”* şeklinde ifade edilen statükonun muhafazasını isteyen, daha sonra İngiltere'nin Ada'da bir yönetim değişikliği konusundaki kararlılığını ve Yunanistan'ın da ilhak konusundaki ısrarlı tutumunu görüp, kamuoyunun da baskıları karşısında, kendi ifadesiyle *“emniyet mülahazası ve tarihi ve coğrafi bağları”* ileri sürerek Ada'nın Türkiye'ye ilhakını savunan, ardından ilhakın olası olmadığını anlayınca *“ya Taksim, ya ölüm”* sloganıyla Ada'nın taksimini öngören Türkiye, bu anlaşma ile henüz sekiz ay önce, 16 Haziran 1958'de dünya parlamentolarına bir bildiri ile ilan ettiği ve son fedakarlık olarak değerlendirdiği *“Taksim”* tezinden de vazgeçiyordu.

E. ANTLAŞMALARIN TBMM'DEKİ ONAY SÜRECİ

Bu antlaşmanın ayrıntılı değerlendirmesini yapabilmek için TBMM'de 28 Şubat'taki görüşmelerle birlikte antlaşmaların onaylanmak üzere Meclis'e sunulduğu 2 ve 4 Mart görüşmelerini de incelememizde fayda olduğu değerlendirilmektedir.

Londra Konferansı'nda imzalanan antlaşmalar ve Hükümet'in bu konudaki politikası, 2 Mart 1959 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in imzasıyla hazırlanan

³⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre XI, Cilt 7, İçtima 2, 48. İnikat, 28.2.1959, s. 1350-1356.

bir yazılı önergeyle TBMM'nin onayına sunuluyordu. Önergede, Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin her hangi bir statüko değişikliği neticesi olarak yabancı bir devletin veya yabancı bir unsurun hükümranlığı altına girmemesi ve Cemaat'in bir azınlık statüsüne tabi hale getirilmemesi, Ada'nın Türkiye'nin önemi için arz ettiği büyük önem dikkate alınarak, Ada'nın savunmasının sağlanması ve bu savunmaya Türkiye'nin katılımı ve yine aynı emniyet mülahazasının bir gereği olarak, Ada'daki İngiliz Üslerinin idamesi konuları, Kıbrıs anlaşmazlığının başından beri Türkiye Hükümeti'nin Kıbrıs konusunda takip ettiği politikanın sağlamayı hedeflediği temel esaslar olarak belirtiliyordu. Zürih ve Londra görüşmelerinde de bu esaslar çerçevesinde hareket edildiği ve varılan antlaşmaların bunlara dayanmasının sağlandığı belirtilerek, Türkiye, Yunanistan, İngiltere hükümetleri ile Kıbrıs'taki iki cemaat temsilcileri tarafından metinlerin, müstakbel Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'nın esaslarını belirlediği gibi, Kıbrıs'ın uluslararası statüsünü ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile olan ilişkilerini de düzenlediği ifade edilen önergede, ilgili taraflarca imzalanan metinlerin,

1. Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasası'nın esasları,
2. Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Antlaşması,
3. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Antlaşması,
4. İngiltere Hükümeti'nin, Ada'daki üslerinin ve menfaatlerinin korunmasına müteallik olarak yaptığı açıklama,
5. Türkiye ve Yunanistan'ın Ada'daki İngiliz Üsleri üzerinde İngiltere'nin hakimiyetini kabul ettiklerine dair, Garanti Antlaşması'na dercedilecek munzam madde,
6. Türk ve Yunan hükümetlerinin, İngiltere'nin Ada'daki üs ve menfaatleri hakkında vaki beyanatını kabul ettiklerini mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye vekilleri tarafından yapılan açıklama,
7. Rum Cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğinin açıklanması,
8. Türk Cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğinin açıklanması,
9. Anayasanın hazırlanması, idarenin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne intikali ve Londra Konferansı mukarreratını uygulamaya koymaya yönelik nihai anlaşmanın ihzarı maksadıyla alınacak tedbirlere ilişkin metinler olduğu açıklanıyor ve bu metinlerin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Başbakanları tarafından imzalanan bir muhtıraya eklendiği belirtiliyordu. *“Uzlaşma zihniyetinin bu zaferi, bütün hür dünya hükümetleriyle efkârı umumiyesi ve matbuatı tarafından, istisnasız olarak, büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Binnetice, Kıbrıs meselesinin halli mevzuunda Türk Hükümeti'nin takip ettiği politikanın, Londra Anlaşmalarında mana ve ifadesini bulmuş olduğu şüphesizdir”* ifadeleriyle son bulan önerge ile ilgili antlaşmalar ve

hükümetin bu konudaki politikası Meclis'in müzakeresine ve onayına sunuluyordu³⁸⁸

Önerenin okunmasından sonra muhalefete ait milletvekilleri söz alarak, konu ile ilgili görüşmelerin anlaşma metinlerinin incelenmesini müteakip, 4 Mart'ta yapılmasını önerdiler. Bu öneri üzerine 4 Mart'ta görüşmelere başlayan TBMM, yoğun, uzun ve sert tartışmalara sahne oldu. Kıbrıs için 1974'e giden süreçte önemli bir yer tutan ve tarihi birer belge olan bu anlaşmaların konu edildiği tartışmaların birçoğunu bu çalışmaya aktarmayı zorunlu gördük. Zira burada tartışılan konuların büyük bir kısmının 1963-1974 döneminde fiili olarak karşımıza çıktığını göreceğiz. Bu tartışmalarda gerek muhalefetin, gerek iktidarın ortaya koydukları görüşler, aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs'taki vizyonunun ne şekilde oluşturmaya çalıştığını ortaya koymasından da önem arz etmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayacak anlaşmalar hakkında muhalefet olarak görüş açıklayan CHP'nin bu tarihten yaklaşık bir buçuk yıl sonra iktidara geldiğini ve bu anlaşmaların anlaşmazlıklara yol açtığı bir dönemi yürütmek zorunda kaldığını da göz önünde bulundurarak bu tartışmaları değerlendirirsek, daha doğru bir yaklaşım sergilemiş oluruz.

4 Mart'taki görüşmelerde ilk sözü alan muhalefet partisi CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü, söz konusu anlaşmaların, ABD ve İngiltere'nin baskıları sonucunda imzalandığını ima ederek, Kıbrıs anlaşmazlığının çözümü için hazırlanan belgelerin, tarafların şimdiye kadar savundukları tezleri terk ederek yeni bir esası takip etmeleri sonucunda oluştuğunu belirtiyor ve Yunanistan ve Kıbrıs Rumları'nın son gelişmelerden önce değişik yöntemlerle Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakını istediklerini, Türkiye'nin resmi isteğinin ise, Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakını kendi savunma ve emniyeti bakımından ve ırkdaşlarının selameti bakımından sakıncalı görerek, İngiliz Yönetimi'nin kalması ve Ada'nın başka bir devletin eline geçmemesi safhalarından geçtiğini, en son Kıbrıs'taki Türk menfaatleri ve Kıbrıs cemaatlerinin bir arada yaşamaları olanağının kalmaması nedeniyle Kıbrıs Adası'nın, Türkiye ve Yunanistan arasında taksimini benimsediğini söylüyordu. Bu tarzın, Türk Hükümeti'nin son fedakarlığı olarak TBMM'de kesin karara bağlanmış olduğunu ve bu kararı milletin benimsemesini sağlamak için her şeyin yapıldığını anlatan İnönü, şimdi gündeme getirilen belgelerin içeriğinin, hükümetler tarafından şimdiye kadar takip olunan karşılıklı iki tezin yani, “*Yunanistan'a iltihak*” ve “*Ada'nın Taksimi*” tezlerinin kesin olarak terk olunması ve yeni bir esas çerçevesinde iki cemaatin beraber yaşamasını tanzim eden bir hal tarzı halinde Kıbrıs anlaşmazlığının çözümlenmesi girişimi olduğunu ve bu girişimin nihai safhasında emrivaki olarak kabul ve imza edilmiş bir şekilde Meclis huzuruna geldiğini açıklıyordu; “*İçinde bulunduğumuz ittifak manzumesinde umumi selamet ve emniyet bakımından kuvvetli sebeplerin bizi anlaşmaya sevk ettiğini takdir ediyoruz. Bu arada, kuvvetli dostların, çok tesirli nasihatlerinin ehemmiyetli bir hissesi olduğunu tahmin etmekte güçlük çekmiyoruz*” ifadeleriyle³⁸⁹, hükümetin çok

³⁸⁸ A.g.e., Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 49. İnikat, 2.3.1959, s. 9-10.

³⁸⁹ A.g.e., Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 4.3.1959, s. 21.

kararlı görüldüğü bir tezden Meclis'e danışmaksızın vazgeçmesinde ABD ve İngiltere'nin rolünün etkinliğine vurgu yapan İnönü, Kıbrıs'ın zorunlu bağımsızlığı esasına dayanan yeni müzakere istikametinin onayı için temel bir koşul ortaya koyuyordu; *“Bu kararın bizim için temel şartı şudur: Biz taksim tezinden kati olarak vazgeçtiğimiz gibi, müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunan Devleti Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki ihtimalinden kesin olarak vazgeçmişler midir?”* sorusuyla aslında bu antlaşmaların Türkiye'nin vazgeçtiği tez olan Taksim'e bir daha fırsat tanımadığını, ancak Rum ve Yunan tezi olan Enosis için aynı engellemelere sahip olmadığını vurguluyordu. İnönü'ye göre, antlaşma belgeleri iki tarafın tezlerini bertaraf etmiş olmak maksadıyla hazırlanmıştır ve bunu sağlayıp sağlamadığı incelenmelidir. Konuya bu gözle yaklaşım öncelikle Taksim tezinin ne şekilde bertaraf edilmiş olduğu incelendiğinde, Anayasa projesinin 22 nci maddesinde *“Kıbrıs'ın tamamen veya kısmen her hangi bir devletle birleşmesinin veya taksime müncer olacak tarzda bir istiklalini mümkün olamayacağı”*nın açıklandığı görülmektedir. Yine Anayasa hükümlerinde *“Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs Devleti'nin istiklalini, toprak bütünlüğünü ve Anayasa'nın temel hükümlerini garanti eden bir andlaşma akdedileceği”* yazılmıştır. Bu Garanti Antlaşması'nın özünde de Kıbrıs Cumhuriyeti hangi devletle olursa olsun, siyasi veya iktisadi bir birliğe tamamen veya kısmen katılmamak taahhüdü yer almaktadır. Bu maksatla, Ada'nın her hangi bir devletle birleşmesini veya taksimi hususlarını doğrudan doğruya veya dolayısıyla mümkün kılacak her türlü faaliyetin yasak olduğu ilan edilmektedir. Buna karşılık, garantör üç devlet, Ada'nın her hangi bir devletle birleşmesi veya taksimi amacını güden her türlü faaliyeti, olanakları oranında men etmeyi taahhüt etmektedirler. Garanti Antlaşması'nın üçüncü maddesinde de *“işbu Andlaşma hükümlerinin ihlali halinde teminatçı devletler lüzumlu tedbirleri almak üzere kendi aralarında istişare ederler. Müşterek veya birlikte tesbit edilmiş bir hareketin ifasının gayri mümkün olması halinde, garanti eden üç devletten her biri eski nizamı iade etmek için harekette serbest kalırlar”* denilmektedir. Bu açıklamalar çerçevesinde İnönü'ye göre, bu maddenin Anayasa'ya aykırı olarak bir taksim tezini takip edeceklerin kullanılmasına olanaklı olup olmadığı tartışılmalıdır. Anayasa'ya aykırı böyle bir girişimde İngiltere ve Yunanistan'ın tarafsız kalarak Türkiye'yi serbest bırakacaklarının düşünülemeyeceğini belirten İnönü, mevcut durumda, Kıbrıs Adası'nda iktidarda bulunan halkın çokluğu aleyhine bir Taksim tezinin uygulanabilmesinin, artık maddeten düşünülmesi mümkün olmayan bir hareket olarak değerlendirildiğinden Garanti Antlaşması'nda, Taksim tezinin hukuken olduğu gibi, fiilen de uygulanabilmesine olanak bırakılmadığını söylemektedir. Ayrıca, böyle bir durumda Türkiye'nin diğer mütteliklerin göz yummaları halinde tek başına müdahalesi olduğu düşünülse bile, bu müdahalenin eski düzeni yani bağımsızlığı yeniden tesise çalışmakla sınırlı olacağını da göz ardı edilmemesi, bunun da Taksim tezini bertaraf eden ikinci bir kayıt olarak değerlendirilmesinin gerektiği İnönü tarafından belirtiliyordu.

Müşterek karargahla kurulan askeri kuvvetlerin de devletler arasında anlaşmazlık olmadığı hallerde işleyebilecek bir mahiyette olduğunu, örneğin müşterek karargahın Taksim uğrunda Türkiye lehine bir askeri yaptırımının bulunmadığını anlatan İnönü, bir kez daha Taksim tezinin hukuken olduğu kadar, fiilen de bertaraf edildiğinin altını çiziyordu.

Daha sonra Enosis, yani Ada'nın Yunanistan'a iltihakı konusunun nasıl bertaraf edildiğinin incelemesini yapan İnönü'ye göre; Anayasa'nın 21 ve 22 nci maddeleri, Taksim tezinde olduğu gibi, bir yabancı devletle birleşmenin de mümkün olmayacağını kabul etmektedir. Dörtlü Antlaşma'da, Taksim tezi ve birleşme tezi, Kıbrıs Cumhuriyeti ve garantör devletler tarafından eşit derecede ret olunmaktadır. Dörtlü Antlaşma'nın 3 ncü maddesi bir ihlal halinde yaptırım uygulamasını öngörmektedir. Ancak, maddenin Enosis olasılığında ne dereceye kadar etkili bir şekilde uygulanacağı İnönü'ye göre tartışma götürür bir konudur. Örneğin, bir Enosis hareketine karşı Yunanistan'ın Türkiye'yle beraber olması olasılığı çok düşüktür. İngiltere de müdahale için kesin bir taahhülle bağlanmamıştır. İngiltere, Anayasa'nın ihlal edildiğini ve müdahale lüzumunu görse bile, bu maksatla yapılacak askeri harekate katılıp katılmamak kendi takdirine kalmıştır. İngiltere bu şekilde hareket ederse, müdahale, Dörtlü Antlaşma'daki gibi, beraberce kararlaştırılmış olur, ama müşterek olmaz. Bu halde, davanın ihlaline karşı Türkiye'nin yalnız başına harekete geçmesi söz konusu olacaktır. Ayrıca İnönü böyle bir durumda antlaşmayı ihlal eden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'in üyesi bulunacağına dikkat çekerek ihtilafın, bütün BM Teşkilatı'nın ve dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin ortak konusu olacağını vurgulamaktadır. Bu durumda Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale olanağına sahip olursa, yapacağı haklı bir oldubittiyle davasını kazanabilir. Oysa koşulların Türkiye tarafından süratli bir askeri harekât yapmaya uygun olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemez. Bu gerekçeyle İnönü, Anayasa dışı girişilecek Enosis hareketini, söz konusu antlaşmanın hukuken bertaraf etmiş görünse de, fiilen bertaraf etmemekte olduğunu, diğer yandan Taksim tezinin, hukuken olduğu gibi, fiilen de bertaraf edildiğini ısrarla vurgulamaktadır.

650 kişilik bir Türk birliğinin varlığının Anayasa'nın ihlaline engel olamayacağını, Yunanistan'ın iltihak düşüncesinin engellenebilmesi için İngiltere'nin, Anayasa ihlaline karşı mutlaka müşterek girişim taahhüdüne girmesi gerektiğini, İngiltere'nin kesin taahhüdünün olmamasının mütecavizi teşvik edeceğini belirten İnönü, Yunanistan'a iltihak kapısını fiilen açık bırakmakta olan antlaşmanın bu eksikliği tamamlanmadıkça anlaşmaya onay vermeyeceklerini açıklıyordu.

İnönü'ye göre hayati öneme sahip bir diğer konu da, antlaşmada Türkiye'nin Ada'daki Türk Cemaati'ne ekonomik her çeşit yardımı yapabileceğinin gerektiği şekilde düzenlenmemiş olmasıdır. Anayasa'nın 24 ncü maddesinde Türk Cemaati'nin eğitim, kültür, spor ve hayır müesseselerine yardım edilebileceğinin yazılmış olmasının yeterli olamayacağını anlatan İnönü, azlıkta olan cemaatlerin yaşamalarının ancak ekonomik koşulların uygun olmasına bağlı olduğunu

söyleyerek ileride bir güçlüğe meydan vermemek için ekonomik yardım hükmünün anayasa maddesine kesin bir şekilde konmasının önemine vurgu yaparak sözlerini tamamlıyordu³⁹⁰.

İnönü konuşmasında özet olarak, antlaşmaların tarafların şimdiye kadar izledikleri tezleri terk ederek, yeni bir esas takip etmeleri sonucu hazırlanmış olmasına karşın “*Taksim tezinin uygulanmasına imkan bırakmadığını*”, bunun yanında “*Enosis’e kapıları kapamadığını*” ve Türkiye’nin, Kıbrıs Türk Toplumuna yeteri kadar ekonomik yardım yapabilmesine yönelik hükümler taşımadığını vurgulayan ifadelerle hükümete eleştirilerde bulunuyordu. Nitekim İnönü adı geçen antlaşmaları eleştirdiği konularla, Başbakan olduğunda kendisi karşı karşıya gelecek ve bunları çözmekle uğraşacaktı.

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bu eleştirilere verdiği yanıtta, gerek Taksim’e, gerekse Enosis’e karşı aynı şekilde garantinin var olduğunu, Yunanistan ve Kıbrıs’taki Rum Cemaati’nin Enosis’e ait faaliyetlerde bulunduğu takdirde Türk Cemaati’ni temsil eden Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın emniyet konusundaki veto hakkını kullanacağını, bunun yanında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın anayasanın ihlaline müsaade etmeyeceklerini veya bu ülkelerden yalnız birisi buna karşı durursa, bu takdirde diğer ikisinin ortak hareket edeceğini, ikisinin karşı durması halinde de diğer birinin harekete geçeceğini söylüyor ve “*Türkiye müştereken veya münferiden müdahale hakkına sahip olmakla kendi menfaatlerini teminat altına almış bulunmaktadır. Binaenaleyh, enosis veya taksim hususunda teminat tamdır*” diyordu³⁹¹. Muhalefetin eleştirdiği bir diğer önemli konu olan Türk Toplumuna ekonomik yardım yapılmasının garanti altına alınması konusunda da Zorlu, ekonomik alanda anlaşma yapmanın daima Türkiye’nin imkanı dahilinde olduğunu, Türkiye’nin Kıbrıs’ta kurduğu bankaları aracılığıyla ekonomik yardımı daima yapabileceği şeklinde yanıt veriyordu. Burada Zorlu’nun teminatın dayanağı olarak belirttiği “*Önce üç müttefik devletin, yani böyle bir badireden aklüselimleri sayesinde çıkmış olan üç müttefikin birbirlerine karşı olan hüsnüniyetine, anlayışına, ittifaklarına ve menfaat birliklerine olan imanına dayanmaktadır...*” ifadesi önemlidir. Nitekim ilerleyen günlerde ortaya çıkacak sorunlarda bu dayanağın ne kadar geçerli olduğu sorusuna yanıt bulunacaktır.

Görüşmelerde CHP grubu adına konuşan Kasım Gülek de konuşmasında özellikle fiili garanti üzerinde duruyordu. Gelecekte antlaşmaya karşın bir Enosis girişiminde garantör üç devletin istişare edere kaldıkları kararlarına karşı Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın vetosunun çok etkili olamayacağını, çünkü üç devletin bir neticeye varmadıkları zaman hareket serbestisinin muhafaza edileceğini, yani müdahale hakkının doğacağını, bunun da silahlı kuvvetle olabileceğini açıklayan Gülek, Yunanlılarla müşterek bir garnizon içinde bulunan 650 askerin bu müdahaleyi yapamayacağını, müdahalenin ancak, fiili olarak Ada’da askeri üsleri bulunan İngilizler tarafından gerçekleştirilebileceğini, bundan dolayı da İngiliz garantisinin önemli bir faktör olduğunu belirtiyordu. Aynı şekilde İnönü’nün de

³⁹⁰ A.g.e., s. 21-24.

³⁹¹ A.g.e., s.25-26.

üzerinde ısrarla durduğu ekonomik yardım konusunda da Gülek, Ada'daki Türklerin ekonomik bakımdan, Rumlardan daha çok yardıma muhtaç olduklarını, Rumların daha zengin, daha müreffeh durumda bulduklarını belirterek, antlaşmada, “Kıbrıs'ta Türk Cemaati'ne yardım, hayır müesseselerine ve oradaki spor cemiyetlerine yardım şeklindedir. Doğrudan doğruya iktisaden ve en yakından candan alakalı olduğu müesseseler dışında, yardım ka'bil değildir” ifadeleriyle bu konudaki eksikliği yinelemiş³⁹² ve “Türlere iktisadi yardım yapılması şartı mutlaka temin edilmelidir. Yoksa Ada'daki Türklerin zaten zayıf olan iktisadi durumları büsbütün zayıflar” şeklinde konunun önemine vurgu yapmıştır. Bu konudaki desteğin tam olarak garanti edilmediği ve sağlanmadığı takdirde, gelecekte toprak konusunda Ada'da sıkıntılar yaşanabileceğine dikkat çeken Gülek, “Kıbrıs'ta toprağın % 40'ı Türklerin elindedir. Bu nokta daima lehimizde olmuştur. Ama yarın tamamen satılabilir. Dışarıdan bu Türk ırkdaşlarımıza yardım edemezsek, bu topraklar Rumlar tarafından satın alınır gider; bunu önlemeye de imkan kalmaz...” sözleriyle bitirdiği konuşmasında ekonomik destek konusundaki eleştirilerinde de ısrarcı olduklarını vurguluyordu.

Sivas Milletvekili Necati İlter ise antlaşmayı askeri açıdan değerlendirerek, “Müşterek karargah'ın Ada'da emniyet tesis edecek bir kuvvet oluşturmadığını, askeri bir değerinin olmadığını, Ada üzerinde, gerek Anadolu'nun stratejik bakımdan emniyeti, gerek Ada halkının haklarının muhafazası, gerekse orada devamlı şekilde zuhur edecek ihtilafların Türk-Yunan dostluğunu bozması ihtimalini bertaraf etmek için Ada'da İngilizler gibi Türkler ve Yunanlılara birer üs verilmesi gerektiğini” belirtiyordu³⁹³.

Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata yaptığı konuşmada, hükümetin kendisine meclisçe verilen yetkileri aşarak, Anayasa'ya aykırı davrandığını belirtti ve antlaşmaları üç tarafın istekleri ve kazançlarını karşılaştırarak değerlendirdi. Bekata'ya göre, İngiltere, Kıbrıs konusunda bugüne kadar sırtında taşıdığı yüklerden kurtulmak ve fakat kendisi ile ilgili siyasi, askeri çıkarları daha güçlü hale getirerek, kesin garantiye bağlamak istemektedir ve bu antlaşma ile İngiltere hükümeti bu amacını tam olarak gerçekleştirmiştir. Yunanistan ise, işin başından itibaren Enosis, yani ilhak tezinden bugüne kadar hiç taviz vermemiştir. Antlaşma ilhak konusunu men ediyor görünse de ve Yunan Hükümeti sanki ilhaktan fedakarlık ediyormuş gibi değerlendirilse de, bu antlaşma, Yunan Hükümeti'ne Kıbrıs'ın % 70'ini en yasal şekilde, yüzde yüz temin ve garanti etmektedir. Bekata'nın değerlendirmesine göre, kalan% 30'un da Anayasa'nın ve garantilerinin şu anda ortaya koyduğu tereddütlerin ışığı içinde, iltihakı tamamen olanaksız hale koymadığı görülmektedir. Türkiye'yi de aynı şekilde değerlendiren Bekata'ya göre, hükümet önce, “Kıbrıs konusu, İngilizlerin ve Yunanlıların bir iç meselesidir; bizimle alakalı değildir” diyordu. İkinci adımda, “Kıbrıs Türktür, vatanın bölünmez bir parçasıdır” dedikleri tez birden bire değişti ve olayların etkisine kapılıp “Kıbrıs Türktür” diyen cemiyetleri kapatmaya kadar gitti. Ve son olarak “Taksim” noktasına gelindi.

³⁹² A.g.e., s.29-30.

³⁹³ A.g.e., s. 38.

Bekata, burada hükümetin ısrarlı bir şekilde TBMM'ne getirerek, çoğunlukla Meclis'e ve millete mal ettiği, "Ya Taksim, ya ölüm" sloganlarıyla Türk Milleti'nin son kararı olarak Türk radyosunda dünyaya, Türk Parlamentosu'ndan da son feragat haddi ve son fedakarlık hududu olarak dünya parlamentolarına resmen bildirdiği Taksim tezinin bu anlaşma ile elden çıkmış olması gibi bir endişe taşıdıklarını söylüyor ve "*Taksim yolu artık hukuken ve fiilen kapanmış; iltihak kapısı ise aynı kuvvette kapalı değil*" ifadesiyle de Enosis için ise aynı şeyin söz konusu olmadığını belirtiyordu. Anayasa maddelerini irdeleyerek değerlendirmelerine devam eden Bekata, icrada çoğunluğun Rumların elinde olduğunu ve icraya Rumların hakim olduklarını, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na tanınan veto hakkının sonuna kadar işleyebilecek bir mekanizma olmadığını, bu gelişmeler çerçevesinde, Türklerin Taksim tezine son verildiğine; icrada ve Temsilciler Meclisi'nde ise çoğunluğun Rumların elinde bulunduğu ve Garanti Antlaşması'nın 3ncü maddesinin ne dereceye kadar tahakkuk edeceği de bilinmediğine göre, iltihakın da, aynı sağlamlıkta önlenebilmiş olmasının şüpheli olduğunu vurguluyordu. Bir başka ifadeyle Taksim'in hukuken ve fiilen men edilmiş olmasına karşın, Enosis de hukuken men edilmiş olmakla birlikte fiilen men edilmemiştir.

Bekata, TBMM'nin 16 Haziran 1958 günü, bütün dünya parlamentolarına TBMM'nin kararı olarak, Türk Milleti namına bildirdiği Taksim kararı ile aynı zamanda hükümete de "Senin yetkin buraya kadardır" şeklinde bir sınırlama getirdiğini, Millet Meclisi'nin bu kararının açık ve kesin olduğunu ve bu kararın ancak hükümetin tekrar Meclis'e gelip durumu arz etmesi halinde yine Meclis tarafından değiştirilebileceğini belirttikten sonra, şimdiki durumda hükümetin yetkisini aşarak, Millet Meclisi'nin kararına karşın, aykırı tasarruflarda bulunarak, TBMM'ni emrivakilerle karşı karşıya bıraktığını açıklıyordu. Anayasa'ya aykırı olarak değerlendirdiği bu hareketten dolayı "*Hariciye Vekili'ni, salahiyetlerini tecavüz etmiş ve TBMM'nin kendisine verdiği salahiyet hududunu şahsan aşmış ve taksim fikrine nazaran çok daha geri bir anlaşmaya imza koymuş durumda görmekteyiz. Bu vaziyet karşısında, TBMM'nin verdiği bir karara hürmetsizliğinden dolayı kendisinin siyasi mesuliyeti telakkisi içindeyim*" sözleriyle Dışişleri Bakanı'nı suçlayan Bekata bu gibi hareketlere asla tolerans göstermeyeceklerinin de altını çiziyordu³⁹⁴.

Dışişleri Bakanı Zorlu ise tüm sorumluluğu hükümetinin almaya hazır olduğunu; "*...hakka ve herkesin teminatına uygun, istikrar vadecici bir anlaşma yapılmıştır. Bunun mesuliyetini ve şerefini tek başına üzerine almaya DP hükümeti her zaman hazırdır*" yanıtıyla bildiriyordu³⁹⁵. Genellikle yukarıda belirtilen konular çerçevesinde devam eden görüşmeler sonunda TBMM Londra Antlaşması'nı 2 çekimser, 138 olumsuz oya karşın, 347 olumlu oy ile kabul etmiştir³⁹⁶.

Bu arada 1 Kasım 1959'da TBMM'nin yeni dönem açılış konuşmasını yapan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ; "*...geçen yıl içinde, memleketimizi çok yakından*

³⁹⁴ A.g.e., s. 41-43.

³⁹⁵ A.g.e., s.44.

³⁹⁶ A.g.e., s.54.

İlgilendiren gelişmeler göstermiştir. Yakın dost ve müttefiklerimiz İngiltere ve Yunanistan'la memleketimiz arasında, uzun zamandan beri, mühim bir anlaşmazlık konusu teşkil eden Kıbrıs meselesi, bu devre içinde halledilmiştir. İyi niyet sahibi milletler arasında hakim olması gereken uzlaşma zihniyetinin ve anlaşmazlıklara barış yolluyle çare bulmak iradesinin bu zaferini, huzurunuzda memnunlukla belirtmek isterim. Türkiye ile Yunanistan ve diğer ilgililer müşterek emniyet davasının icabı olan samimi iş birliği ve hakiki dostluk anlayışıyle en çetin davaların halledilebileceğini medeniyet alemine ispat etmişler ve böylece hür dünyanın emniyetine de büyük bir hizmette bulunmuşlardır. Doğu Akdeniz bölgesinde istikrarın avdetine yol açan bu uzlaşma, Atatürk'ün açtığı çığırta vücut bulan ananevi Türk - Yunan dostluğunun bütün kuvvetiyle canlanmasını sağlamıştır. Kıbrıs anlaşmalarına hakim olan iyi niyetin ve karşılıklı halklara saygı gösterme zihniyetinin, Kıbrıs'taki iki cemaat arasında da uyandığını görmek, pek yakında doğuşunu selamlayacağımız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin istikbaline güvenimizi artırmıştır” ifadeleri ³⁹⁷, Türkiye'deki yönetimin antlaşmalara ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ne kadar olumlu ve iyimser yaklaştığını ve güvendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından önce söz konusu anlaşmalarla ilgili TBMM'nde yapılan son tartışma, 25 Şubat 1960'da bütçe görüşmeleri esnasında gerçekleşti. CHP adına söz alan Bülent Ecevit; antlaşmaların mevcut şekli ile Rumların Yunanistan'a katılma ümitlerine tam olarak set çekemediğini, buna karşın mevcut durumun başarısı ve sürekliliği için her iki tarafın da iyi niyetle çalışması gerektiğini belirterek, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olsa bile, uzunca bir zaman desteksiz yaşayabilir bir siyasi varlık haline gelemeyeceğini, bundan dolayı kaderini Batı dünyasına bağlamayı samimiyetle kabul eden Kıbrıs için, Ada'daki İngiliz Üslerinin etkili bir askeri garanti olarak muhafaza edilmesinin gerekli olduğunu söylüyor ve “*Kıbrıs için varılan hal şekliyle, Türkiye, Kıbrıs Türkleri'ne karşı büyük bir sorumluluk altına girmiştir*” ifadeleriyle de Türkiye'nin bu konudaki sorumluluğuna vurgu yapıyordu ³⁹⁸. Ecevit son olarak, Kıbrıs Türk Toplumunun siyasi varlığını ve haklarını koruyabilmesi için başta gelen koşulun ekonomik yönden sağlam bir yapıya kavuşabilmesi olduğunu, İngilizler Ada'nın idaresini bıraktıktan ve Ada halkı kendi ekonomik sorunlarıyla baş başa kaldıktan sonra, Türk Toplumunun ekonomik alanda büyük sıkıntılarla karşılaşmasının sürpriz olmaması gerektiğini söyleyerek partisinin eski çekincelerindeki ısrarını vurguluyordu ³⁹⁹.

Aynı gün yapılan görüşmelerde Milli Eğitim Bakanı Atif Benderlioğlu'nun yaptığı konuşmadan, 1959 yılında Kıbrıs'ta, Lefke'de bir Erkek Sanat Enstitüsü, Lefkoşe'de bir Yapı Enstitüsü, yine Lefkoşe'de bir Ticaret Lisesi ve Magusa'da bir Akşam Kız Sanat Okulu'nun faaliyete geçirildiğini öğreniyoruz ⁴⁰⁰.

³⁹⁷ A.g.e., Devre XI, Cilt 10, İçtima 3, 1. İnikat, 1.11.1959, s. 13.

³⁹⁸ A.g.e., Devre XI, Cilt 12, İçtima 3, 47. İnikat, 25.2.1960, s. 503.

³⁹⁹ A.g.e., s. 503.

⁴⁰⁰ A.g.e., s.592.

F. ANTLAŞMALARLA TARAFLARIN BAKIŞI

1960'da imzalanan antlaşmalarla ilgili olarak muhalefetin yukarıda belirttiğimiz çekincelerine karşın Türk Hükümeti memnundu. 2 Mart'ta Başbakan'ın ve 28 Şubat'ta Dışişleri Bakanı'nın TBMM'nde ifade ettikleri gibi, Türk tarafının Kıbrıs konusunda menfaatlerinin layıkı ile korunması için temel olarak kabul ettikleri, Kıbrıs'ın hiçbir zaman diğer yabancı bir devlete ilhak edilmemesi, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin gelişmesinin önlenmemesi ve onun Ada'da bir azınlık muamelesine tabi tutulmaması, Ada'nın Türkiye'nin güvenliği için arz ettiği büyük önem dikkate alınarak Ada'nın savunmasının sağlanması ve savunmaya Türkiye'nin de katılımı ve bu üç ana prensibin yanında Ada'da İngiltere'nin üslere sahip olmasının Türkiye için faydalı olduğu ve bunun idamesinin gerekliliği koşullarının bu antlaşma ile sağlandığı değerlendirilmekteydi. Türk tarafına göre, 1878'den beri baskılara maruz kalan Kıbrıs Türkleri ilk defa dengeli bir yapıya kavuşmuştu. Bu dengeli yapı sayesinde Ada'da artık Kıbrıs Türkleri'ni ezen, onların yaşama haklarını ortadan kaldıran saldırılar olmayacaktı. Ve en önemlisi bu antlaşmalarla Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki hakları da resmen tanınmıştı.

Antlaşmalardan İngiltere de memnundu; üs bölgeleri İngiliz toprağı sayılmış ve İngiliz Yönetimi'ne sorun yaratan konular ortadan kalkmıştı, kanlı iç çatışmalar da sona erecekti.

Türkiye'deki muhalefetin yanı sıra bu antlaşmadan memnun olmayan bir başka taraf da, Yunan muhalefetiyle birlikte Enosisçiler ve Kilise'ydi. Antlaşmaların onaylanmak üzere dört gün süreyle görüşüldüğü Yunan Parlamentosu'nda eski başbakanlardan Papandreu, "*Ada'da yaşayan büyük çoğunluğa sahip Rumların haklarının çiğnendiğini ve Ada'nın hukuken taksim edildiğini*" belirtiyor ve "*Taksim bile Yunanistan için bundan daha elverişli idi. Taksimle Ada'nın büyük bir kısmı gidecekti. Şimdi bütün Kıbrıs'ı kaybettik. İki cemaatin nispeti % 80'e karşı % 18 olduğu halde, en mühim meselelerde Türklere yarı yarıya haklar tanındı. Enosis'ten kati olarak feragat etmemiz büyük bir kayıptır. Türkler Taksim'i hukuki sahada tahakkuk ettirmişlerdir*" şeklinde antlaşmayı eleştiriyordu⁴⁰¹. Eski Dışişleri Bakanı Stefanopulos ise eleştirilerini, "*Radcliff ve Mac Millan planları bile bu antlaşmadan bizim için çok daha elverişli idi. Çünkü self-determinasyon kapılarını açık bırakmaktaydı. Şimdi bu kapılar tamamiyle kapanmıştır. Self-determinasyona karşı silahlı teminatlar verilmiştir... Lozan Ahitnamesi yıkılmıştır. Ve Türkler ilk defa olarak kaybettikleri bir toprağa tekrar ayak basmışlardı*" sözleriyle ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de muhalefet, Londra Antlaşmaları ile Taksim fırsatının kaçırıldığını ve büyük fedakarlık yapıldığını belirtirken, Yunanistan'daki muhalefet ise, yapılan antlaşmayla Kıbrıs'ın taksim edildiğini ve Türklerin kazançlı olduğunu vurguluyordu. Kıbrıs'ta ise Rumlar yıllardır Enosis'in peşindeydiler. EOKA, Ada'yı Türkler'den temizlemek ve Enosis'i gerçekleştirmek için kurulmuştu. Ortodoks Kilisesi ise hem Türk düşmanlığının hem de Enosis'in yıllardır öncülüğünü yapıyordu. Öte yandan Başpiskopos Makarios, antlaşmaları

⁴⁰¹ A.g.e., Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 4.3.1959, s. 33.

istemeye istemeye soğuk savaş konjonktürü içinde “imzalamak zorunda” kalmıştı. Bu tutumunu hem Londra’da hem de Kıbrıs’a döndüğünde yaptığı açıklamalar ortaya koyuyordu.

G. ANTLAŞMALARIN HAZIRLIK SÜRECİ

Antlaşmanın imzalanmasından sonra da ilgili tüm taraflar, konuyla ilgili resmi açıklamada bulunarak, antlaşmada kabul edilen konuları, Kıbrıs sorununun çözümünde temel dayanak olarak kabul ettiklerini beyan ettiler. Bu açıklamalardan Başpiskopos Makarios’un ifadesi şu şekilde idi; “*Kıbrıs’taki Rum Cemaati’ni temsil eden Başpiskopos Makarios, Yunanistan ve Türkiye hükümet Reisleri tarafından 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih’te tanzim edilip tasvip edilen Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasına müteallik vesikaları ve Birleşik Krallığı Hükümeti ile Yunanistan ve Türkiye Hariciye Vekilleri tarafından 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanları tetkik ederek bu vesikaları ve beyanları Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ettiğini beyan eder*”⁴⁰².

Kıbrıs Türk Toplum Lideri Dr. Küçük’ün aynı konudaki açıklamasının bir benzerini oluşturan bu ifadelerin burada vurgulanmasının maksadı, imza altına alınan söz konusu antlaşma maddelerini Kıbrıs sorunundaki “*nihai çözümün temeli olarak*” kabul edeceğini belirten Başpiskopos’un, ilerleyen tarihlerde, vermiş olduğu bu sözlere uymayacağını, verilen sözlerin ve kabul edilen anlaşmaların gerçekte Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik değil, temel vizyonlarını oluşturan Enosis’i gerçekleştirmeye yönelik mevcut konjonktürü kullanma gayretleri olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Makarios henüz Zürih ve Londra Antlaşmaları gereği, geçici bakanların belirlenmesi sırasında, Türklere verilecek üç bakanlığın fonksiyonu daha az olan savunma, sağlık ve adalet bakanlıkları olması konusunda ayak diretmişti. Yoğun tartışmalar sonunda tarım, savunma ve sağlık bakanlıklarının Türk olması konusunda uzlaşmaya varıldı.

Yeni Cumhuriyet’in kurulması aşamasında en önemli konulardan birini oluşturan Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı’nın seçiminde, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı’na, 3 Aralık 1959 tarihinde Dr. Küçük getirildi. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise Başpiskopos Makarios ve Rum Demokratik Birlik Partisi lideri John Clerides aday oldular. 13 Aralık 1959’da yapılan seçimde Makarios, % 66’lık bir oyla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı oldu⁴⁰³. Böylece, üçte ikilik bir çoğunlukla Cumhurbaşkanı seçilen Başpiskopos Makarios ve dolayısıyla Kilise için, Kıbrıs politikasında daha uzun yıllar etkin olmanın da yolu açılmıştı. Bugüne kadar Enosis hayalini gayri resmi çabalarla yürüten Rum Ortodoks Kilisesi, artık bu düşünüyü resmi olarak, hem de yeni kurulan ve bağımsız olan bir devletin yönetiminin başında, tüm karar alma organlarında çoğunluğa sahip ve bu devletin tüm olanaklarını elinde bulundurur şekilde gerçekleştirme fırsatını yakalamıştı. Nitekim Makarios Cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra kendi halkına hitaben yaptığı bir konuşmada; “*Sekiz asır sonra bugün, Adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi*

⁴⁰² Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 193.

⁴⁰³ **Ulus-Zafer**, 28 Mart, 4 Aralık, 15 Aralık 1959.

sizlere aittir...” diyerek, adeta Rumların zaferini kutlamış ve Bizans’ın mirasına sahip çıktıklarını göstermek istemiştir⁴⁰⁴.

Bu arada önemli bir gelişme de EOKA Lideri Grivas’ın Ada’yı terk edişi oldu. EOKA, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile terör ve tedhiş faaliyetlerini durdurmayı kabul etmişti. Örgütün lideri Grivas da, 1959’da Makarios’un Kıbrıs’a dönmelerinin ardından Ada’yı terk etmeyi kabul etmişti ve 17 Mart’ta bir veda mesajı yayınlarak Ada’dan ayrıldı⁴⁰⁵.

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulma aşamasındaki görüşmelerde Ada’da İngilizlere verilecek üsler konusu da önemli bir ayrıntıyı oluşturmaktaydı. Konunun ilgili taraflar arasında tartışıldığı 16 Ocak 1960 tarihli Londra toplantısında, üslerin yüzölçümü sorun oldu. İngilizler, asgari 122 mil kareden daha az bir bölge olamayacağını, aksi takdirde Kıbrıs ile o güne kadar yapılan tüm çalışmaların sonuçsuz kalacağını bildirdiler. Anlaşmazlığın devam etmesi üzerine, Cumhuriyet’in kurulması bir ay ertelendi. Burada üzerinde durmak istediğimiz konu, Başpiskopos Makarios’un İngiliz önerisini reddetmesinde, neyin özellikle etkili olduğudur. Makarios’a bu konuda cesaret veren olay, konuyu görüşmek üzere Londra’ya gitmekte olan Başpiskopos’a, Atina’da Grivas tarafından bir mektup verilmesidir. Ada’daki şiddet ve terörün baş aktörü olan Grivas, mektubunda belirttiği görüşlerini 16 Ocak’ta Atina’daki bir basın toplantısında açıklıyordu⁴⁰⁶; “*Mübalagalı, kabule şayan olmayan ve ekonomik bakımdan zararlı*” olarak vurguladığı görüşlerinin haklı veya haksız olmasından öte, tartışılması gereken konu, bir terör örgütünün başı olan kişinin Kıbrıs ile ilgili politikaları etkileme çabası ve bunun da Başpiskopos tarafından kabul görmesidir. Üsler konusunun çözümü ile ilgili Londra ve Lefkoşa’da yapılan birkaç toplantı sonucunda 1 Temmuz’da sorun çözülmüş, Ada’daki üslerin iki ayrı yerde toplam yüzölçümünün 99 mil kare olması karara bağlanmıştı.

Hazırlık aşamasında sorun haline gelen bir konu da, Zürih ve Londra Antlaşmaları gereği yönetimin % 70 Rum ve % 30 Türk’ten oluşacağı maddesi idi. Makarios’u iyi tanıyan Türk tarafı haklı olarak, söz konusu oranın Cumhuriyet kurulmadan sağlanmasını talep etti. Ancak, yapılan tüm çalışmaları Enosis yolunda bir zaman kazanma olarak değerlendiren Başpiskopos, bu konunun zamanla gerçekleştirilebileceği savı ile uygulamanın bir zamana bağlanmasını istedi. Federasyon Başkanı Rauf R. Denктаş’ın bu konuda ısrarcı olmalarını açıklamasına karşın, Dr. Küçük ve Makarios arasında yapılan toplantı sonucu, söz konusu oranın Cumhuriyet kurulduktan sonra beş ay içerisinde uygulamaya konulması kararlaştırıldı. Aslında bu kararı aldırarak Rum tarafı ve Makarios, kurulacak

---

⁴⁰⁴ **Ulus**, 16 Aralık 1959.

⁴⁰⁵ Grivas veda mesajında; “*Sizi üzüntü içerisinde bırakıp gidiyorum.... Artık otomatik silahların takırtuları ve infilakların gümbürtüsü durmuştur... Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temeli, ölen kahramanların kanları ile perçinlenmiştir...*” diyordu. Haluk Bayülgen, **Cyprus Question and the United Nations**, Ankara, 1983, s.7.

⁴⁰⁶ Gazioğlu, **a.g.e.**, 1960, s. 206.

Cumhuriyeti kendi emelleri doğrultusunda kullanacakları ve bunun için de her yola başvuracakları konusunda ilk işareti vermiş oluyordular.

H. TÜRKİYE'DE YÖNETİM DEĞİŞİKLİĞİ-27 MAYIS DARBESİ VE DEMOKRAT PARTİ

Büyük uğraşlar sonunda 6 Nisan 1960 tarihinde İngilizce olarak hazırlanan, 198 maddeden oluşan ve ilgili beş tarafın imzasıyla tamamlanan, ayrıca İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın "garantör devletler" olarak yer aldığı "*Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası sürecini*" Türkiye adına yürüten DP iktidarı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine tanık olamadı⁴⁰⁷. Zira 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'de bir hükümet darbesiyle ordu yönetime el koydu ve DP iktidarı sona erdi. Kıbrıs konusunun Türkiye'nin gündemine geldiği 1954 yılının öncesinde iktidara gelen ve hemen akabinde kendince var olmadığını kabul ettiği, hatta hükümet programında bile hiç söz etmediği bir "*Kıbrıs sorunu*"yla karşılaşan, bu süreci de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edildiği Ağustos 1960 arifesindeki 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar yürüten Demokrat Parti'nin bu süre içerisinde takip ettiği Kıbrıs politikasıyla ilgili olarak Mustafa Albayrak'ın makalesinde yapmış olduğu değerlendirmeye bakmak, süreci göz önüne sermesi bakımından önemli görülmektedir⁴⁰⁸. Albayrak, DP iktidarının dokuz yıllık süre içinde Kıbrıs konusunda izlediği politikaları üç aşamada değerlendirmektedir. Bu aşamalar öncesinde, DP'nin 1950-54 yılları arasında Kıbrıs konusunu önemsememesinin, hatta kimi zaman göz ardı etmesinin en önemli nedeni; Demokratlar'ın NATO ve Balkan Paktı içinde huzursuzluk yaratmamak düşüncesinin yanı sıra, İngiltere'nin Kıbrıs'ı elinde tutmak konusunda gösterdiği ısrarlı davranışlarıdır. 1954 yılından itibaren İngiltere'nin bu ısrarından vazgeçmesi üzerine, ortaya çıkan fırsatı değerlendirmek isteyen iktidar, Kıbrıs'ın Türkler'den alındığını ve dolayısıyla asıl sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. Çünkü Türkiye, 308 yıl ile Kıbrıs'ı tarihi boyunca en uzun süre elinde tutan devletlerden birisi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olması nedeniyle, Ada ile tarihi, etnik, kültürel, ekonomik ve stratejik bağlantıları olan bir devlet konumundadır. Bu nedenlerle DP iktidarı, Kıbrıs konusunda izlediği üç farklı politikanın ilk adımında "*ilhak*", yani Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi talebini dile getirmiştir. Ancak gelişmelerin bu politikanın gerçekleştirilemeyeceğini ortaya koyması üzerine bu kez ikinci adımda, Ada'nın Türklerle Rumlar arasında paylaşımını öngören "*Taksim*" politikası izlenmeye başlanmıştır. Bu politikanın da, özellikle ABD ve İngiltere'den gelen baskıların sonucunda uygulanamayacağı görülünce, üçüncü bir seçenek olarak gördüğü ve İngiltere tarafından da empoze edilen Kıbrıs'ta "*İki toplumlu bir cumhuriyet yönetimi*" öngören çözümü kabul etmek zorunda kalmıştır. Albayrak'a göre, "*Türkiye; Kıbrıs'ta Federal bir Cumhuriyete razı olmak suretiyle ödün vererek, uzlaşmacı bir tutum izlemiş olsa bile, Londra Antlaşması'nda, garantör*

⁴⁰⁷ Kıbrıs Anayasası'nın ayrıntıları için bkz. A.g.e., s. 215-297.

⁴⁰⁸ Mustafa Albayrak, a.g.e.

devlet olarak yer alarak, gerektiğinde Ada'ya müdahale edebilme hakkına sahip olmuş ve bu durum, Türkiye'nin, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekati'ni gerçekleştirebilmesinde hukuki bir gerekçe oluşturmuştur"⁴⁰⁹.

I. 27 MAYIS DARBE YÖNETİMİ, KIBRIS TÜRK LİDERLİĞİ VE KIBRIS

Ankara'da 27 Mayıs Darbesi gerçekleştirildikten sonra yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi (MBK), yurtiçindeki mevcut sorunlar yanında, bir de dışarıda Kıbrıs ile ilgili bir sorunla uğraşmak istemiyordu. Prof. Dr. Melek Fırat'a göre, *"Türkiye için o dönemde en istenmeyen şey, Yunanistan ya da herhangi bir müttefik ile Türkiye'nin dış politikasında değişiklik mesajı verebilecek bir anlaşmazlığın çıkmasıydı. Bu nedenle Kıbrıs konusunda çok titiz davranılıyordu"*⁴¹⁰. Nitekim 1960 Mayıs'ında darbeye iktidara gelen askeri yönetimin feshettiği TBMM'nin yerine kurduğu MBK'nin 11 Temmuz 1960 tarihindeki ilk toplantısında, Devlet Bakanı Kamil Artus tarafından okunan hükümet programında Kıbrıs ile ilgili olarak belirtilen vurgular, yeni yönetimin Kıbrıs politikasının Menderes döneminden farklı olmayacağını, Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı için çaba gösterileceğini belirtiyordu. Artus konuşmasında bunu şu sözlerle ifade ediyordu; *"Dost ve müttefik Yunanistan ile olan münasebetlerimize de işaret etmek isteriz. Bu münasebetlerin Kıbrıs meselesinin hallinden sonra ananevi bağlarımıza ve müşterek menfaatlerimize uygun olarak geliştiğini memnuniyetle müşahade ve bu gelişmenin ileride daha da kuvvet bulmasını samimiyetle temenni etmekteyiz. Kıbrıs'taki Cemaatimiz'in haklarının ve menfaatlerinin korunmasına ve Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbalinin teminat altına alınmasına imkân verecek olan Zürih ve Londra Antlaşmaları'nun nihai tekemmül safhasına ulaşmaktayız. Kıbrıslı soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde milletimizden ve hükümetimiz'den daima görecekları yakın alâka ve muhabbetle yürekleri ferah ve başları dik olarak şeref ve vekarla vazifelerini yerine getireceklerine, mesuliyetlerini alacaklarına ve refah ve saadet içinde yükselip ilerleyeceklerine inanıyoruz"*⁴¹¹. Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan antlaşmaların arasında, o dönemde gizli tutulan ve Averof ile Menderes'in imzalarını taşıyan *"Gentliment Agreement"* vardı ve bu centilmenlik anlaşmasına göre de Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'ta komünistlere karşı iki tarafın liderlerini desteklemeyi ve Kıbrıs'ın NATO'ya üye olmasını teşvik etmeyi taahhüt ediyorlardı⁴¹². Nitekim Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk günlerinden itibaren ortaya çıkan sorunları büyütme istemeyen Türkiye'deki yeni iktidar, Kıbrıs'ta Cumhuriyet'in devamını sağlamak adına Kıbrıs Türk Liderliği ile de ters düşmeyi göze alacaktı.

⁴⁰⁹ A.g.e.

⁴¹⁰ Prof. Dr. Melek M. Fırat, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 1997, s.75.

⁴¹¹ MBK Genel Kurul Toplantısı **Açık Birleşim Tutanağı**, cilt 1, İkinci Birleşim, 11 Temmuz 1960, s.4.

⁴¹² Niyazi Kızılyürek, **Milliyetçilik Kışkırcısında Kıbrıs**, İstanbul, 2002, s.265-266.

Bu süreçte önemle üzerinde durulması gereken bir konu da, Menderes Hükümeti'nin desteğini alarak Türkiye'deki Özel Harp Dairesi gözetiminde Kıbrıs'ta kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) ile bu kapsamda Kıbrıs Türk Liderliği ve 27 Mayıs darbe yönetiminin Kıbrıs politikalarındaki uyumsuzluğu. Aslında Albayrak'ın makalesinde belirttiği gibi, Türkiye ve onunla birlikte Yunanistan, ABD ile İngiltere'nin kendilerine empoze ettikleri Kıbrıs'ta iki toplumlu bir cumhuriyet yönetimi öngören çözümü, kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bir başka deyişle, *“Çanların Taksim için çaldığı sanılan bir sırada, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, NATO'cu bir Soğuk Savaş uzlaşması sonucu, Enosis ve Taksimi dışlayan 'bağımsız' Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmaya karar vermişlerdi”*⁴¹³.

Ancak, Kıbrıs'ta görünen oydu ki, Kıbrıs Rumları'nın lideri Makarios da, Kıbrıs Türk liderlerinden özellikle Rauf Denktaş da bu Cumhuriyet'i anavatanlarının baskısı altında kabullenmişlerdi. Makarios'un Enosis idealinden vazgeçmediğini daha önce örnekleriyle açıklamıştık. İlerleyen kısımlarda da yeri geldikçe buna değinilecektir. Bu noktada, Rumlarla bir arada yaşamının olanaksız olduğuna inanan Denktaş'ın ve O'nu destekleyen TMT'nin bu konuda, Türkiye'deki yeni yönetimle ters düşen ve Taksim'i akıllarından çıkarmadıklarını gösteren politikalarını örneklemekte de fayda görülmektedir. Kıbrıs'la ilgili Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanması ve Cumhuriyet'in kurulması sürecinde, Cumhuriyet kurulsa bile politikalarının değişmeyeceğini belirten TMT kurucularından Özel Harp Dairesi görevlisi İsmail Tansu'nun sözleri bu konuya açıklık getirmesi bakımından önemlidir. Tansu şunları söylüyor; *“Kıbrıs'ta Türk-Rum ortak Cumhuriyeti'nin kurulması kararı bizim hızımızı kesmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin izlediği Kıbrıs politikası hangi yönde gelişirse gelişsin bizim şaşmaz hedefimiz; 340 yıl üzerinde bayrağımızı dalgalandırarak Türk Vatanı'nın bir parçası yaptığımız Kıbrıs Adası'ni kurtarmaktır. Buna şartlar elvermediği takdirde, hiç olmazsa Ada'nın yarısında Türk hakimiyetini tesis edecek ve Kıbrıslı soydaşlarımızın sahibi buldukları topraklar üzerinde özgür ve bağımsız Türk Devleti'nin kurulmasını sağlayacaktık. Bu idealimize ulaşmak için şevk ile ve heyecanla yaptığımız çalışmaları, Başbakan Adnan Menderes'ten aldığımız ilham da renklendiriyordu. Gerçekten de Menderes'e verdiğimiz bir brifing esnasında, TMT'nin geleceği hakkındaki endişelerimiz konusunda sorduğum bir soru üzerine, Menderes şöyle konuşmuştu: 'Rum-Türk Ortak Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra TMT lağv edilmeyecek veya çalışmaları askıya alınmayacaktır. Aksine, daha da güçlendirilmesine ve silahlandırılmasına devam edilecektir. Rumlara ve Yunanlılara hiçbir zaman güvenilmeyeceğine sizler gibi ben de inanıyorum. Siz müsterih olun, desteğimiz sürdürülecektir. Çalışmalarınıza şimdiye kadar olduğu gibi devam edin”*⁴¹⁴. Aslında bu ifadeler, TMT ve Kıbrıs Türk Liderliği'yle birlikte, Londra Antlaşması'na imza koyan Menderes'in de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne inanmadığını ve yukarıda belirttiğimiz empozeden dolayı bunu kabullendiğini doğrulamaktadır.

⁴¹³ Kızılyürek, a.g.e., s. 264.

⁴¹⁴ Tansu, a.g.e., s. 244.

Zürih ve Londra Antlaşmalarının imza sürecinden sonra, antlaşma sürecindeki görüşmelerde Türkiye’yi temsil eden Nihat Erim’e Rauf Denktaş’ın söyledikleri de aynı doğrultudadır ve Denktaş’ın kurulmakta olan yeni Cumhuriyet’e bakış açısını göstermektedir. Nihat Erim, Denktaş’la görüşmelerini şu şekilde anlatmaktadır; “22 Mart(1960)’ da Dr. Küçük, Denktaş, Bakanlar ve Danışmanları benimle görüşmeye geldiler. Zürih Antlaşmaları imzalanırken yılda iki milyon İngiliz Lirası yardım verilmesini hükümetimiz bize vaat etmişti, dediler. Bu yardımın henüz gelmediğini söylediler, sızlandılar. Rauf Denktaş özellikle şunu söyledi; ‘Bu devlet nasıl olsa yürümeyecek, buna göre davranalım.’ Bunları benimle değil, Ankara ile görüşün; daha başka mütalaalarınız, şikayetleriniz var, onları da Ankara’ya söyleyin, diyerek kendileriyle yetkim olmayan bir konuda tartışmaya girmekten kaçındım. Toplum liderleriyle Ankara arasındaki görüş ayrılığı derinleşiyordu”⁴¹⁵. Denktaş’ın Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Türk Cemaati Meclis Başkanı seçilmeyi müteakip, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanlığı’ndan ayrılırken yazmış olduğu veda yazısı da bu görüşleri doğrular niteliktedir. Denktaş vedasındaki, “Bütün bu mücadelenin neticesi olarak Kıbrıs Türkü, bayrağımızı milli bayrak diye tatmış oldu. Tanrı doğrunun ve çalışanın yanındadır. Yolun nihayetinde değil, başlangıcındayız” sözleriyle mücadelenin devam edeceğinin işaretini veriyordu⁴¹⁶. Kıbrıs Türk Liderliği’nin bu yaklaşımları karşısında Ankara’daki MBK, Kıbrıs konusunda mevcut anlaşmalar çerçevesinde politika yürütmekte kararlıydı. Bu nedenle öncelikle kendilerince “Kıbrıs’ta gizli bir takım faaliyetler” yaptıklarına inandıkları Özel Harp Dairesi Başkanı General Daniş Karabelen’i, akabinde de Kıbrıs’taki TMT Lideri Albay Rıza Vuruşkan’ı görevden aldılar. Karabelen’in yerine, emekli Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı atandı. Tansu, Ankara’daki yeni yönetimle aralarındaki görüş ayrılığını ifade eden bu gelişmeleri şöyle anlatıyor; “Komite üyelerinden hiçbiri Kıbrıs’ta bir Türk Mukavemet Teşkilatı olduğunu bilmiyordu. Dairemizin bazı gizli faaliyetlerde bulunduğundan kuşkulandıklarını, fakat görevinin ne olduğunu anlayamadıklarını tespit etmiştim. Hatta komite dışındaki subaylardan bazıları gibi, komite içinden aşırı kuşkucu subaylar da çok ileri giderek Dairemizin düşürülen Başbakan Adnan Menderes’in karanlık ve kirli işlerini yürüttüğünü sanmışlardı... 28 Mayıs sabahı Daniş Paşa ile yaptığımız görüşmeden sonra Başbakanlığa gittiğimde komiteden arkadaşlarım ile temas etmek imkanını bulmuştum. Koridorda kendileriyle ayaküstü yaptığımız görüşmeler sırasında ‘mensubu olduğum dairenin görevlerinin neler olduğunu ve hangi işlerle meşgul olduğunu biliyor musunuz?’ biçimindeki sorum karşısında hepsi duraklamışlar ve kuşkularını belli eden bir davranış içinde ‘doğrusu tam anlamıyla bilmiyoruz ama, bir takım gizli faaliyetlerde bulunduğunuz söyleniyor’ demişlerdi. Bunun üzerine ben de... dairemizin kuruluş maksadını, savaş zamanına yönelik hazırlıklarımız ve çalışmalarımız hakkında açıklamalarda bulunmuş ve ek görev olarak, 1958 yılından beri Kıbrıs’ta TMT Teşkilatını kurma, eğitme ve silahlandırma

⁴¹⁵ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, 1975, s.140-141.

⁴¹⁶ Rauf R. Denktaş, **Rauf Denktaş’ın Hatıraları**, 10. Cilt, İstanbul, 2000, s. 136.

konularında bilgiler vermiş ve geldiğimiz noktayı belirtmişim”⁴¹⁷. Ancak Tansu’nun açıklamaları MBK’nin Karabelen ve Vuruşkan’ı görevden almalarını engelleyememişti⁴¹⁸.

İ. BÜYÜKELÇİ MEHMET EMİN DIRVANA

Kıbrıs’ta üç yıl süren Cumhuriyet’in sorun oluşturan konularını değerlendirmeden önce, bu sürecin uzunca bir bölümünü Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs’taki ilk Türk Büyükelçisi olarak yürüten ve Ada’dan ayrıldığı 12 Eylül 1962’ye kadar tüm mesaisi boyunca Kıbrıs Türk Liderliğiyle ters düşen Emin Dırvana’dan söz etmenin, kendisini bu göreve atayan 27 Mayıs darbesi yöneticileri MBK ile Kıbrıs Türk Liderliği arasındaki ilişkileri ve o dönem Türkiye’si’nin Kıbrıs politikasını ortaya koyması bakımından faydalı olacağı değerlendirilmektedir⁴¹⁹.

Büyükelçi Emin Dırvana, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilan edildiği gün Kıbrıs’a geldi ve ertesi gün, 17 Ağustos 1960’da Dr. Küçük’ün de hazır bulunduğu bir tören ile itimatnamesini Cumhurbaşkanı Makarios’a sunarak büyükelçilik görevine başladı. Aslında Dırvana, Ankara’da, MBK tarafından bu göreve atanmayı müteakip, Kıbrıs’taki TM faaliyetleri hakkında bir brifing almıştı ve TMT’nin Dırvana’ya olumsuz bakışının ilk tohumları burada atılmıştı. Brifingi veren İsmail Tansu’ya göre Dırvana, kendilerinde hayal kırıklığı yaratmıştı. Brifingde, böyle önemli bir konuya gereken ilgiyi vermemişti ve tavır ve hareketleri fazlaca mağrur bir insan örneği oluşturuyordu; “...Dırvana’nın bizde hayal kırıklığı yaratan bu durumu karşısında, bir buçuk iki saat kadar süreceğini tahmin ettiğim toplantıyı bir an önce sona erdirmek için, etraflı bilgi vermenin lüzumsuzluğunu anlamış ve 10-15 dakika içinde, genel hatları ile birkaç söz söyleyerek konuşmamı bitirmiştım”⁴²⁰.

Kıbrıs’taki başlangıç da Ankara’dan pek farklı değildi. Denктаş’ın anılarında anlattığı, Büyükelçi Dırvana’yı Cemaat Meclisi üyeleriyle beraber karşılamak üzere gittikleri Lefkoşa Havaalanı’nda yaşadıkları ve hissettikleri, Yürütme Kurulu Üyesi Asım Behçet Bey’in “Makarios’a dersini verecek bir Büyükelçi göndermişler” şeklinde dile getirdiği duygular, ertesi gün Denктаş ve arkadaşlarının Büyükelçi’ye yaptıkları ziyarette, yerini endişeye bırakacaktı⁴²¹. Aynı zamanda Kıbrıs Türk liderlerinin 27 Mayıs idaresinin politikasını öğrenmesini sağlayacak olan bu ilk

⁴¹⁷ Tansu, a.g.e., s.255-256.

⁴¹⁸ Tansu kitabında, Daniş Karabelen’in görevden alınmasını, “Karabelen’in düşürülen iktidarla fülen siyasi bağlılığı olmadığı halde kardeşi Danyal Karabelen’in Demokrat Parti Milletvekili bulunması” dolayısı ile olduğunu belirtmektedir.

⁴¹⁹ Emin Dırvana; Kıbrıs asıllı Osmanlı Baş vezirlerinden (üç kez baş vezirlik yapmıştır) Mehmet Emin Paşa’nın torunudur. 1909 yılında İstanbul’da doğmuş, 1928 yılında İstanbul Robert Koleji’ni, 1934 yılında Ankara Kara Harp Okulu’nu süvari teğmen olarak, 1938 yılında Kara Harp Akademisi’ni de kurmay subay olarak bitirmiştir. 1942-44 yıllarında Askeri Ateşe Yardımcısı, 1952-53 yıllarında da Londra Askeri Ataşesi olarak görev yapmış, NATO Karargahı’nda görevli iken 1953 yılında, kurmay yarbay rütbesinde kendi isteği ile emekli olmuştur. Dırvana, İngilizce, Almanca ve Fransızca bilmekte idi.

⁴²⁰ Tansu, a.g.e., s.242.

⁴²¹ Denктаş, a.g.e., 2010, s.166.

resmi toplantıda, Denктаş sözcü olarak antlaşmaların imzalanmasının akabindeki sürecin bir değerlendirmesini yaparak, Makarios'un bu süre içerisinde Enosis'ten vazgeçmediğini, silahlanmanın ve silahlı eğitimin devam ettiğini, Makarios'un günü geldiğinde antlaşmaları yıkararak, mutlaka Enosis'e gideceğini söyler. Ve devam eder; *"...Bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra sözlerimi 'o gün geldiğinde ve Makarios anlaşmaları yıktığında, Büyükelçi olarak geldiğiniz Kıbrıs'tan Vali olarak ayrılmanızı temenni ediyoruz' diye noktaladım. Bu benim samimi inancımdı. Taksimi önlemek için razı olur göründükleri ortaklık cumhuriyetini Enosis yapmak için yıktıkları takdirde, hal çaresi çift Enosis olmalıydı. Başka hal çaresi düşünmek mümkün değildi"*⁴²². Denктаş'ın sözlerinin tamamlanmasını bekleyen Dırvana, heyete çok sert bir tepki verir. Bu tepkiyi Denктаş şu şekilde anlatıyor; *"Sözlerim Dırvana'yı kızdırmıştı. Yumruğunu masaya vurarak yüksek sesle 'bana bakınız' dedi. Kalemler, hokka etrafa yayılmıştı. Şaşakaldık. Dırvana gittikçe yükselen bir sesle 'bu anlaşmalarda Türkiye'nin imzası vardır. Bunları yok etmek kimsenin haddi değildir. Bu anlaşmalar yaşayacaktır. Bunlara karşı gelenlerin vay haline' diyordu. Müdahale ettim. 'Bu anlaşmaları yıkacak biz değiliz. Makarios yıkacaktır. Yıkımın altında kalmamak için çare taksimdi, demek istemiştım' dedim. Dırvana daha da kızdı. 'Makarios kim oluyor ki, Türkiye'nin altına imza attığı bir anlaşmayı yıkıyor?' diye kükredi. 'Türk Hükümeti'ne güvenmiyor musunuz?' diye sordu. Güven beyanları ile ayrıldık"*⁴²³. Başta Asım Behçet Bey olmak üzere Denктаş ve arkadaşları, Dırvana hakkında bir gün önce Lefkoşa Havaalanı'ndaki görüşlerinde değillerdi artık. Denктаş devam ediyor; *"...Sonradan öğrendik ki İhtilal Hükümeti'nin Dırvana'ya verdiği talimat 'Türkiye, Kıbrıs'ta olay istemiyor. Denктаş ve arkadaşları Taksim'den yanadırlar. Onlara fırsat verme! şeklindeymiş. Bu nedenle Kıbrıs'a gönderilen ilk TC Büyükelçisi Makarios'a bize güvendiğinden daha fazla güvenecek"*⁴²⁴ ve Dr. Küçük'e, *'Siyasi konular senin işindir, Denктаş'a bu konularda fazla yetki verdiniz. O'nun siyasi işlere karışma hakkı yoktur' diyecek, arasında su sızmayan iki sorumlunun arasına kara kedi koymaya çalışacaktı"*.

⁴²² A.g.e., s.166.

⁴²³ A.g.e., s.166-167.

⁴²⁴ Rauf Denктаş, bu konuyla ilgili görüşlerini, kendisiyle Lefkoşa'daki ofisinde, 22 Nisan 2011 tarihinde, rahatsızlanmadan önceki son görüşmemizdeki, o gün kaydetmiş olduğum ses kayıtlarının çözümünde de mevcut olduğu gibi, şu şekilde anlatmıştı; *"Dırvana, ilk Büyükelçi, ihtilal hükümetinin elçisi, şu talimatla geldi, 'Her iki tarafta da bozguncular var, bizden Taksim isteyenler var, özellikle Denктаş.' Efendim yanlış bir değerlendirme, iftira. 'Diğer tarafta Enosis isteyenler var. Bozacaklar, bunlara sakın göz açtırma.' Geliyor buraya, bu gözle bakıyor adam bize. Biz hâlbuki Türk askerini getirmişiz, memnunuz artık. Türkiye'yi angaje ettik, hayatımızdan memnunuz. Hiç ağzımızdan Taksim diye bir şey çıkmadı ondan sonra. Rum tarafı ise, hakikaten bu işi er geç 1965 seçiminden önce bozmak mecburiyetindedir. Çünkü Makarios, 60'dan itibaren 'zorla empoze edildi, haksızlıktır, değişmesi lazımdır' diyor. Onun için aynı Anayasa altında seçime giremezdi. Onun için 1964'ü karar yılı ilan ettiler. Türkler kabul etse de etmese de Anayasayı değiştireceğiz, diye beyanları var. Biz bunları hep bildiriyoruz, silahlı hazırlık olduğunu. Dırvana bunları, 'Bunlar Taksimcidir, mahsus söylüyorlar' diyor. Amerikan elçisi, 'yok canım öyle şey' diyor. Dırvana diyor ki; 'Makarios gelir beni arabaya kadar uğurlar, arabamın kapısını açardı' diyor. Açar tabii, seni avucunun içine almış adam."*

Aslında Büyükelçi Dırvana ve Kıbrıs Türk Toplumunu yöneticileri arasında geçen bu tartışmalı görüşme, bu iki kesim arasındaki gergin bir sürecin başlamasına neden olduğu gibi, başta Denктаş ve Dr. Küçük olmak üzere Kıbrıs'taki Türk liderler arasında gizli bir soğukluğun ve mücadelenin de başlangıcını oluşturacaktı. Asıl önemlisi de Ankara'nın Lefkoşa'yı tam olarak anlayamamasına ve gelişmelere farklı bir pencereden bakmasına neden olacaktı.

Bu çekişmede, yukarıda belirtildiği gibi Ankara'daki yönetimi temsil eden Büyükelçilik ile Dr. Küçük'ü aynı paralelde görebiliyoruz. Nitekim bunu Denктаş anılarında şu sözleriyle de vurguluyor; “...*Bu konularda biz TC Büyükelçiliği'ne ters düştükçe, Dr. Küçük TC Büyükelçiliği saflarında yer alıyordu*”⁴²⁵. Denктаş aynı konuda şunları söylüyor; “*Çoğu kez Dr. Küçük (Burhan Nalbantoğlu'na bilinen öfkesi ve güvensizliği, Dr. Orhan Müderrisoğlu'nu benim izimde addetmesi nedeniyle) TC Büyükelçiliği'nin görüşünü benimser, birlikte hazırladığımız sandığımız raporlar Büyükelçiliğe verildikten sonra Büyükelçi kendisini çağırır, bu raporlar hakkında kendi görüşünü söyledikten sonra Dr. Küçük'e bu raporlarla hemfikir olup olmadığını sorar, O da hemfikir olmadığını söylerdi. Böylelikle Büyükelçi, Ankara'yı üzeceğini sandığı raporlarımızın etkisini ortadan kaldırarak görevini yapmış oluyordu*”⁴²⁶. TMT'nin kuruluş ve icrasında önemli yeri olan Özel Harp Dairesi ise Denктаş'ı birinci derecede muhatap olarak kabul ediyordu⁴²⁷. Kıbrıs Türk Toplumunu yöneticilerinin kendi aralarındaki ve Büyükelçi Dırvana, dolayısı ile Ankara'daki yönetim ile arasındaki politika farklılıkları ve çekişmeleri, doğal olarak Rumlarla mücadelede sinerji yaratmayı engelliyor ve buna bir de Rum tarafının kışkırtmaları eklenince Kıbrıs'ta Rumlar için daha uygun koşulların oluşması

---

⁴²⁵ Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Meselesinde Vizyon**, Lefkoşa, 1994, s.18.

⁴²⁶ Denктаş, **a.g.e.**, 1994, s.25.

⁴²⁷ Bu değerlendirmeyi, İsmail Tansu'nun anılarında yer alan, “...*Onlarla (Dr. Küçük ve Denктаş ile, TBG) ilk toplantımız Ankara'da Modern Palas Oteli'nde başkanımız General Daniş Karabelen, ben ve TMT lideri olarak Kıbrıs'a gidecek olan Yarbay Rıza Vuruşkan'ın katılımı ile gerçekleşmişti... Bu vesile ile Kıbrıslı liderleri yakından tanımış, TMT'nin kuruluşunda onlardan yararlanmanın prensipleri tespit edilmiş ve liderler bilgilendirilmişti... Konuşmalarımızda bize daha çok Denктаş muhatap oluyor, Dr Küçük ara sıra, gerektiğçe konuşmalara katılıyordu. Dikkatimizi çeken bu durumdan, Denктаş'ın, Dr Küçük'ün önemli bir yardımcı olduğunu anlamıştık. Toplantıdan sonra General Karabelen, Yarbay Vuruşkan ve ben aramızda yaptığımız görüşmede; TMT'nin kuruluş sürecinde, bu iki liderden hangisinden birinci derecede aktif hizmetler istememiz gerektiğini tartışmıştık. Sonunda bu önemli konuda Denктаş üzerinde anlaşmıştık. Bu prensip kararımız kuşkusuz ima yolu ile dahi liderlere belli edilmemişti. Liderleri yönlendirirken ve kendilerine isteklerimizi bildirirken, sözünü ettiğim prensip kararı istikametinde hareket edilmişti. Bu durumda kısa bir zaman içinde Denктаş, TMT lideri Yarbay Vuruşkan'ın sağ kolu durumuna gelmişti. Böylece; bilinmeyen, ortalıkta görünmeyen TMT lideri'nin emirlerini ve talimatlarını örgüte iletmesini Denктаş yapmakta idi. TMT'nin varlığını sürdürdüğü 17 yıl boyunca Denктаş, TMT hiyerarşisi içindeki bu konumunu başarı ile muhafaza etmiştir. Dr. Küçük'e gelince; Vuruşkan Kıbrıs'a gönderilirken, kendisine verilen talimat gereğince, Dr Küçük'ün toplum lideri olarak saygınlığının ve otoritesinin korunmasında çok duyarlı olmuştur. Ondan hiçbir şey gizli tutulmamış, gerektiğçe bilgilendirilmiş ve yardımları için kendisine başvurulmuştur. Fakat TMT'de aktif faaliyetlere karıştırılmamış, TMT çalışmaları içinde özel görev verilmemiştir” ifadelerinden çok net olarak çıkarabiliyoruz. Tansu, **a.g.e.**, s.207-208.*

sağlanıyordu. Bu sorunlar, Dırvana'nın Kıbrıs'taki görevinden istifa ederek ayrıldığı 1962 yılı Eylül sonuna kadar devam ediyordu⁴²⁸.

---

⁴²⁸ Ashında özellikle Dırvana ve Denктаş arasındaki bu anlaşmazlık, Dırvana Türkiye'ye döndükten sonra da yazılı medya aracılığıyla devam ediyordu. 15 Mayıs 1964'de Dırvana'nın, **Milliyet** gazetesinde yayınlanan ve Denктаş'ı özellikle suçladığı mektubuna, Denктаş aynı gazetede 16 Nisan 1964 tarihindeki “*Kıbrıs'ta İşlenen Hatalar*” başlıklı yazıyla yanıt veriyordu. Konuyla ilgili ayrıntılar için bkz. **Poli**, 3 Nisan 2011, s.22-23.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960-63 SÜRECİ-KIBRIS CUMHURİYETİ

A. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN İLANI VE RUMLARIN CUMHURİYET'E BAKIŞI

Kıbrıs Cumhuriyeti, 15 Ağustos'u 16 Ağustos'a bağlayan gece, Lefkoşa'da 21 pare top atışıyla, Vekiller Konseyi binasında yapılan törenle ilan edildi⁴²⁹. İlgili evrakların Makarios, Dr. Küçük, Vali Foot, Türkiye adına Başkonsolos Vecdi Türel ve Yunanistan adına Büyükelçi Hristopoulos tarafından imzalanmasından sonra ilk konuşmayı yeni devletin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios yaptı. Konuşmasında, “İlgili tüm taraflar arasında samimi ve sıkı işbirliği yapılması, Ada'nın Elen ve Türk sakinlerinin milli, manevi ideal ve geleneklerine karşılıklı takdir ve hürmet gösterilmesi gerektiği” şeklinde ifadeler bulunan Başpiskopos'un⁴³⁰, aslında “manevi ideal” olarak vurguladığı ifadenin yüzlerce yıl peşinden koştukları “Enosis İdeali” olduğu çok kısa bir zaman sonra ortaya çıkacaktı. Gerçekten de Cumhuriyet'in Cumhurbaşkanı Makarios, Türk ve Rum Toplumlarının siyasal eşitliğine ve ortak egemenlik haklarına dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yaratan antlaşmalara attığı imzaların mürekkebi kurumadan, “Cumhuriyet, bizim için Enosis'e sıçrama tahtasıdır” diyordu⁴³¹. Aslında Başpiskopos'un ve Rumların bağımsızlığı kabul etmelerindeki temel düşünce, o günkü dünya konjonktürü içerisinde Enosis'i gerçekleştiremeyeceklerini görmeleri ve bağımsızlığı Enosis'e giden en emin yol olarak değerlendirmeleridir. Bu durumu Prof. Xydis'in “İsteksizce kurulan Cumhuriyet ilan edildikten sonra, Kıbrıs sorunu yeni bir aşamaya girdi. Görünen o ki, eski sirke yeni bir kaba aktarıldı” ifadeleri en iyi şekilde özetlemektedir⁴³². Nitekim 28 Temmuz 1960 günü Cumhurbaşkanı Makarios'un basına yaptığı açıklama, 1960 antlaşmalarına bakış açılarını göstermesi bakımından çok ilgi çekidir; “Anlaşmalar gaye değildir. Onlar geleceği değil, bugünkü durumu gösterir. Rum halkı milli davasını sürdürecektir ve kendi geleceğini kendi arzusuna göre şekillendirecektir. Zürih ve Londra Antlaşmalarında olumlu unsurlar olduğu gibi olumsuz unsurlar da mevcuttur. Rumlar olumlu unsurlardan yararlanacak, olumsuzları bir kenara atacaktır” diyen Başpiskopos⁴³³, henüz Cumhuriyet'in ilanının üzerinden bir aydan az bir zaman geçmeden bu kez de, *New York Herald Tribune* Gazetesi'ne yaptığı açıklamada; “İlhak davası olmamıştır. İlhakın unutulmuş olduğunu söyleyemem” ifadeleriyle gerçek amaçlarını açıklamış oluyordu⁴³⁴. Zaten, 1950 yılında Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskopos'u olarak

⁴²⁹ **Ulus**, 7 Nisan 1959.

⁴³⁰ Gazioglu, a.g.e.,1960, s. 211-212.

⁴³¹ Ahmet Tolgay, **Fırtına ve Şafak**, KTMD Yayını No:8, 1998, Lefkoşa, s. 77.

⁴³² Stephen G. Xydis, **Cyprus, Reluctant Republic**, The Hague, 1973, s. 519.

⁴³³ Asım Uyguroğlu (Tnk. Kur. Bnb.), **Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü, Yarını** (Kur. Tezi), Harp Akademileri K.lığı Yayını, İstanbul, Mayıs 1995, s. 19-22.

⁴³⁴ **New York Herald Tribune**, 27 Eylül 1960; **Kıbrıs'ta Barışa** Engel ENOSİS, KTFD Enformasyon Dairesi Belge Yayınları No:10, Eylül 1982, s.11.

seçildiğinde, “*Ulusal bağımsızlığımızın doğuşu için çalışacağıma ve Kıbrıs’ı anavatan Yunanistan’a ilhak etme siyasetimizden hiçbir zaman vazgeçmeyeceğime kutsal kitap üzerine ant içerim*”⁴³⁵ diyerek Enosis yemini etmiş ve bu maksatla, günahsız insanları acımasızca öldüren bir terör örgütünün kurulmasını sağlamış bir din adamının, Kilise Başpiskoposu’nun, ayrı dinlere sahip iki toplumdaki oluşan bağımsız bir devletin yönetiminin en üst noktasına, Cumhurbaşkanlığı’na getirilmesi, üzerinde dikkatle durulması gereken bir başka konu olarak görülmektedir. İngiliz yazar John Reddaway’ın “*Anlaşmaları imzalayan Makarios’un ve onunla işbirliği yapan hımpaların bu anlaşmaları uygulamaya niyetleri olup olmadığı tartışma konusu yapılmıştır... Kısa bir süre sonra anlaşılacaktır ki, dille yapılan yemin, kalben de yapılmamıştır*” sözleri de konuya açıklık getirmesi bakımından önemlidir⁴³⁶.

Cumhuriyet’in yapısı dengenin var olmasına dayanıyordu. Bu sebeple iki taraf da iyi niyetli hareket etmek durumundaydı. Ancak Rum tarafı bu dengeli yapıyı, sadece kendi çıkarlarını koruyarak, Türk tarafının veto hakkını engellemeye çalışarak, Anayasa ve yasalara uymayarak, Anayasa, kanun ve Cumhuriyet’i fiilen ortadan kaldırma yoluna gittiler.

Bu yöndeki çabalar, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni “*Enosis yolunda bir ara rejim*” olarak gören Rum basını tarafından da destekleniyordu. Alitia gazetesi Cumhuriyet’in ilanının hemen ertesinde, “*Cumhuriyet’in ilanı yeni bir raundun başlangıcıdır. Rum Toplumunu, nihai hedefe varmak için mücadeleye devam edecektir. Kader daima cesurların yardımcısıdır, zaferi kazanmasını bileceğiz*” şeklindeki yayınıyla, amaçları yolunda kamuoyu oluşturma görevini yerine getiriyordu⁴³⁷.

Aynı şekilde AKEL Partisi Genel Sekreteri Ezekais Papayannu da, 22 Ağustos 1960’da düzenlediği basın toplantısında, “*Zürih ve Londra Antlaşmalarının Kıbrıs halkına empoze edildiğini ve hiçbir antlaşmanın sonsuza dek devam etmeyeceğini, bu nedenle bu antlaşmaların da değiştirilebileceğini*” belirterek, Rum tarafının görüşlerini dile getiriyordu⁴³⁸.

B. ÜÇ YILLIK CUMHURİYET VE SORUNLARI

Kıbrıs Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 31 Ağustos 1960 günü ilk toplantısını Cumhurbaşkanı Makarios’un başkanlığında ve Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük’ün katılımıyla yaptı. 20 Eylül’de de Kıbrıs Cumhuriyeti’nin BM’e üyeliği görüşülüp kabul edildi. Bu görüşme öncesinde bir kısım Rum liderleri ve örgütleri, BM Genel Sekreteri’ne telgraflar göndererek, “*Kıbrıs Antlaşmalarının, Kıbrıs halkının onayına sunulmadığını ve dıştan empoze edildiğini*” bildirdiler. Bu gelişmeyi, Kıbrıs Rumları’nın Cumhuriyet’i yıkmak ve antlaşmaları değiştirmek için bir gün harekete geçeceğinin bir işareti olarak değerlendiren ve Enosis

⁴³⁵ Kıbrıs’ta Barışa Engel ENOSİS, s.10; **Cyprus Problem: Why No Solution**, 1997, Public Relation Dept. of the TRNC Ministry of Foreign Affairs and Defence, Nicosia, 1997, s. 21.

⁴³⁶ John Reddaway, **Burbened with Cyprus, the British Connection**, London, 1986, s. 124.

⁴³⁷ **Halkın Sesi**, 23 Ağustos 1960, 21 Ağustos 1960 tarihli Alitia gazetesinden naklen.

⁴³⁸ **A.g.e.**, 23 Ağustos 1960.

mücadelesinin yeniden başlayacağından kaygı duyan Kıbrıs Türk Liderliği adına Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, 21 Eylül’de BM Genel Sekreteri’ne bir telgraf çekerek, “*Rumların yeniden tehlike ve iç savaş tohumları ekmeye başladıkları*” uyarısında bulundu⁴³⁹.

1. EKONOMİK SIKINTILAR

Yeni Cumhuriyet döneminde Kıbrıs Türk Toplumunun açmazlarından birini de ekonomik sıkıntılar oluşturuyordu. Türk Toplumunun 1958-1960 yıllarında başlattığı “*Türk’ten Türk’e*” kampanyası, Cumhuriyet’in kurulmasıyla etkisini yitirmişti. Rumlarla ilişkilerin gelişeceği, karşılıklı alışverişin artacağı şeklinde iyimser düşünce içine giren birçok Kıbrıs Türkü, Rumların daha kaliteli mallar sattıkları düşüncesine de kapılarak Türk işyerleri, lokantaları, eğlence yerleri yerine Rumlara ait işyerlerine ilgi gösterince, Türk tarafında ekonomik sıkıntı daha da şiddetli şekilde kendini gösterdi ve konu ile ilgili olarak Kıbrıs Türk basınında uyarıcı yazılar çıkmaya başladı. Türk Toplumunun Zürih ve Londra Antlaşmalarında kazandığı hakların ekonomik kalkınma olmadan korunamayacağı ve kaybedileceğini her fırsatta vurgulayan Türk Cemaat Meclis Başkanı Rauf Denктаş, *Hürriyet* Gazetesi’ne verdiği ve *Halkın Sesi* Gazetesi’nde yayınlanan demecinde, Kıbrıs’ta Türklerin Rumlara oranla nüfusun dörtte birini oluşturduğunu, ekonomik alanda ise bu oranın yirmi beşte bir olduğunu, Rumların bu ekonomik dengesizlikten yararlanarak Türk Toplumunu üzerinde siyasi baskıya hazırlandığını, Türkiye’den acilen ekonomik yardım gelmezse bu mücadelenin vahim sonuçlar yaratabileceğini, antlaşmaları Türkiye’den azami yardım yapılacağı vaadi ile kabul ettiklerini, ekonomik mücadelenin kazanılması halinde ‘Kıbrıs davasını kazandık’ diyebileceklerini, yardım yapılmazsa, Zürih’te kazandıklarını kaybedebileceklerini ve kansız bir Girit olayıyla karşı karşıya kalacaklarını belirterek konunun önemine dikkat çekiyordu⁴⁴⁰. Denктаş’ın demecindeki “*Antlaşmaları Türkiye’den azami yardım yapılacağı vaadi ile kabul ettikleri*” ifadesi de Kıbrıs Türk Liderliği’nin Cumhuriyeti ne şekilde kabul ettiklerini belirtmesi bakımından önemlidir.

2. KAMU HİZMETLERİNDEKİ 70-30 ORANI’NIN UYGULANMASI

“*Kamu Hizmetlerindeki 70-30 Oranı*”nın uygulanması, Cumhuriyet’in sorunlarından bir diğerini oluşturdu. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda devlet dairelerinde Türklerin oranı Rumlara göre %10 idi. Oysa Anayasa’da bu oran %70 Rum, %30 Türk olarak belirlenmişti. Rumlar, Türklere tanınan bu hakkı, 1960 nüfus sayımındaki %77,7 ve %18 nüfus oranını öne sürerek kendilerine haksızlık yapıldığı şeklinde değerlendiriyor ve uygulamamakta direniyorlardı ve bu gerekçeyle açık bulunan memurluklara Rumları atamaya başladılar. Türkler ise, Anayasa’nın kendilerine tanıdığı bu hakkın uygulanmasındaki kararlılıklarını her fırsatta dile getiriyorlardı. 12 Ekim ve 21 Ekim 1960 tarihli *Halkın Sesi* Gazetelerinde manşet olan konuyla ilgili yazılarda, söz konusu oranın uygulanmasında zorluk çıkarılması halinde iki cemaat arasındaki ilişkilerin arzu edilen bir duruma gireceği,

⁴³⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964*, Ankara, 2003, s.8-9.

⁴⁴⁰ A.g.e., s.16-17.

Anayasa'nın bu konudaki maddelerini değiştirmeye kalkışmanın Anayasa'yı parçalamak demek olacağı vurgulanıyordu. Aslında, Cumhuriyet'in ilanından önce, 4 Temmuz 1960'da konuyla ilgili olarak bir toplantı yapan Dr. Küçük ve Makarios, kamu hizmetlerindeki bu oranın 5 Ocak 1961 tarihine kadar uygulanması konusunda anlaşmışlardı. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra çoğunluğu Rum üyelerden oluşan Kamu Hizmetleri Komisyonu, bu uygulamayı askıya almıştı. Ahmet C. Gazioğlu'na göre bu oranı uygulamamakla Makarios ve Rum liderlerinin amaçları, ilgili garantör ülkelerle dünya kamuoyuna Anayasa'nın uygulanabilir olmadığını kanıtlamak, böylece devletin sorunsuz ve rahat işleyişinin önünü açmak için 'Türlere fazladan haklar tanıyan bu tür maddelerin değiştirilmesi gerektiği' hususunda genel bir görüş birliği oluşturmak ve Anayasa'nın işlerliği olmadığını göstererek Anayasa'yı kendi istemleri doğrultusunda değiştirmektir⁴⁴¹. Kabul edilmesi için Türk ve Rum üyelerin ayrı ayrı onayını gerektiren vergi yasalarının çıkarılmasının 1961 yılında Türk Meclis üyeleri tarafından engellenmesi üzerine oluşan gergin ortamı gidermek adına Yunanistan, İngiltere'nin Kıbrıs Türk tarafına telkinde bulunabilmesi için girişimde bulundu ve Atina'daki İngiliz Büyükelçisi'yle görüşen Yunan Dışişleri Bakanı, vergi yasasının onaylanması sorununun kamu hizmetindeki 70-30 oranının uygulanması ile giderilebileceği görüşünde olduklarını bildirdi⁴⁴². Ancak, Yunanistan'ın bu önerisine ve Türklerin vergi yasasını onaylamalarına karşın Rum tarafı söz konusu oranı uygulamadı. Bu nedenle haksızlığa ve zarara uğradıklarını belirten 150'den fazla Kıbrıs Türkü 1961 yılında Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu⁴⁴³. Ancak, Rumların engellemeleri nedeniyle bu davalar ertelendi ve bir süre sonra da Anayasa Mahkemesi Başkanı Prof. Forsthoff'un istifası ile görüşülmesi olanağı ortadan kalktı. Mahkeme'nin işlemez bir duruma gelmesinden cesaret alan Rumlar, Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun Türk Üyeleri'ne söz hakkı bile tanımadılar ve onlara açıkça şu uyarıda bulundular; *"Artık 70-30 oranının uygulanmasını boş yere beklemeyiniz. Haklarınız nüfusunuz kadar, yani %18'dir. Cumhurbaşkanı Makarios'tan önce Anayasa'yı biz feshetmiş bulunuyoruz"*⁴⁴⁴. Kamu hizmetlerinde uygulanması Anayasa gereği olan bu oran, 1960 Anayasası'nın uygulanmayan birçok maddesi gibi kâğıt üzerinde kaldı.

---

⁴⁴¹ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 37.

⁴⁴² **FCO 371/160377**, From Athens to FO, 10 April 1961, telg. no:163; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 42.

⁴⁴³ Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından hazırlanan notlar, Kıbrıs'ta Türk Davası ve Rum Vahşeti, yayına hazırlayan Altay Sayıl, Lefkoşa, 1999, s. 26-27; Anayasa Mahkemesi, 11 Şubat 1959 tarihli Zürih Antlaşması'nın 6. maddesindeki Temsilciler Meclisi'nin oluşumu ile ilgili bölümde, "Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanan bir Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan oluşacak Yüksek Anayasa Mahkemesi..." ifadesiyle geçmektedir. 1960 Kıbrıs Anayasası'nın 133-151. maddeleri de bu Mahkeme'nin kuruluş, işlev ve yetkilerini açıklamaktadır. Bu maddelere göre, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin üyeleri Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacak ve tarafsız üyesi aynı zamanda Mahkeme Başkanı olacak ve iki oya sahip bulunacaktı. Alman Hukukçu Prof. Dr. Forsthoff'un başkanlığında, Türk üye Necati Münir Ertekün ve Rum üye Mihail Triantafillidis'den oluşan Mahkeme, 1960 yılı Ekim ayında açıldı.

⁴⁴⁴ A.g.e. s.31'den aktaran Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.42.

3. AYRI BELEDİYELER

Kıbrıs'ta Cumhuriyet döneminde bir başka ve belki de en önemli anlaşmazlık unsuru “*ayrı belediyeler*” konusu idi. Gerçekte EOKA teröründen dolayı büyük şehirlerde Türk ve Rum bölgeleri kesin olarak ayrılmış olduğundan, 1958 yazından beri fiili olarak Türk belediyeleri faaliyette idi. Zürih Antlaşması'nın 20. maddesi ayrı belediyelerin kurulmasını öngörüyor ve şunları içeriyordu;

“Kıbrıs'ın en büyük beş kasabasında, buralarda oturan Türkler tarafından ayrı belediyeler kurulacaktır. Bununla beraber;

a. *Bu kasabaların her birinde, birlikte yapılacak işlerin yerine getirilmesini gözetim altında tutacak ve denetleyecek bir koordinasyon komisyonu kurulacak ve bu komisyon, işbirliğini gerektiren konularla uğraşacaktır. Bu komiteler her kasabadaki Rum belediyesi tarafından seçilen iki, Türk belediyesi tarafından seçilen iki üye ile iki belediye tarafından birlikte kararlaştırılacak bir başkandan oluşacaktır.*

b. *Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, dört yılın sonunda en büyük beş kasabadaki ayrı belediyelerin bu şekilde devam edip etmeyeceği hususunu gözden geçirecekler.*

Diğer yerel bölgelere gelince, buralardaki belediyelerin, mümkün olduğu kadar iki toplumun orantılı olarak temsil edilmeleri esasına göre oluşturulmaları için özel düzenlemeler yapılacaktır”.

Zürih Antlaşması'nın adı geçen maddesi hükümlerine göre hazırlanan Cumhuriyet Anayasası'nın 173ncü maddesi de ayrı belediyeler konusuna ayrılmıştı. Kıbrıs Türk tarafının bu konuya özel önem vermesinin gerekçesi de, sömürge döneminde, Rum belediye başkanlarının belediye meclislerindeki Rum üyelerin çoğunluğuna dayanarak, Ada'nın her tarafındaki Türklere ait tarihi eserleri, cami, mescit ve türbeleri, şehit mezarlarını ortadan kaldırmak, kasabaların Türk kesimlerini sefalet içinde ve belediye hizmetlerinden yoksun bırakmak için aldığı kararlardan, yaptığı ayrımcı uygulamalardan kurtulmak ve kendi kesimlerinde bu işlerin sorumluluğunu yüklenmek istemesinden kaynaklanıyordu⁴⁴⁵. Konunun hem Türkiye, hem de Kıbrıs Türkü açısından önemini, Londra Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra, İstanbul'da kendisini ziyarete gelen İngiliz Başkonsolosu'na, Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu'nun söylediği, “*ayrı belediyelerle ilgili adımların derhal atılması gerektiği, bunun yapılmasıyla Türk tarafının çok önem verdiği dengenin korunacağı hususunun belirlenmiş olacağı*” ifadelerinden bir kez daha anlayabiliyoruz⁴⁴⁶.

Ancak, Anayasa'da da belirtilen ayrı belediyelerin kurulmasına Rum tarafı kesinlikle karşı çıkıyordu. Rum liderliğine göre Türk ve Rum bölgelerinin sınırları iç içe geçmiş olduğundan belediyelerin ayrılması olanaksızdı. Ayrıca, söz konusu beş kasabada Türklere nüfusu ve ödedikleri belediye vergisi, ayrı belediyelerin sağlayacakları hizmetleri karşılamaya yeterli değildi. Bununla birlikte, adı geçen

⁴⁴⁵ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.223.

⁴⁴⁶ FO 371/144619-173-607, 27 February 1950, telg. no: 48; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 224.

kasabaların Türk tarafında bulunan bazı Rum işyerlerine Türk yetkililer ağır vergiler koyabilirlerdi⁴⁴⁷.

Cumhuriyet Anayasası ve Zürih Antlaşması gereği, beş kasabada ayrı belediyelerle ilgili yeni yasa yapılması gerekirken, Rumların buna yanaşmaması nedeniyle ayrı belediyeler, çalışmalarını Cumhuriyet'in ilan edildiği Ağustos 1960 tarihinden Aralık 1962'ye kadar, İngiliz Yönetimi'nin geçici belediyeler yasasının kısa sürelerle sekiz kez uzatılması şeklinde sürdürebilmişlerdi.

Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatıyla, 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde Ankara'ya yaptığı resmi ziyaret sırasında Başbakan İnönü ve ilgili bakanlar tarafından özellikle anayasa değişikliği girişimlerinden kaçınması konusunda kesin bir dille uyarılmıştı. Makarios da Anayasa'yı değiştirme niyetleri olmadığını, böyle bir şey olduğu takdirde her şeyden önce Ankara'ya gelerek Türk hükümeti ile müzakere edeceğini ve ondan önce herhangi bir şey yapmayacağını belirtmişti⁴⁴⁸. Ancak, bu ziyaretin ardından, 2 Ocak 1963'de tüm Rum ve Türk belediyelerini feshederek, 1950 tarihli bir sömürge yasası uyarınca belediyeleri "Gelişme Alanları" ilan etti ve Gelişme Encümenlerinin yetkisine, yani Rumların denetimi altına soktu⁴⁴⁹.

Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Erkin, Ocak ayının başlarında Yunan Büyükelçisi aracılığıyla Yunan Dışişleri Bakanı Averof'a, Kıbrıs'taki gelişmeleri Garanti Antlaşması'nın IV. maddesine uygun olarak görüşmek üzere İstanbul veya Dedağaç'ta bir araya gelmeyi önerdi. Ancak Averof, Yunanistan'ın Anayasa ile kurulan düzenin devamından yana olduğunu belirtmekle birlikte, şu aşamada Garanti Antlaşması'nın IV. maddesindeki danışma sürecinin başlatılmasının siyasi gerginliği artıracığı düşüncesiyle Erkin'in görüşme teklifini reddetti⁴⁵⁰.

6 Ocak 1963'de de Dr. Küçük ve Denктаş, Kıbrıs'la ilgili değerlendirmeler yapılması amacıyla Ankara'ya davet edildi. Bu ziyaretin başlangıcında, Kıbrıs Türk heyeti ile görüşen Başbakan İsmet İnönü, heyetin sözcülüğünü yapan ve konuşmasında Kıbrıs ile ilgili değerlendirmeleri aktaran ve bu arada ayrı belediyeler konusunu da anlatan Denктаş'ın sözleri karşısında hayretini gizleyemedi. Çünkü Kıbrıs Türk liderlerinin yazdıkları raporlarla, Büyükelçilik aracılığıyla Ankara'ya ilettiklerini düşündükleri değerlendirmeleri ilk kez duymaktaydı. Kıbrıs konusunda Kıbrıs Türk Liderliği ile Ankara arasındaki kopukluğu veya daha iyimser bir ifadeyle eksik bilgilendirmeyi gözler önüne sermesi bakımından önemli olan bu olayı Denктаş şu sözlerle ifade ediyor; "...Heyetin sözcülüğünü ben yapıyordum. Söylediklerim kısaca şöyleydi: Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalandıktan hemen sonra Rum liderliği bu anlaşmaları bozmak için hazırlık içine girmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen 18 ay içinde Rumların bu hazırlıklarını

⁴⁴⁷ Xydis, a.g.e., s.458.

⁴⁴⁸ FO 371/160184, Sir Bernard Burrows'dan Londra'ya Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 22 ve 24 Kasım 1962 tarihli telgraflar; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 151.

⁴⁴⁹ A.g.e., s. 152.

⁴⁵⁰ FO 161/29, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 13 nolu ve 10 Ocak 1963 tarihli telgraf.

yakından izleyerek ve değerlendirek günü gününe olayları ve gelişmeleri Türk Hükümeti'ne duyurduk. Verdiğimiz bilgiler itibar görmedi, aksine 'anlaşmaları bozacak bir klikin başı olduğumuz' varsayımıyla sesimizi tüm ilgililerin duymasına engel olundu... Cumhuriyet'in ilanından sonra Makarios'un, anlaşmaları ortadan kaldırmak siyaseti daha da belirgin bir hal aldı. Silahlanma haberleri yoğunlaştı. Makarios ve diğer liderler, yaptıkları açıklamalarla, 'nihai milli hedefe' varmak kararlılıklarını sık sık tekrarladılar; Anayasa'da Türklere verilmiş olan hakları uygulamamak için ellerinden geleni yaptılar, hakkımızı aramak da suç oldu ve maalesef bunu böyle addedenler arasında TC Büyükelçiliği de vardı. Neticede Makarios ayrı belediyeler ile ilgili Anayasa tedbirlerini ortadan kaldıracak bir tutum içine girmiş bulunuyor, tek yanlı emirlerle belediyeleri idare edecek 'heyetler' oluşturmaktadır. Bu Anayasa'nın temel maddelerinden birini fütursuzca ihlaldir ve bunun arkası gelecektir de. Tahminimize göre Makarios şimdiki rejim altında ikinci bir seçime gitmeyecektir. 1965 seçimlerinden evvel zecri adımlar atarak büyük bir kriz yaratacaktır. Rumlar esas milli hedefleri olan Enosis'ten vazgeçmiş değillerdir. Yeni bir oldubitti ile karşılaşabiliriz"⁴⁵¹. Denктаş'ın konuşmasını hayretle dinleyen Başbakan İsmet İnönü, "Söylenenler doğru ise durum vahim Sayın Bakan" ifadeleriyle Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e şaşkınlığını dile getirir. Bakan'ın verdiği "Bunlara ilk defa muttali oluyorum Sayın Başbakanım" yanıtı ise Denктаş'ı şaşırtır ve yıkar. Sonrasını Denктаş şu sözlerle aktarıyordu; "Hayretler içinde kalmıştım. Raporları günü gününe Büyükelçiliğe, TMT Komutanlığına ve Alay Komutanlığına vermekteydim. Çoğu kez bunları zamanında yetiştirmek için öğle yemeğine de gitmezdim. Sonradan öğrenecektim ki, TC Büyükelçisi bunlara gereken önemi vermediği için bu raporlar bekletilir ve birkaç ay sonra kurye içinde gönderilirdi. Bizim çok önemli addettiğimiz raporlara da şerh düşer, 'güvenilir haber değildir' derdi. Bir tanesine 'bunları yazanların siyasi hırsları çok, siyasi bilgileri yok' notunu düşmüştü..."⁴⁵².

⁴⁵¹ Denктаş, a.g.e., 1994, s.24-26.

⁴⁵² Rauf Denктаş, burada yazılı olan ifadeleri, kendisiyle Lefkoşa'daki ofisinde, 22 Nisan 2011 tarihinde, rahatsızlanmadan önceki son görüşmemizde bana da birebir anlatmıştı. O gün kaydetmiş olduğum ses kayıtlarının çözümünde de mevcut olduğu gibi, kendisine sorduğum; "Ankara'ya raporların gitmediğini sonradan nasıl öğrendiniz?" soruma şu cevabı veriyordu; "Ben Hariciye'de (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, TBG) Kıbrıs Dairesi'nde çalıştım. Orada görüyorum. Hem yazdığım raporları, hem de Kıbrıs'la ilgili gelen kriptoları görüyorum... Evet, sonradan öğrendik ki, kriptoyla gitmeyen bilgiyi üst makam bilmezmiş, görmezmiş. Alt makam torbayla, kuryeyle giden şeyleri parafe eder, dosyalar. Nasıl ki ben orada çalışırken sonradan, benim yazdığım raporlara (Dırvana'nın) düştüğü notları gördüm. Adam diyor ki, 20 kişinin imza ettiği, 64'de başlayacak hareket diye raporumuz var, altına adam not düşmüş, diyor ki, 'bunları yazanlar, imzalayanlar politik ihtirasları çok, bilgileri yok, kaale alınmaması...'." Nitekim Denктаş, Ankara'daki görüşmede kendisinin anlattıkları karşısında Başbakan İnönü'nün ilk defa bilgisi olduğu için şaşırmasının da, Türk liderliğinin Kıbrıs'taki önemli gelişmeleri bildirdiği Büyükelçi Dırvana tarafından önem verilmeyerek, kriptoyla değil de, kuryeyle gönderilmesinden kaynaklandığını ve gelişmelerin ciddiyetinden yeterince bilgisi olmayan Ankara'nın müteakip gelişmeler karşısında hazırlıksız yakalandığını belirterek şunları söylüyordu; "...ve hazırlıksız yakalanıyorlar. Onun için mecbur oluyorlar, aman barış olsun, problem olmasın, istiyorlar."

Toplantı sonunda Başbakan İnönü, Dr. Küçük ve beraberindeki heyete, Makarios'un belediyelerle ilgili yasadışı tutumunu Anayasa Mahkemesi'ne götürmeleri önerisinde bulunur. Denктаş'ın "*Davayı kazansak da Makarios mahkemenin kararını dinlemeyecektir, o zaman ne yapacağız?*" sorusuna İnönü, Makarios'un bir devlet başkanı olduğunu hatırlatarak, "*Devlet Başkanı kendi Anayasa Mahkemesi'nin kararını nasıl tanımaz?*" diyerek yanıt veriyor ve ekliyordu, "*böyle bir şey olursa çok vahim neticeler meydana gelir ve Makarios bunlara katlanmak zorunda kalır... Siz dava açınız ve mahkemenin neticesine göre bir değerlendirme yaparız*". Oysa Makarios'u bilen bir kişi olarak konuşan Denктаş'a göre, Makarios, hedefi tayin etmişti ve bu hedefe varmak için her şeyi göze almıştı. Makarios, milli hedef dediği Enosis için kilisede adam öldürenleri bile kınamaktan kaçınmış bir kişiydi. Belediyelerle ilgili davranışı bu hedefe yönelikti. Denктаş'ın ifadesiyle "*Büyük Devlet Adamı İnönü, Kıbrıs Devleti'nin başı olan Makarios'u devlet adamlığı ölçüleri ile ölçüyordu*"⁴⁵³.

Bu ziyaret sırasında, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın 8 Ocak günü Dr. Küçük onuruna verdiği yemeğe katılan İngiliz Büyükelçisi, Türkiye'nin ayrı belediyeler konusundaki görüşlerini, Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'in yemekte kendisine söylediği, "*Makarios'un ayrı belediyeler konusundaki tutumununun Zürih ve Londra Antlaşmalarını ortadan kaldırmaya yönelik bir adım olduğu, Başpiskopos'un Türkleri bir oldubitti ile karşı karşıya bırakmaya çaba gösterdiği, fakat bunun asla kabul edilmeyeceği*" sözlerini içerecek şekilde Londra'ya bildiriyordu. İngiliz Büyükelçisi, Türk tarafının tüm bu olumsuzluklara karşın, uzlaşma için Anayasa'ya uygun olarak bir eşgüdüm komitesi kurulmasını öngördüğünü ve bu komitenin çalışmasının başarılı olması halinde belediyeleri yeniden birleştirmenin yolunun açılmış olacağını, bunu yapmadan Türk tarafına bir çözüm empoze etmenin olası olmadığını da ekliyordu⁴⁵⁴.

Ankara dönüşü, Yüksek Anayasa Mahkemesi'nde, İnönü'nün de isteği doğrultusunda Kıbrıs Türkleri tarafından, Kıbrıs Bakanlar Kurulu'nun, ayrı belediyelere el koyma kararı aleyhine üç dava açıldı. Aynı şekilde Kıbrıs Temsilciler Meclisi Rum üyeleri tarafından da, Türk Cemaat Meclisi aleyhine bir dava açıldığını görmekteyiz.

Anayasa Mahkemesi'nde bu davalar sürerken, Dışişleri Bakanı Erkin, Şubat başında konuyla ilgili İngiliz görüşlerini iletmek için kendisiyle görüşmeye gelen İngiliz Büyükelçisi'ne "*durum çok daha ciddi bir hal almadığı sürece Garanti Antlaşması'na başvurmayı düşünmediklerini, Makarios'un çok kaypak olduğu için Türkiye'nin ihtiyatlı davranma gereği duyduğunu*" söylüyordu. İngiliz Büyükelçisi'nin 15 Şubat tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Genel Müdürü Turan Tuluy ile yaptığı görüşmede, Tuluy Türk Hükümeti'nin o dönemdeki mevcut sorunlar hakkındaki görüşünü Büyükelçi'ye aktarıyordu. Özetle Türkiye'nin görüşü, Makarios'un aslında hayati öneme sahip olmayan birçok konuda

⁴⁵³ Denктаş, a.g.e., 1994, s.24-26.

⁴⁵⁴ **FO 371/168965-XC 14311**, 9 Ocak 1963 tarihinde Ankara'dan Londra'ya gönderilen 20 nolu telgraf; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 232.

anlaşmazlık çıkarması ve uzlaşmaz bir tutum sergilemesinin, mevcut Anayasa'nın uygulanabilir olmadığı konusunda kamuoyuna görüntü vermek ve Anayasa'yı kendi istekleri doğrultusunda yeniden dizayn ederek, Kıbrıs Türkü'ne Anayasa'nın verdiği hakları geri almayı amaçladığı şeklindeydi ve bunu engellemek için de yapılacak tek şey anlaşmazlıklarda mevcut Anayasa'nın belirttiği hususların uygulanmasını sağlamaktı⁴⁵⁵.

Bu arada, Mart ayında Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Roma'da İtalyan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede, Kıbrıs'taki gelişmelerin Türkiye'yi yakında mevcut antlaşmaların kapsamı dışında bazı ciddi önlemler almaya zorlayacağı uyarısında bulunması, Atina'yı ve Yunan Dışişleri Bakanı Averof'un konuyu ilettiği İngiltere'yi endişelendirdi. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir D.Allen konuyu hükümetine çektiği telgrafla; "*Türk Hükümeti'nin belediyeler konusunda, Anayasa ile Kıbrıs Antlaşmaları'na tam olarak uyulmasında ısrar ettiğini, bu konuda bir müdahalede bulunmak gerekirse bunu da yine anlaşmalar çerçevesinde yapmayı düşündüğünü, yani Türkiye'nin Garanti Antlaşması'na başvuracağını*" ifade ederek bildirdi⁴⁵⁶.

Bu arada Makarios, 27 Mart günü *Kıbrıs Haber Ajansı*'na verdiği mülakatta, Anayasa Mahkemesi'nin Rumların aleyhinde bir karar alması halinde bunu tanımayacağını belirterek, "... *Anayasa'nın vecibeleri ne olursa olsun, belediyelerin ayrılması kabili tatbik değildir. Eğer Türkler benim, birleşik belediyeler teklifimi kabul etmezlerse, hâsıl olacak teşevvüşü önlemek ve halka belediye hizmetlerini sağlayabilmek için, hükümetin, belediyelere ait yetki ve vazifeleri eline almasından başka çare göremiyorum...*" ifadelerini kullanıyor ve belediyeler konusunun tamamıyla bir iç mesele olduğunu ve dışarıdan hiçbir devletin buna karışmaya hakkı olmadığını, Kıbrıs Devleti'nin onayı olmadan Garanti Antlaşması'nın uygulamaya konulmasının BM Anayasası'na aykırı olacağını söylüyordu. Ayrıca 31 Mart'ta EOKA'nın yıldönümü nedeniyle yine kışkırtıcı bir konuşma yapıyor ve Makarios'un bu konuşması, The Times Gazetesi'nin 5 Nisan 1963 tarihli sayısında "Kıbrıslı Rumların hedefi halen Enosis'tir" başlığı ile veriliyordu⁴⁵⁷.

Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 3 Nisan 1963'de, TBMM'de, Kıbrıs Rum basını ile sorumlu Rum idarecilerinin ciddi ikazlara rağmen tahrik edici beyan ve davranışlarını devam ettiklerine dair bir konuşma yapmak üzere gündem dışı söz alıyordu. Erkin, Makarios'un bu sözlerine yanıt verecek şekilde yaptığı konuşmada ayrı belediyelere özel vurgu yaparak, belediyeler konusunda kayda değer olumlu bir gelişme olmadığını, Anayasa Mahkemesi'nde, Kıbrıs Türkleri tarafından, Kıbrıs Bakanlar Kurulu'nun, ayrı belediyelere el koyma kararı aleyhine üç, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Rum üyeleri tarafından da, Türk Cemaat Meclisi aleyhine bir dava açıldığını, haklarından emin olan ve anlaşmazlığın hukuk yolları ile çözümlenmesini arzulayan Türkiye ve Kıbrıs Türkleri'nin,

⁴⁵⁵ Gazioglu, a.g.e, 2003, s. 235.

⁴⁵⁶ FO 371/168966-XC 14311, Ankara'dan Londra'ya gönderilen 23 Mart 1963 tarihli ve 325 nolu telgraf; Gazioglu, a.g.e, 2003, s. 240.

⁴⁵⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 15, Toplantı 2, 66. Birleşim, 3-4-1963, s. 133.

Mahkeme'nin kararını soğukkanlılık ve sessizlikle beklerken, Kıbrıs Rum basını ve hatta sorumlu Rum yöneticilerinin tahrik edici, hak ve hukuku reddeden açıklama ve davranışlarına, yapılan tüm uyarılara rağmen devam etmekte olduklarını belirtmişti. Makarios'un son olarak 27 Mart günü *Kıbrıs Haberler Ajansı*'na verdiği, "*Anayasa Mahkemesi kararını uygulamayacakları*" ve "*askıdaki meselelerimiz, bizim iç meselelerimizdir*" şeklindeki açıklamaları ile 31 Mart günü EOKA'nın yıldönümünde yaptığı kışkırtıcı konuşmaya da değinen Erkin, bu konudaki görüşünü "*Kıbrıs Devleti'nin en yüksek sorumlu mevkiini işgal eden ve Anayasa'yı sadakatle uygulayacağına dair yemin etmiş bulunan bir şahsiyetin, yapılan ikazlara rağmen, bizzat kendi imzasını inkârdan çekinmeyerek bu kabil, düpedüz, hukuk dışı sözler sarfına devam eylemesi, Kıbrıslı Rum idarecilere hâkim olan tehlikeli zihniyeti bir defa daha en açık şekilde ortaya koymuş bulunmaktadır*" ifadeleriyle dile getirmiş ve şayet Rum yöneticiler imzaladıkları uluslararası anlaşmaları ve Anayasa'yı çiğnemek konusunda kararlı iseler, Türkiye Cumhuriyeti'nin de, anlaşmaların ve Anayasa'nın tamamıyla uygulanmasını sağlamak ve Türk haklarını saklı tutmak konusunda kararlı ve azimli olduğunu vurgulamıştır. Makarios'un Enosis özlemini açıklayan sözleri karşısında, Enosis hayali peşinde koşmanın, geçmişte karşılaşılan büyük tehlike ve ıstırapları, tekrar fazlasıyla canlandırmak olacağını hatırlatan Dışişleri Bakanı Erkin, Kıbrıslı Rum liderlere, itidalli olmaya yönelik gayretlerine devam edeceklerini, ancak buna karşın, Kıbrıs Rumları'nın, hukuk dışı durumlar yaratmaya giriştikleri takdirde, bunun sonuçlarının sorumluluğunun da Kıbrıslı Rumlara ait olacağı uyarısını yapmış ve "*Yüz küsur bin kişilik aziz soydaşlarımızı yabancının keyfi idaresine terk edecek bir hükümet Türkiye'de hiçbir zaman mevcut olmayacaktır*" ifadesiyle bitirdiği konuşmasıyla Türkiye'nin anlaşmaların ve Anayasa'nın tamamıyla uygulanmasını sağlamak ve Türk haklarını korumak konusundaki kararlılığını vurgulamıştır⁴⁵⁸.

Erkin'in yapmış olduğu sert ve kararlı konuşma üzerine Ada'daki İngiliz Yüksek Komiseri ve ABD Büyükelçisi, Makarios'u uyarmak üzere kendisiyle bir görüşme yaptılar. Bu görüşmede Makarios, 31 Mart konuşmasının uygun sözcüklerle ifade edilmediğini, kendileri için Enosis rüyasından soyutlanmanın zor bir politik davranış olacağını takdir edilmesini, Enosis'in kendi hesabına artık ölmüş olduğunu, fakat Anayasa'nın bazı maddelerinin makul şekilde değiştirilerek işlerlik kazandırılması için kendisine zaman tanınmasını, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkını kullanma tehditlerinin yanlış olduğunu ve durumu daha da kötüleştirdiğini, ayrı belediyeler konusunda da Anayasa Mahkemesi kararını açıklayınca önce Dr. Küçük'le görüşeceğini, kabul etmesi halinde tekrar görüşmelere başlamak istediğini, hiçbir tek yanlı harekette bulunmayacağını belirtti. Ancak bilindiği gibi Makarios, Anayasa Mahkemesi kararını açıkladıktan sonra da yeni bir müzakere süreci başlatmadığı gibi, henüz Mahkeme kararını açıklamadan bu karara uymayacağını deklare etmişti⁴⁵⁹.

⁴⁵⁸ A.g.e., s.133-135.

⁴⁵⁹ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 244.

Rumların ayrı belediyeler konusundaki uzlaşmazlığının ekonomik ve pratik uygulama kaygılarından ziyade siyasi olduğunu değerlendiren ve İngiliz Sömürge Yönetimi'nin 1958'den beri faaliyette olan ayrı Türk belediyelerini tanıyarak onlara vergi toplama ve kamu hizmeti yapma yetkisi verdiğini söyleyen İngiliz Yönetimi Müsteşarı John Reddaway'a göre; "...Rumların bu konuda kasıtlı olarak ayak sürümekte olduğu doğrudur. Kıbrıs Rum siyasileri, o günlerde bu sorunu, makul çerçevesinin dışına çıkararak çok büyütmüşlerdi ve ayrı Türk belediyelerin, 'de-facto' Taksim'i oluşturacağı iddiasında bulunmaktaydılar. Nitekim bu sorun 1963'de Anayasa'nın ortadan kaldırılmasına yol açan belli başlı tartışma konularından biri olmuştur"⁴⁶⁰.

Kıbrıs'taki belediyeler tartışması ve uzlaşmazlığı, Atina ve Ankara'nın ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemekte ve her iki anavatan hükümetlerinin Ada'daki kendi toplumlarına ayrı ayrı destek vermeleri sonucu uzlaşma yolları da tıkanmaktaydı. Türkiye, Makarios'un tutumuyla ilgili olarak garantör ülkelerden olan İngiltere'nin daha açık ve net bir tutum ortaya koymasını ve gerekli girişimlerde bulunmasını istiyordu. Dışişleri Bakanı Erkin, bunu İngiliz muhataplarına her fırsatta dile getiriyor ve Makarios'un esas niyetinin antlaşmaları ve Anayasa'yı çiğneyerek Türklerin haklarını ortadan kaldırmak olduğu konusunda uyarıyordu. Bu uyarılardan birini de 13 Nisan'da kendisini ziyarete gelen İngiliz Büyükelçisi'ne yaptı ve ayrıca "*Makarios'un iyi niyet göstermesi ve uzlaşmacı bir tavır takınması halinde Türklerin müzakereye hazır olduklarını, zamanla aşamalı olarak belediyelerin birleştirilmesine de soğuk bakmadıkları*" mesajını verdi⁴⁶¹.

Bu gelişmeler karşısında İngiliz Hükümeti'nin siyaseti, garantör ülke olarak sorumluluklarını yerine getirmek yerine, sadece kendi egemen üslerinin en iyi koşullarda, engelsiz ve zorluklarla karşılaşmadan devamını ve çıkarlarının korunmasını gözetken bir siyasetti. Bu nedenle uzlaşmazlığın giderilmesinde Türk Hükümeti'nin daha ılımlı ve esnek davranması gerektiği görüşündeydi. Gerçekte İngiltere'nin Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda Kıbrıs'a yüksek komiser olarak atadığı ilk İngiliz temsilcisi Arthur Clark'ın görevlerinin ne olacağını belirten direktif yazısında da bunu kolayca görebiliyoruz⁴⁶². Bu direktifte, yüksek komiserin görevleri sayılırken, "*Birleşik Krallık Hükümeti'nin ve halkının izlediği siyasetin hedefinin ve gerçekleştirdiği gelişmelerin Kıbrıs hükümeti ve halkının yararına olduğu imajını yaratmak*" yer almakta ve Garanti Antlaşması, müdahale hakkı ve böyle bir durum karşısında ne yapılması konusunda da, "*a) Majeste Kraliçe Hükümeti'nin vereceği emre göre, Garanti Antlaşması'nın IV. maddesinde öngörüldüğü gibi gerek Garanti, gerekse Kuruluş Anlaşmalarına uyulmasını güvence altına almak veya gerektiğinde bu anlaşmaların kurduğu devlet düzenini*

⁴⁶⁰ John Reddaway, **Burdened with Cyprus, The British Connection**, Londra, 1986, s.92.'den aktaran Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 224-225.

⁴⁶¹ **FO 371/168966-XC 14311**, Ankara'dan Londra'ya gönderilen 13 Nisan 1963 tarihli ve 411 nolu telgraf; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 245.

⁴⁶² **FO 371/160387-XC 99018**, Directive to the British High Commissioner in the Republic of Cyprus; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 71-73.

yeniden kurmak için harekete geçmeye hazır olmak, b) Ayrıca Yakın Doğu Karargahı Komutanı'nın istisnai durumlarda, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında askeri kuvvet kullanarak müdahaleye bulunmaya karar vermesi halinde, kendisiyle istişarede ve gerekli görülen konularda kendisine tavsiyede bulunmak” ifadeleri yer almakta ve böyle bir askeri müdahalenin de “sırf İngiliz vatandaşlarının canını korumak için yapılması gerektiği” vurgulanmaktadır.

Amerika ise, uzlaşmazlıkla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar dıştan karışmamak, fakat kışkırtıcı demeç ve söylemlere karşı uyarıda bulunmak politikası izliyordu.

25 Nisan 1963'de kararını açıklayan Anayasa Mahkemesi hem Rum, hem de Türk tarafının belediyelerle ilgili kararlarını Anayasa'ya aykırı buldu. Bu karar üzerine Rum Bakanlar Kurulu, tüm belediyelerin yönetim ve denetimini “Gelişme Encümenleri”ne devretmeyi öngören kararı kaldırdı ve Rum belediyeleri kaza komiserlerinin (kaymakamların) denetimi altına sokan yeni bir karar aldı. Türk belediyeleri de Anayasa Mahkemesi kararı öncesindeki durumunu korudu ve işlevlerini aynı şekilde yerine getirmeyi sürdürdü⁴⁶³. Ancak Kıbrıs'ta Garantör Devletler'in büyük ümitlerle kurduğu Cumhuriyet, yıkılma yolunda hızla ilerliyordu ve Ankara'nın mevcut politikaları veya politikasızlığı Makarios'u önlemeye yeterli gelmiyordu. O günleri Denктаş şu sözlerle anlatıyor; “Mahkeme'nin Rum üyesi Enosisçiliği ile tanınmış Triyantafillidis, Makarios'a davayı kaybettiği hakkında bilgi verdi. Makarios, basına bir açıklama yaparak belediyelerle ilgili karar aleyhine çıktığı takdirde bu kararı dinlemeyeceğini duyurdu. Bunu gören Mahkeme Başkanı Profesör Forsthoff, Dr. Küçük'e gelerek istifa edeceğini duyurdu. ‘Anlaşmalar altında Türkiye'nin müdahale hakkı vardır. Müdahaleyi gerektirecek bundan daha vahim bir olay düşünemem’ diyen Forsthoff, birkaç gün sonra Ada'dan ayrıldı. Biz durumu Ankara'ya duyurduk. Makarios, sözünde durdu. Mahkeme kararını tanımadı. Biz de O'nun tasarruflarını tanımadık. Zaten bunun hemen arkasından Anayasa'yı tadil teklifleri ile Makarios, Enosis için son perdeyi açıyordu. Türkiye'yi tamamen hazırlıksız yakalamıştı, çünkü Türkiye'yi son ana kadar ‘devlet adamı’ olduğuna ve kötü niyeti olmadığına inandırmıştı”⁴⁶⁴.

4. KIBRIS ORDUSU

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin esas yapısını belirleyen, Zürih'te imzalanan ve Londra'da onaylanan 27 maddelik antlaşmanın 14ncü maddesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin %60'ı Rum, %40'ı Türklerden oluşan 2000 kişilik bir ordu kurulmasını öngörmekteydi. Aynı belgenin 21nci maddesi ise, “Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir askeri ittifak antlaşması yapılacaktır” hükmünü içeriyordu. İttifak Antlaşması'nın üçüncü maddesinde, “Kıbrıs Cumhuriyeti'nde üçlü bir karargah oluşturulması”, bu antlaşmanın 4ncü maddesi ve Ek protokolde de “650 kişilik Türk ve 950 kişilik Yunan askeri birliğinin bu üçlü karargaha katılması ve kurulacak 2000 kişilik Kıbrıs Ordusu'nun eğitimini üslenmesi” ile 5nci maddesi “üçlü karargah komutanının birer yıllık süreyle ve dönüşümlü olarak Türk, Yunan ve

⁴⁶³ A.g.e., s. 245.

⁴⁶⁴ Denктаş, a.g.e., 1994, s.27.

Kıbrıslı bir general olması ve Türk ve Yunan hükümetleri ile Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından atanması” belirtiliyordu. Ayrıca, ek protokolün 4ncü maddesine göre “üçlü karargah, Kıbrıs Anayasası’nın tamamlanmasından itibaren en geç üç ay içerisinde kurulacaktır”.

Rum tarafı diğer anayasal konularda olduğu gibi Kıbrıs Ordusu’nun ve üçlü karargahın kuruluş ve işleyiş aşamalarında da işi yokuşa sürüyor, işlemleri geciktiriyordu. Tüm ayak diretmelere karşın Albay Turgut Sunalp komutasındaki Türk Alayı ve Albay Kumanakos komutasındaki Yunan Alayı, 16 Ağustos 1960’da Ada’ya gelerek kendilerine tahsis edilen yerlere yerleşmişler ve Kıbrıs Ordusu’nun kurulması için gerekli hazırlıklar da Eylül sonunda başlamıştı. Ordu Komutanlığı’na Yunanlı Tümgeneral Menelanos Pandelidis atanmıştı. Yardımcılığına da Lefke doğumlu emekli kurmay albay Hüsametdin Tanyar⁴⁶⁵, Tuğgeneral rütbesiyle Türkiye tarafından 29 Eylül 1960’da atandı. Tanyar, Kıbrıs Ordusu Komutan Yardımcılığı görevine, Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük’ün müştereken imzaladıkları 6 Ekim 1960 tarih ve 40/1960 sayılı kararname ile başladı⁴⁶⁶.

Rumların Kıbrıs Ordusu’nun kurulmasına karşı çıkışlarının temel nedeni, aslında Zürih ve Londra Antlaşmalarının uygulanması aleyhine oluşan havayı körüklemek ve anlaşmaları zaman içinde değiştirmek adına uygun koşulları oluşturmaktı. Bunu Kıbrıs’taki İngiliz Yüksek Komiserliği’nin Londra’ya gönderdiği, “*Rumların Kıbrıs Ordusu’nun kurulmasına karşı çıkışlarındaki hedefin anlaşmalar olduğu, bu nedenle ordunun kurulması yönünde İngiltere’nin anlaşmaların öngördüğü her yardımı yapmakta çaba göstermesi*”ni öngören telgraftan çıkarabiliyoruz⁴⁶⁷. Ancak Rumlar, görünürde karşı çıkışlarını Kleridis’in anılarında “*Kıbrıs Rumları 2000 kişilik bir ordunun kurulmasını pahalı ve gereksiz bir lüks olarak görmekteydi*” ifadeleriyle belirttiği gibi, ekonomik nedenlere dayandırıyor ve kurulmasının ertelenmesiyle veya asker sayısının 2000 yerine 100-200 gibi bir rakama indirilerek sembolik şekilde kurulmasıyla büyük miktarda mali tasarruf yapılacağını belirtiyorlardı⁴⁶⁸. Oysa ordu için gerekli silahların Türkiye ve Yunanistan’daki fazlalıklardan sağlanması kararlaştırılmış ve dolayısı ile masraflar yarı yarıya azalmıştı. Yukarıda da belirtildiği gibi asıl amaçları anlaşmaların

---

⁴⁶⁵Hüsametdin G. Tanyar; 1919’da Kıbrıs’ın Lefke kasabasında doğdu. İlköğrenimini müteakiben, Lozan Antlaşması’nın 21nci maddesinin Kıbrıs Türkleri’ne tanıdığı vatandaşlık hakkından yararlanarak babasıyla birlikte Türkiye’ye yerleşti ve ortaöğrenimini Antalya’da, Lise öğrenimini Kuleli Askeri Lisesi’nde yaptıktan sonra girdiği Kara Harp Okulu’ndan 1936 yılında teğmen olarak mezun oldu. 1947 yılında Kara Harp Akademisi’nden kurmay subay olarak mezun olan Tanyar, 1950-51 yıllarında Amerikan Harp Akademisi’nde okudu. Mezuniyetini takiben, Kara Harp Akademisi’nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1957-59 yıllarında Londra Askeri Ataşeliği yaptı ve bu görevinden, emekli olduğu 20 Ağustos 1960 tarihine kadar 51nci Tümen Komutanlığı (Erzurum) Kurmay Başkanlığı görevinde bulundu. Tanyar, Almanca ve İngilizce biliyordu.

⁴⁶⁶ **Yeni Kıbrıs Dergisi**, “Kıbrıs Ordusu(1960-1963)-1-, Hüsametdin Tanyar (Emekli General), Mayıs 1985, s.17.

⁴⁶⁷ **FO 371/152933-194737**, 26 October 1960, telg. No:245.

⁴⁶⁸ Glafkos Clerides, **My Deposition**, August 1989, c.1, s.128.

uygulanmasını engellemek olan Rumlar, bu ordu aracılığıyla Türk Toplumunu'nun eline silah verilmesini de önlemek adına, tartışmaları %60-40 oranında oluşturulacak ordunun karma mı, yoksa Türklerle Rumların iki ayrı birlik şeklinde mi düzenleneceği noktasında yoğunlaştırdılar. Türk tarafı, din, dil, gelenek, görenek yönünden ayrı özelliklere sahip iki toplum askerlerinin bir arada bulunmasının yaratacağı zorluklar gerekçesiyle, Türk ve Rum askerlerinin iki ayrı birlikten oluşmasını öneriyordu. Rum tarafı ise, iki toplumdan oluşacak ordunun da bütünlüğünü sağlamak adına hep birlikte ve aynı kampta bulunmaları konusunda ısrar ediyordu⁴⁶⁹. Bakanlar Kurulu, Türk bakanların karşı çıkmalarına aldırış etmeksizin Rum bakanların oylarıyla ordunun Türk ve Rum personelinin manga teşkilatı içerisinde entegre edilmesine, ayrılığa gidilmemesine karar verdi. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük, Cumhuriyet Anayasası'nın kendisine tanıdığı veto hakkını bu yasa için kullandı ve yasayı veto etti⁴⁷⁰. Bunun sonucunda Kıbrıs Ordusu, 370 subay, astsubay ve erle dondurulmuş oldu⁴⁷¹. Dr. Küçük'ün vetosunun Rum tarafını memnun eden bir sonuç doğurduğunu Klerides anılarında, *"Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın savunma ile ilgili konularda kendisine tanınan veto hakkını Kıbrıs Ordusu'nun teşkilatına ilişkin olarak kullanmış olması, ordunun %60 Rum ve %40 Türklerden oluşmasını öngören oranın uygulanmasını iyi ki önlemiş oldu"* ifadeleriyle belirtiyor⁴⁷². Böylece Rum tarafı amaçlarına ulaşmış oldu⁴⁷³.

---

⁴⁶⁹ Kıbrıs Ordusu'nun Türk Komutan Yardımcısı olarak görev yapan Tuğgeneral Hüsametdin Tanyar, 1985 yılında, *Yeni Kıbrıs Dergisi*'nde yayımlanan anılarında o günlerdeki tartışmayı şöyle anlatıyor; *"Ordunun beş taburu ve bağlı birlikleri olacaktı. Taraflarda, hassaten Rum tarafında iyi niyet olsaydı, bu taburlardan ikisinin Türk, üçünün de Rum olması gayet doğal olacaktı. Bu suretle görevde kolaylık, emir-komutada kolaylık, harekatta kolaylık, izinde, ibadette, şarkıda, türküde, bayramda, tatilde kolaylık sağlanacaktı. Elbette her bakımdan en normal teşkilatlı bu. Böyle bir yaklaşımla ve normal askeri prensiplere dayandırılan bu teşkilatlanma, müfrit ve kıskırtıcı hareketlerin baş göstermesini önleyici ve iki cemaat arasında güven ve dengeyi sağlayacak unsur olarak etkisini gösterecekti. Tabii tabur kademesi konusuna dahi yanaşmadılar. İkinci derecede iyi olan bölük kademesinin (dahil) tek toplumdandırılmıyordu. Ama General Pantelidis'e göre bunun çok büyük bir sakıncası vardı. Art niyetli ve müfrit bir komutanın isyana teşebbüsü halinde takım kademesindeki böyle bir hareketin bastırılması bölüğe nazaran çok daha kolay olacaktı. Antlaşmalara ve Anayasa'ya göre Cumhuriyet Ordusu, barış ve güvenliğin sağlanması için kurulacaktı, ama daha ilk başlangıçta sapık düşünce ve samimi olmayan davranışlar meydana gelirdi. Uzun görüşmelerden sonra askeri taraf takım kademesinde tek cemaat prensibini kabul etti. Fakat bu karardan bir hafta sonra Bakanlar Kurulu bu kademeyi mangaya indirdi. Çok basit bir hesapla 180 manga, her bir 4 Türk, 6 Rum. Emir komutada 72 Türk, 108 Rum manga komutanı. Her komutanın emrindeki 10 er, komutanın ana dilini bilmeli veya her mangaya bir tercüman vermek suretiyle komedinin en alası yaşanmalı"*.

⁴⁷⁰ Dr. Küçük'ün üç yıl süren Kıbrıs Cumhuriyeti boyunca Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak veto yetkisini kullandığı tek yasa, adı geçen yasadır.

⁴⁷¹ *Yeni Kıbrıs Dergisi*, "Kıbrıs Ordusu(1960-1963)-1-, Hüsametdin Tanyar (Emekli General), Temmuz 1985, s.27-29.

⁴⁷² Clerides, *a.g.e.*, s.128.

⁴⁷³ 1960-62 yıllarında Lefkoşa Büyükelçiliğinde Konsolos, 1962-63 yıllarında Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda Kıbrıs ve Yunanistan ile ilişkileri yürüten Dairede şube müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Emekli Büyükelçi Turgut Tülümen anılarında Kıbrıs Ordusu ve Rumların amaçları konusunda şunları söylüyor; *"Kıbrıs Ordusu kurulabilseydi, her şey göz önünde cereyan edeceği için"*

Nitekim Dr. Küçük, vetosundan sonra konunun daha dikkatli bir şekilde ele alınmasını istemiş, ancak bu vetoyu fırsat bilen Makarios, *Cyprus Mail* Gazetesi'ne verdiği demeçteki, “*Her ne olursa olsun, Cumhurbaşkanı Muavini'nin bu mevzu üzerindeki vetosundan sonra Anayasa'nın derpiş ettiği bu 2000 kişilik ordunun kurulmasını ele alabileceğimizi zannetmiyorum*” ifadelerinden anlaşılacağı gibi konuyu bir daha gündeme getirmemiştir⁴⁷⁴.

Kıbrıs Ordusu'nun kurulması ve işletilmesindeki zorlukların ve engellemelerin Rumlar açısından yukarıda da örnekleri verildiği gibi temelde anayasanın yürütülemediği konusunu gündemde tutmak olduğu aşikardır⁴⁷⁵. Türkiye'nin ise, Kıbrıs Ordusu'na ne kadar ciddiyetle, iyi niyetle ve objektif olarak baktığını ve

---

*güvensizlik unsuru da önemli ölçüde kalkmış olacaktı. Asker ocağı kadar insanları birbirine kaynaştıran başka bir ortam bilmiyorum. Bu tılsımdan Kıbrıs'ta da yararlanılabiliirdi. Din, dil ve kültür farkının belli bir düzeye kadar birliklerin Türk ve Rum olarak ayrı ayrı teşkiline ihtiyaç gösterdiği açıktı. Eğitim ve disiplin açısından bu çok önemliydi. Ayırımın takım düzeyinde mi kalacağı veya tabura kadar mı çıkacağı tartışmaları sonuç alınmasını engelledi. Takım seviyesinde ayırma Türk toplumu evet deseydi acaba Kıbrıs Ordusu kurulur muydu? Ordu kurulduğunda eğitimi Türk ve Yunan subayları yönlendireceği için buna hayır yanıtını vermek zorundayım. Makarios'un hedefi, Türkiye'nin garantörlüğünden kurtulmaktı. Kıbrıs Ordusu'nun eğitimine Türk subaylarını sokmak şöyle dursun, İttifak ve Garanti Antlaşmalarından kurtulma çabasındaydı. Bunda başarı gösterse arkadan Türk Alayı'nın çekilmesi sorun yaratmazdı. Nitekim 1963 sonrasında, Yunan Alayı'na ilaveten, yirmi bin mevcutlu bir Yunan Tümeni gizli yollardan Ada'ya sokuldu.” Turgut Tülümen, **Hayat Boyu Kıbrıs**, İstanbul, Haziran 1998, s.37-38.*

⁴⁷⁴ **Cyprus Mail**, 22 Ekim 1961'den aktaran Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s. 53.

⁴⁷⁵ Kıbrıs Ordusunun işletilmesindeki zorlukların en yakın tanığı hiç şüphesiz Komutan Yardımcısı H. Tanyar'dır. Bu zorlukların bir bölümünü Tanyar'ın anılarından aktaralım: “...*(Orduya) müracaat edenler önce sağlık kuruluna gönderiliyor, olumlu rapor alanların dosyaları işleme konuluyordu. Uygun görülenlerin kabul belgesi iki general tarafından imzalanarak Savunma Bakanlığı'nın onayına sunuluyordu... Türklere ait dosyaların bir günde tamamlandığı oluyordu. Fakat Rumlar için bu uzun zaman alıyordu. Bunun nedenini sonra öğrendim. General Pantelidis dosyaları Makarios'a götürüyor, alınacak olanlar (Rumlar) orada kararlaştırılıyordu. EOKA'ya mensup personelin, geçmişteki hizmetlerine göre hangi sınıfa alınacağı belirleniyordu. Bu yüzden ilkökul mezunu oldukları halde Masonidis Hristos ve Savvas Solomu subay sınıfına alınmışlardı...*” Tanyar, kuruluş aşamasında ihtiyaç duyulan bazı subayların Türk ve Yunan ordusunda görev yapmış subaylardan anlaşılabilir olarak alınmasının Bakanlar Kurulu'nca kabul edildiğini, Türkiye'nin bu konuya ciddiyetle eğilerek istenilen dört subayı gönderdiğini, diğer tarafın ise, Yunan Ordusu'nda yzb., ütgm., tgm. imiş şeklinde gösterilen sahte belgelerle Kıbrıslı Rum personeli Kıbrıs Ordusu'na atadığını anlatıyor ve devam ediyor; “...*Yukarıda isimleriyle açıkladığım subaylardan Türk olanların hepsi çok iyi, kudretli, iyi niyetli ve disiplinli subaylardı. Rum tarafından gelenler arasında Yunan Ordusu'ndan kimse yoktu. Tümü EOKA hareketına katılmış, Yunanistan'da kurs görmüş, subay diye eline belge verilip Kıbrıs Ordusu'na gönderilmiş kimseler...*” **Yeni Kıbrıs Dergisi**, “Kıbrıs Ordusu (1960-1963)-1-”, Hüsamettin Tanyar (Emekli General), Haziran 1985, s.39-42. Tanyar, Kıbrıs Ordusu personelinin eğitiminin yapıldığı Genel Eğitim Merkezi (GEM) ile ilgili olarak şunları anlatıyor; “*Sınıflardaki çirkin hareketler yetmiyormuş gibi her gün çeşitli olaylar çıkarmaktaydılar. Türk komutanları ve öğretmenleri bezdirme gayretlerini kesintisiz sürdürdüler. GEM'de yollara, duvarlara, kapılara Rumca yazılar yazdılar. GEM Komutanı tarafından, usulüne göre saptanan bu yazılarda görülen ifadeler şöyle: EOKA ENOSİS, Türklere ölüm, EOKA ENOSİS, intikam alacağız; EOKA, EOKA: YAŞA, Köpeklere ölüm. EOKA: Türklere Boğazlanmadan Hepsini Kıbrıs'tan Kaçsınlar, Enosis.*” **A.g.e.**, Temmuz 1985, s.27-29. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **a.g.e.**'den aktaran Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s. 55-69.

konuyu önemseydiğini, Kıbrıs'ta iki toplumun bir arada barış içinde yaşamalarını istediğini, adı geçen ordunun komutan yardımcısı olarak atanan Hüsametdin Tanyar'a Kıbrıs'a gitmeden önce Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından bizzat verilen dört maddelik bir talimatın birinci maddesindeki “*İki cemaat arasında ahenk ve huzurun temini esas gaye olmalı; ancak bu, Türk Cemaati'nin aleyhinde olmamalı, Türklerin kalkınması için her çareye başvurulmalı*” ifadelerinden anlayabiliyoruz⁴⁷⁶. Bu görüşü Tanyar, anılarında yer alan “*Görevim icabı Türkiye’de her kademede, üst düzeyde zevatla görüşmelerde bulundum. Türkiye’de yaygın ana fikir, iki cemaatin anlaşarak beraber yaşamaları idi. Ada’nın taksimini sağlayacak şekilde davranılmasını hiç kimse, hiçbir zaman istememiştir*” sözleri de doğrulamaktadır.

5. MAKARİOS’UN KIBRIS CUMHURBAŞKANI SIFATIYLA YAPTIĞI YURTDIŞI ZİYARETLERİ

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasını takip eden günlerde Makarios, Cumhurbaşkanı sıfatını kullanarak yurtdışına geziler yapmayı planladı ve bunları uygulamaya geçirdi. Öncelikle uzun süredir iyi ilişkiler içinde olduğu Bağlantısızlar Hareketi öncülerinden olan Mısır lideri Nasır’ın davetlisi olarak Birleşik Arap Cumhuriyeti’ne gitti. Kahire ve Şam’da devlet töreniyle karşılanan Makarios, burada büyük ilgi gördü. Ardından Amerika ve Hindistan’a resmi ziyaretler yaptı.

Bu ziyaretler esnasında, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin iki toplumlu bir devlet olduğu gizlenmeye, Türk Toplumunun bir azınlık olduğu imajı yaratılmaya çalışılmaktaydı. Ziyaret edilen her ülkede Rum liderliğinin görüşleri devletin görüşleri gibi sunulmaktaydı. Özellikle İngiliz Devletler Topluluğu (Commonwealth) ülkelerinin çoğunu, yeni bağımsızlığa kavuşan Afrika ve Asya’daki sömürgelerin oluşturması ve bunların büyük bir bölümünün bağlantısızlık politikası güderek Bağlantısızlar Grubu ile yakın ilişkiler içinde olmaları, bu nedenle Makarios’a hayranlık duymaları Rum liderliği için büyük bir avantaj oluşturmaktaydı⁴⁷⁷. Zaten Makarios, 1950’de Başpiskopos seçilmesinin akabinde, “Yunanistan’a ilhak” tezlerini anlatmak ve kendince haklılıklarını vurgulamak için sıkça yurt dışı gezisi yapmakta, konferanslara katılmakta ve taraftar toplamaktaydı. Dolayısı ile zaten bu çevrelerde tanınmaktaydı. Şimdi bu konumuna bir de “*bağımsız bir devletin cumhurbaşkanlığı*” sıfatını ekleyerek tezlerini kabul ettirmede elini daha güçlü hale getirmişti.

⁴⁷⁶ Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in 29 Eylül 1960 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kıbrıs Ordusu Komutan Yardımcılığı’na atadığı Hüsametdin Tanyar’a verdiği dört maddelik direktifin diğer maddeleri şunlardır: “2. Cemaat gevşeklik ve tembellikten bir an evvel kurtarılmalı, faal ve verimli bir hale getirilmeli. 3. Cemaat refaha kavuşmak için kendi imkânlarını kullanmalı, faaliyetlerini artırmalı, ondan sonra her türlü yardımı alacaklarından emin olmalı. 4. Kıbrıslılar arasında, bilhassa vazife alanlar arasında, anlayışlı bir işbirliği noksanlığı görülmektedir. Bu halledilmelidir.” Bu dört maddeye ilaveten Cumhurbaşkanı Müsteşarı Hilmi İncesulu tarafından da on maddelik bir direktif daha verilmiştir. **Yeni Kıbrıs Dergisi**, “Kıbrıs Ordusu (1960-1963)-1-, Hüsametdin Tanyar (Emekli General), Mayıs 1985, s.17-19.

⁴⁷⁷ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s. 147.

Makarios, bu gezilere giderken yanına Türk yöneticilerinden kimseyi götürmemekte idi. Buradaki asıl amacı da, Türk Toplumunun Kıbrıs'taki Cumhuriyet'in ortağı olduğu gerçeğinin dünya kamuoyunda görünmesini istememesi idi. Doğal olarak bu da Kıbrıs Türk liderliği tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Makarios'un yanında Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük'ü veya en azından bir Türk bakanı yanında götürmesi talep ediliyordu. Türkiye ise, bu konuda çekimser bir politika izleyerek, etkili bir rol oynamıyor, Dr. Küçük'ün Makarios'la beraber gitmesi için ısrarlı davranmıyor, gerekirse aynı ülkelere Dr. Küçük'ün de ayrıca davet ettirilebileceğini belirtiyordu. Bunun bir temsiliyet meselesi olduğunu vurgulayarak Türkiye'nin görüşüne katılmayan ve bunu bir taviz olarak niteleyen Denктаş şunları söylüyordu; *"Anayasaya göre Kıbrıs'ın temsiliyetini, Rumların seçtiği Cumhurbaşkanı ile Türklerin seçtiği Yardımcı'nın müştereken götürmesi gerekir. Makarios, Hindistan'a davet ediliyor, Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak. Biz derhal diyoruz ki Dırvana'ya, 'Efendim yalnız gitmemesi lazım, Dr. Küçük'ün de beraber gitmesi lazım, Anayasa budur' diyoruz. Dr. Küçük'ün de bulunduğu toplantıda diyor ki, 'Efendim, Makarios'un yardımcısı olarak gitmenin ne anlamı var? Biz O'nu aynı ülkelere Türk temsilcisi olarak, aynı protokolle davet ettireceğiz.' Efendim, Kıbrıs'ı temsilen gitmesi başkadır, cemaati temsilen gitmesi başkadır. Kıbrıs'ı temsilen Makarios gidemez. Nasıl ki Makarios gitti ve orada kendisini Yunan milli marşıyla karşıladı. Onun üzerine biz de derhal İstiklal Marşını benimsedik ve o halde bu da bizim milli marşımızdır, dedik. Oysa halbuki Müşterek Kıbrıs Milli Marşı diye burada çalışıldı. Kullanmadı, gitti bunu yaptı. Bunlar bizim için hep kayıptı. Hep Rum'a tavizdi. Hakikaten Dr. Küçük'ü aynı şekilde davet ettirdiler. Ama kıymeti harbiyesi yoktu"*⁴⁷⁸.

Cumhurbaşkan Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, bu tür uluslararası temaslar ve ilişkiler yönünden Makarios'la kıyaslanabilecek bir tarihi kişiliğe sahip değildi. Kıbrıs Türk Toplumunda ve Türkiye'de itibarı yüksek olmakla beraber, dış ülkelerde Makarios kadar tanınmış bir lider değildi. Makarios dış gezilerde bu durumu da kendi lehine ustaca kullanmak ve Kıbrıs'ın bir Rum Adası, Türklerin de bu Rum devleti içinde, haksız yere elde ettikleri bir dizi ayrıcalıklar ve haklarla donatılmış bir azınlık olduğu imajını yaratmak peşindeydi⁴⁷⁹.

6. MAKARİOS'UN ANKARA ZİYARETİ

Bu süreçte Türkiye Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Genel Müdür Yardımcısı görevinde bulunan ve 1960-62 yıllarında da Kıbrıs'ta TC Büyükelçiliği'nde çalışmış olan Turgut Tülümen'e göre Kıbrıs'ta muhtemel bir krize doğru yol alınırken, Türkiye henüz bunun farkında değildi. Hükümet, 27 Mayıs'ı izleyen darbe girişimlerini önlemekle meşgul olduğundan dış politikaya yeterince zaman ayıramamakta, mevcut zaman da günlük işlerle geçirilmekteydi. Lefkoşa'daki Büyükelçilik aracılığıyla yapılan girişimlerden de yeterli sonuç alınamıyordu. Tülümen bu durum karşısındaki endişesini çok ilginçtir ki, Denктаş'la

⁴⁷⁸ Rauf R. Denктаş ile 22 Nisan 2011 tarihinde, Lefkoşa'daki ofisinde yapmış olduğumuz mülakatın ses kayıt dökümü.

⁴⁷⁹ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 147-148.

aynı ifadeyle dile getiriyordu; “Bir yerde ip kopacaktı ve Türkiye hazırlıksız yakalanacaktı”⁴⁸⁰. Bunu önlemek için Tülümen ve kendisinin Daire Başkanı Turgut Tulay, o güne kadar Londra ve Atina’ya ziyaretlerde bulunan, ancak üçüncü garantör devlet olan Türkiye’yi pek umursamayan ve dış gezilerinde Türk Toplumunun haklarını korumak amacıyla Anayasa’ya konmuş olan hükümlerin antidemokratik olduğu şeklinde görüşlerini açıklayan Makarios’un Ankara’ya davet edilerek yüz yüze görüşülmesi ve gidişatın iyi olmadığı yönünde uyarılması konusundaki düşüncelerini hükümete aktarırlar. Hükümet tarafından da bu fikrin olumlu karşılanması sonucunda, Makarios davet edilir ve Kiprianu ile birlikte 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında resmi ziyaretini gerçekleştirir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in gönderdiği özel uçakla Ankara’ya gelen Makarios ve beraberindeki heyet, Esenboğa Havaalanı’ndan konuk edildikleri Çankaya’daki Dışişleri Köşkü’ne gelene kadar, özellikle Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin bulunduğu bölgede üniversite öğrencilerinin protestosuna maruz kalır. Resmi görüşmeler de oldukça sert bir havada geçer. Rum Heyeti’ne mihmandarlık yapan Tülümen’e göre, bu görüşmelerde, Başbakan İsmet İnönü’nün konulara bütün ağırlığı ile yüklenmesine karşın, Makarios niyetini ortaya koymaktan çekinmiyordu. Tülümen, anılarında bunu şu sözlerle ifade ediyor; “Makarios’un kaypak konuşmasına rağmen, bazı şeyleri sezinlemek mümkündü. Belki de gerçek niyetini saklamaya dahi lüzum görmüyordu. Türk Toplumunun haklarını korumak için Anayasa’ya konmuş maddelerden şikâyetçiydi. Bunların suistimal edildiğini ileri sürüyordu. Ona göre Anayasa’nın tadili kaçınılmazdı. Bizden anlayış bekliyordu”⁴⁸¹. Makarios’un konuşmasındaki ana fikri anlayan İsmet İnönü, cevabını Orduevi’nde verilen resmi yemeğe saklamıştı. Bu yemekte İnönü önce, Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluğun, Atatürk ve Venizelos tarafından Kurtuluş Savaşı’nı takiben ne kadar zor koşullar altında kurulduğunu anlatır ve bu dostluğun Kıbrıs’taki çözümü mevcut olan bazı güçlükler nedeniyle bozulmaması gerektiğini, bunun için kendilerinin ellerinden geleni yapacaklarını, Makarios’un da barış ortamının bozulmaması için gerekeni yapacağına inandıklarını belirtir. Yemekteki konuşmaları tercüme eden Tülümen konuşmanın devamını şöyle özetliyor; “İnönü’nün atakları bu kez Kıbrıs’a yönelmişti. İki toplum da, geçmişte anavatanlarının yaptığı gibi hareket etmek hususunda tarihi bir sorumluluk taşıyordu. Müzakereciliğin zor bir iş olduğunu Lozan’dan biliyordu. Başpiskopos bunun acısını, Seyşel Adaları’na sürgün edilmekle tatmış olmalıydı... Makarios, kendine göre savunmasını yapıyorsa da artık gafil avlanmıştı... Burada konuşulanlar, Türkiye ile Yunanistan’ın geçmişte yaptıkları hataların tekrar edilmemesi yolunda güçlü bir ikazdan ibaretti, fakat çok anlamlıydı. Kıbrıs ayrı bir devlettir, sizin ilişkileriniz bizi ilgilendirmez, diyemezdi. Tek yapacağı şey, davranışının doğru olacağını savunmaktı. Bunda da inandırıcı olamıyordu. Sonunda geçmişten gelen dersi aldığını belirtip tartışmayı noktalamak istedi... Bu ifadeleriyle, artık daha realist olduğu izlenimini vermeye çalışıyordu. Tam bir yıl sonra patlak verecek kriz, sözlerinin ne derece aldatmaca olduğunun en

⁴⁸⁰ Turgut Tülümen, **a.g.e.**, s.48.

⁴⁸¹ **A.g.e.**, s.51.

güzel kanıtıydı”⁴⁸². Türk Dışişleri Bakanlığı, Makarios’un bu gezisi ile planladıkları, Kıbrıs konusunu iç politikanın üstüne çıkarmak, bu arada zaman kazanmak ve Makarios’a en etkili ağızlarından son bir uyarıda bulunmak hedeflerini gerçekleştirmiş olduklarını düşünüyordular.

İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Sir Bernard Burrows, Makarios’un Ankara ziyaretinden sonra Londra’ya gönderdiği raporda, Dışişleri Bakanı F.C.Erkin’in bu ziyaretle ilgili olarak kendisine aktardığı bilgileri iletiyor ve Erkin’in Kipriyanu’ya, Anayasa ile oynandığı takdirde bunun 1957-58’deki durumdan daha kötü ve ciddi sonuçlar yaratacağı uyarısında bulunduğunu bildiriyor ve Makarios’un da Anayasa’yı değiştirme niyetinde olmadıklarını söylediğini aktarıyordu. İngiliz Büyükelçisi raporunun sonunu şu dilekle bağlıyordu; *“Umut edilir ki, Anayasa’nın uygulanmasını engellememesi uyarısını Makarios ciddiye alır”*⁴⁸³.

C. YIKIMA GİDEN SÜREÇ

Ancak, Makarios’un bu uyarıların ciddiyetini yeterince kavrayamadığını veya kavramak istemediğini, Kıbrıs’a döndükten sonra belediyeleri feshetmesi ile ayrı belediyeler konusunda belirttiğimiz 27 ve 31 Mart 1963 tarihlerindeki konuşmalarından ve Dışişleri Bakanı F. Erkin’in TBMM’nde 3 Nisan’da yapmış olduğu açıklamalardan anlıyoruz. Böylece, Kıbrıs’ta devletin yıkılmasına giden süreç hızlanmış oldu.

1. Anayasa Değişikliği İle İlgili Rum Girişimleri ve Türkiye’nin Tepkisi

Haziran 1963’de, Yunanistan’da Karamanlis’in istifası sonucu ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, Kıbrıs’ta Rumların Anayasa’yı değiştirme yolundaki girişimlerinin artması sonucunu doğurdu. Glafkos Kliridis, bu aşamada Anayasa’yı incelemek ve değişiklikler için görüş alışverişinde bulunmak için Türk tarafına teklif götürdü. Bunun antlaşmaları feshetmek ve Kıbrıs Türkü’nün Anayasa ile kazandığı haklarını ellerinden almak için hazırlanmış bir oyun olduğunu değerlendiren Kıbrıs Türk liderliği, Denктаş’ın 12 Haziran’da yayınladığı bir bildiri ile bu teklifi geri çevirdi.

Akabinde, Kipriyanu’nun 16 Mayıs tarihinde Londra’da İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Home ve diğer İngiliz yetkililerle yaptığı görüşmelerde, Anayasa’da radikal değişiklikler yapılması gereğini belirttiği ve İngilizlerin de bu görüşlere destek verdikleri yönünde Kıbrıs dönüşü diplomatik çevrelere açıklamalarda bulunması üzerine İngiliz Hükümeti, antlaşmaların devamı ile ilgili görüşünü 19 Haziran’da Ada’daki Yüksek Komiser Sir Arthur Clark aracılığıyla Makarios’a; *“Garanti Antlaşması’nun da esaslı ve gerekli bir parçası olan Kıbrıs Antlaşması’nın devamına büyük önem verdikleri ve bu antlaşmalarda herhangi bir radikal değişiklik yapılmasına şiddetle karşı çıkacakları”* ana fikriyle bildirdi. Bu görüşmede Makarios, Clark’a *“halihazır anayasa zorluklarıyla ilgili herhangi bir*

⁴⁸² A.g.e., s.51-53.

⁴⁸³ FO 371/160184, Sir Bernard Burrows’dan Londra’ya Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen 22 ve 24 Kasım 1962 tarihli telgraflar; Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 151-152.

kışkırtıcı veya bu zorlukları daha da artırıcı bir harekette bulunmayacağına dair” söz vermiş olmakla birlikte “Cumhurbaşkanlığı görev süresi 1965’de sona ermeden İngiliz Hükümeti’nin bu zorlukların aşılmasında yardımcı olacağı umudunu” belirtmekten de geri durmadı⁴⁸⁴. Makarios’un Ankara ziyaretinde verdiği sözleri ve arkasından Kıbrıs’ta yaptığı faaliyetleri hatırladığımızda, aynı şekilde bu sözlerin de yerine getirilmeyeceğini çok kısa bir süre sonra göreceğiz. Ayrıca Makarios’un 1965 seçimlerini gündeme getirdiği sözleriyle Denктаş’ın vurguladığı “Rum tarafı hakikaten bu işi er geç 1965 seçiminden önce bozmak mecburiyetindedir. Çünkü Makarios, 60’dan itibaren ‘bu Anayasa zorla empoze edildi, haksızlıktır, değişmesi lazımdır’ diyor. Onun için aynı Anayasa altında seçime giremezdi. Onun için 1964’ü karar yılı ilan ettiler. Türkler kabul etse de etmese de Anayasa’yı değiştireceğiz, diye beyanatları var...”⁴⁸⁵ ifadeleriyle birleştirdiğimizde Makarios’un asıl amacının 1965 seçimlerinden önce mevcut Anayasa’yı değiştirmek olduğunu kolayca görebiliyoruz.

Yine Haziran ayında Rum liderliği, Kliridis’in *Cyprus Mail* Gazetesi’nde yazdığı bir yazıyla, Anayasa’nın gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi için biri Türk, diğeri Rum olan iki özel komite kurulması önerisinde bulundu ve bu önerinin İngiliz ve Amerika tarafından olumlu görüldüğü düşüncesinde olan Makarios da 21 Haziran 1963’de ABD Büyükelçisi Fraser Wilkins’e, Anayasa’yı değiştirme konusundaki yaklaşımlarına destek vermeleri için özel bir mektup verdi. İngiltere’nin Ankara Maslahatgüzarı M.C.G. Man ise, Türkiye’nin Kıbrıs’taki bu girişimlerden ve özellikle İngilizlerin Kıbrıs’taki Anayasa değiştirme girişimlerinde Rum tarafını destekliyor görüntüsü vermesinden rahatsızlık duyduğunu, 22 Temmuz’da Londra’ya gönderdiği telgrafta “Bu konuda bizim herhangi bir inisiyatifimizin olmadığını, hiç bir müzakere yapılmadığını, sadece Rumların söylemek istediklerinin dinlendiğini ve bizim açımızdan Rumların fikirlerinin pratik politika uygulaması alanı içinde olmadığını Türklere bildirmeliyiz” ifadeleriyle aktarıyordu⁴⁸⁶.

Gerçekten de Ankara, Rum tarafının ve özellikle Makarios’un Anayasa’yı ve antlaşmaları değiştirme girişimleri ve bu konudaki kışkırtıcı söylemlerinden rahatsızdı. Sonunda, 1 Ağustos tarihinde Makarios’un bir kilisede verdiği vaaz söyleminde, Garanti Antlaşması’nın feshedilmesi ve Anayasa’nın değiştirilmesi gereğini ve bunu da en kısa zamanda gerçekleştireceklerini belirtmesi, Ankara için bardağı taşıran son damla oldu ve 3 Ağustos 1963’de Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı’na bir nota verdi ve “Makarios’un yaptığı bu tür konuşmaların Garanti Antlaşması ile Anayasa’ya ters düştüğünü” belirterek protesto etti⁴⁸⁷. Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı ise, söz konusu notaya “bu tür iç meseleleri yabancı bir devletle tartışmaya hazır

⁴⁸⁴ A.g.e., 2003, s.192-193.

⁴⁸⁵ Rauf R.Denктаş ile 22 Nisan 2011 tarihinde, Lefkoşa’daki ofisinde yapmış olduğumuz mülakatın ses kayıt dökümü.

⁴⁸⁶ Gazioğlu, 2003, a.g.e., s.194.

⁴⁸⁷ FO 371/168288/C1071/9, Lefkoşa’dan İngiliz Yüksek Komiser Vekili Cleary’nin Londra’ya gönderdiği 6 Ağustos 1963 tarihli şifreli telgrafi; a.g.e., s.195.

olmadıkları” şeklinde yanıtlayarak, konuyu başka bir mecraya çekti ve Garanti Antlaşması’na imza atan Türkiye’nin Garanti Antlaşması ile ilgili bir konudaki uyarısına ‘Kıbrıs’ın iç işlerine karışmak’ şeklinde bir yorum getirdi ve Anayasa’da yer alan ve uygulamaktan kaçındığı ayrı belediyeler yasası ile anayasa değişikliği gibi konuların kendi iç işleri olduğu fikrine uluslararası kamuoyunu ikna etmek için yoğun bir diplomatik propaganda başlattı.

Bu tarz girişimler karşısında tepkisini ortaya koyan Türkiye, görüşmeler yapmak suretiyle diğer iki Garantör devlet Yunanistan ve İngiltere’yi, yazılı açıklamalar ile de yerli ve yabancı kamuoyunu Kıbrıs’taki tehlikeli gidiş hakkında uyarıyordu. Bu maksatla, Atina’daki Büyükelçilik Maslahatgüzarı İsmail Soysal aracılığıyla Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis’e, Makarios’un konu ile ilgili konuşmaları ve girişimlerinden duyduğu rahatsızlığı ve bu girişimler için Garantör ülkeler arasında diplomatik yollardan danışmalarda bulunulması gereğini ilettiler. Daha sonra 14 Ağustos’ta Atina’daki İngiliz Büyükelçisi ile de bir görüşme yapan Soysal, Yunan Kralı Paul ve Pipinellis’in Temmuz ayında Londra’ya yaptıkları ziyarette, “*Kıbrıs’taki Anayasa değişikliği girişimleri hakkında görüşme yapıldığı ve bu girişimleri İngiltere’nin de desteklediği*” şeklinde Yunan basınında yer alan haberlerle ilgili olarak İngiltere’nin yaklaşımını öğrenmek istedi. İngiliz Büyükelçisi Soysal’a, Rumların Garanti Antlaşması ve Anayasa ile ilgili düşüncelerini ve girişimlerini yeni öğrendiklerini, konuyla ilgili olarak Rumlara herhangi bir öneride bulunmadıklarını, yalnızca Türkiye’nin yaklaşımı hakkında bilgi verdiklerini ifade etti. Soysal, bu görüşmede, Türkiye’nin “*Anayasa’da yapılacak herhangi bir değişikliğin garantör devletlerin onayına bağlı olduğu*” şeklindeki görüşünü yineledi. İngiliz Büyükelçisi buna yanıt olarak, kendi kişisel görüşü olduğu vurgusunu da yaparak, bu görüşün İngiltere tarafından kabul edileceğine inanmadığını ve bu gibi konuların içte çözümlenmesi gerektiğini bildirdi⁴⁸⁸ ve açıkladığı bu düşünce ile aslında Rum ve Yunan görüşlerinin yanında yer aldığını göstermiş oldu. Soysal’ın bu girişimlerine paralel olarak aynı tarihte Londra’daki Türk Maslahatgüzarı Celal Akbay da İngiliz Dışişleri Bakanlığı yetkililerine konuyla ilgili endişelerini dile getiriyordu.

13 Ağustos 1963 tarihinde de Türk Dışişleri Bakanlığı, bir basın bildirisi yayınlarken, Makarios’un son zamanlardaki Anayasa değişikliği hakkındaki konuşmaları ve Kıbrıs’taki son gelişmeler üzerindeki Türk Hükümeti’nin görüşlerini kamuoyuna açıkladı. Bu açıklamada, Makarios’un anayasa değişikliği konusunun iç mesele olduğu iddiasına, Anayasa’dan alıntılar yapılarak yanıt verildi ve Garanti Antlaşması’nın Kıbrıs Anayasası ile ilgili Türkiye’ye direkt sorumluluk yüklediği vurgusu yapılarak, Kıbrıs Rumları’nın yasadışı durumlar yaratmaya giriştikleri takdirde bunun yaratacağı sonuçların tüm sorumluluğunun yine Kıbrıslı Rumlarda olacağı uyarısı ile Dışişleri Bakanı Erkin’in daha önce ayrıntılarını açıkladığımız 3 Nisan 1963 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmasındaki, “*Hiçbir Türk hükümeti Kıbrıs’taki kardeşlerimizi keyfi hareket eden yabancı bir yönetimin insafına asla tek*

⁴⁸⁸ FO 371/168970, İngiliz Büyükelçisi Sir Ralph Murray’dan Londra’ya gönderilen 12 Ağustos 1963 tarihli ve 487 nolu şifreli telgraf, a.g.e., s.198.

etmeyecektir” şeklindeki uyarısı da yineleni⁴⁸⁹. Dışışleri Bakanlığı 20 Ağustos tarihinde yayınladığı bir başka bildiriyle de aynı konulara dikkati çekti ve Anayasa değişikliğinin bir iç mesele olamayacağı görüşüne bir kez daha vurgu yaparak, bu konudaki girişimlerin yasadışı bir hareket olacağını ve Türkiye’nin buna göz yummayacağını açıkladı. Bu açıklamadan sonra Türkiye’nin ciddiyetini gören ve gelişmelerin tehlikeli bir noktaya doğru gittiğini düşünen İngiltere, Türk Dışışleri Bakanlığı’nın bildirisinin hemen ertesi günü Kıbrıs’taki İngiliz Yüksek Komiserliği ile Ankara ve Atina’daki Büyükelçilikleri ’ne gönderdiği telgrafta, Atina’daki İngiliz Büyükelçisi’nin 14 Ağustos’ta Soysal’a belirttiği görüşlerin tam tersi bir yaklaşımla, “Kıbrıs Anayasası ve Garanti Antlaşması’nın ancak ilgili tarafların dostça işbirliği ve uzlaşması sonucu değiştirilebileceğini, çünkü Anayasa gereği Anayasa’nın temel maddelerine başka şekilde ekleme yapmanın, değiştirmenin veya ortadan kaldırmanın mümkün olamayacağını, son zamanlardaki bu değişikliklerin yapılacağı ile ilgili olarak verilen demeçlerin İngiliz Hükümeti tarafından kendisi için ciddi bir kayđı olarak algılanacağını, Anayasa’da değişiklik yapma arzusu varsa bunun Anayasa’ya uygun olarak ve ilgili tüm tarafların tam olarak anlaşması yoluyla yapılabileceğini” belirtti⁴⁹⁰. Anayasa değişikliği ile ilgili Makarios’un demeçlerini ve girişimlerini hedef alan bu ifadeler aslında Türkiye’nin ileri sürdüğü görüşlerdi ve bu açıklama da Türkiye’yi rahatlatmak adına yapılmıştı. Aynı tarihlerde Makarios’a bir mektup yazan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük özetle, “Anayasa’nın Türkiye’nin de taraf olduğu Garanti Antlaşması’nın güvencesi altında olduğundan, Anayasa’da yapılacak bir değişikliğin Türkiye’yi de yakından ilgilendirdiğini ve bu konuda Türkiye’ye de görev ve sorumluluklar yüklediğini, anayasal konuların bir iç mesele olarak algılanamayacağını” ifade ederek, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türkiye’nin notasına verilen yanıtta katılmadığını ve yanıt verirken kendilerine danışılmamış olmasından dolayı da bu durumu protesto ettiklerini belirtti⁴⁹¹.

Kıbrıs Türk Alayı’nın ilk komutanı Albay Turgut Sunalp de, Ekim başlarında, İngiliz Askeri Ataşesi’ne, Makarios’un Anayasa’yı değiştirmeye kalkışması halinde, İngiltere ve Yunanistan Garanti Antlaşması gereği müdahaleden kaçınırlarsa, Türkiye’nin tek başına müdahale hakkını kullanarak Makarios’u durduracağını açıklıyordu⁴⁹².

2. İngiltere Gözüyle Son Gelişmeler Karşısındaki Türkiye’nin Kıbrıs Politikası

Kıbrıs’taki süreç hızla olumsuzluğa doğru giderken, İngiltere Hükümeti Ankara’daki Büyükelçisi’nden, gelecekteki Kıbrıs politikalarının belirlenmesinde gerekli olacak görüşlerini bildirmesini istedi. Büyükelçi Denis Allen, New York’ta bulunan Dışışleri Bakanı F.C. Erkin’in yerine görüştüğü Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu’ndan aldığı ve bu süreçte Türkiye’nin Kıbrıs politikası

⁴⁸⁹ A.g.e., s.199.

⁴⁹⁰ A.g.e., s. 202-203.

⁴⁹¹ A.g.e., s.204.

⁴⁹² A.g.e., s.337.

olarak değerlendirdiği bilgileri 5 Ekim 1963 tarihinde Londra'ya gönderdi. Allen'in hükümetine gönderdiği yazıdaki bu görüşler, Türkiye'nin o dönemdeki Kıbrıs politikasını üç Garantör devletten biri olan İngiltere'nin gözüyle ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. İngiliz Büyükelçisi Denis Allen'e göre Türkiye'nin tutumu şu şekilde anlatılmaktaydı⁴⁹³:

- Türkler, Makarios'la ancak Kıbrıs Anayasası'nın esasları çerçevesinde ve Kıbrıslı Türklerin haklarına dokunulmamak kaydıyla müzakereye razı olabilir.

- Makarios işi konuşma aşamasında bıraktığı sürece Türklerin rejimi değiştirmek yönünde fiziki bir eylemde bulunmaları beklenmemektedir. Makarios'un Garanti Antlaşması'nı feshettiğini ilanı halinde bile Türkler, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi gereği tek yanlı müdahale yerine, konuyu BM'e götürmeyi tercih edeceklerdir.

- Türkler, Makarios'un Anayasa'yı değiştirmek ve Garanti Antlaşması'nı feshetmek kararlılığından diplomatik yollarla vazgeçirilemeyeceğini, bu nedenle bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu düşünmektedirler.

- Makarios'un Anayasa değişikliği yolunda öncelikle Temsilciler Meclisi'ni feshi veya Türk belediyelerine müdahalesi söz konusu olursa, bu noktaya kadar sabredebilen Türklerden daha fazlası beklenmemeli, bu aşamada Kıbrıs Türk Toplumunun savunması ve Taksim planlarının uygulanması için gereken önlemleri alacakları değerlendirilmelidir.

- Kıbrıs'ta bir çatışmanın başlaması durumunda, Yunanistan'ın askeri müdahalesi olmadıkça, Türkiye'nin de açık bir askeri müdahalede bulunması beklenmemektedir. Ancak, Ada'daki Türk Alayı ve Türk Toplumunu, çoğu askeri personelden oluşacak sivil giyimli gönüllülerin Türkiye'den Ada'ya gizlice sızması ve silah gönderilmesi şeklinde bir takviye söz konusu olacaktır.

- Türk yetkililerin konuşmalarında yaptıkları uyarıları, blöf olarak algılamak yanlış bir hareket tarzı olacaktır. Çünkü Türkiye'yi Kıbrıs'ta kararlı hareket etmeye zorlayan siyasi iç nedenler vardır.

- Ayrıca Türkiye, Garanti Antlaşması çerçevesinde ve BM'de girişeceği diplomatik hareketlerde İngiltere'den destek beklemektedir ve bir çatışma halinde İngiltere'nin müdahalede bulunmaktan kaçınmasını istemektedir.

Artık İngiltere şunu biliyordu ki, Türkiye'nin açık bir askeri müdahalede bulunması beklenmemekle birlikte, Makarios'un Anayasa'yı değiştirme yönündeki ısrarları karşısında, Türkiye tekrar TAKSİM tezini gündeme getirmekten kaçınmayacaktır.

Büyükelçisi aracılığıyla Ankara'nın görüşlerini öğrenen ve Rumların Garanti Antlaşması'nın feshi ile Anayasa değişikliği konusundaki girişimlerini de bilen İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Home, gerginliğin tehlikeli boyutlara ulaşmakta olduğunu görerek, İngiliz Hükümeti'nin mevcut durum karşısındaki yaklaşımını 17 Ekim'de bir yazı ile Ankara, Atina ve Washington'daki büyükelçilerine ve Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdi. Bununla birlikte Ankara'daki

⁴⁹³ DO 161/17-22/4/171, Ankara'dan Dennis Allen'in İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra) gönderdiği 5 Ekim 1963 tarihli yazı, Gazioğlu, 2003, a.g.e., s. 336-337.

Büyükelçisi'nden Dışişleri Bakanı Erkin'e, özetle, Türkiye'nin kaygılarını ve Kıbrıs'taki Türklerin anayasal haklarının çiğnenmesine sessiz kalmama kararını anlayışla karşıladıkları, Makarios'un Anayasa'yı revize etmek için bir konferans düzenlenmesini istemesi halinde Türkiye'nin de TAKSİM tezini yeniden gündeme getirme düşüncesini not ettikleri, ancak Türk diplomat Tuluy'un İngiliz Büyükelçiliği'nden Man'a, Türkiye'nin askeri müdahalede bulunabileceği uyarısında bulunmasının kaygı ile karşılandığı ve felaket getirebilecek böyle bir girişimden kaçınılması gerektiği⁴⁹⁴, tek yanlı hareketten kaçınması için Makarios'u uyarmak adına İngiltere'nin gerekli adımları attığı ve atmaya da devam edeceği, ancak bu girişimlerin başarılı olması için Türkiye'nin de Anayasa'nın işlemeyen bazı maddelerinin değiştirilmesini tartışmayı kabul etmesinin gerekli olduğu, şeklindeki görüşlerini özellikle iletmesini istedi⁴⁹⁵. Aslında iletilen bu görüşlerle İngiltere, Türkiye'nin kaygılarına katıldığını bildirmekle birlikte, Kıbrıs Anayasası'nın bazı maddelerinin işlerliği olmadığı ve değiştirilmesi gerektiği şeklindeki Rum tezini kabul ettiğini, bu değişikliklerin yapılması için de Türkiye'nin müzakere yapmaya yanaşmasının gerekliliğini diplomatik bir dille anlatmış oluyordu.

31 Ekim 1963 tarihinde Büyükelçi Allen tarafından Dışişleri'ne verilen söz konusu İngiliz görüşlerine, Türk Dışişleri Bakanlığı, 3 Aralık günü Turan Tuluy imzalı bir yazıyla cevap veriyor ve politik pozisyonlarında herhangi bir değişiklik olmadığını, Kıbrıs'ta Anayasa'nın uygulanmasından doğan anlaşmazlık konularının çözümlenmesinde müzakereye hazır olduklarını, Anayasa'nın temel maddelerinin ise müzakere konusu edilemeyeceği gibi Makarios'un tek yanlı hareketlerine de karşı olduklarını, tüm uyarılara karşın Kıbrıslı Rumların imzaları bulunan antlaşmaları hiçe sayarak 1959 öncesine dönme yolunda tek yanlı adımlar atmaları halinde, Türk tarafının da 1959 öncesi görüşlerine, yani TAKSİM tezine dönmelerinin kaçınılmaz bir sonuç olacağını kararlı bir şekilde ortaya koyuyordu⁴⁹⁶.

3. Makarios'un Anayasa Değişiklik Teklifi

Kasım 1963 tarihi, Kıbrıs için önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Kendi içindeki siyasi kriz nedeniyle Yunanistan'ın Kıbrıs Hükümeti üzerindeki etkisini yitirmesi ve İngilizlerin yaklaşımlarını "cesaret verici davranışlar" şeklinde yorumlayan Makarios, Türkiye'nin çeşitli platformlardaki uyarılarını dikkate alarak, AKEL'in de kendisine bu konudaki tam destek

⁴⁹⁴ Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği'nden M.C.G.Man, 18 Eylül 1963 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığı'ndaki Daire Başkanı Turan Tuluy ile yaptığı görüşmeyi Londra'ya bildirdiği telgrafında, Tuluy'un kendisine "Makarios'un Anayasa'yı değiştirme girişiminin, Türkiye'ye son çare olarak Taksim planını gerçekleştirme olanağı yaratacağını, Makarios'un tek yanlı hareketle anayasal düzeni bozmaya kalktığı takdirde Türklerin tepkisinin ani ve sert olacağını, böylece taksimi önlemeye çalışan Makarios'un bunu kendi eliyle hazırlamış olacağını" aktardığını iletliyordu. İkili arasındaki görüşmenin ayrıntıları için bkz: Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 341-342.

⁴⁹⁵ FO 371/168973-14414, C 1015/18651, 17 October 1963; Gazioğlu, 2003, a.g.e., s.358.

⁴⁹⁶ FO 371/168975- XC14752, C1015/233, Sir D.Allen'in 3 Aralık 1963'de Ankara'dan gönderdiği 1282 nolu şifreli telgraf, a.g.e., s.365-366.

açıklamasının⁴⁹⁷ ardından 30 Kasım 1963 tarihinde, 13 maddeden oluşan Anayasa değişiklik önerilerini Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ve üç garantör ülke İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a Lefkoşa'daki büyükelçileri aracılığıyla bildiriyordu⁴⁹⁸. Robert Stephens'e göre, Kıbrıs konusunda uzmanlaşmış ciddi yazarların hemen hemen tümü, Makarios'un bu önerilerinin Türk Toplumuna tanınan haklarla tüm ayrı toplum kurum ve kuruluşlarının feshedilmesini ve Türkleri, üniter bir Rum devleti içinde bazı hakları güvence altına alınmış bir azınlık konumuna indirmek amacını güttüğü görüşünü paylaşmaktaydılar⁴⁹⁹. Artık Kıbrıs

⁴⁹⁷ İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Lefkoşa'dan Londra'ya gönderdiği 1Kasım 1963 tarihli şifreli telgrafta, "AKEL, Anayasa ve Antlaşmaları değiştirmek için Makarios'un giriştiği tüm çabalara tam destek vermeyi taahhüt etmiştir" denilmektedir., a.g.e., s.367.

⁴⁹⁸ "13 maddelik öneri paketi şunları içermektedir:

İKİ TOPLUM ARASINDA SÜRTÜŞMEYE YOL AÇAN NEDENLERİN ORTADAN KALDIRILMASI İÇİN ÖNERİLER

1. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın VETO hakkı kaldırılacak.

2. Cumhurbaşkanı'nın geçici gaybubetinde veya görevini yerine getiremeyecek kadar yetenezsiz bir durumda olduğunda Cumhurbaşkanı Yardımcısı O'na vekâlet edecek. Bu nedenle sonuç olarak, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın birlikte hareket etmelerini gerektiren Anayasa maddeleri bu duruma uygun olacak şekilde değiştirilecek.

3. Temsilciler Meclisi'nin Rum Başkanı ve Türk Başkan Yardımcısı, şimdiki gibi ayrı olarak Rum ve Türk Meclis üyeleri yerine tüm meclis üyeleri tarafından birlikte seçilecek.

4. Meclis Başkanı'nın geçici gaybubeti esnasında veya görevini yerine getiremeyecek kadar yetenezsiz bir durumda olduğunda, Meclis Başkan Yardımcısı O'na vekâlet edecek.

5. Mecliste yasaların geçirilişinde ayrı çoğunluk oyu gerektiren Anayasa maddeleri kaldırılacak.

6. Beş ayrı kasabada ayrı belediyelerin kurulmasını öngören Anayasa maddeleri kaldırılacak ve aşağıdaki şekilde yeni hükümler getirilecek:

a. Sözü edilen beş kasabada Belediye Meclisleri, nüfus oranına göre kendi toplumları tarafından seçilecek Rum ve Türk Meclis üyelerinden oluşacak.

b. Bu beş kasabanın bütçelerinden, ortak hizmetler için yapılacak masraf çıktıktan sonra, her kasabanın Türk nüfusunun oranına denk düşecek miktarı kasabanın genel bütçesinden çıkarılacak ve Türk Meclis üyelerinin istemlerine göre kullanılmak üzere onlara tahsis edilecek.

7. Rum yargıçların Rumları, Türk yargıçların Türkleri yargılaması; yargılanacak olanların (davacı ve davalıların) Türk ve Rum olması halinde ise, davaların Türk ve Rum yargıçların birlikte oturum yaptığı ortak mahkemelerde görülmesini öngören Anayasa maddeleri kaldırılacak.

8. Güvenlik Kuvvetlerinin polis ve jandarma olarak ayrılması durumuna son verilecek. (Polis komutanı Rum ise Yardımcısının Türk ve komutan Türk ise yardımcısının Rum olması hükmü getirilecek.)

9. Güvenlik Kuvvetlerinin ve ordunun sayısı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı arasında varılacak bir anlaşma ile değil, fakat yasalarla saptanacak.

10. Kamu Hizmetlerinde ve Cumhuriyetin Güvenlik Kuvvetlerindeki (Polis ve ordu) Rum ve Türklerin sayısı, Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin nüfus oranına uygun şekilde oluşturulacak.

11. Kamu Hizmeti Komisyonu üyelerinin sayısı, 10'dan 7'ye veya 5'e indirilecek.

12. Kamu Hizmeti Komisyonunun tüm kararları basit çoğunlukla alınacak. Eğer komisyonun Rum veya Türk üyelerinin oybirliği ile ayrımcılık yaptığı iddiası ileri sürülürse Komisyon Başkanı, durumu Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne götürmekle yükümlü olacak.

13. Rum Cemaat Meclisi feshedilecek." A.g.e., s.374-375; **Halkın Sesi**, 6 Aralık 1963, sayı. 6246.

⁴⁹⁹ Robert Stephens, **Cyprus, A Place of Arms** (Pall Mall Press, London, 1966) s.179-180'den aktaran Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.383.

Cumhuriyeti için yıkılma ile sonuçlanacak geri dönülmez bir süreç başlamıştı ve Kıbrıs'ta artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.

Makarios'un önerilerini bildirdiği günün bir gün öncesinde Dr. Küçük, kendisi ile görüşme yapan İstanbul *Son Baskı* Gazetesi muhabirine “*Enosis'ten vazgeçildiği takdirde iki cemaat arasındaki ayrılıkların giderilebileceği*” şeklinde iyimser bir açıklama yapıyordu. Kıbrıs'taki *Halkın Sesi* Gazetesi'nde yayımlanan mülakatta Dr.Küçük, “*...Bizim Türk Cemaati olarak her şeyden evvel istediğimiz Rum Cemaati'nin imzalarını koydukları bir muahedeye sadakat göstererek memleketin refahına çalışmalarıdır... Rum Cemaati tarafından son zamanlarda anlaşmaların revizyona tabi tutulmaya çalışılması maalesef memlekette yeni baştan huzursuzluk, emniyetsizlik yaratmaktan başka hiçbir semere vermeyecektir... Bu anlaşmalar iddia ettikleri gibi Türklere haklarından daha fazla bir şey bahsetmiş değildir... Ümit ederiz ki Kıbrıs Rumları tahrikten kendilerini kurtararak akliselim çerçevesi içinde geçmişin acı ve üzüntülü günlerinden ders alarak bir inat uğruna memleketi yeni baştan üzüntülü günlere gömmesinler... Bu haklar asgari haklar olup bunlardan daha fazla fedakarlık yapılamaz, kendimizi Rum boyunduruğuna teslim etmemiz fecaat olur ki böyle bir şeyin tarafımızdan yapılması imkansızdır*” şeklindeki ifadeleriyle Rumları uyarıyor ve aynı zamanda kararlılıklarını da bir kez daha vurguluyordu⁵⁰⁰. Aynı muhabire açıklama yapan Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Rauf Denктаş da “*Anayasa'nın iki cemaatin mutabakatı ve garantör devletlerin onayı olmadan değiştirilemeyeceğini*” bildiriyordu⁵⁰¹. Oysa bu arada Makarios da kendi adına kararlılığını gösteriyor ve önerilerini ilgililere gönderiyordu.

Türkiye'nin bu önerilere cevabını bildirmeden önce batılı bir haber ajansının aktardığına göre Yunan Başbakanı Venizelos, bu önerilerden hükümetinin haberdar olduğunu bildiriyor⁵⁰² ve bu açıklama Yunanistan'ın Makarios'un önerilerini desteklediği şeklinde yorumlara neden oluyordu.

4. Türkiye'nin Yanıtı

Bu olaylar gelişirken Türkiye'de 3 Aralık 1963 tarihinde İsmet İnönü Başbakanlıktan istifa etmişti. Ancak hükümeti kurma görevi yeniden kendisine verildi. Mevcut Türk Hükümeti, 6 Aralık'ta yeni hükümeti kurma çalışmalarını sürdüren İsmet İnönü'nün başkanlığında yaptığı dört saatlik toplantı sonunda Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Anayasa'da yapmayı düşündüğü tekliflerin kesinlikle reddedilmesine ve ret cevabının ilk fırsatta Makarios'a duyurulmasına karar verildiğini, Dışişleri Bakanı F.C. Erkin'in “*Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın muhtırası Zürih ve Londra Antlaşmalarının ve Kıbrıs Anayasası'nın tadilini teklif etmektedir. Kıbrıs'taki Türklerin hayati hak ve menfaatlerinin korunmasını ihtiva eden bu vesikalar üzerinde müzakere açılması istendiği gibi bir hususun kabulüne imkan olmadığından Bakanlar Kurulu'nca reddine karar verilmiştir. Bu yoldaki kesin cevabımız yakında Kıbrıs Hükümeti'ne duyurulacaktır*” ifadeleriyle açıkladı⁵⁰³.

⁵⁰⁰ *Halkın Sesi*, 30 Kasım 1963, sayı. 6240.

⁵⁰¹ *A.g.e.*, 29 Kasım 1963, sayı. 6239.

⁵⁰² *A.g.e.*, 6 Aralık 1963, sayı. 6246.

⁵⁰³ *A.g.e.*, 7 Aralık 1963, sayı. 6247.

Makarios Türkiye'nin önerilerini reddetmesini, “*Muhatabımız Ankara değildir; öneriler Türkiye'ye sadece diplomatik nezaket gereği verilmiştir ve Türk Hükümeti'nden bu hususta bir yanıt istenmemiştir*” şeklindeki bir manevrayla yorumluyordu⁵⁰⁴.

Türkiye'nin ret kararına karşın İngiltere, Dr. Küçük'ün bu öneriler kendisine bildirildiğinde aşırı tepki vermediğini ve bunları inceleyerek karşı öneriler sunmak üzere zaman istediğini bildirmekte ve bunun için Dr. Küçük'ün cesaretlendirilmesi gerektiğini düşünmekte idi⁵⁰⁵. Oysa Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Dr. Fazıl Küçük'ün kurucusu olduğu *Halkın Sesi* Gazetesi'nin birinci sayfasında, Türkiye'nin ret kararının hemen ertesinde yayınlanan bir yazıda “*Türk Hükümeti, Kıbrıs'ta vecibesini ve vazifesini bilmeyen ve takdir etmeyenlere yerinde bir ihtar vermişlerdir*” sözleri bu görüşleri doğrulamıyor ve Kıbrıs Türk liderliğinin de Türkiye'nin görüşünü desteklediklerini gösteriyordu⁵⁰⁶. *Halkın Sesi* Gazetesi'nde aynı gün yayınlanan “*Anayasa Yaz Boz Tahtası Değildir*” başlıklı yorum da Makarios'un önerileri karşısındaki Kıbrıs Türk Toplumunun yaklaşımını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Bu yazıda, “*...Makarios'un bu davranışı muhtelif ajanslar tarafından ilan edilmiş olmasına rağmen, Cumhurbaşkanı kendisi konuşmak istememekte, şimdilik bir şey söylemeyeceğini bildirmektedir*”⁵⁰⁷...*Cemaatimiz bütün tahriklere rağmen haberi, her zaman olduğu gibi Türk'e yaraşır büyük bir soğukkanlılıkla karşılamıştır... Cumhurbaşkanı'nın bu tehlikeli tutumuna dost ve müttefik devletlerin seyirci kalmayacağı hususunda herkes mutabık bulunmaktadır. Zaten Makarios'un keyfi kararını fiiliyat sahasına koyabilmesine hukuken de imkan ve ihtimal yoktur... Makarios şimdi ayağa kalktı, 'Anayasa'yı tadil edeceğim, çünkü Anayasa'da engelleyici maddeler vardır.' diyor... Makarios yalnız bir hususta haklıdır. Anayasa'da engelleyici maddeler*

⁵⁰⁴ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.388.

⁵⁰⁵ A.g.e., s.377.

⁵⁰⁶ Gazetede ki yazı şunları içeriyordu; “*...Dört sene devam eden kanlı mücadele bizi ne yıldırılmış, ne korkutmuş ve ne de yolumuza devam etmemize mani olabilmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra maziyi bir kenara bırakarak Zürih ve Londra Antlaşmalarında kazandığımız haklar çerçevesi içerisinde yaşamak ümidiyle Rum cemaati ile el ele vererek Ada'nın refah ve tealisi için büyük gayret ve fedakârlıklar gösterdik. Fakat ne yazık ki Ada'daki Türk mevcudiyetini hazmedemeyenler bir gün bile faaliyetlerine ve entrikalarına fasulasız devam ederek karanlık yollarda yürümüşler ve bugün hür dünyanın başına gayle olan küçük küçük devletlerin bilgisizliğinden istifade yollarını arayarak Enosis'i canlandırmak çabalarına koyulmuşlardır. Makarios'un karşımıza çıkardığı son teklifler aldatici ve göz boyamaktan başka bir şeye yaramamaktadır. Bunu pekiyi takdir eden Kıbrıs Türkü ve Anavatan büyüklerimiz her ne pahasına olursa olsun bu korkunç ağlara kapılmamak azminde ve kararında olduğunu ifade etmiştir. İşte dün akşam Ankara'da oturan Bakanlar ittifaken aldıkları kararlar dünyayı ikaz ederken, ne kimseyi tehdit ve ne de şantaj gibi bir harekette bulunmuş değillerdir. Onlar ancak devlet mefhumu taşıyan muhayedelerine ve imzaların ne demek olduğunu takdir eden kimselerin yapabileceği bir işi yapmışlardır. Vecibesini ve vazifesini bilmeyen ve takdir etmeyenlere yerinde bir ihtar vermişlerdir.*” **Halkın Sesi**, 7 Aralık 1963, sayı. 6247.

⁵⁰⁷ 6 Aralık 1963 tarihli **Halkın Sesi** gazetesinin haberine göre Makarios, Atina haberler ajansının kendisine yönelttiği Kıbrıs Anayasası'nın bazı maddelerini değiştirmek niyetinde olduğu konusundaki haberlerle ilgili soruya, “*şimdilik bu konuda bir şey söylemek istemiyorum*” şeklinde yanıt vermiştir.

vardır. Bunu biz de kabul ediyoruz. Fakat bu maddeler onun iddia ettiği gibi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin terakkisini ve birleşmesini, yani çoktan ölen Enosis'in yeniden dirilmesini engellemektedir. Bu maddeleri tadil etmeye de Cumhurbaşkanı'nın gücü yetmemektedir. Bunu böyle bilmelidir” şeklinde yer alan ifadelerle aslında Makarios'un yapmayı düşündüğü Anayasa değişikliği ile Türklere tanınan hakları ortadan kaldırmak ve Enosis'i yeniden canlandırmak düşüncesini taşıdığı ve buna da izin verilmeyeceği açıklıkla vurgulanmaktadır⁵⁰⁸.

16-18 Aralık 1963'te Paris'te yapılacak olan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında Türk Dışişleri Bakanı ile yapılacak özel görüşmelerle Türkiye'yi Ada'da iki toplum liderinin görüşme yapması konusunda ikna etmeyi düşünen İngiltere, Ankara Büyükelçisi'ni Türkiye'nin kararını açıklamasının akabinde Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'le görüştürerek zemin yokluyordu. Bu görüşme sonunda İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Allen'e göre Türkiye, Makarios'un önerileri karşısında katı bir tutum içindeydi ve önerilerin müzakere zemini olarak kabul edilebilir yanı olmadığı görüşünde idi. Bu görüşmede Erkin, Makarios'un böyle ulaşılması olanaksız fikirler ileri sürmekle akıllıca bir iş yapmadığını, üstelik Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılması riskini yarattığını söylemişti⁵⁰⁹. Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği birinci sekreteri Selçuk Korkut da 11 Aralık'ta İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na giderek, Türk Hükümeti'nin resmi ve ayrıntılı yanıtının Kıbrıs Hükümeti'ne iletilmek üzere hazırlanmakta olduğunu bildirdi ve bu yanıtın özeti hakkında bilgi verdi. Türk Hükümeti'ne göre Zürih ve Londra Antlaşmaları bir uzlaşma idi ve Kıbrıs Türkleri'nin emellerini karşılamamakla beraber Ada'ya barışın gelmesi için kabul edilmişti ve bu antlaşmaların, Makarios'un önerdiği şekilde değiştirilmesini kabul etmek Türk Toplumuna sağlanan koruyucu

---

⁵⁰⁸ Yorumun geri kalanında şu hususlara yer veriliyordu; “*Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası üç sene gibi pek kısa bir zaman önce bizzat Makarios tarafından, kayıtsız şartsız imza edilerek kabul olunmuş ve Makarios, Cumhurbaşkanı olarak bu Anayasa'yı koruyacağına şeref sözü vermişti. Fakat Makarios Anayasamızı koruyacağına söz verdikten pek kısa bir zaman sonra, Anayasa'yı 'bir sıçrama tahtası' olarak vasıflandırmış, bu Anayasa'nın istikbalin fethi için bir durak noktası olduğunu ilan etmişti. Öyle görülüyor ki, Makarios, şimdi Anayasa'da yapacağı değişikliklerle, istikbali fethetmek için durak yerinden harekete geçmek düşüncesindedir... Ajansların verdiği haberlerden öğrendiğimize göre, Makarios'un Anayasamızdan söküp fırlatmak istediği maddeler, bu Ada'da Türk varlığının korunmasını sağlayan, Türk Cemaatine efendi bir Cemaat olarak hayat hakkı tanıyan maddelerdir. Makarios kendi planına göre, keyfi bir kararla ve 'benim dahili bir meselemdir' iddiası ile bu maddeleri tadil ederek, Türk Toplumunun bütün haklarını elinden alacak, Cemaatimizi bu suretle alelade bir azınlık durumuna düşürecek ve neticede Girit Türkleri'nin başına gelenler Kıbrıs Türkleri'nin başına da gelecek... Bu düşüncede olan Makarios'a peşinen söyleyelim ve hatırlatalım ki, yanlış hem de çok yanlış bir hesap yapmaktadır... Doğacak kötü neticeleri düşünmeden, tehlikeli hem de çok tehlikeli bir oyun oynamaktadır... Cumhurbaşkanı iyi bilmelidir ki; hiçbir memleketin anayasası 'Yazboz tahtası' değildir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, ilgili devletlerin temsilcileri ile Kıbrıs Türk ve Rum Cemaatlarının yetkili kıldığı şahıslar tarafından uzun süren çalışmalar neticesinde hazırlanmış ve imza edilerek kabul olunmuştur. O zaman Makarios nerede idi? Anayasayı beğenmedi ise, Anayasa'da engelleyici maddeler vardı ise, ne diye kırmızı mürekkebi ile Anayasa'nın altına kocaman bir imza atmıştı?..”, **Halkın Sesi**, 7 Aralık 1963, sayı. 6247.*

⁵⁰⁹ **FO 371/168975-XC 14752**, D.Allen'in Ankara'dan Londra'ya 6 Aralık 1963'te gönderdiği 1300 nolu şifreli telgraf; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.377.

kalkanı ortadan kaldırmak demektir. Bunun için bu önerilerin kabul edilmesi mümkün değildi⁵¹⁰.

Türk Hükümeti, 6 Aralık'ta açıkladığı Makarios'un önerilerini ret kararının gerekçelerini ayrıntılı bir notayla, 11 Aralık'ta Makarios'a gönderdi. Makarios'un Anayasa değişikliği teklifindeki gerekçelerin çürütüldüğü notada; özetle, 30 Kasım 1963 günü Cumhurbaşkanı Makarios tarafından Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi'ne gönderilen memorandumun alındığı, memorandumda belirtildiği gibi, Kıbrıs Anayasası'nın kendine özgü hükümler içerdiği, bunun sebebinin de, Kıbrıs Adası'nda ırk, dil, din, kültür ve adetleri bakımından ayrı özelliklere sahip iki ayrı milli toplum yaşaması olduğu anlatılıyor, Kıbrıs Anayasası'nın, Ada'da iki ayrı toplumun varlığı ve bunların karşılıklı hak ve menfaatlerinin korunması ve selameti için bir denge kurulması zorunluluğu ve gerçekleri üzerine oturtulduğu, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bakımından da bu gerçeklerin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne vücut vermiş olan antlaşmaların temelini teşkil ettiği vurgulanıyordu. Zürih ve Londra Antlaşmalarının vahim gelişmeleri önlemek konusundaki ortak arzu ile bütün ilgili tarafların kendi görüşlerinden feragat etmeleriyle sağlanmış bir uzlaşma olduğu hatırlatılarak, antlaşmaların Kıbrıs Türkleri'nin de, Türkiye'nin de isteklerine tam olarak cevap vermemekle birlikte, tarafların hak ve menfaatleri arasında, çok hassas bir dengeye dayandığı, bu dengeden herhangi bir unsuru kaldırmanın, bütün sistemin yıkılması sakıncasını doğuracağı ifade edilmektedir. Kıbrıs Devleti'nin kurumlarının kurulmasında ve işleyişinde bazı güçlüklerin çıkmasının gerçek nedeninin Anayasa metninin niteliğinden değil, Kıbrıslı Rum yöneticilerin Anayasa'nın bilhassa Türk hak ve menfaatlerine yönelik hükümlerini kasten uygulamamak veya işlemez hale getirmek konusundaki ısrarlı olumsuz tutumlarından kaynaklandığı vurgulanan notaya göre, Kıbrıs'taki Rum yöneticiler ve Rum basını, 16 Ağustos 1960'da kuruluşundan itibaren rejime karşı sistemli ve tertipli bir yıkma kampanyası açmışlardır. Kıbrıs Devlet Başkanı dahi yüksek görevinin gereklerini, tarafsızlığını ve bütün Kıbrıslılar'a karşı olan sorumluluklarını unutarak sırf Rum Toplumunun lideri olarak hareket etmiş ve bu toplumu antlaşmalar aleyhine vaziyet almaya sevk etmiştir. Türkiye tarafından birçok kez yapılan dostane uyarılara karşın bu olumsuz faaliyet devam ettirilmiştir. Bundan dolayı, Kıbrıs'ta karşılaşılan güçlüklerin sorumluluğunu Anayasa hükümlerine yüklemek yerine, Kıbrıslı Rum yöneticilerin kurulu rejimi yıkmaya yönelik faaliyet ve niyetlerinde aramak gerekir. Nota'da ifade edildiği üzere, memorandumda söz konusu edilen Anayasa hükümlerinin hemen hemen hepsi, Kıbrıs Türkleri'nin hak ve menfaatlerinin güvencesini teşkil eden hayati önemde hükümlerdir. Bu hükümler kaldırıldığı takdirde Kıbrıs Türk Toplumunun hak ve menfaatlerinin bekası tamamen Rum Toplumunun takdir ve lütfuna bırakılmış olur. Anayasa Mahkemesi'nin görevlerini hakkaniyetle yapmasının ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkının da uygun şekilde kullanılmasının engellendiği anlatılan nota'da, *"Bir yönden bu gerçekler, diğer yönden resmi ve gayri resmi Kıbrıslı Rum çevreleri ve şahsiyetlerinin ENOSİS veya*

---

⁵¹⁰ A.g.e., s.384.

Kıbrıs Türkleri'nin hak ve menfaatlerinden mahrum etme yolundaki kesif faaliyet ve kampanyaları karşısında, Kıbrıslı Türklerin Anayasa güvencelerinin kaldırılmasını istemek, gözle görülen tecavüzlere karşı yegane korunma vasıtası, kalkanı olan bir kimsenin elinden kalkanını bırakmasını istemek demektir.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti söz konusu Anayasa güvencesinin hayati olduğu kanısındadır. Bu itibarla, memorandumun ihtiva ettiği tekliflerin Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından kabulüne imkan yoktur” ifadeleriyle, Makarios’un Anayasa değişiklik teklifleri reddediliyordu⁵¹¹. Türkiye’nin bu notasını dikkatlice incelediğimizde, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilanının hemen akabinde ortaya çıkan sorunların çözümünde, zaman zaman Kıbrıs Türk liderliğini haksız görme pahasına, Kıbrıs Türk liderliğine karşın, ısrarlı bir şekilde anayasal düzenin devamını esas alan bir politika izleyen Türk Hükümeti’nin artık bu politikasından vazgeçtiğini, Dışişleri Bakanı Erkin’in Paris’te Butler’e ifade edeceği gibi, Makarios’un ısrarlı tutumu karşısında gerekirse Taksim tezine dönebileceğini açıkladığını görebiliyoruz. Türkiye, artık Makarios’un imza koyduğu antlaşmaları hiçe sayarak, Anayasa’yı kendi isteği doğrultusunda değiştirme yönündeki kararlılığını ve bunun da temel amacının Ada’daki Türk Toplumunun uluslararası antlaşmalar sonucu kazanılan haklarının ortadan kaldırılması ve nihayetinde Enosis’e giden yolun açılması olduğunu görmeye başlamıştı.

Nitekim Türkiye’nin gönderdiği bu nota, Makarios tarafından reddedilerek Türkiye’nin Lefkoşa Büyükelçiliği’ne “*bunun kabul edilemez olduğu*” ifadeleriyle iade edildi⁵¹².

5. İngiltere’nin Girişimleri

Daha sonra, 14 Aralık’ta Paris’te başlayan NATO Dışişleri Bakanları toplantısındaki görüşmelerden de olumlu bir sonuç alınamadı. İlk görüşmeyi Kipriyanu ile yapan İngiliz Dışişleri Bakanı R.A.Butler, Kipriyanu’nun Makarios’un görüşlerini savunduğunu ve Rumların, Türkiye’nin bir askeri müdahalesinden endişe ettiklerini fark etti⁵¹³. Zaten Kipriyanu, Kıbrıs’tan yola çıkarken havaalanında kendisine konuyla ilgili sorulan sorulara, bu toplantıda Makarios’un Anayasa’yı değiştirme konusunu ortaya atmayacağını, fakat diğer meslektaşlarının bilgi istedikleri takdirde, bunu memnuniyetle verebileceğini söyleyerek, “*Bu mesele tamamen Kıbrıs’ın bir iç meselesidir. Bu bakımdan Dışişleri Bakanları toplantısında müzakeresi mevzu bahis olamaz*” demişti⁵¹⁴. Aynı gün Türkiye Dışişleri Bakanı F.C.Erkin’le de görüşen Butler, Kıbrıs’taki durumun ciddiyetine dikkat çekerek, Ada’da Türk ve Rum toplumları arasında görüşmeler yapılması gereğini dile getirdi. Erkin ise, Makarios’un kendi planları üzerindeki ısrarını sürdürmesi halinde ciddi bir durumun ortaya çıkacağını ve tek çarenin Ada’nın taksimi olduğunu belirterek, Anayasa’nın sınırları içinde Makarios’la görüşmesi için Dr. Küçük’ü iknaya hazır olduklarını ve bu görüşmenin, Makarios’un önerilerini geri çekmesi konusunu da

⁵¹¹ Erim, a.g.e., s. 201-205.

⁵¹² Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.388.

⁵¹³ A.g.e., s.386.

⁵¹⁴ Halkın Sesi, 9 Aralık 1963.

içermesi gerektiğini ifade etti. 17 Aralık'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Venizelos ile de bir görüşme yapan Butler, Venizelos'tan "*Dıştan bir müdahale yapılmadan Türk ve Rum toplumlarının sorunları kendi aralarında çözmek için yalnız bırakılmaları gerektiği ve Anayasa'nın asla ve hiçbir zaman değiştirilemeyeceği görüşünü kabul etmedikleri*" yanıtını aldı⁵¹⁵.

6. 1960-63 Sürecinin TBMM'deki Yansımaları

1960 yılı 27 Mayıs'ında askeri darbeyle yönetime gelen Milli Birlik Komitesi, önceki konularda da belirtildiği gibi mevcut iç sorunlara çözüm ararken, bunun yanında dışarıda da sorun çıkışın istemiyordu. Dolayısı ile iktidardan indirdikleri Demokrat Parti'nin hazırlığını yapmış olduğu, Kıbrıs'ta kurulmakta olan yeni Cumhuriyet'in desteklenmesi politikasının devamının faydalı olacağını değerlendirdiler. Hatta Kıbrıs konusunu Ada'ya atadıkları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Türk Büyükelçisi olan Mehmet Emin Dırvana'ya adeta ihale ettiler ve sorunlara tamamen Büyükelçi Dırvana'nın bakış açısı ve değerlendirmeleriyle yaklaştılar.

Dönemin Ankara yönetiminin Kıbrıs'a yaklaşımının en uygun göstergesini, Ankara'da siyasetin merkezini oluşturan Meclis'teki görüşmeler oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, 27 Mayıs darbesiyle TBMM'nin feshedilmesi ile oluşturulan Milli Birlik Komitesi toplantıları ile akabinde kurulan Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu toplantılarındaki Kıbrıs ile ilgili görüşmeler, bize Ankara'nın Kıbrıs'a politik bakışını sergilemekte yardımcı olmaktadır.

Söz konusu toplantıları bu çerçevede incelediğimiz zaman, yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi'nin "*İnkılap Hükümeti*" olarak adlandırdığı yeni hükümetin Devlet Bakanı Kamil Artus'un 11 Temmuz 1960 tarihinde, Milli Birlik Komitesi'nin ikinci oturumunda yapmış olduğu ve daha önce de söz edilmiş olan, Zürih ve Londra Antlaşmalarının son gelişim safhasına ulaşmakta olduğunu ve bundan da memnuniyetlerini dile getiren konuşmasından sonra⁵¹⁶, İsmet İnönü'nün, kurduğu yeni hükümetin programını Başbakan sıfatıyla, millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda ayrı ayrı okuduğu 27 Kasım 1961 tarihine kadar, yaklaşık onalı ay Kıbrıs konusunun Ankara'nın gündeminde Meclis düzeyinde görüşülmediğini görüyoruz.

27 Kasım 1961'de, hükümetinin programını okurken Kıbrıs'a da değinen Başbakan İnönü, "*Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki özel bağlar malumdur. Samimi dileğimiz, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mevcut anlaşmalar dairesinde sükun ve ahenk içinde bütün vatandaşlarını refah ve saadete ulaştırmasıdır. Kıbrıs'ın bu gayretlerini ve bölgemizin barış ve istikrarına yararlı faaliyetlerini yakın bir ilgi ile takip edeceğiz. Komşumuz Yunanistan ile Kıbrıs meselesinin hallinden sonra dostluk ve ittifak bağlarımıza ve müşterek menfaatlerimize uyum olarak gelişen münasebetlerimizin daha da kuvvet bulmasına*

⁵¹⁵ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.386-387.

⁵¹⁶ MBK Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, Cilt 1, İkinci Birleşim, 11 Temmuz 1960, s.4.

önem vermekteyiz”⁵¹⁷ şeklinde sıradan ve politik ifadelerle Kıbrıs’taki mevcut durumun devamına ve aynı çerçevede Yunanistan ile ilişkilere verdikleri önemi vurguluyor ve Kıbrıs’taki Cumhuriyet’in kurulmasına zemin teşkil eden, kendisinin de ana muhalefet partisi olarak Meclis’te onaylanması sırasında olumsuz oy verdiği antlaşmaların, şimdi Başbakan olarak Kıbrıs’a refah ve saadet getirmesini diliyordu.

Bunun yanında muhalefet ise hükümeti Kıbrıs konusunda fazla iyimser buluyordu. 30 Kasım 1961 tarihinde Meclis’te hükümet programı hakkında partisinin düşüncelerini açıklayan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Milletvekili Ahmet Oğuz eleştirilerini, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki özel bağlar konusunda hükümetin programına da yansıyan aşırı bir iyimserlik görüldüğünü, Anayurdun coğrafi bir uzantısı olan Ada’da, toplumlar arasında huzursuzluk yaratan faaliyetlerin saklanmaması gerektiğini, gelişmelerin hükümet tarafından iyi takip edilmesi ve kamuoyuna da yeterli bilgi aktarılması gerektiği üzerinde yoğunlaşıyordu⁵¹⁸.

5 Şubat 1962 tarihinde, 1962 yılı Bütçe Kanun Tasarısı’nın Cumhuriyet Senatosu’nda görüşülmesi esnasında, Dışişleri Bakanlığı bütçesi görüşülürken Tabii Senatör Ahmet Yıldız’ın hükümete, Kıbrıs’taki Cumhuriyet’i kuran antlaşmaların tüm beklentilerini karşılamamasına karşın kabul edildiğini, Kıbrıs Türkü’nün tam olarak haklarını korumayan bu statünün bile şimdi Makarios tarafından değiştirilmeye çalışıldığı bilgilerinin alındığını söyleyerek, hükümetçe alınan tedbirlerin açıklanması talebinde bulunuyordu⁵¹⁹. Aynı gün yapılan görüşmede Adalet Partisi Senato Grubu adına görüş bildiren Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu da, Kıbrıs konusunun artık tam garanti veren bir düzeye yükseltilmesi gerektiğini, Türk-Yunan dostluğunun başlıca dayanağı ve devamının Kıbrıs’ta oluşturulan ve taraflarca kabul edilen statünün devamına, kesinlikle ihlal edilmemesine ve hatta daha olumlu şekilde geliştirilmesine bağlı olduğunu vurgulayarak, “*Kıbrıslı kardeşlerimizin huzurunu kaçırarak her menfi hareketten Yunan dostlarımızın geri durmalarını... hatırlatmadan geçemeyeceğiz*” ifadeleriyle de Yunanistan’a bir uyarıda bulunuyordu⁵²⁰.

Yapılan bu eleştirilere 1962 yılı Bütçe Kanun Tasarısı’nın Cumhuriyet Senatosu’nda görüşülmesi esnasında Dışişleri Bakanı Selim Sarper’in yanıt verdiğini ve Ada’daki huzursuzluğun kaynağının her iki taraftan da art niyetli kişilerce çıkarılan dedikodular olduğunu, gelişmelerin yakından takip edildiğini ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin mevcut antlaşmalar çerçevesinde devamından yana olduklarını vurguladığını görüyoruz⁵²¹.

---

⁵¹⁷ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 1, Toplantı 1, 9. Birleşim, 27-11-1961, s. 106; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 1, Toplantı 1, 13. Birleşim, 27-11-1961, s. 124.

⁵¹⁸ **A.g.e.**, 1, Cilt 1, Toplantı 1, 15. Birleşim, 30-11-1961, s. 153.

⁵¹⁹ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 2, Toplantı 1, 31. Birleşim, 5-2-1962, s. 152.

⁵²⁰ **A.g.e.**, s. 155.

⁵²¹ **A.g.e.**, s. 164.

1962 yılı Bütçe Kanun Tasarısı'nın 21 Şubat 1962'de Millet Meclisi'nde görüşülmesi esnasında İktidar Partisi CHP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşmalarına ve mevcut statükoya saygılı olduklarını belirtiyor, ancak Zürih ve Londra Antlaşmalarının Meclis'te onaylanması sürecinde CHP'nin muhalefette iken özellikle vurguladığı, bu antlaşmaların fiili ve askeri garantiler konusu ile Ada'daki Türklere ekonomik yardım konusunda yetersiz olduğu görüşünü, bu kez iktidar partisi olarak bir daha yineliyor ve bu konuda alınması gereken tedbirleri açıklıyordu. Kıbrıs Türk Cemaati'ne Anavatan'ın yardımlarının daha sistemli bir tarzda teşkilatlandırılması gereğine dikkat çeken Kırca, bu maksatla, Dışişleri Bakanlığı'nda bakanlıklar arası bir komitenin ve Lefkoşe Büyükelçiliği'nde de bir yardım heyetinin kurulmasının zorunlu olduğunu, bu arada Türk Cemaati eğitim sisteminin yeniden teşkilatlandırılması ve Türk vakıflarının verimli hale getirilmesi konularında Türk Cemaati'ne teknik yardımların artırılmasının gereğini de belirtiyordu. Kıbrıslı Türk gençlerine Türkiye'de okumak için verilen bursların, bazı alanlarda fazla eleman sağlarken, bazı alanlarda da mevcut yetersizliklere göz yuman bir duruma son verecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve Anavatan'da okuyan bu gençlerin eğitimleri tamamlanınca tekrar Kıbrıs'a dönmelerinin sağlanmasının da uygun olacağını belirterek, antlaşmalarda Türklere ayrılan, ancak Rumlar tarafından uygulanmayan memuriyetler konusunun da özellikle teknik alanda yetişmiş elemanlar arttıkça, kendiliğinden çözüleceği inancını dile getiriyor, Türk ve Rum belediyelerinin ayrılması konusuyla ilgili olarak çıkan anlaşmazlığın çözümlenmesinde de iyimser bir yaklaşım sergiliyordu⁵²².

Aynı oturumda konuşan ve eleştirilere yanıt veren Dışişleri Bakanı Selim Sarper ise; iki hafta önce Senato'da yaptığı konuşmada da belirttiği, bazı kötü niyetli kişiler veya gruplar tarafından çıkarılan maksatlı dedikodularla Ada'nın huzurunu bozmaya yönelik girişimlerin mevcudiyetinden söz ediyor, ancak Ada'da huzurun kurulması ve devamını sağlamaktan sorumlu resmi görevli kişiliklerin bu tarz ifadelerinin daha ciddi sonuçlar doğuracağını da özellikle vurguluyordu. Türkiye'nin antlaşmalara samimiyetle bağlı olduğunu, ancak aynı samimiyetin tüm ilgili taraflarca da gösterilmesi gerektiğini belirten Sarper, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, bölgenin barış ve istikrarına yararlı bir unsur olarak üç dost ve müttefik devlet arasında birleştirici bir halka teşkil etmesi yolunda başarı göstermesi dileğiyle birlikte, bu konularda gerek Kıbrıs Hükümeti'nin ve gerekse diğer ilgili devletlerin dikkatinin çekildiğini sözlerine ekliyor, Kıbrıs'taki sorunların mevcut antlaşmalar çerçevesinde çözülebileceği konusundaki samimiyetlerini yineleyerek, ancak bunun karşı tarafında aynı samimi düşüncelere sahip olması halinde olası olabileceğini, aksi takdirde bunun sorumluluğunun gerekli samimiyeti gösteremeyen yöneticilerde olacağını belirtiyordu⁵²³.

⁵²² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 3, Toplantı 1, 52. Birleşim, 21-2-1962, s. 157-158.

⁵²³ A.g.e., s. 162-163.

Bu arada 25 Mart 1962'de, Lefkoşa'da bulunan Bayraktar ve Ömeriye Camilerinin bombalanması olayları Kıbrıs'ta olduğu gibi TBMM'de de geniş yankı uyandırmıştı. Konuyla ilgili olarak olayın hemen ertesi günü, TBMM'nde Maraş Milletvekili Kemal Bağcıoğlu olayın oluşumu ile ilgili ayrıntıları açıklayan bir konuşma yapmıştır. Bağcıoğlu'nun konuşmasından anlaşıldığı üzere, 25 Mart Pazar günü, sabaha karşı Lefkoşe'deki Ömeriye ve Bayraktar Camilerine koyulan saatli bombalar patlamış ve her iki camide maddi hasar meydana gelmiştir. Bağcıoğlu'na göre, bu vahşi ve çirkin tecavüz olayı, özellikle inanca yönelik bir özellik taşıması nedeniyle, dini inançları ve mukaddes hisleri rencide etmekte ve Kıbrıs'taki her iki cemaatin arasını açmayı hedef tutmaktadır. Bu olayın camilerde cemaatlerin bulunmadığı bir zamana rastlaması can kaybını engellemiştir. Olayın akabinde Türk Hükümetinin derhal gerekli ilgiyi gösterdiğini, bir bildiri ile olay faillerinin bulunup cezalandırılmasını ve gerekli her türlü tedbirin alınmasını Kıbrıs Cumhuriyeti'nden istediğini ve bunun üzerine Cumhurbaşkanı Makarios'un olayı nefretle kınayan bir bildiri yayınlarak suçluların meydana çıkarılmasını ve adalet huzurunda cezalandırılmasını istediğini de belirten Bağcıoğlu, *"Ayrıca Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın Atina Büyükelçiliğimize olayla ilgili olarak teessürlerini bildirmesi ve Kıbrıs İçişleri Bakanı'nun bizzat meseleye el koyması da memnuniyetimizi mucibolmuştur. Yalnız Kıbrıs'ın değil; Doğu Akdeniz Bölgesi'nin de huzurunu bozabilecek bu tahrikçi unsurların bu ve buna benzer hareketlerini takbih ve telin ederiz"* sözleriyle de onayı kınamıştır⁵²⁴.

Aynı oturumda bir konuşmayla konu hakkında bilgi veren Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu⁵²⁵; üzüntü verici bu hadisenin hükümet tarafından öğrenilir öğrenilmez, büyük bir hassasiyetle gelişmelerin takip edildiğini, resmi bir bildiri ile hükümet görüşünün yayımlandığını, ayrıca Kıbrıs ve Yunan makamları ile büyükelçilerimiz aracılığı ile gerekli girişimlerde bulunulduğunu ve soruşturmanın devam ettiğini söylüyor ve bu olayın ancak Kıbrıs'ta Türk ve Rum Cemaatlerinin barış ve huzur içinde yanyana yaşamalarını, Kıbrıs'ın, Türkiye ve Yunanistan'ın iyiliğini istemeyen eller tarafından yapılmış olabileceğini belirtiyordu. Kıbrıs'taki Türk liderlerinin Türk Cemaati'ne soğukkanlılık tavsiye etmek ve her hangi bir misilleme tedbirine girişmemeleri konusunda telkinde bulunmak suretiyle kendilerine düşen görevi yaptıklarını dile getiren Feyzioğlu, başta Büyükelçi olmak üzere, Türk Cemaati'nin ileri gelenlerinin Bayraktar'ın bulunduğu yere giderek bir çelenk koyduklarını belirtmiş, bu olayın Kıbrıs'ta iki cemaatin barış içinde yaşamasını güçleştirmemesi, Türk - Yunan

⁵²⁴ A.g.e., Dönem 1, Cilt 4, Toplantı 1, 65. Birleşim, 26-3-1962, s. 125.

⁵²⁵ Selim Sarper'in Dışişleri Bakanlığından istifa etmesi üzerine 26-3-1962 tarihinde bir Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Dışişleri Bakanlığında Devlet Bakanı Turhan Feyzioğlu'nun Vekillik etmesine, aynı gün bir başka Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile de açık bulunan Dışişleri Bakanlığında Londra Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'in tayin edilmesine karar verilmiştir.

ilişkilerine gölge düşürmemesi için her tedbire başvurulması gerektiğini de sözlerine eklemiştir⁵²⁶.

Bayraktar ve Ömeriye Camilerinin bombalanması olayları ile ilgili olarak 27 Mart tarihinde, Cumhuriyet Senatosu'nda Senato'nun duygularına tercüman olmak üzere, olayı kınadıklarına dair partiler grup başkan ve başkanvekilleri ile tabii senatörler ve Cumhurbaşkanlığı'nca seçilen üyeler adına,

“Cumhuriyet Senatosu Yüksek Başkanlığına,

Kıbrıs'ın bazı şehirlerindeki mabet ve türbelerin bomba ile tahribi hadisesini millet ölçüsünde teessürle öğrenmiş bulunuyoruz. Aynı zamanda tarihi değer taşıyan dini eserlere karşı maalesef vuku bulan bu çirkin tecavüzü Cumhuriyet Senatosu'nun duygularına tercüman olarak tel'in ediyoruz” ifadelerini içeren bir önerge verildiğini görüyoruz⁵²⁷.

Aynı gün, Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Turhan Feyzioğlu'nun, kınama önergesi üzerine Senato'da hükümet adına bir konuşma yaparak, Millet Meclisi'ndeki konuşmasında vurguladığı gibi, bu olayların Kıbrıs'ta Türk ve Rum Cemaatleri ile Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki iyi ilişkileri bozmak isteyen unsurların tertibi olabileceği, ancak Türkiye'nin bu tertiplere iltifat etmeyerek, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile olan iyi ilişkilerin sürdürülmesine devam edileceği değerlendirmesini yapmış, Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın ve Makarios'un söz konusu bombalama olayını kınamaları karşısındaki memnuniyetini dile getirmiştir⁵²⁸.

Kıbrıs Yüksek Tahsil Gençliğinin de, söz konusu olay karşısında, TBMM'nin gereken ilgiyi göstereceğinden emin bulduklarına dair, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Suat Hayri Ürgüplü'ye; *“25 Mart Yunan bağımsızlık gününde iki tarihi camiye ve türbeye tecavüz edilmek suretiyle mukaddesatımıza karşı girişilen çirkin hareketler karşısında Millet Meclisi olarak gereken ilgiyi göstereceğinizden emin olduğumuzu bildiririz”* ifadelerini içeren bir telgraf çektiği görülmektedir⁵²⁹.

Başbakan İsmet İnönü'nün yeni kurduğu Hükümet'in programını 2 Temmuz 1962'de Millet Meclisi'nde kendisinin ve Cumhuriyet Senatosu'nda ise hükümet adına Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican tarafından arzları esnasında Kıbrıs hakkındaki hükümet görüşlerinin *“Kendisi ile özel bağlarımız malûm olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, devamlı huzurun, gerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iç gelişmesi, gerek kendisi ile özel bağları olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile münasebetleri bakımından önemi açıktır. Biz, Kıbrıs'ın bir bütün teşkil eden mevcut antlaşmalar dairesinde bütün vatandaşlarını refah ve saadete ulaştırmasını ve bölgemizin barış istikrarına yararlı olmasını samimiyetle temenni etmekteyiz”* sözleriyle dile getirildiğine ve Kıbrıs'taki tüm olumsuz gelişmelere karşın hükümetin sorunların

⁵²⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 4, Toplantı 1, 65. Birleşim, 26-3-1962, s. 125-126.

⁵²⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 3, Toplantı 1, 45. Birleşim, 27-3-1962, s. 211.

⁵²⁸ A.g.e., s. 211-212.

⁵²⁹ A.g.e., s. 212.

mevcut antlaşmalar çerçevesinde çözümlenmesi politikasındaki ısrarının vurgulandığına tanık oluyoruz⁵³⁰.

4 Temmuz 1962'de, yeni hükümetin programının Cumhuriyet Senatosu'nda arzını müteakip, program hakkında görüşlerini açıklayan Tabii Senatör Ahmet Yıldız ise hükümetin Kıbrıs'ta çıkmak üzere olan anlaşmazlığı görmezden geldiğini belirterek, geçmişte Demokrat Parti'nin aynı şekilde davrandığı örneğiyle yeni hükümeti uyarıyordu. Yıldız konuşmasında, Kıbrıs konusunda her an çıkması olası anlaşmazlığı, bugünkü Türk ve Yunan hükümetlerinin anlayışlı davranışının önlediğini, bu konudaki acı tecrübelerden ders alınması gerektiğini, yıllarca olaylara seyirci kalan hükümetin, Yunanistan'ın da desteklediği, Kıbrıs'taki mücadele son safhasına girdiği sırada ve konu tamamen bir İngiliz-Yunan konusu haline getirilip, 'Türklerle ne ilgisi vardır' dedirtinceye kadar hiçbir olumlu harekete girişemeyen ve bundan sonra da ne istediği bilinmez, her an fikir değiştirir bir politika uygulanmasının acı hatırasının unutulamayacağını, tam tatmin etmemesine karşın, ülkeler arasındaki çok önem taşıyan dostluğun hatırı ve Ada halkının huzura olan ihtiyacı yönünden bugünkü statünün bozulmaması için uyanık ve yapıcı bir politika izlenmesinin zorunlu olduğunu ve Yunanistan'la çıkacak bir anlaşmazlığın her iki taraf için de zararlı olacağını belirtiyordu⁵³¹.

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün Ankara ziyaretinin hemen öncesinde 2 Ocak 1963'de, Kocaeli Milletvekili Nihat Erim tarafından Millet Meclisi'ne Türkiye'nin genel dış meseleler karşısında güttüğü politika ve Kıbrıs'a dair Zürih ve Londra Antlaşmalarının uygulaması konularında bir genel görüşme açılmasına dair önerge verildi. Bu önergenin tartışılması esnasında gerçekleştirilen Kıbrıs hakkındaki görüşmeler, dönemin iktidarı ve muhalefetinin Kıbrıs yaklaşımlarını ortaya koyması bakımından önemli verilere sahiptir.

İlk sözü alan önerge sahibi Nihat Erim, Kıbrıs'la ilgili olarak birkaç gündür gazetelerin Kıbrıs'ta meydana gelen birtakım olayları aktardıklarını, bu olaylar karşısında Garanti Antlaşması'nı harekete geçirmenin gerekli olduğunu, Garanti Antlaşması'nın dördüncü maddesine göre Türkiye'ye çok ağır bir sorumluluk yükleyen kararlar önünde hükümetin kalacağını belirten bir giriş yapıyordu⁵³². Adalet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Erzurum Milletvekili Ertuğrul Akça da, Nihat Erim'in önergesini desteklediği konuşmasında, Kıbrıs Hükümeti'nin EOKA ve Kıbrıs komünistleri lehine tavizler verdiği ve Türkiye aleyhine çalıştığı şeklinde bir değerlendirmede bulunuyordu⁵³³.

Bu görüşmelerden sonra Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ün 7 Ocak'taki Ankara ziyaretini gerekçe

---

⁵³⁰ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 6, Toplantı 1, 108. Birleşim, 2-7-1962, s. 125-126; **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 4, Toplantı 1, 75. Birleşim, 2-7-1962, s. 351.

⁵³¹ **A.g.e.**, Dönem 1, Cilt 4, Dönem 1, 76. Birleşim, 4-7-1962, s. 375.

⁵³² **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 24. Birleşim, 2-1-1963, s. 515.

⁵³³ **A.g.e.**, s. 517.

göstererek, görüşmenin ziyaretçinin Ankara'dan ayrılmasının ardından, 9 Ocak tarihinde yapılmasını öneriyordu⁵³⁴. Bazı muhalif milletvekillerinin karşı çıkmasına karşın, Nihat Erim'in teklif ettiği genel görüşmenin 9 Ocak 1963 tarihinde yapılması kararına varılmıştı⁵³⁵.

6 Ocak 1963'de Dr. Küçük'ün Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Denктаş'ın da Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı sıfatı ile Kıbrıs'taki son gelişmeleri görüşmek üzere Ankara'ya davet edildikleri zaman, 8 Ocak tarihinde TBMM'ne yaptıkları ziyarette, Cumhuriyet Senatosu'nda Hariciye Encümeni adına, Dışişleri komisyonu üyesi, Tabii Senatör Ahmet Yıldız'ın bir konuşma yaptığını görüyoruz. Yıldız, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ü Türkiye Cumhuriyeti Senatosu adına selamlayarak başladığı konuşmasına Küçük'e hitap ederek devam ediyordu. Küçük'ten önce Makarios'un da ziyarette bulunduğundan söz ederek Kıbrıs'ın iki liderinin Türkiye'ye yaptıkları ziyaretin olumlu sonuçlar doğurması dileğinde bulunan Yıldız, Makarios'un umut veren ziyaretinden sonra, Kıbrıs'ta umulanın tam tersine ve derin bir hayal kırıklığı yaratan davranışlarının olumsuzluğuna değindi. Daha sonra sözlerine Cumhuriyet Senatosu üyelerine hitap ederek devam eden Yıldız, BM Şartı'nın 72 ve 73. maddelerinde açıkça belirtildiği gibi, halkın değil, halkların self-determinasyon hakkı savunulduğunu, Kıbrıs'ta da birbirinden tamamen ayrı dini, etnik ve kültürel niteliklere sahip iki türlü halk bulunduğu gerçeği ve her birinin self-determinasyon hakkı ve arzusuna saygı göstermeyen hiçbir çözüm şeklinin geçerli olamayacağını, Zürih ve Londra Antlaşmalarında da, bu görüşün taraflarca kabul edilmesi sonucu olarak bugünkü anayasanın hazırlandığını, ancak, Türk Hükümeti'nin, bir anlaşmaya varmak üzere gösterdiği fedakarlığın ve Ada'daki Türklerin anlayışlı davranışının yeter derecede takdir edilerek gereken karşılığı göremediğini ifade etti. Yıldız'ın açıklamalarına göre, Kıbrıs olaylarını yakın bir ilgiyle izlemekte olan Türk Milleti ve hükümetleri, bu olaylara Zürih ve Londra Antlaşmalarının ruhuna uygun olarak, mevcut anayasa çerçevesi içerisinde bir çözüm bulunabileceği inancını Makarios'a da açıkça anlatmıştı. O zaman Makarios tarafından da konuya iyi niyetle yaklaşılmış, ancak Cumhurbaşkanı'nın Lefkoşa'ya dönüşü sonrası gelişmeler bu doğrultuda olmamıştı. Antlaşmaların belediyelere ilişkin hükümlerin yerine getirilmesinde Rumların olumsuz davranışları ve sık sık tekrarlanan anayasayı ihlallerine karşı gösterilen sabrın normal ölçüleri çoktan aşmış bulunduğunu da vurgulayan Yıldız, geçmişte Demokrat Parti'nin inisiyatiften yoksun dış politikaları ve hataları yüzünden Kıbrıs Türkleri'ne yeterli statü sağlanamadığını, buna karşın yetersiz bile olsa bugün temin edilmiş anayasal hakların da Rumlar tarafından gasp edilmesine izin verilmeyeceğini, bununla birlikte Türk Milleti ve hükümetlerinin anlaşmalara verdiği büyük önem karşısında, Rumlara da sağduyunun gecikmeden hakim olacağı umudunun yitirilmediğini belirtiyordu⁵³⁶.

---

⁵³⁴ A.g.e., s. 519.

⁵³⁵ A.g.e., s. 521.

⁵³⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 7, Toplantı 2, 26. Birleşim, 8-1-1963, s. 623-624.

Dr. Küçük'ün, 9 Ocak'ta da Millet Meclisi'nin görüşmelerine katıldığını görüyoruz. Küçük'ün geldiği zaman Meclis, Nihat Erim'in yukarıda belirtilen genel görüşme önergesi hakkında çalışmakta idi. Meclis Başkanı'nın "*Sayın arkadaşlar, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sayın Dr. Fazıl Küçük, refakatlerinde Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Sayın Rauf Denktaş ve Millî Savunma Bakanı Sayın Osman Örek olduğu halde Meclisimizi teşrif etmişlerdir. Kendilerine Meclisimiz adına hoş geldiniz deriz*" ifadeleriyle selamlamasını müteakip, çalışmalara devam edildi⁵³⁷. Genel görüşme hakkında söz alan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs'la ilgili olarak, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'ne, kendilerine antlaşmalarla tanınmış olan hukuk dairesinde, Türk Hükümeti tarafından gerekli yardımların yapıldığını belirterek, Kıbrıs'ta bugüne gelen sürecin bir özetini yapıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıs Rumları tarafından ortaya atılan Enosis, yani Ada'nın Yunanistan'la birleşmesi talebinin, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk Cemaati ve Kıbrıs Rum Cemaati arasında önemli ve ciddi bir uluslararası anlaşmazlık konusu oluşturduğunu, yıllarca süren ve zaman zaman çok ciddi safhalara sahne olan bu anlaşmazlığın daha uzun süre askıda bırakılmasının ilgili üç devlet ve dolayısıyla da Batı savunma sistemi için arzu edilmeyen gelişmelere yönelmesi üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin gayretleriyle Kıbrıs'ın yeni rejiminin esaslarını tespit eden antlaşmaların imzalandığını anlatan Erkin, bu antlaşmaların Ada'daki iki cemaatin Enosis ve Taksim görüşlerini terk edip kararlaştırılan esaslar çerçevesinde birlikte yaşamalarının mümkün olacağı inancı ile ilgili üç devlet arasında varılmış ve her iki cemaat tarafından da kabul olunmuş yegane uzlaştırıcı hal tarzını oluşturduğunu söylüyordu. Bu süreçte imzalanan Cumhuriyet'in dayanağını oluşturan belgelerin neler olduğunu da açıklayan Erkin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar geçen yaklaşık iki buçuk yıl zarfında, yeni devletin kurumları ve teşkilatının büyük bölümünün Anayasa'ya uygun olarak kurulduğunu, bununla birlikte, Anayasa'nın yine temel hükümlerinden olan kamu hizmetlerinin Türklerle Rumlar arasında % 30 ve % 70 nispetlerinde taksimi, Kıbrıs Ordusu'nun tesisi ve Kıbrıs'ın beş büyük şehrinde, ayrı ayrı, Türk ve Rum belediyeleri kurulması konularının henüz tamamıyla gerçekleşmediğini belirterek bu konuların her birinin bugünkü durumlarını ayrıntılarıyla anlatıyor ve Meclis'i bilgilendiriyordu.

Erkin'e göre; verilen söze vefanın ve imzaya sadakatin, uygar uluslararası barış ve dostluk münasebetlerinin en sağlam temeli olduğu temel kuralına azami dikkat ve titizlikle uymak ve başkalarının da uyulmasını istemek Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri dış siyasetinin değişmez prensiplerinden biridir. Bu çerçevede, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'unda, geçen Kasım ayında yapmış olduğu resmi ziyaret sırasında, antlaşmaların bir bütün olarak uygulanmasına gösterilen öneme ve fevkalade hassas bir denge üzerine kurulmuş yapıdan bir tek taşın dahi çıkarılmasının, işe en başından tekrar başlamak gibi geleceği peşinen

⁵³⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9-1-1963, s. 624.

kestirilemeyecek bir yola götürmek demek olacağı konusunda en yüksek seviyede ve gereken bütün açıklıkla bir kere daha dikkati çekilmiştir.

Kıbrıs'ta antlaşmaları bozan fiili bir durumun Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından kabul edilemeyeceğini vurgulayan Erkin, Kıbrıs Antlaşmalarının tümü ile uygulanması hususunda sahip olduğu sorumluluk kadar kazanılmış haklarını ve yetkilerini de tamamıyla müdrük ve bu hak ve yetkilerin korunmasında tam bir azim sahibi bulunan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin en samimi arzusunun, Kıbrıs'ta iki cemaatin, aralarındaki uyuşmazlıkları mevcut antlaşmalar çerçevesi dahilinde, karşılıklı iyi niyetle müzakere ederek çözmeleri olduğunu belirtiyor ve *“Yürürlükteki antlaşmalar hükümleri dairesinde Kıbrıslı Rumlarla Türklerin, aralarında iyi münasebetler kurmak, her iki taraf için de faydalı iş birliği yapmak ve karşılıklı anlayış ve saygı zihniyeti ile hareket etmek suretiyle müşterek yurtlarında beraberce refah ve saadet yolunda ilerlemeleri mümkündür. Bu parlak geleceği hazırlamak kendi ellerindedir. Türkiye Hükümeti'nin ve Milleti'nin yürekte temennisi, bütün Kıbrıslılar'ın böyle mesut bir devreye en kısa zamanda ulaşma yolunu bulabilmeleridir”* sözleriyle yine mevcut antlaşmalar çerçevesinde çözüm üretilebileceği kanaatini dile getiriyordu⁵³⁸.

Görüşmeler esnasında yeniden söz alan Nihat Erim, özellikle Dışişleri Bakanı'nın konuşmasındaki, Meclis'in ve Türkiye kamuoyunun ülkenin dışişleri ile ilgili konularda bilgilendirildiği görüşüne katılmadığını belirterek başladığı sözlerine, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek bir devlet, üniter bir devlet değil, ikili bir devlet, Rum ve Türk Cemaatlerinin ortaklaşa meydana getirdikleri bir devlet olduğunu belirterek devam ediyordu. Ancak, Rum Cemaati ve özellikle Makarios'un, Londra ve Zürih Antlaşmalarını mecbur kalıp imzaladığı birtakım vesikalar olduğu düşüncesinden kendisini kurtaramadığını söylüyor, bunu da Anayasa müzakereleri sırasında Makarios ile bir buçuk ay süreyle karşı karşıya yaptığı direkt kişisel konuşmalarda bizzat tespit ettiğini, Anayasa'yı o günkü koşullarda kabul ettiğini, fakat kabul ettikten sonraki tutumunun da samimi olmadığını dile getiriyordu.

Kıbrıs Devleti'nin bel kemiğini teşkil eden noktalardan birisinin, icra kuvvetinin Kıbrıs Anayasası'nın 46 ncı maddesinde ifade edildiği gibi, Makarios'la Dr. Küçük tarafından ortaklaşa kullanılması olduğunu belirten Erim, Makarios'un her fırsatta bunu bozmak için elinden geleni yaptığını, oysa Anayasa'nın 37 nci maddesinde Cumhurbaşkanı sıfatıyla Makarios'un tek başına ne gibi işler yapabileceğinin gösterildiğini, bunların Cumhurbaşkanı sıfatıyla merasimlerde temsil etmek gibi bir takım şekli faaliyetler olduğunu söylüyor ve özellikle bir siyasi tutumun, bir diplomatik müzakerenin olduğu yerde Dr. Küçük'ün Makarios'un yanında olması gerektiğini, en azından o müzakereden Makarios'un Dr. Küçük'ü bilgilendirmesi zorunluluğunu dile getiriyordu. Bu arada Kıbrıs Türk Liderliğini de eleştiren Erim'e göre, Makarios'un dış seyahatlere çıkıp oralarda birtakım siyasi görüşmeler yaptığı zaman Kıbrıs Türk Liderliği, derhal protesto etmeliydi. Çünkü

---

⁵³⁸ A.g.e., s. 636-639.

Makarios'un buna hakkı yoktu ve Devletler Hukukundaki kurala göre, bir devletin bir memuru ile temasa gelen karşı devletin adamı, o devletin anayasasını bilmekle mükelleftir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'nda Makarios'un tek başına diplomatik faaliyette bulunmasına olanak verecek bir hüküm yoktur. Aynı konuda Türk Dışişlerini de eleştiren Nihat Erim, Makarios'un Ankara'ya gelişinde kendisiyle diplomatik müzakereler yapılmaması gerektiğini, Türk Devleti'nin misafiri olarak itibar gösterilebileceğini, ama politik konular görüşülerek kötü bir örnek teşkil etmesinin uygun olmadığını anlatıyordu. Bu konuda, Makarios'un Ankara dönüşü Kıbrıs'ta bir basın toplantısı yaparak gazetecilere söylediği ve 1 Ocak 1963 tarihli *Times* Gazetesi'nde de yayımlanan "*Anayasa'daki ayrı belediyelere dair hükmün tamamen gayrikabili tatbik olduğunu Ankara'da Türk yetkililerine söyledim*" ifadesini anımsatan Erim, bundan, Makarios'un Ankara'da iken Anayasa'nın o hükmünü tanımayacağını hükümete söylemiş olduğunun anlaşılması gerektiğini, beklenen şeyin hükümetin daha o anda tepki gösterip sonra da Atina nezdinde girişimde bulunması olduğunu, Kıbrıs davasının Lefkoşa'da değil, Atina'da çözümlenebileceğini açıklıyor ve bununla bağlantılı olarak, Kıbrıs davasının en önemli konusunun, Atina ve Lefkoşa'daki Rumların, Yunanlıların "*bu Anayasa'yı samimiyetle uygulayacaklar mıdır? Yoksa bu Anayasa'yı Enosis'e giden yolda bir aşama mı saymaktadırlar?*" sorusuna verilecek cevap olduğunu belirtiyordu.

Kıbrıs basınında, ileri gelen Kıbrıs Rumları'nın ve Makarios'un bazı açıklamalarının verdiği izlenime göre, Rumların amacının Anayasa'nın uygulamasında devamlı zorluklar çıkarmak, bir müddet sonra da Birleşmiş Milletler'e giderek; "*Görüyorsunuz, ne kadar iyi niyetle bu anlaşmaları imzaladık, ne kadar büyük fedakarlıklarla imzaladık; kaç senedir tatbik edelim diye uğraştık, ama olmuyor ki. Zaten böyle bir devletin dünyada örneği var mı? Bu kadar cıvık bir azınlığa bu kadar hakların tanındığı görülüyor müdür? Bu devlet yürümüyor, şunu bozalım ve Rum hükümlerine dayanan yeni bir devlet kuralım*" şeklinde olduğunu ifade eden Erim, "*Eğer bu yola giderlerse, kendileri bilmelidir ki, Enosis'den evvel Taksim vardır. Self determinasyon çok güzel bir prensip; ama Birleşmiş Milletler Türk tezi olarak öne sürülen şu tezi kabul etmiştir: 'Self determinasyon yalnız Rum Cemaati için değil, self determinasyon, Türk Cemaati için de lazımdır. Dini ayrı, dili ayrı, duyguları ayrı, menfaatleri ayrı olan Türk Cemaati'ni tutup ekseriyettedir' diye Rum Cemaati'nin emrine vermeyi Birleşmiş Milletler bidayette reddetti. Reddedtiği içindir ki Zürih ve Londra Antlaşmaları üzerine Birleşmiş Milletler'de mesele kapandı*" sözleriyle Rumları uyarıyor⁵³⁹, Türk Hükümeti'nin de artık zaman geçirmeden konunun üzerine giderek Anayasa'nın pürüzsüz uygulanıp uygulanmayacağını anlaması ve ona göre tedbir alması ve Ada'daki Türk Cemaati'nin yalnız siyasi zorluklarını değil, ekonomik ve mali gereksinimlerini de karşılaması gerektiğini hatırlatıyordu⁵⁴⁰.

⁵³⁹ A.g.e., s. 653.

⁵⁴⁰ A.g.e., s. 648-653.

Görüşmelerde, aynı gün, Millet Partisi Meclis Grubu adına görüşlerini açıklayan Ankara Milletvekili Hüseyin Ataman da, Kıbrıs'ta Rumlar tarafından Türklere karşı girişilen sistemli tahrik ve tecavüzlerin gittikçe vahim bir durum yaratarak, Zürih ve Londra Antlaşmalarını ve Kıbrıs Anayasası'nı hiçe sayacak bir seviyeye ulaştığını, Türk belediyelerini ortadan kaldırmak isteyen kararın da Enosis hayalinin yeni ve tehlikeli bir yansıması olduğunu, bu durum karşısında TBMM'den Türk Milleti'nin kudretli sesinin yükselmesinin ve mütecavüzlere dur denilmesinin gerektiğini, Türkiye'nin bir parçası olan Kıbrıs konusunda Türk Milleti'nin Dünya barışı, Türk - Yunan dostluğu adına katlandığı azami fedakarlığın dışında yapılacak bir fedakarlığın kalmadığını ifade ederek, tarihi hayaller peşinde koşmak hastalığından bir türlü kurtulamayanların, bu hayallerini Türk Milleti var oldukça asla gerçekleştiremeyeceklerini, ayrıca Rumlardan gelen bu tecavüzlerin durdurulması konusunda Kıbrıs ile ilgili antlaşmalarda taraf olan Yunanistan ve İngiltere'ye de görev düştüğünü belirtiyordu⁵⁴¹.

Görüşmelerin 10 Ocak 1963 tarihinde devam eden bölümünde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz, Türkiye'nin tarihi, coğrafî, ekonomik, kültürel ve milli bağlarla bağlı bulunduğu Kıbrıs'ın Anavatan'ın bir parçası olduğunu belirttiği konuşmasında, dünyanın birliğini bozmamak ve anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmek inanış ve düşüncesinin ürünü olarak Türk hükümetlerinin kabul ettikleri Zürih ve Londra Antlaşmalarının yapılabilecek son fedakarlık olarak kabul edildiğini, buna rağmen bu antlaşmaların ihlaline yönelik girişimlerin olduğunu söylüyordu. Özellikle son günlerde belediyeler konusunda Rumların yaptığı tek taraflı ve anlaşma dışı gayretlerin Kıbrıs Anayasası'nın ihlal edilmesi anlamına geldiğini, bu girişimlerin gerisinde yatan EOKA ve Enosis'i ihya çabalarını etkisiz kılmak vazifesinin Yunanistan'a düştüğünü hatırlatan Odyakmaz, ancak, Yunanistan'ın yeterli ilgiyi göstermediğini de vurguluyordu. Bu tarz hareketlerin devamının NATO camiasının huzur ve sükununu ihlal edeceği kanaatinde olduklarını belirten Odyakmaz, "*Büyük Atatürk'ün Ekselans Venizelos'la birlikte temellerini attığı Türk - Yunan dostluğunun barışçı ve insani anlayış ve gayeler içinde ihtilafların hallinde rehber olmasını bütün gönümüzle temenni etmekteyiz*" ifadeleriyle görüşlerini aktarmayı tamamlıyordu⁵⁴².

Yeni Türkiye Partisi Meclis Grubu adına konuşan Giresun Milletvekili Nizamettin Erkmen ise, Kıbrıs'ı bağımsız bir devlet haline getiren mutlu sonucun, zorlukla elde edildiğini, uzun yıllar neredeyse bütün dünyayı yakından ilgilendiren Kıbrıs konusunda en uygun çözüm yolu bulduktan sonra suni sebep ve davranışlarla yeniden bir huzursuzluk kaynağı yaratmanın kabul edilemeyeceğini, özel amaçlarını gerçekleştirme yolunu anayasa ihlalinde görenlerin tehlikeli bir oyun oynadıklarının farkına varmaları gerektiğini ifade ediyor, antlaşmaların ve Kıbrıs Anayasası'nın tanıdığı hakları ve görevleri yerine getirmede hükümetin tavizden uzak bir politika izlemesini isteyerek, Garanti Antlaşması'nın 2 nci maddesinin

⁵⁴¹ A.g.e., s. 658.

⁵⁴² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 28. Birleşim, 10-1-1963, s. 6-7.

İngiltere ve Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye de Anayasa'nın temel maddeleriyle kurulan düzeni tanımaya ve bunları garanti etmeye zorladığı konusunda da hükümete uyarıda bulunuyordu. Parti Meclis Grubu olarak, hükümetin, Kıbrıs politikasında görev ve yetki sınırlarını dikkat ve özenle tespit etmesini ve her durumda antlaşmalar ile Anayasa hükümlerine mutlaka uymasını istediklerini vurgulayan Erkmen, Türkiye'yi ziyaret eden Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios ile yapılan görüşmeler hakkında da Meclis'e bilgi verilmesini istiyordu⁵⁴³.

Aynı oturumda Adalet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Aydın Milletvekili Reşat Özarda da, Kıbrıs'taki anlaşmazlık oluşturan konularla ilgili oldukça ayrıntılı ve uzun bir konuşma yapıyordu. Kıbrıs'taki belediyeler konusunun iç yüzünü ve tarihçesini anlatarak konuşmasına başlayan Özarda'ya göre, Kıbrıs'ta Belediyeler Kanunu'nun yürürlük süresinin üçer aylık fasıllarla sekiz defa uzatılmasından sonra, Bakanlar Kurulu'nun son uzatma süresini reddetmek suretiyle tamamen yürürlükten kaldırılmış olması ve meydana gelen boşluğu doldurmak için de 1950 yılında Sömürge Yönetimi'nin kabul ederek uygulamaya koyduğu ve o zaman Rum Cemaati'nin şiddetli itirazlarına uğrayan "Köy İnkişaf Sahası Kanunu"nun şehirlere de teşmili suretiyle belediyelerin hükümet tarafından tayin edilecek heyetlerle yönetilmesine karar verilmesi, Türk Cemaati'nin Anayasa'nın garantisi altında bulunan haklarına ağır bir tecavüzdür ve Makarios yönetiminin ahlak ve kanun dışı bir hareketidir. Yıllarca sömürge yönetimine karşı mücadele eden Makarios'un Devlet Başkanı olur olmaz Türk Cemaati'ne karşı bir sömürge valisi gibi davranmaya kalkışması, Makarios'un nasıl bir gaflet içinde bulunduğunun ve hala ateşle oynamak istediğinin canlı delilidir.

Londra ve Zürih Antlaşmalarında yer almış ve Kıbrıs Anayasası'nın 173 ile 177 nci maddelerinde hükme bağlanmış olan Türk belediyelerinin ayrılması konusunun taşıdığı önemi belirtmek ve bu haktan niçin vaz geçilmeyeceğini ve en ufak taviz verilmeyeceğini açıklamak maksadıyla bugün uygulanması istenen sistemin geçmişteki tecrübelerinden örnekler vererek konuşmasına devam eden Özarda, 1950 den beri köylerde tatbik edilmekte olan Köy İnkişaf Sahası Kanunu'nun şimdi belediyelere de uygulanmaya başlanması ile İngiliz Sömürge Yönetimi'nden kurtulan Kıbrıs halkının bu defa Makarios sömürgesinde, onun emriyle ve atayacağı memurlarla yönetileceğini, Türklerin bütün haklarının gasp edileceğini, Türk mahallelerinin birer viraneye çevrilip Türklerin açlığa mahkum edileceğini, tarihi bütün Türk eserleri ve şehitlerin mezarlarının ortadan kaldırılacağını, sonuçta Kıbrıs'taki Türk varlığının yok edileceğini ifade ediyordu.

Kıbrıs'ta Rumlar tarafından tanınmayan Anayasa hükümlerinin yalnız belediyelerle ilgili maddeler olmadığını, Türk çıkarlarına ilişkin bütün hükümlerin ihlal edildiğini veya uygulanmamak suretiyle Türk haklarının gasp edildiğini belirten Özarda, bunun en bariz örneklerinden birisinin de, kamu hizmetlerinde görevlendirilen personelin yüzde 30 nispetinde Türkler'den olması koşulunun da uygulanmaması sonucunda Anayasa'nın 123 ncü maddesi hükmünün ihlal edilmesi

---

⁵⁴³ A.g.e., s. 8-9.

olduğunu söylüyordu. Özarda'nın açıklamalarına göre, Kıbrıs Türkleri için hayati öneme sahip olan bu konunun Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden ve bağımsızlığın ilanından sonra Rumlar tarafından dürüstlikle uygulanmayacağından haklı olarak şüphe ve tereddüde düşen Türkler, Anayasa'yı imzalama işini bu koşulun yerine getirilmesinden sonra gerçekleştirmek istemişler, fakat Rumlar bu konunun çözümünün bir zamana gereksinim gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine bağımsızlığın ilanını geciktirmemek amacıyla Anayasa yürürlüğe girdikten sonra üç ay içerisinde bu işin tamamlanması koşulu ile Türkler önceki tutumlarını değiştirmeye karar vermişler ve uzun pazarlıktan sonra her iki taraf beş ay üzerinde anlaşmışlar idi. Bu anlaşmayı uygulamaya koymak için bir rapor hazırlayacak teknik bir heyet görevlendirilmiş, heyet raporunu bir ay kadar bir zaman içinde hazırlamış ve Cumhurbaşkanı ile Muavini bu raporu onaylamıştı. 1960 senesi Ağustos ayının ilk haftası içerisinde gerçekleşen bu anlaşma üzerine, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Anayasa'yı imza etmemek yolunda daha önce yaptığı itirazı geri alarak 16Ağustos 1960'da Anayasa bütün ilgililerce imza ve kabul edilmiş oldu. Anayasa yürürlüğe girdikten hemen sonra, Amme Hizmetleri Komisyonu faaliyete geçmiş ve bu Komisyon daha ilk günden, Cumhurbaşkanı ile Muavini arasında yapılan anlaşma gereğince tanzim edilmiş olan rapor dairesinde iş yapmaktan kaçınmıştır. Türk üyelerin raporu ileri sürmeleri üzerine Rum üyeler, raporun kendilerine kabul ve tanzim edilmiş bir karar olmadığını ve kendilerinin bu rapor ile bağlı olmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Bugüne kadar da Kıbrıs Türk otoritelerinin yaptıkları girişimler sonuç vermemiş ve Rumlar Anayasa'yı açıkça ihlal etmek pahasına da olsa yüzde 30-70 koşulunu uygulamaktan kaçınmışlardır. Özarda'ya göre, bu olay bile Makarios'un söz ve imzasına güvenilemeyeceğinin açık bir delilidir. Bugün Türkiye'de eğitim yapmış birçok Kıbrıslı genç mühendis ile diğer fakülte mezunlarının Kıbrıs'ta işsiz ve boş gezmekte olduğunu, buna karşın birçok kamu kuruluşunda orta eğitimi dahi olmayan Rum memurların yüksek maaşlarla atandıklarını, bu bakımdan Kıbrıs'taki gençlerin Türk Hükümeti'nin yakın ilgisine muhtaç olduğunu anlatan Özarda, ayrıca Anayasa'nın ihlal edilen diğer bir maddesinin de bugüne kadar Kıbrıs Ordusu'nun teşkil edilmemesi olduğunu ifade ediyordu. Şayet belediye konusunda Türk hükümeti enerjik hareket etmez ve yetkilerini tam olarak kullanmazsa veya bu konuda Rumlara en küçük bir taviz verilecek olursa, Kıbrıslı aydın gençlerin hemen hepsinin Ada'yı terk etmek kararında olduklarını iddia eden Özarda, 1955-1958 yılları arasında EOKA çetelerine karşı Kıbrıslı Türk gençlerinin cesaret ve kahramanlıkla ve bütün varlıklarıyla mücadele ettiklerini ve Türk varlığını, Türk şeref ve haysiyetini koruduklarını söyleyerek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türklerin beka ve geleceklerinin garantisinin Kıbrıs'ta bulundurulmuş 650 Türk askerinden oluşan Alay ve Garanti Antlaşması'nın Türk Hükümeti'ne tanıdığı geniş yetkiler olduğunu, Cumhuriyet'in kurulmasına büyük ümitler bağlayan Kıbrıs Türkleri ve gençliğin, Rum yöneticilerin kaypak ve yıpratıcı politikası karşısında karamsarlığa ve Türk Hükümeti'nin de son olaya kadar devam eden ilgisizliği karşısında ümitsizliğe kapıldıklarını, Kıbrıs gençlerinin orada her türlü yoksunluğa göğüs gererek Ada'da Türk varlığını devam

ettirmek azmi içinde bulunmakla beraber Rum baskısının devamı, Anayasa ile kabul edilen haklarının verilmemesi ve bunlar karşısında Türk Hükümeti'nin yetkilerini gereği gibi kullanmaması durumuyla birlikte, bu kez belediyeler konusunda Makarios'un tuttuğu sömürgeci düşünce ve yönetim karşısında en ufak bir tavizin verilmesinin onlar üzerinde moral çöküntüsü yaratacağını ve Kıbrıs gençlerinin kendilerine başka ülkelerde iş aramak zorunda kalacaklarını iddia ediyordu. Kıbrıs'taki Türk Toplumunun varlığını korumak düşüncesiyle Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'tan gelen Türkleri Türk vatandaşlığına almadığını ve buradaki oturma izin sürelerini uzatmadığını, bu durum karşısında gençlerin çaresiz olarak İngiltere, Avustralya gibi ülkelere göç ettiklerini, bu problemi çözmek için Kıbrıs vatandaşlığı taşıyan Türklere, Türk vatandaşlarına tanınan hakların tanınmasını sağlayacak düzenlemenin yapılması gerekliliğini anlatıyordu.

Özarda, Türk Hükümeti'nin bugüne kadar Kıbrıs Türkleri'nin kültürel ve ekonomik alanlarda kalkınmasında gerekli ilgiyi göstermediğini, yapılan yetersiz ekonomik yardımdan borcu dolayısıyla tarlası ipotekli bulunan köylüye tarlasını ipotekten kurtaracak kredi verilmediğini, buna sebep olarak da verilecek kredinin alacaklı Rum'a ödeneceğinin gösterildiğini söyleyerek, bu düşüncede olanlara, Kıbrıs'ta bir karış Türk toprağının milyonlardan daha değerli olduğu hatırlatmasını yapıyordu.

Hükümetin Kıbrıs ile ilgili sorunlarda yeterli duyarlılığı göstermediğini ve anlaşmazlıkların ayrıntılarının Meclis'ten gizlendiğini belirten Özarda, hükümetçe yapılan resmi açıklamada ve Dışişleri Bakanı'nın konuşmalarında, Kıbrıs'ta Anayasa'nın temel maddelerini geçersiz kılacak girişimlerin bütün sakıncalarının kesin bir şekilde izah edildiği belirtilen makamın da, Türk Hükümeti'nin lüzumsuz davetlisi olarak Ankara'ya gelmiş olan Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios olduğunu, bu makamın Türk Hükümeti'nin ciddi ve kesin uyarısına karşı, "*Anayasa hükümlerinin Kuran ve İncil'in emirleri gibi değişmez kaideler olmadığını ve Anayasa'nın ayrı belediyelere dair hükmünün tamamen gayrikabil tatbik olduğunu*" bildirdiğini ve hükümetin yaptığı uyarılardan da ancak Türk Hükümeti'nin görüşünü öğrenmiş olduğunu ifade etmekle yetindiğini belirterek, bütün bu olaylar olup biterken her şeyin kalın bir esrar perdesi arkasında cereyan etmekte ve karanlıklar içinde Türk Milleti'nden ve Yüksek Meclis'ten saklanmakta olduğunu vurguluyor ve Dışişleri Bakanı'nın, bundan böyle de aralıksız devam edeceğini bildirdiği aynı olumlu ve yapıcı yöndeki çalışmalarını aynı sonuçları vermekte devam edecek olursa, pek yakında Makarios'un Enosis rüyasının gerçek olduğunu görmenin sürpriz olmayacağını dile getiriyordu.

Özarda, Dışişleri Bakanı'ndan, hükümetin bugüne kadar kullanmadığı, Zürih ve Londra Antlaşmalarının bir parçası olan Garanti Antlaşması'nın Türk Hükümeti'ne verdiği hakları kullanıp kullanmayacağını açık olarak Meclis kürsüsünden açıklanmasını isteyerek, yasal yetkilerini kullanmayıp sadece Rum yöneticilere tavsiyede, tekliflerde bulunmanın faydasızlığını henüz anlayamamış bir dışişlerinin bu ülkeyi çok iyi bir geleceğe götüremeyeceğini söylüyor ve Cumhuriyet

devrinde hiçbir hükümetin dış politika bakımından bugünkü acze düşmediğini ifade ederek hükümeti eleştiriyordu.

Hükümetin gelişmeler karşısındaki tutumundan, Kıbrıs'taki görevli diplomatların da görevlerinin değerini ve önemini kavrayamadıkları şeklinde bir sonuç çıkarılabileceğini belirten Özarda, özellikle eski Kıbrıs Türk Elçisi Emin Dırvana'nın Türk çıkarlarına aykırı hareketlerinden anımsatmalar yapıyordu. Son olarak gün ışığına çıkmış bulunan anlaşmazlık ve bunun olası sonuçlarından endişe ettiklerini belirten Özarda, Kıbrıs'taki Türklerin hak ve hukuklarının garantisini olan Londra ve Zürih Antlaşmalarının tam olarak uygulanmasını istemekte ve beklemekte olduklarını, TBMM'nin de Onlara sahip olduğunu göstermesi gerektiğini söylüyordu⁵⁴⁴.

CHP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca da, Nihat Erim'in konuşmasına gönderme yaparak, Kıbrıs Anayasası'nda, icra kuvvetini temsil eden Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın her icra tasarrufunu birlikte ifa edeceklerine dair bir hükmün bulunmadığını, eğer böyle bir hüküm mevcut olsa idi, Makarios'un yalnız başına Türkiye'yi ziyaret edemeyeceği gibi, bir gün önce Meclis'i ziyarete gelen Dr. Küçük'ün de gelmesinin olanaklı olamayacağını belirtiyor, Kıbrıs Anayasası'nın ilgili maddelerine göre Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın icra kuvvetini ne şekilde sağlayacaklarını açıklıyordu. Kırca, Makarios'un Kahire'ye gitmesi ve Başkan Nasır ile bir tebliğ yayınlamasının, böyle bir tebliğin yayını konusunda daha önce Kıbrıs Bakanlar Kurulu'nda bir karar alınmadığı için Anayasa'yı ihlal olduğunu belirtiyor, bu konuda Erim'le hemfikir olduğunu söylüyor, ancak Erim'in bu konuda Dr. Küçük'tü ve Türk Hükümeti'ni ihmalle itham etmesine karşı çıkıyordu. Kırca'ya göre, Makarios bu tebliği yayınlamaz, Doktor Küçük görevini derhâl yerine getirmiş ve Bakanlar Kurulu'nda görüşülmeden yapılan bu tasarrufun aleyhinde, yetki tecavüzünden dolayı Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Kıbrıs Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır. Ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, Erim'e özel bir mektup yazarak, Anayasa'nın hazırlanmasına katıldığı için, bu konuda kendilerine görüşlerini bildirmek suretiyle yardım etmesini istemiştir.

Kırca, Nihat Erim'in şimdiki hükümete yaptığı, Kıbrıs Türk Toplumuna ekonomik yardım yapma konusundaki uyarılarını, Zürih ve Londra Antlaşmalarının görüşmeleri sırasında iş başında bulunan hükümete yapmış olması gerektiği düşüncesiyle eleştiriyordu. Kırca'ya göre, Erim'in bu uyarısı geç kalmış ve bu bakımdan da faydasız olmuştur. Çünkü Zürih ve Londra Antlaşmaları ve bunların sonucu olan Lefkoşa Antlaşmaları Yunan görüşünü kabul etmemiştir. Türk hükümeti, Türk Cemaati'ne ancak, kültürel, dini ve sportif alanlarda ve hayır işleri için yardım edebilir ve teknik yardım olarak da, öğretmen, profesör ve din adamından başkasını gönderemez diye Kıbrıs Anayasası'nda kesin hükümler mevcuttur. Ama daha o zaman 4 Mart 1959 günü, Londra Antlaşmaları parafe edilip TBMM'nde müzakere edildiği gün bu antlaşmaların başlıca eksik noktalarından biri

---

⁵⁴⁴ A.g.e., s. 15-20.

olarak, bunu İsmet İnönü CHP grubu adına ortaya koymuştu. Şimdi aynı şeyi, o zamanın Başbakanı'na değil de, o devrin muhalefet liderine ve bugünkü Başbakan'a hatırlatmakta Nihat Erim geç kalmış oluyordu. Kırca, AP Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın Kıbrıs gençliği ile ilgili iddialarına da eleştirel bir yanıt veriyor, Özarda'yı Kıbrıs gençliğinin sözcüsü gibi konuşmakla suçluyor ve parti grubu olarak Dışişleri Bakanı'nın hükümet adına verdiği garantiye inandıklarını, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs Anayasası'nın devletler hukuku kuralı halindeki temel esaslarından, Garanti Antlaşması'ndan ve diğer antlaşmalardan en ufak bir taviz vermeyeceği inancını taşıdıklarını, Türk Hükümeti'nin bu anlaşmazlığı çözerken Birleşmiş Milletler Anayasası'nın yüklediği sorumluluk gereği hareket edeceğine ve öncelikle hukuki yolları deneyeceğine inandıklarını açıklıyordu⁵⁴⁵.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu ise, Meclis'in resmen ve ittifakla "*Taksim Türkiye'nin razı olabileceği en son karardır*" şeklinde bir karar aldığı ve *Resmi Gazete*'de bu kararın yayınlandığı bir zamanda, Meclis'e danışılmadan Taksim'den tamamıyla farklı bir anlaşma getirip Meclis'e sunulmuş olması nedeniyle, isim vermeden eski Demokrat Parti hükümetini eleştiriyor ve şimdiki hükümetin de Türk Milleti'nin yüksek menfaatlerini, kendisinden evvel gelmiş bütün hükümetler gibi göz önünde tutacağından ve hiçbir yerde Türk'lün hakkını çiğnetmeyeceğinden, hiç kimsenin şüphe etmemesi gerektiğinin altını çiziyordu⁵⁴⁶.

İstanbul Milletvekili Ahmet Oğuz ise, Kıbrıs'ın Küçük Asya'nın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyor ve Kıbrıs Adası'nın Türk Devleti'nin bağrına uzatılmış bir süngü olmaktan kurtarılması için Dışişleri Bakanlığı'nı uyarıyordu⁵⁴⁷.

Konuyla ilgili görüşlerini açıklayan Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç konuşmasında, Kıbrıs konusunun şimdiki duruma gelmesinin nedeninin, bu konunun Türk Yunan dostluğu çerçevesi içinde çözülmesi gereken bir olay olduğu hakkında, Yunan hükümeti nezdinde yeterli ve ısrarlı girişimin yapılmaması olduğunu belirtiyor ve Kıbrıs Anayasası'nın tam anlamıyla uygulanması ve Kıbrıs'ta manevi sükun ve istikrar tesisi için Yunan hükümeti ile karşılıklı ilişki kurulması ve Kıbrıs davasının Türkiye aleyhinde kullanılması kapısının Türk -Yunan dostluğu çerçevesinde kapanması gerektiğini, bu konunun daimi Türk-Yunan dostluğunun bir konusu olarak Yunanistan ile birlikte çözülmesi için gerekenin yapılmasını dile getiriyordu⁵⁴⁸.

Tahtakılıç'ın, çözümün Yunanistan'la birlikte sağlanması istemini belirttiği konuşmasından sonra söz alan İstanbul Milletvekili Tahsin Demiray ise, Nihat Erim'in ifade ettiği "*Kıbrıs meselesinde bizim gideceğimiz yer Lefkoşa değil, Atina'dır*" sözüne atıf yaparak, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda bir hata ile durup dururken Atina'yı bu davanın içine soktuğunu ve Tahtakılıç'ın aksine Türkiye'nin

⁵⁴⁵ A.g.e., s. 30-32.

⁵⁴⁶ A.g.e., s. 44-45.

⁵⁴⁷ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 29. Birleşim, 11-1-1963, s. 75.

⁵⁴⁸ A.g.e., 30. Birleşim, 14-1-1963, s. 92-93.

bu konudaki tek muhatabının Londra olduğu görüşünü dile getiriyordu. 4 ncü Salisbury'nin Dışişleri Bakanı iken zamanın büyükelçisi Rüstem Paşa'ya söylemiş olduğu, *“Bir İngiliz gazetesinde bir haber çıkması İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nı Yunanistan'a terk edebileceğine delalet etmez. Böyle bir şey hiçbir zaman akla getirilmemelidir. Kıbrıs'ta Yunanistan'ın hiçbir hakkı yoktur ve yeryüzünde bir İngiltere, bir de Türkiye mevcut oldukça Kıbrıs, Yunan toprağı olamayacaktır”* sözleri ile de görüşünü destekliyordu⁵⁴⁹.

Meclis'teki genel görüşmede, milletvekillerinin görüşlerini aktarmayı tamamlamalarının ardından söz alan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de eleştirilere yanıt vermek maksadıyla yaptığı uzun değerlendirmede, Önerge sahibi Nihat Erim'in, Makarios'un Ankara'yı ziyareti sırasında kendisi ile siyasi görüşmeler yapmış olmakla hükümetin hata ettiği eleştirisine ve Makarios'un bu tarzda hareket etmesine itiraz etmedikleri için, Kıbrıs Türk liderleri Dr. Küçük ile Rauf Denктаş'ı da eleştirmesine karşılık sert bir şekilde yanıt veriyordu. Erim'in eleştirdiğı Kıbrıs Türk liderleri Dr. Küçük ile Rauf Denктаş'ın Kıbrıs davası için cesaret, feragat ve fedakarlıkla hizmet ettiklerini ve halen de bin bir zorluk içinde yine ülkelerine ve milletlerine hizmet etmek için çaba harcadıklarını özellikle vurguluyordu.

Soydaşlarının çıkarlarını ve geleceğini ilgilendiren konularda, devlet başkanı konumunda olan bir kişiyle siyasi görüşmeler yapmalarının, görüş alış verişinde bulunmalarının, onun fikirlerini istenilen yöne sevk etmeye çalışmanın soydaşlarına karşı bir görev olarak kabul ettiklerini belirten Erkin, Anayasa'nın ve antlaşmaların korunması yönündeki kararlılıklarının en ufak bir şüphe bırakılmadan aktarıldığı inancı ile Makarios'la görüşmelerinin faydalı olduğu konusundaki ısrarını sürdürüyordu.

Erim ve Özarda'nın konuşmalarında söz konusu ettikleri, Makarios'un Ankara dönüşü *Times* Gazetesi muhabirine vermiş olduğu ayrı belediyeler konusundaki açıklamasıyla ilgili de yanıt veren Dışişleri Bakanı, Makarios'un Ankara'da, ayrı belediyelerin kurulmasındaki zorluklardan söz etmiş olduğunu ancak, Başbakan İnönü'nün Makarios'a, Anayasa'nın bir tek hükmünün dahi değiştirilmesinden gayet ciddi bir durum doğacağını en kesin bir şekilde hatırlattığını ve bunun üzerine Makarios'un da Anayasa'nın tadilinin tamamıyla nazari bir mesele olduğunu kabul ettiğini söylüyordu.

Dışişleri'nin gelişen bir olay karşısında gösterdiği tepkinin açığa vurulmamış olmasının, tepkinin gösterilmemiş olması anlamına gelmeyeceğini ifade eden F. C. Erkin, Cumhurbaşkanı Makarios'un basına verdiği demeçlerle, birtakım mantık ve kelime oyunları ve manevraları ile giriştiğı teşebbüsün Anayasa'yı ihlal etmek olmadığı yolunda izlenim yaratmaya çalıştığını, ancak Makarios'un belediyelere dair, Anayasa'nın temel hükümlerini yerine getirmediğinin bilinen bir gerçek olduğunu anlatıyordu. Zamanında bütün anlaşmalara imza koyan Cumhurbaşkanı'nın, Kıbrıs Temsilciler Meclisi önünde, *“Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'na ve ona uygun olarak yapılmış kanunlara... Sadakat göstereceğime,*

---

⁵⁴⁹ A.g.e., s. 96-97.

riayet edeceğime söz veririm” diyerek törenle yemin eden kişinin, şimdi imzasını ve sözünü tamamen unutmuş görünerek, birtakım yöntemlerle Anayasa’yı ihlal yolunda olduğunu belirten Erkin, Makarios’un söylediği gibi belediyeler konusunun Kıbrıs’ın bir iç konusu olmadığını söylüyor ve Kıbrıs Anayasası’nın temel maddelerinin ve bunlar arasında belediyelere dair olan 173ncü maddenin 1 ve 3ncü fıkralarının, uluslararası anlaşma niteliğinde olduğunu açıklıyordu.

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin konuşmasının Kıbrıs ile ilgili bölümünü, *“Yüksek Meclis’in huzurunda en kesin bir surette bir defa daha ifade etmek isterim ki, Türk hükümeti ve Milleti, Kıbrıs Anayasası’nın ihlaline müsamaha edemez. Türk hükümeti ve Milleti, antlaşmalarla haiz olduğu ahdi haklardan zerre kadar fedakarlık edemez. Bu herkes tarafından en ufak bir tereddüde dahi mahal kalmayacak şekilde ve bütün açıklığı ile bilinmelidir”* şeklinde tamamlıyordu⁵⁵⁰.

Millet Meclisi’nde Nihat Erim’in vermiş olduğu önerge çerçevesinde yapılan genel görüşmenin akabinde, bu kez Samsun üyesi Fethi Tevetoğlu tarafından aynı konuları içeren bir genel görüşme önergesinin 15 Ocak 1963 tarihinde Cumhuriyet Senatosu’nun gündemine getirildiğini görüyoruz. Önerge sahibi Tevetoğlu konuşmasında, Kıbrıs anlaşmazlığının içyüzü ile hükümetin bu konudaki çalışmaları ve varsa, Kıbrıs Türkleri adına elde olunmuş olumlu sonuçlar üzerinde Senato’nun hükümet tarafından aydınlatılmasını istiyordu⁵⁵¹.

Tevetoğlu’nun konuşmasından sonra tabii üyeler adına söz alan Ahmet Yıldız da, Kıbrıs’tan gelen son haberlerin ümit verici olmadığını, özellikle Makarios’un, Anayasa’yı tek taraflı ve ancak Başkan olmadan önceki kimliğine ve tutumuna yaraşır şekilde yorumlamaya kalkışmasının çok olumsuz bir durum olduğunu söylüyordu. Yıldız’a göre, *“Taksim’den başka çözüm kabul etmeyiz”* diye oy birliği ile iradesini açıklayan TBMM’ne karşın, bugünkü durumu bir olup bitti halinde, acı bir anı olarak tarihe geçiren talihsiz bir politikanın bir kez daha geri gelebileceği hayalini Kıbrıslı Rumlar terk etmelidirler. Mevcut statüden hoşnut olunmamasına karşın, antlaşmaların altına koyulan imzaya saygı ve verilen sözü tutmaktaki bilinen dürüst politikanın görmüş olduğu karşılık çok hayal kırıcıdır ve antlaşmadan önceki ve her sağduyu sahibinin içini sızlatan durumu, yeniden geri getirmek isteyecekler çok ağır bir tarihi sorumluluğu yüklenmiş olacaklardır⁵⁵².

Konuyla ilgili görüşlerini bildiren Tabii Senatör Sıtkı Ulay ise; *“....her iki tarafın ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin karşılıklı konuşmalarla ve Birleşmiş Milletler’in ve İngiltere İmparatorluğu’nun tasvipleri ile bu Ada’da nizamı kesin surette halledecek ve Türk - Yunan dostluğunu ebedileştirecek şekilde Ada’yı ikiye ayıran basit bir hudut hattı. Hislerin ve hasis menfaatlerin dışında akliselim ve makulatin icap ettirdiği en son ve kati bir hareket tarzı olabilecektir”* şeklindeki bir öneriyi, yani Taksim’i gündeme getiriyordu⁵⁵³.

⁵⁵⁰ A.g.e., s.109-110.

⁵⁵¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 8, Toplantı 2, 28. Birleşim, 15-1-1963, s. 32.

⁵⁵² A.g.e., s. 41-42.

⁵⁵³ A.g.e., s. 45.

Görüşmelerin 17 Ocak'taki devamında söz alan Dışişleri Bakanı Erkin, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'ne anlaşmalarla tanınmış olan hukuk çerçevesinde gerekli olan yardımların yapıldığını belirtiyor ve 14 Ocak'ta Millet Meclisi'ndeki genel görüşmede yaptığı konuşmanın bir benzerini de Cumhuriyet Senatosu'nda senatörlere hitaben yapıyordu⁵⁵⁴.

Bu arada Kıbrıs'ta 20 Ocak 1963 günü Lefkoşa'daki Bayraktar Camii, kimliği bilinmeyen kişilerce bombalanıyordu. Dışişleri Bakanı Erkin, 28 Ocak'ta olayın ayrıntılarını ve konuyla ilgili yaptıkları girişimleri Millet Meclisi'nde anlatıyordu. Erkin, 20 Ocak Cuma gününü Cumartesiye bağlayan gece saat 20.00 sularında Lefkoşa'da Bayraktar Camii'nde bir patlama olduğunu ve Cami'de bazı çatlaklar meydana geldiğini, Lefkoşa Büyükelçisi'nin Başkan Makarios'u görerek, olay hakkında bilgi ile sorumluların yakalanmasını istediğini, Cumhurbaşkanı Makarios'un da Büyükelçi'ye olaydan duyduğu üzüntülerini belirterek faillerinin yakalanması için elden gelen gayreti harcayacaklarını bildirdiğini anlatıyordu. Erkin, Kıbrıs İçişleri Bakanı'nın da olayı kınayan bir açıklama yayınladığını, Büyükelçi ve Türk Cemaati Liderlerinin, Kıbrıs Türkleri'ne itidal ve soğukkanlılık tavsiye ettiğini, bu olayın Kıbrıs'ta iki cemaat arasında vahim olaylar çıkmasından çıkar uman kötü niyetli kimselerin maksatlı tertibi olduğunu ve Kıbrıs Hükümeti'nin ortak çıkarlar yararına suçluları bir an evvel yakalayacağına olan inancını dile getiriyordu⁵⁵⁵.

1963 yılı Bütçe Kanun tasarısının Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmesi sırasında Kıbrıs konusunun yine gündemi meşgul eden konuların başında yer aldığını görüyoruz. Dışişleri Bakanlığı'nın 1963 mali yılı bütçesi üzerinde Adalet Partisi Senato Grubu adına konuşan Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu konuşmasında Bayraktar Camii'nin bombalanması konusuna değiniyor, siyasi anlaşmaların ve mevcut Anayasa'nın çiğnendiği Kıbrıs'ta, Müslüman Türklerin mabetlerine koyulan bombaların hesabını sormakta hükümetin gösterdiği hassasiyeti takdir ettiklerini, ancak bu kez Dışişleri'nin Kıbrıs'taki kardeşlerinin hak ve hukukunu gerçekten sağlam ve koruyucu esaslara bağlamasını istediklerini dile getiriyor ve Yunanistan'ın da Kıbrıs'ta çiğnenen Türk haklarının tesliminde büyük anlayış, olumlu davranış ve girişimde bulunması gerektiğini ifade ediyordu⁵⁵⁶.

CHP Senato Grubu adına konuşan Urfa Senatörü Esat Mahmut Karakurt da, siyasi ve coğrafi olarak Yunanistan'la Türkiye'nin birbirleriyle dost yaşamaya mahkum olduğunu, hatta ekonomik olarak da ortak hareket edilmesinin zorunlu olduğunu, bu nedenle Kıbrıs gerekçesiyle iki ülkenin birbirleriyle ters düşmemesi gerektiğini belirtiyor, bununla birlikte ne Türkiye'nin, ne de Yunanistan'ın Kıbrıs'tan vazgeçmelerinin olası olmadığını, bu nedenle yapılacak işin ya Ada'yı ortadan ikiye bölmek veya bugünkü statünün korunmasını sağlamanın gerekliliğini ifade ediyor ve *"Yunan-Türk dostluğunu kuran adam, bugün Türkiye'nin Başvekili'dir. İnönü'nün bu sahadaki samimiyetinden, arzusundan kimse şüphe*

⁵⁵⁴ A.g.e., 29. Birleşim, 17-1-1963, s. 64-67.

⁵⁵⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 36. Birleşim, 28-1-1963, s. 327.

⁵⁵⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 9, Toplantı 2, 37. Birleşim, 2-2-1963, s. 60.

*edemez. Ama bizim de mütekabilen karşı tarafın arzusundan, samimiyetinden şüphelenmememiz lazımdır” şeklinde görüşlerini açıklıyordu*⁵⁵⁷.

Cumhuriyet Senatosu’nda Dışişleri Bakanlığı’nın 1963 mali yılı bütçesi üzerindeki görüşmelerde dış politika ile ilgili eleştirilere Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin yapmış olduğu bir konuşma ile yanıt veriyordu. Konuşmasında, Kıbrıs’la ilgili politikalarının bu ülke halkını oluşturan iki cemaatin, mevcut antlaşmaların kendilerine tanıdığı hak ve görevler çerçevesinde işbirliği yaparak, ilerlemeleri olduğunu belirten Erkin, ayrı belediyeler konusundaki anlaşmazlıkla ilgili olarak Bakanlar Kurulu’ndaki çoğunluğu oluşturan Rumların oylarıyla çıkarılan kararın iptali veya yeniden gözden geçirilmesi için Kıbrıs Anayasası’nın kendisine bahsettiği yetkiye dayanarak, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük’ün yaptığı girişimin sonuçsuz kaldığını ve kararın değiştirilmeyerek 10 Ocak 1963 tarihinde Kıbrıs Resmi Gazetesi’nde yayınlanarak yürürlüğe girdiğini, Türk Cemaati’nin de hukuki dayanaktan yoksun olan kararı iptal ettirmek üzere, Yüksek Anayasa Mahkemesi’ne başvurduğunu dile getiriyordu. Bu konuda ayrıca, Türk Dışişleri tarafından, Yunanistan ve İngiltere hükümetlerine de müracaat ederek, bu kararın uygulanmasının Kıbrıs Türk Cemaati’nde, haklı olarak yaratacağı tepkiler sonucunda meydana gelmesi olası gelişmelere dikkatlerinin çekildiğini, bu konuda Türk Hükümeti’nin tutumunun, anlaşmazlıkların ancak antlaşmalar ve Anayasa hükümlerine uygun olarak çözülmesi gerektiği olduğunu bir kez daha yineliyordu⁵⁵⁸.

17 Şubat’ta Millet Meclisi’ndeki dış politika ile ilgili görüşmelerde AP Grubu adına söz alan Rize Milletvekili Erol Yılmaz Akçal, hükümetin dış politikasını desteklediklerini belirtiyor ve devamında Kıbrıs konusunda Anayasa’ya uygun bir gelişmenin halen sağlanamamış olduğunu söyleyerek, Rumların Anayasa’yı ihlal ettikleri konularla ilgili örnekler veriyordu. Kıbrıs’ta antlaşmalardaki hükümlerin kasıtlı olarak yerine getirilmediğini, bu şekilde Birleşmiş Milletler’e ve dünya kamuoyuna Kıbrıs Anayasası’nın uygulanabilir olmadığı şeklinde bir görüntü verilmek istendiğini, hatta bu konuda Asya - Afrika Blokunun ve komünist ülkelerin desteğini elde etmeye çalıştıklarını anlatıyordu⁵⁵⁹.

Akçal’dan sonra Yeni Türkiye Partisi Grubu adına söz alan Kastamonu Milletvekili İhsan Şeref Dura da, kabul edilen ve yapılabilecek fedakarlıkların son sınırını teşkil eden bu antlaşmalarla Türk Cemaati’nin haklarına riayet edilmesini sağlamak için YTP Meclis Grubu’nun, hükümetin alacağı her dinamik tedbirin yanında bulunacağını ifade ediyor, Kıbrıs Anayasası’nın 173 ncü maddesinde beş şehirde Türk halkı tarafından ayrı belediyeler kurulmasının kararlaştırılmış olmasına karşın bu hakların ihlal edilmek istenilmesi ile Kıbrıs Türkleri’nin hukukuna karşı yapılacak her hareketin karşısında olduklarını, Kıbrıs Türkleri’nin, bir ülkenin sıradan bir azınlığı olarak kabul edilemeyeceğini, tarihi ve hukuki bağlardan başka, Ada’daki genel nüfus içindeki sayı değerinin de Kıbrıs yönetiminde Türk Toplumuna ortak haklar verilmesini zorunlu kıldığını ve bu hakların antlaşmalarla

⁵⁵⁷ A.g.e., s. 66.

⁵⁵⁸ A.g.e., s. 77-78.

⁵⁵⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 13, Toplantı 2, 52. Birleşim, 17-2-1963, s. 203.

garanti edildiğini anlatıyor ve “*Bu anlaşmalar çerçevesi içerisinde bu hakları şiddetle savunmaktan geri kalmayacağımızı gerek Ada Rumları’na ve gerekse bu hareketleri tasvip ve teşvik edenlere hatırlatmayı vazife sayarız*” şeklindeki sözleriyle partisinin Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıklıyordu⁵⁶⁰.

17 Şubat 1963’deki görüşmelerin sonunda dış politika ile ilgili genel bir değerlendirme yapan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs’ta durumun olumlu yönde bir gelişme göstermediğini yineliyor ve belediyeler anlaşmazlığıyla ilgili olarak Senato’da verdiği bilgilerin paralelinde yaptığı açıklamalara ilaveten, son günlerde Cumhurbaşkanı Makarios ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük arasında anlaşmazlığı çözümlenmek amacıyla yeniden görüşmelere başlandığını, bu görüşmelerden henüz bir yaklaşma gözlenmemekle birlikte bütün anlaşmazlıkların antlaşmalar ve Anayasa esasları çerçevesinde müzakere yolu ile çözümünü daima savunmuş ve savunmakta olan Türkiye Hükümeti’nin bu yöndeki girişimleri memnurlukla karşıladığını ifade ediyordu. Bu konuda, hükümetin tutumunun en ufak bir şüpheye dahi yer vermeyecek derecede açık ve kararlı olduğunu vurgulayan Bakan, haklarından taviz vermenin söz konusu olmadığını ve anlaşmazlığın antlaşmalar ile Anayasa esasları içinde biran önce çözülmesi uğrunda bundan böyle de paylarına düşen yapıcı çalışmalara devam edeceklerini belirtiyordu⁵⁶¹.

Bu arada Kıbrıs’ta Makarios daha önce de belirtildiği gibi, 27 Mart günü *Kıbrıs Haber Ajansı*’na verdiği mülakatta, Anayasa Mahkemesi’nin Rumların aleyhinde bir karar alması durumunda bunu tanımayacağını belirtiyor ve belediyeler konusunun tamamıyla bir iç mesele olduğunu ve dışarıdan hiçbir devletin buna karışmaya hakkı olmadığını, Kıbrıs Devleti’nin onayı olmadan Garanti Antlaşması’nın uygulamaya konulmasının BM Anayasası’na aykırı olacağını söylüyordu. Ayrıca 31 Mart’ta EOKA’nın yıldönümü nedeniyle yine kışkırtıcı bir konuşmayı dillendiriyordu⁵⁶². Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 3 Nisan 1963’de Millet Meclisi’nde gündem dışı söz alıyor ve yukarıda “Ayrı Belediyeler” konusunda ayrıntılı olarak aktarılan, Kıbrıs Rum basını ile sorumlu Rum idarecilerinin ciddi uyarılara karşın tahrik edici açıklama ve davranışlarını devam ettiklerine dair tarihi bir konuşma yapıyordu⁵⁶³.

Lefkoşa’da yapılan Avrupa Konseyi İktisat Komitesi toplantısına katılmış olan İstanbul Milletvekili Oğuz Oran, Kıbrıs’ta her iki cemaat temsilcileriyle yaptığı görüşmelerin sonucu hakkındaki izlenimlerini Millet Meclisi’nin 29 Nisan 1963 tarihindeki oturumunda aktarıyordu. Oran, Kıbrıs’ın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında varılan diplomatik uzlaşının ürünü bağımsız egemen bir Cumhuriyet olduğu vurgusuyla başladığı konuşmasının devamında, Garanti Antlaşması’nın birinci maddesinin “*Kıbrıs’ın her hangi diğer bir devlet ile birleşmeyi veya Ada’nın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek her nevi hareketi yasak ettiğini*” ifade ediyor ve böyle bir durum karşısında garantör

⁵⁶⁰ A.g.e., s. 209.

⁵⁶¹ A.g.e., s. 229.

⁵⁶² **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 15, Toplantı 2, 66. Birleşim, 3-4-1963, s. 133.

⁵⁶³ A.g.e., s. 133-135.

devletlerden her birinin anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak maksadıyla harekete geçmek hakkını da ayrı özel bir madde ile saklı tuttuğunu anlatıyordu. Türkiye'nin, jeopolitik bir devamı olan, Türk Milleti'nin bir kısmının yerleşik bulunduğu, tarihi ve ananevi bağlarla bağlı olduğu Kıbrıs'ta meydana gelen olayları çok yakından izlemek sorumluluğu olduğunu, bunun yanında pozitif hukuk bakımından da Zürih Antlaşması'nın garantör bir tarafı sıfatıyla, Türk Hükümeti'nin, dolayısıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar hakkında gerçeklere dayanan bilgilere sahip olmasının bir zorunluluk olduğunu belirten Oran, Kıbrıs Hükümeti'nin Rum Cemaati'ni temsil eden kanadının, başlarında Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere Zürih Antlaşması'nı ret ile self-determinasyon yolunda, planlı, programlı bir çalışmanın çabası içinde olduklarını, üç garantör devletten biri olan Yunanistan'ın da, böyle bir çabanın, perde arkası faal unsurlarından biri olarak iyi niyet hudutlarını fazlasıyla zorladığını dile getiriyordu. Oran'a göre, Kıbrıs Hükümeti'nin Rum Cemaati temsilcileri, Zürih Antlaşması'nı asıl büyük amaca ulaşmanın geçici bir adımı olduğunu ve bu anlaşmanın ölü doğmuş olduğunu pervasızca ve ittifakla iddia etmektedirler. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un, Dışişleri ve İçişleri Bakanları'nın bu konuda sayısız resmi açıklamaları bulunmaktadır. Bu davada Yunanistan ve Kıbrıs'taki gençlik teşkilatları, siyasi ve yarı siyasi kuruluşlar, üniversiteler seferberlik halindedirler ve kilise mensupları da birinci derecede faaliyet göstermektedirler. Zürih Antlaşması'nı yürürlükten kaldırabilmek için uluslararası bir faaliyet gözükmektedir. Anayasa'da geniş bir değişiklik yaparak Türk Cemaati'nin hak ve hukukunu olabildiğince azaltmak yolunda ciddi girişimlerde bulunmuşlardır. Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletler'e üye olmasını fırsat bilen Rum Cemaat Başkanı Makarios, Zürih ve Garanti Antlaşması'nı kaldırmak üzere Birleşmiş Milletler'e resmen müracaat etmek için hazırlık yapmaktadır. Atina Üniversitesi'nin devletlerarası hukuk profesörleriyle Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın bazı uzmanları, Rum Cemaat Başkanı Makarios'un bu konuda resmen müracaat edebilmesi yolunda gerekli muhtırayı hazırladıkları gibi Zürih Antlaşması'nın bazı maddelerinin iptali konusunda da Lahey Adalet Divanı'na müracaat için gerekli çalışmalar yapmaktadırlar. Oran, bugün Kıbrıs'ın köylerinde self determinasyon ve Enosis lehine toplantılar yapıldığını, çeşitli cemiyetlerin mitingler yapıp Helenizm davasını tazelediklerini, kiliselerde bu konuda vaazlar verildiğini, Rum basınının bu davanın propagandasını yaptığını ve bütün bu faaliyetlerin başında Kıbrıs Hükümeti Rum Cemaati'nin elebaşlarının bulunduğunu belirtiyor ve bütün bunların Kıbrıs davasının dünya politika sahnesine aktarıldığı ilk günlerin politik ortamına benzediğini iddia ediyordu. Tüm bunların amacının self determinasyon için uygun ortamı yaratmak olduğunu ve açıkça Garanti Antlaşması'nın hükümlerinin ihlal edildiğini belirten Oran, Kıbrıs Hükümeti'nin icraatının tam anlamıyla bir partizan yönetimin tasarrufları içinde yürütüldüğünü, belediyeler konusunda *Sandy Ekspres* Gazetesi'ne verdiği "*Hareketimizin Anayasa'ya aykırı olduğuna dair Anayasa Mahkemesi'nce bir karar alınacak olsa dahi bu karara saygı göstermeyiz*" açıklamasıyla Makarios'un nasıl bir hukuk devleti anlayışında olduğunu gördüğünü, bu açıklamanın Anayasa düzenine karşı

açık ve pervasız bir müdahale olduğunu ifade ederek ekonomik alanda da Türk Toplumuna baskı yapıldığını dile getiriyordu. Oran son olarak, “Kıbrıslı Türkler Anayasa düzenine sadık olarak, Anayasa düzeninin getirdiği müspet hukuk anlayışı içinde, % 30’u komünist olan Rum Cemaati’nin mesul veya gayrimesul bütün tahriklerine karşı koymaktadırlar. Gözleri ve kalpleri Türkiye’dedir. Şerefli Türk Ordusu’nu temsilen Kıbrıs’ta bulunan Alayımız Kıbrıs Türkleri için büyük bir manevi destek olmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, beraberce çalışma azmi ve iç meselelerimizin kardeşçe halletme imkânları bulunduğu ve yükseldiği nispette, Kıbrıs’taki Türk Cemaati’nin de davalarına daha büyük bir azimle sarılacaklarına işaret etmekte fayda mülâhaza ediyorum” şeklindeki konuşmasıyla görüşlerini aktarıyordu⁵⁶⁴.

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Nisan 1963’de Türkiye’yi ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk ve İngiltere Birleşik Krallığı Dışişleri Bakanı Lord Home ile yapmış olduğu görüşmeler ile Kıbrıs’taki belediyeler anlaşmazlığı konularında 13 Mayıs’ta Millet Meclisi’ne, 14 Mayıs’ta da Cumhuriyet Senatosu’na bilgi aktarıyordu. Erkin, her iki bakanla yaptığı görüşmelerde, Kıbrıs’taki endişe verici gelişmeler ile Anayasa’nın ve antlaşmaların ihlalinden ortaya çıkabilecek vahim gelişmelerin ilgili bakanlara anlatıldığını, bakanların da çözüm konusunda hükümetle görüş birliğinde olduklarını belirttiklerini ifade ediyordu.

Oran’ın aktarımına göre, Kıbrıs’ta belediyeler anlaşmazlığının son durumuyla ilgili olarak, Anayasa’nın beş şehirde Türk ve Rumlar için ayrı belediyeler kurulmasını emreden hükümlerine karşın, Kıbrıs Bakanlar Kurulu’nca, ayrı belediyelerin birleştirilmesini amaç edinen bir karar alınması üzerine Kıbrıs Türkleri’nin haklarını aramak için Anayasa Mahkemesi’ne açtıkları üç dava hakkında, Anayasa Mahkemesi, 25 Nisan tarihinde kararını vermiş bulunmaktadır. Bu üç davadan ikisi, usul bakımından reddedilmiş ve mahkeme, davaları açan Lefkoşa Türk Belediye Meclisi Üyeleri ile Temsilciler Meclisi’nin 15 Türk mebusunu Anayasa’nın 139. maddesinin dava açmaya yetkili gördüğü ‘organ’ veya ‘makam’ kabul etmemiştir. Türk Cemaat Meclisi tarafından, belediyelerin birleştirilmesi hakkındaki Bakanlar Kurulu kararı aleyhine açılmış olan davada ise, Mahkeme, Türklerin müracaatını hem usul, hem de esas bakımından haklı görmüş ve bu suretle Bakanlar Kurulu kararının temelsiz olduğuna ve Bakanlar Kurulu’nun böyle bir karar almaya yetkili olmadığına karar vermiştir. Bu kararı, başlangıçtan beri savundukları görüşün ne kadar haklı olduğunun göstergesi olarak kabul eden Oran, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı’nın da, Türk Belediyeleri hakkında, Türk Cemaat Meclisi’nce Ocak 1963 başında kabul olunan kanun aleyhinde, Anayasa Mahkemesi’nde bir dava açtığını, Mahkeme’nin bu davada, Cemaat meclislerinin belediye kanunu çıkarmaya yetkileri olmadığına hükmettiğini, bu durumda Türk ve Rum Cemaatleri temsilcileri arasında, belediyeler uyumsuzluğuna bir çözüm yolu

---

⁵⁶⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 16, Toplantı 2, 79. Birleşim, 29-4-1963, s. 566-568.

bulmak amacıyla, Nisan ayı sonlarında tekrar görüşmelere başlanmış olduğunu aktarıyordu⁵⁶⁵.

Kıbrıs'ta Makarios'un Anayasa değişikliği konusundaki çalışmalarına tüm uyarılara karşın hızla devam ettiği ve artık Kanlı Noel'e doğru hızla gidildiği bir dönemde, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in hükümet görüşlerini önce 2 Eylül 1963'de Millet Meclisi'ne ve ertesi gün de Senato'ya sunduğunu görüyoruz. Kıbrıslı Rum yöneticileri bir kez daha uyanan konuşmasında Erkin, Kıbrıs'ta bir süreden beri, bizzat Cumhurbaşkanı'nın da katıldığı, "*Anlaşmaları ve Anayasa'yı kötüleme kampanyası*" açma girişimleri bulunduğunu, on iki ay içinde Kıbrıslı Rum yöneticilerin bu yönde devam eden açıklamalarının yüz binden fazla soydaşın yaşadığı Ada'da bir güvensizlik ve huzursuzluk havası yarattığını, Kıbrıs'ta Rum yöneticilerin Anayasa'nın temel hükümlerinin uygulanmasından kaçınmalarının doğuracağı tehlikeli sonuçlara ilgililerin dikkatini çektiklerini dile getiriyor ve Kıbrıslı Rum yöneticilerin, Anayasa ve anlaşmaları tek taraflı değiştirmeye yönelik hareketlerinin her türlü hukuki dayanaktan yoksun ve daima başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkum olduğuna vurgu yapıyordu. Ayrıca Rum idarecileri, bir takım iç politik nedenler ve bencil eğilimlerin egemenliği altında başvurdukları düşüncesini uyandıran tutumlarını bir an evvel terk ederek, Ada'nın ekonomik ve sosyal alanda muhtaç bulunduğu gelişimi, Anayasa'nın emrettiği toplumlararası işbirliği yolu ile öngördüğü usul çerçevesinde gerçekleştirilmesine yönelmeleri konusunda uyarıyordu⁵⁶⁶.

1 Eylül 1963 tarihinde Aydın Milletvekili Reşat Özarda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun üçüncü yıl dönümü nedeniyle Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar ve bunlar karşısında alınması gereken önlemler hakkında Meclis'te yaptığı konuşmada, bugünün Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun üçüncü yıldönümü olduğunu hatırlatarak bu yıldönümünü Kıbrıs Türkleri'nin bağımsızlıklarına kavuşmalarının sevinci içinde kutlamayı arzu ettiklerini, ancak, üç yıllık uygulamanın buna olanak tanımadığını belirtiyordu. Özarda'nın anlatımına göre, Cumhuriyet'in ilanından beri Anayasa hükümleri yerine getirilmemiş ve Türklerin bu bakımdan yegane sığınağı olan Anayasa Mahkemesi ise, ağır baskı ve tertipler sonucunda görev yapamaz hale getirilmiştir. Belediyeler konusunda, Rum bakanların Türkler aleyhine aldıkları hukuk dışı kararın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne dava açılması üzerine, EOKA'cılarının tehditleri altında görev yapamaz hale getirilmiş olmalarına karşın, vicdanlarının sesini dinleyerek Türkler lehine iptal kararı veren Mahkeme Başkanı ve Yardımcısı, canlarını kurtarabilmek için Ada'dan firar edercesine Almanya'ya gitmişler ve istifalarını bile ancak oradan gönderebilmişlerdir. Adaletle indirilen bu ağır darbe, ne yazık ki, dünya kamuoyuna gerektiği gibi duyurulamamış ve gereken karşılığı görmemiştir. Doktor Küçük'ün

⁵⁶⁵ **A.g.e.**, Dönem 1, Cilt 16, Toplantı 2, 80. Birleşim, 13-5-1963, s. 615,617; **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 63. Birleşim, 14-5-1963, s. 166-168.

⁵⁶⁶ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 20, Toplantı 2, 128. Birleşim, 2-9-1963, s. 505; **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt14, Toplantı 2, 104. Birleşim, 3-9-1963, s. 165.

bütün ısrarlarına karşın, istifalar derhal kabul edilerek, Rumların amaçlarına hizmet edebilecek yeni bir Anayasa Mahkemesi Başkanı aranması yoluna gidilmiştir. Aradan geçen altı aylık süre içinde, henüz bir atama yapılmamış olması nedeniyle, Anayasa Mahkemesi'nde bekleyen dosyalar ve davalar sonuçsuz kalmaktadır. Özarda'nın ifadelerine göre, Ada'nın bayındırlık işlerinde, yeni yapılan yollar kasıtlı olarak Türk köylerinin çok uzaklarından geçirilmekte, Rum köyleri asfaltla ana yola bağlandığı halde, Türk köyleri bundan da mahrum bırakılmaktadır. Türk Vakıflar İdaresine ait on binlerce dönümlük geniş araziler ve çiftlikler EOKA Teşkilatı'na mensup tedhişçiler tarafından gasp ve yağma edilmekte, kiracılar buralara sokulmamakta ve dövülmektedir. Böylece ecdat yadigârı Türk toprakları, soygunculuk yoluyla Rumların eline geçmektedir. Kamu hizmetlerinin ifasında Türklere tanınan yüzde otuz oranı uygulanmadığı gibi, kadro düzenlemesi bahanesiyle Türklerin işine son verilmekte ve aradaki fark, sistemli ve devamlı şekilde Rumlar lehine artmaktadır. Kilit noktalarını teşkil eden önemli vazifeler tamamen Rumların eline geçmiş bulunmaktadır. Son zamanlarda resmi dairelerin hademe kadroları ile Rum polis kadroları, birçok cinayetlerin faili olan EOKA'cılarla doldurulmuş bulunmaktadır. Kıbrıs'ta Rumların her anayasayı ihlal olayının Türk hükümeti tarafından protesto edildiğine dikkat çeken Özarda, Makarios'un, Kıbrıs'ın içişlerine müdahale edildiğini ileri sürerek bu protestoları kabul etmediğini, hatta bazı durumlarda notaların büyükelçilik hademesi tarafından evrak defterine kaydedilerek resmîyete intikali yoluna gidildiğini, Makarios'un Kıbrıs'ı bir Rum Cumhuriyeti haline getirebilmek için konuyu üyesi bulunduğu Birleşmiş Milletler'e götürmek istediğini ve bunun için de uygun ortam hazırladığını belirtiyordu. Makarios'un, EOKA ile başlayan mücadelenin bitmediğini, antlaşmaları, eski duruma nazaran kazanılmış bir adım saydığını ve bunların bir sıçrama tahtasından ibaret olduğunu büyük bir pervasızlıkla her fırsatta ifade etmekten çekinmediğini, Kıbrıs'ta her gün EOKA'cıların heykellerinin dikildiğini, konunun Birleşmiş Milletler yönünden hazırlanmasına ilişkin olarak New York'da ve Lefkoşa'da olmak üzere iki merkezde ahenkli bir çalışma yürütüldüğünü anlatan Özarda, Makarios'un bir ay kadar önce Afro-Asya devletlerdeki komünist partilerinin temsilcilerinden seçtiği bir topluluğu Lefkoşa'da toplantıya çağırdığını, katılanların yarı masraflarının Mısır Hükümeti tarafından ödendiği konferansın maksadının Kıbrıs'ı dünyaya karşı tamamen Rum olarak göstermek, Türkiye ve İngiltere'yi emperyalist birer devlet olarak tanıtıp, bu iki devletin Kıbrıs'ın kendi kendini idaresine, yani self determinasyona engel olmak istediklerini telkin etmek olduğunu, Lefkoşa'da toplanan bu konferansa katılan üyelerin Türklerle temas ettirilmediğini, kendilerine Türk bölgelerinin gösterilmediğini ve Kıbrıs'ta Türklerin varlığından hiç söz edilmeyerek Ada'nın tamamının Rum olarak gösterilmek istendiğini ifade ederek, bunların bugün Kıbrıs'taki Türklerin nasıl bir polis rejiminin baskısı altında bulduklarının en açık delilini oluşturduğuna dikkat çekiyordu.

Kıbrıs'taki mevcut durumu ayrıntılarıyla anlatan Özarda, bu durum karşısında hükümet tarafından alınması gereken tedbirleri de birkaç madde halinde sıralıyordu.

Özarda'ya göre bu tedbirler; Hükümet tarafından Kıbrıs Türkleri'ne yapılmakta olan sınırlı yardımdan tasarruf etmek zihniyetinden vazgeçilmesi, hatta olanaklar oranında mali yardımın artırılması, Amerika Hükümeti tarafından Kıbrıs'a yapılan sosyal ve ekonomik yardımın Kıbrıs halkının gereksinimlerine harcanmayıp, politik nedenlerle Makarios'un tekelinde bulundurulduğunu ve bu yardımın Türkler aleyhine kullanıldığını Amerikalılara anlatarak bu yardımın her iki Cemaat Meclisi'ne payları oranında verilmesinin sağlanması, BM'de Kıbrıs Türkleri'nin haklarını savunacak bir temsilci bulunmadığı için Kıbrıs Delegasyonu Başkanı Eosidis'in faaliyetlerine paralel faaliyetlerde bulunmak ve karşı önlemler almak üzere Birleşmiş Milletler nezdindeki Türk hükümeti delegasyonunun görevlendirilmesi, uluslararası antlaşmalar ve Kıbrıs Anayasası ile Türklere tanınan hakların alınması için daha dinamik ve enerjik davranışlarda bulunulması, Kıbrıs için süratle bir ekonomik kalkınma planı hazırlanıp bunun zaman geçirilmeden uygulanmaya başlanması, Türk basınının gazetelerinde bu önemli ve milli davaya yer vermelerinin ve devamlı yayınları ile halkı ve hükümeti uyarmalarının sağlanması, tarihi, siyasi, askeri ve ananevi bağlarla bağlı bulunan Ada'nın iki Cemaat arasında taksimi projesinin ele alınarak gerçekleşmesinin sağlanması, şeklinde olmalıydı⁵⁶⁷.

Kıbrıslı Rum yöneticilerin antlaşmaları ve Anayasa'yı bozma çabaları ve bunlara karşı gerekli tedbirlerin alınmasıyla ilgili olarak Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu da, 2 Ekim 1963 tarihinde, Millet Meclisi'nde gündem dışı bir konuşma yaparak, kamuoyunu bilgilendirmiş ve hükümetinin bu konudaki politikasını aktarmıştır. Feyzioğlu, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un 15 Eylül günü Eftakomi Kilisesi'nde yaptığı konuşma ile Atina'da yayınlanan bir gazetede çıkan demecini hatırlatarak, Kıbrıslı Rum yöneticilerin birçok iyi niyetli uyarmalara karşın Kıbrıs'ın ve bölgenin huzurunu bozucu ve sonu çeşitli tehlikelerle dolu yolda ısrar ettiklerini, diğer yandan, bazı tahrikçi Rum çevrelerinde, 16 Ağustos 1960 tarihinden beri aslında bağımsızlığını elde etmiş olan Kıbrıs'ın geleceğini belirleme iddialarının Enosis fikrinin paravanı olarak kullanıldığını belirttiği konuşmasının devamında, gözden asla uzak tutulmaması gereken bir gerçeğin Kıbrıs'ta büyük sayıda Türk ve Rum toplumlarının varlığı olduğunu, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile varılmış olan uzlaşmanın ihlali halinde eski görüş ayrılıklarının daha da şiddetli olarak ortaya çıkacağına düşünülmesi gerektiğini ifade ediyordu. Feyzioğlu'na göre, Türkiye, Kıbrıs'taki anlaşmazlıkların uluslararası anlaşmalara uygun bir şekilde çözülmesine her zaman taraftar olmuştur ve bu yönde devamlı olarak çalışmaktadır ve anlaşmaların tamamıyla uygulanması konusunda da kesin karardır. Ayrıca bunu sağlamak için de gerekli önlemleri almaktadır ve olayların gelişimine göre gereken her türlü tedbiri de alacağı şüphesizdir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, beş asırdan beri Kıbrıs'ta yaşamakta olan sayıları yüz bini aşkın Türk'ün geleceği ile çok yakından ilgilidir. Ayrıca bu alanda uluslararası

---

⁵⁶⁷ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 22, Toplantı 2, 146. Birleşim, 1-10-1963, s. 94-97.

sorumluluklar yüklenmiştir. Bu nedenle Kıbrıs'ta olup bitenleri ve girişilen tertipleri azami uyanıklık, dikkat ve hassasiyetle izlemektedir.

Kıbrıs Türkleri'nin basit bir azınlık olmadığını, Kıbrıs Devleti'nin, iki Cemaatin haklarını adil ve dengeli bir şekilde bağdaştırılması esasına göre kurulmuş bir devlet olduğunu, bu devletin resmi dilinin bile Türkçe ve Rumca olmak üzere iki tane olduğunu, Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında akdedilmiş ve uluslararası anlaşmalarla vücut bulmuş olan Kıbrıs Anayasası'nı tek taraflı olarak değiştirmek iddiasının, hukuku hiçe saymak anlamına geldiğini, her şeyden önce Kıbrıs Türkleri'nin ve Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun bunu kabul etmeyeceği gerçeğine göz yummanın da gafletle eşdeğer olduğunu anlatan Feyzioğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümeti, Parlamentosu, Milleti ve bütün olanak ve araçları ile Kıbrıs Türklüğü'nün haklarını ve uluslararası hukuk düzenini korumaya azimli ve muktedir olduğunu altını çiziyordu. Feyzioğlu, Kanlı Noel'e beş kala “...Kıbrıs Türkleri'ni, meşru hak ve menfaatleri ile ahdi teminatları ellerinden alınmış alelade bir azınlık durumuna düşürmek hevesi, çeşitli mahzurlarla dolu tehlikeli ve karanlık bir hayalden ibarettir ve daima bir hayal olarak kalmaya mahkumdur. Onun içindir ki, Kıbrıslı Rum idarecilerin, gerçekler karşısında sorumluluklarını iyice ölçerek, sağduyunun ve Kıbrıs halkının huzur ve refahının emrettiği müspet ve yapıcı yola dönmelerini temenni ederiz. Hukuk dışı zorlamaların, buna teşebbüs edecekler bakımından geri tepen bir davranış olduğunu tarih daima göstermiştir ve bundan sonra da gösterecektir” ifadeleriyle Rumları da bir kez daha uyarıyordu ⁵⁶⁸.

1960-1963 sürecinde, TBMM'de gerek Meclis, gerek Senato'da yapılan ve yukarıda ayrıntıları verilmiş olan Kıbrıs ile ilgili görüşmelerdeki konuşmaları incelediğimizde, bunların Kıbrıs'taki gelişmeler çerçevesinde alınabilecek önlemlerden ziyade, özellikle iç politikayı hedef alan ve iç kamuoyunun tepkisini azaltmaya yönelik hamasi sözlerden oluştuğu, klasik kararlılık ifadelerinin dışında, yapılacak işlerle ilgili somut politikalar içermediği görülmektedir. Mevcut gelişmeler karşısında genel olarak söylenen “Türkiye, Kıbrıs'taki ihtilafların uluslararası anlaşmalara uygun bir şekilde çözülmesine her zaman taraftar olmuştur ve bu istikamette devamlı olarak çalışmaktadır” ifadesiyle birlikte, hemen her konuşmada “olayların gelişimine göre gereken her türlü tedbirin alınacağı” belirtiliyor olmasına karşın, uygulama olanağı bulunmayan birkaç örnek dışında bu önlemler hakkında net bir olgu ortaya koyulmadığı gözlemlenmektedir.

---

⁵⁶⁸ A.g.e., Dönem 1, Cilt 22, Toplantı 2, 147. Birleşim, 2-10-1963, s. 136-138.

BEŞİNCİ BÖLÜM 1963 BUNALIMI

A. AKRİTAS PLANI VE 1963 KANLI NOELİ

İngiliz Dışişleri Bakanı R.A.Butler'in Paris'te, önce 14 Aralık 1963 tarihinde Kipriyanu ve F.C.Erkin'le, daha sonra 17 Aralık'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Venizelos ile yapmış olduğu ve sonuç alınamayan görüşmelerden hemen sonra, 21 Aralık 1963'de Kıbrıs'ta ipler koptu, ok yaydan çıktı ve Rumların Akritas Planı adını verdikleri ve önceden planladıkları Türkleri yok etme oyunu sahnelenmeye başladı.

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından Akritas Planı'na göre oluşturulan paramiliter Rum kuvvetleri (Gizli Ordu)'nin elemanları, 21 Aralık Cumartesi gününün ilk saatlerinde, sabaha karşı 02.00'de, Lefkoşa'nın Türk mahallesi olan, günümüzde Rum tarafında bulunan Tahtakale semtinde, evlerine dönmekte olan iki arabadaki Türklerin kimliklerini kontrol etmek istediler. Kendilerinin polis olduğunu söyleyen sivil kıyafetli ve silahlı Rumların durumlarından şüphelenen Türkler, Rumlardan "polis olduklarını belgeleyen kimlik kartlarını" göstermelerini talep ettiler. Bunun üzerine silahlı Rumlar, arabadakilerin inmelerini ve aranmak için sıraya girmelerini zor kullanarak emrettiler. Kadınlarının erkekler tarafından elle aranmasına izin vermek istemeyen Türkler ile Rumlar arasında tartışma çıktı. Bu sırada bir Türk kadını, kendini polis olarak tanıtan Rumlardan birini tanıdı ve O'nun polis değil, Olimpiakos Futbol Kulübü'nden Yanni adlı bir Rum olduğunu bağırarak duyurdu. Bunun üzerine paniğe kapılan Rumlar, ateş etmeye başladı. Açılan ateş sırasında durdurulan araçta bulunan Cemaliye Emir Ali ve Zeki Halil Karabülük can verdi, dört kişi de yaralandı. Bu olaydan bir saat sonra başıbozuk Rum askerleri Türk kamu binalarına ateş açtı. Aynı gün silah dağıtılan Rum polisler, Lefkoşa Türk Lisesi öğrencilerine ateş açtı ve iki öğrenci yaralandı. Daha sonraki günlerde de özellikle Lefkoşa'nın Dereboyu ve Küçük Kaymaklı mahallesindeki Türk evlerine karşı Rum taarruzları başladı ve Kıbrıs tarihinde "*Kanlı Noel*" olarak anılan olaylar tüm Kıbrıs'a yayıldı. Böylece Akritas Planı gereğince Türklerin yok edilmesi hareketi başlamış oldu. Bir başka ifadeyle, Akritas Planı'nı yürürlüğe koyan ve aktif harekete tüm Ada sathında geçen Rumlar Ada'daki Türk nüfusu ortadan kaldırmak için seferber olmuşlardı⁵⁶⁹.

Bu saldırılar, elbette bir haftada karar verilip uygulanmış olaylar değildi. Planlı bir geçmişi vardı. Başpiskopos Makarios ve Rumların çoğunluğu, henüz Cumhuriyet'in kurulması aşamasında Cumhuriyet'i nasıl Rumların tam egemenliğine dönüştüreceklerinin hesaplarını yapmaya başlamışlardı. Cumhuriyet ilanını geçici bir aşama ve Enosis'e giden yolda bir atlama taşı olarak gördüğünü her fırsatta açıkça ifade eden Makarios, zaman geçirmeden hazırlıklara girişmişti. Bu hazırlıkların neler olduğunu, o dönemde Kıbrıs Ordusu'nda görevli bulunan Yunanlı General George Karayannis'in açıklamalarından öğreniyoruz. Karayannis'in,

---

⁵⁶⁹ BCA.030.01.64.394.29.

Atina'daki *Ethnikos Kryx* gazetesinde, 13 Haziran 1965 tarihinde yayınlanan açıklamasındaki;

“*Makarios, 1960 yılının Ağustos ayında (Antlaşmaların imzalandığı günlerde) aşağıdakileri uygulama kararı aldı: Kıbrıslı Rumları muharebeye hazırlık amacıyla gizlice silahlandırmak, Anayasa'da değişiklik yaparak Cumhurbaşkanı Muavininin veto yetkisini ortadan kaldırmak, muharebeye hazırlanmak için gizli bir plan hazırlatmak. Kıbrıslı Rumlar böylece muharebeye hazırlandılar ve kurulan gizli örgütün adı daha sonra 'Rum Milli Muhafız Ordusu' adını aldı. Türklerin Anayasa'da değişiklik yapılmasını reddetmeleri üzerine, Makarios gizli planını yürürlüğe koydu ve Rumların Türklere karşı saldırıları, Aralık 1963'de başlatıldı*” ifadelerinden kolaylıkla anlayabiliyoruz⁵⁷⁰.

Aynı şekilde yakın Kıbrıs tarihinde önemli bir kaynak olarak kabul edilen Glafkos Klerides'in anılarında da Klerides, Makarios'un niyetini şu şekilde özetliyor;

“*a. Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türk Toplumuna tanınan hakları, aşama aşama feshetmek ve Türkleri, uluslararası azınlık haklarına sahip bir azınlık konumuna indirgemek niyetindeydi. b. 13 maddelik öneriler, aşırı Türk haklarının feshi yönünde atılmış sadece ilk adımlardı. c. Değişikliğe olan gereksinme, uluslararası anlayış görünce ve Türklerin değişikliklere karşı çıkışı nedeniyle tüm müzakere çabaları başarısız kalınca, Makarios tek yanlı harekete başvuracaktı. d. Eğer Türk Toplumuna Anayasa'nın tek yanlı olarak değiştirilmesini kuvvet kullanarak önlemeye girişirse, güvenlik güçleri ilk iş olarak asayiş ve nizamı sağlamaya çalışacaktı. Bu iş için yetersiz oldukları saptandığı takdirde, İçişleri Bakanı Yorgacis'in hazırladığı paramiliter güçler (AKRİTAS), Türk ayaklanmasını bastırmak için Türkiye'nin müdahalesine fırsat vermeyecek ölçüler içinde, tüm olanaklarını kullanarak, güvenlik güçlerine yardımcı olmaya çağrılacaktı. Hiç kuşku yoktur ki, 1963 Eylül ayında, Kıbrıs Rum liderliği, dümen başında Makarios'un bulunduğu Cumhuriyet gemisini çarpışma rotasına sokmuştu. Kıbrıs Türk liderliği de bu çarpışmanın kafa kafaya yapılacağı rotayı izlemeye karar verdi*”⁵⁷¹.

Cumhuriyetin ilanının akabinde, Nikos Sampson'un kurmuş olduğu OPEK⁵⁷² adlı örgütün 1961 yılının Nisan ayında dağıttığı bildiride de aynı niyetleri görmek kaçınılmazdır⁵⁷³.

⁵⁷⁰ İrfan Kaya Güler, Ertan Efeğil, **Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001, Önsöz, s. IX.

⁵⁷¹ Glafkos Klerides, **My Deposition**, C. 1, S. 210-211.

⁵⁷² OPEK= Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı.

⁵⁷³ Bu bildiride şunlar yazılıdır: “*Bu teşkilatı kurmaktan maksadımız, çeşitli cezalara katlanan Adamızdaki Rumların tehlikede olan haklarını korumaktır. Kıbrısımız bu esnada tehlikeli anlar yaşamaktadır. Rumlara yapılan baskılar karşısında bu teşkilatı kurmamız icap ediyor. Bu teşkilat, bütün çevrelere başvurarak Kıbrıslı Rumların haklarını korumaktan maada milli emellerimizi ve saati gelince gayemizi tahakkuk ettirecektir. Bu ilk beyannamemizle Kıbrıs Rum halkını uyanmaya ve tehlikede olan menfaatlerini müdafaa için hazır olmaya davet ederiz. Bütün Rumları, Türklere karşı bir karış toprak satmamaya davet ederiz. Çünkü Türklere toprak satmak, milli intihardan başka bir şey değildir. Bu beyannamemiz aynı zamanda onu nazar-ı dikkate almayacak olanlara da bir ihtar*”

1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra Atina'da yayımlanmaya başlayan ve Atina'dan Kıbrıs'ta bulunan EOKA mensuplarına gönderilen "Agonitis/Mücadeleci" isimli gizli Rum gazetesiyle ilk defa ortaya çıkan⁵⁷⁴ ve Grivas yanlısı yayın yapan *Patris* Gazetesi'nin ana hatlarıyla yayınladığı ve "Türkleri İmha Planı" olarak da bilinen Akritas Planı artık uygulanmaya başlamıştı. 1963 yılında Makarios'un direktifi ile İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis tarafından, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı Tasos Papadopoulos, EOKA komutanlarından Nikos Koşis ve Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides'in hazırladıkları plan, adını bu planda öngörülen "gizli ordu"nun komutanlığını üstlenen Yorgacis'in kod adı olan AKRİTAS'tan alıyordu. Siyasi ve askeri olmak üzere iki bölümden oluşan bu planın birinci bölümü ilk kez 21 Nisan 1966'da *Patris* Gazetesi'nde, bazı kısımları gizli tutularak ifşa edilmiştir. Örgütün genel ilkelerini ve hedeflerini içeren bu bölümde; gerek içte gerekse uluslararası alanda uygulanacak taktik, dünyanın nasıl aldatılacağı, Kıbrıs Türkleri'nin tüm hak ve yetkilerini ellerinden almak için izlenecek yol ve Kıbrıs Türkleri'ne genel saldırı yapılırken öne sürülecek iddialar irdelenmiştir. Bu planın içeriği, daha sonra Klerides'in "My Deposition" adlı kitabının birinci cildinde de yer almıştır. Planın yine *Patris* Gazetesi'nde (22, 27, 29, 31 Ocak /1,7 Şubat 1967) kısmen yayınlanan ikinci bölümünde ise "Genel Harekât Planı" açıklanmıştır. Bu bölümde örgüte bağlı birliklerin, personelin görev yerleri, görevleri, silah ve cephanesi belirtilmiştir⁵⁷⁵. Planın içerdiği üç amaç incelendiğinde Makarios ve ekibinin niyeti hakkındaki Klerides'in görüşleri de doğrulanıyordu; 1960 Antlaşmalarından kurtularak yolu self-determinasyon ve Enosis'e açmak, Anayasa'yı değiştirerek Türkleri basit bir azınlık konumuna indirmek ve bu değişikliklere karşı çıktıkları takdirde, Kıbrıs Türkleri'ni derhal ve zor kullanarak, fakat dış müdahalelere de fırsat vermeyecek ölçüler içinde dağıtmak ve ezmek. Eğer çatışmalar yaygınlaşırsa ve uzarsa, Türk Toplumunu derhal yok etmek ve Enosis'i ilan etmek⁵⁷⁶.

---

teşkil etmektedir. Ankara diplomatları ile şahsi menfaat düşkünlü sözde vatanseverlerin bize hazırlamakta oldukları milli felaketi önlemek için zorunlu tedbirler almakta tereddüt etmeyeceğiz. Sömürge idaresine karşı yaptığımız silahlı mücadele sırasında sömürgecilere alet olan satılmış hainlere amansız darbeler indirdiğimiz gibi, bugün de memleketimizi felakete sürüklemek gayesini güden Ankara'nın siyasetine hizmet etmek cüretini gösterecek olanlara vereceğimiz ceza aynı derecede ağır ve amansız olacaktır. OPEK"; Abdulhaluk Çay, Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s.47.

⁵⁷⁴ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", ÇTTAD, XI/23, (2011/Güz), s. 97.

⁵⁷⁵ Ahmet Tolgay, **Kanlı Noel-Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınava**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993, s.45- 55, Fazıl Küçük, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, İkinci Baskı, Mayıs 2002; *Patris* gazetesinin 7 Şubat 1967 tarihli sayısında Akritas Planı'nın uygulanmasında görev alanlar şu şekilde sıralanıyor: Başkan: Polikarpos Yorgacis, Başkan Vekili: Çalışma Bakanı Tasos Papadopoulos, Kurmay: Milletvekili EOKA'cı Nikos Koşis, Kurmay Daireleri Müdürü: Glafkos Klerides. Akritas Planı'nın ayrıntıları için bkz: "Akritas Örgütü ve Planları", KKTC Enformasyon Dairesi Yayını, Lefkoşa, 1991; Tolgay, **a.g.e.**, Küçük, **a.g.e.**, Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.164-169.

⁵⁷⁶ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s. 160-161.

Bu amaçları gerçekleştirmek üzere 21 Aralık'ta uygulama safhasına geçirilen Akritas Planı'nın hazırlıkları ile ilgili olarak *Times of Cyprus* Gazetesi'nin editörü İngiliz gazeteci Charles Foley, olay öncesi birçok Rum'un özel polis kaydedildiğini ve polis karakollarında silahlandırılarak 21 Aralık olaylarında Türklere karşı çatışmalara sokulduğunu, bunların özellikle Ledra Palas bölgesinde kullanıldıklarını, Aralık 1963'e gelindiğinde Rumların 5000 kişilik tam eğitilmiş, 5000 kişilik de yedek kuvvetlerinin bulunduğunu anlatıyordu⁵⁷⁷.

Makarios'un Anayasa değişiklik önerilerinin Türkler tarafından reddedilmesi halinde ne tarz bir karşılık verileceği hakkında Rumların gerekli hazırlıkları yaptıklarının bir işareti de 21 Aralık'ın birkaç gün öncesinde Lefkoşa'daki Yunan Büyükelçiliği personelinin ailelerinin Yunanistan'a geri gönderilmiş olmalarıydı⁵⁷⁸. Olayları ayrıntılı ve tarafsız bir gözle inceleyen İngiliz *Daily Express* Gazetesi muhabiri Harry Scott Gibbons'a göre de, Tahtakale olayı, masumane ve dikkatsizce yaratılmış bir olay değildi. Aksine Türkleri kışkırtmak için kasıtlı olarak yaratılmıştı⁵⁷⁹. 22 Aralık gecesi Rumlar, Ledra Palas Oteli, Hastahane Binası, Telekomünikasyon Binası, Severis Un Fabrikası gibi yüksek binalardan otomatik silahlarla Türk bölgelerine ateş açtılar. Rumlar o gece Türklere ait telefonları devre dışı bırakarak ve telgraf hizmetlerini Türklere kapatarak, Türklerin dış dünyayla irtibatını da kestiler. Lefkoşa Havaalanı ve Ada'daki tüm limanlarda da Rumlar kontrolü ele geçirdiler. Bu aşamada Türkler, hiçbir şey olmamış gibi kamudaki görevlerine dönseler ve Rumların kontrolü tamamıyla ellerine geçirmelerine izin verselerdi, Anayasa değişikliği "de facto" olarak gerçekleşmiş olacaktı. Bu nedenle Türkler harekete geçmeye karar verdiler. Türk polisi, jandarma ve ilk TMT üyeleri iş yerlerini terk etmeye ve bazen silahları ile birlikte, Türk kesiminde toplanmaya başladılar⁵⁸⁰. Böylece TMT de Bayraktar'ın talimatıyla 22 Aralık 1963 tarihinde yer altından çıkarak Türk Toplumunun savunma faaliyetini fiili olarak başlatmış oldu.

Gibbons'un ifadesiyle, "*Türkleri avlamak mevsiminin açıldığına karar veren Rumlar*" arabalar içinde, Lefkoşa'nın Türk mahallelerinde sağa sola ateş ediyorlardı. Bunların bir grubu Girne Kapısı'ndaki bronz Atatürk büstüne de ateş açtılar. Aynı arabadan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş'ın Ofisi ve Selimiye Camisi'ne de ateş açıldı⁵⁸¹. Türklerin öldürülmesini ve başlatılan eylemleri protesto etmek için Baf Kapısı polis Merkezi'ne giden Cumhurbaşkanı Yardımcısı Küçük ve Savunma Bakanı Osman Örek, karakolun her yanının kum torbaları ile çevrilerek mevzi haline getirildiğini, Rum polislerin makinalı tüfeklerle donatılmış, Türk polislerin ise silahsız olduğunu gördüler. Şikâyetlerini yapmayı müteakip karakoldan dönen Küçük ve Örek'in Türk Toplumunu olanlara karşın soğukkanlı olmaları,

⁵⁷⁷ Charles Foley, **Legacy of Strife, Cyprus From Rebellion to Civil War**, 1964, s.167-169.

⁵⁷⁸ Purcell, **a.g.e.**, s.322.

⁵⁷⁹ Harry Scott Gibbons, **The Genocide Files**, London, 1997, s. 8.

⁵⁸⁰ Purcell, **a.g.e.**, s. 323-326.

⁵⁸¹ 22 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük'ün Ledra Palas'ın arka tarafında Kıbrıs Ordusu Karargahı yakınındaki ofisinin de Kıbrıslı Rumların ateşine maruz kaldığı ve Ofis'teki Türk korumaların da bu ateşe karşılık verdiği, "*Machine Gun Battles in Cyprus Flare-up*" başlığıyla İngiliz *Daily Telegraph* Gazetesi'nin 23 Aralık 1963 tarihli sayısında yer alıyordu.

sükûnetli davranmaları yolunda yazılı olarak yaptıkları çağrı da, Rumların kontrolünde olan Kıbrıs Radyosu tarafından yayınlanmıyordu⁵⁸². 21 Aralık 1963 günü Ada'nın birçok yerinde planlı bir şekilde başlatılmış olan olaylar 23 – 25 Aralık 1963 günlerinde daha da şiddetlenerek, “*Kanlı Noel*” olaylarına dönüşmüştü. Rum – Yunan askerlerinin gerçekleştirmiş bulunduğu bu saldırılarda işlenmiş olan cinayetler tarihe kara bir sayfa olarak geçmişti⁵⁸³. EOKA liderlerinden ve Akritas kod adını kullanan Polikarpos Yorgacis'in önderlik ettiği Rumlar, Lefkoşa yolu üzerindeki KüçükKaymaklı bölgesine 22 Aralık'ta saldırıya geçerek katliam yaptılar. KüçükKaymaklı'da yaşayan Türklerin çoğu İngilizler tarafından komando ve özel polis olarak yetiştirilmiş ve EOKA'ya karşı kullanılmıştı⁵⁸⁴. 21 Aralık'taki Tahtakale olayından sonra KüçükKaymaklı'daki Türkler de olası bir Rum saldırısına karşı savunma hazırlıkları yaptılar. Nitekim 22 Aralık saat 09.30'da Rumların saldırısı başladı. Her türlü modern ve ağır silahlarla donatılmış binlerce Rum, bu sınırlı sayıdaki bir avuç Türk'le baş edemeyeceklerini anlayınca⁵⁸⁵, 23-24 Aralık gece yarısı 950 kişilik Yunan Alayı'nı da takviye olarak hücumlarını artırdılar ve Alay, Türk mevzilerine yaklaşık elli metre mesafede tertiplendi⁵⁸⁶. 24 Kasım sabahı Yunan Alayı'nın keskin nişancıları Türklere ateş açtılar⁵⁸⁷. 23 Aralık'ta Nikos Sampson'un başında bulunduğu takviye kuvvetler geldi ve karşılıklı çıkan Türkleri genç-yaşlı demeden öldürdüler⁵⁸⁸. Aralıksız devam eden çarpışmalar sonunda ellerindeki mühimmatı tüketen Türkler köyü boşaltmak zorunda kalmışlardı⁵⁸⁹. Rumlar, KüçükKaymaklı ile Lefkoşa'daki Türk kesimi arasını tuttukları için KüçükKaymaklı'daki Türklerin tek çıkış yolu kalmıştı. Bugün Hamitköy olarak bilinen Kuzeydeki Hamit Mandıraları bölgesi. Rumların yoğun ateşi altında 6.000 kişilik köy halkı, sadece üzerlerindeki giysilerle, zorunlu eşyalarını bile alamadan Hamitköy'e kaçmak zorunda kalıyordu⁵⁹⁰. KüçükKaymaklı düşmüş ve çoğunlukta olan Türkler bölgeden atılmıştı. KüçükKaymaklı'daki Türklerin birkaç düzinesi

---

⁵⁸² Gibbons, **a.g.e.**, s. 9-12.

⁵⁸³ Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, s.63 – 64.

⁵⁸⁴ Gibbons, **a.g.e.**, s. 41.

⁵⁸⁵ Dr. Fazıl Küçük ve Çalışma Arkadaşları, **Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti**, Devlet Basımevi, Lefkoşa, 2002, s.119.

⁵⁸⁶ Gibbons, **a.g.e.**, s. 96.

⁵⁸⁷ Yazar Gibbons'a o günleri anlatan Mücahit Özer Cambaz'ın söylediğine göre, Yunan Alayı'nın keskin nişancılarının ateşiyle öldürülen ilk kişi, EOKA yıllarında İngilizlere yardımcı polislik yapan Muzaffer Selim adlı mücahitti. EOKA'da İngilizlerle işbirliği yapan ve kendilerine karşı çıkan Türklerin isim listesi vardı ve şimdi intikam alıyordu. **A.g.e.**, s. 97.

⁵⁸⁸ Süha Bölükbaşı, “**The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996**”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol.30, No.3 Ağustos 1998, s.416.

⁵⁸⁹ Dr. Küçük, **a.g.e.**, s.119.

⁵⁹⁰ “*Halkın kaçışını emniyet altına almak için elindeki tek silahla, çok sayıdaki Rum'a karşı direnen ortaokul öğretmeni Hüseyin Russo şehit düşer ve naaşı ancak 48 saat sonra olduğu yerden alınabilir. Köyden kaçamayacak kadar ihtiyar olan 100 yaşındaki köy imamı ve yerinden kımlıdayamayacak kadar hasta ve felçli oğlu, yataklarının içinde Rumlar tarafından şehit edilirler.*” **A.g.e.**, s.119.

burada öldürülmüş, 700 kadarı da rehin alınıp bilinmeyen bir yere götürülmüştü. Bunların bir kısmı daha sonra öldürüldü. Olaydan dört gün sonra, Rumlar 500 kadın ve çocuğu KüçükKaymaklı'dan alıp götürdüklerini kabul ettiler⁵⁹¹. KüçükKaymaklı'da Rumlar tarafından şehit edilen Türklerin sayısı bugün bile halen tam olarak bilinmemektedir⁵⁹².

Tüm şiddetiyle devam eden Rum saldırılarına maruz kalan bir diğer Türk mahallesi de 24 Aralık Salı günü Kumsal bölgesi oldu. Uzun zamandır bu bölgede Türklerle yaşayan Avrağami isimli Ermeni asıllı bir Rum'un bu bölgede Türk direnişi olmadığını Rumlara haber vermesiyle, Terezepulos kod isimli bir Yunan subayının komutasındaki 150'den fazla Rum bu bölgede bulunan Severis Un Fabrikası'ndaki Rumların ateş desteğiyle Kumsal bölgesine gelerek saldırıya başladılar⁵⁹³. Buradaki en trajik olay, Türk Alayı doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın, İrfan Bey sokak, 2 numaralı evine yapılan baskın sonucu eşi ve üç çocuğunun katledilmesidir. Rumların saldırısı sırasında banyoya sığınan anne Mürüvvet İlhan ile çocukları Murat, Kutsi ve Hakan'ın küvet içindeki cansız bedenlerine ait fotoğraf, bu katliamın en önemli belgesidir. Bu katliama ait fotoğraflar, dünya kamuoyunun da bilgi sahibi olması maksadıyla, Lefkoşa'ya tıbbi yardım getiren ve dönüşte yaralı 28 Türk mücahidi de alacak olan uçakla, yaralıların sargı bezleri ve alçıları arasında Ankara'ya gönderildi⁵⁹⁴. Katliamın olduğu sırada evin tuvaletine saklanan bir kadın da Rumlar tarafından öldürüldü. Aynı bölgede oturan iki İngiliz subayının da tanık olduğu olayın sembolü haline gelen banyodaki anne ve çocuklarına ait fotoğraflar *Daily Express* Gazetesi'yle *Time* ve *Quick* dergilerinde yayımlandı⁵⁹⁵. *Le Figaro* Gazetesi muhabiri olayı, "...Bir evin banyosunda babaları bir Türk subayı olduğu için öldürülen üç küçük çocuk ve annelerini gördüm" ifadeleriyle duyuruyordu⁵⁹⁶. *Daily News* muhabirleri Rene Mac. Coll ve Daniel Negeachie ise Kanlı Noel olaylarının psikolojisini, "Bu gece son beş gün içinde 200-300 kişinin vahşice katledildiği Lefkoşa'nın kuşatılmış Türk semtine girdik. Buraya giren Batılı gazeteciler olarak, anlatılması mümkün olmayan çok korkunç manzaralar gördük. O kadar korkunç bir dehşet ki, insanların yüzünde

---

⁵⁹¹ Purcell, **a.g.e.**, s.323-326.

⁵⁹² Oysa KüçükKaymaklı'daki Türkler, 23 Aralık'ta Yunan Alayı'nın kendilerine ateş püskürttüğü tarihte, köyde yaşayan Rumları bir araya toplayıp, salimen Rum tarafına geçmelerini sağlıyordu. Bu olay yabancı gözlemciler tarafından insanlı bir jest olarak tanımlanıyordu; **Gazioğlu, a.g.e.**, 2003, s. 429.

⁵⁹³ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", ÇTTAD, XI/23, (2011/Güz), s.101.

⁵⁹⁴ Lefkoşa havaalanının kontrolünü ellerinde bulunduran Rumlar, buraya Türk uçaklarının inişine izin vermemektedirler. Ancak, Kızıllaç'ın kontrolünde, tıbbi yardım malzemesi getirecek bir uçağın dönüşte yaralıları da almasına izin verirler. Türkiye'ye gönderilecek yaralılarından Yılmaz Bora, İbrahim Davulcu ve Vural Cevdet'in sargı bezleri ve alçıları arasına özel olarak yerleştirilen fotoğraf filmleri ve belgeler, Kıbrıs dışına çıkarılarak, katliamın dünya kamuoyu tarafından öğrenilmesi sağlanır; TMT Derneği Genel Başkanı Yılmaz Bora ile 27 Temmuz 2010 tarihinde Lefkoşa'daki TMT Derneğinde yapılan görüşme.

⁵⁹⁵ Purcell, **a.g.e.**, s.326.

⁵⁹⁶ **Le Figaro**, 25 Ocak 1964.

gözyaşlarının ötesinde şaşkına dönmüş bir vaziyette ve gözyaşlarından daha korkunç olan kontrolsüz ve neşesiz bir gülümseme ifadesi görülmekteydi” şeklinde aktarıyorlardı⁵⁹⁷.

Kanlı Noel haftasında Rumlar tarafından işlenen katliamların en trajiklerinden biri de Ayvasıl (Türkeli)’da yaşanıyordu. Purcell’in anlatımıyla; “*Kumsal’dakinden daha da kötü bir katliam, Lefkoşa’nın kuzeybatısındaki Ayvasıl köyü’nde yer aldı. Orada, 13 Ocak 1964’de toprağa gömülü 21 Türk’ün cesedi meydana çıkarıldı. Bunların bazıları öldürülmeden önce çok ezgi verici şekilde birbirine bağlanmıştı. Bir tanesinin, dizlerinde patlatılan bir bomba ile vücudu parçalanmıştı. 14 kişinin cesetleri çıkarılırken İngiliz askerleri ve St. John’s Ambulans Cemiyeti görevlisi Bayan Irene Checkley de orada hazır bulunmaktaydı. Geriye kalan cesetler de biraz sonra gün ışığına çıkarıldı. En az 14 gazeteci bu olayın filmini ve fotoğraflarını çekmek ve gerçekleri kayda geçirmek için oradaydı. Öldürülenler arasında, babasının gözleri önünde ve diğer iki erkek kardeşiyle birlikte kurşuna dizilen 10 yaşındaki bir kız çocuğunun cesedi de vardı*”⁵⁹⁸. Bu yapılanların amacını Gibbons şu cümlelerle özetliyordu; “*Rumlar kasıtlı olarak, Türkleri kıskırtmaya, böylece haklarını kullanmalarını önlemeye ve önerilen Anayasa değişikliklerine karşı çıkma fırsatını ellerinden almaya uğraşmaktaydılar. Anlaşılan şudur ki, Rumların bu yönde hazırlanmış bir planı vardı ve artık uygun bir sıra izleyip izlemediğine bakmaksızın bu planı uygulamakta kararlıydılar*”⁵⁹⁹.

Ada’da bulunan Türk kuvvetleri de Girne’ye giden yola hakim olan St. Hilarion Kalesi’nin bulunduğu yerde güçlü bir noktayı işgal etti. Bu nokta ve yol her iki tarafın ele geçirmek için savaştığı bir alan oldu. Lefkoşa’da Rum ve Türk tarafını ayıran noktada (sonra yeşil hat olarak bilinen yer) birçok çatışma oldu. Ada’nın farklı yerlerinde yaşayan Kıbrıslı Türkler yaşamlarından endişe ederek oturdukları 103 köyü terk ettiler ve TMT’nin güvenliğini sağladığı bir noktada toplandılar⁶⁰⁰. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Küçük ve Kıbrıslı Türk bakanlar ve Temsilciler Meclisi’nin Türk üyeleri hükümetten ayrıldılar⁶⁰¹.

B. DİPLOMATİK GİRİŞİMLER

21 Aralık sabaha karşı başlayan olaylar, gerek Kıbrıs’ta, gerek garantör ülkeler olan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’da ve durumdan kaygı duyan Amerika’da yoğun diplomatik faaliyetlere zemin hazırladı. Kıbrıs’ta 22 Aralık’ta, Yüksek Komiser Sir Arthur Clark’ın yerine vekalet eden Cleary ile ABD Büyükelçisi Wilkins önce Makarios’la, daha sonra da Dr. Küçük ile birer görüşme yaparak, endişelerini dile getirdiler. Burada Amerika’nın endişesi, Ada’daki gelişmelerin sadece iç etkileri değil, özellikle dış etkilerinin komünistlerin işine

⁵⁹⁷ **Daily News**, 28 Aralık 1963.

⁵⁹⁸ Purcell, **a.g.e.**, s.327.

⁵⁹⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s.99.

⁶⁰⁰ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.416.

⁶⁰¹ **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs** (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar), Ankara; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s.35.

yarayacağı konusu idi. İngiliz Yüksek Komiser Vekili de, İngiltere'nin Ada'daki çıkarları açısından ve üslerin görevlerini gerektiği şekilde yapabilmesi yönünden tam güvence istediklerini aktarıyordu. Cleary, üslerdeki askeri personelin Ada'da asayişi sağlamaya yeterli sayıda olmadığını, bunun için İngilizlerin de can ve mal güvenliğinin Kıbrıs Hükümeti'nce sağlanması gerektiğini bildiriyordu. Dr. Küçük Amerikalı ve İngiliz diplomatlarla yaptığı görüşmede, huzurun sağlanması için elinden geleni yapmaya devam edeceğini, 21 Aralık'ta başlayan olayların Rum liderliğince Türkleri kışkırtmak amacıyla planlandığını ve uygulamaya koyulduğunu, özellikle İçişleri Bakanı Yorgacis'in bu konuda başrolde olduğunu ve Rum polislerin de bu olaylarda rol almak üzere son zamanlarda silahlandırıldıklarını anlattı. Makarios ve Küçük ile yaptığı görüşmeleri İngiltere'ye rapor eden Yüksek Komiser Vekili Cleary, Makarios'un son olaylarda Rum polislerin büyük oranda sorumluluğu olduğunu kabul ettiğini bildiriyordu⁶⁰².

23 Aralık günü Makarios ve Türk liderleri, Baf Kapısı polis karakolunda bir araya gelerek ateşkes anlaşması yaptılar. Ancak bu anlaşma uygulanamadı ve genişleyen çarpışmalar, aynı gün Larnaka'ya da sıçradı⁶⁰³.

Bu arada Paris'ten Londra'ya geçen Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kipriyanu, 23 Aralık günü İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşerek son olayların planlı olmadığı, istemeyerek başlatıldığı konusunda Bakanı iknaya çalışıyordu. Kipriyanu aynı zamanda, Paris'te özel olarak görüştüğü Türk Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'in, Anayasa'da değişiklik yapılmaması koşuluyla, Kıbrıs'taki sorunları görüşebileceklerini ve bu konuda son sözü söyleyecek olanın Türkiye hükümeti olduğunu vurguladığını aktarıyordu. İngiliz Dışişleri Bakanı Butler'in, Makarios'un Kıbrıs'ta amacına ulaşması halinde bundan en az başkaları kadar Kıbrıslı Rumların da zarar göreceğini belirttiği toplantıda, Kipriyanu buna karşılık, Makarios'un elinden geleni yapmaya çalıştığını, olanların esas sorumlusunun Türkler olduğunu belirtiyordu. Ada'daki durumun hem garantör ülkeler, hem de Amerika dahil büyük devletlerarasında ciddi endişe yarattığını, Kıbrıslı Rumların düzen ve asayişi sağlamadıkları takdirde hiçbir olumlu sonuca ulaşamayacaklarını aktaran Butler'i rahatlatmak ve İngiliz Hükümeti'nin desteğini almak için Kipriyanu, Atina'da Venizelos'la Kıbrıs'ın İngiltere ile daha sıkı ilişkiler ve dayanışma içinde olma olasılığını tartıştıklarını ve bunun gerçekleşmesi halinde Kıbrıs'ın Garanti Antlaşması'ndan çekilebileceğini, bunun yerine Kıbrıs'la İngiltere arasında ikili bir anlaşma yapılırsa, Kıbrıs'ın içişlerine dıştan müdahale yapılması tehlikesinin azalacağını iddia ediyordu. Tüm bunlara karşın Butler Kipriyanu'ya, yapılacak ilk ve önemli işin düzen ve asayişin sağlanması olduğunu, İngiltere'nin hem Türk, hem de Yunan hükümetleri nezdinde bu yönde çalışmalarını geliştirmek üzere girişimlerini sürdüreceğini vurguluyordu⁶⁰⁴.

⁶⁰² İngiliz Yüksek Komiser Vekili Cleary'nin 22 Aralık 1963 tarihli, 1021 sayılı telgrafı, **C1105/257**; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.432.

⁶⁰³ Robert Stephens, **Cyprus, A Place of Arms**, London, 1966, s.181-185.

⁶⁰⁴ **FO 371/168978** İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan Ankara'daki Büyükelçiliğe gönderilen 23 Aralık 1963 tarihli ve 2117 nolu şifreli telgraf; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.436-437.

Bu arada, Makarios'un niyetinin bu kadar açıklık kazandığı ve Ada'da artık çatışmaya neden olduğu bir süreçte, İngiltere'nin bir garantör olarak halen net bir tavır ortaya koymaması, Ankara'da endişe ve öfke yaratıyordu. Bu endişeyi dile getirmek amacıyla 22 Aralık'ta Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Haluk Bayülken, İngiliz Büyükelçisi'yle görüşüyor ve İngiltere'nin uluslararası Kıbrıs Antlaşmalarına saygı gösterilmesi konusunda net bir tavır ortaya koymasının, Kıbrıs'taki mevcut olumsuz durumun düzelmesine katkıda bulunacağını belirtiyordu. Oysa Türkiye'ye göre İngiltere, Anayasa'nın değiştirilebileceği şeklinde çok tehlikeli bir yaklaşım göstererek Makarios'u cesaretlendiriyordu. Bayülken, İngiltere'nin, anlaşmalar ve ittifaklar temelinde ve ortak çıkarları da dikkate alarak, Kıbrıs'taki durumun daha da bozulmasını önleyici bir dayanışmayı göstermesi gerektiğini de Büyükelçi'ye aktarıyordu⁶⁰⁵.

Kıbrıs'taki gelişmelerin ciddiyetini artırması üzerine, Türk Dışişleri Bakanı Erkin, 23 Aralık'ta Yunanistan, İngiltere ve ABD Büyükelçilerini davet ederek, Kıbrıs'taki olayları Türk Milleti'nin ve hükümetinin son derece ciddi addettiğini ve büyük bir hassasiyetle izlediğini belirtiyor ve Kıbrıslı Rumların tecavüz ve tahriklerinin derhal durdurulması için hükümetlerinin ellerindeki bütün olanakları seferber etmelerini talep ederek, İngiltere ve Yunanistan Büyükelçilerine ayrıca, bu girişimin Garanti Antlaşması'nı harekete geçirmeye yönelik bir başlangıç sayılabileceğini de vurguluyordu⁶⁰⁶. İngiliz Devlet Arşivi'ndeki belgelerde, Türk Hükümeti'nin 22 Aralık'ta İngiltere, Yunanistan ve ABD'ye çağrıda bulunarak dörtlü müdahale ile Ada'da anayasal düzenle nizam ve asayişin sağlanması talebinde bulunduğu, Ankara'daki ABD Büyükelçisi Hare'nin, ABD'nin garantör statüsünde olmaması nedeniyle bu çağrının dayanağını sorduğu Erkin'in, Ada'daki tüm taraflara dost olan ABD'nin de garantörlerin hareketine katılarak yardımcı olabileceği yanıtını verdiği belirtiliyordu⁶⁰⁷. Türkiye'nin önerdiği, ABD ile üç Garantör ülkenin dörtlü müdahale önerisine Yunan Hükümeti destek vermiyor ve Garanti Antlaşması'nın da böyle bir girişime olanak tanımadığı görüşünü öne sürüyordu⁶⁰⁸. Yunanistan Dışişleri Bakanı da 23 Aralık'ta Yunan Parlamentosu'nda yaptığı bir konuşmada, Kıbrıs halkını aralarındaki anlaşmazlıklara uzlaşıcı bir zihniyet içerisinde barışçı hal çareleri aramaya davet ederek, Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi münasebetleri Kıbrıs'a da yaymak için Yunan Hükümeti'nin elinden gelen gayreti yapacağını beyan ediyordu⁶⁰⁹. Aynı gün Venizelos, İngiliz

---

⁶⁰⁵ **FO 371/168978** İngiliz Büyükelçisi Sir Denis Allen'in 22 Aralık 1963'de Ankara'dan gönderdiği 1369 nolu şifreli telgraf; **a.g.e.**, s.438.

⁶⁰⁶ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 8.

⁶⁰⁷ **FO 371/168978** İngiliz Büyükelçisi Sir Denis Allen'in 23 Aralık 1963'de Ankara'dan gönderdiği 1377 nolu şifreli telgraf; **a.g.e.**, s.438.

⁶⁰⁸ **FO 371/168979-14414** İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın Ankara'daki Büyükelçiliğine gönderdiği 23 Aralık 1963 tarihli 2121 nolu telgraf; **a.g.e.**, s.439.

⁶⁰⁹ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 7; Yunan Dışişleri Bakanı Venizelos, Royter Haber Ajansı'na verdiği demeçte, üçlü girişim yerine

Büyükelçisi'ne de, Türk Hükümeti'nin dörtlü hareket önerisinin son derece tehlikeli olduğunu, bunun Ada'daki Türk ve Yunan Alaylarını felaketli sonuçlara sürükleyebileceğini söylüyordu. İngiliz Büyükelçisi, dörtlü müdahalenin sakıncaları olabileceğini, ancak Türk Hükümeti'nin önerisi karşısında Yunan ve İngiliz hükümetlerinin uyumlu bir yanıt vermeleri gerektiğini belirtiyor ve Venizelos'u Makarios ve hükümetine, sükûneti ve nizamı sağlaması için üçlü başvuruda bulunulması konusunda ikna ediyordu⁶¹⁰.

Türk Hükümeti'nin önerisinin akabinde, 23 Aralık'ta İngiliz hükümeti bir bildiri yayınlıyor ve Kıbrıs ile ilgili Londra ve Zürih Antlaşmalarını teminat altına alan devletlerden biri olarak İngiltere Hükümeti'nin Ada'da nizam ve asayişin bozulmasından ciddi endişe duyduğunu, Kıbrıs Dışişleri Bakanı'na, herhangi bir gelişmenin ilk şartının Ada'da nizam ve asayişin korunmasına bağlı olduğunu bildirildiğini ve Ada'da gerginliği giderecek, asayişi koruyacak tedbirlerin alınması için Cumhurbaşkanı Makarios'a müştereken müracaat edilmesi hususunda İngiltere'nin Türkiye'ye ve Yunanistan'a katılmaya hazır bulunduğunu açıklıyordu⁶¹¹.

Böylece Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük nezdinde ortak girişim yaparak çarpışmaların derhal durdurulmasını istemeleri hususunda mutabık kalan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri, bu mutabakatlarını 24 Aralık tarihli "*Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri, Garanti Antlaşması'nı imza eden Devletler sıfatıyla, Kıbrıs hükümeti ile Türk ve Rum Cemaatlerini halihazır karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet, bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki Cemaatin buna riayeti istemeye Kıbrıs Hükümeti'ni davet ederler. Üç hükümet ayrıca, hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halline yardım maksadıyla müştereken tavassutta bulunmayı teklif ederler*" ifadelerini içeren ortak bir bildiri ile açıklıyorlar ve aynı gün öğleden sonra da, önce Makarios'u, arkadan da Dr. Küçük'ü ziyaret ederek, ortak bildiride açıklanan esaslar dahilinde girişimde bulunuyorlardı. Ancak, bu girişimlerden de olumlu bir sonuç elde edilemediği gibi Rumların Türklere saldırıları daha da artıyordu⁶¹². Nitekim Rumların Küçük Kaymaklı'ya saldırıları da bu olaydan sonra gerçekleşiyordu.

24 Aralık'ta Türk ve Rum liderler Lefkoşa'da bir kez daha yeni bir ateşkes anlaşması maksadıyla bir araya geldiler. Makarios'a Kleridis ve Yorgacis, Küçük'e de Osman Örek, Fazıl Plümer ve Niyazi Manyera eşlik ediyordu. İngiliz Yüksek Komiser Vekili ile Amerikan Büyükelçisi'nin de askeri ataşeleri ile katıldığı

Makarios'a bir mesaj gönderdiğini ve sükuneti sağlamak için elinden geleni yapmasını istediğini açıklıyordu. **A.g.e.**, s.439.

⁶¹⁰ **FO 371/168979- C1015/292** Sir Ralph Murray'in Atina'dan gönderdiği 23 Aralık 1963 tarihli 778 nolu telgraf; **a.g.e.**, s.439.

⁶¹¹ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 8.

⁶¹² **A.g.e.**, s. 8.

toplantıda, Makarios ateşkes anlaşmasını kabul etti. Ayrıca Makarios, Türk ve Rum polislerin birlikte devriye yapmaları önerisini getirdi. Türk liderleri ise, bunun ancak Türk polislerin de Rum polislerin taşıyacağı silah ve teçhizata sahip olmaları halinde mümkün olabileceğini belirttiler. Rum polis komutanı Hassapis, ellerinde Türk polislere vermek için silah kalmadığını, tüm silahların Rumlara dağıtıldığını söyleyince, Makarios'un bu önerisi ve ateşkes anlaşmasının diğer maddeleri de işlerlik kazanamadı⁶¹³.

İngiliz Yüksek Komiser Vekili Cleary'nin 24 Aralık gecesi Londra'ya çektiği telgrafa göre de Kıbrıs'taki gelişmeler olumlu yönde değildi. Lefkoşa'da gün boyu iki toplumun yerleşim alanlarının kesiştiği bölgelerde yoğun çatışmalar devam ediyordu. Sivil kıyafetli, başıbozuk bir Rum grubu, Yüksek Komiserlik Binası'nın çevresinde mevzilenerek bina üzerindeki nöbetçiyi vurdukları, olayın Makarios nezdinde protesto edilmesini müteakip grubun bir bölümünün uzaklaştığını, ancak Yüksek Komiserlik Binası'na ateş açılmaya devam edildiği, Türklerin yoğun olarak buldukları Kermia bölgesi ile sur içinin de Rumların şiddetli saldırılarına maruz kaldığı, Türk Büyükelçiliği ile Türk Alayı arasındaki telefon bağlantısının kesildiği şikayeti üzerine Makarios'un hem telefon hattının bağlanacağı, hem de yiyecek almak için civar Türk köylerine gidecek olan Türk Alayı araçlarına müdahale edilmeyeceği güvencesi verdiğini, ancak Başpiskopos'un bu sözlerini yerine getirebilecek güç ve yetkiye sahip olmadığı telgrafta bildiriliyordu⁶¹⁴.

Yunanistan'ın, üçlü girişim içinde yer alarak Makarios'u uyarmasına karşın, Ada'daki Yunan Alayı 23 Aralık'tan itibaren fiili olarak silahlı Rum grupların ve Rum polisinin yanında yer alıyor ve onlara destek oluyordu. Lefkoşa'da 24 Aralık'ta Türklere yapılan saldırıların Yunan subayların komutası altında yapıldığı, Yunan Alayı'nın Rumlara silah ve mühimmat verdikleri, bunların Yunan Alayı'nın ambleminin bulunduğu araçlarla taşındığı kanıtlanmış olaylardı⁶¹⁵. Bununla ilgili olarak, 24 Aralık günü Dışişleri Bakanı Erkin, Yunan Alayı'nın kullanımı ve Rum saldırılarının şiddetini kaybetmeden devamı ile girişimlerin sonuçsuz kalması konusunda İngiliz Büyükelçisi'ni uyarıyordu. İngiliz Büyükelçisi de kendi hükümetini, Türk Hükümeti'nin son gelişmeler karşısında müdahale dahil, bazı önlemler almak zorunda kalacağı konusunda bilgilendiriyordu⁶¹⁶. Yunan Alayı'nın Rumlara silah ve teçhizat vermeye başlaması karşısında aynı davranışı Türk Alayı'nın da yapabileceğini, dolayısıyla çatışmaların iki garantör ülke askerleri arasında gerçekleşebileceğini değerlendiren ABD ise, Ankara ve Atina'yı, Kıbrıs'ta

---

⁶¹³ İngiliz gazeteci Charles Foley'in kitabında belirttiği gibi, birçok Rum Özel polis olarak kaydedilmiş ve polis karakollarında silahlandırılmıştı. Olaylar başlayınca da bunlar Türklere karşı hızla harekete geçirildiler. Dolayısıyla, karakollarda Türk polislere verecek silah kalmamıştı. Foley, **a.g.e.**, s.167.

⁶¹⁴ İngiliz Yüksek Komiser Vekili Cleary'nin 24 Aralık 1963 tarihli, 1044 sayılı telgrafı, **C1105/316**; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.432-433.

⁶¹⁵ **A.g.e.**, s. 440.

⁶¹⁶ **FO 371/168980-XC14752**, D.Allen'in Ankara'dan gönderdiği 24 Aralık 1963 tarih ve 1385 nolu şifreli telgrafı, **a.g.e.**, s.440.

hiçbir şekilde ve gerekli yetkiyi almadan Amerikan askeri malzemesini kullanmamaları konusunda uyarma gereği duyuyordu⁶¹⁷.

Kıbrıs'taki girişimlerin sonuçsuz kaldığını ve durumun Kıbrıs Türkü aleyhine zaman geçtikçe daha da olumsuz bir durum aldığını gören Ankara'da, 24-25 Aralık gecesi saat birde, Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında, Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay ilgililerinin katılımıyla bir toplantı yapılarak, Kıbrıs'tan gelen son haberlerin ışığı altında durum ayrıntılı olarak inceleniyordu. Toplantı sonunda; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri tarafından Kıbrıs Hükümeti'ne yapılan ortak çağrısının beklenen sonucu sağlayamadığı, Kıbrıs'ta Türklerin mütecaviz Rumlar tarafından katline devam olunduğu dikkate alınarak, bu çok vahim duruma derhal son verilmesi için Üçlü Çağrı gereğince iki cemaat lideri tarafından ateş kesilmesinin sağlanamamasının devamı halinde bunun Garanti Antlaşması uyarınca, Ada'da bulunan üç ülke askeri kuvvetleri tarafından süratle ve fiilen gerçekleştirilmesi maksadıyla, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde derhal gerekli girişimlerin yapılması kararı veriliyordu. Alınan kararı aynı gece İngiltere ve Yunanistan Büyükelçilerini makamına çağırarak ileten Erkin⁶¹⁸, NATO'daki müttefiklerini de bilgilendirmesi konusunda NATO Konseyi Daimi Delegatesi'ne de talimat veriyordu. 25 Aralık sabahı Kıbrıs'tan gelen haberlerin ciddiyetinin artması ve olayların daha da vahim bir şekil alacağı duyularının alınması üzerine Türk Hükümeti, "*Türk Hava Kuvvetleri'ne Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapılması, Kıbrıs'taki Türk Alayı'na da kışlasından çıkması*" talimatı veriyordu. Bu haberi Başbakan İsmet İnönü, 25 Aralık 1963'de TBMM'de yaptığı bir konuşma ile duyuruyordu. Konuşmasında; "*2 - 3 günden beri Kıbrıs Devleti'ni meydana getiren anlaşmalar ve muahedeler gereğince Kıbrıs'taki nizamı değiştirme teşebbüsü halinde garanti vermiş olan üç devlet Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir müşterek müdahale müzakeresi yapılmaktadır. Dün akşam böyle bir müşterek müzakere ve müdahaleyi biz teklif ettik ve muhabere ile cereyan eden müzakereler neticesinde muahedenin verdiği münferiden müdahale hakkını kullanmaya başladı*"⁶¹⁹ ifadeleriyle müzakereler ve müdahale hakkının kullanımından söz eden

⁶¹⁷ **FO 371/1668978-C10155/294**, Washington'dan Sir David Gore'un 24 Aralık 1963 tarih ve 4028 nolu şifreli telgrafı, **a.g.e.**, s.440.

⁶¹⁸ İngiliz Büyükelçisi D.Allen'in Londra'ya gönderdiği telgrafa göre; Erkin, Allen'e, 24 Aralık gece yarısından itibaren Lefkoşa'nın özellikle sur içi bölgesine Rumların kapsamlı bir saldırı başlattığını, Türkiye Büyükelçisi'nin de iletişim olanaklarının kesildiğini, dışarıyla olan temaslarının zorlaştığını, kadın ve çocukların da katliama uğradığını, Makarios ve Dr. Küçük'e üç garantör ülkenin yaptığı ortak çağrının da hiçbir etkisinin olmadığını bildirdi ve bu koşullar altında Türk Hükümeti'nin insanlık adına İngiltere ve Yunanistan'a, çarpışmaları durdurmak ve çarpışan tarafları ayırmak için, Türk Alayı ile birlikte ortak bir askeri müdahalede bulunmaları çağrısında bulunmaya karar verdiklerini iletti. Ayrıca Erkin bu çağrıya en kısa zamanda yanıt beklediklerini, İngiltere'nin böyle bir harekete katılmaması halinde Türk Alayı'nın tek başına hareket etmek zorunda kalacağı uyarısında bulundu. **FO 371/168980-C1015/328**, İngiliz Büyükelçisi D.Allen'in Ankara'dan Londra'ya gönderdiği 25 Aralık 1963 tarih ve 1393 numaralı telgraf, **a.g.e.**, s.445.

⁶¹⁹ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 19. Birleşim, 25-12-1963, s. 27-28.

İnönü, “*Vatandaşlarımıza karşı, Kıbrıs'ta yaşayan ırkdaşlarımıza karşı mükellef olduğumuz vecibeleri yerine getireceğiz. Bugün Türk uçakları Kıbrıs'taki mücadele meydanlarına gitmişler, görünmüşler ve ilk ihtarı yapmışlardır*” sözleriyle de ihtar uçuşu ve müdahale hakkının icrasını dile getiriyordu.

Aynı konuları Dışişleri Bakanı F.C.Erkin de Cumhuriyet Senatosu'nda şu ifadelerle gündeme taşıyordu; “*Tepeden tırnağa kadar silahlandırılmış ve evvelce hazırlanmış bir plan dahilinde hareket ettikleri anlaşılan gözleri dönmüş Kıbrıslı Rum çetecilerin günlerden beri Kıbrıs Türkleri'ne karşı giriştikleri imha hareketini durdurmak için hükümetimizin yaptığı çeşitli uzlaştırıcı teşebbüslerin müspet bir netice vermemesi üzerine ve Garanti Antlaşması'nın münferiden harekete geçmek hususunda bize verdiği hakka dayanarak, Türk Hava Kuvvetleri'ne mensup jet uçaklarına dün (25Aralık 1963) saat on dörtten itibaren, Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını güden ihtar uçuşları yapmaları emri verilmiştir. Aynı saatte de Kıbrıs'taki Türk Alayı, Kıbrıslı kardeşlerimizi korumak amacıyla, Garnizonundan hareketle münasip savunma mevzilerine intikal etmiştir*”⁶²⁰. Türk uçaklarının alçaktan uçuşuyla birlikte Türk Alayı da konuşlu olduğu bölgeden çıkarak Gönyeli'ye yerleşiyor ve Girne yolunu kontrol altına alıyordu.

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de, 25 Aralık'ta ABD, İngiltere, Fransa, Federal Almanya ve Yunanistan Devlet Başkanlarına birer mesaj göndererek, Kıbrıs'ta kan dökülmesine bir an evvel son verilmesi için müdahale etmelerini talep ediyordu. Rum saldırılarının, ateşkes çabalarına karşın devam etmesi üzerine Türk Hükümeti'nin, iki Türk savaş uçağının Lefkoşa üzerinden alçak uçuş yapması kararı alması ve bu uçakların faaliyetinin akabinde, Makarios ateşkes görüşmelerine daha ciddi şekilde yaklaşmaya başladı ve aynı gün öğleden sonra Makarios, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ve Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserinin bürosunda buluşarak ateşin kesilmesi için bir anlaşmaya vardılar⁶²¹. Anlaşmaya göre, İngilizlerin ateşkesi denetlemeleri, ayrıca bir Ara Bölge (Buffer Zone) ile bu bölgeyi belirleyen Yeşil Hattın oluşturulması ve Rum kuvvetlerinin bu ara bölgeden geri çekilmesi kabul edildi.

Kıbrıs'ta Kumsal ve Küçük Kaymaklı katliamının yaşandığı gün, 25 Aralık 1963'de, Ankara Hükümeti'nin NATO müttefiklerini bilgilendirmesi için talimat verdiği NATO Konseyi Daimi Delegesi Muharrem Nuri Birgi'nin çağrısı üzerine Paris'te NATO Konseyi toplanıyordu. Birgi Konsey'in toplantısında bir konuşma yaparak, Kıbrıs'ta hükümet kuvvetleri ve polisin de katıldığı saldırılar sonucunda Türklerin can ve mal kayıplarına maruz kaldığını, üç garantör devletin 24 Aralık'ta yapmış oldukları ortak ateşkes ve uzlaşma çağrılarının da bugüne kadar olumlu bir sonuç yaratmadığını vurguladı ve bu sonucun Türkiye'ye, Garanti Antlaşması'nın 4 ncü maddesi gereğince Ada'daki vatandaşlarını korumak için harekete geçerek NATO emrindeki askerlerini bu maksatla kullanmak sorumluluğunu yüklediğini

⁶²⁰ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 7-10.

⁶²¹ **A.g.e.**, s. 9.

belirtti⁶²². İngiliz temsilcisi Sir S. Shuckburgh da, İngiliz Hükümeti'nin üçlü çözüm arayışı içerisinde olduğunu, Kıbrıs Hükümeti'ne yapılan üçlü başvurunun sonucu alınmadan yeni bir girişimin yanlış olacağını ifade ediyordu. Yunan delegesi ise, Türkiye'nin yapacağı tek yanlı bir müdahalenin Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini açıkladı. Diğer ülke delegelerinin de söz almalarını müteakip, sonuçta mevcut anlaşmazlığın NATO üyesi olmayan bir ülkenin iç meselesi olduğu görüşünde birleşildi ve Türkiye'nin tek yanlı bir girişim yapması halinde, bunun NATO'nun iki üyesi arasında bir anlaşmazlık konusu haline geleceği, böylece NATO'yu direkt olarak ilgilendireceği vurgusu yapıldı. Sonuç olarak, Kıbrıs'taki sorunun üç garantör NATO üyesi arasında çözülmesi tavsiyesi yapılarak, NATO Konseyi'nin önceden bilgisi olmadan tek yanlı bir hareketten kaçınılması uyarısında bulunuldu⁶²³.

Türkiye'nin Lefkoşa üzerinde savaş uçaklarıyla uyarı uçuşu yapması ile kararlılığını göstermiş olması ve diğer garantör ülkelerin destek vermemesi halinde tek yanlı bir girişimde bulunacağı açıklamalarından sonra ortaya çıkan askeri müdahale olasılığı karşısında, Yunan hükümeti, İngiltere'ye başvurarak bir İngiliz generalin emir komutası altında üçlü bir askeri Barış Gücü oluşturulması ve yine garantör ülkelerle Kıbrıslılar'ın katılacağı bir konferans düzenlenerek, Ada'daki siyasi düzenin yeniden yapılandırılması önerisinde bulundu⁶²⁴. Aslında Kıbrıs'taki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Young komutasında oluşturulacak bir Üçlü Barış Gücü, Yunanistan'la birlikte İngiltere'nin ve Amerika'nın da arzuladığı bir işlemdi. Bunun amacı da, oluşturulacak böyle bir güç sayesinde Ada'da çatışmaları kontrol altına almak ve Türkiye'nin yapabileceği tek yanlı girişimi önlemektir. Zira Kıbrıs'ta son gelişmeler Ankara Hükümeti'ni iç kamuoyunda baskı altına almakta ve bir şeyler yapma gereksinimi duyurmaktaydı. Nitekim Türk savaş gemilerinin Mersin ve İskenderun'da, Türk savaş uçaklarının da Adana İncirlik Hava Üssü'nde toplandığı ve İkinci Ordu Komutanı Cemal Tural'ın bölgedeki birlikleri denetlediği, bölgede deniz, hava ve kara unsurlarına ait büyük hareketlilik yaşandığı haberleri gelmeye başlamıştı⁶²⁵.

25 Aralık'taki Türk uçaklarının uyarı uçuşu yapmasının akabinde, 26 Aralık'ta İngiliz keşif uçaklarının, Kıbrıs'ın 25 mil açığında Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait on iki gemi saptadıkları bilgisini Kıbrıs Rum Liderliği'ne vermesi üzerine, Kıbrıs Hükümeti'nin Rum bakanları olağanüstü bir toplantı yaparak silahlı Rumların 27 Aralık günü şafak vakti buldukları mevzilerden geri çekilmeleri ve buraların denetimini General Young'ın emir komutasındaki İngiliz askerlerine devretme kararı alıyordu⁶²⁶. Başbakan İsmet İnönü de, 26 Aralık'ta Senato'da yaptığı

---

⁶²² **CO 371/168980-C1015/330** NATO'daki İngiliz delegesi Sir. S. Shuckburgh'un 25 Aralık 1963 tarihli ve 495 numaralı şifreli telgrafı; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s. 442.

⁶²³ **A.g.e.**, s.442.

⁶²⁴ **FO 371/168980-XC 14752**, Atina'dan Sir Ralph Murray'ın 25 Aralık 1963 tarih ve 800 numaralı şifreli telgrafı.

⁶²⁵ **FO 371/168983**, MA 83/650.; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.441.

⁶²⁶ **FO 371/168981-C1015/351**, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin 27 Aralık 1963 tarih ve 1099 nolu telgrafı, **a.g.e.**, s.441.

konuşmada İngiltere ve Yunanistan'ın ortak müdahaleyi kabul ettiklerini ve bu maksatla Ada'da 25-26 Aralık akşamı ateşkesin tesis edildiğini ve İngiliz generalin komutasında yerel komutanların durumu değerlendirmeye başladıklarını bildiriyordu⁶²⁷. Aynı gün Senato'da bilgi veren Dışişleri Bakanı'nın ifadelerine göre de, İngiltere, Ada'da muhtelif ateşkes çabalarının sonuç vermediğine kanaat getirerek, Türkiye'nin önerisi olan Garanti Antlaşması'na taraf üç devletin askeri müdahalede bulunmalarından başka çözüm yolu kalmadığını belirtiyordu. Yunanistan ile Türkiye'nin de bu görüşü kabul etmelerini müteakip, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri ile Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri, 25-26 Aralık gece yarısı Kıbrıs Hükümeti'ne, Kıbrıs Hükümeti'nin Rum ve Türk temsilcileri de dahil olmak üzere, Garanti Antlaşması gereğince ilgili üç devletin Ada'da nizamı iade için müdahaleye hazır olduklarını bildiriyorlardı⁶²⁸. Böylece, 26 Aralık'ta İngilizlerin komutası altında ve İngiliz askerlerinin yer alacağı bir "Ateşkes kuvveti" oluşturulması taraflarca kabul edildi. Türk ve Yunan Alaylarının bu kuvvetin bir parçası olarak İngiliz komutanın emrine verilmesi, fakat ateşkesle ilgili barış hareketlerine fiilen karışmaması kararlaştırıldı. 30 Aralık 1963'te Türk toplumu adına Dr.Küçük, Rum toplumu adına Makarios ve İngiltere adına Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys tarafından imzalanan Ateşkes Antlaşması gereğince⁶²⁹, İngiliz Kuvvetleri bugün Yeşil Hat⁶³⁰ olarak adlandırılan bölgeye girdi ve ara bölgenin iki tarafındaki mevzileri devralarak, 2700 kişilik bir kuvvetle Barışı Koruma görevine başladı⁶³¹.

26 Aralık 1963 tarihinde akşam saatlerinde bir basın toplantısı yapan İngiliz Dışişleri Bakanı'nın, İngiltere'nin garantör bir ülke olarak Kıbrıs'taki son gelişmeleri gözden geçirerek gerekli inisiyatifi almaya karar verdiğini ve Kıbrıs Hükümeti'nin de bu inisiyatife uygun olarak İngiltere'nin komutası altında Ada'da halen mevcut İngiliz, Yunan ve Türk askerlerinin, Kıbrıs Hükümeti'nin ateşkesi etkili kılmak, asayiş ve nizamı yeniden sağlamak için göstermekte olduğu uğraşlara yardımcı olmalarını kabul ettiğini belirten açıklaması aslında Kıbrıs'ta üçlü müdahale veya Barışı Koruma adı altında oluşturulmaya yönelik yeni düzenlemenin geleceğini veya başarıya ulaşip ulaşamayacağını ve özellikle yeni düzenlemenin başrol aktörü olan İngiliz Hükümeti'nin yaklaşımlarını başlangıçtan itibaren gösteren bir ifadeler bütünüydü⁶³². Üçlü askeri müdahalenin, Anayasa'yı değiştirmek ve Türklere tanınan anayasal hakları yok etmek için her türlü yöntemi

---

⁶²⁷ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 6.

⁶²⁸ **A.g.e.**, s. 10.

⁶²⁹ Clerides, **a.g.e.**, s.227-228.

⁶³⁰ Yeşil Hat, Lefkoşa'nın Suriçi bölümünü ikiye ayıran ara bölgeye verilen addır. Yeşil hat olarak adlandırılmasının nedeni, antlaşma esnasında masada yer alan Lefkoşa şehir planı üzerinde ara bölgesinin çizilirken, üçlü müdahale Kuvveti Komutanı İngiliz General Young'ın kendisine ait yeşil uçlu kalem kullanarak sınır çizgisini belirlemesidir.

⁶³¹ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.427-428.

⁶³² **FO 371/168983-14414, C1015/380**, Londra'dan Lefkoşa'ya gönderilen 26 Aralık gün ve 1093 numaralı telgraf, **a.g.e.**, s.451.

kullanmaktan çekinmeyen, bu maksatla Akritas planı çerçevesinde Türkleri yok etmek veya azınlık düzeyine indirmek için katliamlar yapan Makarios ve Rum bakanlardan oluşan Kıbrıs Hükümeti'nin asayışı ve düzeni yeniden kurmak için gösterdikleri çabalara yardımcı amaçladığının belirtilmesi, yeni düzenlemenin, yani üçlü müdahalenin Kıbrıs Rumları'nın amaçlarına hizmet edecek bir düzenleme olduğunun bir göstergesiydi. Kıbrıs Türkü'ne yapılan saldırıların ve katliamların önüne geçileceği düşüncesiyle Türk Hükümeti tarafından Garanti Antlaşması çerçevesinde uygulanması teklif edilen üçlü müdahale, dolayısıyla bu amaca hizmet etmekten uzak kaldı ve saldırıları önleyemedi. Rumlar bu uygulamaya sadık kalmayacaklarının sinyallerini hemen vermeye başlamışlardı. Uygulamanın hazırlık çalışmaları henüz tamamlanmadan Rumlar, Türklere olabildiğince zarar vermek için saldırılarını hızlandırdılar. Üç garantör devletin ortak girişimi olarak başlatılan, ancak uygulamada sadece İngiliz askerlerinden oluşan bu gücün gerçek amacının Ada'da Rumlar tarafından bozulan düzenin yeniden kurulması ve Türk Toplumunun can ve mal güvenliğinin sağlanması değil⁶³³, Türkiye'nin tek yanlı bir müdahalesini önlemek olduğu çok açık görülüyordu. Bu amacın da çoğunlukla başarıya ulaştığını, Prof. Dr. Fahir E. Armaoğlu'nun *Cumhuriyet* Gazetesi'nde yayımlanan yazısında ifade ettiği, *"Soydaşlarımızın güvenliğinin tam olarak sağlanacağına ve Anayasa ile teminat altına alınmış bulunan hak ve hürriyetlerinin korunacağına inanmak çok güçtür. Bu inancın gerçekleşebilmesi için Türk hükümeti müdahalesinin genişlemesi ve Anayasa düzeni ile güvenlik tam şekliyle gerçekleştikten sonra bu müdahalenin sona ermesi gerekirdi. Lakin, şu anda üç devletin Kıbrıs'taki kuvvetleri bir İngiliz komutanının başkanlığında duruma el koyduklarına göre, Türkiye'nin daha geniş müdahale imkanı ilk anda alması lazım gelen tedbirler hususu, imkanları şimdilik kaybolmuştur. Bu geniş müdahalenin daha ilk anda yapılması gerekirdi. Türkiye şu anda, geniş müdahale imkanını kaybetmiş olmakla beraber, böyle bir müdahale ihtimali de tamamen yok olmuş değildir"* sözlerinden de çıkarabiliyoruz⁶³⁴.

Türk Hükümeti ise, gelişmelerin kendi kontrolünde çözüm yoluna girdiği düşüncesindeydi. Nitekim Başbakan İnönü 3 Ocak 1964'te Senato'da yaptığı konuşmada, öncelikle Ada'da süratle emniyet ve huzurun tesis edilmesi gerektiğini öne çıkarıyor ve *"İngilizlerin idaresinde Türk ve Yunan kıtalarının subaylarından ve diğer lazım olan azanın iştirakiyle bir idare kurulmuştur. Bu idare, bir kargaşalık,*

---

⁶³³ İngiliz General komutasındaki müdahale gücünün Türk Toplumunu Rum saldırılarından koruyamadıklarını, bu saldırıların 26-30 Aralık 1963 tarihlerinde de devam ettiğini Nihat Erim, açık örneklerle ortaya koymaktadır. Buna göre; Lefkoşa'da bir Türk'ün öldürüldüğü, Ağırdağ'da Jandarma Karakolu'nun Rumlar tarafından basıldığı, Küçük Kaymaklı ve Çağlayan bölgelerinde Türklerin dövüldüğü, evlerin talan edildiği, yüzlerce Türk'ün esir alınarak bilinmeyen yerlere götürüldüğü, Ay Marina'da 60, Kambilli'de 250, Lapta'da 3 ve Argaca'da 60 Türk'ün kayıplar arasında olduğu, Ayvasıl'da öldürülen kadın, erkek, çocuk ve yaşlıların toplu mezara gömüldüğü, Lefkoşa Genel Hastanesi'nde katliam yapıldığı, 28 Aralık'ta Kikko Jimnasyumu'nda 650 Türk'ün rehin tutulduğu İngiliz Yüksek Komiserince doğrulanmış bilgilerdir. Erim, **a.g.e.**, s.214-215.

⁶³⁴ **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1963; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 20. Birleşim, 30-12-1963, s. 35.

bir anarşi devrini teslim almıştır. Her gün ilerleyerek bir emniyet nizamını tesis etmeye çalışmaktadır” ifadeleriyle de Ada’da İngiliz General komutasında yeni bir yönetimin varlığından ve bu yönetimin de düzeni kurabileceğine olan inancından söz ediyordu ⁶³⁵. Oysa, halen Makarios yönetimi, garantör ülkeler olan İngiltere ve Yunanistan da dahil olmak üzere Kıbrıs’ta ve tüm dünyada yasal yönetim olarak kabul ediliyor ve üçlü müdahale gücü Ada’nın yönetiminde etkin olamıyordu. Türk ve Yunan Alaylarının subayları fiili değil sadece sembolik olarak Üçlü Müdahale Gücü komutanı General Young’ın toplantılarına katılıyorlardı ve inisiyatif tamamen İngilizlerin kontrolündeydi. Onlar da sadece silahlı çatışma durumlarında, yeniden ateşkesi sağlamak için başarısız bazı askeri önlemler almaktaydı. 27 Aralık 1963 tarihinde, Ada’ya sağlık malzemesi göndermek ve yaralı mücahitleri tedavi edilmek üzere Ankara’ya getirmek için Lefkoşa Havaalanı’na iki Türk uçağının inebilmesi adına izin istenildiğinde, bu isteğin Üçlü Müdahale Kuvveti Komutanı tarafından Makarios Hükümeti’ne yönlendirilmesi ve konuyu görüşen Kıbrıs Hükümeti’nin de Türk uçaklarının getireceği tıbbi malzemelerin nasıl boşaltılacağına ilişkin koşulları daha sonra bildireceğini duyurması ⁶³⁶, Ada’nın egemenlik ve yönetiminin halen Kıbrıs Hükümeti’nde olduğunun, Üçlü Müdahale Komutanlığı’nın Kıbrıs Hükümeti’nin yetkilerini devralmadığının bir göstergesiydi. Bunun bir başka örneği de, 31 Aralık 1963 günü rehinenin karşılıklı serbest bırakılması kararının uygulanması sırasında yaşanıyordu. Rumların Lefkoşa’nın Kumsal, Küçük Kaymaklı ve Çağlayan bölgelerinden rehine olarak alıp Kikko Okulu’nda barındırdıkları yaklaşık 700 Türk’ün, Türklerin elindeki 29 Rum’la değiştirilmesi konusunda Makarios’la anlaşmaya varan İngiliz Bakan Sandys, bir Rum teğmenin Makarios’un onayına karşın rehinenin serbest bırakılmasını reddettiğini öğrenir. Bizzat konuyu çözmek için olay yerine giden İngiliz Bakan, kendisine de ‘hayır’ yanıtı verilmesi üzerine Kleridis’i çağırarak Rum teğmeni ikna ettirir ve 550 rehine serbest kalır. Diğer 150 rehinenin de akıbeti bilinmemektedir ⁶³⁷. Bu olayı da çözüme kavuşturan görüldüğü gibi Üçlü Müdahale Gücü değil, İngiliz Bakan’ın kişisel girişimidir.

C. KIBRIS TÜRK LİDERLİĞİ’NİN KANLI NOEL’İ DEĞERLENDİRMESİ

Gelişmelerin Ada’daki Türk Toplumunun lehine işlemediğinin en açık göstergelerinden biri de Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük’ün Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’na, Başbakanı’na ve Genelkurmay Başkanı’na iletilmek üzere Lefkoşa’daki Türk Büyükelçiliği’ne yazdığı mektuptur. Rum saldırılarının başladığı 21 Aralık’tan bir hafta sonra, 29 Aralık 1963 tarihinde yazılmış olan mektup, Lefkoşa’daki T.C. Büyükelçiliği’ne hitap etmektedir. Mektubu Dr. Fazıl Küçük’le birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki üç Türk Bakan,

⁶³⁵ **A.g.e.**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 23. Birleşim, 3-1-1964, s. 197-199.

⁶³⁶ **FO 371/168981-14414, C1015/342**, Lefkoşa’dan Londra’ya gönderilen 27 Aralık gün ve 1086 numaralı telgraf, Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.456-457.

⁶³⁷ H.S.Gibbons, **Kıbrıs’ta Soykırım**, Lefkoşa, 2003, s.144.

Savunma Bakanı Osman Örek, Ziraat ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fazıl Plümer ve Sağlık Bakanı Dr. Niyazi Manyera da imzalamışlardır;

“Muhterem Beyefendi,

Aşağıdaki özel mesajın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına, Başbakanına ve Genel Kurmay Başkanına tellenmesini rica ederim.

Müteaddit def’alar ateşkes mukavele ve tertibatı yapıldığı halde vatandaşlarımız elan hücumu uğramakta ve daimi silâh tehdidi altında bulundurulmaktadırlar. Lefkoşa’dan gayri diğer kasaba ve Türk köylerinden aldığımız haberler de bizi büyük bir endişeye sokmaktadır.

Durum gayet vahimdir. Yapılan müzakere temaslarından da anlaşıldığına göre Rumlar hiçbir suretle gerilemek fikrinde değillerdir. İngilizlerin almağa çalıştığı oyalayıcı tedbirlerden de istifade ederek pozisyonlarını tahkim etmekte ve köylerimizi muhasara edip bizleri tamamen irtibatsız bırakmaktadırlar. Şimdiye kadar Lefkoşa’nın Türk semtinde yalnız Cumhurbaşkan Muavininin ikametgâhında olan telefon işlemekte idi. Bu mektubun yazıldığı anda bu telefon irtibatı da kesilmiş bulunmaktadır.

Bu durum karşısında Kıbrıs Cumhuriyetinin Türk İcra elemanı olan biz (Cumhurbaşkan Muavini ve üç Türk Vekil) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ne resmen bir kere daha müracaat edip can, mal ve haklarımızın korunmasını istirham etmek hususunda karar almış bulunmaktayız. Bu ricamızın acilen tezekkür edilip gereken tedbirlerin vakit geçmeden alınmasını saygılarımızla istirham ederiz”⁶³⁸.

Görüldüğü gibi tüm girişimlere karşın Ada’da Türk Toplumunun can ve mal güvenliği sağlanamamakta ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Küçük ve diğer Türk Bakanlar, Türk Hükümeti’nden bu konuda yazılı yardım talep etmektedirler.

Bu mektubun hemen akabinde, 1 Ocak 1964’de Dr. Fazıl Küçük’ün Türkiye’ye gönderdiği mektup da Üçlü Müdahale Gücünün Kıbrıs’taki etkinliğini, daha doğrusu etkisizliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Mektubunda, İngiliz Komutanlığı’nın işini ciddiye alarak Türk can ve mallarını kurtarmadığını ve her an her dakika yüzlerce Türk’ün canına kıyılmaya devam edildiğini, evlerin yakılmakta, ev eşyalarının yağma edilmekte olduğunu belirten Küçük, General Young’ın Türk mahallelerinde Türklerin can ve mallarını koruyacak tedbirleri almak için Türk askerinden yardım istemediğini, kendisinin de İngiliz askerleri ile bu işi başaramayacağını söylediğini aktararak, Türk halkının derhal Türk askerinin müdahalesini talep ettiğini, bu yapılmadığı takdirde zayıtın ateşkes emrinden öncekinden yüzlerce kat daha fazla olabileceği uyarısında bulunuyordu. Dr. Küçük’ün mektubunda durumun aciliyetini *“Şimdi Kıbrıs Radyosu’nda ilan edildiğine göre Makarios, İttifak Antlaşması ile Garanti Antlaşması’nı feshetmiş ve bu hususu dünya devletlerine bildirmiştir. Bir an önce işe el konulması zaruridir. İşin vahameti hiç zaman kaybına müsait değildir”* sözleriyle dile getiriyordu ⁶³⁹.

31 Aralık 1963 tarihli mektubu ile Dr. Küçük ve arkadaşları Kanlı Noel’in bir durum değerlendirmesini yapıyorlar ve gelişmeleri göz önünde bulundurarak

⁶³⁸ Rauf. R.Denktaş, **İlk Altı Ay, Arşivden belgeler ve notlarla 1963-1964**, Lefkoşa, 1991, s.1-2.

⁶³⁹ A.g.e., s.8.

gelecek dönemde ne şekilde hareket etmeleri gerektiğini belirliyorlardı. Dr. Fazıl Küçük'ün, Türk Hükümeti'ne hitaben yazdığı ve Kıbrıs'taki Türk Bakanlar, Temsilciler Meclisi'nin Lefkoşa'daki Türk üyeleri, Cemaat Meclisi Başkanı ve Lefkoşa'daki Cemaat Meclisi üyeleri ile istişare ettikten sonra kaleme aldığını söylediği değerlendirmeye göre; son görüşmeler sırasında Rumların gelecek için tutumu ve siyasetleri tamamen kendini göstermiştir. Bu siyaseti İngilizlerin de desteklemekte olduklarının görüldüğünü ifade eden Dr. Küçük, bu siyasete göre Rumların Anayasa'yı çiğneyip Türkleri asi kuvvet olarak ilan etmiş olmalarına karşın, hala kendilerini hükümet otoritesi olarak kabul ettirmek gayreti içerisinde olduklarını, bu maksatla memur, polis, jandarma ve diğer müstahdemlerin maaşlarını ödemediklerini ve hükümetin meşruluğunu kabul ettikleri takdirde ödeme yapabileceklerini bildirdiklerini anlatmaktadır. Görüşmelerin devam etmesine karşın, bütün kaza ve köylerle Türklerin irtibatının tamamıyla kesilmiş durumda olduğunu belirten Küçük, buralardaki Türklerin durumları hakkında ancak Rum çemberini hayatları pahasına aşıp geçebilen fedailerden bilgi alabildiklerini, Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Denya, Ay Vasil, Şillura, Koççat ve Matyat gibi köylerden fedailer vasıtasıyla aldıkları haberlerden bu yerlerde geniş ölçüde tahribat ve can kaybı olduğunu öğrendiklerini, zorunlu olarak göçmen durumuna düşmüş Türk köylülerini ziyaret eden yabancı basın mensuplarının Şillura köyü'nün Türk kısmının hala yanmakta olduğunu bildirdiklerini, diğer bölgelerdeki Türk köylüsünün ya tamamen Rumların insafında Türk Toplumuna karşı belgeler imzalamakla hayatlarını idame ettirebilmekte veya malını, mülkünü, davasını terk ederek yakın Türk köylerine çekilip açlığı ve yeni bir Rum hücumunu beklemekte olduğunu, görüşmelerde bu konulara temas edip Üçlü Kuvvetler Komutanlığı'ndan Türk köylerinin selameti için tedbirler alınmasını istediklerinde, bu kuvvetlerin Ada çapında selameti sağlayacak bir durumda bulunmadıkları ve bulunamayacakları yanıtını aldıklarını, Lefkoşa içindeki Türklerin tamamen muhasara altında olduklarını, İngiliz devriyelerine karşın Rum bölgesine geçmenin bir Türk için sonu bilinmeyen bir macera olduğunu, tüm Türklerin endişe içinde bulduklarını, bazı noktalarda davaya inanmış ve elinde az miktarda kuvveti bulunan Türklerin on iki günden beri kendi kendilerini savunduklarını, bunların savunma olanakları sona erdiği gün başlarına gelecek felaketin Türk Hükümeti'nin takdirine bırakıldığını, Ada'nın bir sivil savaş içerisinde bulunduğunu, fakat bütün bunlara karşın ve aradan on iki gün geçmiş olduğu halde kalıcı ve belirgin bir önlem alınmamasının, Türk köylerinin tecrit edilmiş olmasının, ana yollarda Rumların kurduğu barikatlardan İngiliz üslerine İngiliz arabalarındaki görevleri için gitmekte olan Türklerin bile esir alınmakta olmasının ve İngiliz idaresinin bunlara müdahale edemeyişi ve edemeyeceğini açıkça söylemesinin durumun zorluğunu ve ciddiyetini çok açık bir şekilde ortaya koyduğunu anlatıyordu.

Değerlendirmelerini aktardığı mektubuna, Rumların yaklaşımını ifade ederek devam eden Dr. Küçük, bu durum çerçevesinde Rumların Türkiye'nin geniş ölçüde fiili müdahalesini önlemek için İngilizlerin himayesine sığınmış görünmeye çalışıp, görüşmelerle zaman geçirirken, Ada'nın her tarafında geniş ölçüde hazırlıklarına

devam etmekte ve Türk köylülerini çeşitli vasıtalarla en ağır şekilde tahrik etmekte olduklarını, Türklere karşı girişilen tecavüzün geniş bir planın ve hazırlığın sonucu olduğunun Rumlar arasında günlerce mahsur kalmış Türk Alayı subayları tarafından da teyit edildiğini, bütün Rum gençlerinin hafif makinalı silâhlarla donatılmış olarak çevreyi tehdit ettiğini dile getiriyor ve her geçen gün Türk kesiminde göçün getirdiği sefalet, baş göstermeğe yüz tutan çeşitli hastalık, memurların maaşını verecek bir Türk kurumunun bulunmayışının ve görüşmeler devam ediyor perdesi altında dünyaya karşı durumun kötülüğünü örtbas etmek çabasının Türklerin aleyhine tecelli etmekte olduğunu ve mücahitler ile halkın gelecek hakkındaki endişelerini artırdığını vurguluyordu. Bu durumu çok iyi bilen Rumların Türk Bakanları ile kendisini Bakanlar Kurulu toplantısına ve Temsilciler Meclisi'nin Türk üyelerini de 1964 Bütçesi'ni geçirmek bahanesi ile toplantılara davet ettiklerinin, bu güne kadar kendilerine gayri meşru bir hükümet olduklarını ve dolayısıyla eski nizama dönemeyeceklerini hissettirmiş bulduklarının altını çizen Dr. Küçük, bunu kendilerine kesinlikle söylemeleri ve belirli bir pozisyon almaları gerektiğini belirterek, aksi takdirde geniş ölçüde can ve mal pahasına sağladıkları bu günkü sonucun tamamen kayıp olacağını ve bundan böyle Kıbrıs Türkü'nün hiçbir zaman Rumların insafından kurtarılamayacağını belirtiyordu.

Dr. Küçük mektubunun sonunda, Anavatan Hükümeti'nin gelecek hakkındaki kesin plan ve programının ve görüşmelerde takip edilecek durumlarının tespitinin acilen kendilerine bildirilmesini isteyerek, kendi kararlarının *"Kıbrıs Hükümeti'nin mevcut olmadığına ısrar etmek, Türk Cemaati'nin ayrı bir hükümet olduğunu ilan etmek ve Taksim'den başka bir hal çaresi kabul edemeyeceğimizi ilan ederek bunun gerektirdiği can ve mal kaybına hazırlıklı olmak"* şeklinde dile getiriyordu. Bakanlar Kurulu toplantısına veya Temsilciler Meclisi'ne katıldıkları an bütün davayı kaybetmiş olacaklarını değerlendiren Küçük, Makarios'un niyetinin eski rejimin bekasını sağlarken yine bildiği yoldan rejimi kendi lehine tadil ederek Türklere empoze etmek olduğunu, çünkü bu mücadeleden sonra Türklerin kesin bir planla ortaya atılmak ve bu planı desteklemek cesaret ve kuvvetini gösteremezlerse bundan böyle bu yola girmek olanaklarının tamamen kaldırılmış olacağını Makarios'un da bildiğini ifade ediyordu. Dr. Küçük'e göre, Ankara Hükümeti yukarıda belirttikleri tezi benimsemiş veya sakıncalı bulduğu takdirde Türk Cemaati'ne açıkça bunu bildirmeli ve Anavatanca uygulamasına olanak görülmemen, fakat bütün Türk Cemaati'nin inandığı bu dava uğruna daha fazla can ve mal kaybına uğramaksızın mücahitleri ve şimdiki rejim altında yaşamalarına olanak olmayanları derhal Ada'dan çekmek için harekete geçmelidir. Bakanlar Kurulu toplantılarına katılarak hükümetin yasallığını kabul ettikleri an bütün mücahitler ve Rumlara karşı direnebilecek olan Türkler aleyhine "meşru" yollardan imha ve sindirme siyasetinin bütün şiddetiyle devam edeceğini ve buna karşı gelecek Türk topluluğu bulunamayacağını vurgulayan Dr. Küçük, Anavatan'ın Kıbrıs Türk davasını tahakkuk ettirebilmesi için bundan daha iyi bir fırsat bulunamayacağını, bu fırsat kaçırıldığı takdirde Kıbrıs Türk Toplumunun Kıbrıs'ta bekasının olanaksız bir hale gelmiş olacağını açıklıyordu. Durumun saat kaybına bile uygun olmadığını söyleyen

Küçük, bu değerlendirme ışığında Anavatan Hükümeti'nin talimat ve direktiflerini acilen beklediklerini bildiriyordu⁶⁴⁰.

D. KANLI NOEL'İN TBMM'DEKİ YANSIMALARI

Kıbrıs'ta artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını ortama yansımaları oluşturan Kanlı Noel, doğaldır ki TBMM'de de yüksek dozda yankılandı. Ada'da Rumların 21 Aralık 1963 gecesi başlattıkları olaylar, TBMM'nin gündemine ilk kez üç gün sonra, 24 Aralık'ta geliyordu. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Kıbrıs'ta son günlerde Türk Toplumuna karşı işlenen ve can kayıplarına sebep olan kanlı olaylar karşısında hükümetçe alınan siyasi tedbirler ile ilgili Millet Meclisi'ne bilgi vermek amacıyla yaptığı konuşmada, konunun ayrıntıları milletvekillerinin bilgisine sunuluyordu. Gelişmeleri, 30 Kasım'da Cumhurbaşkanı Makarios'un Dr. Küçük'e, Lefkoşa'daki Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri ile İngiltere Yüksek Komiseri'ne verdiği muhtıralardan başlayarak anlatan Erkin, Başpiskopos Makarios'un, Devlet'in işleyişinde güçlükler doğurduğu iddiası ile kaldırılmasını istediği Anayasa hükümlerinin hemen hemen hepsinin, Kıbrıslı Türklerin hak ve menfaatlerinin temel teminatını teşkil eden ve Zürih Antlaşması'ndan Kıbrıs Anayasası'na aktarılmış bulunan ve Anayasa'nın 182 nci maddesinde, hiçbir şekilde kaldırılamayacağı veya değiştirilemeyeceği vurgulanan temel hükümler olduğunu, Anayasa garantisinden yoksun kaldığı takdirde Kıbrıs Türk Cemaati'nin, niyetleri malum bulunan Rum Cemaati'nin ve liderlerinin tamamıyla takdir ve lütfuna bırakılmış alelade bir azınlık durumuna indirilmiş olacağını, böyle bir girişimin de hiçbir Türk hükümetince kabulüne asla imkan olmadığını ifade ediyordu.

Üç yıldan beri Kıbrıs'ta devlet yönetiminde ortaya çıkan güçlüklerin karşı tarafın iddia ettiği gibi Anayasa'nın uygulamasından değil, Anayasa ve antlaşmalar hükümlerinin Rumlar tarafından kasıtlı olarak uygulanmamasından veya kötü uygulanmasından doğduğunu, Cumhurbaşkanı Makarios'un sahip olduğu Cumhurbaşkanlığı sıfatının gereklerini ve tarafsızlığını unutarak Rum Cemaati'ni antlaşmalara cephe almaya ve Türk Cemaati'ne karşı tahrik etmeye devamlı şekilde çalıştığını belirten Erkin, Kıbrıs'taki güçlüklerin asıl sebeplerinin de bunlar olduğunu vurguluyordu. Erkin, bu düşünceyle 6 Aralık günü Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Makarios'un tekliflerini redde karar verdiğini ve bunu aynı gün bir bildiri ile kamuoyuna açıklayarak, yanıtlarının 16 Aralık günü Lefkoşa Büyükelçisi tarafından bizzat Makarios'a gönderildiğini, Makarios'un, Türk Hükümeti'nin yanıtını alıp inceledikten birkaç saat sonra, kapalı bir zarf içinde ve zarfın içeriğini bilmediğini söyleyen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri aracılığıyla Büyükelçiliğe geri gönderdiğini, zarfın içinden çıkan gayri resmi bir kağıda, Türk Hükümeti'nin yanıtının Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale mahiyetinde görüldüğü ileri sürülerek kabul edilemeyeceği yazıldığını, bu davranışın uluslararası ilişkilerdeki teamül ve usullere tamamıyla aykırı olduğunu söylüyordu.

---

⁶⁴⁰ A.g.e., s.5-8.

Son günlerde NATO Konseyi, Avrupa Konseyi ve Kıbrıs İttifak Antlaşması Bakanlar Toplantıları vesilesiyle Paris'te, İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanları ile yaptığı görüşmelerde, Kıbrıslı Rumların çok tehlikeli bir yolda olduklarını, Kıbrıs Anayasası'nın temel maddelerinin değiştirilmesini Türkiye'nin asla kabul edemeyeceğini, Kıbrıslı Rumlar antlaşmalara dayanan bugünkü Anayasa rejimini yıkmaya teşebbüs ederlerse, bütün Kıbrıs meselesinin yakın geçmişteki çeşitli mahzurları ile geri getirilmiş olacağını belirttiğini ifade eden Dışişleri Bakanı Erkin, diplomatik yollarla Kıbrıs'taki güçlükleri çözmeye çabaladıkları bir sırada, 20 Aralık gününü 21 Aralık'a bağlayan gece meydana gelen olayları anlatarak konuşmasına devam ediyordu. Bu gelişmeler üzerine 23 Aralık 1963 tarihinde Yunanistan, İngiltere ve ABD Büyükelçilerini davet ederek, Kıbrıs'taki son olayları Türk Milleti'nin ve Hükümeti'nin son derece ciddi kabul ettiğini ve büyük bir hassasiyetle izlediğini anlattığını belirten Erkin, Kıbrıslı Rumların tecavüz ve tahriklerinin derhal durdurulması için hükümetlerinin ellerindeki bütün imkanları seferber etmelerini talep ettiğini, İngiliz Büyükelçisi'nin Kıbrıs Dışişleri Bakanı'na, herhangi bir gelişmenin ilk şartının Ada'da nizam ve asayişin korunmasına bağlı olduğunu bildirdiğini ve Ada'da gerginliği giderecek, asayiş koruyacak tedbirlerin alınması için Cumhurbaşkanı Makarios'a müştereken müracaat edilmesi hususunda İngiltere'nin Türkiye'ye ve Yunanistan'a katılmaya hazır bulunduğunu açıkladığını aktarıyor, Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın da Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Kıbrıs halkını aralarındaki anlaşmazlıklara uzlaşıcı bir zihniyet içerisinde barışçı hal çareleri aramaya davet ettiğini ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi münasebetleri Kıbrıs'ta da kurmak için Yunan Hükümeti'nin elinden geleni yapacağını beyan ettiğini dile getiriyordu.

Erkin konuşmasında, Lefkoşa'daki Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcilerinin Başkan Makarios ile Dr. Küçük nezdinde ortak girişim yaparak çarpışmaların derhal durdurulmasını istemeleri konusunda üç devletin mutabık kaldığını belirterek, Müttefik İngiltere ve Yunanistan hükümetlerinin, Türkiye için hayati olan bu konuda yüksek ortak çıkarların ve ortak garanti sözleşmelerinin emrettiği şekilde Türkiye ile yakın işbirliği yapmalarını istediklerini ve beklediklerini açıklıyordu. Cumhurbaşkanı Makarios ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ün 23 Aralık'ta bir araya gelerek, her iki cemaate hitaben, sükûnet tavsiye eden ortak bir çağrı yayınlanmasını, asayişin iadesini teminen Kıbrıslı Rum ve Türk polislerden oluşan karma polis devriyelerinin görevlendirilmesini ve diğer bazı tedbirlerin alınmasını da kararlaştırdıklarını belirten Erkin, buna karşın silahlı çarpışmaların hala devam ettiğini öğrendiklerini, hukuki alanda başarı elde edemeyeceklerini anlayan Kıbrıs Rumları'nın işi bu defa fiili tecavüze dökerek Kıbrıs Türkleri'ni ve Türkiye'yi tahrik edip karşı harekete sevk etmeyi amaçladıklarını değerlendirdiklerini ifade ediyordu. Silahlı çatışmaların derhal durdurulmasını sağlamak maksadıyla diplomatik yollardan girişimlerini devam ettirdiklerini, olayların her türlü gelişimine karşı gerekli bütün çalışmaları da hükümetinin yapmakta olduğunu bildiren Dışişleri Bakanı, akıl ve sağduyunun ilgililere hakim olmasını ümit ettiklerini, buna karşın Rum Toplumu yöneticilerinin

gerekli sağduyuyu göstermedikleri takdirde bundan doğacak bütün sonuçların sorumluluğunun Rum yöneticilerde olacağını belirterek konuşmasını tamamlıyordu⁶⁴¹.

Aynı tarihteki oturumda Adalet Partisi Milletvekili Ertuğrul Akça'nın önergesi üzerine TBMM'nde bulunan milletvekilleri, Kıbrıs'ta Rumlar tarafından şehit edilen Türkler için ayakta üç dakikalık saygı duruşunda bulunuyorlardı⁶⁴².

Saygı duruşunun ardından, Kıbrıs'ta Türk Toplumuna karşı işlenen ve can kayıplarına sebep olan kanlı olaylar hakkında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Grubu adına Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz'ın konuştuğunu görüyoruz. Odyakmaz, Türk Milleti'ni derin bir üzüntü ve endişe içinde bırakan birtakım fesatçı ve düşman unsurların Zürih ve Londra Antlaşmalarına aykırı olan bu hareketlerinin hiçbir suretle mazur gösterilemeyeceğini belirterek başladığı konuşmasına, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin halen üç devletin garantisi altında olduğunu ve bu garantinin, devletler adına olduğu kadar, insanlık adına da verildiğini ve bu hareketin insanlığa karşı bir cinayet olduğunu belirterek sürdürüyordu. Rum yöneticilerin ve hatta bizzat Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın komitecileri tahrik ettiği, ateşi körüklediği bir ortamda, Kıbrıs'ta can ve mal emniyetine, insan haklarına tecavüz edenlerin gayesinin Enosis olduğunu vurgulayan Odyakmaz, Kıbrıs'ta dökülen her damla Türk kanının intikamının icap ederse bütün Türk Milleti'nin kanını akıtmak pahasına mutlaka alınacağını da altını çiziyordu. Türkiye'deki 30 milyon Türk'ün kalbinin, Kıbrıs'taki 120 000 Türk'ün kalbi ile beraber çarptığını, bu sebeple Kıbrıs'ta bir Türk'ün bağına sıkılan kurşunun, 30 milyon Türk'ün bağına sıkılmış bir kurşun olduğunu artık Rumların ve bütün dünyanın bilmesi gerektiğini belirterek, Türk Milleti'nin taahhütlerine daima bağlı kaldığını ve diğer milletlerden de sadece bunu istediğini, ama sonsuza kadar bu duruma sabredemeyeceklerini ifade eden Odyakmaz, Kıbrıs'taki olayların engellenmesi için garanti vermiş olan devletlerin derhal müdahale etmelerinin zorunlu olduğunu ve hükümetten de enerjik hareket etmesini istediklerini, Kıbrıs'ta uluslararası hukuk ve ahlak kurallarının ahlaksızca ve alçakça çiğnenmesine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin asla müsaade etmeyeceğine inandıklarını söyleyerek, Kıbrıs'ta can veren ve yaralanan soydaşların acılarına ortak olduklarının ve hainlerin cezasız kalmayacaklarının altını çiziyordu⁶⁴³.

Odyakmaz'dan sonra söz alan ve aynı konuda AP Grubu adına konuşan Konya Milletvekili Faruk Sükan da, Kıbrıs Davası'nın Türk ulusu için yıllarca emek ve

---

⁶⁴¹ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 23, Toplantı 3, 18. Birleşim, 24-12-1963, s. 509-511.

⁶⁴² **A.g.e.**, s. 511-512; 26 Aralık'ta da Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri Kadri Kaplan, Mucip Ataklı ve Mehmet Özgüneş'in, "*Kıbrıslı Rum idarecilerin alçakça tertipleri neticesinde Kıbrıs'ta, hürriyet uğrunda hayatlarını feda eden kardeşlerimiz ve aynı uğurda canlarını veren şanlı ordumuzun şerefli mensuplarının aziz ruhları önünde Cumhuriyet Senatosu'nun 3 dakikalık saygı duruşunda bulunmasını*" öngören önermeleri üzerine Senato Genel Kurulunda üç dakikalık saygı duruşu icra ediliyordu. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 4.

⁶⁴³ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 23, Toplantı 3, 18. Birleşim, 24-12-1963, s. 512.

gayret sarf edilen milli bir dava karakteri taşıdığını, bu nedenle konuyu tamamen partiler üstü bir konu olarak değerlendirdiklerini, iç politika konuları üzerindeki anlaşmazlık ve çekişmeler ne kadar şiddetli olursa olsun, iktidarlar için değişmeyen ve değişmeyecek olan ve milli bir hüviyet taşıyan dış politika esasları üzerinde TBMM’de temsil edilen bütün siyasi partilerin bağlaşıklık ve mutabık olduklarını belirterek, ana muhalefet partisi olarak bu fırsattan istifade ederek istifa etmiş bulunan bir hükümetin durumundan faydalanmayı düşünmediklerini, ancak, hükümetin istifa etmiş olmasına karşın sorumluluk yüklenmekten geri kalamayacağını, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin hangi parti veya görüşe bağlı olurlarsa olsunlar, başlıca dış politika konularında bütün partilerin kuvvetli desteğine güvenebileceğini belirtiyordu. Gelişen olayların, hükümetin şimdiye kadar kendilerinin yapmış oldukları eleştiri ve uyarıları dikkate almadığını gösterdiğine işaret eden Sükan, hükümetin tereddütlü, çekingen ve pasif bir politika yerine aktif ve cesur bir politika takip etmesi durumunda mevcut olayların gerçekleşmeyeceği iddiasında bulunuyordu. Sükan, Dışişleri Bakanlığı’nın geçen yıldan beri Kıbrıs konusunda ne gibi karar ve önlemler aldığını ve bunları ne ölçüde uygulamaya koyduğunu bilmediklerini ve Dışişleri Bakanı’nın bugünkü konuşmasında da bu önlemler hakkında tatminkar cevap vermediği eleştirisinde bulunarak, Kıbrıs’ta meydana gelen olayların çok önceden düzenlenmiş bir plan dahilinde yürütülmekte olduğunu ve bunun altında Enosis’in başı olduğuna hiç kimsenin şüphesi olmayan bugünkü Kıbrıslı Rum yöneticilerin bulunduğunu ifade ediyordu. Sükan, Kıbrıs’taki bugünkü iç çatışmaların kısa bir zaman sonra uluslararası bir konu haline getirilmek için düzenlendiği düşüncesinde olduklarını, aslında Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un, daha Zürih ve Londra Anlaşmalarından ve Kıbrıs Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden çok kısa bir zaman sonra bu yönde açık şekilde faaliyetlere başladığını ve zaman zaman yaptığı açıklamalarla takip ettiği planın ana hatlarını ortaya koyduğunu, sonunda 30 Kasım’da Kıbrıslı Türk liderlere anlaşmaların değiştirilmesi ve Kıbrıs Anayasası’nın tadili ile ilgili olmak üzere 13 maddelik bir muhtıra vererek, bir azınlık statüsü kurmak ve ilhak etmek istikametinde olduğunu açıkça gösterdiğini, hatta Türk Hükümeti’nin 16 Aralık 1963 tarihli cevabi notasını diplomatik kural ve nezaketin dışında bir tutumla reddetmek cesaretini de kendisinde gördüğünü anlatıyordu. Bu konularda, gerekli önlemleri aldığını iddia eden hükümetin bu önlemlerin içeriğinden parlamentoyu haberdar etmediğini, Anayasa’nın pervasızca ihlal edildiği ve antlaşma esaslarına uyulmadığı bu durum karşısında hükümetin açık ve kesin kararlar alması gerekliliğini ortaya koyuyor ve normal diplomatik görüşmelerle hiçbir sonuç sağlanamadığı ve sağlanamayacağı saptamasını yapıyordu.

Faruk Sükan’a göre, Garanti Antlaşması çerçevesinde Kıbrıs Anayasası, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin teminatı altında olup, Anayasa’nın ihlali halinde Zürih ve Londra Antlaşmalarının uygulanmadığı durumda bu üç devlet ortak veya tek başına müdahale hakkına sahip bulunmaktadır. Bugüne kadar gerçekleşen gelişmeler karşısında hükümetin bu anlamda ne gibi bir önlem aldığı veya almayı düşündüğünün belli olmadığı altını çizen Sükan, AP olarak

esaslarında mutabık buldukları dış politikanın gerçek anlamda milli bir dış politika kimliğini barındırabilmesi için hükümetlerin bu gibi konularda mutlaka muhalefetle işbirliği içinde bulunmak zorunda olduklarını hatırlatarak, ancak bu zorunlu görevi, iktidarda bulunan hükümetin yerine getirmediğini belirtiyordu. Kıbrıs davasının Türk'ün müşterek davası olduğunu anlatan Sükan, bu konuda Türk'ün haklarını çiğnetmeyecek olan her hükümetin kendilerinden samimi yardım ve desteği göreceğini söyleyerek, Kıbrıs'ta meydana gelen bu üzücü gelişmeler karşısında hükümetten azimli ve cesaretli karar ve hareketleri beklemekte olduklarını ifade ediyordu⁶⁴⁴.

Kıbrıs'taki kanlı olaylar hakkında CHP Grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Cihad Baban ise konuşmasına öncelikle, Kıbrıs'ta hürriyet içinde ve insanca yaşama uğrunda hayatlarını feda etmiş olan soydaşlarının aziz hatıralarına karşı duydukları sonsuz saygıyı belirterek, onları bu büyük mücadelede unutmayacaklarını ifade ediyor, Kıbrıs'ta yaşayan 120 bin Türk'ün yanında olduklarını bütün dünyaya bir kere daha açıkladıklarını vurgulayarak başlıyordu. Kıbrıs Devleti Başkanı Makarios'un Kıbrıs Anayasası'na başkaldırmış olduğu için Kıbrıs'taki Türklerin aylardır gece yataklarında huzur içinde uyuyamadıklarını, aylardan beri Ada'nın üzerinde bir felaket rüzgarı estiğini, Türk Cemaati'ne karşı girişilen bu tehdit ve tecavüz yüzünden de Türk kamuoyunun büyük üzüntü içinde olduğunu belirterek konuşmasını sürdüren Baban, Makarios ve onun izinde gidenlerin Londra ve Zürih Antlaşmalarını kendi emellerine kavuşmak için geçici bir adım olarak gördüklerinin ve ortaya fırsat çıktığı zaman Enosis'e ulaşmak maksadıyla bir adım daha atma girişiminde bulduklarının açıkça görüldüğünü belirtiyordu.

Türkiye'nin daha önce bu kötü niyeti sezdiği için, Türk belediyeleri konusunda olduğu gibi, Kıbrıs Devleti'nin dikkatini çektiğini ve Türk haklarının çiğnendiği günden beri aralıksız öneri ve uyarılara rağmen son iki gün içinde meydana gelen ve insanlığa utanç veren cinayetlere engel olamadığını ifade eden Baban, Kıbrıs'ta soydaşlarının öldürülüp yavruların üzerine ateş açıldığı ve Yeşil Ada'daki insanların korkunç kabuslar içinde yaşatmaya mahkum edildikleri zaman, bu insanlığa yakışmayan tutum karşısında Türkiye'de ayrı ayrı düşünecek, ayrı ayrı istikametlere yönelecek bir parti olmadığı gerçeğini EOKA'cı Kıbrıs Rumları'na duyurmak istediklerini söylüyordu. Baban, Türkiye'nin büyük kuvvetinin bu birlikte bulunduğunu vurgulayarak, Kıbrıs hakkındaki görüşlerini açıklamaya devam ediyordu. Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında Büyük Atatürk'le Venizelos'un kurmuş oldukları dostluğu kuvvetlendiren bir unsur olmasını istediklerini belirten Cihat Baban, Zürih Antlaşması'na imza atarken, Ada 'da birbirine yan gözle bakan insanların bir gün en büyük dostluk duygusu içinde, bir Devlet yapısı altında, tek bayrağa saygı göstererek, birbirlerine yaklaşabileceklerini ve o Devletin başına geçen kişinin din ve soy farkı gözetmeksizin bu dostluğun mimarı olmak şerefini kazanacağını düşündüklerini, oysa o kişinin, yani Makarios'un bu şerefi elinin

---

⁶⁴⁴ A.g.e., s. 512-514.

tersiyle ittiğini, dostluğun mimarı olacağına düşmanlığın ve fesatçı bir politikanın yolcusu olduğunu ifade ediyordu.

Türkiye ile birlikte Kıbrıs'ın bağımsızlığını teminat altına alan İngiltere ve Yunanistan'ın, Makarios'un tarafsız bir Devlet Reisi olması lazım gelirken, Anayasa'yı ihlal ederek Türk halkının karşısına dikilip EOKA'cuları harekete geçirdiğinden asla şüphe etmediklerine inanmak istediklerini açıklayan Baban, Makarios'un işe önce Anayasa Mahkemesi Başkanı'nı kaçırmakla başladığını, Türk belediyeleri konusunda Anayasa'yı ihlal ettiğini, Ankara'ya geldiği zaman yüzüne de söylediklerini, buna karşın görevinin gerektirdiği dürüstlüğe dönmediğini gördüklerini ifade ediyordu. Dolayısıyla, Anayasa'yı bile bile çiğneyen bir Devlet Reisi'ne, Türkiye'nin, Yunanistan ve İngiltere'nin söyleyecek ciddi sözleri olması gerektiğini, İngiltere ve Yunanistan'ın da Türkiye gibi aynı sorumluluk duyguları içinde görevlerini yapmakta olduklarına inanmak istediklerini dile getiriyordu. Yeşil Ada'nın siyasi ufkunu kızartan Türk şehitlerinin taze kanının kendilerine bir gerçeği hatırlatmakta olduğunu, kendilerinin kötülükten bir şey çıkmayacağına inanan ve bu inançla hakkını uygarlık ve hukuk kavramından alan bir toplum olduklarını, bunun karşısına Makarios'un rahipliğe, komitacılığın bayağı usullerini bulaştırmaktan kendisini alamamış bir insan olarak çıktığını, kan dökülmeye başlayınca bu felaketin nerede duracağını ve nasıl biteceğini kimsenin tahmin edemeyeceğini, fakat kimsenin tahmin edemeyeceği bir sonucun içinde ilahi bir gerçek saklı olduğunu, o kanı dökeni kanın mutlaka bir gün boğacağını anlatarak, kan dökülmesini istemediklerini, Kıbrıs'ta iki cemaatin Türk, Yunan dostluğuna kuvvet kazandırarak kardeşçe yaşayıp gelişmesini arzuladıklarını ifade ediyordu.

Baban, Avrupa uluslarının birleşip kaynaştığı bir devirde, Yunanistan'la NATO içinde kader birliği yapıldığı bir zamanda Makarios'un bu dostluğu sabote etmek istemesini Yunanistan'ın da onaylamayacağına emin olduklarını söyleyerek, Cumhuriyet Halk Partisi adına ve bu halde bütün partilere ve ülkeye tercüman olmaktan korkmadan Türk Milleti'nin müşterek davası olan Kıbrıs Anayasası'nı koruma ve savunma yolunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacaklarını ilan ediyor, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de bir bütün olarak bu düşünce ve kararı onayladığına inancını dile getiriyordu. İmzaladığı Anayasa'ya saygısızlık ederek kendisini ve makamını yasa dışı bir hale sokan bu komitacının, Kıbrıs'ta dökülen kanlardan kişisel olarak sorumlu olduğunu belirten Baban, şayet Makarios'un kendi eliyle imzaladığı Anayasa'yı hiçe sayarak bu Anayasa'nın tanıdığı iki milletin beraber yaşama prensibini ve bu prensibin Türk Cemaati'ne tanıdığı hak ve menfaatleri ihlal etmekte devam ederse, Türkiye'nin de antlaşmaların imzasından evvelki taleplerini yeniden canlandırabileceği, yani Ada'nın taksimini isteyecekleri uyarısını yapıyordu⁶⁴⁵.

Yeni Türkiye Partisi Grubu adına Samsun Milletvekili Kamuran Evliyaoğlu da Kıbrıs'ta meydana gelen son olaylarla ilgili olarak yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ın cumhuriyet rejimine kavuşmasından önceki olayların acısının henüz çıkmadan

---

⁶⁴⁵ A.g.e., s. 514-516.

cumhuriyetin ilanını takip eden günlerden beri huzursuzluğun ortadan kalkmadığının bir gerçek olduğunu vurgulayarak, birkaç günden beri Kıbrıs'ta Türk Toplumuna karşı, Rumlar tarafından yapılan adi ve hunharca tecavüzleri de yeni bir EOKA zihniyetinin alçakça örnekleri olarak gösteriyordu. Kıbrıs Türkleri'nin hiçbir zaman yalnız olmadıklarını ve olmayacaklarını belirten Evliyaoğlu, Onlar'ın arkasında devleti, hükümeti ve asil varlığı ile Türk Milleti'nin mevcut olduğunu, hükümetin uluslararası kurallara ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na uygun olarak gerekli önlemleri alacağına şüpheleri olmadığını belirtiyordu.

Evliyaoğlu'ndan sonra söz alarak Millet Partisi Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Zekai Dorman ise, Kıbrıs Rumları'nın Türklere karşı giriştikleri kanlı tedhiş hareketlerini bütün Türk Milleti'nin derin bir elem ve nefretle karşıladığını, Türk Toplumunun hak ve hayatını korumak için hükümetçe alınacak önlemleri MP Meclis Grubu olarak desteklemeye hazır olduklarını, böylesi konularda parti anlaşmazlıklarının bir kenara koyulacağını ifade ediyordu⁶⁴⁶.

Aynı gün yapılan görüşmelerde İstanbul Milletvekili Sabri Vardarlı'nın önergesi üzerine, *"Kıbrıs Türkleri'nin yalnız olmadıklarını, Türk Milleti'nin yanı başında bulunduğunu ispat etmek bakımından, büyük Türk Milleti'ni temsil etmek üzere 10 kişilik bir Millet Meclisi Heyeti'nin tüm masrafları kendilerine ait olmak şartıyla derhal Kıbrıs'a gönderilmesine"* ittifakla karar veriliyordu⁶⁴⁷.

Kıbrıs'ta son günlerde Türk Toplumuna karşı işlenen ve can kayıplarına sebep olan kanlı olaylar hakkındaki görüşmelere TBMM'nde 25 Aralık'ta da devam edildi. AP Aydın Milletvekili Hilmi Aydınçer, Kıbrıs'taki kargaşalıklar ve Türk Cemaati'ne yapılagelmekte olan kanlı tecavüzler konusunda ancak radyo ve gazetelerden bilgi aldıklarını, konu ile ilgili olarak hükümet yetkililerinin ayrıntılı bilgi vermelerini ve soruları yanıtlamalarını isteyen 15 imzalı önerge verdiklerini belirtiyordu⁶⁴⁸. Bunun üzerine söz alan Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican da hükümetin bu açıklamayı yapmaya hazır olduğunu, ancak bunun zamanını seçme imkanının yine hükümete bırakılmasını istiyordu⁶⁴⁹.

Daha sonra yeni kurduğu hükümetin programını açıklamak üzere söz alan Başbakan İsmet İnönü, hükümetinin uluslararası düzeni çiğneyen her türlü davranışı önlemek üzere her önleme başvurmakta devam edeceğini vurguladığı bir konuşma yaparak, hükümetin Kıbrıs'taki olaylar hakkında gerekli olan önlemleri süratle alarak uygulayacağını ve TBMM'ni de bilgilendireceğini aktarıyordu. İnönü, son gelişmelerle ilgili olarak üç garantör devlet Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında ortak bir girişim için görüşmeler yapıldığını, böyle bir ortak görüşme ve

⁶⁴⁶ A.g.e., s. 516.

⁶⁴⁷ A.g.e., s. 516; Cumhuriyet Senatosu'nda da Tabii Üyeler Kadri Kaplan, Mucip Ataklı ve Mehmet Özgüneş'in *"Kıbrıs'taki kardeşlerimizin maruz buldukları vahşiyane tecavüzü Türk Milleti adına, yerinde incelemek üzere bir Senato Heyeti'nin Kıbrıs'a gönderilmesinin kabul buyurulması"* konulu önergelerinin kabulü ile Senato'dan beş kişilik heyetin Kıbrıs'a gitmesi karar altına alınıyordu. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 5.

⁶⁴⁸ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 19. Birleşim, 25-12-1963, s. 6-7.

⁶⁴⁹ A.g.e., s. 7.

girişimi kendilerinin teklif ettiğini ve görüşmeler sonucunda anlaşmanın verdiği tek taraflı girişim hakkını kullanmaya başladıklarını ilan ediyordu. Garantör devletlerin bu yasa dışı tecavüzlerin durdurulması için el birliği ile ve ciddiyetle çalıştıklarını ve çalışmakta olduklarını ifade eden İnönü, buna karşın tecavüz edenleri yola getirmenin mümkün olmadığını itiraf ederek, her şeye karşın Kıbrıs'ta yaşayan ırkdaşlarına karşı yüklenmiş oldukları sorumlulukları yerine getireceklerini belirtiyor ve bugün (25 Aralık 1963) Türk uçaklarının Kıbrıs'a giderek ilk ihtarı yaptıklarını açıklıyordu⁶⁵⁰.

Meclis'teki bu görüşmelerle milletvekillerinin ve kamuoyunun, Kıbrıs'ta 21 Aralık ve sonrasında meydana gelen olaylardan haberdar edilmesinin ardından, konu 26 Aralık 1963'den itibaren Cumhuriyet Senatosu'nda gündeme geliyordu. 24 Aralık'ta Senato'da Tunceli Senatörü Mehmet Ali Demir'in, Kıbrıs'ta meydana gelen son olaylar hakkında Başbakan veya Dışişleri Bakanı'nın Senato'ya açıklama yapması isteğini içeren bir önerge vermesinden sonra 26 Aralık'ta Başbakan İsmet İnönü bir konuşma yaparak Senato'yu bilgilendiriyor ve Kıbrıs'taki son gelişmeleri kamuoyuna açıklıyordu⁶⁵¹. Bir gün önce Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmadan sonra yeni gelişmelerin meydana geldiğini belirten İnönü, bir gün önce diğer garantör devletlerle ortak girişim talebinde bulduklarını, ancak Onlar'ın çabalarının diplomatik sahada kalması üzerine tek başına girişim haklarını kullanmak zorunda kaldıklarını, ancak bugün diğer garantörlerin de ortak girişimi kabul ettiklerini söyleyerek, bu yeni durumun dün gece ateş kesme kararını getirdiğini ve İngiliz General'in komutasında yerel komutanların durumu değerlendirmeye başladıklarını ifade ediyordu⁶⁵².

Aynı gün Senato'da konuşan Dışişleri Bakanı F.C.Erkin, 24 Aralık'ta Millet Meclisi'nde aktarmış olduğu bilgileri burada da yineliyor, ayrıca o günden sonraki gelişmeleri de ekliyordu. Lefkoşa'daki üç devlet temsilcisinin 24 Aralık öğleden

---

⁶⁵⁰ **A.g.e.**, s. 27-28; Aynı gün yapılan oturumda, İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar'ın, İzmir Belediye Meclisi adına Kıbrıs'taki esef verici olaylar sırasında ölen ve yaralanan Türklerin ve ailelerinin acılarını paylaştıkları, Kıbrıs Türkleri'nin can ve mal emniyetlerinin, hürriyet ve saadetlerinin korunması konusunda son çareye dahi başvurulmasını istedikleri ve bu isteğin Kıbrıs Türk Cemaati liderlerine de ulaştırılması rica ve temennisini belirten telgrafi Meclis'te okunuyordu. Ayrıca 25 Aralık'taki oturumda, Meclis'e gönderilmiş olan Mamak Askeri Cezaevi'nden 21 Mayıs tutukluları adına İlhan Başın'ın, Kıbrıs olaylarına dair alınacak her türlü kararlardan huzur duyacaklarına dair telgrafi, Posof Öğretmenler Derneği'nin, Kıbrıs olaylarına dair alınacak her türlü önleme hazır olduklarına dair telgrafi, Kişililer'in Kıbrıs'taki mütecevizlere karşı fedai olacaklarına dair telgrafi, Giresun Ceza ve Tevkif evi Müdür, memur ve mahkumlarının Kıbrıs olaylarını protesto ettiklerine dair telgrafi, Honaz halkı adına Murat İnce'nin Kıbrıs olayları hakkında TBMM'nin tutumuna içten katıldıklarına dair telgrafi, Elazığ 21 Mayıs olayı mahkumlarının, Kıbrıs olayları karşısında kendilerine görev verilmesi hakkında telgrafi, Zehra Karşılıların, Kıbrıs olayları karşısında binlerce gönüllü Karlı'nın vazife beklediklerine dair telgrafi, Konya Millet Partisi İl Teşkilatı'nın Kıbrıs olayları karşısında Yüce Meclis'in tutumunu onayladıklarına dair telgrafi okunuyordu. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 19. Birleşim, 25-12-1963, s. 28.

⁶⁵¹ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 16, Toplantı 3, 19. Birleşim, 24-12-1963, s. 464.

⁶⁵² **A.g.e.**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 6.

sonra, önce Makarios'u, daha sonra Dr. Küçük'ü ziyaret ederek, üç garantör devletin ortak bildirisinde ifade edilen esaslar dahilinde girişimde bulunmalarından sonra da Makarios'un ve Rumların hareketlerinde olumlu bir gelişme olmadığını, aksine 24 Aralık'ı 25 Aralık'a bağlayan gece, Rumların ağır makineli tüfek, havan topu, hafif makineli tüfek ve tabanca gibi tesirli ateşli silahlarla Türk mahallelerine hücum ettiklerini ve girebildikleri bazı Türk mahallelerinde, mesela Küçük Kaymaklı'da, kadın, erkek, çocuk ayırt etmeksizin silahsız Türk halkına insafsızca ateş ettiklerini anlatan Erkin, bu gelişmeler üzerine aynı gece Başbakan, Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay'ın ilgili personelinin katılımıyla bir toplantı yaparak, Kıbrıs Hükümeti'ne yapılan ortak çağrının beklenen sonucu sağlayamadığını, bu çok vahim duruma derhal son verilmesi için Üçlü Çağrı gereğince iki toplum lideri tarafından ateş kesilmesinin sağlanamamasının devamı halinde, Garanti Antlaşması uyarınca, Ada'da bulunan üç devlet askeri kuvvetleri tarafından süratle ve fiilen gerçekleştirilmesi için İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde derhal gerekli girişimlerin yapılmasını kararlaştırdıklarını ve yine aynı gece İngiltere Büyükelçisi ve Yunanistan Büyükelçisi'ne konunun tarafından bildirildiğini dile getiriyordu. Erkin, 25 Aralık sabahı Kıbrıs'tan gelen haberlerin çok ciddi boyut alması üzerine, tek başına girişim kararı aldıklarını ve harekete geçtiklerini *“Tepeden tırnağa kadar silahlandırılmış ve evvelce hazırlanmış bir plan dahilinde hareket ettikleri anlaşılan gözleri dönmüş Kıbrıslı Rum çetecilerin günlerden beri Kıbrıs Türkleri'ne karşı giriştikleri imha hareketini durdurmak için hükümetimiz'in yaptığı çeşitli uzlaştırıcı teşebbüslerin müspet bir netice vermemesi üzerine ve Garanti Antlaşması'nın münferiden harekete geçmek hususunda bize verdiği hakka dayanarak, Türk Hava Kuvvetleri'ne mensup jet uçaklarına dün saat on dörtten itibaren, Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını güden ihtar uçuşları yapmaları emri verilmiştir. Aynı saatte de Kıbrıs'taki Türk Alayı, Kıbrıslı kardeşlerimizi korumak amacıyla, Garnizonundan hareketle münasip savunma mevzilerine intikal etmiştir. Bu ihtar uçuşlarının, temenni ettiğimiz müspet neticeyi istihsale kafi gelmemesi halinde, Kıbrıslı kardeşlerimizin hayatlarını korumak amacıyla, gerekli diğer bütün tedbirler de alınmıştır”* ifadeleriyle açıklıyordu⁶⁵³. Erkin, bu girişimin akabinde Makarios'un ateşkese razı olduğunu belirterek, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ve Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek'in de katılımıyla Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri'nin bürosunda ateşkes anlaşmasının imzalandığını aktarıyordu. Dışişleri Bakanı Erkin'in ifadelerine göre, İngiltere, Ada'da muhtelif ateşkes çabalarının sonuç vermediğine kanaat getirerek, Türkiye'nin önerisi olan Garanti Antlaşması'na taraf olan üç devletin askeri müdahalede bulunmalarından başka çözüm yolu kalmadığını belirtiyor ve Yunanistan ile Türkiye'nin de bu görüşü kabul etmelerini müteakip, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri ile Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri hep birlikte 25-26 Aralık gece yarısı Kıbrıs Hükümeti'ne, Kıbrıs Hükümeti'nin Rum ve Türk temsilcileri de dahil olmak üzere, Garanti Antlaşması

---

⁶⁵³ A.g.e., s. 9.

gereğince ilgili üç devletin Ada'da nizamı iade için müdahaleye hazır olduklarını bildiriyorlardı. Bu girişim gereği bugün, İngiliz General'in başkanlığında Lefkoşa'da bir toplantı yapılmakta olduğunu açıklayan Erkin, hükümetinin Kıbrıs'la ilgili olarak şimdiye kadar gereken önlemleri aldığını, bundan sonra da almaya devam edeceğini belirterek konuşmasını tamamlıyordu⁶⁵⁴.

Dışişleri Bakanı'ndan sonra CKMP Grubu adına Afyon Karahisar Senatörü Celal Tevfik Karasapan Kıbrıs hakkındaki görüşlerini aktarıyordu. Karasapan, Kıbrıs'taki Türklerin başına gelebilecek en ufak bir olayın Türkiye'yi de ilgilendireceğini belirterek, Kıbrıs'ta asıl kötülüğün kaynağının Makarios ve Rum idaresinin kötü niyetleri olduğunu, bunların Londra ve Zürih Antlaşmalarını mutlaka bozmak kararında olduklarını, bu nedenle Kıbrıs konusunu hükümetin daha yakından takip etmesini, olaylar olmadan önce gereken her tedbiri almalarını istiyor, Kıbrıs ile Türkiye'nin bir iliymiş gibi ilgilenilmesi ve her olayın önceden önlenmeye çalışılması gerekliliği üzerinde duruyordu⁶⁵⁵.

AP Grubu adına Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu da konuşmasında, şimdiye kadar muhalefet partisi olarak her zaman dış politikada hükümetleri desteklemenin, hükümetlerin yanında bulunmanın en büyük bir şeref ve görev kabul edildiğini belirttiklerini, hükümetlerin bir hükümete, bir partiye değil, bütün bir millete ait olan bu büyük milli davada daha uyanık, daha aktif hareket etmesini belirttiğini anlatarak, Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalarının mürekkebi kurumadan, yeryüzünde ve dünya tarihinde bir benzeri daha gösterilemeyecek şekilde politikayı dine, dini politikaya karıştıran kara cüppeli bir papazın fırıldakları ile anlaşmaları hiçe sayan davranışlarıyla çiğnenmeye başladığını, kara cüppeli papazın Ankara'dan döner dönmez verdiği beyanat, davranışlar ve yaptığı hukuk dışı işlerin aşağı yukarı on iki aya yakın bir zamandan beri tekrarlanarak geldiğini ve kendilerinin bunlar karşısında kardeşlerinin şehit olmalarını bekleyinceye kadar pasif ve uyuşuk durduklarını ifade ediyordu. Tevetoğlu, Zürih Antlaşması'nın 4. maddesindeki 'Müstakilen Müdahale' hakkını Türkiye'nin 48 saat önce kullanmış olması halinde tek Türk'ün burnunun kanamayacağını iddia ediyordu. Makarios'un bir takım çıkışlar yaptığı tarihlere bakıldığında bunların daima Türkiye'de bir iç meselenin söz konusu olduğu zamanları seçtiğinin görüleceğini, bu düşünce sahiplerinin Türkiye'yi bir hükümet buhranı içinde zannederek planları uygulamaya koyduklarını, ancak hükümetin ve Türk Ordusu'nun gereken yanıt verdiklerini anlatan Tevetoğlu, Makarios'un ateşkesi kabul etmesi konusuna gönderme yaparak, verilen sözlerle hele sözünü tutmayan insanların yeni garantileriyle sonuca gidilemeyeceğini, Makarios orada Cumhurbaşkanı kaldıkça, mevcut statünün çiğnenmesine daima devam olunacağını dile getiriyordu. Dışişleri'nden kesin kayıplar hakkında bilgi talebinde bulun Tevetoğlu, bu kayıpların hesabının da en kısa zamanda sorulmasını, hükümetin her milli konuda olumlu davranışları karşısında, kendilerinden

---

⁶⁵⁴ A.g.e., s. 7-10.

⁶⁵⁵ A.g.e., s. 10-11.

vatanperverane yardım, kardeşlik ve beraberlik göreceklerni vurgulayarak konuşmasını tamamlıyordu⁶⁵⁶.

Tevetoğlu'ndan sonra söz alan Urfa Senatörü Esat Mahmut Karakurt, CHP Grubu adına Kıbrıs hakkındaki görüşlerini hamasi ifadelerle belirtirken, daha önce bir konuşmasında, mukadderatın Türk ve Yunan milletlerini Balkan Yarımadası üzerinde birleşmeye, beraber olmaya ve geleceklerini temin edebilmek için bir millet gibi, kardeş gibi hareket etmeye mecbur kıldığını, Türk ve Yunan ordularının, Türk ve Yunan milletlerinin geleceğinin bekçisi olacağını söylemiş olduğunu hatırlatıyor ve bir gün Yunanistan'a hücum edecek düşmanın önüne dikilmek, Yunan topraklarının üzerinde yaşayan Rumların hayatını korumak için, belki kendi hayatını feda etmeye hazırlanmış Türk Ordusu'nu, şimdi Türklerin hayatını Rumlardan kurtarmak için Kıbrıs'a gönderdiklerini belirtiyordu. Kıbrıs Adası'nın Türklerin ve Rumların müşterek malı olduğunu, Ada'nın her karış toprağı üzerinde Rumların sahip olduğu her hakka Türklerin de sahip olduğunu ve bu hakkın savunmasının Türkiye, Yunanistan ve İngiltere hükümetlerinin garantisi altında bulunduğunu, şimdi hukuku çiğneyerek, insan hak ve hürriyetlerini hiçe sayarak bir takım vahşi, kanlı usullerle Ada'ya yalnızca sahip olacaklarını zannedenlerin, büyük bir gaflet içinde bulunacaklarını, eğer ısrar ederlerse, tarihin göstereceğini, Türk Milleti'nin vatan savunmasında, şeref ve haysiyetinin söz konusu olduğu her yerde, nasıl şahlanabileceğini belki Brezilyalılara anlatmanın zor olacağını, ama bunu Kıbrıs Rumları'nın bilmemesinin insanı hayrete düşürdüğünü, tarihleri boyunca zulüm ve haksızlığa boyun eğmemiş olan Türklerin Kıbrıs faciasında da egemeyeceklerini hamasi bir dille anlatıyordu. Hükümetin son hareketini parti olarak onayladıklarını ve desteklediklerini belirterek, bir haftadan beri Kıbrıs'ta meydana gelen bu vahşi saldırışın bir kere daha tekrarlandığı anda kendi damarlarından akacak kanda boğulacağını, can vereceğinin altını çizerek Kıbrıslı yöneticileri uyarıyor ve "*Kıbrıs Adası, dünyada bir ada olarak kalmaya devam ettiği müddetçe, Türkler de Ada'nın üzerinde kalmaya devam edecek, şeref ve haysiyetleri ile ebediyete kadar yaşayacaklardır. Dokunmayın uyuyan arslana!*" ifadeleriyle konuşmasını bitiriyordu⁶⁵⁷.

YTP Grubu adına Sakarya Senatörü Turhan Kapanlı da konuşmasında, Türkiye'nin Ada'da ırkdaşlarına Anayasa'nın ve 19 Şubat 1959 tarihli antlaşmanın uygulanmasından başka bir istekte bulunmadığını, çirkin ve nefret verici olayların başladığı günden bu yana Türk Milleti'nin serinkanlılığını kaybetmediğini vurgulayarak, insanlığı utandıran tedhiş hareketi karşısında Türkleri hayasızca katleden insanlık düşmanlarını bir anda yok etmek kuvvetine sahip bulunulmasına karşın antlaşmanın 4. maddesinin uygulanmasını bekleyen hükümetin hukuk, ahlak ve nizama saygı gösterdiğini, yine hukuka saygısının ifadesi olarak tek başına müdahale için orduya tarihi emrini verdiğini söyleyerek, olayların gelişiminden

⁶⁵⁶ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 11-12.

⁶⁵⁷ **A.g.e.**, s. 12-13.

memnun olduklarını, milletçe el ele verildiğinde yenilemeyecek bir güçlüğün bulunmadığını ifade ediyordu⁶⁵⁸.

Ankara Senatörü Mansur Ulusoy da MP Grubu adına yaptığı konuşmasında, Kıbrıs'taki Türklere karşı girişilen tedhiş hareketinin, bütün Türk Milleti'ni kalbinden yaraladığını, Kıbrıs gibi sadece Türk Milleti'ni değil, müttefikler İngiltere ve Yunanistan'ı da çok yakından ilgilendiren bir davada, bütün dış bağlantıları bir tarafa iterek, tek taraflı davranmaya olanak olmadığını, Kıbrıs davasındaki davranışları ile Türkler aleyhine kampanya açmış olan Makarios'un Garanti Antlaşması'nı tanımak istememesinin uluslararası hukuk alanında hiçbir öneminin bulunmadığını dile getiriyordu. Politikanın uluslararası diplomasi sınırları içinde yürütülürken anlaşmalara karşı olan bağlılığı, enerjik davranışları durdurucu ve frenleyici hale getirmek gibi yanlış tutumlardan kaçınmak zorunda olduklarının altını çizen Ulusoy, günümüzde artık dış politikanın sadece dışişleri bakanlığının çatısı altında değil, ulusların bütün aktif kuruluş ve kurumlarından kuvvet ve hız alarak, hatta gerektiği zaman kamuoyu arkaya alınarak yürütüldüğünü belirtiyordu. Makarios'un bu tutumu ile Yunan Hükümeti'nin tutumuna da karşı koyarak, Ada'yı tamamen Rumlara mal etmek emelinde olduğunu, ancak bu hedefine ulaşmasına Türkiye'nin asla müsaade etmeyeceğini, Makarios'un bu davranışı ile konuyu BM'ye getirme hazırlıkları yapmakta olduğunu, EOKA'cılarının metotları ile Kıbrıs Türkleri'nin harekete geçmesini ve Ada'yı BM'nin el koyacağı bir iç savaş alanı haline getirmeyi düşündüğünü ifade eden Ulusoy, böyle bir durumda Ada'daki Türk Alayı'nın derhal harekete geçmesinin ve Türk azınlığının haklarını korumasının doğal olduğunu, ancak bunun en son başvurulacak önlem olması gerektiğini anlatıyordu. Hükümetin bu konuda almış olduğu mütecavizlerin cesaretini kırarak nitelikte olan bütün önlemlerinin Millet Partisince desteklendiğini sözlerine ekleyen Ulusoy, Yunan Hükümeti'nin hala Enosis peşinde olduğuna dair emareler bulunduğunu, Yunan Hükümeti'yle birlikte, Ortadoğu ve Yakındoğu'da çıkarı olanların da Makarios'u desteklemekte ve hatta cesaret vermekte olduklarını ifade ediyordu⁶⁵⁹.

Tabii Senatör Sıtkı Ulay ise, yaptığı değerlendirmede, Ada statüsünde artık Yunanistan'la kesin bir sonuca varmak zorunluluğunun olduğunu, Türklerin daima kanunlara, nizamlara, hükümetlere ve emirlerine bağlı bir millet olduğundan bu anlaşmalara sadakatle ve hüsnüniyetle bağlandıklarını, karşı tarafın ise, bu anlaşmaları, kendisi için zaman kazandırıcı bir bağlantı kabul ederek kalbinde Enosis yatan bir ihtiyarı, Cumhurbaşkanlığı'na aday yaptırmak, çeteci Grivas'ın talimatları ile Ada'da geniş bir yer altı faaliyetini hazırlamak ve desteklemek yoluna koyulduğunu, Türkiye'de bir iç parti çekişmesi ile hükümet kurulamadığını ve bir ekonomik sıkıntı olduğunu görünce, Yunanlılarca düğmeye basma zamanının geldiği düşünüldüğünü, ancak Türk'ün dış tehlikeler karşısında her türlü anlaşmazlığı bertaraf edip müşterek düşmana karşı birleşen özelliğini hesap

⁶⁵⁸ A.g.e., s. 13.

⁶⁵⁹ A.g.e., s. 13-15.

edemediklerini ifade ediyordu. Ulay konuşmasının sonunda hükümete, öncelikle sorunlara kesinlik ve cesaretle el atması, Kıbrıs Anayasası ihlal edilmiş olmasından dolayı durumun düzeltilmesi için yeterli bir süre verilmesini, müteakiben harekete geçilmesini ve bu hareketi asla Kıbrıs'ı işgale yönelik bir çıkarma düşüncesi ile değil, orada bozulan ve kasten bozulan nizam ve asayişin temin yolunda kullanılması, Ada'yı şimdilik ikiye taksimin zorunlu olduğunu gerekçeleri ile birlikte ilgili devletler ve gerekiyorsa BM'ye intikal ettirilmesi, çarpışmalar dolayısıyla Ada'da vatandaşların aç kalma ihtimallerini de dikkate alıp Kızılay tarafından havadan ve denizden yiyecek maddelerinin sevkiyatının hazırlığının yapılmasını öneri olarak iletliyordu⁶⁶⁰.

Tabii Senatör Ahmet Yıldız Kıbrıs hakkındaki konuşmasına, son günlerde Ada'da yaşananların çağdaş düzen ile değil, bir kabile devrinin bile onurunu kırarak niteliğiyle, herkesi inciten bir tepki yarattığını ifade ederek başlıyor ve devamında hükümetin şu ana kadar anlaşma ve uluslararası saygıyı zedelememek suretiyle cesaretli ve umut verici bir tutum benimsediğini, ancak bunun gelecek için yeterli olmadığını ifade ediyordu. Rumların pervasızlığının, 20. Yüzyılın bir yüz karası sayılması gerektiğini, bütün devletler için herkesin dünyaca kurulmasına çalıştığı meşru düzenlere karşı bir serdergenin ayaklanmasına verilebilecek cesaretin, her türlü ileri görüş, anlayış, devlet düzeni ile bağdaştırılamayacağını belirten Yıldız, Rumların pervasızlıklarını, “*Müdahalemizi küçümseyen yayınları, Kıbrıs hükümeti yayınlarını başka kaynaklardan dinledik, ‘Bazı uçaklar uçmuş, hüviyeti meçhul uçaklar, Kıbrıs semasında. Sonra öğrendik ki bunlar Türk uçakları imiş.’ diyorlar Kıbrıs sorumluları. Tasavvur ediniz olayların gelişmesine, uçaklar uçtuğu zaman neredeyse dehşet içinde kalmalarına rağmen, dalga (hava akımı) geçer geçmez, ‘meçhul uçaklar uçuyordu, sonra öğrendik ki Türk uçakları imiş’ diyor; daha ileri gidiyor, insanlık haysiyetini rencide eden bu cinayet, bu hunharlık, bu katliama girişenlerin temsilcisi, BM’ye müracaat ediyor. Yavuz hırsız misalini de çok geride bırakıyor*” sözleriyle açıklıyor⁶⁶¹ ve her buhranı bir yankesici kurnazlığı ile sömürmek isteyen insanlar karşısında bulduklarından, Ada’daki savunma olanaklarının işleyişini bu yankesicilere karşı etkili olacak durumda göremediklerini dile getiriyordu. Bu bakımdan, hükümetin yaşadığı ortamı, karşılaştığı insanların seviyesini iyice hesap ederek uyanık bulunması gerektiğini, Rum çetecilerin içinde, Yunan askeri üniformaları giymiş insanların bulunduğu tespit edildiğini, polisi, ordusu ve çetecisi ve resmi Yunan silahları ile donatılmış organize bir teşkilatlanma ve ayaklanmanın var olduğunu, eğer müdahale edilmez, saldırgan çetelere hadleri bildirilmezse, Türk unsurunun Kıbrıs’ta yaşamasının çok güçleşeceğini, Rumların baskı ve yıldırma ile Türk halkını azaltmak, başka yerlere göç ettirmek yöntemini uyguladıklarını açıklıyordu. Bu arada kendilerinin ve hükümetin bilgisi dışında Ankara Radyosu’nda bir yayın olduğunu Kıbrıs Türkleri’nden duyduğunu, bu yayında “*yapılan cinayetler aydınlatıldıktan sonra, Türk askeri, subayı ve memuruna bir şey olmadığı*” gibi bir ifade kullanıldığını, bunu söyleyenin kastı

⁶⁶⁰ A.g.e., s. 15-17.

⁶⁶¹ A.g.e., s. 18.

olmasa bile bunun yanlış bir ifade olduğunu, Kıbrıs'ta bulunan her Türk subayını, her Türk erini, bir Kıbrıslı Türk'ün kendi kardeşi saydığı gibi, kendilerinin de Kıbrıs Türkü'nü kardeşleri saydığını, onun için verilen her kaybın ister bir Türk memurundan olsun, ister Türk askerinden olsun, ister Kıbrıslı soydaşlardan olsun kalpleri derinden sızlatacağını açıklayan Yıldız, değerlendirmesinin sonunda bazı önerilerini aktarıyordu. Kıbrıs için 4 çözüm düşünülebileceğini söyleyen Yıldız, birincisinin Türkleri çoğunluğa teslim eden sistemin, hunharcılığı, çeteciliği, eşkıyalığı meslek edinmiş bir insafsızın takdirine Türkleri teslim etmenin bir cinayet olacağını ve bunun bir çözüm olarak bile söylenemeyeceğini, ikinci yolun bugünkü statüyü devam ettirmek olduğunu, Kıbrıslı Rumların bugüne kadarki tutumlarının bu durumu daima kötüye götüreceklerine kesin delil olduğundan bu statünün de çalışmadığını, üçüncüsünün anayurt parçasını hakkı olduğu esas statüye ulaştırmak olduğunu, bu da olmazsa o takdirde Taksim'den başka çarenin bulunmadığını ifade ediyordu⁶⁶².

26 Aralık'ta Senato'daki görüşmelerde Kıbrıs ile ilgili olarak son söz alan Tabii Senatör Mucip Ataklı da konuşmasına, Kıbrıs'ta yaşanan son cinayetlerin sorumlusunun Kıbrıslı Rum yöneticiler olduğunu vurgulayarak başlıyordu. Rum yöneticilerinin, Kıbrıs'ı barış dünyasının bir çibanbaşı haline getirmek isteyen çabalarına ve emellerine son verme zamanı geldiğini, dış politikanın ortak sahibi bütün partilerin Kıbrıs Türkleri'ni huzur ve güvenliğe kavuşturacak, Anavatan'ın bir parçası haline getirecek kesin bir hal çaresini bulmada hükümete bütün güçleriyle destek olacaklarına emin olduğunu belirten Ataklı, hükümetin müdahale kararını uygulamasının Kıbrıs konusunu kökünden çözecek bir yönde yürütülmezse, gelecekte benzeri olaylarla karşılaşmanın kaçınılmaz olacağını, mevcut statünün ümit edilen barış ve huzuru getireceğine inanmadığını ve Kıbrıs'ın taksim edilerek Anavatan'a bağlanmasının yegane hal tarzı olduğunu dile getiriyordu⁶⁶³.

Cumhuriyet Senatosu'nun 27 Aralık 1963'deki oturumunda söz alan Ankara Senatörü Niyazi Ağırnaslı, İşçi Partisi grubu adına görüşlerini aktarırken, hükümetin ve ordunun belki biraz gecikmiş olarak değerlendirdiği hareketlerini tebrik ediyor ve hükümetin bu konuda enerjik ve cesur davranışlarının devamını, dış politikada daha kişilikli ve onurlu, daha bağımsız ve uzak görüşlü olması dileklerini dile getiriyordu⁶⁶⁴.

TBMM'nin 30 Aralık 1963 tarihindeki oturumunda Adalet Partisi Grubu adına kürsüye gelen Balıkesir Milletvekili Gökhan Evliyaoğlu konuşmasını, Kıbrıslı Rum çetesi tarafından Kıbrıs Anayasası'nın ihlaline ve buna karşı Türk unsurunun korunması bakımından tek taraflı müdahale olanağının mevcut olmasına karşın önlem alınmasında gecikmeler olduğu ve tereddütlü açıklamalar yapıldığı ana fikri üzerine oturtmuştu. Kıbrıs Anayasası'nın, Ada'daki Rum tedhişçiler tarafından ihlali ve Türkler aleyhine geniş çapta bir katliam hareketine girişilmesi karşısında,

⁶⁶² A.g.e., s. 17-19.

⁶⁶³ A.g.e., s. 19-20.

⁶⁶⁴ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 21. Birleşim, 27-12-1963, s. 71.

hükümetin tamamen hukuki yetkilerini kullanmak suretiyle tek başına müdahaleye karar vermiş olmasına karşın, bu kararın uygulanmasındaki aksaklıklar ve gecikmeler yüzünden Kıbrıs'taki katliamın devam ettiğini, antlaşmanın birinci maddesinin ihlali münasebetiyle, dördüncü maddedeki müdahale hakkının kullanılacağı yolunda hükümetin aldığı kararın, Türk Milleti'nin ve TBMM'nin ittifakla onayına mazhar olmasına karşın, hükümetin bu hakkı kullanmakta gösterdiği tereddüt ve ihmaller yüzünden Kıbrıs'ta durumun Türk azınlığı aleyhinde gelişme gösterdiğini anlatan Evliyaoğlu, gazetelerin devam eden katliama ait facia resimleri ile dolu olduğunu, inisiyatifin kendisine bırakıldığı İngiliz General'in de bu gibi olayları önlemekte yetersiz kaldığını ifade ediyordu. Müdahale kararının zamanında, süratle ve kararlılıkla uygulanmadığının ve hükümetin bu yeni safhadaki Kıbrıs politikasında da, bu olaydan önceki safhada olduğu gibi bir acz içinde olduğunun altını çizen Evliyaoğlu, resmi veya yarı resmi açıklamalarda anlaşılmasın bir tereddüt havası görüldüğünü söyleyerek, “*Eğer doğru ise Sayın Başbakan bir beyanatında ‘Kıbrıs'ta bir papaz, beni yedi düvelle dövüştürmek istiyor’ demiştir. Kıbrıs'ta bir papazın, yedi düveli bizimle dövüştürmeye muktedir olduğunu iddia etmek, hükümetimiz'in yedi düvel karşısında itibarını kaybetmiş olduğunu bizim, hükümet olarak devletler hukuku müesseselerini ikna kudretimizi kaybetmiş olduğumuz şeklinde yorumlanırsa, bunun mesuliyeti kime ait olacaktır?*” sözleriyle de hükümeti eleştirmeye devam ediyordu ⁶⁶⁵.

Görüldüğü gibi Kanlı Noel olayları TBMM'nde gündeme geldiği 24 Aralık'tan itibaren yüksek dozda yankı yapıyor ve aslında iç politikada birbirlerine gösterdikleri düşük oranlı tolerans katsayısı da böyle önemli bir milli davayı içeren dış politika konusunda yükseliyor ve hamaset yönünden muhalefet ile iktidar tek vücutmuş gibi bir görüntü sergiliyorlardı. Ancak Meclis ve Senato'da yapılan konuşmaları ayrıntılı olarak incelediğimizde bunun pek de böyle olmadığını görebiliyoruz. Hükümet, gerek Başbakan ve Dışişleri Bakanı gerekse iktidar partisi adına söz alan milletvekilleri ve senatörlerin konuşmalarıyla, bugüne kadar uyguladığı Kıbrıs politikasının doğruluğu ve 21 Aralık'ta meydana gelen olaylar karşısında gösterdiği çalışmaların etkinliği konusunda ısrarını sürdürüyordu. Muhalefet ise, genel olarak hükümetlerin hangi parti ve görüşe bağlı olurlarsa olsunlar dış politika konusunda muhalefet de dahil olmak üzere bütün partilerin desteğini alacaklarını belirtmekle birlikte, hükümetin bugüne kadar kendilerinin yaptıkları eleştiri ve uyarıları dikkate almadığı, tereddütlü, çekingen ve pasif bir politika izlediği için bugünlerin yaşandığının üzerinde duruyordu. Hatta bugüne kadar meydana gelen gelişmeler karşısında hükümetin ne gibi bir önlem aldığının veya almayı düşündüğünün bile belli olmadığı ve bu konularda Parlamento'nun yeterince bilgilendirilmediği ve Zürih Antlaşması'nın 4. maddesindeki “*Müstakilen Müdahale*” hakkının kullanılmasında hükümetin tereddüt ve ihmali bulunduğu, bu hakkın 48 saat önce kullanılmış olması halinde Kıbrıs'ta hiçbir Türk'ün zarar görmeyecekleri iddiasıyla hükümet eleştiriliyordu. Anlaşma ve uluslararası kurallara

⁶⁶⁵ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 20. Birleşim, 30-12-1963, s. 33-35.

uymanın yeterli olmayacağı ve hükümetin daha aktif, hızlı, enerjik davranması ve daha şahsiyetli, haysiyetli, öngörülü bir dış politika izlemesi gereğinin altı çiziliyordu. Nitekim meydana gelen olayları ve bu olaylar karşısında Ankara'nın gösterdiği politik tepkileri gözlemlediğimizde, kararlı politikaların ne kadar etkili sonuç yarattığını da ortaya koyabiliyoruz. Türkiye'nin klasik girişimleri karşısında Makarios'un gösterdiği tepkisizlik ve ilgisizlik ile 25 Aralık tarihinde Türk jetlerinin Lefkoşa üzerinde alçak uçuş yapmasının ardından ateşkesin derhal kabul edilmesi bunun en güzel örneği olsa gerek.

ALTINCI BÖLÜM

1964-1967 SÜRECİ

1964 yılı, 1974 Barış Harekatı'na giden 10 yıllık sürecin başlangıcı olması nedeniyle Kıbrıs için önemli bir tarihtir. Nitekim daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Makarios'un, Clark'la yaptığı görüşmede “Cumhurbaşkanlığı görev süresi 1965’de sona ermeden İngiliz Hükümeti’nin bu zorlukların aşılmasında yardımcı olacağı umudunu” belirten sözleriyle⁶⁶⁶, Denктаş’ın vurguladığı “Rum tarafı hakikaten bu işi er geç 1965 seçiminden önce bozmak mecburiyetindedir. Çünkü Makarios, 60’dan itibaren ‘bu Anayasa zorla empoze edildi, haksızlıktır, değişmesi lazımdır’ diyor. Onun için aynı Anayasa altında seçime giremezdi. Onun için 1964’ü karar yılı ilan ettiler. Türkler kabul etse de etmese de Anayasa’yı değiştireceğiz, diye beyanatları var”⁶⁶⁷ ifadelerini birleştirdiğimizde 1964’ün Rumlar için ve dolayısıyla Kıbrıs için önemini anlayabiliyoruz⁶⁶⁸.

Gerçekten de 1964’ün henüz ilk gününde, Makarios 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklıyor⁶⁶⁹ ve böylece Kıbrıs

---

⁶⁶⁶ Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.192-193.

⁶⁶⁷ Rauf R.Denктаş ile 22 Nisan 2011 tarihinde, Lefkoşa’daki ofisinde yapmış olduğumuz mülakatın ses kayıt dökümü.

⁶⁶⁸ Kıbrıs’ta 1964’de olanların önemine dikkat çeken Prof. Dr. Erol Manisalı’ya göre de, 1964’de Rumlar silahlı ve Türklerden çok fazla sayıda olduklarından Ada’da fiili bir denetim sağladılar. Ayrıca hazırlıkları vardı. Fiili olarak Türk jetlerinin sınırlı hareketi ve Erenköy’e verilen destek dışında Ankara hükümeti pasif kalmıştı. Yunanistan Ada’ya çok sayıda asker ve silah soktu. Bu yıl Türkiye’de sivil örgütlerin yapmış oldukları büyük çaplı eylemler hükümete yansımada. Amerika ve İngiltere aktif olarak devredebildiler. Makarios, Sovyetler Birliği’ni ve Bağılantısız Ülkeleri kendi tarafına çekmeyi başardı. Rumlar Türklere hem saldırdılar, hem de ekonomik ambargo getirdiler. İstedikleri oluyordu. Bunun için bu gidişi durduracak bir “dış müdahaleye” karşı çıktılar. Türkiye’nin garantör ülke olmasına karşın, İnönü hükümeti diplomatik girişimlerden yarar sağlayamadı. Kıbrıs Türkleri ezildiler, saldırılara uğradılar. Birleşmiş Milletler’de, ABD ve İngiltere ile ikili ilişkilerde, NATO’da çok sayıda görüşmeler yapıldı. Ancak, Türklerin durumunu düzeltecek ve Rumları durduracak bir sonuç alınamadı. Batı Dünyası genellikle kayıtsız kaldı. Rumların saldırgan tutumuna karşın BM ve Batı, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni işgal eden iki taraftan birini, “meşru yönetim” olarak kabul etti. Zaten bu haksız ve yanlış tutum, Rumların saldırganlığını da özendirdi. Makarios ile Atina ve EOKA arasında, bazen görüş ayrılıkları olmasına karşın, esas amaçları olan “Enosis”te birleşiyorlardı. Makarios “Ada’yı Helenleştirmekten” söz ederken, bazen, Yunanistan’la bütünleşme amacından biraz ayrılıyordu. Aradaki fark, birinde iki Helen devleti, diğerinde ise tek bir devlet anlayışı bulunmasıydı. Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000, “Belirsizlik, Haksızlık ve Acılı Yıllar; 1964-1974”, II. Bölüm, S. 43.

⁶⁶⁹ Makarios’un, 1 Ocak 1964 tarihinde Garanti ve İttifak Antlaşmalarını feshettiğini ilan etmesi üzerine Dr. Küçük, aynı gün bir bildiri yayımlayarak, bu olayın Rumların saldırıya geçme nedenlerinin Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kurulan düzeni ve ortak devleti yıkmak olduğunu kanıtladığını; Makarios’un antlaşmaları feshetme, Anayasa’yı değiştirme hareketlerinin hiçbir yasal dayanağı bulunmadığını, bu nedenle geçersiz olduğunu belirtmiştir. Dr. Küçük bildirisine şöyle son vermiştir: Garantör ülkelerin Ada’da bozulan nizam ve asayışı yeniden sağlamak, can ve mal güvenliğini güvence altına almak için harekete geçtikleri bir zamanda, böyle bir ortak girişime olanak sağlayan antlaşmaları Makarios’un feshetme kararı alıp açıklaması dikkate değer bir husustur. Ahmet

Cumhuriyeti ortadan kalkmış oluyordu.1 Ocak 1964'de devlet başkanlarına gönderdiği telgrafta, Türk Hükümeti'nin 25 Aralık'ta Lefkoşa üzerinde çok alçak mesafeden, ses hızını aşan savaş uçakları uçurduğunu, Türk Alayı'nın kampından ayrılarak Lefkoşa yakınlarında, Girne yolu üzerinde mevzilendiğini, Türk Deniz Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a doğru yola çıktığını bildiriyor ve bu gelişmeler karşısında Türkiye'ye müdahale hakkı veren Garanti Antlaşması ile Kıbrıs'ta asker bulundurmasını sağlayan İttifak Antlaşması'nı feshettiğini duyuruyordu. Buna karşılık, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü de tüm dünya hükümet başkanlarına birer telgraf göndererek Makarios'un telgrafında belirttiği konuları çürütme gayreti içine giriyor, savaş uçaklarının Lefkoşa üzerinde uçmaları ile Türk Alayı'nın kampından çıkmasının gerekçelerinin Dr. Nihat İlhan'ın eşi ve çocuklarının katledilmesi, Lefkoşa'daki Türk Büyükelçiliği'ne Rumların ateş açmaları, Yunan Alayı'nın Rum saldırganlara Türklere karşı kullanılmak üzere silah ve cephane verilmesi gibi olaylar olduğunu belirtiyordu⁶⁷⁰.

A. LONDRA KONFERANSI

Gelişen bu durum üzerine İngiltere, ilgili tarafların katılımıyla Londra'da bir konferans düzenlemek için harekete geçti⁶⁷¹. İngiltere'nin bu girişimini, kendi politikaları doğrultusunda Kıbrıs'ta üniter bir devlet oluşturmak, Türklerin 1960 Antlaşmalarıyla elde ettikleri siyasi eşitliğe son vermek ve Türkleri azınlık statüsüne indirmek ve yönetimi resmi olarak tek başına ele geçirmek için bir fırsat olarak gören Makarios, 3 Ocak 1964'de bir bildiri yayınlarak amaçlarını net bir şekilde ifade ediyor⁶⁷² ve Kıbrıs'ta Rum çoğunluğu ve Türk azınlığı esasına dayalı birleşik, tam bağımsız, üniter bir devlet oluşturma amacında olduklarını ve bunun için de

---

Gazioğlu, **a.g.e.**, s.490; Dr. Küçük'ün de üzerinde durduğu bu nedenden dolayı Duncan Sandys ve İngiliz Yüksek Komiseri Makarios'u uyarmıştır. Bunun üzerine birkaç saat sonra yeni bir açıklama yapan Makarios, Garanti Antlaşması'nı feshetmek için girişimlerde bulunacağını anlatmak istediğini söylemiştir. Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu – Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu – 1960 – 1983**, s.194 – 195; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 26. Birleşim, 6-1-1964, s. 211.

⁶⁷⁰ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2007, s.7.

⁶⁷¹ Ashında Rumların düşüncesi, Türk ordusunun son zamanlardaki hareketliliğinin Kıbrıs'a yönelik bir müdahale hazırlığı olarak değerlendirildiği için, bu müdahaleyi önlemek üzere BM'e başvurarak bir karar çıkarmak ve BM Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesini sağlamak idi. İngiltere ise, BM Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesi halinde kendi etkinliğinin azalacağı ve İngiliz üslerinin tartışma konusu olabileceği ve Türk Hükümeti'nin de Rumların BM'de daha etkin oldukları için BM Barış Gücü'nü istemeyecekleri gerekçeleriyle konunun BM yerine ilgili tarafların katılacağı bir konferans ile çözümlenmesi taraftarı idi. İlgili tarafları buna ikna etmeye çalışıyordu. **FO 371/168983-14414**, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan Ankara'ya gönderilen 27 Aralık 1963 gün ve 2237 numaralı şifreli telgraf, Gazioğlu, **a.g.e.**, 2003, s.460.

⁶⁷² 2 Ocak'ta Millet Meclisi'nde konuşan Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, bir gün önce Makarios'un Garanti Antlaşması'nı önce feshettiğini, sonra İngiltere'den gördüğü şiddetli tepki karşısında, feshetmek arzusunda bulunduğu, şeklinde düzeltme yaparak açıklamada bulunduğunu, bunun da Makarios'un önümüzdeki günlerde Garanti Antlaşması'nı istemiyorum, diyebileceğini gösterdiğini söylüyordu. Erim'in belirttiği “önümüzdeki günler” çok geçmeden, hemen bir gün sonra gelecekti.

1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının değiştirilmesi, daha açık bir ifadeyle feshedilmesi gerektiğini vurguluyordu⁶⁷³.

Rumların bu kararlı tutumlarına karşın, Türkiye’de iktidar ve muhalefet aynı görüşte birleşmekte zorlanıyorlardı. Cumhuriyet Senatosu’nda 3 Ocak 1964’de, yani Makarios’un amaçlarını vurguladığı bildiriye açıkladığı gün, İsmet İnönü’nün yeni kurduğu hükümetin programı görüşülürken, Millet Partisi adına Niğde Senatörü İzzet Gener yaptığı konuşmada, Ada’da güvenliğin, Anayasa’nın ihlal edilmesi gibi olayların tekrerrüt etmesi nedeniyle Garanti Antlaşması’nın dördüncü maddesindeki müdahale hakkının kullanılması olanağı doğduğu ve muhalefetin de tam destek verdiği halde, hükümetin bu hakkı kullanmakta gösterdiği tereddüt ve ihmalin, Ada’daki durumun Türklerin aleyhine gelişmesine yol açtığını, Zürih ve Londra Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini bütün dünyaya ilan edecek cüreti gösteren Makarios’un, hiçbir suçu olmayan muhterem bir muhatap gibi kabul edildiğini, 120 bin Türk Kıbrıs’ta boğazlanırken ve bunların hayatını garanti eden bir antlaşmanın altına da imza koymuş iken olaylar karşısında pasif kaldığını belirterek hükümeti eleştiriyor ve yeni hükümetin bu konuda daha dinamik ve enerjik hareket etmesi dileğini aktarıyordu⁶⁷⁴.

Başbakan İsmet İnönü tarafından kurulan yeni hükümetin programı hakkında aynı gün Adalet Partisi Grubu adına Bursa Senatörü İhsan Sabri Çağlayangil görüşlerini bildirirken, Kıbrıs’ta Londra ve Zürih Antlaşmaları hükümlerini ihlal hatta iptal için pusuda fırsat kollayan bir yönetimin varlığının, Cumhuriyet’in kurulduğu ilk günden beri bilindiği halde, olayların bugünkü noktaya gelmesini önleyecek tedbirlerin gereği gibi alınmadığını söyleyerek İnönü Hükümeti’ni suçluyordu⁶⁷⁵.

Başbakan İnönü ise, yeni kurduğu hükümetin programı hakkında yapılan eleştirilere cevap vermek için 3 Ocak 1964’te Senato’da yaptığı konuşmada, Kıbrıs’la ilgili olarak, yeni bir müdahale olanağından hiç söz etme gereği duymuyor, daha önceki bölümde de söz edildiği gibi öncelikle Ada’da süratle emniyet ve huzurun tesis edilmesi gereğini öne çıkarıyor ve “İngilizlerin idaresinde Türk ve Yunan kıtalarının subaylarından ve diğer lazım olan azanın iştirakiyle bir idare kurulmuştur. Bu idare, bir kargaşalık, bir anarşi devrini teslim almıştır. Her gün ilerleyerek bir emniyet nizamını tesis etmeye çalışmaktadır” ifadeleriyle de Ada’da İngiliz General komutasında yeni bir yönetimin varlığından ve bu yönetimin de düzeni kurabileceğine olan inancından söz ediyordu⁶⁷⁶.

İnönü bu inançta iken, Ada’da düzeni kurmakla görevli üçlü gücün komutanının hükümeti, Makarios’un yasal Cumhurbaşkanı ve sadece Rum Bakanlardan oluşan Kıbrıs Hükümeti’nin de yasal organ olarak kabul edilmesini

---

⁶⁷³ Gazioglu, a.g.e., 2007, s. 8.

⁶⁷⁴ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 23. Birleşim, 3-1-1964, s. 179-181.

⁶⁷⁵ A.g.e., s. 188-190.

⁶⁷⁶ A.g.e., s. 197-199.

yadırgamıyor, hatta destek veriyordu⁶⁷⁷. Bunun bir örneğini İngiliz Sömürgele Bakan Duncan Sandys'in 4 Ocak 1964'de Ada'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdiği telgrafta görebiliyoruz⁶⁷⁸. Bu telgrafta Sandys, Ada'ya BM'den bir temsilci yollanması önerisine, BM Genel Sekreteri U Thant'ın Kıbrıs hükümeti tarafından onaylanmasının gerekli olduğunu bildirdiğini söylüyor ve Yüksek Komiser'e de bu konunun Dr. Küçük'ten gizli tutulması talimatını veriyordu. Sandy, BM Temsilcisi'nin Ada'ya gelişine Makarios'un Kıbrıs Rum Lideri olarak değil de Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak onay verdiğinin Küçük tarafından öğrenilmesi halinde tepki vereceği ve kabul etmeyeceği düşüncesinde idi ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak kabul edilmekle birlikte Dr.Küçük'ün dikkate alınmaması İngilizler için çok önemli değildi. Zaten Türkiye'den de Dr.Küçük büyükelçilik kanalıyla bir telgraf gönderilerek, BM Gözlemcisi'ne onay vermesi isteniyordu⁶⁷⁹.

İngilizlerin konferans öncesi iki taraf üzerinde yaptığı ön yoklamalar sonucu Konferans'ta, Rum-Yunan tarafının “*tam bağımsız, çoğunluğa dayalı üniter bir devlet*” tezi, Türk tarafının da “*coğrafi zemine dayalı federal bir çözüm*” tezini ortaya atmak istedikleri ortaya çıkıyordu. Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir David Allen, 9 Ocak'ta TC Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'le yaptığı görüşme sonucunda, Bakan'ın kendisine bundan böyle iki toplumun bir arada yaşayamayacağı düşüncesini bildirdiğini, Ankara'nın çözüm olarak ayrı coğrafi zemine dayalı federal bir sistem üzerinde durduğunu, bu çözümün oldukça radikal, Taksim tezine yakın, nüfus değişimini ve özerkliği içeren ayrı bir bölgede Türklerin bir arada yaşaması şeklinde düşünüldüğünü, tek sorunun iki toplumun coğrafi ayırımının yapılmamış olması olarak görüldüğünü, bunun da Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşması halinde çözüme kavuşabileceğini düşündüğünü aktarıyordu⁶⁸⁰. Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Zeki Kunalalp de İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı ile 8 Ocak'ta yaptığı görüşmede aynı düşünceleri dile getiriyor ve İsviçre Anayasası'nın Kıbrıs'ta yeni çözüm arayışlarında bir model olabileceği düşüncesini ileri sürüyor, Alman ve Fransız asıllı İsviçrelilerin Kıbrıs'ta olduğu gibi %80-20 oranında olduklarını ve

---

⁶⁷⁷ Makarios Hükümeti'nin yasal organ olup olmadığı hakkındaki Türkiye'nin yaklaşımını da şöyle öğreniyoruz. 31 Aralık'ta Millet Meclisi'nde yapılan oturumda, Maraş Milletvekili Kemal Bağcıoğlu: “*Kıbrıs Reiscumhur Muavini Doktor Fazıl Küçük dün akşam Türk radyolarında verdiği beyanatta, Kıbrıs'taki hükümetin artık meşru bir hükümet olmadığını sarih olarak bildirmiştir. Bu duruma göre Türk hükümeti olarak nasıl düşünülmektedir?*” şeklinde, Kıbrıs Hükümeti'nin meşruiyetinin Ankara'dan nasıl görüldüğünü sormuştur. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin “*Kıbrıs'taki hükümeti gayrimeşru olarak telakki etmek, oradaki Sefirimizin geri çekilmesini intaç edecektir. Bu durum ise oradaki Türk tebaasının himayesiz kalmasını intaç edecektir. Bugünkü vasfi ile Kanunu Esasiye uygun bir hükümet olmadığı malumdur. Fakat bizim temasımız Kıbrıs hükümeti ile değildir. Bizim temaslarımız İngiliz Başkumandanlığı iledir*” şeklindeki yanıtıyla her şeye karşın Kıbrıs Hükümeti'nin gayrimeşru olmadığını söyleyememiştir. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 21. Birleşim, 31-12-1963, s.61-63.

⁶⁷⁸ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.9-10.

⁶⁷⁹ Denктаş, a.g.e., 1991, s.11.

⁶⁸⁰ **PREM 11/4703-28972**, Sir Allen'in Ankara'dan gönderdiği telgraf; Gazioğlu, a.g.e., 2007, s. 14-15.

değişik kantonlarda fiziki bir ayrılık içinde kendi kendilerini yönettiklerini, başkent Bern’de de birlikte yaşadıklarını anlatıyordu⁶⁸¹.

Londra Konferansı’ndan önce Kıbrıs Türk Liderliğini temsil eden Rauf.R.Denktaş başkanlığındaki Osman Örek ve Halit Ali Rıza’dan oluşan heyet, değerlendirmeler yapmak üzere Ankara’ya geliyor ve 8 Ocak’ta Başbakan İnönü ile görüşüyorlardı. Bu görüşme sonrası Denktaş, Anavatan Hükümeti’nden Kıbrıs Türkü’nü Rumların insafına terk etmeyecekleri güvencesi aldıklarını, ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunun acil ihtiyaçlarını bildirdiklerini ve her türlü yardımın yapılacağı sözünü aldıklarını açıklıyordu⁶⁸². 12 Ocak’ta Ankara’dan Londra’ya gitmeden önce Denktaş ve arkadaşları, 11 Ocak’ta İnönü ile bir kez daha görüşüyorlardı. Denktaş bu görüşmeden sonra yaptığı açıklamada, Londra’ya ümitle gittiklerini, kesin sonuç hemen alınmasa da bu uzun ve çetin yolda Kıbrıs Türkü’nün Ada’da şerefli bir geleceğe kavuşabilmesi için bu adımın yerinde olduğunu söylüyordu⁶⁸³. Aynı gün Lefkoşa’da Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük’ün Ofisi Rumlar tarafından basılıyor, tahrip ediliyor ve belgeler ile yazı makinası götürülüyordu.

13 Ocak’ta Londra’da Türk ve İngiliz Dışişleri Bakanları bir araya gelerek Konferans öncesi görüş alışverişinde bulundular. Erkin, İngiliz Bakan Robert Butler’e, Yunan Hükümeti’nin Makarios’un Kıbrıs Türkleri’nin haklarını ortadan kaldırmak için ileri sürdüğü makul olmayan isteklerine destek vermesi halinde bunun Türk-Yunan dostluğunu zora sokacak bir girişim olacağını, Kıbrıs’taki çatışmalardan Türk Hükümeti’nin ve Kıbrıs Türk Toplumunun sorumlu tutulamayacağını, sorunların kaynağında Makarios’un anayasayı uygulamama ve değiştirme girişimlerinin yattığını, Kıbrıs Türkü’nün Rum liderliğinin bir uyuşuğu şeklinde yaşamayı kabul etmeyeceğini söylüyor ve bu çerçevede, Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın ofisinin basılması olayı dahil, Kıbrıs’taki son olayların sorumlularının ortaya çıkarılması için gerekli inceleme ve araştırmanın yapılmasını, Türklerin can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını, günlük yaşamı normalleştirmek için komitenin aldığı kararların kesintisiz uygulanmasını, evsiz kalan Türk göçmenlerin Türk kesimlerinde yeniden yerleştirilmesi ve zararlarının tazmin edilmesini ve Lefkoşa’daki Türk Büyükelçiliği’nin uygun şekilde korunmasını sağlayacak önlemlerin derhal alınmasını istiyordu. Erkin, muhatabına ayrıca, bulunacak çözümün Ada’daki gerçeklerle uyumlu olması ve iki toplumun fiziki iletişimini önlemesi gerektiğini, mevcut durumun devam etmesi durumunda yeni katliamların kaçınılmaz olduğunu ve Türklerin toplu halde Türkiye’ye göç edebileceğini aktarıyordu⁶⁸⁴.

Sonunda, 15 Ocak 1964’te Londra’da İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs’taki iki toplumun temsilcileri ve BM Genel Sekreteri U Thant uyuşmazlık

---

⁶⁸¹ A.g.e., s.15.

⁶⁸² Rauf. R. Denktaş, **Denktaş’ın Hatıraları 1964-1974**, cilt 1, İstanbul, 1996, s.38-39.

⁶⁸³ A.g.e., s. 43-44.

⁶⁸⁴ **FO 371/174745-XC20517**, 13 Ocak 1964’de Londra’da Türk ve İngiliz Dışişleri Bakanları ve heyetlerinin toplantısına ait tutanak, Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.20-21.

konularını görüşmek üzere bir araya geldiler⁶⁸⁵. 16 Ocak'ta Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs'taki toplum liderleri ve Kipriyanu birer konuşma yaptılar. F.C.Erkin konuşmasında, Makarios'un Zürih ve Londra Antlaşmalarının baskı altında imzalandığı ana fikrine dayalı konuşmasına karşılık, Cumhuriyet'in ilk gününden itibaren antlaşmalar aleyhinde yapılan faaliyetleri örnekleriyle açıklamaya ve bunların Enosis'e giden yolda çabalar olduğunu anlatmaya yöneldi. Kıbrıs'ta meydana gelen son olayların gerçek nedenlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik bir araştırma komisyonu kurulması ve Türk Toplumunun tam bir güvence içinde yaşaması için uygun ortamın sağlanmasını istedi⁶⁸⁶. Denктаş da yaptığı konuşmada, Rumların davranış ve demeçleriyle antlaşmaları göz ardı ettiklerini örnekleriyle anlatıyor, Rumların amacının iki tarafın eşit ortaklığına dayalı cumhuriyeti bir Rum devletine dönüştürmek ve Enosis'e bir sıçrama tahtası olarak kullanmak olduğunu, son Rum saldırıları sonucunda iki toplumun bir arada yaşama olanağının ortadan kalktığını, BM veya Commonwealth garantilerinin buna yeterli olamayacağını, nitekim Zürih ve Londra Antlaşmalarının garantisinin kendilerini korumaya yetmediğini, bulunacak çözümün son olayları tekrarlatmayacak, iki toplumun yan yana yaşayabileceği ve Kıbrıs Türkleri'nin hayat haklarını güvence altına alacak şekilde olması gerektiğini, azınlık statüsünde ve Rumların insafında yaşamayı asla kabul etmeyeceklerini açık şekilde ifade ediyordu⁶⁸⁷.

Daha sonra konuşan Klerides ise, Türklere tanınan ayrı toplumsal haklara, özellikle veto yetkisine karşı olduklarını, son sorunların altında bu ayrıcalıkların yattığını, Kıbrıs'ın egemenliğinin ve bütünlüğünün korunması için Garanti ve İttifak Antlaşmalarının belirttiği kısıtlamaların kaldırılması gereğini öne sürüyor ve Makarios gibi O da, Ada'da meydana gelen son olayların bir iç mesele olduğu yorumunu yapıyordu. Kıbrıs Hükümeti adına konuşan Kipriyanu da Klerides'e paralel bir söylem içerisinde, sorunların mevcut Anayasa'dan kaynaklandığını, antlaşmaların ve Anayasa'nın iki halkı birleştirmek değil, ayırmaya yönelik olduğu iddiasında bulunuyordu⁶⁸⁸. Aynı gün Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi, Londra'ya çektiği telgrafta Garanti Antlaşması'nın BM güvencesi ile değiştirilmesine Türkiye'nin kesinlikle karşı olduğunu, bu konuda İngiltere'nin niyetlerinden de şüphe duyduklarını ve Türkiye'nin bu konuya sadece Kıbrıs'taki Türk Toplumunu değil, kendi ulusal güvenliği açısından da baktığını bildiriyordu⁶⁸⁹.

---

⁶⁸⁵ Konferans'ta Türkiye'yi Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'in başkanlığında Londra Büyükelçisi Zeki Kunalp ve Haluk Bayülken, İngiltere'yi Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys'in başkanlığında Lord Carrington ve Sir Arthur Snelling, Yunanistan'ı Ksantopulos Palamas, Yorgo Melas ve Aristidis Pilavakis, Kıbrıs Türk Toplumunu Rauf Denктаş başkanlığında, Osman Örek ve Halit Ali Rıza, Rum Toplumunu Glafkos Klerides başkanlığında Tasos Papadopoulos ve Stella Soliotu, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'ni de Dışişleri Bakanı Kipriyanu temsil ediyordu. **A.g.e.**, s.23.

⁶⁸⁶ **A.g.e.**, s.23.

⁶⁸⁷ Denктаş, **a.g.e.**,1996, s. 58-59.

⁶⁸⁸ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.26.

⁶⁸⁹ **PREM 11/4703-28672**, İngiliz Büyükelçisi Allen'in Ankara'dan Londra'ya çektiği 16 Ocak 964 tarih ve 38 numaralı telgraf, **a.g.e.**, s.24.

İngilizler bu arada Denктаş ve ekibine burada anlaşmaya yanaşmaları için değişik bir baskı uyguluyorlardı. Kıbrıs hükümeti ayrıca temsil ediliyor olmasına karşın, Konferans'ın yapıldığı Marlborough House'daki Rum delegesinin kapısına “*Kıbrıs Hükümeti*”, Türk delegesinin kapısına ise “*Kıbrıs Türk Toplumunu*” yazılmıştı. Ayrıca İngilizler, Denктаş'a açık şekilde, “*Türkiye'nin müdahale hakkına güvenmeyiniz. Türkiye gelip sizi kurtaramaz. Bu işi fazla uzatmayınız, aksi takdirde Kıbrıs'tan sırtınızda sadece gömleğinizle kaçacaksınız*” telkininde bulunuyorlardı⁶⁹⁰. Tarafların kendi görüşlerindeki ısrarlı tutumları nedeniyle çıkmaza giren Konferans'a iki gün ara verildi. Böylece Konferans'ın ilk bölümü bir sonuca ulaşmadan tamamlandı.

Bu arada Kıbrıs'ta sular durulmuyor, Rum yığınakları ve mevzilerin inşası hızlanıyor, yollardan alınıp kaybolan Türklerin sayısı artıyordu. Türk köylerine yapılan Rum saldırılarının oluşturduğu korku ve tehdit sonucu Türklerin köylerini terk ederek daha güvenli bölgelere göçü de hızlanıyordu. Bunlara bir de Rum provokasyonları eklendi ve daha önce iki kez bombalanmış olan Bayraktar Camii, 23 Ocak günü bir kez daha bombalandı. Minaresi yıkılmış resmi ile dünya basınında yer alan haberde mesaj açıktı. “*Kıbrıs sorunu konferans ve görüşmeler yoluyla çözümlenemez*”⁶⁹¹.

F.C.Erkin Kıbrıs'taki bu son gelişmeleri, Londra'daki Konferans'ın ikinci bölümü esnasında, 24 Ocak'ta Sandys'in dikkatine getiriyor ve Ada'daki İngiliz askerlerinin ateşkesi sağlamak ve asayişi korumak için daha etkin tedbirler almalarını istiyordu. Konferans'ın ikinci bölümünde genel toplantı yerine gruplarla ayrı ayrı görüşme yolunu tercih eden Sandys, Ada'da daha fazla sorumluluk almak istemediklerinden ve çıkarlarının daha fazla riske girmesini önlemek için Erkin'e ve diğer taraflara Ada'da barış ve güvenliğin sağlanması görevini NATO'nun üslenmesi teklifini getiriyordu. Rum tarafının hemen reddettiği bu öneriyi, aslında bir önceki Yunan Dışişleri Bakanı Venizelos'un dile getirdiğini ve şimdiki Bakan Palamas'ın da bazı koşullarla uygun karşıladığını, İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Sir Ralph Murray'ın hükümetine gönderdiği telgraftan anlıyoruz⁶⁹². Büyükelçi bir gün sonra gönderdiği telgrafta da, TC Büyükelçiliği Müsteşarı Turgut Tülümen'in Palamas'ın görüşleri hakkında bilgi sahibi olduğunu, Türkiye'nin böyle bir öneriyi, Ada'daki Türk Alayı'nın Kıbrıs'tan çıkması koşuluna bağlanmaması halinde kabul edebileceğini söylediğini aktarıyordu⁶⁹³.

Dışişleri Bakanı Erkin de 27 Ocak günü İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşüyor ve Kıbrıs'taki son Rum saldırıları ile ilgili Türkiye'nin duyduğu endişeleri aktarıyor

---

⁶⁹⁰ Denктаş, a.g.e., 1996, s.63.

⁶⁹¹ *The New York Times*, 25 Ocak 1964; Makarios'un danışmanı Dr. İhsan Ali'ye göre bu olayı Yorgacis'in yakın işbirlikçisi olan Polis Müdürü Lağudondis emrindeki polisler yapmıştı ve nedeni Türklerde Helen vatandaşlarına karşı kin ve düşmanlık yaratmaktı. Dr. İhsan Ali, **Hatıralarım**, Galeri Kültür Yayınları, 2002, s. 47.

⁶⁹² **FO 371/174746-XC20517**, Sir Ralph Murray'ın Atina'dan Londra'ya gönderdiği 22 Ocak 1964 tarihli telgraf, Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.39.

⁶⁹³ **FO 371/174746-XC20517**, Sir Ralph Murray'ın Atina'dan Londra'ya gönderdiği 23 Ocak 1964 tarihli ve 126 numaralı telgrafı, a.g.e., s.40.

ve ayrıca NATO ülkeleri askerlerinden oluşacak güce katkı vermeye hazır olduklarını, ancak bunun bu güce katılacak Ada'daki Türk askeri sayısının 2000-2500 olarak artırılması ve barış gücü komutanının Ada'da yürütme erkine sahip olması halinde olanaklı olacağını bildiriyordu. İngiliz Bakan Butler ise bu koşulların uygulanabilir olamayacağına işaret ediyordu.

Bu arada Kıbrıs'taki son gelişmelerin iki NATO müttefiki Türkiye ve Yunanistan arasında çatışmaya doğru gittiğini değerlendiren Amerika, olaya daha yakın olmak gereği duyuyor ve Başkan Johnson, Adalet Bakanı Robert Kennedy'yi 26 Ocak'ta Londra'ya göndererek Konferans'a aktif olarak katılmayı ve gelişmeleri şekillendirmeyi düşünüyordu. İngiliz ve Amerikalı yetkililerin yaptıkları görüşmelerde İngilizler, Ada'ya NATO ülkeleri askerlerinden oluşan bir barış gücü gönderilerek, İngiliz askerlerinin bir aydan beri tek başına yükledikleri sorumluluğu paylaşmaları için Amerika'nın da bu güce katkı vermesini istiyor, Başkan Johnson ise, yaklaşan başkanlık seçimlerinde Amerika'daki Rum-Yunan lobisinin tepkisini almamak için Kıbrıs'a gönderilecek kuvvete asker vermeğe yanaşmıyor ve bu gücün Amerika dışındaki NATO ülkelerinden oluşmasını tercih ediyordu. Kennedy ile Butler, Sandys, Savunma Bakanı Thorneycroft ve Başbakan Sir Alec'in hazır bulunduğu 26 Ocak toplantısındaki görüşmeler o dönemdeki Amerika ve İngiliz görüşlerini ortaya koyması bakımından önem arz eder. Kennedy'nin bir sorusu üzerine Sandys, *"Eğer günün sonunda bir siyasi çözüm görünürde yoksa Kıbrıs'ın taksim edilmesi olasılığı vardır. Halihazırda insanların yerlerini terk etmeleri hareketi başlamıştır. Önemli olan bir yeni patlamanın önüne geçmektir. Çünkü böyle bir durum kaçınılmaz olarak Türkiye ve Yunanistan arasında savaşa neden olacaktır"* cevabını veriyordu. Başbakan Sir Alec de konuşmasının sonunu Sandys'in görüşüne paralel olarak bitiriyordu, *"...fakat öyle görülüyor ki, Taksim bu sorunun yanıtı olacaktır"*. Başbakan Alec, Taksim'in nihai bir çözüm olduğunu ve Türklerin bu yöne doğru gittiğini belirtiyordu. Dışişleri Bakanı Butler ise, Türkiye'nin şimdilik doğrudan Taksim değil, Taksim öncesi bir adım olarak federasyonu düşündüklerini ifade ediyordu⁶⁹⁴.

Bu görüşmeyle, 28 Ocak'ta İngiliz Hükümeti'nin ilgililerinin yaptığı toplantıdaki görüşmeleri birlikte değerlendirdiğimizde, İngiltere'nin aslında o dönemde Taksim'in uygun bir çözüm olabileceği görüşünü desteklediğini görebiliyoruz. 28 Ocak'taki toplantıda değerlendirme yapan Sandys, özellikle uygulanabilir tek çözüm olarak görünen iki toplumun fiziki ayırımı ve Taksim'in gerçekleşmesi sürecinde Ada'da sadece İngiliz askerlerinin bulunmasının kabul edilir olamayacağını, Makarios'un onaylamayacağı Taksim'in uygulanabilmesinin ancak dayatmakla olabileceğini ve bunun için de bu sorumluluğu NATO ülkelerinin İngiltere ile paylaşması gerektiğini belirtiyordu. Konferans süresince Denktaş'ın basın işlerini yürüten, dönemin Londra'daki Kıbrıs Türk Cemiyeti Genel Sekreteri Ahmet C. Gazioğlu'na göre de, Ocak 1964'de Sir Alec Douglas hükümeti, Kıbrıs'ta kalıcı çözüm olarak Taksim'e yakın bir çizgideydi. Eğer Türkiye'nin Taksim'i

⁶⁹⁴ PREM 11/4704-28672, İngiliz Başbakanı Sir Alec ve Kennedy'nin 26 Ocak 1964 tarihli toplantı tutanağı, a.g.e., s.47-48.

gerçekleştirmek için 1960 sonrasında ileriye dönük bir planı ve hazırlıkları olsaydı ve 1963-1964'de Ankara'da iç politika sarsıntılarının yarattığı zayıf bir hükümet yerine güçlü bir hükümet ve istikrarlı bir Türkiye olsaydı, Taksim'in olası risk ve zorluklarına karşın, ABD ve İngiltere'nin dolaylı desteğiyle gerçekleşmesi mümkün olabilirdi⁶⁹⁵. Fakat Ankara, Denктаş'ın da dediği gibi "*hazırlıksız yakalanmıştı*"⁶⁹⁶ ve Amerika da, yaklaşan başkanlık seçimleri nedeniyle Taksim'i desteklemekten kaçınmıştı.

Bu arada Londra'daki Konferans'ta Kıbrıs için çözüm arayışları sürerken, Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti adına Doğu Bloku ülkelerinden silah satın aldıkları, hatta NATO ülkesi olan Belçika'dan bile silah satın alma girişiminde oldukları öğreniliyordu⁶⁹⁷. Barış ve uzlaşma umutlarını tamamen ortadan kaldıracı nitelikteki bu davranışını, Kıbrıs'taki Türkler üzerindeki fiili eylemlerindeki artışıyla pekiştiren Makarios, tüm yaptıklarına karşın halen Türk toplumunu "*hükümete karşı isyan eden grup*" olarak değerlendiriyor ve dışarıya karşı da bu şekilde lanse ediyordu. Oysa Türklerin Kıbrıs'taki konumu gün geçtikçe daha zorlaşıyordu. Konferans uzadıkça Makarios zaman kazanıyor ve bunu özellikle silahlanmasını artırarak değerlendiriyor, Türk köylerine baskılar ve baskınlar artıyor, Türk arazilerine Rumlarca el konuyor, canlarını kurtarmak için evlerinden, köylerinden kaçmak zorunda kalan, göçmen konumuna düşen Türk sayısına her gün yenileri ekleniyor ve bu göçmenlerin yaşam koşulları zorlaşıyor, Türk Kızılayı'nın gönderdiği malzemelerle hayatını idame ettiren bu insanlara Kızılay malzemelerinin bile verilmesinde Rumlar büyük güçlükler çıkartıyorlardı.

Amerika ve İngiltere'nin ortak olarak hazırladıkları ve Anglo-Amerikan Planı olarak adlandırılan NATO Barış Gücü Planı⁶⁹⁸, 31 Ocak 1964 tarihinde, Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı Butler ve Sömürgeler Bakanı Sandys tarafından Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları'na, bu planın "*üç garantör ülke, Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumları ve Barış Gücüne asker verecek ülkelerin kabul etmesi*" halinde yürürlüğe gireceği bildirilerek sunuldu⁶⁹⁹.

Yunanistan, Ada'da Türk ve Yunan birliklerinin sayısının artırılmasının kabul edilemeyeceğini ifade ediyordu. Amerika, İngiltere ile hemfikir olmakla birlikte olmazsa olmaz kural olarak bu planın özellikle Makarios'un onayından geçmesi gereğini ortaya koyuyordu. Çünkü yapılan ön görüşmelerde edinilen izlenim, Makarios'un zaten Konferans öncesinde de belirttiği gibi Konferans'ın ulaşacağı sonuç istedikleri gibi olmazsa konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne götüreceği, dolayısıyla prensipte Barış Gücü'ne karşı çıkmamakla beraber kararın BM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmasını istediği şeklindeydi. Oysa Amerika, Rusya'nın

⁶⁹⁵ **A.g.e.**, s. 49-50.

⁶⁹⁶ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R.Denктаş ile 22 Nisan 2010 tarihinde Lefkoşa'daki ofisinde yapılan görüşme.

⁶⁹⁷ **FO 371/174761-XC20517** NATO Merkezinden Londra'ya çekilen telgraf, Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s. 51.

⁶⁹⁸ Planın ayrıntıları için bkz. **a.g.e.**, s.61-63.

⁶⁹⁹ **PREM 11/4704-28672**, FO'nun dış temsilciliklerine gönderdiği 31 Ocak 1964 tarihli telgrafi, **a.g.e.**, s.61.

veto yetkisi olan ve Makarios'un da Bağlantısızlar'ın desteğini alarak istediği kararı çıkarabileceği Güvenlik Konseyi'ne konuyu götürme taraftarı değildi.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Erkin, 27 Ocak'ta Butler'e aktardığı eksikliklerin planda giderilmemiş olması nedeniyle karşı çıktığını ifade etmekle beraber, Ankara'ya döndükten sonra TBMM'deki görüşmelerde farklı bir tablo yansıyordu. Başbakan Yardımcısı Kemal Satır, 2 Şubat'ta Cumhuriyet Senatosu'ndaki Bütçe görüşmeleri sırasında Konferans'la ilgili olarak senatörlere bilgi aktarırken, kendilerinin Konferans'tan önce tez olarak "*Öncelikle Kıbrıs'ta can ve mal güvenliğinin sağlanmasını, ondan sonra sorunların müzakeresi yapılsın*" tezini savunduklarını, fakat Kıbrıs'la ilgili garantör devletlerin her şeyden önce Konferans'ın toplanması gereğini belirttikleri için Londra Konferansı'nın gerçekleştiğini, çok çetin şartlar içinde devam eden Konferans'ta Türkiye'nin ilk tezinin kabul edildiğini, Kıbrıs'taki emniyeti sağlamak için İngiliz ve Amerika'nın müşterek teklifinin kendilerine ve ilgili devletlere sunulduğunu, bu müşterek teklifin, Cumhuriyet Hükümeti'nin başından itibaren savunduğu tezin yeni bir teklif olarak getirilmiş bulunduğunu, bu teklif gereğince, Ada'da öncelikle emniyetin NATO ile ilgili devletlerin de katılımıyla bir kuvvetin Ada'da toplanmasıyla sağlanacağını, buna Ada'da bulunan Türk ve Yunan askeri kuvvetlerinin de katılacağını, Ada'da toplanan kuvvetin siyasi direktifini bu kuvvetlere katılan devletlerin Londra'daki siyasi yetkililerinin vereceğini, aynı zamanda ilgili devletlerin dışından, yine NATO ile ilgili devletlerin içerisinde bir arabulucu atanacağını, bu arabulucunun Kıbrıs'ta incelemeler yaptıktan sonra Kıbrıs'ın müstakbel statüsünün yeni müzakereler yoluyla tayin ve tespit edileceğini anlatıyordu. Bu şekilde Konferans'ın birinci safhasının sona erdiğini söyleyen Satır, ikinci safhada Kıbrıs'ta siyasi anlaşmadan sonra uluslararası kuvvetin duruma hakim olacağını, arabulucunun yapacağı araştırmaya göre, Londra'da yeniden görüşmeler yapılacağını ifade ediyordu⁷⁰⁰.

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de, 4 Şubat'ta 1964 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçesinin Senato'da görüşülmesi esnasında Londra Konferansı'nın geldiği aşamayla ilgili verdiği bilgide, Londra Konferansı'na katılmak üzere Türkiye'den ayrılırken, yapılacak görüşmelerde kendileri için başlıca iki önemli konu bulunduğunu, bunlardan birincisinin, Satır'ın da belirttiği gibi her şeyden önce ve acele olarak Ada'da tam ve bütün Kıbrıs'ı kapsayacak şekilde emniyetin sağlanması; ikincisi de, Rum Cemaati'nce planlı bir şekilde yapılan saldırılara karşı Kıbrıs Türkü'nün daha gelişmiş garantilerle donatılması hedefi olduğunu, Londra'da üç hafta süren müzakereler sırasında, Türk Heyeti'nin bu iki hedefin sağlanması yolunda bütün gücü ile çalıştığını, Konferans'ta muhataplarına, Kıbrıs konusunu bütün ayrıntıları ile anlattıklarını, sonuç olarak, Kıbrıs davasına Türkiye'nin verdiği önemin hiç şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirtildikten sonra, Ada'daki kanlı olayların sorumlularının cezalandırılması, tazminat ödenmesi, evleri tahrip edilmiş Kıbrıslı Türk soydaşların emin yerlerde iskanı, aynı zamanda Ada'da emniyetin ve

⁷⁰⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 18, Toplantı 3, 35. Birleşim, 2-2-1964, s. 139-140.

normal hayat şartlarının sağlanması için gereken bütün önlemlerin alınması, bu önlemlerle birlikte, Kıbrıs'ın müstakbel statüsünün, ileride benzer olayların yaşanmasına engel olacak şekilde tespiti ve bundan böyle, Kıbrıs Türkleri'nin can, mal, hak ve menfaatlerinin geçerli, sağlam ve fiili teminatla korunması isteklerinin iletildiğini anlatıyordu.

Karşı tarafın ileri sürdüğü tezin, Kıbrıs'ta şimdiye kadar karşılaşılan güçlüklerin sebebinin Zürih ve Londra Antlaşmaları sistemi içinde, devlet işlerinin Kıbrıs halkının çoğunluğunun idaresine göre yürütülememesi ve Ada'daki Türk Cemaati'ni adi bir azınlık seviyesine indirmeye yönelik olduğunu belirten Erkin, bu iki zıt tez karşısında, İngilizlerin yaklaşımının konunun bir uzlaşma formülü çerçevesinde süratle çözümlenmesi şeklinde olduğunu, bu yönde Konferans'ın çok ciddi ve hatta buhranlı safhalardan geçtiğini, Türk Heyeti olarak, ana hatları Ada'da yaşayan iki ayrı cemaate '*coğrafi ayrılık*' ve '*etnik grupların kendi kendilerini idare etmeleri*' şeklinde özetlenebilecek görüşlerini, sayısız temaslar, radyo, televizyon mülakatları, basın mensuplarıyla yapılan görüşmelerle bütün açıklığı ile anlattıklarını açıklıyor ve dünya kamuoyunda gittikçe artan bir ilgi topladığını belirttikleri bu görüşün, Konferans'ın önümüzdeki devresinde benimsenmesi ve kabulünün en büyük dilekleri olduğunu vurguluyordu. Bu hava içinde, Londra Konferansı'nda Kıbrıs'ın geleceğiyle ilgili, uzun vadeli bir hal tarzı konusunda henüz belirli resmi bir gelişme kaydedilemediğini belirten Erkin, bu safhada Ada'daki emniyet konusunun ön plana çıktığını, İngiltere'nin Ada'da uzun süre polislik görevi ifa edemeyeceğini ileriye sürmesi üzerine, Ada'da can ve mal emniyetinin etkili şekilde sağlanması için, NATO üyesi devletlerin oluşturacakları karma bir barış kuvvetinin Ada'ya gönderilmesi fikrinin müzakere konusu olduğunu, İngiltere Hükümeti'nin bu konuya Amerikan Hükümeti'nin de yaklaşmasını sağladığını ve Amerikan Hükümeti'nin bu barış vazifesinde görev almayı kabul ettiğini, müteakiben İngiltere ve Amerika hükümetlerinin ortaklaşa bir teklifte bulduklarını, buna göre güvenliğinin tesisi için, Kıbrıs'a NATO üyelerinden kuvvetler gönderilmesi ve ABD ve ihtilafa taraf olmayan devletlere mensup bir aracı sağlanarak, çalışmalara devam olunması yolundaki bu tekliflerin, Kıbrıs'ta öncelikle soydaşların can, mal, hak ve menfaatlerinin sağlam ve fiili garanti altına alınması ve böylece Ada'da barış ve huzur sağlandıktan sonra, Kıbrıs'ın geleceğinin belirlenmesi yolunda başlangıçtan beri ileri sürdükleri görüşlere uygun olduğunu, bu nedenle teklifin kendilerince de kabul edildiğini, aynı şekilde teklife Yunanistan hükümeti ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün de katıldıklarını açıklıyordu.

Erkin, Londra Konferansı'nın ilk safhasının, Kıbrıs'ta tam emniyetin ilk şart olduğu hakkındaki Türk görüşünün kabul edilmek suretiyle bittiğini, Ada'da ABD başta olmak üzere, NATO devletlerinin de katılımı ile halen garantör devletler olarak, Türk, İngiliz ve Yunan kuvvetlerinden kurulu üçlü barış kuvvetinin 10 bin kişilik bir kuvvet halinde takviyesinin kararlaştırıldığını, böylece Kıbrıs yönetiminin Rum kanadının, Türk Cemaati'nin hak ve menfaatlerini zedeleyici hareketlerine de olanak bırakılmamış olacağını belirtiyor, elde edilen sonucun azımsanmaması

gerektiğini, uzun vadeli çözüm tarzının görüşmelerin bundan sonraki safhasında tekrar ele alınacağını açıklıyordu⁷⁰¹.

Bu arada yeni plana karşı fiili eyleme geçen Makarios, Amerika'yı NATO Barış Gücü girişiminden caydıracak yollar deniyordu. Bu bağlamda, Ada'daki ABD Büyükelçiliği 3 Şubat 1964'de bombalanıyor, aynı gün Lefkoşa'da patlayan üç bombanın ikisinin hedefi ABD Büyükelçiliği, diğeri de genellikle İngilizlerin kaldığı bir otel oluyordu⁷⁰². Bu olaylardan sonra Makarios, 4 Şubat günü İngiliz Yüksek Komiseri'ne Barış Gücü planıyla ilgili yanıtını bildiriyordu. Buna göre, uluslararası barış gücünün Ada'ya gelmesini ilke olarak kabul etmekle birlikte, bu gücün BM Güvenlik Konseyi denetiminde olması, Yunan ve Türk birliklerinin bulunmaması ve görev ve yetkilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü korumayı ve normal dönüğe yardımcı olmayı içermesini koşul olarak getiriyordu.

Bu olayların akabinde 7 Şubat'ta Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Nikita Kruşçef, İngiliz Başbakanı'na bir mektup göndererek, Kıbrıs'la ilgili son gelişmelerden duydukları kaygıyı dile getirerek ciddi uyarılarda bulunuyor ve Kıbrıs konusuna olan ilgilerini açıkça ortaya koyuyordu. NATO ülkelerinden oluşan bir kuvvetin Kıbrıs'a gönderilecek olmasının, bağımsız bir ülkenin içişlerine müdahale olarak kabul edileceğini, bu şekilde bağlantısız bir ülkenin NATO askeri denetimine sokulmak istendiğini, burada oluşacak gelişmelerin Sovyetler Birliği'ni de ilgilendireceğini, bir sorun varsa bunun tartışılma yerinin Güvenlik Konseyi olduğunu, bunun dışındaki girişimleri kınadıklarını belirtiyordu⁷⁰³.

Makarios'un yanıtından sonra, 7 Şubat'ta Dr.Küçük Kıbrıs Türk Toplumunu'nun, 9 Şubat'ta da TC Dışişleri Bakanlığı Türk Hükümeti'nin Anglo-Amerikan Barış Gücü Planı'yla ilgili resmi görüşlerini ABD ve İngiliz hükümetlerine veriyorlardı⁷⁰⁴. Dr. Küçük, iki konuda çekincelerini iletirken, Türkiye ise, daha önce belirtilen çekincelerinin karşılanmadığını, Türkiye'nin uzlaşıcı yaklaşımına karşın, Ada'daki olayların sorumlusu olan Rum tarafının planı kendi lehlerine çevirmek için çaba gösterdiklerini ve bu yöntemin de taraflarca cesaretlendirildiğini belirterek planın uygulanabilmesi için kendi önerilerini de aktarıyordu. Amerika ve İngiltere ise, Makarios'u ikna etmek için yoğun uğraş veriyorlardı. Sonunda Makarios, 13 Şubat tarihinde, "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Görüşleri*" başlığıyla bildirdiği yazılı yanıtında⁷⁰⁵, BM Güvenlik Konseyi'ne başvurma kararı aldığını, Güvenlik Konseyi'nce Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını yıkmayı hedef alan her saldırı veya tehdidin önlenmesi için tüm dünya ülkelerine çağrı yapan bir karar çıkarılmasını isteyeceğini bildiriyor, Ada'ya gelecek Barış Gücü'nün daha önce belirttiği esaslar çerçevesinde

⁷⁰¹ **A.g.e.**, 37. Birleşim, 4-2-1964, s. 399-402.

⁷⁰² **The Guardian**, 5 Şubat 1964.

⁷⁰³ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.66-67.

⁷⁰⁴ **Department of State**, Central Files, **POL 23-8 CYP**, İngiliz Yüksek Komiserinin Lefkoşa'dan Londra'ya gönderdiği 8 Şubat 1964 tarihli telgraf; **a.g.e.**, İngiliz Büyükelçisi David Allen'in Ankara'dan Londra'ya gönderdiği 9 Şubat 1964 tarihli telgraf.

⁷⁰⁵ **FO 3721/174748-XC21602**, The Views of the Government of the Republic of Cyprus.

oluşturulabileceğini ve görüş alışverişinde bulunmak üzere BM Genel Sekreteri'ni Ada'ya davet edeceğini açıklıyordu. Bunun üzerine Amerika, daha önce belirtilen gerekçelerle böyle bir gücün içerisinde yer alamayacağını açıklıyordu. Londra Konferansı süreci de böylece bir sonuç alınmadan sona eriyor, Makarios belirlediği yolda, istediklerini elde ederek ilerlemeye devam ediyordu.

B. KIBRIS'TAKİ GELİŞMELER

Bu arada Kıbrıs'ta Rum saldırıları hızını ve şiddetini artırarak devam ediyordu. Önce Limasol, daha sonra Baf'ta gerçekleştirilen katliamlar ve tüm köylerde Rumların uyguladıkları tehdit ve tedhiş, Kıbrıs Türk Liderliği'nin de dayanma gücünü zayıflatıyor, Lefkoşa'dan Ankara'ya, *“Türkiye'nin çok acil bir şeyler yapması gerektiği”* feryatları yükseliyordu. Aslında yapılması istenilen *“acil şey”* Türkiye'nin Ada'ya müdahalesiydi ve hatta Taksim'i gerçekleştirmesiydi⁷⁰⁶. Bunlardan birisinde, Dr. Küçük'ün Kıbrıs'taki mevcut durumun zorluğunu bildirmek için çektiği telgraftaki şu cümleler, aslında o dönemde Kıbrıs Türk Liderliği'nin içinde bulunduğu psikolojiyi ve umutsuzluğu yansıtmaları bakımından önemlidir. *“Kendi kendimize itiraf ediyoruz ve diyoruz ki Anavatan hükümeti kesin bir planla harekete geçerek bugünkü duruma el koymadığı takdirde ne Londra Konferansı'nda, ne de başka bir konferansta Kıbrıs probleminin hal çaresi lehimize olmayacak ve biz buradan (hayatımızı kurtardığımız takdirde) göç etmeğe mecbur olacağız”*⁷⁰⁷. Özellikle 1964 Şubatı'nda Rum saldırılarındaki artışa paralel olarak Kıbrıs Türk Liderliği'nin Lefkoşa'daki Türkiye Büyükelçiliği kanalıyla Ankara Hükümeti'ne gönderdiği telgraflarda da artış oluyordu. 7 Şubat'ta Başbakan İnönü'ye hitaben yazdığı telgrafta Dr. Küçük, Kanlı Noel'den beri çekmekte oldukları sıkıntı ve mahrumiyetin her gün katlanarak arttığını, bu olaylar sonucu göç ederek evsiz kalan yirmi bin Türk'e, her gün yüzlercesinin ilave olduğunu, Türk köylerinin çevresinin ve karma köylerdeki Türk mahallelerinin Rum polislerinin yardımıyla silahlı EOKA'cılarla kuşatıldığını ve yer yer katliama geçildiğini, Barış Kuvveti diye hala inanılan İngiliz birliklerinin olaylara, acz içinde ya da maksatlı olarak seyirci kaldıklarını ve yetkili İngiliz komutanlarının müteaddit defalar can ve mal emniyetini sağlamaya yeterli güce sahip bulunmadıklarını ifade ettiklerini, köylere Kızılay yardımı sağlanamadığı gibi, irtibat ve haberleşme olanağı bile kurulamadığını, Rumların her gün daha ağır silahlarla, daha geniş ölçüde silahlandıklarını ve planlı bir şekilde göç ettiklerisin duraktaki mukavemetlerinin de çökmek üzere olduğunu anlatıyor ve Anavatan'ın sağlayabildiği yardımlara ve gösterdiği şefkate gereksinim duyduklarını, Cemaat Meclisi'nin kaynakları tükendiği için Anavatan'ın her türlü yardım olanaklarının daha hızlı temininin gerektiğini, herkeste yarının namus, can, mal ve nafaka endişesinin son haddine geldiğini ve moral çöküntüsünün başladığını, Kıbrıs Türkü'nün kendine düşen

⁷⁰⁶ Kızılyürek, 2002, a.g.e., s.272.

⁷⁰⁷ Denктаş, a.g.e., 1991, s.19.

görevi yaptığını, bu davanın çözümünde Anavatan'ın gücüne inanarak her türlü olanakla Kıbrıs Türkü'nün yardımına koşmalarını istiyordu⁷⁰⁸.

Dr. Küçük 9 Şubat'ta, bu kez hem Başbakan İsmet İnönü'ye, hem de Dışişleri Bakanı Erkin'e hitaben bir telgraf çekerek, *“Evvvelce de belirtmeğe çalıştığım gibi, durum vahametini muhafaza etmekte ve hatta son birkaç gün içinde tahammül edilmeyecek bir hal almış bulunmaktadır. İngilizlerin, Rumlarla teşriki mesai edip, bir an evvel Türk Cemaati'ni teslim olmaya mecbur edecek tarafgirane hareketleri Cemaatimizi çok büyük endişe ve ümitsizliğe düşürmektedir. Şu kadarını açıkça ifade etmek isterim ki şehir, kasaba ve köylerdeki Türk halkının morali tasavvur edilemeyecek kadar sarsılmıştır. Bunları ayakta tutmak her geçen gün biraz daha güçleşmekte, maddi ve manevi varlığımız telafisi imkansız ağır darbelere maruz kalmaktadır. Anavatan Hükümeti tarafından acil tedbirler birkaç gün içinde alınmadığı takdirde bana öyle geliyor ki, Cemaatimiz büyük bir sefalet ve perişanlığa duçar olarak ve bu yüzden çözümlenerek davanın kaybına vesile olacaktır. Hükümetimizin kat'i kararının ne olduğunu öğrenmek, bize tutumumuzda yol gösterecektir”* ifadeleriyle içinde buldukları durumun zorluğunu aktarmaya çalışıyor, gerçekte Türkiye'nin Ada'ya fiili bir müdahalesini beklediklerini vurguluyor⁷⁰⁹ ve bu dönemde Türkiye'den beklentilerinin karşılanmamış olmasındaki hayal kırıklığını *“gelmeyeceklerse söylesinler, Cemaatimi alıp Avusturalya'ya kaçayım”* sözleriyle ifade ediyordu⁷¹⁰. Kıbrıs Türk Liderliği'nin bu tarz taleplerini o dönemde Lefkoşa'dan Ankara'ya gönderilen birçok telgrafta açıklıkla görebilmekteyiz.

Rauf R. Denктаş'ın anlatımına göre, Başbakan İsmet İnönü bu kadar ümitsiz mesajlardan rahatsız olmaktadır. TMT kanalıyla mücahit komutanlarından aldığı raporlar durumun o kadar da ümitsiz olmadığını göstermekte, Lefkoşa'da mahsur kalmış insanların tedirginliğinin doğal olarak Kıbrıs Türk Liderliği'ni de etkilediğini düşünmektedir. İnönü o günlerde kendisini ziyaret gelen bir grup Kıbrıs Türkü'nün, *“dayanamayız artık... bir iki aya kadar gelirsiniz gelirsiniz, aksi halde teslim oluruz”* sözlerine, *“bana bakınız... Vatan müdafaasında Türk'ün sabrı tükenmez. Tükenir hale geldiği an yeniden başlar... biz size elimizden gelen yardımı yapıyoruz... direnesiniz diye yapıyoruz; özveri ile haklarınızı koruyorsunuz diye yardım ediyoruz... fakat siz teslim olmaya karar vermişseniz, teslim olursanız, bunu ben önleyemem... fakat siz teslim olsanız dahi Kıbrıs davası bitmez, çünkü Kıbrıs'ta Türkiye'nin de hakları vardır; bunları kimseye bağışlamayız... Gerekirse bu işi Atina'da bitiririz... Yunanistan bize rağmen Kıbrıs'ı alamaz... bana bu tür karamsar haberler hep dam altındaki liderlerden gelir; ben mücahitlerden böyle karamsar haberler almam”* şeklinde sert tepki veriyordu⁷¹¹. Dr. Küçük'ten üst üste gelen moral kırıcı mesajlara İnönü verdiği cevapta, Kıbrıs Türkü'nün ıstırabına son vermek adına müttefiklerle birlikte her türlü girişimi yapmakta olduklarını söylüyor

⁷⁰⁸ A.g.e, s. 21-22.

⁷⁰⁹ A.g.e, s. 23.

⁷¹⁰ Kızılyürek, a.g.e, 2002, s.275.

⁷¹¹ Denктаş, a.g.e, 1991, s. 24.

ve büyük mücadelelerin kesin sonuçları yaklaştığı zaman mücahitlerin ıstıraplarının arttığını, bu kadar zorluktan sonra alınacak sonucun yaklaştığı günlerde tahammülün sarsılmaması gerektiğini, aydınlık günlerin yakın olduğunu vurguluyordu⁷¹².

Bu arada 15 Şubat 1964'de Dr. Küçük, Dışişleri Bakanı'na çektiği telgraf ile Rumların Ada'ya silah ve mühimmat getirdiklerinin ve Yunanistan'ın da gizlice asker sevk ettiğinin öğrenildiğini bildiriyordu. Telgrafta belirtildiğine göre, 14 Şubat'ta Mağusa limanında bir Yunan gemisi yükünü boşaltırken sandıklardan birinin kazayla düşerek kırılması sonucunda Ada'ya çok miktarda silah ve cephane getirildiğinin ortaya çıktığı, aynı gün akşam da Limasol limanına 700 sivil kıyafette Yunan askeri oldukları tahmin edilen kişinin geldiği ve sıkı güvenlik önlemleri altında Ada'nın çeşitli yerlerine dağıtıldıkları bildiriliyordu. Dr. Küçük telgrafına, *“Bu hususta İngilizlere yaptığımız müracaata aldığımız cevapta onların da bu çıkarmadan haberdar olduklarını ve tahkikat yapmakta devam ettiklerini öğrendik. Görüleceği veçhile Yunanlılar Kıbrıs'a silah ve asker çıkarmakta devam ediyorlar; bu husustaki şüphelerimiz artık hakikat olmuştur. Bütün bunlar, Ada'nın hali hazırda Yunanlılar tarafından gizlice ve Makarios hükümetinin de istek ve muvafakati ile fiilen istila edilmiş ve stratejik noktaların işgal altına alınmış olduğunu göstermektedir”* şeklindeki değerlendirmesini de ilave etmişti⁷¹³.

Londra Konferansı'nın sonuç alınmadan bitmesini müteakip, Lefkoşa'dan gelen telgraflara son olarak İnönü biraz tepki yüklü bir yanıt gönderiyor ve Kıbrıs Türk Liderliği'ni BM'deki görüşmeler öncesi sükûnete ve sabırlı olmaya davet ederek, *“Mülâhazalarınızın her safhasında dünyayı Kıbrıs'tan idare etmek ve her hadiseden aşırı mana çıkarmak isteyen halin, her tedbirden evvel düzeltilmesi icap eder. Kıbrıslılar ve Yunanlılar ile karşı karşıya tedbirler bulmaya ve tatbik etmeğe çalışıyoruz... Sizin orada başlıca vazifeniz taarruza uğradığınız zaman mücahitlerin müdafaa etmesini ve Anavatanın tedbirlerine itimat havasının beslenmesini temin etmektir. Herkesin vazifesini sadakatle yapması sayesinde umumi bir mücadele müsbet bir neticeye ulaştırılabilir. Kıbrıs davası iki gün içinde halledilecek bir tilsümlü dava değildir. Sebatsız ve fedakâr insanlar uzun müddet vatan uğrunda mücadeleyi göze alacak kabiliyette olmaları ile başarıya ulaştırılabilir. Mücahitlerin manen pekiyi olduklarını biliyorum. Onların ruh haletini muhafaza etmek başlıca vazifemizdir”* şeklinde Dr. Küçük'e sitemde bulunuyordu⁷¹⁴.

---

⁷¹² A.g.e, s. 24-25.

⁷¹³ A.g.e, s. 31; H.D.Purcell de olayı şu şekilde anlatıyordu; “Türk mevzileri ele geçirildikten sonra ateşkes düzenlemesi yapan İngiliz Barış Gücü, tamamiyle Rumların çıkarına işleyen bir askeri varlıktı. Bu esnada çeşitli yerlerden Rumlara adeta silah yağmaktaydı. Nitekim 15 Şubat günü, Demitrios adlı bir Yunan gemisinin yükü Mağusa limanında boşaltılırken içinde matbaa malzemesi olduğu sanılan bir tahta kasa düşüp de içindekiler etrafa saçılınca, bunların silah ve cephane olduğu ortaya çıktı”. Purcell, a.g.e., s.339.

⁷¹⁴ Denктаş, a.g.e., 1991, s. 33.

C. 1964 BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARI VE MEŞRU RUM HÜKÜMETİ

Londra Konferansı çözüm getirmeyince, 15 Şubat'ta konu, İngiltere ve Rum yönetimince BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getiriliyordu. Rumların bilinen başvurma gerekçelerinin yanında, İngilizler 25 Aralık 1963'den beri Kıbrıs'ta yaptıkları barışı koruma görevinin sorumluluğunu uluslararası bir barış gücüne devretme isteğini dile getiriyorlardı.

Amerika'da yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda, BM Genel Sekreteri U Thant, Güvenlik Konseyi'ne Ada'da kantonal federal sistem kurulmasına yönelik bir taslak plan sundu. Türk tarafının olumlu karşıladığı bu taslağı Makarios reddetti. Kapalı kapılar ardında görüşmeler yoğun bir şekilde devam ediyordu. Bu arada ABD'nin BM delegesinin Güvenlik Konseyi'nde Garanti Antlaşmalarının değiştirilemeyeceğini belirtmesi ⁷¹⁵, Makarios'un Güvenlik Konseyi'ndeki görüşmeleri erteleyerek yeni kulis faaliyetleri yapmasına neden oldu. BM Yunan delegesi Bitsios'un BM'de kararların nasıl çıktığını tüm açıklığıyla ortaya koyan *"BM'de görüşülen konular üzerinde taraflardan birinin başarılı olabilmesi, konsey odasındaki delegelerin yaptığı konuşmalara değil, fakat perde arkasında yürütülen zorlu bir kampanya ve mücadeleye bağlıdır. Çıkarılacak kararların metinleri üzerinde pazarlıklar, çeşitli baskılar perde arkasında yapılır; kazanılmış çıkarlar ve haklar, stenograflar, tercümanlar ve TV kameralarının olmadığı, konuşmaların bantlara kaydedilmediği yerlerde dile getirilir"* ifadelerini doğrular nitelikte gerçekleştirilen faaliyetlerinde gerçekten Makarios başarılı da oluyordu ⁷¹⁶. Denктаş'ın ifadesiyle, *"Makarios oyununu iyi oynuyor, görüşmeleri sürekli olarak uzatıp, Türkleri topyekûn imha edebilecek askeri hazırlığını tamamlamak için elinden geleni yapıyor, dünya ise buna seyirci kalıyordu"*⁷¹⁷. Türk tarafının *"İki ayrı toplumu esas alan coğrafi bir zemine dayalı federasyon"* tezine karşılık, Makarios'un *"Ada'nın bütünlüğünü, egemenlik ve bağımsızlığını, dış müdahalelerin önlenmesini"* savunan görüşleri, başarılı kulis faaliyetleri sonunda özellikle Bağlantısızlar ve Sovyet Blokundan yeterli desteği alacak konuma gelmişti.

Bu arada Denктаş da, Osman Örek'le beraber Türkiye heyetiyle birlikte yoğun bir mesai harcıyor ve Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yapıp Kıbrıs'taki durumu birinci ağızdan aktarabilmek için Konsey Başkanı'na bir mektup gönderiyordu ⁷¹⁸. Rumların sert tepkisi ve protestosuyla karşılaşmasına karşın bu girişimlerine devam eden Denктаş, bir yandan da Ada'daki Türk Toplumunun moralini yüksek tutma çabalarını sürdürüyor, konuyla ilgili umut dolu mesajlar veriyordu. Bu kapsamda Dr. Küçük'e yolladığı telgrafta, *"Rumlar burada Güvenlik Konseyi'nden istedikleri*

⁷¹⁵ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.95.

⁷¹⁶ Dimitri S. Bitsios, Cyprus, **The Vulnerable Republic**, Institute for Balkan Studies, Selanik, 1975, s.48.

⁷¹⁷ Denктаş, a.g.e., 1996, s.115.

⁷¹⁸ BM Türk Delegasyon Başkanı Turgut Menemencioğlu'na destek olmaları için Nihat Erim ve Suat Bilge'yi de Başbakan İsmet İnönü, 23 Şubat'tan itibaren Amerika'ya görevlendiriyordu. Erim, a.g.e., s. 244.

şekilde bir karar çıkaramayacaklarını anlayınca dört günden beri toplantıyı tehir ettirmekte ve hususi temaslarla yine kendi lehlerine uzlaştırıcı bir karar almaya çalışmaktadırlar. Bunda da muvaffak olamazlarsa o zaman Genel Kurul'a müracaat etmeleri beklenebilir. Gayeleri zaman kazanmaktır. Zamanın bizim aleyhimize çalıştığını biliyorlar. Bunun için halkımızın buradan her derde deva bir karar beklemesi doğru olmaz. Rumlar istedikleri kararı alamazsa bu garanti anlaşmasının konseyce tasvibi ve Türk tezinin zaferi olacaktır. Kıbrıs'ta yapılması gereken şey halkın mukavemet ve mücadele gücünü takviyedir. Burada propaganda çalışmalarına devam ediyorum. Konseyde konuşabilmem için hala daha mücadele ediyoruz” sözleriyle hem gelişmeler hakkında bilgi veriyor, hem oluşabilecek yeni durumlar için hazırlıklı olmalarını sağlıyor, hem de güçlü olmalarını istiyordu⁷¹⁹. Sonunda girişimlerinde başarılı olan Denктаş, 28 Şubat 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde bir uzun bir konuşma yaparak, son iki ay içerisinde Ada'da yüzlerce Türk'ün öldürüldüğünü, 20 bin kişinin evsiz kalarak göçmen duruma düştüğünü ve Türk Toplumunun tamamının silahlı Rum güçlerinin kuşatması altında yaşamak zorunda kaldıklarını, Kıbrıs'ta kan dökülmesine acilen son vermek için garantör üç ülkenin birlikte bir müdahale yapabileceğini, ancak bunun gerçekleştirilemediğini, bundan dolayı da Rumların birçok kadın ve çocuğu öldürdüğünü, Avrupa ülkelerinden Ada'ya bir barış kuvveti gönderilmesi konusunda ABD ve üç garantör ülkenin teklifini reddeden Makarios'un Güvenlik Konseyi'nden Türk istilası perdesi altında iki kez Kıbrıs'ın bütünlüğü ve bağımsızlığının ihlal edilemeyeceği şeklinde bir kararı aceleyle çıkarmaya çalıştıklarını, bundan maksatlarının, bunu kendilerine göre yorumlayarak anlaşmaların artık hükümsüz ve etkisiz olduğunu ilan etmek ve bu yolla Anayasa'yı ortadan kaldırmak ve garantör devletlerin elinin kolunun bağlı kaldığı bir ortamda Türkleri yok etmek olduğunu anlatıyor, Makarios'un 18 Şubat'ta UPI muhabirine söylediklerini de hatırlatarak, bunun Rumların Güvenlik Konseyi'ni kendi kötü niyetlerine alet etmek istediklerinin ve buradan istedikleri gibi bir karar çıkmadığı takdirde Kıbrıs'ta iyileştirici bir harekette bulunmayacaklarının kanıt olduğunu belirtiyordu⁷²⁰. Sözlerine, her ülkenin, her devletin kendine özgü özellikleri olduğunu, Güvenlik Konseyi'nin de karar alırken Kıbrıs'ın özelliklerini göz önünde bulundurmasını isteyerek devam eden Denктаş, Kıbrıs'ta Rumlar tarafından yaratılan sorunun tarihsel sürecini anlatarak Makarios'un Cumhuriyeti baştan beri Enosis için bir sıçrama taşı olarak kullandığını yine Başpiskopos'un demeçlerinden örneklerle izah ediyor, Türklerin anayasal haklarını ellerinden almak için Rumların yaptıkları faaliyetleri açıklıyordu. Dr. Küçük'ün 19 Şubat 1964 tarihinde Makarios'a gönderdiği mektuptan da söz eden Denктаş, bu uyarıların da

⁷¹⁹ Denктаş, a.g.e., 1991, s.33-34.

⁷²⁰ Makarios 18 Şubat'ta UPI muhabirine, “Kıbrıs'ta daha büyük bir Barış Kuvveti'ne ihtiyaç olduğunu zannetmiyorum. Kıbrıslı Rumların Güvenlik Konseyi'nden istedikleri, Ada'nın dışarıdan işgaline karşı çıkan bir karar suretinin kabul edilmesidir. Bu durumda Barış Kuvveti'ne olan ihtiyaç ortadan kalkacaktır. Şimdi esas mesele anlaşmaları feshetmektir. Bu anlaşmalar Britanya, Yunanistan ve Türkiye'ye Ada'ya müdahale hakkı vermektedir” şeklinde bir demeç vererek gerçek niyetini açıklıkla ortaya koyuyordu.

Makarios tarafından dikkate alınmadığını belirtiyor⁷²¹ ve “Güvenlik Konseyi’nden bizi bu insanların merhametine bırakacak bir karar mı çıkarılacak?” sorusunu sorduktan sonra burada çıkarılacak bir karara göre, Ada’da üç ay kalacak olan BM Barış Gücü’nün Kıbrıs’tan ayrılmasını müteakip Rum saldırılarının tekrar başlayacağını söyleyerek konuşmasını tamamlıyordu⁷²². Denктаş’ın bu sözlerinin doğruluğunu öğrenmek için zamanın çok fazla geçmesini beklemek gerekemeyecekti. Denктаş’ın Güvenlik Konseyi’nde konuşma yaptığı gün, Dr. Küçük de Makarios’un Kıbrıs Güvenlik Kuvvetleri olarak isimlendirdiği silahlı Rum Gücü’nün sayısını 5000 kişiye çıkarma girişiminin Kıbrıs Anayasası’nın 130. maddesinin açık ihlali olduğunu ve bu işlemin yapılabilmesi için Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı’nın birlikte karar vermeleri gerektiğini belirterek bu girişimi protesto ettiğini bildiren yazılı bir mesajı BM Genel Sekreteri’ne gönderiyordu⁷²³.

Bu arada İngiltere, yaklaşık üç aydır askerleriyle Ada’da yürüttüğü Barış Gücü görevinde ‘Türkleri gözetiyor’ iddiasıyla, Rumların İngiliz aleyhtarı hareketleri ve

---

⁷²¹ Dr. Küçük, Makarios’a 19 Şubat 1964’te gönderdiği mektupta şunları söylemekteydi; “Karma köyleri birlikte ziyaret edip halka, aralarındaki ayrılıkları unutarak, dostluk ve iyi komşuluk havası içinde beraber yaşamalarını tavsiye etmemizi birçok defalar teklif etmiştim. Bunu reddettiniz. Fakat ben kendi teşebbüsümle karma köyleri ziyaret ettim. Türklerle ve Rumlarla konuşarak aralarında dostluk kurmalarını tavsiye ettim. Anayasa ve Yüksek Anayasa Mahkemesi kararlarına saygı göstermenizi istemişim. Bunu da reddettiniz. Bilakis Anayasa hükümlerine riayet etmeyeceğiniz ve Anayasa Mahkemesi kararlarına saygı göstermeyeceğiniz hakkında, aleni beyanlarda bulundunuz. Kıbrıs Radyo Yayın Korporasyonu’nun Türklere hakaret ve tecavüzler içeren, Türklere karşı nefret hissi uyandıran yayınlar yapmasını önlemeniz için size ve Bakanlar Kurulu’na müracaatta bulunmuştum. Etkili önlemler almadınız. Aksine, altı yaşındaki küçük bir Rum çocuğunu, büyüdüğü zaman annesine şükran borcunu ödemek için Türk’ün kafasını getireceğini belirten, kabul edilmez skeçler yayınlanmasına göz yumdunuz. Devletin emniyet kuvvetlerinin gestapoya benzer bir şekilde tedhiş örgütüne çevrilmesini önlemek için sözde İçişleri Bakanı üzerinde nüfuz kullanmanız hususunda size defalarca müracaatta bulunmak zorunda kalmıştım. Bunu yapmayı reddettiniz. Bakan, sivil elbiseli özel şube mensupları olarak bu kuvvetleri Rum tedhişçilerle doldurmak hususunda serbest bırakılmıştır. Yorgacis’in emniyet kuvvetlerinin Rum mensuplarını ve binlerce EOKA’cuyu ağır otomatik silahlarla donattığına ilişkin size defalarca şikâyetinde bulunmuştum. Uyarılarıma ilgi göstermeyi reddettiniz. Türk vatandaşların evlerini ve çalışma yerlerini gayri kanuni ve lüzumsuz araştırmalara tabi tutmak suretiyle Yorgacis’in Türk vatandaşları taciz etmekte olduğu hususunda size şikâyetinde bulunmak zorunda kalmıştım. Türkleri tahrik etmekte, yıldırma ve korkutmakta olduklarını size anlattım. Siz yine beni dinlemediniz. Anayasa’da Türklere hak tanıyan maddelerin tatbik edilmediğine dair size defalarca müracaatta bulunmak zorunda kalmıştım... Bu mesele ile ilgili olarak, şimdiye kadar yapılan birçok şeylere rağmen mantığın galebe çalarak, sonunda Kıbrıs’ı keşmekeşe, anarşi ve felakete düşürmekten kurtarmanın mümkün olacağını belirtmek isterim. Ekselansınızın yasal nizamın kurulmasına engel olan plan ve niyetlerden vazgeçerek, Kıbrıs’ı tehdit etmekte olan tehlikeyi önleyeceğini samimiyetle ümit ederim. Burada şunu da önemle belirtmek isterim ki, Türkler, anlaşma ve Anayasa maddelerine tamamen uygun olarak, iki cemaat arasında mevcut olan bazı uyumsuzlukların halline taraftardır”. Bu mektubun bir sureti, Dr. Küçük’ün Makarios’a ilk uyarıyı yaptığı 12 Eylül 1961 tarihli mektup suretiyle birlikte, Rauf R. Denктаş tarafından 22 Nisan 2010 tarihinde ofisinde yapılan mülakatta tarafıma verilmiştir.

⁷²² Rauf R. Denктаş’ın BM Güvenlik Konseyi’nde 28 Şubat 1964 tarihinde yaptığı konuşmanın tam metni için bkz; Denктаş, a.g.e., s. 135-153.

⁷²³ FO 371/174748-XC21602, Dr. Küçük’ün BM Güvenlik Konseyi Başkanı Bernardes’e gönderdiği mektup, Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.103.

bunun sonucunda Kıbrıs'taki üslerinin güvenliği konularında yaşadığı sıkıntıları aşmak için bir an önce Güvenlik Konseyi'nden Barış Gücü ve arabulucu konularında karar çıkmasını istiyordu. Amerika ise, Türkiye'nin Kıbrıs'taki son Limasol saldırısından sonra gergin bir durumda olduğunu, Türkiye'nin geçen zamanın aleyhine işlediği ve tek başına müdahale koşullarının ortadan kalkabileceği endişesiyle Kıbrıs'ta Limasol benzeri yeni bir olayın olması durumunda tek başına müdahale edebileceği izlenimi edindikleri için, böyle bir müdahalenin NATO'nun iki üyesi olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaşa yol açabileceğini, dolayısıyla NATO'nun güneydoğu kanadında sorunlar olabileceğini, bu nedenle de Türkiye'nin tek başına müdahalesini engellemek için bir şeyler yapılması gerektiğini düşünüyordu. Görüldüğü gibi Batı için birinci öncelik, Kıbrıs'ta Türklerin Rum saldırıları karşısında katledilmesini önlemek, kazanılmış haklarını kaybetmelerini engellemek, Makarios'un imzasıyla garanti ettiği Anayasa'yı ihlal etmesine karşı koymak, garantör devlet olarak Zürih ve Londra Antlaşmalarının yüklediği sorumluluğu yerine getirmek değil, uluslararası ilişkilerdeki genel geçer kural olan, kendi öncelikli çıkarlarını korumaktı.

Aynı şekilde Rum tarafı da BM'de, Dimitri S. Bitsios'un belirttiği yöntemle çalışıyor ve Konsey'den çıkacak kararda mutlaka Cumhuriyet'in bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenliğine tüm ülkelerin saygı göstermesine vurgu yapılmasını sağlamak için gerekli kulis faaliyetlerini yapıyorlar ve görüşlerinde de kararlı bir tutum izliyorlardı.

Sonunda Rumları ikna edemeyen İngiltere ve ABD; Bolivya, Brezilya, Fildişi Sahili, Fas ve Norveç'in hazırlayıp Konsey'e sundukları ve Rumların isteklerini karşılayan bir karar suretine Türkiye'yi ikna ediyorlar⁷²⁴ ve 4 Mart 1964'te 186 sayılı karar olarak oybirliği ile kabul edilen kararla, BM Güvenlik Konseyi her iki toplumun barış içinde yaşaması gerektiğini, şiddetin önlenmesini ve barış gücü ile bir arabulucunun tayinini öngörüyor ve Kıbrıs Hükümeti'nden de her türlü tedbiri almasını istiyordu⁷²⁵. Ancak, Kıbrıs'ta sadece Rumlardan oluşan bir hükümetin,

---

⁷²⁴ Denктаş'ın anlatımlarına göre, “New York'ta İngilizlerle Amerikalılar bizim, karar tasarısına karşı direnişimizi bertaraf etmek için Amerika'da İnönü nezdinde girişimlerde bulunurlar. Tasarı'daki 'hükümet' sözcüğünün her iki cemaati temsil eden meşru hükümet olduğunu, Güvenlik Konseyi'nin bunu böyle tefsir edeceğini vurgularlar. İnönü, New York'a, Tasarı'nın kabul edilmesi yönünde talimat verir”. Denктаş, 1991, a.g.e., s.37. İnönü'nün bizzat görevlendirdiği Danışman Nihat Erim'in Ankara'ya bildirdiği olumlu görüş de göz önünde bulundurulduğunda, Amerika'nın İnönü'yü ikna etmesinin zor olmadığı anlaşılmaktadır.

⁷²⁵ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs konusuyla ilgili 18 Şubat 1964 tarihinde başlayarak 4 Mart'a kadar devam eden birleşiminde, aşağıdaki kararı oybirliğiyle kabul etmiştir:

“Güvenlik Konseyi

Kıbrıs'ta hâlihazırdaki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmek üzere olduğu, barışın sağlanması ve kalıcı çözümün bulunması için derhal ilave tedbirlerin alınmaması halinde daha da kötüye gideceğini belirterek, Tarafların, Lefkoşa'da 16 Ağustos 1960'ta imzalanan antlaşmalarla elde ettiği konumlarını göz önünde bulundurarak; Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilgili hükümleri ile “Üye Devletler, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına yönelik tehdit ve silah kullanımından veya Birleşmiş Milletler'in maksatlarına ters düşecek herhangi bir tutumdan sakınacaktır” şeklindeki 2. maddesinin 4.

zamanla tüm Ada'yı temsil eden bir yönetim olarak kabulüne yol açan “*Kıbrıs Hükümeti*” gibi bir terim kullanması dünyayı Kıbrıs Rum yönetimini hükümet olarak muhatap almaya teşvik ediyordu⁷²⁶. Böylece o dönemden bugüne kadar bu vahim hata yüzünden Kıbrıs Rum Yönetimi, bütün Kıbrıs halkının temsilcisi olarak görülüyor ve bu da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anayasasına aykırı bir durum ortaya koyuyordu⁷²⁷.

Güvenlik Konseyi'nin 186 numaralı kararı sonucu, Rumlar başlangıçtan itibaren ileri sürdükleri ve 4 Şubat'ta Barış Gücü planını reddederken vurguladıkları, ‘*Ada'ya gelecek Barış Gücü'nün Güvenlik Konseyi onayı ile gelmesi ve Konsey denetiminde görev yapması, Türk ve Yunan birliklerinin bu güçte yer almaması ve Barış Gücü görev ve yetkilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak ve normale dönülmesi yolunda Kıbrıs Hükümeti'ne yardımcı olmak şeklinde belirtilmesi*’ tarzındaki isteklerine tam olarak yanıt bulmuş oluyorlardı.

Bu karar, 7 Şubat'ta Dr. Küçük tarafından açıklanan Kıbrıs Türk Toplumunun görüşlerini, 9 Şubat'ta da F.C.Erkin tarafından Amerika ve İngiltere'ye bildirilen Türk Hükümeti'nin görüşlerini karşılamaktan çok uzaktı. Her ne kadar Başbakan İnönü tarafından BM'deki Türk Heyeti'ne danışman olarak gönderilen ve görüşmelerde bizzat yer alan Nihat Erim'e göre bu karar “*Öneri bize karşı sayılmaz, tersine milletlerarası güç gönderilmesi için karar alınıyor. Rumlar Türkleri*

---

paragrafını akılda tutarak; 1. Tüm üye devletlere, BM Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerine sadık kalarak, egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirebilecek veya uluslararası barışı tehlikeye atacak herhangi bir hareket veya hareket tehdidinden kaçınmaları çağrısında bulunur; 2. Hukuk ve düzenin sağlanması ve yeniden temininden sorumlu olan Kıbrıs Hükümeti'nden, Kıbrıs'ta şiddet ve kan dökülmesine bir son verilmesi için gerekli olan tüm ilave tedbirleri almasını ister; 3. Kıbrıs'taki toplumlara ve liderlerine son derece ölçülü davranmaları çağrısında bulunur; 4. Kıbrıs Hükümeti'nin de rızasıyla, Kıbrıs'ta bir BM Barış Gücü oluşturulmasını tavsiye eder; Genel Sekreter, Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık hükümetlerine danışarak, Gücün oluşum şekli ve büyüklüğünü belirler. Gücün Komutanı, Genel Sekreter tarafından atanır ve Genel Sekreter'e rapor verir. Gücü oluşturan hükümetlere tam bilgi verecek olan Genel Sekreter, faaliyetleriyle ilgili Güvenlik Konseyi'ne düzenli dönemlerde rapor sunacaktır; 5. Gücün işleyişinin, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla, çatışmaların yeniden başlamasını önlemek, hukuk düzeninin restore edilmesi, idame ettirilmesi ve normal koşullara dönülmesinin sağlanması için gerektiğinde katkıda bulunmak şeklinde olmasını tavsiye eder. 6. Gücün, meydana gelebilecek tüm masraflarının Güvenlik Konseyi, birlikleri sağlayan hükümetler ve Kıbrıs Hükümeti'nin kararlaştıracığı bir şekilde karşılanmasını, konuşlanma süresinin üç ay süreli olmasını tavsiye eder. Genel Sekreter, aynı zamanda bu maksatla yapılacak gönüllü katkıları da kabul eder. 7. Genel Sekreter'in, Kıbrıs hükümeti ve Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık hükümetleriyle anlaşarak, toplumların ve belirtilen dört hükümetin temsilcileriyle Kıbrıs'ta barışçıl çözümün sağlanması ve sorunun BM Sözleşmesi uyarınca anlaşmayla çözümlenmesi amacıyla yakın çalışacak, tüm Kıbrıs halkının iyiliğini ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması hususlarını gözetecek bir arabulucu atanmasını tavsiye eder. Arabulucu, Genel Sekreter'e düzenli aralıklarla çabalarıyla ilgili rapor sunacaktır; 8. Genel Sekreter'den, arabulucu ve çalışanlarının sayısal düzenlemesi ve masrafları için, BM fonlarından, uygun görüldüğü kadar ayırmasını talep eder”. Erim, a.g.e., s. 253-254.

⁷²⁶ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.109.

⁷²⁷ **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs** (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s.35.

*öldüremeyecek... Türkiye için bir başarı ve Türkiye'nin lehinde bir karar..."*⁷²⁸ olarak tanımlansa da Türkiye'nin Uluslararası Barış Gücü'nde Türk ve Yunan kuvvetlerinin de yer alması başta olmak üzere, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne atfı yapılırken uluslararası antlaşmaların diğer maddelerinin de geçerli olacağı vurgulanması, Kıbrıs'la ilgili uluslararası anlaşmaların geçerli olduğunun net şekilde belirtilmesi gibi savunduğu fikirlerin çoğu burada dikkate alınmıyordu. En önemlisi de 2 ve 7. maddelerde geçen '*Kıbrıs Hükümeti*' ile kastedilenin ne olduğu idi. Gerek Türk hükümeti, gerekse İngiliz hükümeti, BM'deki müzakereler boyunca bu ifadenin, 1960 Antlaşmaları ve Kıbrıs Anayasası ile kurulan, Rum Cumhurbaşkanı ile birlikte Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk bakanların da içinde olduğu "*iki toplumlu hükümet*"ın anlaşılması gerektiğini resmi şekilde defalarca belirtmişlerdi. Başbakan İnönü de karar öncesi ve sonrası, İngiliz Hükümeti'ne ve BM Genel Sekreteri'ne yazdığı yazılarda, sadece Rumlardan oluşan bir hükümetin Kıbrıs hükümeti olarak tanınamayacağını bildirmişti. Bu kararda adı geçen '*Kıbrıs Hükümeti*' deyiminden, "*1960 Antlaşmaları ve Anayasası'na göre yasal olarak kurulan hükümet*" anlamı çıktığı, Ankara ve Londra arasındaki karşılıklı yazışmalar ile BM Genel Sekreteri'ne garantör devletler olarak İngiltere ve Türkiye hükümetlerinin sunduğu 2,4 ve 12 Mart 1964 tarihli muhtıralarla yazılı ve sözlü olarak belirtilmesine karşın, kısa süre içinde bunlar unutuluyor ve bizzat İngiltere, kendi çıkarları gereği, çok değil üç beş ay sonra tavrını değiştirerek Makarios Hükümeti'ni tanıyor ve onunla yola devam etmeyi tercih ediyordu⁷²⁹. İngiliz Felsefeci Michael Moran'a göre, "*...bu karar ile uluslararası toplum Kıbrıs Hükümeti'ni, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki kurucu ortağından birinin, yani Rumların eline teslim etmeyi seçti ve tümü de Rumlardan oluşan Makarios Hükümeti'yle ondan sonraki hükümetleri, Ada'nın yasal hükümetleri olarak kabullendi. Böylece Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve anayasanın gerektirdiği üç Türk bakan hızla bir kenara itildi ve kısa sürede dünya tarafından unutuldu. Bu Rumların tüm istekleriyle örtüşen bir durumdu*"⁷³⁰ ve aslında Moran'ın bu ifadeleri, mevcut

---

⁷²⁸ Nihat Erim, 2 Mart'ta, yani karar henüz Güvenlik Konseyi'nde oylanmadan önce, Ankara'ya bildirdiği görüşlerinde bu karar için şunları söylüyordu; "*4 Mart tarihinde Güvenlik Konseyi'nden çıkan karar, bence Türkiye için bir başarı idi ve Türkiye'nin lehinde idi... Gönderilecek Milletlerarası gücün, Kıbrıs Hükümeti'nin rızasıyla kurulacağına dair maddeyi Rumlar başarı saymak isteyebilir. Fakat Güvenlik Meclisi'nin, bir ülkeye silahlı gücü daima hükümetin rızasıyla göndermesi geleneği önünde başka bir şey yapılamadı. Rus vetosundan da çekinildi. Nihayet önemli olan, güç gönderme kararının Güvenlik Meclisi'nden alınmasıdır... Kısacası öneri bize zarar verecek nitelikte değildir... Güvenlik Meclisi'nin, 15 gün bu işle meşgul olması, başta Amerikan kamuoyu olmak üzere, davamızın bütün cihana geniş ölçüde anlatılması, sempati kazanılması gibi bir netice de vermiştir. Bu ise değeri küçümsenemeyecek bir kazanıdır. Ayrıca Güvenlik Meclisi kararı, Rumların ümit ve iddialarının tersine, yolumuzu tıkamış olmayacaktır". Erim, a.g.e., s. 247-251; Nihat Erim, 11 Mart 1964'de Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, yine aynı görüşünü yineliyor ve "*...bu karar sureti bizim anlaşmalarla mevcut haklarımıza en küçük bir gölge düşürmemiştir*" yorumunu yapıyordu. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 28, Toplantı 3, 67. Birleşim, 11-3-1964, s. 543.*

⁷²⁹ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.112-113.

⁷³⁰ Michael Moran, **Sovereignty Divided**, Cyrep yayını, 1999, s. 6.

durumun ortaya çıkardığı sonucu da özetlemeye yetiyordu. Aynı eserde, 1960 düzeninin garantörü olan İngiltere'nin bile, diğer Güvenlik Konseyi üyeleri gibi, antlaşmalarla öngörülen kurulu düzen kavramının hem sözünden, hem de ruhundan böyle bir radikal uzaklaşmaya göz yumarak Kıbrıs'taki iki toplum arasında bir çıkmazın yaratılmasına neden olduğu belirtiliyor, dünya toplumu ve özellikle İngiltere ve ABD'nin, Rum hükümetlerini tanımaya devam etmekle, 1974 darbesini ve ardından Türk müdahalesi ile Ada'nın bölünmesini kaçınılmaz hale getirdiği vurgulanıyordu⁷³¹. İngiliz Moran bile olaya böyle bir yaklaşımda bulunurken, Güvenlik Konseyi'ndeki görüşmelere Türk hükümetince danışman olarak görevlendirilen Nihat Erim ve beraberindekiler, 4 Mart tarihli Konsey kararından sonra, Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Harriman'a Güvenlik Konseyi'ndeki yardımlarından dolayı teşekkür etmek için gidiyorlar ve şaşkınlığını gizleyemeyen Bakan Yardımcısı'ndan bu hareketleri karşısında “*Aman ne iyi, Atina'da bize karşı gösteriler olurken, sizler memnuniyet ifade ediyorsunuz*” cevabını alıyorlardı⁷³². Millet Partisi adına Millet Meclisi'nde konuşan İstanbul Milletvekili Ömer Zekai Dorman'ın söylediği, “*Son Kıbrıs hadiselerinin bize verdiği en büyük ibret dersi, dost ve müttefiklerimizden bazılarının sinsi ihaneti ile karşılaşmak olmuştur. Bu hal bizi, dış politikamıza yeni bir istikamet vermeye mecbur kılacak bir mahiyet arz etmektedir*”⁷³³ sözleri de bu kapsamda değerlendirilirse, gerçekten gereken ders alınmış mıdır? Bunu da zaman içerisinde karşılaşılan olaylar gösterecektir. Tüm bu değerlendirmelerin yanında Türk Dışişleri Bakanı Feridun C. Erkin, Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, kararın genel olarak Türkiye'nin görüşlerini tatmin ettiğini açıklıyordu⁷³⁴.

Denktaş'ın değerlendirmesine göre de, “*Bu karar ile eli kanlı Papaz yıktığı Cumhuriyet'te asayiş korumakla görevlendiriliyordu. Anayasa'yı yıkmış, 1960 Antlaşmalarını çiğnemiş, kendisi ile ortaklaşa Cumhuriyet kuranları, sırf Türk'türler ve Enosis'e karşıdırlar diye, toplu mezarlara gömdürmüş, 103 köyün halkını çadırlarda, ahırlarda, mağaralarda yaşamağa mahkum etmiş, Türkleri asi ilan edip bütçeden de söküüp atmıştı, fakat yine de hükümetti ve ülkede asayiş o temin edecekti*”⁷³⁵. Denktaş bu değerlendirmesinin sonunda şu soruyu soruyordu; “*O gündün 1974 Temmuz'unun 20. günüyle doğan Kurtuluş Güneşimize kadar Kıbrıs Türkleri'nin uğradığı tüm haksızlıkların müsebbibi bu kararı verenler değilse kimdir?*”

Böylece, iki kurucu halkın eşit siyasi ortaklığına dayanan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, Ada'yı bir Rum Cumhuriyeti'ne dönüştürmek amacıyla kasıtlı olarak yıkan Rumlar, Kıbrıs sorununu yaratan taraf olmalarına karşın, BM Güvenlik Konseyi tarafından 4 Mart 1964'de alınan ve Ada'ya Barış Gücü konuşlandırılmasını öngören kararlar, haksızca ve uluslararası hukuk normlarına

⁷³¹ A.g.e., s.17.

⁷³² Erim, a.g.e., s.252.

⁷³³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 27, Toplantı 3, 56. Birleşim, 19-2-1964, s. 107.

⁷³⁴ A.g.e, Dönem 1, Cilt 28, Toplantı 3, 67. Birleşim, 10-3-1964, s. 481.

⁷³⁵ Denktaş, a.g.e., 1991, s. 40.

aykırı olarak, “Tüm Kıbrıs’ın meşru hükümeti” olarak addediliyorlardı. Bunun üzerine Makarios kendinden sonra gelecek olan Rum liderlerine bıraktığı vasiyetinde; “Rumları meşru hükümet olarak kabul ettirmekle, Kıbrıs’ı Enosis’e en yakın konuma getirdim. Bu sıfattan ne pahasına olursa olsun, asla gerilemeyiniz... Eğer gerileyecekseniz, sadece Enosis için gerileyiniz...” demiştir. Makarios’un bu vasiyetini hatırlatarak, bundan dolayı herhangi bir Rum politikacının adı geçen vasiyet dışındaki bir anlaşmaya yanaşıp yaşanamayacağı sorusuna Denктаş, “Bu vasiyeti bırakınız, vasiyetin daha bir somut durumunu kurmuştur, Milli Meclis diye, Milli Konsey diye. Ve orada bir karar vardır. Oy birliğiyle alınan kararlar bütün liderleri bağlayıcıdır. Onun dışına çıkamaz. Orada, Enosis kararı var. Orada her şey var, Türkler azınlıktır, var. Adamlar çıkamaz bunun dışına, mümkün değil” cevabını vermişti ⁷³⁶. Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios’un bu vasiyeti ile Milli Konsey kararları bundan böyle tüm Rum liderler için bir yol haritası oluyordu. Bunun dışında herhangi bir politika üretmek, hiçbir Rum ve Yunan politikacının kolay kolay cesaret edebileceği, göze alabileceği bir şey değildi. Nitekim bu vasiyet sonrası Kilisenin Kıbrıs politikalarına etkisi daha keskinleşmiş, karar verici durumundaki politikacılar daha büyük baskı altına alınmıştır. Bu politikacılar, daha sonra yayınladıkları hatıralarında bu baskıyı açıkça itiraf etmişlerdir.

D. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜCÜ’NÜN ADA’YA GELİŞ SÜRECİ VE SONRASI

Makarios, Ada’da asayiş ve düzenin sağlanması için Barış Gücü gönderilmesini ve tarafların mevcut durumu daha da kötüleştirecek hareketlerden kaçınmalarını öngören Güvenlik Konseyi kararının çıktığı gün bile başta Baf olmak üzere Ada’nın çeşitli yerlerinde Türklere saldırmaya devam etmekten çekinmedi. Rum milisler, 9 Mart 1964’te Baf’ta, 19 Mart’ta Gaziveren ve diğer yerlerde yaşayan Türklere saldırdılar. Bu çatışmaların neticesinde Ada’daki Türkler hem kendi istemleri hem de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)’nin isteğiyle yaşadıkları yerlerden ayrılıp TMT’nin koruduğu bölgelere kaçtılar. BM Barış Gücü Ada’ya gelmeden Makarios, Güvenlik Konseyi’nin kendisine verdiği “asayişin temin” görevini Baf Türkleri’ne saldırmakla yerine getirmek istedi! Ada’da gerginlik gittikçe artıyordu. Makarios Türk mukavemetini her yerde yok etmek kararındaydı ⁷³⁷. Ada’daki İngiliz Barış Gücü’nün General Young’tan sonraki komutanı General Carver’e göre, “Rumlar, kararın normal duruma dönüşü öngören maddesini, hükümet otoritesinin (Rum Yönetiminin) Ada’nın her köşesinde, örneğin yetkilerinin geçerli olmadığı Türk bölgelerini de içine alacak şekilde yeniden kurulması anlamına geldiği şeklinde yorumladı... İki toplumu eşit düzeyde saymak Rumlar için antidemokratik ve adaletsizce bir davranış olarak algılanmaktaydı” ⁷³⁸.

⁷³⁶ Rauf R.Denктаş ile 22 Nisan 2011 tarihinde, Lefkoşa’daki ofisinde yapmış olduğumuz mülakatın ses kayıt dökümü.

⁷³⁷ Denктаş, a.g.e., 1991, s.41.

⁷³⁸ **Evening News**, 14 Şubat 1964’den aktaran Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.119.

Dr. Küçük de Carver ile aynı düşüncede idi. Olayları bizzat yaşayan bir kişi olarak Ankara'ya gönderdiği telgrafta bu konuyla ilgili olarak, “*Güvenlik Konseyi kararını Rumlar kendi lehlerine bir zafer telâkki ettikleri ve istedikleri gibi tefsirler yaptıkları malûmunuzdur. Bilhassa bu kararda hükümetin Ada'da nizam ve asayîşi muhafaza ve iadesinden sorumlu ve yetkili olduğu söylenmesi ve bunu temin için hükümetin ek tedbirler almaya davet edilmesi, Makarios tarafından gayri meşru hükümetinin ve gayri meşru polisinin kendisince asi Türkler aleyhine her türlü tedbir almakta serbest olduğu şeklinde tefsir edilmiştir*”⁷³⁹. Aynı telgrafta da belirtildiği gibi, Makarios, 6 Mart 1964 tarihinde yaptığı açıklamada, Güvenlik Konseyi'nin Cumhuriyet hükümetine düzen ve asayîşi sağlama ve infaz sorumluluğunu tanıdığından söz ediyor ve hükümetin düzen bozucu herhangi bir hareketi bastırmak ve nizam ve asayîşi sağlamak konusunda her türlü gayreti harcayıp gerekli her önleme başvuracağını açıklıyordu. Bu açıklama ile Makarios Güvenlik Konseyi kararına kendilerinin getirdiği yorumu açık bir şekilde ifade ediyordu. Rumlar, 8 Mart'ta da hükümet olarak resmi bir açıklama yaparak gerçek maksatlarını bir kez daha gözler önüne seriyorlar⁷⁴⁰, sözde emniyet kuvvetleri ile Türklere karşı yapmakta oldukları ve bundan sonra yapacakları saldırılara da resmi kılıf hazırlıyorlardı. Dr. Küçük'e göre, Rumlar tarafından Güvenlik Konseyi kararından bu yana gerçekleştirilen olaylar ve bunların uygulanış şekli, BM Barış Gücü Ada'ya gelmeden önce Türkleri dize getirmek ve onları tesirsiz kılmak hedefini güdüyordu. Bunun için Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesi iki üç hafta daha geciktirilecek ve bundan yararlanarak Türklere yeniden genel olarak hücumla geçilecek, bunda başarılı olurlarsa, Barış Gücü'nü tamamen Makarios Hükümeti'ne yardımcı rolüne sokmak ve sınırlı yerlerde kalabilecek Türk mukavemetini de onlar aracılığıyla büsbütün yok etmek isteyeceklerdir. Ayrıca, EOKA'nın kuruluş yıldönümü 1 Nisan gününün bu üç hafta içinde bulunması da dikkat çekicidir.

Dr. Küçük 7 Mart'ta Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafla, Barış Gücü'nün gelişile ilgili hazırlık yapılırken Rumların saldırılarını

⁷³⁹ Dr. Küçük'ün Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'na gönderdiği 8 Mart 1964 tarihli telgraf, Denктаş, **a.g.e.**, 1991, s. 42.

⁷⁴⁰ Açıklamada; “*Türk asiler, Ankara'daki son siyaset açıklamaları dolayısıyla bütün Ada yanında son iki gün zarfında hadiseler çıkarmakta ve BM kuvvetinin muvazalatından önce çarpışmaların devam ettiği hissini yaratmak ve hücum mevzileri zapt etmek teşebbüsünde bulunmaktadırlar. Türkler devletin toprak bütünlüğü ve halkın bir bütün olarak menfaatleri aleyhindeki sinsi gayelerine erişmek için muhtaç oldukları cemaatler arası çarpışmalar devam ediyor bahanesinden mahrum etmek ve Kıbrıs'ın her tarafında nizam ve asayîşi idame ettirmek için hükümet icab eden ihtiyatla hareket ederek lüzum gördüğü bütün tedbirleri alacaktır. Hükümetin şimdiye kadar gösterdiği temkin, hiç bir tahrik olmaksızın yapılan hücumlara tahammül edileceği manasına alınmamalıdır. Hücumlar başladıktan sonra, olay mahalline giden İngiliz askerleri tarafından bermutad empoze edilen “ateş-kes” himayesi altında, suçlular kurtulup cezasız kalacakları ümidi içinde kışkırtıcı ve cezayı müstelzim hareketlerde bulunmalarına müsaade edilmeyeceğini bilmelidirler. Böyle tehlikeli bir “ateş-kes”in bu hadiselerin müsebbiblerine kaçmak ve suç işleme sanatlarına başka yerde ve başka fırsat zuhurunda devam etmek imkânı verdiği için, uzun vadeli sulhun menfaati icabı olmadığı sabit olmuştur. Hükümet şimdi daimî sulh ve uzun vadeli emniyet menfaati icabı bu taktiklere son vermek azmindedir” ifadeleri yer alıyordu; **a.g.e.**, s.43.*

artırdıklarını, bu kapsamda Baf'ta ve Ayakebir'de ölü ve yaralılar olduğunu, Rumların ellerindeki 225 esirin 49'unu serbest bıraktıklarını, diğer 176 Türk'ün öldürüldüğünün ortaya çıktığını, her geçen günün Türkler için daha da zorlaşmakta ve kötüleşmekte olduğunu, Rumların bu arada Türkiye'nin bir müdahalede bulunamayacağını bildiklerinden taarruzlarını daha da artıracaklarını bildiriyordu⁷⁴¹.

Gerçekten de Ada'da Rum saldırıları şiddetini çok artırmış, köyler basılarak birçok Türk öldürülmüş, evler yakılmış, çıkarılan yangınlara İngiliz itfaiyesinin müdahalesi engellenmiş, bu bölgelere İngiliz askerlerinin girmesine karşı koyulmuş, hatta girmeye çalışılan İngiliz zırhlı araçlarına ateş açılmıştır. Dr. Küçük'e göre, genel durum 21 Aralık'tan daha kötü bir manzara arz ediyordu ve General Gyani de yapacak fazla bir şey olmadığını, Makarios'un başıbozuklarını kontrol edemediğini, olaylar bu şekilde devam ederse durumun çok vahim olacağını söylüyordu. BM Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesinin en az 2-3 haftaya bağlı olduğuna göre bu koşullar içerisinde 120 bin Türk'ün geleceği pek karanlık görünmekte ve acil bir çareye başvurulmadığı takdirde bütün kurtulma imkanları kapanmak üzereydi⁷⁴².

Küçük'ün feryat dolu mesajlarına karşın, Başbakan İnönü'den Lefkoşa'ya 9 Mart'ta, Kıbrıs Türkleri'ni şaşkınlığa uğratan bir mesaj geliyordu. Bu mesajda İnönü, 21 Aralık'tan sonra Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs devlet teşkilatındaki görevlerini ve bazı bölgelerdeki ev ve arazilerini emniyet endişesi ile terk etmek zorunda bırakıldıklarını, devlet teşkilatında Türklerin yokluğundan faydalanan Rumların tek taraflı olarak Türk çıkarlarına büyük zararlar veren kararlar almaya başladıklarını, Kıbrıs Rumları'nın da yabancı devletlere "*Türkleri devlet teşkilatındaki yerlerini almağa davet ediyoruz, gelmiyorlar*" şeklinde savunduklarını, yakında BM Barış Gücü'nün Ada'ya geleceğini, bu şekilde Ada'da emniyetin tam olarak kısa zamanda sağlanabileceğini ümit ettiklerini belirtiyor ve emniyetin sağlanmasından sonra da Türklerin Kıbrıs devlet teşkilatındaki görevlerini ve yerlerini almalarını istiyor, bu yapılmadığı takdirde Kıbrıs Rumları'nın devlet işlerini tek başlarına ve Türk hak ve menfaatleri zararına yürütmeleri karşısında, yapacakları itiraz ve şikayetlerin dünya kamuoyunda haklı bulunmayacağını belirtiyordu. Aynı şekilde, Ada'da emniyetin sağlanmasından sonra, Türklerin mümkün olduğunca tarlaları veya mutat işlerinin başına dönmelerinde de büyük fayda görüldüğünü belirten İnönü, Türklerin tarlalarına ve iş yerlerine dönmedikleri takdirde, bunların Rumlar tarafından işgal edileceğini ve ileride bu konuda hakların ispatının güçleşeceğini vurguluyordu⁷⁴³. Ankara'dan bakıldığında İsmet İnönü, görüşlerinde haklıydı. Ancak Lefkoşa'daki bakış açısıyla olaylar Ankara'daki gibi görünmüyordu. Nitekim Dr. Küçük ve arkadaşları, İnönü'nün telgrafına sitem dolu bir yanıt gönderiyorlardı⁷⁴⁴. Bu yanıtta,

---

⁷⁴¹ Dr. Küçük'ün Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'na gönderdiği 7 Mart 1964 tarihli telgraf, **a.g.e.**, s.42.

⁷⁴² Dr. Küçük'ün Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'na gönderdiği 9 Mart 1964 tarihli telgraf, **a.g.e.**, s.47.

⁷⁴³ İnönü'nün Dr. Küçük'e gönderdiği 9 Mart 1964 tarihli telgraf, **a.g.e.**, s.47-49.

⁷⁴⁴ Dr. Küçük'ün Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği 10 Mart 1964 tarihli telgraf, **a.g.e.**, s.49-52.

Ankara Hükümeti'nin istekleri karşısında büyük hayal kırıklığı yaşadıklarını, Kıbrıs Türk Cemaati'nin bugüne kadar Anavatan'dan aldığı direktif ve talimatla hareket ederek, kendisine karşı açılan silahlı mücadeleye karşı koyduğunu ve bu uğurda yüzlerce şehit verdiğini, bu fedakarlıkları yaparken tek emelinin, Rumların insafı altında yaşamaktan kurtulmak olduğunu, Anavatan yetkililerinin de verdikleri söylevlerle, Türk halkının hiçbir zaman Rum'un insafına terk edilmeyeceğini söylediklerini, bu vaatlere güvenerek tek vücut olarak Rum saldırılarına göğüs gerdiklerini anlatan Küçük, *“Bu haleti ruhiye içinde olan ve davaları uğrunda evlâdını, babasını, eşini veya kardeşlerini gaip eden ve evinden, barkından olan vatandaşlarımıza, artık geri Makarios hükümeti ile - sözde geçici bir süre için bile olsa - işbirliği yapmamız gerekiyor diyecek hiçbir ferdin Kıbrıs'ta mevcut olmadığını belirtmek isteriz”* şeklinde kesin ve sert bir yanıt veriyordu. Küçük, Makarios'un son üç buçuk yıllık tecrübesi sırasında gösterdiği uygulamalardan dolayı, devlet teşkilatına tekrar katılmanın söylendiği gibi Türk hak ve menfaatlerini savunmaya muvaffak olma olasılığının mevcut olmadığına inandıklarını belirtiyor ve mesajının sonunda da, *“Rumlar Ada çapında bütün köylerimizi ve kasabalarımızı nizam ve asayişini temin ediyoruz bahanesi ile yıkıp yakarak yer yer teslim almakta ve bu siyaseti idame ettirmekte kararlı olduklarını ilân etmiş bulunmaktadırlar. Artık müdahale bahis konusu olmadığına göre daha fazla masum kanı akıtılmadan şerefle bir anlaşma teklif ile acilen Cemaatin kurtarılması kaçınılmaz bir zarurettir”* ifadeleriyle ümitsizliğini ve Ankara'yla bir kez daha aynı görüşte olmadıklarını dile getiriyordu. Ankara'nın *‘Devletteki görevlerinize dönün’* çağrısını, birkaç gün sonra BM yapıyor ve Makarios ile Klerides ise, bunun ancak siyasi bir çözüme varılması halinde olabileceğini belirterek reddediyordu⁷⁴⁵. Burada özellikle üzerinde durulması gereken konu, az önce de belirtildiği gibi, Kıbrıs'taki durumun Ankara'dan daha farklı görünüyor olması, bir başka ifadeyle Ankara'daki Hükümet'in Kıbrıs'ta meydana gelen olayların tahlilini veya değerlendirmesini yeterince yapamaması şeklinde açıklanabilir. Makarios ve ekibinin 1960 Antlaşmalarını ve Anayasa'yı kasıtlı olarak ihlal ettikleri, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ün bile ofisini basarak kasaları kırıp belgeleri aldıkları, Türklerin yoldan alınıp götürülüp katledildiği, köyler basılıp yakılarak insanların öldürüldüğü veya terk etmeye zorlanarak mallarına el konulduğu bir ortamda, bu acıyı ve sıkıntıyı yaşayan, bu psikoloji içindeki insanların geri dönüp işlerine kaldıkları yerden devam etmelerini istemek, çok iyi niyetli bir değerlendirmeye, Ankara'nın Makarios'un gerçek niyetini tam olarak anlayamadığını ortaya koyuyordu.

Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Erkin, 9 Mart'ta İngiliz ve Amerikan Büyükelçilerini makamına davet ederek, Güvenlik Konseyi kararının kabul edilmiş olmasına karşın, Kıbrıslı Rum yöneticilerin BM Barış Gücü'nün Ada'ya çıkmasından önce malum gayelerine hizmet edeceği düşüncesiyle ve uydurma bahanelerle, kanlı mücadele usullerine devam etmelerine ve bu durumun

⁷⁴⁵ Gazioglu, a.g.e., 2007, s. 138; Denктаş, a.g.e., 1991, s. 51.

önemine dikkatlerini çekiyor, Barış Gücü gelene kadar, Kıbrıs'ta asayiş ve nizamın muhafazasından sorumlu olan İngiliz kuvvetlerinin zamanında ve etkili önlem almaları ve gerekince de müdahale etmeleri lüzumunu bir kere daha hatırlatıyor⁷⁴⁶ ve aksi takdirde Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkını kullanacağı uyarısında bulunuyordu⁷⁴⁷. Ayrıca Erkin, İngiliz Büyükelçi'yi 11 Mart'ta bir kez daha çağırıyor ve BM Genel Sekreteri U Thant'ın 6 Mart'ta, Barış Gücü Komutanı olarak Hintli General Prem Singh Gyani'yi Türkiye'ye danışmadan atamasının, Güvenlik Konseyi kararına aykırı olduğunu ve 'Kıbrıs Hükümeti' deyiminden anlaşılması gereken olmazsa olmaz ifade hakkında General Gyani ve arabulucunun dikkatinin çekilmesini isteyen bir nota veriyordu⁷⁴⁸. İngiliz Hükümeti, Türk notasına verdiği yanıtta, General hakkındaki Türk görüşlerine katılmamakla birlikte, 'Kıbrıs Hükümeti' deyimini konusunda aynı görüşte olduklarını bildiriyordu⁷⁴⁹.

Makarios'a göre Kıbrıs'ta yapılanlar, Türkiye'nin Ada'ya müdahalesi için gerekli koşulların oluşmasını sağlamak maksadıyla Türk aşırı milliyetçileri tarafından kasıtlı olarak başlatılan isyan hareketleri ve buna karşılık Rum Güvenlik Kuvvetleri'nin Güvenlik Konseyi'nin kendilerine verdiği asayiş ve düzeni yeniden tesis etme çabasıydı. Oysa Kıbrıs Türk Toplumunun Rum saldırıları karşısında artık dayanma gücünün kalmadığını Dr. Küçük, 12 Mart'ta hem Ankara'ya, hem de U Thant'a gönderdiği telgraflarla bildiriyordu. U Thant'a gönderdiği mesajda, sözde Rum Güvenlik Kuvvetleri'nin kuşatılmış olan Türkleri savunmak için İngiliz askerlerinin gerekli hareketleri yerine getirmelerini engellemeleri nedeniyle zor durumda kaldıklarını bildiriyor ve *"Rumların soykırım girişimini durduracak bazı önlemler alınmazsa, Kıbrıs Türkleri'ni yok etmek amacını güden bu katliam, tarihe sadece özgür dünya için bir yüz karası olarak geçmeyecek, aynı zamanda BM ve sizler gibi barışsever insanların yenilgisinin en vurucu darbesi olacak"* şeklinde uyarıda bulunuyordu⁷⁵⁰. Aynı gün Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na gönderdiği mesajda da, *"Kuvvete kuvvetle (Türkiye'nin askeri müdahalesi yoluyla) mukabele etmekten veya Türk Cemaati'nin şeref, haysiyet, namus ve emniyetini temini için Kıbrıs Türkleri'ni topyekün Türkiye'ye hicret ettirmekten başka çare kalmadığı muhakkaktır... Bütün Cemaat bu husustaki acil karar ve direktiflerinizi beklemektedir. Acil karar ve direktiflerinizi yarın öğleye kadar alamayacak olursak Cemaatimizi daha fazla ayakta tutmamıza imkan olamayacağı ve bu takdirde neticenin pek vahim ve feci olacağı..."* ifadeleriyle Kıbrıs'ta artık bıçağın kemiğe dayandığını Ankara'ya iletmeye çalışıyordu⁷⁵¹.

⁷⁴⁶ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 28, Toplantı 3, 67. Birleşim, 10-3-1964, s. 482.

⁷⁴⁷ **PREM 11/4707-28964**, Ankara'dan İngiliz Büyükelçisi Allen'in FO'ya gönderdiği telgraf, Gazioglu, a.g.e., 2007, s.128.

⁷⁴⁸ **PREM 11/4707-28964**, Ankara'dan İngiliz Büyükelçisi Allen'in FO'ya gönderdiği 11 Mart 1964 gün ve 469 numaralı telgraf, a.g.e., s.131.

⁷⁴⁹ **PREM 11/4707-28964**, FO'nun İngiliz Büyükelçisi Allen'e gönderdiği 12 Mart 1964 gün ve 1311 numaralı telgraf, a.g.e., s.131.

⁷⁵⁰ A.g.e., s.156.

⁷⁵¹ Denктаş, a.g.e., 1991, s.59; İnönü, Dr. Küçük'ün ümitsizlik içeren mesajlarına karşılık gönderdiği mesajla, ümit pompalamaya çalışıyordu; "...Gerçek şudur ki, bizim davamız bu gün milletlerarası

Dr. Küçük'ün Ankara'ya gönderdiği, durumun vahametini anlatan yoğun mesaj bombardımanı ile birlikte Türkiye'de büyük şehirlerde yapılan gösterilerdeki Kıbrıs'a müdahale çağrıları, basının bu yöndeki yayınları⁷⁵² ve Meclis'teki muhalefetin hükümeti bu konuda pasif kalmakla suçlayan konuşmaları⁷⁵³, diplomatik girişimlerin de Rum saldırılarını önlemede etkisiz kaldığı bir ortamda Ankara Hükümeti'ni daha keskin önlemler almaya itiyordu. Bu maksatla, 12 Mart'ta Dışişleri, İçişleri ve Savunma Bakanları ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından oluşan Ulusal Güvenlik Konseyi'ni toplayan İnönü, Makarios'a bir nota vererek saldırıların derhal durdurulması⁷⁵⁴, kayıpların bulunması⁷⁵⁵, aksi takdirde askeri müdahalede bulunacağına bildirilmesi kararı alıyor ve bu kararı ertesi gün Makarios'la birlikte İngiliz, Amerikan ve Yunan Büyükelçilerine de bildiriyordu⁷⁵⁶. Aynı gün notaya cevap veren Makarios ise, kendisinin meşru hükümet olduğu iddiasını vurguluyor, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkı olmadığını savunarak suçun Türklerde olduğunu iddia ediyor⁷⁵⁷ ve notanın kabul edilemez olduğunu açıklıyordu⁷⁵⁸. Bunun üzerine, Türkiye'nin olası bir müdahalede bulunmasının önüne geçmek için girişimde bulunan ABD, Ankara'daki Büyükelçisi'nden İnönü'yü ziyaret etmesini ve kendisine Barış Gücü'nün birkaç gün içinde geleceğini, bunun için Türkiye'nin Ada'ya müdahale kararını ertelemesini tavsiye etmesini istiyordu. İnönü'ye aynı yönde bir telkin de İngiliz Başbakanı'ndan gönderiliyordu⁷⁵⁹. İngiltere Başbakanı'nın mesajını iletmek için 13 Mart'ta İnönü ile

---

bir ehemmiyete ve nazari olarak bir teşkilâta kavuşmuştur. Bu neticeye varmak mücahitlerimizin fedakârlığına dayanmıştır. Ancak bu sayede siyasi teklifler yürürlüğe girebilmiştir. Şimdi mücahitlerimizin kendilerini ve haklarını müdafaada tereddüt göstermesi bütün olarak kazanılanları kaybettirir ve gelecek müsait ihtimalleri tamamen bertaraf eder. Silahlı vatan vazifesi ifa etmekte asıl olan savunma kadar vazifeyi fedakârca yerine getirmektir. Savunmadan vazgeçip teslim olmak çaresi aramak son derece zararlıdır. Hiçbir ehemmiyet ve fayda getirmez. Bütün kazançları şerefimizle beraber kaybettirir. Böyle bir hareket asla tecviz olunmaz. Rumların taarruzuna karşı mevzilerinizi, evlerinizi, topraklarınızı, şerefınızı sonuna kadar müdafa edeceksiniz. Siz taarruza geçip hadiseler çıkmasına sebep olacak hiçbir harekette bulunmayacaksınız. Aldığımız haberlere göre BM kuvvetleri teşekkül etmektedir. Şimdiye kadar beklediğimizden daha kısa bir zamanda Adaya geleceklerdir. Cemaatin ümidini muhafaza ediniz. Metanetle ve neticelere kesin ve haklı ümit bağlayarak savunmaya devam olunacaktır". **A.g.e.**, s.68.

⁷⁵² "Kıbrıs'ın Kuzeyinde çatışma şiddetlendi", "Müdahale hakkımız kalkmadı", **Milliyet**, 7 Mart 1964; "Rumlar, sadece 49 Türk rehinesini iade ettiler", **a.g.e.**, 8 Mart 1964; "Kıbrıs'ta iç savaş" **a.g.e.**, 10 Mart 1964; "Kıbrıs Türkleri müdahale istedi", **a.g.e.**, 11 Mart 1964.

⁷⁵³ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 28, Toplantı 3, 67. Birleşim, 10-3-1964; **A.g.e.**, 68. Birleşim, 11-3-1964.

⁷⁵⁴ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.73.

⁷⁵⁵ Denктаş, **a.g.e.**, 1991, s.60.

⁷⁵⁶ "Makarios'a kat'i ihtarda bulunduk", **Milliyet**, 13 Mart 1964.

⁷⁵⁷ Denктаş, **a.g.e.**, 1991, s.60.

⁷⁵⁸ **PREM 11/4707, 28964**, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri'nin Londra'ya gönderdiği 13 Mart 1964 tarih ve 888 numaralı telgraf, Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.160-161.

⁷⁵⁹ İngiltere, Türkiye'nin notasını çok ciddiye almış ve İnönü'nün müdahale yapabileceğine o kadar inanmıştı ki, İngiliz Başbakanı Batı İngiltere gezisini yarıda kesip Londra'ya dönüyor ve Ankara Büyükelçisi'nin hemen o gün İnönü'yü ziyaret ederek mesajını iletmesi talimatını veriyordu. Başbakan Home'un Büyükelçisi'ne verdiği talimat mesajındaki, Türkiye'yi müdahale etmemeye ikna

görüşen İngiliz Büyükelçi'ye İnönü, Türk Hükümeti'nin Makarios'un vereceği güvencelere göre değil, Kıbrıs'ta meydana gelecek olaylara göre hareket edeceğini bildiriyor ve artık sözlerle değil gerçeklerle ilgilendiklerini vurgulayarak, müdahale kararının son birkaç gündür sağlanmış olan sakin durumun korunması ve Kıbrıs Türkü'ne karşı yapılabilecek yeni saldırıların önlenmesine karşı alındığını açıkça ifade ediyordu. Bu konularda İnönü'nün samimi olduğunu Londra'ya ileten Büyükelçi ayrıca, Kıbrıs'taki Türk Toplumunun teslim olmaya zorlanması ve İnönü'nün ifadesiyle, Rumların ayaklarına kapanarak yere serilmiş, yansız duruma sokulmasının, büyük ve acı bir aşağılanma duygusu yarattığını, bu nedenle böyle bir durumun tekrarını önlemek için her ne pahasına olursa olsun kesin kararlı olduklarını bildiriyordu⁷⁶⁰.

İnönü, ABD ve İngiltere'den gelen bu telkinlere olumlu yanıt vermek zorunda kalıyor⁷⁶¹, müdahale erteleniyor ve sembolik de olsa, Kanadalı askerlerden oluşan 62 kişilik ilk BM Barış Gücü ekibi, 14 Mart'ta Kıbrıs'a geliyordu⁷⁶². Aynı gün BM Güvenlik Konseyi, Makarios'un Türkiye'nin notasının Kıbrıs'ın içişlerine karışmak olduğu gerekçesiyle kınanması talebine yönelik yaptığı toplantıda, 4 Mart 1964 tarihinde alınan 186 sayılı kararı teyit ederek, bu karara tüm tarafların saygı göstermeleri gerektiğini belirten yeni bir karar alıyordu.

BM Barış Gücü, birkaç gün içinde İsveç, Danimarka, Finlandiya, Kanada, İrlanda ve İngiltere'den teşkil edilen birliklerle takviye ediliyor ve Kıbrıs'taki BM Kıbrıs Barış Gücü(United Nations Peace Keeping Force in Cyprus-UNFICYP)'nün sayısı 7000 askere yükseltiliyordu. BM Barış Gücü, 27 Mart 1964'de Hintli General Gyani'nin komutası altında resmen göreve başlıyordu⁷⁶³. Başlangıçta sadece üç aylık bir dönem için gelen kuvvet günümüzde bile miktarı azalmış olmasına karşın hala görev yapmaktadır⁷⁶⁴.

Bu gelişmeler karşısında Türk Hükümeti, kamuoyunun devam eden baskısının

---

edememesi durumunda yapacaklarıyla ilgili konuları vurguladığı maddeler de dikkat çekiciydi; *"İnönü müdahaleye kararlı olduğunu söylerse, o takdirde, müdahale esnasında Türk kuvvetlerinin diğer iki garantör ülkenin Ada'daki askerleriyle çatışmaya girecek herhangi bir hareketten kaçınmaları hakkında O'nu ikna etmeye çalış. Bu amaçla, Türk Hükümeti'nin mümkünse, Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'ta işgal edecekleri bölgenin coğrafi sınırlarını açıklamaları önerisinde bulun. Şunu da açıkça belirtmelisin ki, İngiliz askerlerinin her durum karşısında yapacakları tek şey, İngiliz vatandaşlarının hayatını korumak, egemen üslerimizi ve antlaşma gereği kullandığımız diğer askeri alanları, özellikle Lefkoşa Havaalanı'nı savunmaktır". PREM 11/4707, 28964*, İngiliz Başbakanı Sir Alec Douglas Home'un İnönü'ye 13 Mart 1964 tarihli mesajı, **a.g.e.**, s.158-159.

⁷⁶⁰ **PREM 11/4707, 28964**, İngiliz Büyükelçi Sir Denis Allen'in Ankara'dan Londra'ya gönderdiği 13 Mart 1964 tarihli mesajı, **a.g.e.**, s.161-162.

⁷⁶¹ 16 Mart 1964 tarihinde CHP Grup toplantı salonu koridorunda İnönü, Nihat Erim'e "Ne Amerika, ne Rusya asker çıkarmaya müsaade etmediler" diyordu. Erim, **a.g.e.**, s. 264.

⁷⁶² "İlk BM öncü birliği Kıbrıs'ta", **Milliyet**, 15 Mart 1964.

⁷⁶³ İngiliz General Carver'in Komutan Yardımcılığı görevini yaptığı BM Barış Gücü, Rumların 20 Mart'ta Gaziveren'e yaptıkları saldırıda, henüz teşkilatını tamamlamadığı gerekçesiyle müdahalede bulunmuyor, ateşkesi sağlama görevini İngiliz kuvvetlerinden istiyordu. Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.164.

⁷⁶⁴ Hamza Eroğlu, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, Ankara, 2003, Ankara, Ticaret Odası, s. 81.

da etkisiyle tedbiri elden bırakmıyor⁷⁶⁵ ve 16 Mart sabahı, CHP Grubunda yapılan olağanüstü toplantı akabinde aynı gün öğleden sonra TBMM’de yapılan gizli oturumda Anayasa’nın 66. maddesi gereği Meclis’ten Kıbrıs’a asker göndermek için yetki istemeye karar veriyordu⁷⁶⁶. Bu toplantıda İnönü, “*Barış Kuvveti de Ada’da başarı gösteremezse, Antlaşmaların bize verdiği hakkı istimal edeceğiz*” diyordu⁷⁶⁷. 16 Mart öğleden sonra Meclis, ittifakla aldığı kararla hükümete Kıbrıs’a asker gönderme konusunda tam yetki veriyordu⁷⁶⁸. Alınan bu karar da Makarios’u Kıbrıs Türk Toplumuna karşı uyguladığı saldırılardan geri bırakmaya yetmiyor, bu kararın hemen akabinde Gaziveren köyüne ağır silahlarla saldıran Rumlar, Türklerin silahlarıyla beraber kayıtsız şartsız teslim olmalarını istiyor, aksi takdirde saldırıların devam edeceğini bildiriyorlardı. Dr. Küçük’ün 19 Mart’ta Ankara’ya gönderdiği mesajda da belirttiği gibi İngilizler ve Kanadalılar, BM Gözlemcisi dahil, hücumu durdurmağa çalışacakları yerde Türklerin teslimini tavsiye ediyorlardı”⁷⁶⁹. Türkiye’nin müdahale girişimlerinin Amerika, Rusya ve İngiltere tarafından her defasında engellenmesinden cesaret alan ve Türkiye’nin Ada’ya herhangi bir müdahalede bulunamayacağından kendince emin olan Makarios, Mart sonunda aldığı bir kararla Cumhuriyet Hükümeti’nin Bakanlar Kurulu’ndaki üç Türk

⁷⁶⁵ “İstanbul’da onbinlerce genç ‘Ordu Kıbrıs’ a diye bağırdı”, **Milliyet**, 16 Mart 1964.

⁷⁶⁶ Erim, **a.g.e.**, s. 263.

⁷⁶⁷ **Milliyet**, 17 Mart 1964.

⁷⁶⁸ Erim, **a.g.e.**, s. 263; “Meclis, Kıbrıs için Hükümet’e tam yetki verdi”, **Milliyet**, 17 Mart 1964.

⁷⁶⁹ Dr. Küçük, 20 Mart 1964 tarihinde Denктаş’a gönderdiği mesajda belirttiği, “*Dünkü hadiseler Anavatan Büyüklerimize teferruatı ile bildirilmişti. Bunlara ilaveten dünden beri iki köyümüz daha yakılarak buldozerlerle haritadan silinmişlerdir. Yollarda Türkler bilâistisna tevkif edilmekte para ve zatı eşyaları silah tehdidi altında gaspedilmektedir. BM Gözlemcisi ve Kuvvet Kumandanı Vekili, Rumların isteklerine boyun eğmemizi telkin etmektedir. Ayrıca kendileri de aciz bir durum içinde bocalamaktadırlar. Rumlar Anavatan’ın bilfiil müdahale edemeyeceğini kat’i surette anladıklarından Türkleri imha için silahlı mücadelelerine ilaveten Türklük şeref ve haysiyeti ile en bayağı şekilde oynamaktadırlar. Mesela Türk mahalleleri karşısında megafonlarla “bekledim de gelmedin” şarkısını çalarak, köylerde yüksek seslerle bağırarak “Mehmetçik nerede”, “Fatmacıkla yataklarımızı hazırlayınız geliyoruz” gibi sözlerle Türkleri tahrik etmekte ve Türk ordusuna en galiz şekilde küfür ederek, esasen morali bozuk olan halkı büyük bir yeis ve ümitsizliğe duçar etmektedirler. Bu durumun daha fazla devamına imkân kalmamıştır. Büyük ve asil bir Millet’in mensupları olarak, bizler bu kadar şerefsizlik ve zillet içinde yaşamaktan ise topyekûn ölmeği tercih ediyoruz. Bu durumdan bizlerin derhal kurtarılması imkanı yoksa, bundan böyle takip edilmesi gereken hareket tarzı hakkında bize Anavatan Hükümeti’nden sarıh direktif alarak bildirmenizi rica ederim” ifadeleriyle Kıbrıs Türk liderliğinin son gelişmeler çerçevesinde içinde bulunduğu çaresizliği vurgulamaktadır. Denктаş, 1991, **a.g.e.**, s.70-71; Bu mesajdan hemen sonra İnönü’yle görüşen Denктаş, İnönü’nün kendisine Kıbrıs Türk liderliğinin sabretmesi gerektiğini söylediğini belirtiyor ve İnönü’nün Kurtuluş Savaşı’yla ilgili verdiği örneği aktarıyor. “*Cepheden Ankara’ya mesaj gönderir, kuvvet takviyesi, silah, cephane isteriz. Cevap yok. Karargahın morali bozuldu, bozulacak... Bir ara Atatürk’le bir araya geldik. Mesajlarımıza cevap alamadığımız için karargahta moralin bozulduğunu söyledim. ‘Cevap versek ve istediklerinizin hiçbirini veremeyiz’ desek moral nasıl olurdu?’ diye sordu. Ne demek istediğini anladım tabii.. Bu işler böyledir. Sabır ve metanet şarttır” sözleriyle sabır telkin eden İnönü, zor durumda olduklarını bildiğini, ancak liderlerin görevinin göç etmeyi, teslim olmayı gündeme getirmek değil, maneviyatı ayakta tutmak olduğunu söylüyor ve ilave ediyordu; “*Türkiye, Kıbrıs’ı Yunan’a bırakmaz. Endişe etmesinler*”. Denктаş, **a.g.e.**, 1991, s.77.**

Bakan'ın yerine Rum bakanlar atıyor ve böylece Türk bakanların geriye dönme olanağını tamamen ortadan kaldırarak, '*Türkler hükümeti terk etmiştir*' propagandasını yaygınlaştırma ortamını da sağlamış oluyordu. Ardından da Londra Konferansı ve New York görüşmelerindeki tutumu nedeniyle, Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denктаş'ın Ada'ya dönmesini yasaklayan, döndüğü takdirde tutuklanacağını ve yargılanacağını belirten bir karar alıyorlardı. Bu kararı da UNFICYP Komutanı General Gyani, 26 Mart tarihinde Dr. Küçük'e bir ziyaret gerçekleştirerek iletliyordu⁷⁷⁰. 27 Mart'ta da Dr. Küçük, bir mesaj göndererek Ankara'yı bilgilendiriyor ve Denктаş'ın Kıbrıs'a dönüşü için yardım talep ediyordu⁷⁷¹. Türkiye'nin bu konuda Makarios nezdinde girişimde bulunmasını talep ettiği İngiltere, Ada'daki üsler dışındaki tüm askerlerinin UNFICYP komutası altında olduğu için bu konuda tek başlarına bir girişim yapamayacaklarını bildiriyordu⁷⁷². Resmi girişimlerden bir sonuç alınamaması üzerine Denктаş'ın Ada'ya gizlice girme girişimine İnönü, "*Cemaat Meclisi'nin Başkanı Ada'ya konumuna yakıştır şekilde girer*" düşüncesiyle karşı çıkarak, bunu sağlamaya çalıştıklarını belirtiyor, değiştirme birliği içinde sızma önerisine ise, tanınması halinde büyük olay olabileceği için karşı çıkıyordu. Denктаş, Ankara'da kalışının uzaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Dairesi'nde görev yapmaya başladı⁷⁷³.

BM Genel Sekreteri U Thant, 186 numaralı Güvenlik Konseyi kararı gereğince, Finlandiya eski Başbakanı Skari Tuomoja'yı 24 Mart 1964'de arabulucu olarak görevlendiriyordu. Arabulucu göreve başlar başlamaz ilgili tarafların arabulucuya yapacakları öneriler hakkında da çalışmalar şekillenmeye başlamıştı. Burada ilgi çeken konu, Ada'daki Rumların konumlarının güçlü oluşundan dolayı özellikle Amerika'nın, Enosis'e yakın çözüm üretme hazırlığına girişiyor olmasıydı. Asıl amacı komünizme karşı Türk-Yunan anlaşmazlığının yaratabileceği sorunları engellemek olan Amerika için Ada'da kimin haklı olduğundan çok, savunduğu temel düşüncüyü yürütmeye hangi tarafın güçlü olduğu önem arz ettiği için burada da Enosis, ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi'nin önerileri doğrultusunda Amerika açısından en uygun çözüm tarzı olarak görülmeyle başlanmış, ancak Ankara ve Atina Büyükelçilerinin önerileriyle Türkiye'ye de ödünler verilmesi gerektiği özellikle ortaya konulmuştur⁷⁷⁴.

Kıbrıs Türk Liderliği ise, arabulucu ile yapılacak görüşmelerden de çok ümitli görünmüyordu. Nitekim 31 Mart'ta Dr. Küçük'ün bu konudaki Ankara'ya gönderdiği mesaj, bu karamsarlığı tüm açıklığıyla ortaya koymaya yeterliydi. Dr.Küçük arabulucu ile yapılacak görüşmelerde coğrafi esaslara dayanan bir

⁷⁷⁰ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.165.

⁷⁷¹ Denктаş, a.g.e., 1991, s.78.

⁷⁷² Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.167.

⁷⁷³ Denктаş, a.g.e., 1991, s.80.

⁷⁷⁴ **PREM 11/4707, 28964**, ABD'nin Atina Büyükelçisi'nin Atina'dan New York'a gönderdiği 1510 sayılı, Ankara Büyükelçisi'nin gönderdiği 1315 sayılı ve 8 Nisan 1964 tarihli telgraflar, Gazioğlu, a.g.e., 2007, s. 168-169.

federasyonun kabul edilmemesi durumunda (ki Dr. Küçük, bunun kabul edileceğine yönelik hiçbir umut taşımamaktadır) Kıbrıs Türk Toplumunun büsbütün çöküntüye uğramasına ve bunun sonucu olarak gelişi güzel göç etmesine, parçalanmasına veya Rumların silah kuvveti ve ekonomik baskı yolları ile dikte edeceği teslim anlamına gelecek olumsuz koşulları kabul etmesine neden olacaktı. Bu mesajında, zaman kaybına meydan vermeden yapılması gerekenleri birkaç alternatif olarak şöyle sıralıyordu;

“a. Yunanistan’dan Türkiye’ye verilebilecek arazi (meselâ; Batı Trakya veya On iki Adalar) ile Kıbrıs Türkleri’nin üzerinde hak sahibi oldukları Kıbrıs arazisinin mübadelesi ve gereken nüfus değişimi;

b. Türkiye’de sakin Rum asıllı Türk vatandaşları ile Kıbrıs vatandaşı Türklerin aktifleri ile mübadeleye tabi tutulmaları;

c. Kıbrıs Hükümeti’nin (Kıbrıs Rumları adına) gereken mükellefiyetleri yüklenmesi suretiyle ve kurulabilecek bir uluslararası finansman fonu yardımı ile Kıbrıs Türkleri’nin aktif ve iş hakları hususunda tazmin edilmesi ve onların Türkiye’ye veya İngiliz Milletler Memleketleri Camiası ile diğer dost memleketlere hicret etmeleri imkanlarının sağlanması.

Yukarıdaki herhangi bir “alternative” hal çaresi altında Kıbrıs’ta Rum insafında şerefsiz olarak yaşamağı tercih edecek hiçbir Türk bulunmayacağına inanmakla beraber şayet şahsi sebepler yüzünden Kıbrıs’ta kalmayı mecbur kalacak Türk olursa kendilerine, Rumların kabul edeceği teminatlar çerçevesinde uygun bir statü sağlanması da gerekecektir”⁷⁷⁵.

BM Barış Gücü’nün ve arabulucunun Kıbrıs’a gelip faaliyetlerine başladığı bu dönemde hem Barış Gücü’nü, hem de arabulucuyu etkilemek için inisiyatifi elinde tutmaya gayret gösteren Makarios, Türk Alayı’nın 25 Aralık 1963’de kampını terk ederek Gönyeli’ye konuşlanması ve daha sonra kampına dönmeyi reddetmesinin İttifak Antlaşması’nın ihlali sayıldığı gerekçesiyle ⁷⁷⁶, 1 Nisan 1964 tarihinde, EOKA’nın kuruluş yıldönümünde, Zürih ve Londra Antlaşmalarının bir parçası olan İttifak Antlaşması’nı feshettiğini açıklıyor ve bunu da 4 Nisan’da Başbakan İnönü’ye bir mektupla bildiriyordu ⁷⁷⁷. Makarios mektubunda özetle, Alayı’nın kampına dönmemesiyle, antlaşmayı ihlal ettiğini, Türkiye’nin bu tür davranışlarını ısrarla sürdürmesi nedeniyle antlaşmayı feshetmek zorunda kaldıklarını, İttifak Antlaşması feshedildiğine göre, bundan böyle Türk askerlerinin Ada’da bulunmasının Kıbrıs Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının ihlali demek olduğunu anlatıyor ⁷⁷⁸ ve bir başka ifadeyle Türk Alayı’nın tehlike altında bulunduğu konusunda Türkiye’yi tehdit ediyordu. Türkiye’nin Lefkoşa Büyükelçisi de bu kararı protesto etmek için, Kıbrıs Hükümeti’nin verdiği notayı almıyordu ⁷⁷⁹.

⁷⁷⁵ Denктаş, a.g.e., 1991, s.81.

⁷⁷⁶ Makarios, Ankara’ya bir mesaj göndererek Türk Alayı’nın kışlasına dönmelerini talep ediyor, Ankara ise bu isteği geri çeviriyordu. “Makarios’un talebine hayır dedik”, **Milliyet**, 2 Nisan 1964.

⁷⁷⁷ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.177, “Makarios İttifak Antlaşmasını iptal etti”, **Milliyet**, 5 Nisan 1964.

⁷⁷⁸ **FO 371/174750-XC 21602**, Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.177

⁷⁷⁹ **Milliyet**, 5 Nisan 1964.

Ancak, Türk Hükümeti Alay'ın karşı karşıya bulunduğu tehlikeye karşı da gerekli diplomatik girişimleri hemen başlatıyordu. Bu maksatla, öncelikle 6/7 Nisan gecesi Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na, Atina Büyükelçiliği tarafından bizzat Bakan'ın konutunda kendisine teslim edilmek üzere bir nota veriliyor ve Türk Hükümeti'nin Kıbrıs Türk Alayı'na bir saldırı yapılması olasılığı karşısındaki endişesi dile getiriliyor ve böyle bir olayın gerçekleşmesinin bir savaş nedeni olacağı özellikle vurgulanıyordu⁷⁸⁰. Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos, notayı okuduktan sonra, Türk Alayı'na herhangi bir saldırının söz konusu olmadığı konusunda Türkiye'ye güvence veriyordu. Aynı yönde bir güvenceyi de, Başbakan Papandreu 13 Nisan'da kabul ettiği Türkiye Büyükelçisi Nedim Veysel İlkin'e veriyor, Ankara'nın endişesini anladığını, bundan sonra böyle bir olaya meydan verilmemesi için Makarios'a talimat verildiğini ve Kıbrıs Türk Toplumunu hak ve çıkarlarının uluslararası güvenceye bağlanması için çalışacaklarını belirten sözler söylüyordu⁷⁸¹. Oysa bu güvenceleri veren şahıslar, Kıbrıs'a "Kıbrıslı gönüllüler" maskesiyle Yunan askeri birliklerini gönderme kararı alan ve uygulayan kişilerdi ve dolayısıyla verilen güvencelerin ne derece güvenilir olduğu sorgulanmalıydı⁷⁸².

İnönü, 7 Nisan'da İngiliz Başbakanı'na bir mektup göndererek, durum hakkında bilgi veriyor ve Yunanistan'a yaptığı ikaz gibi İngiltere'ye de, Kıbrıs'taki Türk Alayı'na yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış olduğu düşünülerek karşılık verileceği, bir başka ifadeyle savaş sebebi sayılacağı uyarısında bulunuyordu. İngiltere ise, ikili oynamaya devam ediyor, Makarios'un antlaşmayı feshetmesinin Kıbrıs Anayasası'na aykırı olduğunu ve kabul edilemeyeceğini belirtmekle birlikte, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi'ne başvurmak için kendilerinden istediği destek konusunda, konunun Güvenlik Konseyi'ne götürülmesinin İngiliz ve

---

⁷⁸⁰ Yunan başbakanı Yorgo Papandreu yayınladığı bir bildiriye, Yunanistan'ın, Helenizm'in Kıbrıs'taki halk mücadelesini kayıtsız-şartsız desteklediğini, Zürih ve Londra Antlaşmalarının yürümediğini, bu antlaşmaların Ada'da durumu çıkmaza sürüklediğini söylemiş ve Makarios'un İttifak Antlaşması'nı feshetmesini desteklemiştir.

⁷⁸¹ Tülümen, **a.g.e.**, s. 66-67.

⁷⁸² Yunanistan Savunma Bakanı Garufalias, daha sonra yayınladığı anılarında, kendisinin, Başbakan Papandreu ve Dışişleri Bakanı ile Kuvvet Komutanları ve Kıbrıs'taki Yunan Birliği'nin komutanı ile Grivas'ın katılımıyla, 23 Şubat 1964 tarihinde, Başbakan'ın Kastri'deki konutunda yapılan toplantıda, Kıbrıs'ta Türkiye'nin ani saldırısına karşılık, mesafenin uzaklığından dolayı Yunanistan'ın müdahale edemeyeceği bir durumda, Türk saldırısını geri atabilmek için bir Kıbrıs Ordusu kurulması düşüncesi geliştirildiğini ve 25 Şubat'ta da Kıbrıs Hükümeti'nin Milli Muhafız Ordusu'nun kurulduğunu açıkladığını, bu Ordu'nun tüm silah ve teçhizatının Yunanistan tarafından sağlandığını, Yunan Savunma Bakanlığı'nda Kıbrıs Kuvvetleri Başkomutanı Grivas'ın yönetiminde EMEK rumuzuyla bir kurmay heyeti kurulduğunu, 20 Nisan 1964'de Milli Muhafız Komutanı olarak General Krayannis'in Ada'ya gönderildiğini, Yunanistan'da eğitim gören gönüllü Kıbrıslı gençlerin eğitimi müteakip Ada'ya gönderildiğini, Garufalias'ın önerisiyle Yunan birliklerinin "Kıbrıslı Gönüllüler" maskesiyle Ada'ya gönderilmesinin planlandığını, Atina'daki Kıbrıs Büyükelçisi'nin sağladığı çok sayıda Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportuyla, 250 kişilik gruplar halinde, armatör Potamianos'a ait yolcu gemileri ile sevkiyatın gerçekleştirildiğini, sivil kıyafetle seyahat edecek olan Yunan askerlerinin Ada'da RMMO üniforması ve işaretlerini taşıyacağını anlatıyordu. Tülümen, **a.g.e.**, s.62-64. Yunanistan'ın bu şekilde silahlarıyla birlikte Ada'ya soktuğu ve zamanla mevcudu 20 bini bulan bu Yunan kuvvetleri daha sonra 1967 krizinde de önemli rol oynayacaktı. **a.g.e.**, s.67.

Amerikan hükümetlerince uygun görülmediği, öncelikle bir mektup ile BM Genel Sekreteri'nin bilgilendirilmesinin uygun olacağı telkinini yapıyordu⁷⁸³. Aslında konunun kırılma noktası da buradaydı. Türkiye, Kıbrıs sürecinde uluslararası antlaşmalara, kurallara uymak adına kendisine yapılan telkinlere ulusal çıkarlara ters düşme pahasına uymak durumunda kalıyor, belirlediği çizgide devam edemiyor ve esniyordu. Rum tarafı ise başta Makarios olmak üzere, çizdiği çizgide ısrarla ve inatla yürüyor, bu yolda her girişimi geçerli kabul ediyordu. Bu kararlı tutumlarının da sonucunu görüyorlar ve uluslararası anlaşmazlıklarda Batı, esnetmekte zorlandığı Rumların dümen suyuna gidiyor ve Türkleri daha kolay ikna edebiliyordu. Dolayısıyla verilecek kararlarda ve anlaşmazlıkların çözüm yolunda, Türkiye daima daha çok taviz veren taraf oluyordu.

İnönü, Makarios'a yazdığı mektupta da, Türk Alayı'nın durumunun, yaptıkları yasa dışı işlemler için gerekçe uydurmak adına kullanıldığını belirtiyor, Alayı'nın kampından çıkma gerekçelerini anlatıyor ve Anayasa gereği Kıbrıs Hükümeti'nin İttifak Antlaşması'nı feshetme yetkisi bulunmadığının altını çiziyordu⁷⁸⁴.

Mevcut gelişmeler üzerine Ankara'nın tutumunun sertleştiğini görüyoruz. 13 Nisan'da bir açıklama yapan İnönü, Makarios'u sonuna kadar destekleyecekleri yönünde ifadede bulunan Papandreu Hükümeti'ni itham ederek, ilişkilerin karanlık bir yönde gittiğini belirtiyordu⁷⁸⁵. 15 Nisan'da *Time* Dergisi muhabirine verdiği ve *Milliyet* Gazetesi'nde yayınlanan açıklamasında İsmet İnönü, Batılı dostlarına sitemlerini dile getiriyor ve ağır bir üslup kullanıyordu. Müttefiklerinin NATO'nun dağılması için çalışmakta olan uzak devletlerle yarıştıklarını, kendilerinin ise bozulmasın diye sabrettiklerini belirten İsmet İnönü, müttefiklerinin tutumlarını değiştirmesini istiyor ve tutumlarını değiştirmedikleri takdirde Batı ittifakının yıkılacağını vurguluyor ve “*Yeni şartlarla yeni bir dünya kurulur, Türkiye de bu dünyada yerini bulur*” sözleriyle Amerika ve İngiltere'yi uyarıyordu⁷⁸⁶. Ayrıca aynı açıklamada Amerika için de, “*Batı ittifakı içinde Amerika'nın sorumluluklarına inanıyordum. Şimdi bunun cezasını çekiyorum*” sözleriyle ABD'nin şimdiye kadar verdiği ve tutmadığı sözlerine gönderme yapıyordu.

Bu arada Kıbrıs'ta BM Barış Gücü'nün fiili olarak göreve başlamış olmasına karşın Rumların saldırıları ve silahlanma çabaları hız kesmiyordu. U Thant tarafından tespit olunan Barış Gücü'nün yetki ve sorumluluklarını belirleyen direktifin yetersizliği ve belirsizliği, Barış Gücü'nün mevcut kuvvetinin, Rum askeri kuvvetinin yarısı kadar oluşu, Rumların Barış Gücü'nü ciddiye almamalarına ve onların gözü önünde faaliyetlerini sürdürmelerine neden oluyordu. 1 Nisan'daki EOKA yıldönümünde, Mısır yoluyla Rusya'dan aldıkları silahlarla donatılmış ve tamamıyla Rumlardan oluşan yasadışı Kıbrıs Ordusu'yla, BM yetkililerinin önünde resmigeçit töreni yapıyorlar⁷⁸⁷, hatta o kadar ileri gidiyorlardı ki, 15 Nisan günü

⁷⁸³ Gazioglu, a.g.e., 2007, s.179-181.

⁷⁸⁴ A.g.e., s.178.

⁷⁸⁵ *Milliyet* gazetesi, 14 Nisan 1964.

⁷⁸⁶ “*Batı İttifakı Yıkılır*”, a.g.e., 16 Nisan 1964.

⁷⁸⁷ Gibbons, a.g.e., s.234.

Rum silahlı gruplar, BM arabulucusu ve BM Komutanı'nın merkez ofisinin bulunduğu Ledra Palas Otel'i'ne BM askerlerinin gözü önünde girip, Barış Gücü'nde görevli İngiliz askerlerinin itirazlarına aldırmazca Otel'in Türk kesimine bakan balkonları ile terasına kum torbalarından mevziler yapıyorlardı. Nitekim bu mevzilerden 1 Haziran'a kadar Türk kesimini yoğun ateş altına alıyorlardı⁷⁸⁸. Makarios'un “*daimi turistler*” olarak nitelediği Barış Gücü'nün kendilerine karşı koyamayacağını kesin olarak anlayan⁷⁸⁹ ve Nisan ayı ortalarından beri aslında Girne yolu üzerindeki bölgelere ve bu arada Türk Alayı'na da tacizlerde bulunan Rumlar Girne-Lefkoşa anayolunu ve Girne kıyılarını kontrol eden ve Türk mücahitlerin elinde bulunan St. Hilarion Kalesi bölgesine 24 Nisan'ı 25 Nisan'a bağlayan gece yoğun bir saldırı düzenliyorlardı⁷⁹⁰. Saldırının özelliklerinden birisi, harekatı Rum İçişleri Bakanı Yorgacis'in bizzat yönetmiş olması⁷⁹¹ ve diğeri de *Reuters* haber ajansının verdiği bilgilerden saldırıda bulunan Rum askerlerinin bazılarında BM Barış Gücü askerlerine ait çelik başlık bulunmasıydı⁷⁹². BM yetkililerinin verdiği bilgilere göre, sayıları 300'ü bulan ve bir bölümü komando olan Rum kuvvetlerinin yaklaşık 20-25 mücahidin bulunduğu St. Hilatin bölgesine yaptıkları ve ateşkes ilan edilene kadar dört gün süren saldırılar sonucunda, altı mücahit şehit oluyor, ancak çevredeki bazı küçük tepeler dışında bölge Türk kontrolünde kalmaya devam ediyor ve Rumlar geri püskürtülüyordu. Barış Gücü'nün varlığının sorgulanmasına neden olan bu saldırıda, bölgedeki Kanadalı Barış Gücü askerlerinin komutanı Fransız kökenli Binbaşı Trompla, müdahale için emir almadıklarından çarpışmalar sırasında herhangi bir müdahalede bulunmadıklarını, çarpışmalardan etkilenen kadın ve çocuklar bulunmadığı için iki tarafı bu küçük muharebeyi sürdürmeleri için serbest bırakıp seyirci kaldıklarını açıklıyordu⁷⁹³. Türkcell'in kitabında yer alan Genel Sekreter U Tahan'ın açıklaması daha da ilginç bir ifadeyi oluşturuyordu; “*Ben, Türklerle Rumların birbirlerini öldürmelerini durdurmak için, Türk ve Rum öldürmeyi reddettim*”⁷⁹⁴.

Bu harekat boyunca Dr. Küçük'ün durumun vahametini anlatan telgrafları da Ankara'ya gelmeye devam ediyordu⁷⁹⁵. Bugünlerde Amerika'ya resmi bir ziyaret

---

⁷⁸⁸ Purcell, **a.g.e.**, s.344.

⁷⁸⁹ Gazioglu, **a.g.e.**, 2007, s.185; Barış Gücü Komutan yardımcılarında General Carver(ki daha sonra Mareşal rütbesiyle İngiliz Genelkurmay Başkanlığı yapmıştı), yazdığı anılarında, BM Barış Gücü'nün Rum kuvvetlerinden sayıca az olması nedeniyle, bir çatışma esnasında BM askerlerinin kendilerinden kat kat üstün Rum kuvvetleri ile karşı karşıya geldiklerini ve her zaman saldırgan taraf olan Rum kuvvetlerine karşı aktif bir operasyona girişmenin mümkün olmadığını belirtiyordu. Lord Carver, **Cyprus in Transition**, 1960-1985, London, 1986. s.31.

⁷⁹⁰ 14 Nisan'da Rumlar, Ortaköy bölgesinde konuşlu bulunan Türk birliğine ateş açıyorlardı. 15 Nisan 1964 tarihli **Milliyet** Gazetesi; Bu saldırıların durdurulması için Türkiye, Genel Sekreter U Thant'ı 20 Nisan'da uyarıyor ve saldırıların devamı halinde Güvenlik Konseyi'ne başvuracağını açıklıyordu. **A.g.e.**, 21 Nisan 1964. Ancak değişen bir şey olmuyordu.

⁷⁹¹ Gazioglu, **a.g.e.**, 2007, s.190.

⁷⁹² Purcell, **a.g.e.**, s. 344.

⁷⁹³ Denктаş, **a.g.e.**, 1991, s.78-79.

⁷⁹⁴ Purcell, **a.g.e.**, s. 345.

⁷⁹⁵ Bu süreçte Ankara'da İnönü ile yaptığı görüşmeyi Denктаş şöyle anlatmaktadır; “*Durumun*

yapan Dışişleri Bakanı F.C.Erkin de 29 Nisan günü ABD Başkanı Johnson tarafından kabul ediliyor ve gerek kendisi, gerekse gıyabında İnönü, Johnson'un iltifatlarına nail oluyorlardı. Toplantı sonunda ABD Başkanı, Erkin'e iki madalya takdim ediyordu. Bu madalyalardan biri Erkin için, diğeri ise Johnson'un şimdi hayranlık duyduğunu söylediği, ancak 37 gün sonra hakaretler ve tehdit dolu hitaplarla mektup göndereceği İsmet İnönü içindi⁷⁹⁶.

Mayıs 1964'de TBMM'nin temel konularının başında yine Kıbrıs geliyordu. 5 Mayıs'taki oturumda Başbakan İnönü, müttefiklerin tutumlarını açıkça ortaya koyma zamanının geldiğini belirtiyor⁷⁹⁷ ve “*Kıbrıs bizim bir millî davamızdır ve bu dâva milletimizin şeref ve haysiyetinin gerektirdiği şekilde neticelendirilecektir. Bunun aksi bir hal çaresine bizi razı etmeye hiç kimsenin gücü yetmeyecektir. Topraklarına bağlılıklarını kanlarıyla ispat etmiş olan Kıbrıslı Türkler vatanları olan yerlerinde bütün haklarına sahip olarak hür ve güven içinde yaşayacaklardır. Bunu temin etmek Türkiye için bir şeref görevidir*” sözleriyle iki hedef kitleye mesaj gönderiyordu⁷⁹⁸. Birincisi çaresizlik, umutsuzluk içinde bulunan veya en azından mesajlarıyla böyle bir görüntü çizen Kıbrıs Türk Liderliği, diğeri de ve asıl hedeflenen, Kıbrıs konusunda kendi çıkarları gereği Rumların yaptıklarını ve Türklere yapılanları görmezden gelen Batılı müttefikler ile Türkiye'nin Batı'nın baskısıyla hiçbir müdahalede bulunamayacağına kendini inandırmış olan ve bundan dolayı da Kıbrıs'taki faaliyetlerini ölçsüzlüğün sınırlarını aşarak sürdüren Makarios ve ekibiydi.

E. TÜRKİYE'NİN ADA'YA MÜDAHALE GİRİŞİMİ VE JOHNSON MEKTUBU

Mayıs ayı da Kıbrıs'ta Barış Gücü'ne karşın Rum saldırıları ile geçiyordu. Rumlar bu kez Türklere kaçırarak rehin alma yöntemi uygulamaya başlamışlardı. Bu yeni durumla ilgili olarak 22 Mayıs'ta Türk hükümeti tarafından İngiltere ve

---

vahametini bildiren ve süratle Başbakan İnönü'yü görmemi öneren benzeri bir mesaj da bana gelir. İyi dost General Turgut Sunalp kanalı ile İnönü'den, sabahın çok erken bir saati için randevu aldım ve verilen saatte İnönü'nün yanındaydım. İnönü, benim heyecanla dramatize ettiğim vahim durumu dikkatle, tebessüm ederek dinledi. 'Şimdi bir çay içelim' dedi ve 'bak Denктаş bey' diyerek söze başladı; 'benim, şu dağ düşerse, şu kasaba çökerse Kıbrıs davası da bitmiş olur' manasına gelen bir beyanatımı gördün mü?' diye sordu. Görmediğimi söyledim. 'O halde ne bu telâş?... Dağ düşerse, kasaba çökerse, Kıbrıs Türkü teslim olursa Kıbrıs davası bitecek mi? Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde uluslararası anlaşmalarla temin edilmiş hakları var... Türkiye Kıbrıs'ı Yunan'a bırakamaz. Ada, Türkiye için stratejik önemi olan bir Ada'dır. Yunan'a verilemez. Kıbrıs dahilinde sizin direnişiniz çökse dahi, Türkiye Yunanistan'ın Kıbrıs'a yerleşmesine göz yumamaz. Mes'eleyi Atina'da hallederiz... Haydi, sen git, arkadaşlarına selamımı duyur. Endişe etmesinler' dedi. Sunalp Paşa benimle koridora kadar yürüdü. Kıkır kıkır gülüyor bana takılıyordu. Meğer İnönü sabaha kadar Genelkurmay'da çalışmış Kıbrıs Türklere'nin mukavemeti kırıldığı takdirde Türk Alayı'nın savaşa katılması emri verilmiş; çünkü saldıranlar Yunan subaylarının idaresinde Rum ve Yunan askerleri". Denктаş, a.g.e., 1991, s. 91.

⁷⁹⁶ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.196-198.

⁷⁹⁷ **Milliyet**, 6 Mayıs 1964.

⁷⁹⁸ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 30, Toplantı 3, 97. Birleşim, 5-5-1964, s. 206.

Yunanistan'a birer nota verilerek dikkatleri çekiliyor⁷⁹⁹, İnönü de rehinelere ölmüş olmasının büyük bir katliam olacağını açıklıyordu⁸⁰⁰. 27 Mayıs tarihinde de Ankara tarafından Kıbrıs Hükümeti'ne bir nota verilerek⁸⁰¹ Rumların savaş malzemesi ve silah almak için girişimlerde bulunması ve 18-50 yaş arasındaki bütün Kıbrıslı Rumların, yasadışı olarak kurulmuş olan RMMO'na zorunlu asker olarak kaydedilmesi konusunda bir yasa tasarısının Rum yasama organlarına sevk edilmiş olması protesto ediliyordu⁸⁰². Ancak, bu protestolar ve diplomatik girişimler Rum tarafında etkili olmuyor ve Rumlar bildiklerini okumaya devam ediyorlardı. Nitekim Makarios, rehinelere öldürüldüğünü, katliamın sorumsuz Rumlar tarafından yapılmış olduğunu açıklıyordu⁸⁰³. Haziran başında zorunlu askerlik yasının Rum bakanlardan oluşan Bakanlar Kurulu'ndan geçerek yasalaşması üzerine⁸⁰⁴, zaten Türklerin evlerinden ve işyerlerinden alınıp öldürülmeleri, Türk yerleşim yerlerinin askeri ve ekonomik kuşatma altında tutulması gibi eylemlerin de tüm diplomatik girişimlere karşın sürdürülmesi ve Rumların BM personelinin gözü önünde silahlanmaya devam etmeleri karşısında bugüne kadar müttetiklerinin sadece uyarıcı nitelikte notalarla durumu geçiştirdiklerini değerlendiren Türkiye, 4 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alıyordu⁸⁰⁵. Türkiye'nin bu karar noktasına

---

⁷⁹⁹ Erim, **a.g.e.**, s.297-298,

⁸⁰⁰ **Milliyet**, 23 Mayıs 1964.

⁸⁰¹ Türkiye tarafından, Rum Hükümeti'ne "Kıbrıs Hükümeti" unvanı altında nota verilmiş olmasını ve adı geçen nota hakkında kendilerine bilgi verilmemesini Dr. Küçük, Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliği'ne gönderdiği "*Bayrak Radyosu'nun bugünkü sabah bülteninde Makarios'a Anavatan Hükümeti namına bir nota tevdi ettiğiniz haberini hayretle işittim. Radyoya verilen haberin tarafımdan bilinmemesi ve Kıbrıs Türk Cemaati'nin mes'ul şahısları olan bizlerden saklanması ciddi acı ve üzüntü veren bir olaydır. İçinde bulunduğumuz bu en kritik günlerde bile Sefaret'in Cemaat idarecilerinden uzak durması bizi büyük zorluklara sokmakta ve müşkül durumlarda bırakmaktadır. Nitekim dün verilen notayı işiten ecnebilere vaktinde cevap verememekle zımnen Sefaret'in Cemaat'tan ayrı bir siyaset takip ettiği zehabını ilgililere vermiş bulunmaktayız. Şahsım ve mesai arkadaşlarım namına bu hareketleri protesto eder ve teessürlerimizi bildiririz*" ifadelerini içeren mektupla protesto ediyordu. Denктаş, **a.g.e.**, 1991, s.108.

⁸⁰² Erim, **a.g.e.**, s.298; **Milliyet**, 29 Mayıs 1964.

⁸⁰³ "Makarios rehinelere öldürüldüğünü itiraf etti", **a.g.e.**, 30 Mayıs 1964.

⁸⁰⁴ Yasaya göre Kıbrıslı Rum ve Türk halkının silah taşımaları sadece bu milli kuvvetlere ve polise verildi. İlginç olan ise Makarios'un Ada'da 1955'ten itibaren katliam gibi şiddet hareketlerini yapan EOKA örgütünün lideri Grivas'ı, Haziran ayında bu milli kuvvetlerin komutasını almak üzere davet etmesiydi. Bu yasanın amacı düzensiz Rum çetelerinin artışı durdurmak ve onları meşhur Grivas'ın komutası altında kontrol altına almak olarak görülse de, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti de tüm olanaklarını EOKA için kullanmaya başladı ve bu durumda Türk emniyet kuvvetleri etkisiz hale getirildi. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri, büyük gruplar halinde Yunan düzenli birliklerinin Ada'ya getirilip Ulusal Muhafızlara katıldığını açıkladılar. Yunan Kontenjan Alayı'nın görevlerini tamamlayan personelini değiştirmek için Mağusa Limanı'ndan Yunanistan'a götürmek üzere çıkan gemi Mağusa Boğazı'na gelip askerleri tekrar buraya indiriyor ve dağ yolundan emniyeti alarak geçen bütün birlikler Ada'da kalmaya devam ediyordu.

⁸⁰⁵ Dışişleri Bakanı Feridun C. Erkin bu kararla ilgili olarak 5 Haziran 1964 tarihinde, "*Eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse, günün birinde Kıbrıs'a gitmemiz mukadderdir. Zannediyorlar ki, Anayasa'yı ihlale devam ederler, kaçırdıkları Türkleri gizli yerlere götürüp öldürürler, bunu biz lakaydı ile karşılayacağız. Böyle zannederlerse fevkalade yanılırlar*" açıklamasında bulunuyordu.

gelişini etkileyen faktörlerden biri de özellikle son zamanlarda Amerika'nın Enosis'e eğilimli bir yaklaşım içine girmesi ve bu maksatla girişimlerde bulunuyor olması, aynı doğrultuda arabulucu Tuomioja'nın da Enosis'i destekler bir rapor hazırlamakta olduğu bilgisinin alınmasıydı⁸⁰⁶. Süreç içerisinde 1 Haziran'da sadece Kıbrıslı Rum üyelerden oluşan Bakanlar Kurulu'ndan geçen zorunlu askerlik yasası ve Milli Muhafız Ordusu kurulmasını öngören yasaları protesto eden İngiltere ve Türkiye'nin notaları, 3 Haziran'da Kıbrıs hükümeti tarafından reddediliyor ve üstelik 4 Haziran'da Makarios'un başkanlığında toplanan Rum Bakanlar Kurulu 1961, 62, 63 doğumlu Kıbrıslı Rumları zorunlu milli muhafız görevi için silahaltına almaya karar verdiğini açıklıyordu. Bunun üzerine Makarios'a bir mektup yazan Dr. Küçük, bu yapılanların Anayasa'ya aykırı olduğunu, bu kararları veto edeceğini belirtiyor ve Türk bakanların da katılımıyla ortak Bakanlar Kurulu'nun toplanmasını ve Anayasa'ya aykırı olarak alınan kararların yeniden gözden geçirilmesini öneriyor ve bunları basına da açıklıyordu. Dr. Küçük'ün mektubuna öfkelenen Makarios yaptığı açıklamada, Dr. Küçük'ün Aralık 1963'de ofisini terk ettiğini, artık Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmadığını, "*Taksim hedefini terk ettiğini*" söylemeden bu göreve dönemeyeceğini belirtiyordu⁸⁰⁷. Küçük'ün önerilerinin Makarios tarafından reddedilişi Ankara'da müdahale kararını pekiştiriyor ve 7 Haziran'da Kıbrıs'a asker çıkarılması kesinlik kazanıyordu⁸⁰⁸. Ancak, Türkiye'nin bu kararı ile Amerika aynı düşüncede değildi ve Türkiye'yi bu karardan vazgeçirmek için yoğun bir diplomatik faaliyete girişiyordu. Bu maksatla ABD, Ankara Büyükelçisi Hare'nin Başbakan İnönü ile mutlaka görüşmesini ve ABD'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahaleye karşı olduğunun bildirilmesini, bu konuda mevcut tüm argümanların kullanılmasını istiyordu. Talimatı alan Büyükelçi, 4 Haziran akşamı Bakanlar Kurulu toplantısına girmek üzere olan İnönü'yle görüşmek için ısrarlı oluyor ve üç saatlik bir görüşme gerçekleştiriyorlardı⁸⁰⁹. Bakanlar Kurulu'nun toplantı halinde beklediği ve Erkin'in de katıldığı görüşmede İnönü, müdahalenin amacının Ada'nın bir bölümünün ele geçirilip sorunun çözümünün kolaylaştırılması olduğunu belirtiyor ve düşüncesinde ısrar ediyordu. Sert şekilde geçen görüşme sonunda İnönü'ye Büyükelçi son bir uyarı yaparak, Başkan Johnson'un bu duyduklarından hayal kırıklığına uğrayacağını, çünkü burada müdahale yapılması veya yapılmaması şeklinde tek bir seçenikle baş başa bırakıldığı hatırlatmasında bulunuyor ve ABD'nin bu konuda karar vermesi için 24 saat zamana gereksinimi olduğunu söyleyerek bu zamanı alıyordu⁸¹⁰. Türkiye'nin müdahale kararını öğrenen İngilizler

---

Abdulhaluk Mehmet Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Ankara, 1989'dan aktaran Özmen, **a.g.e.**, s.264.

⁸⁰⁶ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.259.

⁸⁰⁷ Cyprus Mail, 4 Haziran 1964.

⁸⁰⁸ Özmen, **a.g.e.**, s. 267.

⁸⁰⁹ **Central Files** POL 23-8 CYP, ABD Ankara Büyükelçisi Hare'nin 5 Haziran 1964 tarihinde saat 01'de Washington'a gönderdiği telgraf.

⁸¹⁰ Dışişleri Bakanı'nın bu hareketin ABD'ye söylemeden yapılması önerisini kabul etmeyen ve önceden ABD'yi bilgilendiren İnönü'nün aslında gerçekte Kıbrıs'a bir müdahalede bulunmayı düşünmediği ve bunun Türk kamuoyu ve ordunun baskısı altında alınmış bir karar olduğu ve

de yoğun diplomasi trafiğine dahil oluyorlardı. İngilizlerin görüşmelerdeki ana fikri, müdahalede bulunmadan önce Güvenlik Konseyi'ne başvurulmasının telkini yönündeydi. Bugüne kadar Ada'da Rumlar tarafından gerçekleştirilen her türlü oldubittilere kendi çıkarlarına ters düşmediği sürece göz yuman Amerika ve İngiltere, burada da Türklerin müdahalesine kendi çıkarlarına ters düşeceği için karşı çıkıyorlar ve sorunu Anglo-Amerikan çıkarları çerçevesinde Enosis'i dayatarak çözme yolunu tercih ediyorlardı. Bunu öncelikle yumuşak diplomasiyle ikna yöntemi uygulayarak kabul ettirmeye çalışıyorlardı ki Türkiye'ye bu yöntemi bugüne kadar birçok kez uygulamışlar ve başarmışlardı. Bu yöntem karşı tarafın kararlılığını çözemese bu kez biraz daha sert diplomasi yolunu tercih ediyorlardı. İşte bu son olayda Türkiye, ABD Büyükelçisi'nin uyarıları ile müdahale kararından vazgeçmemiştir. Zaman da sınırlıydı. O zaman diğer yöntem uygulanmalıydı. Nitekim 5 Haziran günü ABD Başkanı Johnson, 37 gün önce barışa katkılarından dolayı hayranlık duyduğu ve kutlamak için madalyayla taltif ettiği Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye, diplomatik üsluba kesinlikle uymayan, çok ağır bir dille yazılmış bir mektup göndererek, müdahaleden vazgeçmesini istiyordu. Mektup, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare tarafından İnönü'ye teslim ediliyor, mektubu okuyan Başbakan, ABD Başkanı ile aynı görüşte olmadığını ancak, soruna barışçı bir çözüm bulunması amacıyla müzakereler yapılmasına olanak yaratmak için müdahalenin durdurulacağını⁸¹¹ ve mektubu da Bakanlar Kurulu'na aynı gece sunacağını belirtiyordu.

Mektupta Johnson şu noktaları belirtiyordu⁸¹²; Türkiye, Garanti Antlaşması'nı tam olarak işletmeden Ada'ya müdahale kararı almıştır. Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz. Türkiye tarafından Kıbrıs' a yapılacak askeri bir müdahale, kendisini Sovyetler Birliği ile çatışma durumuna sokabilir. Türkiye, NATO'lu müttefiklerine danışmadan, onların onayını almadan böyle bir harekete giriştiğine göre, NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü olup olmadığını düşünmemiştir. Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli Yardım Antlaşması'nın 4. maddesine göre, Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amacıyla verilmiştir. Ayrıntılı görüşmeler için Türkiye Başbakanı Washington'a giderse,

---

uygulamaya koymaktan kaçınmanın yollarını aradığı, nasıl olsa ABD'nin buna karşı çıkacağını düşündüğü şeklinde yorumlayanlar bulunmaktadır. Süha Bölükbaşı'na göre; “İnönü için Johnson mektubu, müdahaleden vazgeçilmesi yönünde adeta bir cankurtaran simidi oldu ve Johnson'un mektubunu alınca müdahalede bulunmayı erteledi ve ABD Başkanı'ni suçlayarak bu durumu müdahalede bulunma isteksizliğini örtbas etmek için iyi bir fırsat olarak ustaca kullandı”. Süha Bölükbaşı, **Turkish-American Relations and Cyprus**, University of Virginia, The Miller Centre, s.75-76.

⁸¹¹ “Çıkartma Geri Kaldı-İnönü Amerika'ya Davet Olundu”, **Milliyet**, 6 Haziran 1964; Glen D. Camp, “Greek-Turkish Conflict over Cyprus”, *Political Science Quarterly*, Vol.95, No.1, Spring 1980, s.50.

⁸¹² Özmen, **a.g.e.**, s.268.

Başkan Johnson bundan memnun olacaktır⁸¹³. Başkan Johnson özetle, Kıbrıs'a bir askeri müdahaleyi Garanti Antlaşması'nın ihlali olarak algılıyor, Türkiye'nin NATO ve BM üyeliğini sorguluyor ve muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'ye karşı ittifak içindeki yükümlülüklerini yerine getirmeme ve ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımları kesme tehdidinde bulunuyordu.

Bu mektup, o zamana kadar bahar havası yaşayan Türk- Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası oluyordu. Haklı davalarında Amerika'yı karşısında bulan Türk kamuoyu, Amerika'ya karşı derin bir öfke ve büyük bir güvensizlik beslemeye başlıyor ve sonraki yıllarda bu hava daha da kötüleşiyordu.

Başbakan İnönü Johnson'un mektubuna 13 Haziran'da yanıt veriyordu⁸¹⁴. Yumuşak bir üslupla yazılan mektupta, 1947 tarihli Yardım Antlaşması'na değinilmeden şu konulara yer veriliyordu⁸¹⁵; Mektup yazılış tarzı ve içeriği bakımından Amerika'nın Türkiye gibi bir müttefiki için hayal kırıcı olmuştur. Bu son teşebbüs, 1963 sonundan beri Kıbrıs'a dördüncü askeri müdahale ihtiyacıdır ve Türkiye bu işin başından beri Amerika ile danışma halinde bulunmuştur. Kıbrıs Rum hükümeti açıkça silahlanmaya başlamış, Anayasa dışı faaliyetlere girişmiş, Türklere karşı zulmünü artırmış ve bütün bunlar Yunanistan tarafından, kendisinin imzaladığı uluslararası antlaşmalara aykırı olduğu halde desteklenmiş, lakin Türkiye'nin bütün uyarılarına karşın Amerika bir şey yapmamıştır. Birbirine karşı antlaşmalardan doğan zorunluluklarını, yükümlülüklerini istediği zaman reddeden devletlerarasında bir ittifaktan söz edilemez. NATO müttefiklerinden herhangi birine yapılacak saldırı, saldırgan tarafından doğal olarak daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıf ise, gerçekten tedaviye muhtaç demektir. Türkiye'nin anlayışına göre, NATO saldırıya uğrayan bir üyeye derhal yardımı zorunlu kılmaktadır. Üyelerin takdirine bırakılan konu, yardımın mahiyeti ve genişliğidir.

ABD Başkanı'na verilen yanıtın sonra Başbakan İnönü, 15 Haziran'da Millet Meclisi'nde yapılan gizli oturumda Meclis'i son gelişmeler hakkında 2 saat 25 dakika bilgilendiriyor⁸¹⁶ ve daha sonra da Hükümeti'nin Kıbrıs konusunda izlediği politikanın son safhasının ve bu safhada izlenecek istikametinin Meclis tarafından uygun görülüp görülmediğini belirlemek amacıyla güvenoyu talep ediyordu⁸¹⁷. Konuyla ilgili olarak 17 Haziran'da yapılan görüşmelerde muhalefet, İnönü iktidarını Londra Konferansı ve Güvenlik Konseyi'ndeki sonuçları ülke içinde zafer

---

⁸¹³ Johnson'un mektubu, o dönemde yayınlanmadı. 15 Haziran'daki gizli oturumda İnönü'nün cevabi mektubuyla birlikte, TBMM'de okundu. 13 Ocak 1966'da *Hürriyet* gazetesinde yayımlandı. Bunun üzerine dönemin hükümeti hem bu mektubu, hem de İnönü'nün cevabını ertesi gün basına dağıttı. İnönü'nün cevabı da 14 Ocak 1966'da *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlandı. Johnson'un mektubu ile İnönü'nün cevabının tam metni için bkz. Erim, **a.g.e.**, s.304-321; Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.274-283; **Dışişleri Belleteni**, sayı 16, 31 Ocak 1966, s.100-110; SBF Dış Münasebetler Enstitüsü, **Milletlerarası Münasebetler Türk Yılığ**, 1966, Vol. VII, s.139-141(İngilizce Metin).

⁸¹⁴ "Cevabi mesaj gönderildi", **Milliyet**, 14 Haziran 1964.

⁸¹⁵ Özmen, **a.g.e.**, s. 269.

⁸¹⁶ "İnönü, dün güvenoyu istedi", **Milliyet**, 16 Haziran 1964.

⁸¹⁷ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 30, Toplantı 3, 105. Birleşim, 15-6-1964, s. 528.

olarak göstermesini, Denктаş'ın Ada'ya girememesi karşısında etkin çözüm üretilememiş olmasını ve Johnson'un İnönü'ye yapmış olduğu davet kabul edilmiş olmasına karşın güvenoyu istemini eleştiriyordu. Johnson'un mektubu karşısında alınan tavrın, bugüne kadar uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin herhangi bir müdahalede bulunamayacağı şeklindeki düşüncenin de tescili anlamına geldiği belirtilerek, Kıbrıs'ın geleceğinin Amerika'nın insafına terk edildiği ifade ediliyordu. Haksız ve kırııcı ithamların yarattığı olumsuz havanın Amerika tarafından tamir edilmeden Başbakan'ın Johnson'un telkinine uyarak Amerika'ya gitmesinin de iç kamuoyunun hissiyatına aykırı olacağı vurgulandığı görüşmelerde, hükümetin asıl hatayı Makarios Hükümeti'ni resmi hükümet olarak tanıyıp, çözümünü o hükümetle görüşerek aramada ve Yunanistan'la ilişkilerde de gerekli önlemleri zamanında almamakla yaptığı vurgulanıyordu. Başbakan İnönü aynı gün yaptığı konuşmada, Kıbrıs'taki son gelişmeler üzerine müdahaleden başka çare göremediklerini, bunu gerçekleştirmek için hazırlık yaptıklarını, ancak karşılığın Amerika'nın çıkararak nota verdiğini, bu nedenle de müdahale girişiminin ertelendiğini belirtiyor, *“Elbette bu meseleyi görüşelim diye Sayın Amerika Başkanı davet ettiği vakit, o davete icabet etmek hem münasebetlerimiz bakımından vazifedir mecburiyettir, hem takip ettiğimiz dâvanın selâmete çıkması için zarurî ve acil bir tedbirdir. Meseleyi teması kesip nasıl halledeceğiz? Onu niçin hareketimizin doğru olduğuna kaniyim, talebimizin haklı olduğuna kaniyim”* şeklindeki ifadeleriyle haklılıklarını savunuyordu⁸¹⁸. 19 Haziran tarihinde yapılan güven oylamasında, hükümetin Kıbrıs konusundaki politikası, 194 ret oyuna karşı 200 kabul oyuyla onaylanıyordu⁸¹⁹.

İnönü Başkan Johnson'un kendisine tahsis ettiği özel uçağıyla, 21 Haziran'da Washington'a gidiyor ve giderken yaptığı açıklamada da *“mesele ne kadar çetin olursa olsun, hal şekli bulunabilir”* diyordu⁸²⁰.

Washington'daki Türk-Amerikan görüşmeleri 22-23 Haziran günleri yapıldı. Türk Hükümeti'nin bu görüşmelerdeki esas kabul ettiği ana fikir, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Türk Toplumuna tanınan hakların korunması ve bunu sağlamak için de, daha da sağlam güvenlik ve garanti tedbirlerinin elde edilmesiydi. Johnson, bir uzlaşmazlığı çözmek için gerekli her çaba gösterilmeden çatışmaya girişmenin akıllıca bir iş olmadığı hatırlatmasını yapıyor, Türk ve Yunan temsilcileri ile uzlaşma çabalarına yardımcı olmak ve Kıbrıs meselesinin nihai bir çözüme ulaştırılmasını sağlamak üzere, Amerika'nın eski dışişleri bakanlarından Dean Acheson'u görevlendireceğini söylüyordu. İnönü ise bunları kabul etmekle birlikte Yunanlıları iyi tanıyan bir politikacı olarak, Yunanlıların yaklaşımları hakkında bazı uyarılarda bulunuyordu. Amerika'da Başkan Johnson'un İnönü ve Papandreu'yu buluşturma çabaları da Yunan Başbakanı'nın karşı çıkması nedeniyle

⁸¹⁸ A.g.e., Dönem 1, Cilt 30, Toplantı 3, 107. Birleşim, 17-6-1964, s. 632-633.

⁸¹⁹ A.g.e., Dönem 1, Cilt 31, Toplantı 3, 109. Birleşim, 19-6-1964, s. 56; “Hükümet güvenoyu aldı”, **Milliyet**, 20 Haziran 1964.

⁸²⁰ “Başbakan Amerika'da”, a.g.e., 22 Haziran 1964.

gerçekleştirilemiyordu⁸²¹. Burada, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesine karşılık, Ege'deki Yunan Adaları'ndan birisinin Türkiye'ye verilmesi de Amerikalılar tarafından gündeme getiriliyor, ancak Türk tarafı bu görüşe de itibar etmiyordu⁸²². Nitekim Acheson'un İnönü'ye, “*Sayın Başkan sizi memnun etmek için bir çare arayacağım. Ne istiyorsunuz?*” sorusuna, İnönü, “*Antlaşmalara saygı, Kıbrıslı Türklerin insanca yaşamaları*” cevabını veriyordu⁸²³. New York'ta *Time* dergisi muhabirine açıklamada bulunan İnönü, “*Biz Türkler bağlandığımız ülkeye, inancımız yıkılıncaya kadar tam bir yakınlık içinde bulunuruz. Ama inancımız bir kere yıkılırsa, yeniden güvenimizi kazanmak kolay değildir... Bugün Amerika'ya da böyle inanmış bulunuyoruz. Ama Kıbrıs meselesindeki Birleşik Devletler tutumu bizi kaygı ve kuşkuyla düşürdü. İnancımız büsbütün yıkılırsa yeniden kurmak herhalde kolay ve çabuk olmaz*” sözleriyle de Amerika'yı bundan sonraki ilişkiler için uyarıyordu⁸²⁴. 23 Haziran'da yayınlanan ortak bildiri de, “*Bu görüşme, mevcut antlaşmaların halihazır bağlayıcı etkilerinden hareketle, mevcut güçlüklerin müzakere ve uzlaşma yoluyla yeniden ayarlanması ve düzeltilmesi konularını kapsamıştır*” cümlesine yer verilerek, “*mevcut antlaşmaların halihazır bağlayıcı etkileri*”ne yapılan gönderme, 1960 Kıbrıs Antlaşmalarının yürürlükte olduğunun bir kez daha vurgulanması bakımından önem arz etmektedir.

F. JOHNSON MEKTUBUNUN TÜRK SİYASETİNE ETKİLERİ

ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın 5 Haziran günü Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye yazdığı mektup, sadece Amerika –Türkiye ilişkilerinde değil, aynı zamanda Türk dış politikasının şekillenmesinde de dönüm noktası oluşturuyor, Türkiye'de bir Amerikan karşıtlığının başlangıcını yaratıyordu. Hayal kırıklığına uğrayan toplum, İstanbul ve Ankara'da iki büyük miting yaparak Amerika'nın tavrını kınıyordu⁸²⁵. İnönü'nün Kıbrıs işlerindeki danışmanı Profesör Nihat Erim'in söylediği gibi; “*Denebilir ki, o zamana kadar dünyanın tek memleketi Türkiye idi ki, orada Amerikalılara ‘Go Home’ denmiyordu. Bu Johnson mektubundan sonra Türk kamuoyunda Amerika'ya güven çok sarsılmıştı ve ilk defa olarak Türkiye'de Amerika'ya karşı olumsuz bir kamuoyu meydana gelmeye başlamıştı. Bundan sonraki yıllarda bu daha da kuvvetlenmiştir*”⁸²⁶.

Mektup Türkiye açısından, 1947'den itibaren özellikle Türk tarafının yaklaşımları sayesinde sorunsuz olarak devam etmekte olan Türk-Amerikan ilişkilerinin daha gerçekçi bir çizgiye oturtulması gayretleri için de bir başlangıç noktasını oluşturuyor ve Türk siyasetinin belki de gözünü açmasına neden oluyor ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin, dış politikanın yalnızca ABD ile ilişkilerden ibaret olmadığını, dünyada ve özellikle de bölgede başka ülkelerin de olduğunu

⁸²¹ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.343-348.

⁸²² Erim, a.g.e., s.328.

⁸²³ A.g.e., s.329.

⁸²⁴ A.g.e., s.330-331.

⁸²⁵ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.320.

⁸²⁶ Erim, a.g.e., s.303.

anımsamalarına olanak sağlıyordu. Bu açıdan “Johnson Mektubu” Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçişin başlangıcı oluyor, Türkiye mektuptan sonra özellikle komşusu SSCB, Ortadoğu Ülkeleri ve diğer üçüncü dünya ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkileri arttırmanın yollarını aramaya başlıyordu⁸²⁷. 1963'e kadar Makarios yanlısı bir politika izleyen, O'nun Enosis amacını anladıktan sonra ise bu politikasını terk eden SSCB ile yakınlaşma yolları aranıyor, bunda da başarı elde edilerek SSCB'nin “Ada'da iki toplumun var olduğunu” ilan etmesinde kısmi bir etki sahibi olunuyordu⁸²⁸.

Johnson mektubu dolayısıyla Amerika'ya karşı güvenin sarsılması sonucunda, Türkiye, komşusu Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltmek için harekete geçiyor, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 30 Ekim-6 Kasım 1964 tarihlerinde Moskova'yı ziyaret ediyordu⁸²⁹. Ziyaretin sonunda yayınlanan bildirimde, “Kıbrıs'ta iki toplumun bulunduğu, federasyon dahil her türlü çözüm alternatifinin tartışılması gerektiği ve Enosis'e karşı olunduğu”nun ifade edilmesiyle Türkiye'nin Kıbrıs görüşünün en önemli noktasının Sovyetler Birliği tarafından da desteklenmesi sağlanıyordu⁸³⁰.

Mektupta, SSCB'nin saldırısı halinde NATO'nun Türkiye'nin yardımına gelmeyeceğinin iması, “İttifaka gözü kapalı sadakat” şeklindeki anlayışın sorgulanmasına neden oluyor, “NATO'nun ve Türk dış politikasının sorgulanmaması” geleneği ortadan kalkıyor, aynı zamanda ABD'nin de Türkiye'deki askeri varlığı sorgulanmaya başlıyor, Genelkurmay Başkanlığı o ana kadar ABD ile yapılan ikili antlaşmalar üzerinde genel bir çalışma başlatıyor ve karşılaştırma yapabilmek için tüm NATO Ülkeleri'ndeki askeri ataşelerinden, o ülkelerin ABD ile benzer antlaşmaları hangi koşullar altında yaptıklarının araştırılması isteniyordu. Bu araştırmalar ise bir süre sonra ABD tarafından öğreniliyor ve konu ABD makamlarında rahatsızlık yaratıyordu⁸³¹.

Mektuptan sonra sağlanan bir başka konu ise, askeri malzeme temininde tek ülkeye bağımlı kalmanın yarattığı sorunların fark edilmiş olmasıydı. Türkiye'de bir savunma sanayiinin kurulması, askeri malzeme temini açısından ABD dışındaki kaynakların da göz önünde bulundurulması eğilimleri mektuptan sonra başlıyor, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin amfibi hareket kapasitesine sahip olması için yoğun faaliyetlerde bulunuluyordu ve ABD kaynağından sağlanacak askeri malzemelerin nitelik ve niceliğinde de daha seçici olunmaya başlanılıyordu. Bugün Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri malzeme kaynağı olarak çok çeşitli ülkelerle ilişki içinde olmasının ve her projede, yedek malzeme, cephane akışını garantiye alan maddeleri sözleşmelere dahil ettirmesinin, sürekli olarak projelerle ilgili teknoloji transferini de dikkate almasının önemli nedenlerinden birisini de, 1964'de yaratılan güvensizliğin oluşturduğu bir gerçektir.

⁸²⁷ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, 1999, s. 448.

⁸²⁸ **A.g.e.**, s.446.

⁸²⁹ “Erkin Moskova’da Bekleniyor”, **Milliyet**, 30 Ekim 1964, s.1.

⁸³⁰ “Ruslar, Kıbrıs Anlaşmasını Kabul Etti”, **a.g.e.**, 6 Kasım 1964, s.1.

⁸³¹ Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, Ekim Yayınları, 1970, s. 237-238 .

G. ACHESON PLANI VE ERENKÖY ÇATIŞMALARI

ABD, bu müdahaleyi durdurduktan sonra Kıbrıs konusunun içinde daha aktif bir rol oynama zorunluluğu duyuyor ve bu şekilde girişimlerini sürdürüyordu. Bu maksatla eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson'u arabuluculuk görevi ile 10 Temmuz 1964'te Cenevre'ye gönderdi. Cenevre'de Yunan temsilcisi Nikolareizis ve Türk temsilcisi Nihat Erim ile buluşan Acheson kendi adıyla anılan bir plan önerdi. Türkiye'nin buradaki görüşmelerde esas kabul ettiği iki önemli konunun "*Antlaşmalara saygı ve Türkiye'nin güvenlik gereksinimi*" olduğunu, Erim Acheson'a başlangıçta vurguluyordu⁸³². Cenevre görüşmelerinde Acheson'un teklif ettiği plana göre, Magusa'nın kuzeyindeki Boğaz ile Kıbrıs'ın kuzey kıyılarındaki Akantu geçidi arasında çizilen çizginin doğusunda kalan Karpas yarımadasının Türkiye'nin egemenliğine bırakılması ve Karpas bölgesinin küçüklüğü nedeniyle artan nüfusun iskanı için Castel Lorizo (Meis) Adası'nın verilmesi prensip olarak Türkiye tarafından kabul ediliyordu⁸³³. Türkiye'nin tek itirazı, Akantu noktasının, arazinin askeri yararlılığını daha uygun hale getirmek için, biraz daha batıya kaydırılması idi⁸³⁴. "*Acheson Planı*" adını alan bu tekliflerde ayrıca Kıbrıs'ın Rum kesiminde kalan Türkler, yoğun oldukları bölgelerde, en az beş kanton veya mahalli muhtariyet bölgesine sahip olacaklardı. Acheson Planı, Karpas Yarımadası'nı Türkiye'ye vermekle, Ada'nın 400 mil karelik bir kısmını, yani % 11'ini Türkiye'nin egemenliğine terk etmiş olmaktaydı. Kantonları ve muhtariyet bölgelerini de hesaba katınca, Ada'nın % 25-30 kadarı Türkiye'nin kontrolü altına giriyordu. Makarios planı, Taksim'in değiştirilmiş bir modeli olarak gördüğü için reddediyordu.

Cenevre görüşmeleri devam ederken Kıbrıs'taki durum yeni bir krize girdi. Ağustos başında Rumlar Kıbrıs'ın Erenköy ve Mansura bölgesindeki Türklere karşı bir katliam hareketine girişerek saldırılara başladılar. Rumlar öteden beri Erenköy'ü işgal etmek, en azından kontrollerinde bulundurmamak istiyorlardı. Bunun başlıca nedeni de, Erenköy'ün 5 km.lik bir deniz şeridinde sahip oluşu ve bu sahilden Kıbrıs Türkleri'ne silah, cephane ve personel ikmal yapılabilceği, Türkiye'nin askeri çıkarma hareketini bu sahilden gerçekleştirebileceği düşüncesi idi. Erenköy'e ilk Rum saldırısı, 26 Ocak 1964'te başlamış, ancak, mücahitler tarafından geri püskürtülmüştü. Erenköy'e 30 Mart'ta ve 1 Nisan ile 30 Haziran 1964 tarihleri arasında deniz yoluyla silah ve cephane ikmal yapılmış, ayrıca Türkiye'de öğrenimde bulunan 100 kadar öğrenci bölgeye takviye için gelmişti. Öğrenci kafilesi ile birlikte, Kıbrıs Türkü'nün siyasi ve askeri iki önderi Rauf R. Denктаş ve Rıza Vuruşkan da gelmişti⁸³⁵. Daha sonra üniversiteli öğrencilerin sayısı 500'e kadar

---

⁸³² Erim, **a.g.e.**, s.347-348.

⁸³³ **A.g.e.**, s.379.

⁸³⁴ **A.g.e.**, s.369.

⁸³⁵ Erenköy saldırısı ve savunmasının Kıbrıs Türk Mücadele tarihinde özel bir yeri vardır. Buradaki mücahitlerin hemen hemen tamamı Türkiye'den ve İngiltere'den gelen, sadece 10-15 günlük askeri eğitim görmüş öğrenci ve gönüllü gençlerden oluşmaktaydı. Burada Türkiye'den resmen ve görevli gönderilen Türk askeri ve subayı yoktu. Erenköy saldırılarından sadece birkaç gün önce, 31 Temmuz 1961 sabahı, TMT'nin ilk lideri Albay Rıza Vuruşkan, Türk hükümeti ve ilgili makamların bilgisi

çıkmişti.6 Ağustos 1964'te General Grivas komutasında en az 2000 kişilik Rum kuvvetleri bütün güçleriyle Erenköy bölgesine karşı genel bir saldırıya geçiyorlardı⁸³⁶. Ada'daki BM Barış Gücü kuvvetleri bu yok etme hareketi karşısında hareketsiz kalınca⁸³⁷, 7 Ağustos tarihinde Dışişleri Bakanı Erkin, ABD Büyükelçisi'ni makamına çağırarak, Cenevre görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması ve sadece bir Rum-Yunan meselesi imiş gibi addedilip Enosis'in gerçekleştirilmesi halinde, müdahalenin kaçınılmaz olduğu uyarısında bulunuyordu⁸³⁸. Aslında Erkin, Amerikan Büyükelçisi'ne Ada'ya yapılacak hava müdahalesinin bilgisini veriyordu. Aynı gün Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı dört savaş uçağı, Erenköy bölgesi üzerinde alçak irtifadan bir uyarı uçuşu yapıyor, ateş açmadan üslerine geri dönüyorlardı⁸³⁹. 7 Ağustos 1964 gecesi, dayanılmaz boyutlara ulaşan Rum saldırısı karşısında, Mansura, Bozdağ ve Alevkaya'yı savunan mücahitlerle Erenköy'ün çevre savunması takviye ediliyordu. 7, 8 ve 9 Ağustos günleri de süren bu genel saldırıda Rumlar, denizden hücumbotlarla, karadan zırhlı birlikler ve sahra topları ile destekleniyordu⁸⁴⁰.

Bu arada Ankara'da, Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi'nden Erenköy saldırısının durdurulması konusunda Kıbrıs Rum Toplumunu nezdinde girişimde bulunulması istendi⁸⁴¹. Ancak bu girişim ya yapılmamış, ya da yapıldıysa da etkisini göstermemiş olacaktı ki Erenköy saldırısı artan bir şiddetle devam ediyordu. ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi'nin Makarios'a önerdiği ateşkes teklifine yanıt gelmemesi üzerine, 8 Ağustos 1964 Cumartesi öğleden sonra, 34 Türk savaş uçağı Erenköy semalarında belirdi. Türk uçakları Rumlara ait mevzileri bombaladılar⁸⁴². Hava hareketinde bir Türk uçağı düştü. Uçağın pilotu Cengiz Topel, paraşütle atlayarak kurtulduysa da, BM Barış Gücü'nün haberi olmasına karşın Rumlar tarafından işkence edilerek şehit edildi⁸⁴³. Hava hareketi ile ilgili olarak basına bir demeç veren Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, "*Harekat, Rumlara insaniyet ve hukuk yoluna dönmeleri için kesin bir uyarıdır. Kıbrıs Rumları sağduyu yoluna dönmezlerse Türk Harekatı artan bir şiddetle devam edecektir*" diyordu⁸⁴⁴. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel ise yapılan hareketin henüz başlangıç olduğu açıklamasını yapıyordu⁸⁴⁵. 8 Ağustos'ta Türk uçaklarının

---

dışında, gizli olarak Rauf R. Denктаş'la birlikte Erenköy'e çıkmıştı. Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.418. Denктаş, daha sonra tekrar aynı gizli yollarla Anakara'ya geri dönüyordu.

⁸³⁶ Pierre Oberling, **Bellapais'e Giden Yol**, Ankara, 1987, s.117.

⁸³⁷ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.417.

⁸³⁸ **POL 23-8 CYP**, Ankara'daki ABD Büyükelçisi'nin 7 Ağustos 1964 tarihli telgrafı, **a.g.e.**, s. 413-414.

⁸³⁹ "Jetlerimiz Kıbrıs'ta uçtu", **Milliyet**, 8 Ağustos 1964.

⁸⁴⁰ Gazioğlu, **a.g.e.**, 2007, s.417.

⁸⁴¹ **A.g.e.**, s.419.

⁸⁴² "Jetlerimiz Kıbrıs'ta askeri hedefleri bombaladı", **Milliyet**, 9 Ağustos 1964; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 32, Toplantı 3, 130. Birleşim, 3-9-1964, s. 276.

⁸⁴³ Camp, **a.g.e.**, s. 50; "Pilotumuz işkence edilerek öldürülmüş", **Milliyet**, 14 Ağustos 1964.

⁸⁴⁴ Yrd. Doç. Dr. Vehbi Z. Serter, Osman Zeki Fikretoğlu, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, s.167, 168, 196.

⁸⁴⁵ Tansel'in 12 Ağustos 1964 tarihli **Milliyet** gazetesine yaptığı açıklama.

Erenköy bölgesindeki Rum mevzilerini bombalamasının akabinde, ABD ateşkes sağlanması için girişimlerini başlatıyordu. Türk Dışişleri Bakanı Erkin, Türkiye'nin ateşkes koşullarının, her iki tarafın bölgedeki köylerin içindeki ve dışındaki mevzilerinden çekilmeleri ve boşaltılan mevzilerin Barış Gücü tarafından devralınması olduğunu belirtiyordu⁸⁴⁶. ABD Büyükelçisi'ne göre ise İnönü'nün ateşkes için üzerinde önemle durduğu dört konu vardı. Bunlar, “*Rum saldırılarının durması, Rumların saldırı öncesi mevzilerine geri çekilmeleri, Kıbrıs'ta genel barışa ulaşılması ve Cenevre görüşmelerinin hızlandırılması*” idi⁸⁴⁷. 8 Ağustos gecesi Makarios, ABD Büyükelçisi'ne, Türkiye'nin hava saldırılarını durduracağı güvencesi verirse, ateşkese razı olacaklarını söylüyordu, ancak Ada'da Türk Toplumunun yaşamsal gereksinimlerini karşılayacak temel gıda maddelerinin BM tarafından bile karşılanmasına engel olarak Türklerin temel haklarını çiğnemeye devam ediyorlardı. Yine aynı gün Makarios, hava saldırılarının devamı halinde Ada'daki tüm Türkleri öldürecekleri tehdidinde bulunuyordu. 9 Ağustos günü Rumların saldırılarının şiddeti artıyor, Türklerin de hava saldırısı devam ediyordu. Bunun üzerine Makarios, bir gün önceki tehditlerini geri alıyor ve İngiltere ile Sovyet Rusya'dan yardım istiyordu. Sovyet Başbakanı Kruşçev de, 9 Ağustos'ta Başbakan İnönü'ye bir mesaj göndererek, oldukça yumuşak bir ifade ile Türkiye'nin Kıbrıs'a “askeri saldırıda” bulunmakla üzerine sorumluluk aldığını bildiriyor ve askeri hareketin durdurulmasını istiyordu⁸⁴⁸. İnönü 14 Ağustos'ta Kruşçev'e verdiği cevapta, Rumların gayri insani ve ahlaki davranışlarını anlatarak, Sovyet Rusya'nın durumu anlayacağı ve nüfuzunu bu istikamette kullanacağı ümidini ifade ediyordu⁸⁴⁹. Kruşçev, 15 Ağustos tarihinde yeni bir açıklama yaparak, bir dış müdahale olduğu takdirde Kıbrıs'a yardımcı olacağını bildiriyordu⁸⁵⁰. Bu açıklamalardan NATO rahatsız oluyor, ancak Sovyetlerin de bu açıklamalarından daha öteye gidemeyeceği değerlendiriliyordu⁸⁵¹.

9 Ağustos'taki çatışmaların yoğun bir hal alması üzerine, NATO'nun iki müttefiki arasında olası bir savaşı engellemek için İngiltere, Yunanistan'a Başbakanlar nezdinde girişimde bulunuyordu. Askeri bakımdan, böyle bir bombardımandan sonra bir çıkarma hareketinin gelmesi beklendiği için zaten heyecan ve panik havasında olan Atina, Makarios'un “*Yunan Hükümeti'nin*

---

⁸⁴⁶ Gazioglu, a.g.e., 2007, s.422; “Ateşkes için şart koştuk-Rumların 5 Ağustos tarihinden önceki eski mevzilerine çekilmesini istedik”, **Milliyet**, 11 Ağustos 1964.

⁸⁴⁷ Gazioglu, a.g.e., 2007, s.440. İsmet İnönü, 3 Eylül'de Meclis'te yaptığı konuşmada kendileri için ateşkes koşullarının şunlar olduğunu söylüyordu; “*Biz bombardımanı durdurmak için, Erenköy bölgesinde, köylere taarruz eden Rum kuvvetlerinin, o muntakadan tamamen çekilmesini, bütün Ada sathında Türklere karşı ateşin tamamen kesilmesini ve Türk Cemaati'ne karşı tatbik edilen iktisadi ablukanın kaldırılmasını talebettik*”. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 32, Toplantı 3, 130. Birleşim, 3-9-1964, s. 276.

⁸⁴⁸ W.Thomas Adams ve J. Aldvin Cottrell, **Cyprus Between East and West** (Studies in International Affairs, No 7), Baltimore, 1968, s.38.

⁸⁴⁹ “Kruşçev'den Makarios'a baskı yapmasını istedik”, **Milliyet**, 14 Ağustos 1964.

⁸⁵⁰ “Makarios'a Rusya yardım vaat etti”, a.g.e., 16 Ağustos 1964.

⁸⁵¹ Adams ve Cottrell, a.g.e., s.33-39.

kendilerine resmen yardıma geleceklerini açıklamadıkları takdirde başka kaynaklardan yardım talebinde bulunacakları” tehdidi altında ikili oynamaya devam ediyor⁸⁵², İngiltere ve Amerika’nın, Makarios üzerindeki etkisini kullanması ve Grivas’ın da Ada’da olumsuz faaliyetlerde bulunmasını engellemesi istekleri karşısında, bu konuda gerekeni yapacaklarını ve zaten Makarios’un bilgileri dışında Erenköy saldırısını yaptığı için kızgın olduklarını ifade ediyor, bunun yanı sıra Kiprianu ile yapılan görüşmelerin ortak bildirisinde, “Kıbrıs’taki bir Türk saldırısının birlikte karşılanacağı ve Yunanistan’ın tüm güçleri ile Kıbrıs’ın yanında olacağı” açıklamasını yapıyordu⁸⁵³. Ayrıca, Cenevre’de yapılacak görüşmelerde, Başbakan İnönü ile görüşmesi isteklerine de olumsuz yanıt veriyordu.

İnönü ise, Kıbrıs’taki pozisyon üstünlüğü ve uluslararası kamuoyundaki haklı durumuna karşın, Yunanistan ile uzlaşmak ve Cenevre’de bir an önce sonuca ulaşmak için özveride bulunarak, daha yumuşak bir politika uygulamaya ve barışçıl bir durum sergilemeye çalışıyor, bu uğurda başlangıçta ortaya koyduğu koşulların bir kısmını yumuşatıyordu. Önce hava bombardımanını durdurmak, sonra da ateşkesi kabul etmek için öne sürdüğü, Rumların son saldırılarda ele geçirdikleri Türk köylerinden çıkma koşulunu Rumlar reddettikleri için daha ılımlı bir hale getiriyordu⁸⁵⁴. 9 Ağustos’ta BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı ateşkes kararına Ankara’nın uyup uymayacağını ve hava bombardımanının durdurulup durdurulmayacağını, ABD Büyükelçisi Hare aynı gün akşam saatlerinde Erkin ve İnönü’yle yaptığı görüşme sonunda öğrenmeye çalışıyordu. İnönü Büyükelçi’ye verdiği yanıtta, Makarios’a tanınan her zamanın kötü maksatla kullanıldığını, Makarios’a ancak kesin bir dille gerekenler bildirilir ve yumuşak davranılmazsa istenilen sonucun alınabileceğini söylüyor ve ancak Makarios Erenköy bölgesindeki saldırıları durdurur ve aldıkları köylerden çıkmayı kabul ederse hava hücumlarının durdurulacağını bildiriyordu⁸⁵⁵. Ancak İnönü Büyükelçi’ye böyle kesin ve kararlı konuşmakla birlikte uygulamada aynı kararlılığı gösteremiyordu ve 10 Ağustos günü ABD Büyükelçisi’nin Erkin’i ziyaret ederek Güvenlik Konseyi’nin aldığı 193 nolu karara uyulması gerektiği telkiniyle⁸⁵⁶ ve Konsey kararında Türkiye’nin belirttiği ateşkes koşulları dikkate alınmadığı için Erkin’in, Türk Hükümeti’nin ABD ve İngiltere tarafından aldatılıp hayal kırıklığına uğratıldığı söylemlerine karşın ateşkes kabul ediliyor⁸⁵⁷ ve Türkiye, 1963 Aralık ayından beri yapmak istediği dört müdahale girişiminden ilk defa etkili bir şekilde gerçekleştirdiği hava bombardımanını durduruyordu⁸⁵⁸. Tüm bunlara karşın İnönü’nün, Yunanistan’la barışçıl bir ortam tesis etmek adına Başbakan Papandreu’ya 11 Ağustos’ta işbirliği yapma ve Cenevre’de sonuca gitme önerisinde bulunduğunu görüyoruz. Bu mesaja

⁸⁵² Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.435.

⁸⁵³ **Daily Ekspres**, 12 Ağustos 1964.

⁸⁵⁴ “Rumlar eski mevzilerine çekilmeyi reddettiler”, **Milliyet**, 11 Ağustos 1964.

⁸⁵⁵ Gazioğlu, a.g.e., 2007, s.436.

⁸⁵⁶ **A.g.e.**, s.439.

⁸⁵⁷ **Scotsman**, 11 Ağustos 1964.

⁸⁵⁸ “Güvenlik Konseyi’nin yeni kararına uyularak keşif uçları durduruldu”, **Milliyet**, 13 Ağustos 1964.

uzun süre yanıt vermeyen Papandreu, daha sonraki açıklamalarında aslında Türkiye ile bir savaşı göze alamayacağı için Türk-Yunan dostluğuna önem verdiğini ve Kıbrıs meselesinin barışçı yollarla çözümünü arzuladığını Türkiye'ye bildiriyordu. Sonuç olarak Türkiye, ABD'nin baskısı sonucu uçuşlarını sonlandırıyor, Rumlar ellerine geçirdikleri Türk köylerinden çıkmıyor, Papandreu İnönü ile görüşmeyi reddediyor ve Cenevre'deki görüşmelerden bir sonuç alınamıyordu⁸⁵⁹.

Cenevre'de 15 Ağustos'ta başlayan ikinci tur görüşmelerinde Acheson, ilk teklifi olan ve Türkiye'nin prensipte kabul ettiği Karpas'da Türkiye'ye bir bölge verilmesi teklifinin Makarios tarafından daha önce kabul edilmemiş olması nedeniyle bu kez Yunanistan'ın da uygun gördüğü, Karpas'da 50 yıllık kira karşılığı bir bölgenin Türkiye'ye verilmesi önerisi ile ortaya çıkıyordu. Yani Makarios'un kararlı tutumunu geçemeyen Amerika, her fırsatta esnemeye yatkın bir politika izleyen Türkiye'den yeni bir taviz bekliyordu. Türkiye, ikinci Acheson Planı'nı Londra ve Zürih Antlaşmalarının özüne karşı olduğu gerekçesiyle reddettiğini 21 Ağustos tarihinde resmen açıklıyordu⁸⁶⁰. 25 Ağustos'ta da Yunanistan ve Makarios, planı reddettiklerini ve Türkiye'ye hiçbir toprak ödünü vermeden Enosis'i gerçekleştireceklerini açıklıyorlardı⁸⁶¹.

Aynı tarihte Cenevre görüşmelerinde Türk heyeti başkanı Erim'le görüşen Acheson'un Erim'e sorduğu, "*İnönü çekilirse hükümeti kim kuracak?*" sorusu da bu günlerde Amerika ve İngiltere'nin Türkiye'de kendi görüşlerini daha çabuk kabul edebilecek yeni bir hükümet görme düşüncelerinin varlığını gösteriyordu. Nitekim Metin Toker de, *Milliyet* Gazetesi'ndeki yazısında, ABD ve NATO'nun özellikle ikinci Acheson Planı'na karşı çıkan İnönü'yü iktidardan uzaklaştırmak için harekete geçtiklerini ve hatta Amerikalı General Porter'in de bu maksatla o günlerde Ankara'ya gelerek zemin yokladığına işaret etmekteydi⁸⁶². Ağustos'un son günlerinde, Türkiye'nin büyük şehirleri Amerikan karşıtı gösterilere sahne oluyordu⁸⁶³. 31 Ağustos'ta, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlandığı Cenevre'den ayrılmadan önce Acheson, Erim'e Türkiye'deki gösterilerden duydukları rahatsızlığı dile getiriyor ve Kıbrıs sorunu için de bundan sonra "bekleme ve dinlenme" dönemi olacağını belirtiyordu⁸⁶⁴.

Millet Meclisi'nin 3 Eylül 1964 tarihindeki oturumunda, Johnson mektubunun alınmasından sonraki süreci, Başbakan İsmet İnönü tüm ayrıntılarıyla aktarıyordu. İnönü konuşmasında, Cenevre görüşmelerinin birinci bölümündeki Acheson'un ilk planının tartışma süreci hakkında bilgi aktarıyor ve daha sonra Ağustos başındaki Kıbrıs'taki gelişmelerden söz ederek, Rum saldırıları karşısında Türk Toplumunun maruz bırakıldığı durumu açıklıyor, BM Barış Gücü'nün Rum saldırıları

⁸⁵⁹ "Papandreu, ikili görüşmeyi kabul etmiyor", **a.g.e.**, 14 Ağustos 1964.

⁸⁶⁰ Erim, **a.g.e.**, s. 401-402.

⁸⁶¹ "Acheson Planı reddediliyor-İlk Planın tadilini kabul edemeyeceğimizi bildirdik", "Makarios, 'bir karış toprak vermeyiz' dedi", **Milliyet**, 26 Ağustos 1964.

⁸⁶² Metin Toker, **a.g.e.**, 14 Şubat 1964.

⁸⁶³ **a.g.e.**, 27, 28, 29, 30 ve 31 Ağustos 1964.

⁸⁶⁴ Erim, **a.g.e.**, s.409.

karşısındaki etkisizliği ve diplomatik girişimlerin sonuçsuzluğu nedeniyle Ada'ya yapılan hava hücumunun ayrıntıları hakkında bilgi veriyor, ateşkesin hangi koşullar altında kabul edildiğini ve akabinde Cenevre'deki ikinci tur görüşmelerde Acheson'un getirdiği yeni önerinin de açıklamasını yaparak, her iki taraf için bu önerinin kabul edilmeyiş gerekçelerini anlatıyordu. Konuşmasında, Amerika'nın bu çalışmada, uzlaşmaya varılabilmesi için iyi niyetle çaba gösterdiğini, bu çabaların olumsuz sonuçlanmasının nedeninin, ABD'nin Kıbrıs'ın geleceği ve Yunan Hükümeti'nin politikası hakkında doğru teşhis koyamaması olduğunu belirterek, Kıbrıs yönetiminin ve Yunan politikasının uzun süre Amerika'yı yanıltabilmiş olmasının da bunda önemli bir rol oynadığını ilave ediyordu.

Kıbrıs'taki sorunların patlama noktasına ulaştığı sekiz aydır politikalarının hedefinin, Kıbrıs'ta emniyet ve huzurun tesisi için tedbir aramak ve devamlı bir çözüm şekli bulmak olduğunu söyleyen İnönü, egemenlikleri altında askeri ve idari gereksinimlere yanıt verecek bir bölgenin ilhak olunmasını ve toplumun yaşama haklarına riayet edilmesini müzakere zemini yapmayı bu sebeple kabul ettiklerini, bunun sağlanması durumunda Yunanistan'ın Enosis isteğine karşı bir çeşit Türkiye'ye iltihak fikri ile bir anlaşma zemini bulunmuş olacağını, alınacak arazi parçasının da daimi ve ebedi karakterde olmasının mantıki ve zorunlu olduğunu, ancak bugünkü durumda Kıbrıs yönetiminin zorla emrivaki yapmak isteyerek Türk Toplumunu yaşama olanaklarından mahrum etmek istediğini, Yunanistan'ın da Kıbrıs'ın bu politikasını desteklediğini belirtiyordu. Gelineen durumda Yunanistan'ın çok büyük sorumluluğu olduğunu ve aldıkları bilgilere göre, resmi askeri kuvvetlerinden tam teçhizatlı en az 10 bin kişilik bir kuvvetini Ada'da bulundurduğunu, bunların Türk Toplumuna karşı koymak için kullanılacağını anlatan İnönü, bu durumun her an, her vasıta ile Kıbrıs'a askeri müdahale zorunluluğunu ortaya çıkarmakla kalmadığını, aynı zamanda en geç ilk çatışma anından itibaren Yunanistan ile Türkiye arasında bir savaş çıkmasına doğru ilerlediğini vurguluyor, Yunanistan'ın gürültülü ve gösterişli askeri hazırlıklarını buna delil olarak gösteriyordu. Konuşmasının sonunda son günlerde büyük şehirlerde yapılan gösteri ve mitinglerin çoğunun yasadışı olduğunu belirterek, bu gösterilerde hedef alınan Amerika, İngiltere, Sovyetler Birliği, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Çekoslovakya hükümetlerine üzüntülerini bildiriyor, ayrıca bu gösterileri hükümetin düzenlediği iftirasının el altından yayıldığını ve bu yalanları kesin olarak reddettiğini ifade ediyordu⁸⁶⁵.

H. ACHESON SONRASI TÜRK-YUNAN İKİLİ GÖRÜŞMELERİ

İnönü'nün Meclis'te söylediği gibi, Türkiye'nin Kıbrıs bombardımanı Yunanistan'ı geriletmiş ise de, Yunanistan bu bombardımandan sonra Kıbrıs'a fiilen asker sevk etmeye başlamıştı. İlk elde 5.000 Yunan askeri Kıbrıs'a yollanmış, bu miktar daha sonra giderek artarak 12.000'e kadar çıkmıştı. Makarios da bu süreçte silahlanmaya devam ediyordu ve Erenköy çarpışmalarında Yunanistan'ın yeterli

⁸⁶⁵ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 32, Toplantı 3, 130. Birleşim, 3-9-1964, s. 274-279.

desteği vermediği gerekçesiyle Sovyetler Birliği'yle Eylöl 1964'de bir anlaşma imzalıyor ve bu anlaşma gereği Sovyet silahları Mısır üzerinden Kıbrıs'a aktarılıyordu.

Bu arada, BM Arabulucusu Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja, peş peşe gelen sıkıntılı olaylar içinde fazla bir varlık göstermeden, 9 Eylöl 1964'de hayatını kaybetti. Yerine arabulucu olarak tayin edilen Ekvatorlu diplomat Galo Plaza Lasso'nun Ekim 1964'den Şubat 1965'e kadar Kıbrıs konusuyla ilgili taraflarla yapmış olduğu görüşmeler sonunda hazırladığı 80 sayfalık rapor⁸⁶⁶, BM Güvenlik Konseyi tarafından 26 Mart 1965 tarihinde yayınlandı⁸⁶⁷. Fakat Galo Plaza'nın raporu, 20 Şubat 1965'de Suad Hayri Ürgüplü'nün Başbakanlığında kurulan yeni Türk Hükümeti tarafından Türk Toplumunu Kıbrıs'ta basit bir azınlık haline getiren, Rumcayı bile Kıbrıs devletinin resmi dili yapan, Türk Toplumunu Rum Toplumunun hakimiyeti altına sokan, Türkiye'nin federal sistem tezini terk etmesini ve Kıbrıs'taki Türklerin Türkiye'ye göç etmelerinin kolaylaştırılmasını sağlayan, dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs tezleriyle çelişen tekliflerde bulunduğu gerekçesiyle, 31 Mart'ta yayınlanan bir bildiri ile Türkiye tarafından reddedildi. 1 Nisan'da Meclis'te yaptığı konuşmayla konu hakkında bilgi veren yeni hükümetin Dışışleri Bakanı Hasan Işık, Galo Plaza'nın böyle bir rapor yayınlamakla yetkilerini aştığını ve artık arabuluculuk görevinin de sona erdiğini belirtiyor, bu görüşlerin kendilerini bağlamayacağını ve ancak Plaza'nın kişisel görüşleri olabileceğini vurguluyordu⁸⁶⁸.

Türkiye'nin Galo Plaza raporunu reddetmesinden sonra Kıbrıs meselesi, 8 Mayıs 1965'de Yunanistan'ın Makarios'un karşı çıkmasına karşın, Londra'da Türk Dışışleri Bakanı ile görüşmeyi kabul etme kararı almasıyla, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerde ele alınmaya başlandı⁸⁶⁹. Başbakan Ürgüplü, Yunanistan'ın ilk kez müzakere etmeyi kabul etmesini hayırlı bir adım olarak kabul ediyor, muhalefet lideri İnönü de hükümeti destekledikleri açıklamasını yapıyordu⁸⁷⁰. 10 Mayıs 1965'de Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları'nın Londra'da buluşmasıyla⁸⁷¹ başlayan ikili görüşmeler, Makarios ve Rumların, Türk-Yunan görüşmelerine karşı çıkıp, meseleyi Birleşmiş Milletler çerçevesinde yürütmek istemeleri ve Yunanistan'daki hükümet krizleri nedenleri ile 1966 yılı sonuna kadar bir takım kesintilerle yapılabilirdi. Kıbrıs Cumhuriyeti Bağlantısızlar'a dahil olduğu için, Bağlantısızlar'ın çoğunlukta olduğu BM Genel Kurul'unda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendi lehine karar aldırması olasılığının yüksek olması ve inisiyatifin kendi dışına çıkması endişesi, Makarios'un Türk-Yunan ikili görüşmelerine soğuk bakmasına neden oluyordu. Yunanistan'da da Başbakan Yorgo Papandreu orduda bir takım temizlik hareketlerine girişmek isteyince, 15 Temmuz

⁸⁶⁶ **A.g.e.**, Dönem 1, Cilt 38, Toplantı 4, 85. Birleşim, 1-4-1965, s. 7.

⁸⁶⁷ Zaim M. Nedjatigil, **The Cyprus Conflict a Lawyer's View**, Nicosia, 1982, s. 25-26. Başbakan Ürgüplü'nün 1 Nisan 1965'de TBMM'de yaptığı konuşmada 80 sayfa olduğunu belirttiği rapor, Nedjatigil'in kitabında 66 sayfa olarak belirtilmektedir.

⁸⁶⁸ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 1, Cilt 38, Toplantı 4, 85. Birleşim, 1-4-1965, s. 4.

⁸⁶⁹ "Atina, İkili Görüşmeye Karar Verdi", **Milliyet**, 9 Mayıs 1965.

⁸⁷⁰ "Şiddet olmazsa anlaşma olur", **a.g.e.**, 12 Mayıs 1965.

⁸⁷¹ "İkili Görüşme Dün Başladı", **a.g.e.**, 11 Mayıs 1965.

1965’de Kral tarafından başbakanlıktan azledildi⁸⁷². Kral’ın Papandreu’nun yerine Novas’ı Başbakanlığa ataması, ülkede büyük gösterilere neden olurken, yaşanan siyasi istikrarsızlık Yunanistan’ı, 1967 Nisanı’ndaki askeri darbeye götürüyordu. 21 Nisan’da Albay Papadopoulos liderliğinde başa gelen Albaylar Cuntası, Kıbrıs sorununu Türkiye ve Yunanistan arasındaki diğer anlaşmazlıklarla beraber değerlendirmeye başladığı için, bu koşullarda Kıbrıs için bir şey yapılması olanaksız hale gelmişti⁸⁷³.

Mayıs 1965’den itibaren Kıbrıs konusunda Türk-Yunan ikili görüşmelerinin başlamış olması, Kıbrıs’ta ortamın sakinleştiği, sorunların çözüldüğü anlamı taşımamaktadır. Bu süreçte de Ada, düşük düzeyde de olsa çatışmalara sahne olmuştur. Bu süreçte önce İnönü’nün Başbakanlığındaki koalisyon hükümetlerinin giderek kararlı bir tutum izlemeye yönelmesi ile ardından 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde AP’nin %82’lik bir oy oranıyla tek başına iktidara gelmesi⁸⁷⁴, Yunanistan’ı ve Rumları daha ihtiyatlı hareket etmeye yönlendiriyordu. Çünkü tarihsel süreç içindeki olaylar incelendiğinde Makarios ve Yunanistan’ın Kıbrıs’la ilgili krizleri genellikle Türkiye’nin iç siyasi istikrarsızlığına göre gündeme getirdikleri görülmektedir.

I. 1967 KRİZİ

Bu kez Yunanistan’ın kendi iç siyasi istikrarsızlığının, 1967 Kıbrıs krizinin çıkışında dolaylı bir rol oynadığını görmekteyiz. Yunanistan’da genel seçimlerin yapılmasının planlandığı 28 Mayıs 1967 öncesi, Yorgo Papandreu'nun bir yandan komünistlerle işbirliği yapmak istemesi, öte yandan Ordu'daki tasfiye girişimleri, 21 Nisan 1967’de Albay Papadopoulos liderliğindeki askeri darbenin yapılmasına neden oluyordu⁸⁷⁵. Askeri Cunta tarafından Başbakanlığa getirilen eski Yargıtay Başsavcısı Konstantin Kolias, 21 Nisan günü verdiği demeçte, “*Kıbrıs davasını barışçı yollardan çözmeye çalışacaklarını*” söylemesine karşın⁸⁷⁶, 22 Nisan günü radyoda okunan hükümet programında, yeni Yunan Hükümeti’nin “*Kıbrıs sorununu azınlık hakları dikkate alınarak, barışçı yoldan müzakerelerle Enosis’e yol açacak mesut bir çözüme bağlamaya çalışacağı*” belirtilmekteydi⁸⁷⁷. Yunanistan’daki darbe yönetimi, amaçlarının Enosis olduğunu, ancak bunu kuvvete başvurarak değil, müzakerelerle, yani Türkiye ile pazarlıkla gerçekleştireceklerini ifade ediyordu. Enosis’in gerçekleşmesi halinde de, Kıbrıs’taki Türk Toplumuna "azınlık hakları" tanıyacaklarını açıkça belirtiyordu. Bu da ikili görüşmelerin sonu demekti. Çünkü Türkiye’nin ikili görüşmeler için ileri sürdüğü, Enosis’e yol açacak formüllerin görüşülmeyeceği koşuluna uymuyordu. Bunun akabinde Haziran ayından itibaren yeni Yunan Hükümeti’nin Batı Trakya Türkleri’ne karşı yoğun bir baskı politikasına

⁸⁷² “Yunan Başbakanı istifa etti”, **a.g.e.**, 16 Temmuz 1965.

⁸⁷³ “Bütün siyasi liderler tevkif edildi”, **a.g.e.**, 22 Nisan 1967.

⁸⁷⁴ “AP İktidarda”, **a.g.e.**, 11 Ekim 1965, s.1.

⁸⁷⁵ “Yunanistan’da Darbe”, **a.g.e.**, 22 Nisan 1967, s.1.

⁸⁷⁶ “Hükümet tamamlandı”, **a.g.e.**, 23 Nisan 1967, s.7.

⁸⁷⁷ “Durum- Türk-Yunan İlişkileri, Kral ve Amerika”, **a.g.e.**, 25 Nisan 1967, s.1.

giriştiği görülüyordu⁸⁷⁸. Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kuneralp, 28 Haziran'da verdiği demeçte, "*Yunanlılar, Batı Trakya'daki soydaşlarımıza baskıyı çok arttırmıştır. Bu konuda teşebbüslerimiz var. Lozan'da Türklere verilen haklar adeta tanınmıyor*" diyordu⁸⁷⁹. Ancak, o dönemin gazetelerini veya Türk politikacıların açıklamalarını incelediğimizde, Kıbrıs ile Batı Trakya arasında doğrudan doğruya bir bağ kurulduğu görülmemektedir. Oysa Yunanistan'daki darbe yönetimi bunun hesaplarını yapmaktadır.

Bu arada, Kıbrıs Rumları'nın Sovyet Rusya'dan silah satın almaya başladığına dair haberler de çoğalmaya başlamıştı⁸⁸⁰. Ankara'daki Sovyet Büyükelçisi 28 Haziran'da bu söylentilerin maksatlı olduğunu, Rusya'nın Kıbrıs politikasının, Türk milli menfaatlerine ve Kıbrıs Türk Toplumunun çıkarlarına aykırı olmadığını açıklayarak silah sevkiyatını yalanlıyor⁸⁸¹, TASS Ajansı'nın 4 Temmuz'da yayınladığı yorumda da, "*Bazı Yunanlı liderlerin Amerika desteğiyle Kıbrıs'ta bir darbe hazırlığında oldukları, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'taki bu son gelişmelerden, bu bölgede durumun yeniden gerginleştirme girişimlerinden ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının tehlikeye girmesinden endişe ettiği*" ifade ediliyordu⁸⁸². Aslında 1964 Johnson mektubundan sonra Türkiye'nin Amerika'yı tek seçenek kabul etmeyerek çok yönlü politika uygulama gereği Sovyetler Birliği'ne yakınlaşma gösterdiği biliniyordu. 1967'de Yunanistan'daki askeri darbenin Amerika tarafından desteklenmesinin de, Sovyetleri Türkiye tarafına daha da yönlendirdiği bir gerçektir. TASS Ajansı'nın 4 Temmuz'da yayınladığı değerlendirmeden de bilindiği gibi, Temmuz ayından itibaren Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs'ta bir Enosis darbesi yapacağıyla ilgili söylentilerin yaygınlaşması üzerine, Türk resmi yetkilileri yaptıkları açıklamalarda Türkiye'nin Enosis'i hiç bir zaman kabul etmeyeceğini kesin bir dille vurguluyorlardı.

6 Eylül 1967'de Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak, Türk ve Yunan Başbakanlarının 9 -10 Eylül tarihlerinde Keşan ve Dedeağaç'ta buluşarak, iki hükümet arasında cereyan etmiş olan görüşmelerin ışığı altında Kıbrıs meselesi dahil, Türk -Yunan ilişkilerini ilgilendiren bütün konuları görüşeceklerini bildiriyordu⁸⁸³. İngiliz *Daily Telegraph* Gazetesi de verdiği haberde, "*Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin, uzun zamandan beri devam eden tehlikeli Kıbrıs ihtilafını halletmek üzere azimli gayrete girişmeleri, uzun zamandan beri Batı'nın ve NATO'nun aldığı haberlerin en güzelidir*" şeklinde memnuniyetini dile getiriyordu⁸⁸⁴. Türk-Yunan Başbakanları, önceden tespit edildiği üzere, heyetler halinde, 9 Eylül'de Keşan'da ve 10 Eylül'de de Dedeağaç'ta görüşmeler yapıyorlardı

⁸⁷⁸ "Durum-Türk-Yunan İlişkilerine Olumsuz Gelişmeler", **a.g.e.**, 29 Haziran 1967, s.7.

⁸⁷⁹ "Batı Trakya'daki Baskı İçin Yunanlıları Sert Şekilde Uyardık", **a.g.e.**, 29 Haziran 1967, s.1,7.

⁸⁸⁰ "Rusya Kıbrıs'a Silah Satıyor", **a.g.e.**, 28 Haziran 1967, s.1.

⁸⁸¹ "Sovyet Elçisi, Kıbrıs'a Silah Sevki Haberini Yalanladı", **a.g.e.**, 29 Haziran 1967, s.1,7.

⁸⁸² "Rusya Kıbrıs'ta Darbe Hazırladığını Söylüyor", **a.g.e.**, 5 Temmuz 1967, s.1.

⁸⁸³ Başbakan Demirel de yaptığı açıklamada, Kıbrıs meselesinin bir an önce çözümlenmesini istediklerini açıklıyordu. "İkili Görüşme Resmen Açıklandı", **a.g.e.**, 7 Eylül 1967, s.1.

⁸⁸⁴ "Başyazı", **Daily Telegraph**, 7 Eylül 1967.

⁸⁸⁵ . Keşan'daki toplantının başlangıcında, Yunan tarafının yazılı olarak vermiş olduğu, Türkiye'nin Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesine, yani Enosis'e razı olması karşılığında, Batı Trakya sınırında Türkiye'ye bazı tavizler verilmesi teklifinin Türkiye Başbakanı Demirel tarafından tereddütsüz reddedilmesiyle görüşmeler fiilen Keşan'da sona eriyordu. Fakat Yunan tarafının ricası üzerine, Dedeoğaç'ta görüşmelere göstermelik de olsa planlandığı gibi devam ediliyordu. 10 Eylül 1967'de yayınlanan ortak bildiriye, Kıbrıs meselesinin, Türk-Yunan münasebetlerinin temel unsuru olduğu vurgulanmış, tarafların, Kıbrıs meselesinde çözüme ulaşmak yolunda sarf edilen gayretleri muhafaza ve kolaylaştıracak gerekli tedbirleri alacakları belirtilerek, Ada'da gerginliğin artmasına sebep olacak hareketlerden kaçınmaları ve antlaşmalara riayet konusunda da “*tarafların görüşleri arasında uygunluk*” bulunduğunun gözlemlendiği ifade edilmiştir⁸⁸⁶ . Zaten ilk toplantıda olumsuz şekilde sonuçlanan ve kamuoyundaki beklentilere ters düşmemek için göstermelik şekilde devam eden görüşmelerin sonunda yayınlanan ortak bildiriye geçen “*görüşler arasındaki uygunluk*”un ne derece doğru olduğu sorusu çok geçmeden yanıt bulacaktı⁸⁸⁷ .

Başbakan Demirel, 12 Eylül'de Ankara'da yaptığı basın toplantısında iç ve dış siyasete ait konularda ve bu arada son Türk-Yunan görüşmesi ile Kıbrıs konularında kamuoyunu bilgilendiriyordu. Öncelikle basın toplantısında, ikili görüşme isteğinin Yunan tarafından geldiği anlaşılıyordu. Başbakan Süleyman Demirel, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin esasları belirlenmiş politikasının devam edeceğini ve bu siyasetin gereği olarak Ada'nın ilhakına hiç bir zaman rıza göstermeyeceklerini söyleyerek, Keşan ve Dedeoğaç görüşmelerinde Yunan askeri hükümeti'nin de Enosis'i ön plana çıkardığı için görüşmelerin sonuçsuz kaldığını ima ediyordu. Kıbrıs'ta bugüne kadar barışçı bir çözüm yoluna ulaşılamamasının temel nedeninin, Yunanistan'ın Ada'yı kendisine ilhaktan başka bir çözüm şeklini mümkün görmemesi olduğunu belirten Demirel, Kıbrıs meselesinin bir Türk-Yunan meselesi olduğunu, bunun da barışçı yollardan çözülmesi gerektiğini ifade ediyor ve Türkiye'nin bu konudaki tezlerini, yürürlükteki antlaşmaların, tarafların rızası olmadan değiştirilmemesi, Kıbrıs'ta iki toplumdan hiçbirinin diğerine hükmetmemesi, Lozan Antlaşması ile bu bölgede kurulmuş olan dengenin bozulmaması ve Kıbrıs sorununa Enosis dışında bir çözüm aranması şeklinde sıralıyordu⁸⁸⁸ . Söz konusu basın toplantısında Demirel'in ifade ettiği Türk tezlerinde

---

⁸⁸⁵ “İkili Görüşmeler Keşan'da Başlıyor”, **Milliyet**, 9 Eylül 1967, s.1; “İlk Toplantı Altı Saat Sürdü”, **a.g.e.**, 10 Eylül 1967, s.1, Demirel ve Kollias'ın iki ülkeyi ayıran İpsala köprüsü üzerinde buluşarak el sıkışmalarıyla başlayan görüşmeler altı saat sürüyor ve ilk toplantıdan sonra heyetler herhangi bir açıklamada bulunmuyorlardı.

⁸⁸⁶ “Anlaşmaya Varılmadı”, **Milliyet**, 11 Eylül 1967, s.9.

⁸⁸⁷ Keşan'daki altı saatlik ilk görüşmeden sonra Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in gazetecilerin görüşme ile ilgili sorusuna yanıtı ilginçti, “*Onlar Yunanca konuştular. Ben bu lisandan anlamam*”. Yunan Başbakanı Kollias da, Keşan'da ne elde ettiklerini soran gazetecilere, “*Kocaman bir balık, biraz da şarap*” yanıtını veriyordu. “Ümitler İlk Toplantı Günü Öldü”, **a.g.e.**, 12 Eylül 1967, s.7.

⁸⁸⁸ “Demirel: Tek Formülde Direnme Çözüm Sağlamaz”, **a.g.e.**, 13 Eylül 1967, s.1,7.

karşımıza yeni bir ifadenin, “İlişkilerde Lozan Dengesi” kavramının çıktığını görmekteyiz.

Kıbrıs'ı ziyaret eden Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis, 23 Ekim'de Lefkoşa'daki *Mahi Gazetesi*'ne verdiği demeçte, “Kıbrıslı eski mücahitler kongresine davet edilmem münasebetiyle kahraman Kıbrıslı kardeşlerimizi selamlıyorum. Yunanistan'ın güneyi olan Kıbrıs'a yaptığım ziyaretten büyük sevinç ve heyecan duyuyorum”⁸⁸⁹ diyerek Kıbrıs'tan Güney Yunanistan olarak söz ediyordu⁸⁹⁰. 15 Kasım 1967 günü de, Kıbrıs Rumları ve Grivas'ın teşkilatlandığı Rum Milli Muhafız kuvvetleri, Türklerin toplu olarak bulunduğu ve stratejik öneme sahip Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı ağır silahlarla saldırıya geçtiler. Bu hareketin amacı, Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirmek için engel olarak gördükleri Türk Toplumunu ortadan kaldırmaktı. Bu gelişmeler üzerine Türk hükümeti 15-16 Kasım gecesi yaptığı toplantılardaki durum değerlendirmesi sonucu ordu alarm durumuna geçiriliyor⁸⁹¹, hükümet tarafından Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarına, “Müdahale hakkımızı kullanacağız. Bütün kuvvetler görevlerini yapmaya hazır olsunlar” talimatı veriliyordu⁸⁹². Ada'daki Barış Gücü Komutanlığı ise yaptığı açıklamada, saldırıları Rumların başlattığını, Rumların Barış Gücü askerlerinin elindeki silahları da aldıkları ve ateşkes çabalarının sonuç vermediğini bildiriyordu⁸⁹³. Yine Barış Gücü'nün bildirdiğine göre bu saldırılarda 24 Türk ve iki Rum hayatını kaybetmişti⁸⁹⁴. Sonunda TBMM, 16 Kasım 1967'de yapılan gizli oturumda, Anayasa'nın savaş ilanına ve TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesine dair 66'ncı maddesine dayanarak, Kıbrıs'a müdahale yetkisini 435 üyenin 432 oyu ile hükümete

---

⁸⁸⁹ “Spandidakis, Kıbrıs'tan Güney Yunanistan diye bahsediyor”, **a.g.e.**, 24 Ekim 1967, s.3.

⁸⁹⁰ Rum Yönetimi tarafından, Ada'ya döndüğü takdirde tutuklanacağı bildirilen Denктаş, bugünlerde Kıbrıs'a gelmek için hazırlık yapıyordu. Sonunda Özel Harp Dairesi'nin bilgisi dahilinde ve Türk Hükümeti'nin bilgisi olmaksızın, iki arkadaşıyla gizli yollardan gizlice Ada'ya girmeye karar veriyordu. Ancak Denктаş, bir yanlışlık sonucu planladıkları Larnaka yerine, Karpas'daki Rumların yoğun olduğu Ay-Theodoros(Çayırova) bölgesine çıkıyor ve Rumlar tarafından tutuklanıyordu. Kızılyürek, 2002, **a.g.e.**, s.276-277; Kıbrıs Radyosu, Denктаş'ın yanında bulunan iki kişinin Erol İbrahim ve Nejat Konuk olduğunu bildiriyor, TC Dışişleri Bakanlığı da Türk uyuğunda olmamasına karşın, Türk Toplumunun lideri olması nedeniyle Denктаş'ın iadesi için girişimde bulunacaklarını açıklıyordu. “Denктаş, Kıbrıs'ta Tevkif Olundu”, **Milliyet**, 1 Kasım 1967, s.1,7; Bu arada Kıbrıs Rum Yönetimi, Denктаş'ın Türk Hükümeti'nin talimatı ile gönderildiğini iddia ediyor, Demirel ise açıklama yaparak, bu iddiaları yalanlıyor ve iadesi için talepte bulduklarını ve Denктаş'a yapılacak muamelenin Kıbrıs konusunda yeni gerginliklere sebep olmaması için önemli olduğunu vurguluyordu. “Denктаş'ın Hayatı İçin Teminat Verildi”, **a.g.e.**, 2 Kasım 1967, s.1,7; Türkiye'nin ve BM'in girişimleriyle 12 Kasım'da serbest bırakılan Denктаş, Kıbrıs'ta ikametine izin verilmediği için aynı gün Türkiye'nin gönderdiği bir uçakla Ankara'ya gidiyor (“Denктаş Serbest Bırakıldı”, **a.g.e.**, 13 Kasım 1967, s.1) ve resmi yollardan Nisan 1968'de Ada'ya dönene kadar orada çalışmaya devam ediyordu; Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara,1983, s.799.

⁸⁹¹ “Kıbrıs'ta çarpışma başladı”, **Milliyet**, 16 Kasım 1967, s.1.

⁸⁹² “Askeri Faaliyet”, **a.g.e.**, 17 Kasım 1967, s.7.

⁸⁹³ “Barış Gücü'nün Bildirisi”, **a.g.e.**, 16 Kasım 1967, s.7.

⁸⁹⁴ “24 Türk şehit edildi”, **a.g.e.**, 17 Kasım 1967, s.1.

veriyordu ⁸⁹⁵ ve karar, Dışişleri Bakanı Çağlayangil tarafından Yunanistan Büyükelçisi'ne bir notayla bildirilerek, son olaylardaki Atina'nın sorumlulukları hatırlatılıyor ve tedbir alınması isteniyordu ⁸⁹⁶. Bu karar üzerine Türk donanması İskenderun'da toplanıyor ve burada büyük bir çıkarma birliği hazırlanıyordu. Türk Hükümeti; Türkiye'nin harekate kararlı olduğunu, iki devlet arasında bir harp demek olan bu hareketin, Kıbrıs'taki Rum tecavüzünden sonra bütün dünya tarafından makul karşılanacağını, sabahleyin yoğun bir hava hareketiyle faaliyete başlayacağını, kuvvetlerini çekmezse bütün sorumluluğun Rum ve Yunanlılarda olacağını, 17 Kasım'da, Yunan Hükümeti ile dost ve müttefik hükümetlere açıklıyor, Başbakan Demirel de, "*Ne bu olayı, ne de bundan sonra olabilecekleri yanlarına bırakmayacağız*" mesajı veriyordu ⁸⁹⁷. Türkiye'nin bir savaşı göze alacak şekilde kararlı tutumu, Batılı başkentlerde telaş ve endişe yaratmıştı. İngiliz Hükümeti, maslahatgüzarı aracılığıyla itidal tavsiye ediyor, görüşme talebinde bulunan ABD Büyükelçisinin isteği, hükümetin toplantı halinde bulunduğu gerekçesiyle reddediliyordu ⁸⁹⁸. Türkiye, bu hareketin durdurulması için Grivas'ın Ada'dan alınmasını, Kıbrıs'a 1964'den itibaren yığılmış bulunan 20000 kişilik Yunan askerinin Ada'dan çekilmesini, can ve mal kaybı için tazminat verilmesini ve Türk bölgelerinin ihlal edilmemesini istiyordu ⁸⁹⁹. Aynı gün gece yarısı, Türkiye'nin kararlılığını gören Yunan Kralı Konstantin Makarios'u, Başbakan Kollias da Ada'daki Yunan Kuvvetleri Komutanı Grivas'ı arayarak Türklere karşı yapılan hareketin derhal durdurulması ve kuvvetlerin geri çekilmesi talimatını veriyorlardı. Bunun üzerine başlatılan köylerden askerlerin tahliyesi işlemi, sabah Türk uçaklarının hareket saatinden önce tamamlandığı gibi, Grivas'ın köylerden aldığı 250 kadar Türk esiri de serbest bırakılıyordu ⁹⁰⁰. Konuyla ilgili açıklama yapan Denктаş, "*Son dört yılda Rumların bu şekilde elde ettikleri neticelerin toplamını yaparsak Türklerin elindeki son kalelerin ve dayanak noktalarının elden gitmiş olduğunu görürüz. Anlaşmalar içinde tedbir alınmazsa, Rumlar ve Yunanlılar şımaracak ve Türkiye'yi harbe sürükleyecek saldırılara girişeceklerdir. O zaman da Türkiye, Ada'da kendisine destek olabilecek kuvvetli bir cemaati bulamayacaktır*" uyarısında bulunuyordu ⁹⁰¹. Aynı gün Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan bir yorumda da, "*Grivas'ın TSK'nin harekete geçmeye hazırlandığını öğrenince, işgal ettiği Türk köylerinden geri çekilmeyi uygun gördüğü anlaşılmaktadır. Ankara'nın bu sonucu sağlaması başarı olarak görülebilir. Ama kazançlı çıkan Grivas'tır*" denilmekte ⁹⁰², Grivas'ın Türk mücahitlerini şehit etmiş olmakla birlikte, Türk Toplumunun Ada'nın güneyindeki en iyi tahkim edilmiş bölgesindeki silah ve cephanelerini de ele geçirdiğine dikkat çekilmekteydi.

⁸⁹⁵ F. Kürşat-M. H. Altan-S. Egeli, **Kıbrıs'da Yunan Emperyalizmi**, İstanbul, 1978, s.236.

⁸⁹⁶ "Hükümet Savaş Yetkisi Aldı. Yunanistan'a nota verildi", **Milliyet**, 18 Kasım 1967, s.1.

⁸⁹⁷ "Yanlarına Bırakmayacağız", **a.g.e.**, 18 Kasım 1967, s.7.

⁸⁹⁸ "Dünyada Telaş", **a.g.e.**, 17 Kasım 1967, s.7.

⁸⁹⁹ Oberling, **a.g.e.**, s.116-117.

⁹⁰⁰ "Yunan Kralının Müdahalesi", **Milliyet**, 17 Kasım 1967, s.7.

⁹⁰¹ "Denктаş Konuştu", **a.g.e.**, 17 Kasım 1967, s.7.

⁹⁰² "Kanayan Yara", **a.g.e.**, 17 Kasım 1967, s.1.

18 Kasım günü ise Türk jetleri Kıbrıs üzerinde alçak uçuş yapıyorlardı⁹⁰³. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs konusundaki bu gerginlik üzerine, ABD Başkanı Johnson özel temsilcisi Cyrus Vance'i bölgeye gönderirken, BM de gerginliği önlemek amacı ile harekete geçiyordu. Yunanistan'ın Türk notası karşısında olumsuz bir tavır alması üzerine Çağlayangil, Türkiye'nin 17 Kasım'da ileri sürdüğü görüş ve tutumunda kararlı olduğunu ve her alanda gereken tüm önlemlerin alındığını bildiriyordu⁹⁰⁴. 21 Kasım'da Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Turhan Tuluy ile görüşen Yunanistan Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin koşullarından "*Grivas'ın geri alınması ve tazminatı*" kabul ettiklerini, "*Yunan askerleri*" konusunda ise görüşmeye hazır olduklarını belirtiyordu⁹⁰⁵. Ankara ise, Yunanistan'ın görüşme teklifini kabul etmiyor ve "*Yunanistan'ın bir iki gün içinde Kıbrıs'ta ciddi ve fiili tedbirleri alarak iyi niyetini göstermemesi halinde, kesin kararlı olarak harekete geçileceğinin müttefik ve ilgili devletlere bildirildiği*" açıklanıyordu⁹⁰⁶. Yunanistan buna karşılık Türkiye'nin notasını reddediyor, Türkiye ise, Türk Hükümeti'nin kararlı tutumunu değiştirmeyeceği açıklaması yapıyordu. Ortamın iyice gerilmesi üzerine artan diplomatik girişimler kapsamında ABD Başkanı Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance ve BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Rose Bennet Ankara'ya geliyorlar, Sovyet Büyükelçisi de Yunanistan'ı kınayan mesajıyla beraber geldiği Başbakan Demirel'le iki saat görüşüyordu⁹⁰⁷. ABD Temilcisi Vance ile görüşen Demirel, Vance aracılığıyla Yunanistan'a 13 maddelik yeni bir muhtıra veriyor⁹⁰⁸ ve şimdiye kadar barışın faturasını kendilerinin ödediğini belirterek, "*Atina'da müspet bir durum görürseniz tekrar buraya gelin, aksi halde zahmet etmenize lüzum yoktur*" ifadeleriyle Türk Hükümeti'nin kararlılığını bir kez daha yineliyordu⁹⁰⁹. Vance'nin girişimiyle, Yunanistan yumuşama gösteriyor ve askerlerinin bazı koşullar altında Ada'dan çekilebileceğini bildiriyor⁹¹⁰, Türkiye ise bu durumda koşul kabul etmeyeceğini, tahliyenin derhal başlaması gerektiğini belirtiyordu⁹¹¹. Vance'nin yoğun diplomatik çabaları ve Türkiye'nin kararlılığı karşısında Yunan hükümeti gerilemek zorunda kalıyor ve 2 Aralık'ta Yunan Dışişleri Bakanı Pipinelis yaptığı açıklamada, Yunanistan'ın antlaşmaların dışında Kıbrıs'a gönderdiği bütün kuvvetleri geri çekeceğini, buna karşılık Türkiye'nin de savaş hazırlıklarını durdurmasını istediklerini bildiriyordu⁹¹².

⁹⁰³ "Türkiye Savaşa Hazır", **a.g.e.**, 19 Kasım 1967, s.1.

⁹⁰⁴ "Atina Hayır diyor", **a.g.e.**, 21 Kasım 1967, s.1.

⁹⁰⁵ "Atina Cevap Yerine Görüşme Teklif Etti", **a.g.e.**, 22 Kasım 1967, s.1.

⁹⁰⁶ "Görüşme Teklifini Reddettik- Ya Teminat Ya Savaş", **a.g.e.**, 23 Kasım 1967, s.1.

⁹⁰⁷ "Siyasi Çabalar Sonuç Vermiyor", **a.g.e.**, 24 Kasım 1967, s.1.

⁹⁰⁸ Kürşat-Altan-Egeli, **a.g.e.**, s.237.

⁹⁰⁹ "Demirel, Johnson'un Temsilcisi İle Sert Konuştu", **Milliyet**, 25 Kasım 1967, s.1.

⁹¹⁰ Bu koşulların en önemlisi askerlerin altı ay içinde Ada'yı terk etmesi idi. Türkiye kabul etmeyince, bu süreyi üç aya düşüren Yunanistan, Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında iki günde askerlerini çekmeye başlamayı kabul etmek zorunda kalıyordu.

⁹¹¹ "Hava Yumuşuyor", **Milliyet**, 26 Kasım 1967, s.1; "Yunanistan Kabul Ediyor", **a.g.e.**, 27 Kasım 1967, s.1; "Anlaşmaya Varılıyor", **a.g.e.**, 28 Kasım 1967, s.1.

⁹¹² "...Ve Anlaşma Oldu", **a.g.e.**, 30 Kasım 1967, s.1; "U Thant Çağrısını Yaptı; Ankara ve Atina Kabul Etti.", **a.g.e.**, 4 Aralık 1967, s.1.

Makarios'a da zorla kabul ettirilen bu anlaşma ile Kıbrıs'ta bir krizden daha dönülmüş oluyordu⁹¹³. Başbakan Demirel 5 Aralık'ta, AP Grup toplantısında yaptığı konuşmada, Türkiye'nin blöf yapmadığını, kararlı olduğunu ve Kıbrıs'taki haklarından hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini yineliyordu⁹¹⁴.

Aslında 1967 krizinin Türk siyasilerine öğretmesi gereken temel konu, uluslararası ilişkilerde kararlı olmanın, doğru çizilen çizgiden taviz vermeden gitmenin ülke çıkarlarının korunmasında ne kadar olumlu sonuçlar doğurduğunun görülmesidir. Kıbrıs krizinde bu kez Türk Hükümeti'nin kararlı duruşuyla, ilk defa Türkiye istediği koşulları kabul ettiriyor ve geri adım atmıyordu.

---

⁹¹³ "Makarios: Anlaşmayı Kabul Etmeyeceğim", **a.g.e.**, 3 Aralık 1967, s.1, "Makarios da Çağırıyor Kabul Etti", **a.g.e.**, 5 Aralık 1967, s.1.

⁹¹⁴ "Demirel: Türkiye, Blöf Yapmamıştır", **a.g.e.**, 6 Aralık 1967, s.1.

YEDİNCİ BÖLÜM

1968 -1974 SÜRECİ

A. TÜRK- YUNAN İKİLİ GÖRÜŞMELERİ

1967 krizi sonrası yapılan anlaşmanın Türk-Yunan ilişkilerinde yarattığı olumlu hava, Mart 1968'den itibaren ikili görüşmelerin yeniden başlamasına neden oluyordu. İlk ikili görüşme, 12-13 Mart 1968 tarihlerinde Atina'da⁹¹⁵, ikinci görüşme 16-27 Nisan'da Ankara'da, son olarak da 20 Mayıs 1968'de Viyana'da bir araya gelen iki ülke Dışişleri Bakanlığı bürokratları arasında yapılıyor⁹¹⁶ ve üzerinde anlaşmaya varılan konular hakkında hazırlanan rapor, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları'nın 26 Haziran'da Londra'da yaptıkları görüşmelerde müzakere ve kabul ediliyordu⁹¹⁷. Raporun ayrıntıları açıklanmamakla birlikte iki bakan yayınlanan ortak bildiriye, hazırlanan rapor konusunda mutabık kaldıklarını belirtiyorlardı⁹¹⁸.

B. DENKTAŞ'IN ADA'YA DÖNÜŞÜ VE KIBRIS'TA TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER

1963 olaylarının başlangıcından 1967 Aralık ayına kadar Kıbrıs'ta Türk bölgelerindeki kamu hizmetlerinin yürütülmesini⁹¹⁹, bir başka ifadeyle Türk Toplumunun yönetim sorumluluğunu "Genel Komite" adlı yüksek kurul üstlenmişti. 1967 krizinin bu şekilde çözümlenmesinin akabinde, Kıbrıslı Türk liderler, daha etkili bir idari mekanizmanın ihtiyacını hissediyorlar ve bu ihtiyacı gidermek için 28 Aralık 1967'de "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni" kuruyorlar ve bunu 29 Aralık 1967 sabahı Bayrak Radyosu kanalıyla tüm dünyaya ilan ediyorlardı⁹²⁰. Açıklamada, Kıbrıs Anayasası'nı ve antlaşmaları tanımadığını defalarca ilan etmiş olan Rum Yönetimi'ne boyun eğmeyeceklerini, Türk bölgelerinde bütün idari işleri fiilen kendi ellerinde bulunduran Türk Toplumunun bu fiili durumu meşrulaştırmak kararında olduğunu gösteren bu yeni yönetimin, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın bütün kuralları uygulanıncaya kadar Türk bölgelerinde yaşayan Türkleri geçici olarak kendi yönetimine bağladığı bildiriliyordu. Türkiye'nin federal devlet tezi istikametinde atılmış bir adım olarak kabul edilen Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin Başkanlığı'na Dr. Küçük, Yardımcılığı'na Denktaş getiriliyor⁹²¹ ve Komite'de ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde görev alan üç Türk bakan, Temsilciler Meclisi'ndeki Türk üyeler ile Türk Cemaat Meclisi üyeleri yer alıyordu⁹²². 1963-

⁹¹⁵ "Azınlık Görüşmeleri Atina'da Başladı", **a.g.e.**, 14 Mart 1968, s.1,

⁹¹⁶ "Türk-Yunan Azınlık Görüşmelerinin 3ncü Bölümü Bugün Başlıyor", **a.g.e.**, 20 Mayıs 1968, s.7.

⁹¹⁷ "Çağlayangil ile Pipinellis Prensipten Anlaşmasına Vardı", **a.g.e.**, 28 Haziran 1968, s.1.

⁹¹⁸ "Türk-Yunan Bildirisi", **a.g.e.**, 28 Haziran 1968, s.7.

⁹¹⁹ Özmen, **a.g.e.**, s.278.

⁹²⁰ Mustafa Özyürek, Mehmet Karamanoğlu, Fikri Özer, **Kıbrıs Türk Tarihi**, KKTC Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2009, s.47.

⁹²¹ "Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi Kuruldu", **Milliyet**, 30 Aralık 1967, s.1.

⁹²² Özmen, **a.g.e.**, s. 278.

1964 ve özellikle 1967 krizi ile Rum saldırılarından kaçan Türklerin, köylerini ve topraklarını bırakarak belirli bölgelerde toplu yaşamaya başlamaları, bu yönetimin çalışmalarını kolaylaştıran bir etken olarak görülüyordu.

Bu arada Türkiye ve Yunanistan arasındaki oluşan bahar havası doğal olarak Kıbrıs Rumları'nı da etkiliyordu. Rumlar, Lefkoşa'nın Türk bölgesine uyguladıkları kısıtlamaları 7 Mart tarihinden itibaren kaldırıyorlardı⁹²³. Kıbrıs'taki iki toplum lideri de U Thant'a, barışçı bir çözüm şeklinin bulunması için ikili görüşmelere hazır olduklarını bildiriyorlar, ayrıca Rum Yönetimi, halen Türkiye'de bulunan ve Ada'ya dönmesine izin verilmeyen Rauf R. Denктаş'a pasaport verileceğini açıklıyordu⁹²⁴. BM Genel Sekreteri U Thant, 18 Mart'ta Güvenlik Konseyi'ne sunacağı rapor öncesinde bu gelişmeden duyduğu memnuniyeti belirtiyor ve Türk ve Rum Toplumlarını doğrudan doğruya müzakerelere davet etmeye karar verdiğini açıklıyordu⁹²⁵. Bu arada Rum Yönetimi'nin dönüşüne izin verdiği Denктаş, Türkiye'de geçirdiği dört yıl, dört ay ve altı günlük sürgün yaşamından sonra THY'na ait bir uçakla 13 Nisan 1968'de tekrar Kıbrıs'a geliyor⁹²⁶, yakında Rumlarla başlayacak olan ve kendisinin de Türk tarafı temsilciliğini yapacağı ikili görüşmeler için de, “*Cemaatimizin can ve mal emniyetini koruyan ve Ada'nın idaresinde ona hakkı olan yeri veren formüller üzerinde duracağız*” açıklamasını yapıyordu⁹²⁷.

Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da ilk görüşmeyi yapıyorlar, 5 Haziran'da da Beyrut'ta tekrar buluşuyorlardı⁹²⁸. Böylece, çeşitli kesintilerle ve değişik isimlendirmelerle günümüze kadar devam edecek olan “*Toplumlararası Görüşmeler*” başlamış oluyordu. İlk görüşmeler için Abdi İpekçi Milliyet Gazetesi'ndeki başyazısında, “...*Şu anda ümit yaratan türlü sebepler doğmuş bulunmaktadır. Ama bunlara bakıp iyimserliğe kapılmak ihtiyatsız bir davranış olacaktır. Taraflar henüz işin başlangıcındadır. Anlaşmazlığın temel noktaları ele alınmamıştır. Ve düşümlerin çözülebileceğini gösteren deliller yoktur*” yorumunu yapıyordu⁹²⁹. Daha sonra 24 Haziran'da Lefkoşa'da, Ledra Palas Oteli'nde BM'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Osorio Taffall'ın başkanlığında bir görüşme daha

---

⁹²³ Sözü edilen kısıtlamalarla Rum yönetimi, Türk bölgesine birçok hayati öneme sahip malzemelerin girişini yasaklıyor ve kurduğu kontrol noktalarıyla bu ambargoyu denetliyorlardı. Rumlar Türklerin savunma mevziisi ve silah yapabilecekleri endişesiyle, en temel malzemelerin bile Türk bölgesine geçişine izin vermiyorlardı. Aralarında çividen, bot başına kadar her çeşit malzemenin bulunduğu tam 37 çeşit malın Türk bölgelerine girişini yasaklamışlardı. Bunu dönemin Rum lideri Glafkos Klerides, 1993 yılında yazdığı “İFADEM” adlı kitabında “*inşaat malzemesi ile saldırıya karşı savunma yapıları inşa edilebiliyordu*” cümlesiyle itiraf etmiştir. Yani Rum saldırılarına karşı, Türklerin kendilerini savunmaları için mevzi yapabilecekleri olasılığına tedbir olarak bu malzemelere ambargo koymuşlardı.

⁹²⁴ “Türk ve Rumlar Görüşmeye Hazır”, **Milliyet**, 15 Mart 1968, s.1.

⁹²⁵ “İkili Görüşmeler”, **a.g.e.**, 15 Mart 1968, s.1.

⁹²⁶ “Denктаş Dün Kıbrıs'a Gitti”, **a.g.e.**, 14 Nisan 1968, s.1.

⁹²⁷ **A.g.e.**, 14 Nisan 1968, s.9.

⁹²⁸ “Denктаş ile Klerides Ön Görüşmelere Başladılar”, **a.g.e.**, 4 Haziran 1968, s.1; “Denктаş; Anlaşma İçin Zaman Lazım”, **a.g.e.**, 5 Haziran 1968, s.1.

⁹²⁹ “Durum-Kayıtlı İyimserlik”, **a.g.e.**, 8 Haziran 1968, s.1.

gerçekleştiriliyordu⁹³⁰. Lefkoşa'daki son görüşme sonrası Denктаş, görüşmelerin doğru yolda atılmış bir adım olduğunu söylüyor ve “*Serinkanlık ve açık kalple davranırsak, sebat gösterir engelleri iyi niyetle aşarsak, adilane barışçı bir çözüm için ümitlerimiz artacaktır. Kimse çok kısa bir sürede çözüm beklemesin*” ifadeleriyle ümitli olduklarını, ancak bu işin zaman alacağını belirtiyordu⁹³¹. Aslında Türkiye’ye gitmeden önce daha keskin düşüncelere sahip olan ve her fırsatta Türkiye’nin derhal müdahalesini savunan Denктаş, Türkiye’de kaldığı ve Türk Dışişleri’nde çalıştığı süre içerisinde Türkiye’nin Kıbrıs’a askeri müdahale yapacağı inancını yitirmiş görünüyordu. Bunu “*Bizim için bu çıkmazdan kurtulmak sadece Türkiye’nin müdahalesine bağlıdır... Bugünkü siyasi ortamda Türkiye bunu yapamaz*” sözleriyle ifade ediyor ve görüşmelerde daha makul bir çizgi izliyordu⁹³².

1968’de kamuoyunda büyük umutlarla başlayan toplumlararası görüşmeler, 1974’e giden yolda umutları boşa çıkarıyordu. Çünkü Rumların erekleri, asıl hedefleri olan Enosis’i gerçekleştirmek yolunda kendilerine engel olarak gördükleri Türkleri anayasal haklarından mahrum bırakarak azınlık statüsünde yaşamalarını sağlamaktı. Toplumlararası görüşmelere Türkiye adına katılan Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı bu konuda “*İkili görüşmelerde Makarios ve yönetiminin tutumu incelenecek olursa, hayal ve hırslarının esiri olmaya devam ettikleri için gerçeği bir türlü kavrayamadıkları görülür*” değerlendirmesini yapmaktaydı⁹³³. Yani toplumlararası görüşmelerde de Rumlar açısından değişen bir şey yoktu. Çizgilerinde devam ediyorlardı. Türk tarafı ise, geçmişte yaşananların ışığında, Kıbrıs’taki Türk varlığının korunabilmesini ancak 1960 Anayasası’ndakinden daha fazla haklar ve yetkilerde görmekte idiler. Bu politika, başlangıçtan itibaren federal bir sistem olarak görülmüştü. Kıbrıs Devleti’nin, Türk ve Rum iki ayrı federe devlete dayanması, Türk Toplumunu için en sağlam teminat telakki edilmişti. Fakat 1968’de başlayan toplumlararası görüşmeler ilerledikçe Türk Hükümeti, federal devlet politikasında değişiklikler yaptı. Bu yeni politikanın adı “*Bölge muhtariyeti esasına dayanan üniter devlet*” idi. Bu bir çeşit kanton sistemi idi. Kıbrıs’ta tek bir devlet olacak fakat bir kaç bölgede toplanmış olan Türkler, kendi bölgelerinin idarelerinde muhtariyete sahip olacaklar, kendi işlerini kendileri göreceklerdi. Bölgelerin iç işlerine Rumlar müdahale edemeyecekti⁹³⁴. Prof. Aldıkaçtı Türkiye’nin bu görüşü karşısındaki Rum ve Yunan yaklaşımını şu sözlerle ifade ediyordu; “*Görüşmeler ilerledikçe, Rum Cemaati’nin basit devlet kavramına sıkı sıkıya sarıldığı görüldü. Çünkü basit devlet, en elverişli devlet tipi idi. Makarios, Türk Cemaati’nin istediği özerk idareyi ‘devlet içinde devlet istemiyoruz’ sloganlarıyla reddediyordu. Federal sistemin ismini dahi ağızına almak istemiyordu. ‘Federal Sistem, Taksim’ demekti. Hâlbuki Makarios Taksim’e karşıydı. Makarios bir yandan*

⁹³⁰ “Türk-Rum Görüşmeleri Bugün Başlıyor”, **a.g.e.**, 24 Haziran 1968, s.1; “Kıbrıs’ta İkili Görüşmeler Dün Başladı”, **a.g.e.**, 25 Haziran 1968, s.1,7.

⁹³¹ “Denктаş’ın Demeci”, **a.g.e.**, 26 Haziran 1968, s.7.

⁹³² Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş’ın Hatıraları**, 5. Cilt, İstanbul, 1997, s. 508.

⁹³³ Özmen, **a.g.e.**, s.276.

⁹³⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, 1983, s.1176-1177.

Enosis çığırıklanlığı yaparken, diğer taraftan da büyükelçilere ve kendisiyle görüşen yabancılara Enosis'e karşı olduğunu söylüyordu. Görüşmelerin ilk günlerinde durumu açığa kavuşturmak için Anayasa'ya bir başlangıç konmasını ve Rum-Türk Cemaatlerinin Enosis ve Taksim'e karşı olup bir arada insan haysiyetine uygun bir düzen içinde yaşamaya kararlı olduklarının açıklanmasını istedik... Bu teklife Yunanistan cevap bile vermedi”⁹³⁵.

C. 15 TEMMUZ DARBESİ VE TÜRK BARIŞ HAREKATI

Görüşmeler bu şekilde devam ederken, Türkiye'de Ekim 1973 seçimlerinden sonra, Bülent Ecevit başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi-Millî Selamet Partisi koalisyon hükümeti iktidara geliyordu. Bu hükümetin Kıbrıs ile ilgili görüşü ise, “*Fonksiyonel federatif sistem*” tezini benimsemek oluyordu. Bu sistemde topraklar paylaşılmıyor, görev ve yetkiler tek bir devlet içinde, iki toplum arasında bölüşülüyordu. Ancak, ilerleyen zaman gösterdi ki, Türk görüşlerinin Rum görüşleriyle uyuşması olası değildi⁹³⁶ ve Enosis'e olumlu yanıt vermeyen hiçbir görüşe de Makarios'un itibar göstermeyeceği bilinmeliydi. İlk toplumlararası görüşmelere katılmış olan Klerides'in yazmış olduğu “*İfadem*” kitabında da belirttiği, “*anlaşmaya çok yaklaşılmamasına karşın, Makarios'un 'Enosis'i yasaklayan bir anlaşmaya bir kez daha imza atmam' diyerek, son anlaşmanın imzalanmasını her defasında engellediği*” açıklaması da bu görüşümüzü doğrulamaktadır⁹³⁷.

1971 yılına geldiğinde, 1967 yılında Türkiye'nin baskısıyla Ada'yı terk etmek zorunda kalan Grivas'ın tekrar Kıbrıs'a döndüğünü ve bundan sonraki sürecin, Grivas ile O'nun Enosis'e engel olarak gördüğu Makarios arasındaki mücadeleye sahne olduğunu görüyoruz. Geçen zaman Makarios'un Enosis'i gerçekleştirme politikasında değışikliklere neden oluyor, Rumlar ve Yunanlılar tarafından tek başına Enosis'e ulaşılamayacağını gören Makarios, uluslararası platformda destek sağlayarak bu konuyu çözebileceğine inanmaya başlıyordu. Ayrıca Kıbrıs Rumları'nın seçimle işbaşına getirdikleri bir Cumhurbaşkanı olarak, Enosis'le Yunanistan'ın Kıbrıs'taki bir valisi konumuna da düşmek istemiyordu⁹³⁸. Grivas, EOKA Örgütünü EOKA-B adıyla yeniden örgütlemeye başlıyor ve o zamana kadar Makarios çizgisinde hareket eden Nikos Sampson da Grivas'ın yanında yer almaya başlıyordu⁹³⁹. Makarios ve Grivas arasındaki çekişme EOKA-B

⁹³⁵ Özmen, **a.g.e.**, s.277.

⁹³⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, 1983, s.1177.

⁹³⁷ Özmen, **a.g.e.**, s.277.

⁹³⁸ Süleyman Oğuz, **Kıbrıs- Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle**, İstanbul, 1975, s.45-47.

⁹³⁹ Oberling, **a.g.e.**, s.120; Nikos Sampson'un taraf değıştirmesinin en önemli sebebi, Makarios tarafından 1972 yılında Çekoslovakya'dan ithal edilen silahlarla ilgili ihtilaftır. Gizlice Ada'ya sokulan bu silahlar Başpiskoposluk binasına getirilerek bodrum katına depolanmıştı. Olayın ortaya çıkması üzerine Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni bu silahların “Kıbrıs Türkleri'ne karşı kullanılacağı” endişesiyle protesto etti. Diğer yandan Yunanistan hükümeti haber verilmeden yapılan bu silah ithalatına kızmış ve bu silahların derhal RMMO'na teslim edilmesini istemiştir. Yunanistan'ın Lefkoşa Büyükelçisi'nin iletteği bu istek ile daha sonra gündeme getirilen alternatiflerin Makarios tarafından kesin olarak reddedilmesiyle, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi

Örgütü'nün terör eylemlerine başlamasıyla farklı bir şekil alıyordu. 26 Temmuz 1973'de Grivas'a bağlı EOKA-B üyeleri, Limasol Polis Merkezi'ni yakıp, Makarios yanlısı polisleri kaçırdılar⁹⁴⁰, ertesi gece de bir Rum bakanın eviyle bir fabrikayı yakıp, Rum Adalet Bakanı'nı da kaçırdılar⁹⁴¹. Bunun üzerine hareket geçen Makarios, EOKA'cı olarak bilinen kişileri toplayarak, hapse atmaya başlıyordu. Mücadelenin kızıştığı bir dönemde Grivas 27 Ocak 1974'de ölüyor ve ölümü 1 Şubat'ta açıklanıyordu⁹⁴². Grivas'ın ölümüyle EOKA-B içinde iç mücadele başlayınca, bunu fırsat bilen Makarios, 25 Nisan 1974 tarihinde bu örgütü yasa dışı ilan ediyordu.

1974 yılında Rum Yönetimi ile Yunanistan arasında bu çekişmeler sürerken Yunanistan ve Türkiye arasında da Türkiye'nin Çandarlı adlı araştırma gemisinin, Ege Denizi'nin uluslararası sularında ve Türkiye'ye göre Türkiye'nin, Yunanistan'a göre de Yunanistan'ın kıta sahanlığı içinde bulunduğu iddia edilen bölgede petrol araştırmaları yapması nedeniyle yeni bir anlaşmazlık konusu doğuyordu⁹⁴³. İki ülke arasındaki bu anlaşmazlık Haziran ve Temmuz aylarında da devam ediyordu.

Bu arada Kıbrıs Rum Toplumunu içindeki sürtüşmeler ile Makarios ve Atina arasındaki gerginlikler de zirveye ulaşıyordu. Fahir Armaoğlu'na göre, toplumlararası görüşmelerin uzaması, ne olursa olsun Enosis'i gerçekleştirerek Yunan halkının desteğini kazanmak isteyen Yunan Cuntası'nı kızdırmıştı. Yunan Hükümeti, Ada'yı Yunanistan'a ilhak zamanının geldiğine inanıyor, fakat Makarios'u da bu ilhak için engel olarak görüyordu. Bu sebeple Atina, Ada'daki Yunan subayları vasıtasıyla Makarios aleyhine bir takım faaliyetlere girerek, onu iktidardan düşürmeye karar verdi⁹⁴⁴. Bu gelişmeler üzerine karşı hamlede bulunan Makarios, 26 Haziran 1974'de bir açıklama yaparak, EOKA-B'nin Yunanistan'ın talimatlarıyla çalıştığını ve Yunan Milli İstihbaratı ile ilişkili olduğunu, bundan sonra RMMO'nun Kıbrıs Rum Yönetimi'ne bağlandığını açıklıyor⁹⁴⁵ ve Yunan Cuntası'nın yakın bir gelecekte Ada'da bir hükümet darbesi yaparak, kendisini uzaklaştıracağını ve Ada'yı Yunanistan'a bağlayacağını ilan ediyordu⁹⁴⁶. 2 Temmuz'da Yunan Cumhurbaşkanı General Fedon Kizikis'e bir mektup yazarak Atina'nın bu faaliyetlerini protesto ediyor ve RMMO'nda görev yapan Yunanlı subayların geri çekilmesini istiyordu⁹⁴⁷. Ayrıca Yunan Cuntası'nın Kıbrıs'taki faaliyetlerini teşhir etmek için mektup hakkında basını da bilgilendiriyor ve Çekoslovak televizyon muhabirine verdiği demeçte, Kıbrıs'ın bağımsızlığını tehdit

---

arasında açık bir mücadele başlamış oldu. Bu olay, Sampson'un da Makarios'tan kopmasına ve hatta O'nu "hainlik"le suçlamasına neden oluyordu. Özmen, **a.g.e.**, s.285.

⁹⁴⁰ Kürşat-Altan-.Egeli, **a.g.e.**, s.246.

⁹⁴¹ Özmen, **a.g.e.**, s.285.

⁹⁴² Kürşat-Altan-.Egeli, **a.g.e.**, s.125.

⁹⁴³ Armaoğlu, **a.g.e.**, 1983, s.1178.

⁹⁴⁴ **a.g.e.**, s.1178-1179.

⁹⁴⁵ Özmen, **a.g.e.**, s.286.

⁹⁴⁶ Muzaffer Sever, **20 Temmuz 1974 Kıbrıs Bitmeyen Gece**, Kaştaş Yayınevi, İstanbul, 2010, s.28.

⁹⁴⁷ Mektubun tam metni için bkz. TC Lefkoşa Büyükelçiliği, **Rum Basın Özetleri**, 2 Temmuz 1974; R.R.Denktaş, **The Cyprus Trangle**, Lefkoşa, 1982, s.122-127.

eden Yunanistan'ın bu tavrını sürdürmesi halinde, Ada'nın taksim edileceği tehdidinde bulunuyordu⁹⁴⁸. Makarios bununla da yetinmiyor ve 3 Temmuz'da askerlik süresini 14 aya, 10 bin kişilik ordunun mevcudunu da 5 bine indiriyor ve polis teşkilatını güçlendirme kararı alıyordu⁹⁴⁹. Ada'da ipler gerilmeye devam ediyor ve 5 Temmuz'da yaptığı basın toplantısında Yunanistan'ı Kıbrıs Devleti'ni yıkmaya çalışmakla suçlayan Makarios, İngiliz televizyonuna yaptığı açıklamada da Yunanistan'ı açık bir şekilde suçluyordu⁹⁵⁰.

Artık bu gelişmelerden sonra Makarios'un o makamda kalmasının olası olamayacağına karar veren Atina, Yunanistan'a çağırılan RMMO Komutanı General Georgios Denissis ve RMMO Genelkurmayı'nda görevli Mihalis Georgitsis'e, "*Makarios'un öldürülmesi bahasına mutlaka darbe yapılması*" emrini veriyordu. 15 Temmuz'da yapılması planlanan darbeden bir Rum işadamaı tarafından haberdar edilmesine karşın herhangi bir önlem almaya gerek duymayan Makarios, Trodos Dağı'ndaki yazlık evinde hafta sonu tatilini geçirirken⁹⁵¹, EOKA tedhişçilerinden Nikos Sampson, Rum Milli Muhafız Teşkilatı'nı da yanına alarak, 15 Temmuz 1974 sabahı saat 07.30'da operasyona başlıyor, Makarios'un sarayını tank ateşine tutuyor ve onu destekleyenleri öldürüyordu. RMMO, polis merkezleri ve karargahlarını, devlet dairelerini ele geçiriyor, yaptığı bu darbe ile Makarios'u devirerek "*Kıbrıs Elen Cumhuriyeti*"ni ilan ediyordu. Ele geçirilen Rum radyosundan, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ve *Mahi Gazetesi*'nin sahibi sağcı Milletvekili Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığı'na getirildiği bildiriliyor, ayrıca Makarios'un öldüğü, karşı koyanların da öldürüleceği ilan ediliyordu⁹⁵². 15-19 Temmuz günlerinde Yunan Cuntası Ada'yı tamamen ele geçiriyor, İngiltere'ye kaçan Makarios taraftarlarına seslenerek, onların direnmelerini istiyor⁹⁵³, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı işgal ettiğini ve Türklerin de tehlike içerisinde olduğunu duyuruyordu. Gerçekleştirilen darbe ve akabinde Rumların kendi aralarında gerçekleştirmeye başladıkları çatışmalar, Kıbrıs Türk Toplumunu da endişeye ve telaşa düşürüyor, Rauf R. Denktaş, Bayrak Radyosu'ndan yaptığı açıklama ile "*Darbenin Rumlar arasında bir iç sorun olduğunu ve Türkleri ilgilendirmedeğini*" belirterek toplumu sakinleştirmeye çalışıyor ve bu arada Türkiye'den de Ada'ya müdahale etmesini istiyordu⁹⁵⁴.

Sampson darbesi, Enosis, yani Ada'nın fiilen Yunanistan'a ilhakından başka bir şey değildi. Türkiye bir Yunan müdahalesi olarak değerlendirdiği darbeyi⁹⁵⁵, Anayasa düzeninin yıkılması, gayrimeşru bir idarenin kurulması ve Kıbrıs konusundaki antlaşmaların ihlali sayıyor ve yeni idareyi tanımadığını bildirerek⁹⁵⁶,

---

⁹⁴⁸ Özmen, **a.g.e.**, s.286-287.

⁹⁴⁹ TC Lefkoşa Büyükelçiliği, **Rum Basın Özetleri**, 3 Temmuz 1974.

⁹⁵⁰ **A.g.e.**, 5 Temmuz 1974.

⁹⁵¹ Özmen, **a.g.e.**, s.288.

⁹⁵² **A.g.e.**, s.289.

⁹⁵³ Muzaffer Sever, **a.g.e.**, s.28; 31; 33.

⁹⁵⁴ "Türk Birliği Alarma Geçti", **Milliyet**, 16 Temmuz 1974, s.6.

⁹⁵⁵ "Ecevit: Bu Bir Yunan Müdahalesidir", **a.g.e.**, 16 Temmuz 1974, s.1.

⁹⁵⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, 1983, s.1179.

Kıbrıs Türkleri'nin imhadan kurtarılması için Ada'ya müdahale edilmesi gerektiği kanaatini ifade ediyordu⁹⁵⁷.

15 Temmuz'da toplanan Bakanlar Kurulu, ülkenin menfaatleri ve güvenliği ile ilgili her türlü önlemi almak üzere Başbakan Ecevit'e tam yetki veriyordu. 16 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Garanti Antlaşması'nın 4ncü maddesinin verdiği yetkiyle, İngiltere ile beraber Kıbrıs'a müdahale etmek konusunda İngiliz Hükümeti'ne işbirliği çağrısında bulunuyor ve Başbakan Bülent Ecevit, İngiltere Hükümeti ile temas etmek üzere 17 Temmuz'da Londra'ya gidiyordu.

Başbakan Londra'ya gitmeden önce hükümet olarak, “*Mahiyeti, şümulü ve neticeleri bakımından, yalnız Kıbrıs'ta yaşayan 120 000'den fazla soydaşın değil ve fakat aynı zamanda, bütün Türk Milleti'nin emniyetini ve hayati menfaatlerini ilgilendiren bir meseleyi görüşmek*” gerekçesiyle⁹⁵⁸, tatilde olan TBMM'ni olağanüstü toplantıya çağırıyordu. 18 Temmuz 1974'de gizli oturumla toplanan TBMM'nde Başbakan Ecevit'in İngiltere'de olmasından dolayı Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan söz alarak durum hakkında milletvekillerini bilgilendiriyor, muhalefet parti temsilcilerinin de görüşlerini açıklamalarının ardından, Ecevit'in Londra'daki görüşmelerini müteakip Meclis'in bir karar vermesi için görüşmeler 20 Temmuz'a bırakılıyordu⁹⁵⁹.

Ecevit, Londra'da Başbakan Wilson ve Dışişleri Bakanı Callaghan ile yaptığı görüşmelerden olumlu yanıt alamıyordu. Kıbrıs'a müdahaleye yanaşmayan İngiltere, konunun BM ve NATO'da ele alınması gerektiğini belirtiyordu⁹⁶⁰. Başbakan Ecevit'in, Türkiye'nin tek başına müdahalesinden söz etmesine karşın, İngilizler Türkiye'nin geçmişteki müdahale kararlarındaki kararlılığını(!) da anımsamış olacaklar ki, buna pek olasılık tanıımıyorlardı.

Bu arada Amerika, Sovyetler'in Yunanistan'ın kınanması için BM'de verdiği önergeyi veto ediyor ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco'yu diplomatik girişimler için görevlendiriyordu. Sisco ile 18 Temmuz'da görüşen Ecevit'in, Sisco aracılığıyla Yunanistan'a gönderdiği ve Sampson'un Devlet Başkanlığı'nı bırakması, Kıbrıs Milli Muhafız Teşkilatı'ndaki 650 Yunan subayının geri çekilmesi ve Ada'nın bağımsızlığı için garanti verilmesi isteklerini içeren ultimatoma, geçmişte olduğu gibi şimdi de ABD'nin baskısıyla Türkiye'nin müdahale edemeyeceğini düşünen Atina'daki Cunta tarafından ret ediliyordu. NATO'da yapılan müzakerelerden de olumlu bir sonuç elde edilemiyor, hatta Yunanlılar, Türkiye'nin müdahalesi halinde kendilerinin de Kıbrıs'a kuvvet yollayacaklarını söylüyorlardı⁹⁶¹. Başbakan Bülent Ecevit, İngiltere ile yaptığı görüşmelerden olumlu bir sonuç alamayınca, 19 Temmuz akşamı garantörlük hakkını tek başına kullanmaya karar vermiş olarak Londra'dan dönüyor ve çalışmalar bu yöne yönlendiriliyordu. Türkiye

⁹⁵⁷ Alasya, a.g.e., s.46.

⁹⁵⁸ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Gizli Oturum, Cilt 13, Toplantı 13, 2. Birleşim, 18-7-1974, s.2.

⁹⁵⁹ A.g.e., s. 2-13.

⁹⁶⁰ Armaoğlu, a.g.e., 1983, s.1179.

⁹⁶¹ A.g.e., s. 1180.

Cumhuriyeti, harekatı gerçekleştirme hakkını Zürih ve Londra’da imzalanan Garanti Antlaşması ile saklı tutuyordu. İlgili maddede “Üç garantörden her biri Kıbrıs’ta var olan düzenin yeniden kurulması için harekete geçme hakkını saklı tutarlar” deniyordu ve sonunda Türkiye, Garanti Antlaşması’nın 4’üncü maddesine dayanarak, Kıbrıs’a 20 Temmuz 1974 günü müdahalede bulunuyordu⁹⁶². Aynı gün gizli oturumla toplanan TBMM’de Başkan Kemal Güven, “Şu ana kadar Türkiye, bütün meşru hukuk yollarına dikkatle, sabırla, hakkına inanan bir güvence içinde başvurmuştur. Bağımsız bir Devlet’in varlığını garantiyle görevli olan devletlerden biri olarak Yunanistan, Kıbrıs Devleti’ni dolaylı olarak iltihak etmiştir. Bu durumda, Türk Milleti geleceğini, Kıbrıs’taki soydaşlarının haklarını olupbittiye bırakamazdı. Dünyada göç ve sömürünün tehditleri ne ölçüde olursa olsun hukuka ve hakka saygılı Türk Ulusu, bütün barışçı yolları aramıştır. Şerefli ve devamlı çözüm yolu bulmak amacıyla Türkiye, bu gayri insani ve gelecek için tehlikelerle dolu gidişi önlemek zorunluğunu duymuş ve müdahale yoluna başvurmuştur” şeklinde konuşarak hem harekatın gerçekleştiğini açıklıyor, hem de oturumu açıyordu⁹⁶³.

Müteakiben Başbakan Ecevit söz alarak Meclis’i bilgilendiriyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kıbrıs’a barış, huzur ve özgürlük getirmek, Kıbrıs Devleti’nin bağımsızlığına ve anayasal düzenine yöneltilen saldırıyı bertaraf etmek ve Ada’daki Türklerin haklarını ve güvenliğini güvence altına almak için giriştiği harekatın 20 Temmuz sabahı’nın erken saatlerinde başladığını belirten Ecevit, bunun aslında Türkiye’nin yalnız hakkı ve yetkisi değil, Kıbrıs’ın üç garantör devletinden biri olarak aynı zamanda görevi olduğunu vurguluyordu. Ecevit, konuya silahlı kuvvetlere başvurmaksızın, müzakere yoluyla çözüm bulabilmek için bazı yolları denemeye çalıştıklarını, ancak geçmişten de bildikleri gibi, Yunanistan’ın mevcut sorunları diyalog kurarak, müzakere ederek çözmeye yanaşmadığını, dolayısıyla zaman geçtikçe bu rejimi tanıyanların sayısının artacağı için kendisini dünyaya kabul ettirmiş olacağını ifade ediyor ve konuşmasının sonunda, “Eğer rejimlerinin gereği olarak belki akıl, mantık yolundan uzaklaşanlar bir çılgınlık yapmazlarsa kısa zamanda Ada’ya da, bölgemize de barış geleceğine ve Kıbrıs için yepyeni çözüm olanaklarının açılacağına inanıyorum” sözleriyle Kıbrıs Türk Barış Harekatı’nın siyasi sonuçları hakkındaki olumlu beklentilerini dile getiriyordu⁹⁶⁴.

---

⁹⁶² Alasya, a.g.e., s. 46.

⁹⁶³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Cilt 13, Toplantı 13, 3. Birleşim, 20-7-1974, s.18.

⁹⁶⁴ A.g.e., s.19-33.

SONUÇ

1974 öncesi Türk siyasetinde çoğunluğu oluşturan politikacıların, irredantizme daima karşı çıkmış olmalarına karşın⁹⁶⁵, “dış Türkler”in, yani Türkiye dışında yaşayan Türk topluluklarının kaderinin, politikacılar üzerinde baskı oluşturan bir hassasiyete sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Kıbrıs konusu da, genellikle pragmatizmin hakim olduğu Türk dış politikasının, duygusal bir nokta olan “dış Türkler” konusundan daima etkilenebildiğine iyi bir örnek oluşturmaktadır⁹⁶⁶.

Atatürk’ün 1930’lu yıllarda stratejik değerine özel vurgu yapmasına karşın⁹⁶⁷, 1949’da İnönü Hükümeti’nin Dışişleri Bakanı Selim Sadak’ın, “*Bizim için bir Kıbrıs meselesi yoktur*” sözleriyle Türkiye siyasetinde adının ciddi şekilde anılmasına başlanan Kıbrıs; 1950’de iktidar olan yeni hükümetin başlangıçta kendisinden önceki iktidarın Kıbrıs söylemiyle yola devam ederken kamuoyunun yoğun baskısı altında, 28 Ağustos 1954’de, Menderes’in “*Kıbrıs Adası asla Yunan olmayacaktır*”⁹⁶⁸ şeklindeki ifadesiyle aktif şekilde üzerinde çalışmak durumunda kaldığı bir konu oluyor ve Türkiye’nin bundan sonraki dış politikasında da özel bir konum elde ediyordu. Derviş Manizade bu gelişmeyi, “*Nihayet Milliyetçi Türk Gençliği ve Türk basınının uyarma ve baskısı altında, Türk Hükümeti de Kıbrıs davasıyla ilgilenmek zorunda kaldı*” şeklinde yorumluyordu⁹⁶⁹.

Menderes Hükümeti’nin sahiplenmek zorunda kaldığı Kıbrıs konusunda, en az sahiplenmek kadar önemli olan bir başka konu vardı ki, bu Türkiye’nin uzun zaman, hatta bugün bile başını ağrıtmamasına neden olacak bir konuydu. Bu da “*Kıbrıs’ta uygulanacak politikanın ne olacağı*” sorusuna verilmesi gereken yanıtı. Türkiye’nin karşısında, Megali İdea yemininin sekizinci maddesinde yer alan Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını (Enosis) kendilerine bir hedef olarak belirleyen, yüzlerce yıl

---

⁹⁶⁵ Irredantizm= İtalyanların yaşadığı, ama Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun eline geçmiş (Trende, Trieste ve Dalmaçya kıyıları gibi) toprakları geri almayı, kurtarmayı amaçlayan, 19. Yy.da ortaya çıkmış İtalyan yurtsever hareketine verilen addır. Sözcük sonradan, ülkelerin bu tür emellerini hayata geçirmeye yönelik politikaları için de kullanılmaya başlanmıştır. Zürcher, **a.g.e.**, s. 276 dip not.

⁹⁶⁶ **A.g.e.**, s. 346.

⁹⁶⁷ Prof. Dr. Derviş Manizade’nin anlatımına göre; “*Akdeniz’de yapılan bir askeri tatbikatı izleyen Atatürk etrafında bulunan subaylara: -Türkiye’nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede direndiğini düşünelim, ikmal yollarımız ve imkanlarımız nelerdir? sorusunu sorar. Subaylar birçok görüş ve düşünce ileri sürerler. Atatürk hepsini sabırla dinler, sonra elini haritaya uzatır: -Arkadaşlar, Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs’a dikkat ediniz, bu Ada bizim için önemlidir, der.*” Tahsin Öztin, **Mustafa Kemal’den Atatürk’e**, İstanbul, 1981, s. 156-157.

⁹⁶⁸ Mehmet Yaşın, **Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1994, s.721-722.

⁹⁶⁹ Nevzat Karagil, **Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul, 1964, s.12.

bu hedef hayaliyle yetişmiş ve bilenmiş ve çizdikleri yoldan sapmamış ve Girit örneği Kıbrıs Türkleri'ni Ada'dan zaman içinde yok etmeyi amaçlayan⁹⁷⁰, Ada'nın Osmanlı Yönetimi'nde olduğu süre içerisinde bu maksatla örgütlenmesini gerçekleştiren, İngiliz Yönetimi döneminde önce siyasi hamlelerle muhtıralar veren, bu işlem amaca hizmet etmeyince 1931 yılında yaptıkları gibi şiddete başvuran, II. Dünya Savaşı'nın arkasından BM aracılığıyla açıkça Ada'nın Yunanistan'a verilmesini talep eden, hatta 1960'da kurulan Cumhuriyet'i bile bu hedef için basamak olarak kullanan ve bunu ifade etmekten de çekinmeyen, dolayısıyla başlangıçta belirledikleri hedeften ve bu maksatla çizdikleri yoldan sapmamış bir Rum Toplumu ve siyaseti vardı. Bunun için; ortaya koyulacak politikaların belirlenmesinde başlangıçta konunun her yönüyle, her ayrıntısıyla ve özellikle olayı yüzlerce yıl Rumlarla birlikte yaşayarak bizzat öğrenen Kıbrıs Türk Toplumu'nun da görüşleri alınarak analiz edilmesi, belirlenmesi gereken kırmızıçizgilerin de elde mevcut olanak ve yetenekler göz önünde bulundurularak, sadece iç politik kaygılarla, bir başka ifadeyle "*Hükümet Politikası*" şeklinde değil, devletin "*Milli Politikası*" şeklinde tespit edilmesi önem arz etmekteydi. İşte bundan sonra yapılacak iş, bu tarzda belirlenmiş politikanın, yönetime hangi siyasi kadro gelirse gelsin, kararlı ve inançlı şekilde, taviz verilmeden uygulanması, esen siyasi rüzgarın yönüne göre kanat kırılmamasıydı.

Kıbrıs'ta Türk politikası 1974 öncesi tarihsel süreçte bu sorunları yaşıyordu. Denктаş'ın Rumların Ada'ya girmesine izin vermedikleri süre içerisinde Ankara'da TC Dışişleri'nde çalışırken yayınladığı "*12'ye Beş Kala*" adlı kitabında da belirttiği gibi, Kıbrıs'ın elden gitmesine beş kalmıştı ve milli bir Kıbrıs politikası geliştirmediği gibi askeri bir müdahale hazırlığı da yapmamış olan Türkiye'nin bu "*elden gidişe beş kala*"da herhalde biraz payı vardı. Denктаş'a göre bu pay oldukça fazlaydı; "*Milli hedef güdülmemişti. Hadiseler Türkiye'yi Kıbrıs meselesine itmiş ve esen rüzgara göre yelken açan bir siyaset takip edilmişti*"⁹⁷¹. Hatta Denктаş'ın Ankara'da bulunduğu, Kıbrıs için zor günlerin yaşandığı o dönemde bile Türkiye'nin hala belirli bir Kıbrıs siyaseti yoktu. Nitekim Makarios'un kasıtlı olarak yarattığı anlaşmazlıklarda, Makarios haksız olmasına karşın, ısrarlı ve katı politikasıyla pazarlıklarda hiçbir şekilde geri adım atmadığı ve ikna edilemediği için, uluslararası arabuluculuk yapan kurum veya kişiler esnek politika uygulayan ve çabuk yumuşayan Türkiye'nin üzerine geliyorlar ve baskıya dayanamayan Türk siyaseti de her anlaşmazlıkta haklı olan kendisi olmasına karşın, daima taviz veren taraf oluyordu.

---

⁹⁷⁰Eski Yunan Başbakanı Konstantin Mitsotakis, 21 Ağustos 1998'deki bir konuşmasında şunları söylüyor: "...*Kıbrıs ve o zamanki Girit sorunu arasında büyük benzerlikler vardır...*"; To Periodiko Dergisi'nin Temmuz 1993 sayısında da şu ifadeler yer alıyor: "*Giritliler neden kurtuldular biliyor musunuz? Bir gece hep birlikte ayaklandılar ve Türkleri boğazlayarak ortadan kaldırdılar. Bizim elimize Kıbrıs Türkleri'ni kesip doğrama fırsatı geçti. Ama liderlerimiz her şeyi berbat ederek yüzlerine, gözlerine bulaştırdılar...*" Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, İstanbul, 2004, s.7.

⁹⁷¹ Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları**, c. 10, İstanbul, 2000, s.239.

Kıbrıs Türkleri'nden Kamil Raif'in⁹⁷² Mehmet Arif Demirer'e⁹⁷³, 1990'ların başında, Lefkoşa'da anlattıkları, yüzyıllardır Enosis çizgisinden taviz vermeyen Rumlar karşısındaki Türkiye'nin 1974 öncesi kırılğan Kıbrıs politikasının adeta bir özetini, bu politikanın Kıbrıs Türkü üzerindeki etkisini ve Kıbrıs Türk aydınının bakışını vurgulaması bakımından önemlidir⁹⁷⁴;

“Bugün 60 yaş civarında bulunan benim neslim içine giren Kıbrıslı her Türk, bu gözlemlediğiniz duruma nasıl düşüldüğünü pekiyi bilirler. İnsani açıdan bakıldığında içinde bulunulan durum, çok tabii bir olgudur ve eşyanın tabiatına uygundur. Ama bugüne kadar konuya insani açıdan bakılmadı. Kıbrıs Türkü de neticede insandır ve bu unsur dikkate alınmadan yürütülen politikalar, pek tabii ki bir gün gelecek ortaya öyle bir tablo çıkaracaktır. Açıkçası, ortaya atılan parolalar, yürütülen politikalar ve uygulanan baskılar, bu toplumu tam bir şaşkına çevirmiştir. Bugün üzülerken fakat gerçekçi olarak gözlemlediğiniz durum bu şaşkınlığın neticesidir. Bir hal çaresi aranırken, problemin nedenlerini de iyi bilmek gerekir” şeklinde sözlerine başlayan Kamil Raif, İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından “Kıbrıs İslam Lisesi” olarak adlandırılan Lefkoşa'daki lisenin isminin “Kıbrıs Türk Lisesi” olarak değiştirilmesi için çaba gösteren bir nesile ait olduklarını ve kendilerine bir gün gökten yere uzanan bir Türk bayrağı önünde “Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır” andı içirildiğini, bu parola uğrunda ölmeye hazırlanırken, bir gün “Yanlış parola peşindediniz; bundan böyle ‘Ya Taksim, Ya Ölüm’ diyeceksiniz” denildiğini söylüyordu.

Bunun sonucunda, Kıbrıs davasına daha gerçekçi bakmaya başladıklarını dile getiren Raif, “*Ve anladık ki Kıbrıs, 120 bin kişilik Kıbrıs Türkü'nün bir menfaat davası değil, tam aksine Türkiye Cumhuriyeti'nin bir güvenlik davasıdır. Türkiye'nin Batı'sındaki komşusu tarafından denizden ve havadan nasıl rahatsız edildiğini o dönemde öğrendik. Kıbrıs'ta kurulacak bir Yunan hakimiyetinin, Türkiye'nin Güneyi'nde de aynı rahatsızlığı doğuracağı aşikârdı. İşte o zaman, Kıbrıs'ın Türkiye için ne denli önem taşıdığını idrak ettik. Kıbrıs'ın bölünmesi ile Kuzey Kıbrıs'ta kurulacak bir Türk hakimiyeti bu maksada hizmet edebilecek miydi? ‘Evet’ deniyordu yanıt olarak. Biz de ‘Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır’ ideolojisini*

⁹⁷² Kamil Raif, Kıbrıs'ta doğmuş, 1950 yıllarında Ankara'da üniversiteyi bitirmiştir. Müteakiben Danimarka, İsveç ve Meksika'da eğitimine devam etmiş ve 1956'da Kıbrıs Ziraat Dairesi'nde müfettiş olarak memuriyete başlamıştır. 1963'te toplumlararası çatışmaların başlamasıyla Göçmen Dairesi'ni kurmakla görevlendirilmiş, Lefkoşa'da Sivil Savunma Bölge Başkanlığı yapmış, 1964'te Türk Toplumunun idari yönden teşkilatlanması çalışmalarında aktif görev almış, 1968'de Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nda üst düzey yöneticilik yapmış, 1970 Ocak ayında Birleşmiş Milletler'e bağlı Dünya Gıda Programı çerçevesinde sırasıyla Ürdün, Mısır, Suriye, Somali ve Türkiye'de üst düzey görevler yapmıştır.

⁹⁷³ Mehmet Arif Demirer, Kıbrıs'ta doğmuş, Cambridge Üniversitesi'nde makine yüksek mühendisliği öğrenimi görmüştür. Türkiye'de otomotiv sanayinde uzun yıllar çalışmış, 1972-1974 yıllarında Suudi Arabistan'da görev yapmış, 1974-1982 yıllarında *Adalet* Gazetesi'nde köşe yazarlığı ve *Forum* Dergisi yayın kurulu üyeliği ile 1983-1986 yıllarında da ODTÜ Endüstri Mühendisliği bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Yayınlanmış dokuz kitabı bulunmaktadır.

⁹⁷⁴ Mehmet Arif Demirer, **Türk'ün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ankara, 1993, s. 83-87.

gönlümüze gömüp üzerine ‘Ya Taksim, Ya Ölüm’ parolasını oturttuk” ifadeleriyle nasıl parola değiştirdiklerini anlatıyordu. Ama Raif’in anlatımıyla, parola değişimi henüz tamamlanmamıştı ve daha aradan birkaç yıl geçmeden, kendilerine en iyisinin “Kıbrıs’ta Rumlarla müşterek bir Cumhuriyet kurmak” olduğu söyleniyordu. Raif ve yaşadığı Toplumun, “böyle durmadan 3-5 senede parola değiştirerek bizi şaşkına çeviriyorsunuz; sonunda bu Toplum hepten yitireceksiniz; bırakınız ‘Ya ölelim, ya bölelim” şeklindeki direnmeleri de Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasına engel olamıyordu. “Yaşasın Kıbrıs Cumhuriyeti” demeseler de, her şeye karşın, en azından bu Cumhuriyet içindeki yerlerini almanın yollarını bulmak için çaba göstermeye başlıyorlar, ancak kağıt üzerinde verilen anayasal hakların bir anlam taşımadığını daha Cumhuriyet’in ilk günlerinde anlıyorlardı. Makarios, Cumhuriyet’i daha ilk günden ENOSİS’e giden bir sıçrama tahtası olarak ilan ediyor, İngiliz ise Ada’dan kovulmak yerine, Cumhuriyet sayesinde iki üs sahibi olarak, Cumhuriyet’in garantörü durumunu elde ediyordu. Bu arada Yunanistan ve İngiltere ile beraber Türkiye de garantör devlet durumuna gelmişti. Ama Raif’in deyimiyle; “Türkiye’de ‘Garanti Antlaşması’na dayanarak Türk askeri acil bir durumda Ada’ya müdahale edemez’ diyenler iktidar oluyordu”. O zaman bu koşullar altında Kıbrıs Türkü’nü kurtaracak iki temel konu gündeme getirilmeliydi: Birincisi, ekonomik kalkınma, diğeri de gerektiğinde kendi kendini koruyabilmek için güçlenme. Aslında Cumhuriyet döneminde Kıbrıs Türkü her şeye karşın ekonomik kalkınma çabası içine girmiş, toplum toprağa sarılmış, Güney’de bile Türkler toprağa yatırım yapmaya başlamışlardı. Bu arada, Kilise’nin, Türk toprağı almak için bol keseden para harcadığını ve Rum halkının büyük bir silahlanma çabası içine girdiğini tespit ediyorlar ve bu tespiti zamanın Türkiye Büyükelçisi’ne anlattıklarında, önce hakarete maruz kalıyorlar, sonra da “Size bu güzel Cumhuriyeti yıktırmayacağım” sözleriyle muhatap oluyorlardı.

Kamil Raif, bu şekilde geldikleri 1963 Noeli’nde Rumların saldırısı başladığında, kendilerini savunmak için mezardan alelacele çıkardıkları üç beş patlamayan silahları olduğunu söylüyor ve “ Bu Toplum 1960’da Cumhuriyet diye bir ucubenin içine itilirken 1963 Noeli’nin geleceği hiç mi hesaplanmamıştı? Bir Ada’ya ‘garantörlük’ imzası atmış Türkiye’nin, 1963 Noeli’nde kaç çıkarma gemisi vardı?” diye soruyor ve yanıt beklemeden devam ediyordu; “Evet, Kıbrıs Türkü her nasılsa elinde kalmış üç beş patlamaz silah ile, yıllarca hazırlanmış, silahlanmış Rum’a karşı kendini korumaya çalışıyor; şaşkın, umutsuz! Kıbrıs Türkü kışın ortasında açıkta, korumasız, hazırlıksız yakalanıyor... Tam bir şaşkınlık. Tek umut, bu bitmeyen umut, yine Türkiye, yine Anavatan. Oradan gelecek yardım: silah, mermi, battaniye, çadır ve fasulye”.

Artık, “Kahrolsun Kıbrıs Cumhuriyeti” demenin bile bir işe yaramayacağını söyleyen Raif, üç garantör devletin, ezilen Türk Toplumuna hiçbir şey yapamadığını, Yunanistan’ın, Türk’ü öldürmek için Rum’u güçlendirdiğini, İngiliz’in, askeri üslerinden bu faciayı büyük bir zevkle seyrettiğini söylüyor ve “Türkiye çıkarma gemilerinin arkasına saklanıp Amerika’nın suyuna dümen kırıyor” cümlesiyle 1964 Haziranı’nı anımsatıyordu.

Daha sonra Barış Gücü komedisini anlatıyor Kamil Raif. Kıbrıs'a Barış Gücü gitmesi önerisine Ankara'nın da hemen sarıldığını, Makarios'un meşru hükümetine yardımcı olmak ve toplumlararası çatışmaları önlemek amacı ile Makarios Hükümeti'nin denetimindeki Barış Gücü ile garantör Türk askeri yerine hayatlarında bir kez Kıbrıs'ı görmemiş, uzak ülkelerin askerlerinin Kıbrıs'a geldiğini, böyle bir durumun, Kıbrıs Türk Toplumunda yarattığı yıkımı anlamak için ne bir toplum bilimcisi ne de bir sosyo-psikolog olmak gerekmediğini belirten Raif, *"Aylarca muhasara altında aç susuz kalmış küçük bir Türk köyüne biraz yiyecek ve umut taşınması için bir İrlanda subayına nasıl yalvardığımız bilinse, o zaman gerçek dram bütün açıklığı ile gözler önüne serilir, toplu mezarlar bir övünç kaynağı, bir abide gibi ortaya çıkar"* şeklinde o zaman yaşadıkları dramı kelimelere döküyordu.

Raif'in ifadesiyle, Barış Gücü'ne karşın artık Türk Toplumunu esirdi, Ada'nın içine serpiştirilmiş küçük bölgelere hapsolünmüştü. Rum sadece malını değil, namusunu ve onurunu da almaya çalışıyordu. Böyle bir durumda bile kendini toparlayan Türk Toplumunu, merkezi ve yerel yönetimlerini kurarak, *"Bu Ada'da her ne pahasına olursa olsun kalmak"* parolasını uygulamaya başlıyordu.

Bu inanmışlık, bu umut ve bu dirençle 1974 Barış Harekatı sürecine geldiklerini söyleyen Raif, *"İşte bütün bu iniş çıkışlara, bu sarsıntılara, bu psikolojik yıkımlara göğüs germenin doğal bir neticesi idi 'Zafer': Öldük ama böldük. Artık Türkiye'nin güney sahilleri güvence altında olacaktır "* diyerek kinayeli bir ifade kullanıyordu.

Kamil Raif'in de açıkladığı gibi, O'nun kuşağı 1974'e kadar çeşitli olgular içinde çalkalandı;

- İngiliz Sömürge Yönetimi'nde şerefli yaşama mücadelesi
- "Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır" ideolojisi
- "Ya Taksim, Ya Ölüm" parolası
- Kıbrıs Cumhuriyeti içinde Rumların yanında yerini alma mücadelesi
- 1963-1974 direnişi
- 1974 Barış Harekatı

Başlangıçta söylenenlerin sonu hep hüsrarla bitti. Söylenenlerin hiçbiri olmadı, yapılmadı. Oysa Rum tarafı hala Enosis'den başka bir şey demiyordu. Bu arada Enosis'e bir sıçrama tahtası olan hükümeti, dimdik ayakta duruyor ve herkes Kıbrıs Türkü'nün taviz vermesini bekliyordu. Kamil Raif'in konuşmasının sonu da aslında fazla söze gerek bırakmıyor:

"Türk Milleti şimdiye kadar dünyada barışı korumak için kendinden verdiği ödünler karşılığında ne elde etti ki bundan sonra da taviz vererek bir şeyler elde etsin? Bize barışçı desinler diye ne lüzumsuz özverilerde bulunduk. Kıbrıs'ta Türkler kendi haklarını kendileri aldılar. Çok pahalıya mal olan kazanılmış bu hakları bu halkın elinden nasıl geri almak isterler? Ne hakla ödün verin, barış olsun diyebiliyorlar? Halkın bilinçaltına yerleşmiş olguları var: Bir vermeye başladın mı sonu gelmez. Bunu, deneyimlerinden biliyorlar. Haksızlık Türk halkına yapıyor, barış için ödün O'ndan isteniyor... Eğer biz ideolojilerimizde durmadan yön değiştirmemiş olsaydık emin olunuz ki bugün dünya efkari umumiyesi karşısında

daha saygın durumda olurduk. Bu şaşkınlığı, bu bölünmüşlüğü de bugün yaşamazdık”.

Aslında 1963-64 bunalımından sonra yaşanan 1967 krizinin Türk siyasetine öğretmesi gereken temel konu, uluslararası ilişkilerde kararlı olmanın, doğru çizilen çizgiden taviz vermeden gitmenin ülke çıkarlarının korunmasında ne kadar olumlu sonuçlar doğurduğunun görülmesidir. Kıbrıs krizinde bu kez Türk Hükümeti'nin kararlı duruşuyla, ilk defa Türkiye, istediği koşulları kabul ettiriyor ve geri adım atmıyordu. Yaşanan bu krizlerden sonra çıkarılan derslerle tespit edilen askeri ve siyasi eksiklikler tamamlanmaya çalışılıyor ve 1974 sürecine bu şekilde geliniyordu. Barış Harekatı döneminin Başbakanı Bülent Ecevit'in 20 Temmuz'da Meclis'teki gizli oturumda söylediği, *“Kıbrıs sorununun eğer bu kadar zararı yanında bir faydası olduysa, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin belli yönlerde çok iyi bir şekilde eğitilmesi zorunluğunu ortaya çıkarmıştır ve bu zorunluk da gerçekten iyi değerlendirilmiştir”* sözlerinden bu derslerin çıkarıldığı anlaşılabilir⁹⁷⁵. sözlerinden bu derslerin çıkarıldığı anlaşılabilir. Askeri çıkarımın yanında siyasi çıkarımların da elde edildiğini, 19-20 Temmuz gecesi, Ecevit'le görüşmeye gelip ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in bir mesajını getiren ve o tarihten on yıl önce, Başkan Johnson'un İnönü'ye yaşattıklarını yinelemeye çalışan Sisco'ya, Ecevit'in verdiği yanıtta görebiliyoruz. Ecevit TBMM'de bu olayı şöyle anlatıyordu; *“12'de Sayın Büyükelçi, Sayın Kissinger'in mesajını getirince 'tarih tekerrür ediyor' dedim, yani 10 yıl önce de aynı şey oluyordu, bu binada, ben de tesadüf buradaydım; 'tarih tekerrür eder' derler. Doğrudur; ama tarihin tekerrür etmesi, hataların da ille tekerrür etmesini gerektirmemeli dedim. Aslında, 10 yıl önce ikimiz de bir hata yaptık dedim. Amerika da bir hata yaptı, Türkiye de bir hata yaptı. Sizin hatanız, çok haklı olduğumuz bir zamanda müdahale edeceksen bizim elimizi, kolumuzu tutmanız oldu; bizim hatamız da, sizi dinlememiz oldu dedim ve bunun, bu karşılıklı hatalarımızın sonucu olarak Kıbrıs bu noktaya geldi, Türk - Yunan ilişkileri bu noktaya geldi... Siz, eski hatalarınızı tekrarlamaya devam etmek isteyebilirsiniz; ama bırakın da hiç değilse biz tekrarlamayalım dedim”*. Bu ifadelerin sonunda Türkiye, Kıbrıs'a müdahale ediyordu ve Batı için bu olay büyük sürpriz oluyordu. Şimdiye kadar çıkan anlaşmazlıklarda birçok kez müdahale edeceğini açıklayan Türkiye, kendisine yapılan telkinlerle her defasında müdahale kararından dönüyor ve hatta yapılan görüşmeler sonunda taviz bile veriyordu. Ama bu kez kararlı politikayla Türkiye alışılmışın dışında hareket ediyor ve “Batı'yı şaşırtıyordu”.

Sonuç olarak, bir ülkenin dış politikasını oluştururken öncelikle, milli güç unsurları (askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi) kapsamındaki kendi olanak ve yetenekleri ile birlikte bu konuya etken olan dış güç merkezlerini de değerlendirerek kırmızıçizgilerini tespit etmesi ve bu noktada sadece ilerleyen süreç içerisindeki mevcut konjonktürdeki gelişmeler çerçevesinde esneme sağlaması, bunun dışında belirlediği dış politikadan, iç politik kaygılar da dahil olmak üzere taviz vermemesi esas olmalıdır. Kamil Raif'in de dediği gibi *“İdeoloji yoksunu olan*

⁹⁷⁵Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Cilt 13, Toplantı 13, 3. Birleşim, 20-7-1974, s.19-33

veya durmadan ideoloji değiştirme itiyadında bulunan toplumlar, mahvolmaya mahkûmdur”.

“Batıyı her fırsatta şaşırtmak” için, yukarıda belirtilen kararlı, bilinçli ve bilgili politikaların belirlenmesinde rol oynayacak yöneticilerin, bürokratların da konuyla ilgili tarihsel bilgi birikimine sahip kişiler olma gerekliliği ortadadır.

Bu maksatla, “*tarihini bilmeyenlerin coğrafyalarını başkalarının çizeceği*” gerçeğini göz önünde bulundurarak, geleceğin politika belirleyicileri, ülkelerinin geleceğine yön verecek yöneticileri ve geçmişte yaşanan bu sıkıntıları kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğundaki aydınları olarak kabul ettiğimiz günümüz gençliğinin konumuzla ilgili tarihsel süreçten ne kadar haberdar olduklarını ortaya koyabilmek adına, KKTC’de okuyan TC ve KKTC vatandaşı üniversite öğrencileri arasında yaptığımız bir anket çalışması da bize ışık tutacaktır. 850 öğrencinin katıldığı çalışmada, öğrencilere çalışma konumuzla ilgili sorular yöneltilmiş ve hem eğitimcileri, hem de yöneticileri düşündürmesi gereken bazı sonuçlar elde edilmiştir.

“*KKTC’nin hangi tarihte ilan edildiği*” sorusuna, KKTC vatandaşı öğrencilerin %80’i doğru yanıt olan 1983 yılını söylerken, Türkiye’den Kıbrıs’a üniversite eğitimi için gelen TC vatandaşı öğrencilerde bu oran %31 gibi düşük bir oranda kalmıştır. KKTC vatandaşı öğrencilerde doğru yanıt veren oranı yüksek görünmekle beraber, yanlış yanıt veren öğrenci oranının da %20 olduğu, bir başka ifadeyle “*beş öğrenciden birinin Cumhuriyetin kuruluş tarihini bilmediği*”, göz önünde bulundurulması gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir.

“*Megali İdea*”nın ne olduğu sorusuna, KKTC vatandaşı öğrencilerin %40’ı tam olarak bildikleri, %43’ü kısmen bilgi sahibi oldukları yanıtını verirken, hiçbir fikri olmadığını söyleyenlerin oranı ise %17 olarak tespit edilmiştir. TC vatandaşı öğrencilerde ise bu oranlar, sırasıyla %33, %36 ve %31 olarak kaydedilmiştir.

“*Enosis*” hakkındaki bilgileri sorulduğunda, KKTC vatandaşı öğrencilerin büyük oranda bilgi sahibi oldukları görülmüştür. %72 oranda ‘tam olarak biliyorum’ ve %25 oranında ‘kısmen biliyorum’ yanıtının yanında, hiç fikri olmayanların oranı %3 gibi düşük bir düzeyde kalmıştır. Ancak burada TC vatandaşı öğrencilerin %70’den fazlasının kısmen bilgi sahibi olduğu veya hiç bilmediği sonucu ortaya çıkmış, tam olarak bildiğini belirten öğrenci oranı %29 oranında kalmıştır.

Türkiye’nin 1974 öncesi önemli bir tezi olan “*Taksim*” hakkındaki bilgileri sorulduğunda, doğru yanıt veren öğrenci yüzdesi KKTC vatandaşlarında %57, TC vatandaşlarında %48 düzeyinde tespit edilmiş, her iki grubun da yaklaşık üçte biri bu soruya “*Yunanistan’ın tezi*” yanıtını vermiştir. Bu soruya “*İstanbul’da bir semt*” yanıtını verenlerin oranı ise, küçümsenmeyecek bir düzeydedir; KKTC vatandaşı öğrencilerde %12, TC vatandaşı öğrencilerde ise %15.

“*KATAK*”ın anlamını öğrenmek istediğimiz soruda, “*Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu*” yanıtını tam olarak bilen KKTC vatandaşı oranı %16, kısmen bilen %37 olarak görünmekte, yaklaşık yarısı konuyla ilgili fikir sahibi bulunmamaktadır. TC vatandaşı öğrencilerde ise bu oran tam olarak bilenler ve

kısmen bilenlerin toplamı %15 olarak tespit edilmekte, %85 gibi çok büyük bir oranın da bu konudan bilgi sahibi olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

“1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Kimdir?” sorusuna, KKTC vatandaşlarından %75, TC vatandaşlarından da %65 oranında “Dr. Fazıl Küçük” doğru yanıt alınmış, aynı dönemde “Türk Cemaat Meclisi Başkanı Kimdir?” sorusuna ise, her iki grupta da ancak %25 öğrencinin doğru yanıt olan “Rauf R. Denktaş” yanıtını verdiği gözlemlenmiştir.

“TMT hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları” sorusuna KKTC vatandaşı öğrencilerin yarısı tam bilgileri olduğu yanıtını verirken, Türkiye'den gelen öğrencilerde bu oran %23 rakamında kalmıştır. TC vatandaşı öğrencilerin yaklaşık yarısının hiç bilgi sahibi olmaması dikkat çekici bir değerlendirme olarak ortaya çıkmaktadır.

Ortaya çıkan bu tablonun, geleceğimizi emanet edeceğimiz gençliğe tarihsel donanım kazandırma sorumluluğu olan biz eğitimciler ve yöneticiler açısından, müteakiben yapılacak çalışmalarda göz önünde bulundurulması gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

I. ARŞİV KAYNAKLARI

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Kıbrıs Türk Milli Arşivi
İngiltere Foreign Arşivi (Rauf R. Denктаş ile Ahmet C. Gazioglu'nun kişisel arşivi ve Dr. Gürhan Yellice'nin kişisel dijital arşivi)
A. Foreign Office Files and Correspondence
B. Colonial Office Correspondence

II. SÜRELİ YAYINLAR

A. GAZETELER

Akşam	Ateş
Avrupa	Cumhuriyet
Cyprus Mail	Daily Express
Daily News	Daily Telegraph
Dünya	Evening News
Financial Times	Hakikat
Halkçı	Halkın Sesi
Hürriyet	Hür Söz
İnikat	İstanbul Express
İstiklal	Kıbrıs
Le Figaro	Manchester Quardian
Milliyet	New York Herald Tribune
Observer	Patris
Son Posta	The Cyprus Gazette
The Daily Telegraph	The Guardian
The Times	Times of Cyprus
Türk Sözü	Ulus
Zafer	Vatan
Vatan Cephesi	Yeni İstanbul
Yeni Sabah	

B. DERGİLER

- Ayın Tarihi
Poli Dergisi
Yeni Kıbrıs

III. İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

A. KİTAPLAR

- Adams, W.Thomas and Cottrell, J. Aldvin, **Cyprus Between East and West** (Studies in International Affairs, No 7), Baltimore, 1968.
Alasya, Fikret, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı yay. Ankara, 1992.

- Ali, İhsan, **Hatıralarım**, Galeri Kültür Yayınları, 2002.
- Altan, Mustafa Haşim, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yay. No:1, KKTC, 2000.
- An, Ahmet, **Kıbrıs'ta İsyancılar ve Anayasal Temsilîyet Mücadelesi (1571-1948)**, Lefkoşe, 1996.
- An, Ahmet, **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**, İstanbul, 2002.
- Arar, İsmail, **Hükümet Programları (1920-1965)**, İstanbul, 1968.
- Armaoğlu, H.Fahir, **Kıbrıs Meselesi 1954-58; Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963.
- Armaoğlu, H.Fahir, **20. yy. Siyasi Tarihi**, Ankara, 1988.
- Artuç, İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, İstanbul, 1989.
- Attalides, M.A., **Cyprus-Nationalism and International Politics**, Edinburg.
- Averof, Evangelos, **Tossizza, İstoria Hamenon Efkerion**, (Kipriako, 1950-1963), Atina, 1982.
- Averoff, Evangelos - Tossizza, **Lost Opportunities: The Cyprus Question, 1950-1963**, (Çev. Timothy Cullen and Susan Kyriakidis) Aristide D. Caratzas Publishing, New York, 1986.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar)**, Ankara, 2000.
- Bayülken, Ü.Haluk, **Cyprus Question and The United Nations**, MSB Yay., Ankara, 1983.
- Bilsel, M.Cemil, **Lozan**, C. II, İstanbul, 1933.
- Bitsios, Dimitri S., Cyprus, **The Vulnerable Republic**, Institute for Balkan Studies, Selanik, 1975.
- Bozkurt, İsmail, **Kıbrıs Tarihine Bir Bakış**, Hd, Ankara, 2001.
- Bölükbaşı, Süha, **The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996**, International Journal of Middle East Studies, Vol. 30, No.3, Ağustos 1998.
- Bölükbaşı, Süha, **Turkish-American Relations and Cyprus**, University of Virginia, The Miller Centre, Lanham, Maryland: University Press of America, 1988.
- Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, 1999.
- Carver, Lord, **Cyprus in Transition, 1960-1985**, London, 1986.
- Clerides, Glafkos, **My Deposition**, August 1989.
- Cobham, Claude Delaval, **Excerpta Cyprica: Materials for a History of Cyprus**, Cambridge, 1908
- Crawshaw Nancy, **The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece**, London, 1978.
- Çay, Abdulhaluk, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989.
- Çetin, Metin, **Kıbrıs Cumhuriyeti ve Bir Liderin Doğuşu**, Lefkoşa, 1955.
- Çevikel, Nuri, **Kıbrıs Eyaleti; Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)**, Gazimağusa, 2000.
- Çevikel, Nuri, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)**, İstanbul, 2006.
- Çiçek, Kemal, **Zimmis (non-Muslims) of Cyprus in the Sharia Court: 1110/39 A.H./1668-1726 A.D.**, Birmingham, 1992,
- Debeş, Taçgey, **Sir Ronald Storrs'un Anıları**, KKTC, 1993.

- Demirer, Mehmet Arif, **Türk'ün Onur Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Ankara, 1993.
- Denktaş, Rauf R., **İlk Altı Ay, Arşivden belgeler ve notlarla 1963-1964**, Lefkoşa, 1991.
- Denktaş, Rauf R., **Kıbrıs Girit Olmasın**, İstanbul, 2004.
- Denktaş, Rauf R., **Kıbrıs Meselesinde Vizyon**, Lefkoşa, 1994.
- Denktaş, Rauf R., **Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt I**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Denktaş, Rauf R., **Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt II - IX**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Denktaş, Rauf R., **Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt X**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Denktash, Rauf R. **The Cyprus Trangle**, Lefkoşa, 1982.
- Denktaş, Rauf R., **Milli Vizyon**, İstanbul, 2008.
- Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından hazırlanan notlar, **Kıbrıs'ta Türk Davası ve Rum Vahşeti**, Lefkoşa, 1999.
- Emircan, Mehmet, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, Türkar Yayınları, Ankara, 2000.
- Erim, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara.
- Eroğlu, Hamza, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003.
- Esenbel, Melih, **Kıbrıs I, Ayağa Kalkan Adam**, Ankara, 1993.
- Fedai, Harid, **Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı**, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1986.
- Fedai, Harid, Mustafa F. Altan, **Hatıralar/Fadıl Niyazi Korkut**, Gazimagusa, 2000.
- Fırat, Melek M., **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 1997.
- Foley, Charles, **Legacy of Strife, Cyprus From Rebellion to Civil War**, Penguin Books, 1964.
- Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960) I, Statü ve Anayasa Meselesi**, İstanbul, 1960.
- Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs Türk Tarihi, Türk Dönemi (1570-1878)**, Lefkoşa, 1994.
- Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Lefkoşa, 1996.
- Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III: Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (Cyrep), Lefkoşa, 1998.
- Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-60) Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne**, Ankara, 2000.
- Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964**, Ankara, 2003.
- Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2007.
- Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo (Megali) İdea**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985.

- Georghallides, G.S., **Cyprus and The Governorship of Sir Ronald Storrs**, Cyprus Research Centre, Nicosia, 1985.
- Gibbons, Harry Scott, **The Genocide Files**, London, 1997.
- Gibbons, Harry Scott, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Lefkoşa, 2003.
- Göktürk, Turgay Bülent, **Enosis'in Doğuşu ve Düşünceden Eyleme Geçişi, 1931 İsyanı**, Lefkoşa, 2009.
- Gönlübol, Mehmet, Cem Sar ve arkadaşları, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara, 1974.
- Grivas, Georgios, **EOKA Mücadele Tarihi (1955-1959)**, Lefkoşa, 1972.
- Güler, İrfan Kaya, Ertan Efeğil, **Avrupa Birliği Kışkırcısında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001.
- Gürel, Şükrü S., **Kıbrıs Tarihi 1878-1960**, Kaynak Yay., Ankara, 1984.
- Güvenç, Nazım, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul, 1984.
- Hakeri, Bener Hakkı, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, Ankara, 1993.
- Hatipoğlu, Murat, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara, 1988.
- Harp Akademileri K. lığı, **Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul, 1995.
- Her Majesty's Stationery Office, **Cyprus, Terrorism in Cyprus**, London, 1956.
- Hill, George H., **A History of Cyprus III**, Cambridge University Press, Cambridge, 1952.
- Hill, George H., **A History of Cyprus IV**, Cambridge University Press, Cambridge, 1952.
- İsmail, Sabahattin, **20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri Gelişimi Sonuçları**, İstanbul, 1988.
- İsmail, Sabahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, 1992.
- İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu – Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960 – 1983)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İsmail, Sabahattin, Engin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)**, Lefkoşa, 2000.
- İsmail Sabahattin, **Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları**, Lefkoşa, Şubat 2000.
- İzmen, Mehmet Ali, **Kıbrıs'ta Kurtuluş Savaşı**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2008.
- Karagil, Nevzat, **Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul, 1964.
- Kaymak, Faiz, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**, İstanbul, 1968.
- Keser, Ulvi, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, İstanbul, 2007.
- Keser, Ulvi, **I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı**, Ankara, 2009.
- Kızılyürek, Niyazi, **Milliyetçilik Kışkırcısında Kıbrıs**, İstanbul, 2002.
- KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, **Cyprus Problem: Why No Solution**, Public Relation Dept. of the TRNC Ministry of Foreign Affairs and Defence, Nicosia, 1997.
- KTFD Enformasyon Dairesi, **Kıbrıs'ta Barışa Engel ENOSİS**, KTFD Enformasyon Dairesi Belge Yayınları No:10, Eylül 1982.
- Kürşat, Fikret, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul, 1978.
- Kyrris, Costas, **History of Cyprus**, Lefkoşa, 1985.

- Loizides, Savvas, **The Cyprus Question and the law of the United Nations**, Nicosia, 1954.
- Luke Hurry, **Cyprus, A Portrait and A Appreciation**, London, 1957.
- Luke, Harry, **Cyprus Under the Turks(1571-1878)**, London, 1969.
- Maier, Franz Georg, **Cyprus From the Earliest Time to the Present Day** (Trans, from the German by Peter George), London, 1968.
- Manisalı, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000,
- Manizade, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarım**, İstanbul, 1975.
- Moran, Michael, **Sovereignty Divided**, Cyrep yayını, 1999.
- Mütercimler, Erol- Öke, Mim Kemal, **Düşler ve Entrikalar-Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, İstanbul, 2004.
- Nedjatigil, Zaim M., **The Cyprus Conflict a Lawyer's View**, Nicosia, 1982.
- Nesim, Ali, **Kıbrıslı Türklerin Kimliği**, Lefkoşa, 1990.
- Oberling, Pierre, **The Road to Bellapais**, Columbia University Press Yay., New York, 1982.
- Özdemir, Mehmet, **27 Mayıs İhtilali ve Kıbrıs Politikası (Türkiye'nin Kıbrıs Politikası üzerine 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin Tesirleri)**, (Tebliğ), IV. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Gazimagusa, 2002.
- Özmen, Süleyman, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul, 2005.
- Öztin, Tahsin, **Mustafa Kemal'den Atatürk'e**, İstanbul, 1981.
- Özyürek, Mustafa, Mehmet Karamanoğlu, Fikri Özer, **Kıbrıs Türk Tarihi**, KKTC Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2009.
- KKTC Enformasyon Dairesi, **Akritas Örgütü ve Planları**, KKTC Enformasyon Dairesi Yayını, Lefkoşa, 1991.
- Panteli, Stavros, **The Making of Modern Cyprus: From Obscurity to Statehood**, Vale of Glamorgan, 1990.
- Parry, V. J., **A History of Ottoman Empire to 1730**, Cambridge, 1976.
- Purcell, H. D., **Cyprus**, New York, 1969.
- Ronald, Sir Storss, **Orientalisms**, London, 1937.
- Reddaway, John, **Burbened with Cyprus**, the British Connection, London, 1986.
- SBF Dış Münasebetler Enstitüsü, **Milletlerarası Münasebetler Türkyıllığı**, 1966.
- Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, Cilt I, Lefkoşa, 1973.
- Sever, Muzaffer, **20 Temmuz 1974 Kıbrıs Bitmeyen Gece**, Kaştaş Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Solsten, Eric (Derleyen), **Cyprus, A Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993.
- Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları**, C.1., TTK., Ankara, 2000.
- Stavrinides, Zenon, **The Cyprus Conflict**, National Identity and Statehood, Wakefield, 1976.
- Stephens, Robert, **Cyprus, A Place of Arms**, Pall Mall Press, London, 1966.
- Spyridakis, C, **A Brief History of Cyprus**, Nicosia, 1964.
- Şahinler, Menter, **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği yay., İstanbul, 1979.
- Tansu, İsmail, **Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu**, Minpa Matbaacılık, Ankara, tarihsiz.

- Tolgay, Ahmet, **Kanlı Noel-Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınavı**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993.
- Tolgay, Ahmet, **Fırtına ve Şafak**, KTMD Yayını No:8, Lefkoşa, 1998.
- Torun, Şükrü, **Türkiye, İngiltere, Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu**, İstanbul, 1956.
- Tofallis, Kypros, **A History of Cyprus**, London, 2002.
- Tunçkanat, Haydar, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, Ekim Yayınları, 1970.
- Tülümen, Turgut, **Hayat Boyu Kıbrıs**, İstanbul, Haziran 1998.
- Uçarol, Rıfat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul, 1978.
- Ülger, İrfan Kaya, Ertan Efegil, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001.
- Ünlü, Cemalettin, **Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)**, Lefkoşa, 1976.
- Vovolini, Konstantin A., **1453-1933 Kurtuluş Savaşında Kilise**, Atina, 1952.
- Xydis, Stephan G., **Modern Greek Nationalism**, Seattle, 1971.
- Xydis, Stephen G., **Cyprus, Reluctant Republic**, Mouton & Co, Hague, 1973.
- Yurdakul, Erdal, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Ankara, 2002.
- Yaşın, Mehmet, **Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1994.
- Zannetos, Philios, **Istoria Tis Nisu Kipru, (Kıbrıs Adası Tarihi)**, Atina, 1930.
- Zervakis, Peter, **Historische Grundlagen**, Südosteuropa-Handbuch Band VIII: Zypern, Göttingen, 1998.
- Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (Turkey, A Modern History)**, Çeviren Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012

B. TEZLER

- Keser Ulvi, **Kıbrıs'ta Yer altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, (Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2007.
- Yellice, Gürhan, **İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960**, (Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011.
- Asım Uyguroğlu (Tnk. Kur. Bnb.), **Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü, Yarını** (Kıbrıs Tezi), Harp Akademileri K.lığı Yayını, İstanbul, Mayıs 1995.

C. MAKALELER

- Alasya, Halil Fikret, **“Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar”**, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara
- Albayrak, Mustafa, **“Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 2000, sayı 46, cilt XVI.
- An, Ahmet, **“Kıbrıs Türkleri-1”**, Yeni Kıbrıs, Ekim 1998.
- Arı, Kemal, **“1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nda Türk Kamuoyu ve Psikolojik Desteği”**, Ulvi Keser, I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı, Ankara, 2009, s.193.

Atan, Atilla, “**Kıbrıs-Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu**”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 14, Ankara, 1986.

Bozkurt, İsmail, ”**Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış**”, İrfan Kaya Güler, Ertan Efeğil, Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını), Ankara, 2001

Bulunç, Ahmet Zeki, **Tasnif “Kıbrıs’ta Rumların Enosis Mücadelesinde Yaptıkları Katliamlar ve İşledikleri İnsanlık Suçları”**, Araştırma Raporu, Başkent Üniversitesi SAM Arşivi

Camp, Glen D., “**Greek-Turkish Conflict over Cyprus**”, Political Science Quarterly, Vol.95, No.1, Spring 1980, s.50.

Colonial Office, “**Cyprus; Report of the year 1956**”, s. 3.

Daver, Abidin, “**İngiltere Kıbrıs’ı Yunanistan’a Veremez**”, Cumhuriyet, 21 Aralık 1951.

Dündar, Can, **6-7 Eylül Olayları Belgeseli**, Hikmet Bil Konuşması.

Esmer, Ahmet Şükrü, “**Londra Konferansı**”, Ulus, 31 Ağustos 1955.

Fabris, Maria Pia Pedani, “**Ottoman Diplomats in the West The Sultans Ambassadors to the Republic of Venice**”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XI, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1996, s. 187-202.

Fedai, Harid, “**Eski Basımımızdan**”, Kıbrıs Gazetesi, Lefkoşa, 12 Eylül 1994.

Fedai, Harid, “**Kıbrıs Türkleri’nin Kültürel İlişkilerinin Tarihi**”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (DAÜ), 1998, cilt 4, sayı 2.

Financial Times, “**Conference on Cyprus**”, 4 July 1955, s.3.

Financial Times, “**Surrender Terms for Cyprus Terrorists**”, 23 August 1956, s.1.

Gazioğlu, Ahmet C., “**Kıbrıs’ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere’ye Devri**”, Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Lefkoşa, 2001, s.17.

Hakeri, Bener, “**1878’de 1960’a Dek Kıbrıs Tarihi**”, Kıbrıs Gazetesi, 15 Mayıs 2009.

İkizer, Hasan, “**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gerçeği**”, I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara, 2009.

Keleşzade Gülçin, “**Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)**”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.155.

Keser, Ulvi, “**21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları**”, ÇTTAD, XI/23, (2011/Güz), s. 97.

Koruroğlu, Ayten, “**Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı TMT**”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.28.

Köstüklü, Nuri, “**Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri’ne Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesi’nin Faaliyetleri**”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 1996, 349-350.

Laptalı, Hüseyin, “**Kıbrıs’ta Bitmeyen Soykırım**”, I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı, Ankara, 2009.

Merçil, Erdoğan “**Bozkurt Maddesi**”, Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C.III.

Oral, Mustafa “**TMT’nin Geçitkale Teşkilatı**”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009, s.278.

Öztoprak, İzzet, “**Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları**”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 3,1997, s. 312-313.

Simavi, Sedat, “**Yine Türk Kıbrıs**”, Hürriyet, 25 Şubat 1951.

Stephens, Robert, “**Cyprus Decision**”, Observer, 30 October 1955, s.8.

Tayhani, İhsan, “**Türk Mukavemet Teşkilatı’na Giden Yol**”, Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009.

The Guardian, “**Cyprus at U.N.**”, (Yazar İsmiYok) 24 September 1954, s.8.

The Times, “**Cyprus Meeting Opened**”, 30 August 1955, s.8.

Yalçınkaya, Mehmet Alaattin, “**İngiliz Kaynaklarına Göre 19. Yy. Başlarında Kıbrıs**”, II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Mayıs 1998, II, DAÜ Basımevi, Gazimağusa/KKTC, 1999.

IV. SÖZLÜ TARİH KAYNAKLARI

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile muhtelif tarihlerde, son olarak 22 Nisan 2011 tarihinde Lefkoşa’daki çalışma ofisinde yapılan görüşmeler.

TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 27 Temmuz 2011 tarihinde Lefkoşa’daki TMT Derneği’nde yapılan görüşme.

Mücahitler Derneği Başkanı Vural Türkmen ile 27 Temmuz 2011 tarihinde Lefkoşa’daki Mücahitler Derneği’nde yapılan görüşme.

Eski TMT Mensubu, araştırmacı yazar Harid Fedai ile 11 Mayıs 2012 tarihinde Gazimağusa’da, Doğu Akdeniz Üniversitesi’nde yapılan görüşme.

Eski TMT Mensubu ve Kıbrıs Türk Cemiyeti Genel Sekreteri ve 1964 Londra Konferansı’nda Denктаş’ın Basın Müşavirliğini yapmış olan Ahmet C. Gazioğlu ile 7 Kasım 2013 tarihinde Lefkoşa’daki çalışma ofisinde yapılan görüşme.

BAŞBAKANLIK MÜSTEŞARI KEMAL GEDELEÇ TARAFINDAN HARİCİYE
VEKALETİ'NE GÖNDERİLEN KIBRIS BİRİNCİ İNTİHAB DAİRESİ
MEBUSLARINDAN NECATİ ÖZKAN'IN KIBRIS TÜRKLERİ'NİN
SORUNLARINI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİ İÇEREN RAPOR⁹⁷⁶

“Ada Türkleri'nin şikayet ettikleri haller:

a) Maarif sahası:

- 1) Rumların her sene mektepleri çoğaldığı halde Türk mektepleri azaltılıyor. 1935'de 42 ve 1936'da 39 Türk mektebi kapatılmıştır.
- 2) Rumların mekteplerine müdahale edilmediği halde Türk Lisesi'ne müdahale ediliyor. Gelecek sene lise kolej şekline sokulup başına bir İngiliz müdür konulacakmış.
- 3) 1931 İsyanı'na iştirak eden Rum muallimleri bile ancak mahkeme kararıyla işlerinden çıkarıldıkları halde milliyetçi Türk muallimleri sudan bahanelerle ve idari kararlarla işlerinden çıkarılıyorlar. Şimdi Sümerbank'ta çalışmakta olan Tagi bunun bariz misalidir.
- 4) Rum mektepleri için Yunanistan'dan kitap getirtilerek bunlar okutulduğu halde oraya Maarif Vekâleti tarafından tavsiye ile gönderilen Türk Lisesi müdürü mahalli hükümetin teşviki ve himayesiyle Türk mekteplerinde ancak kendisi tarafından telif edilen ve milli duyguyu uyandıracak bir tek yazıyı ihtiva etmeyen kitapları okutturuyormuş.

b) Evkaf İşleri:

Türk Cemaati'ne mali sahada kuvvetli bir destek olabilecek Evkaf, Lozan ahidnamesi ahkamı hilafına ve Kıbrıs Evkaf murahhası Münür'ün delaletiyle İngiltere Kralı namına tescil ettirilmiştir. Hâlbuki Rum evkafı serbesttir ve cemaate aittir. Rum evkafını halk tarafından müntahap heyetler idare ettiği halde Türk evkafını hükümet tarafından tayin olunan bir İngiliz ve bir Türk memur idare eder.

c) Siyasi Saha:

1) 1931 İhtilalinden beri meclis içtimaya davet edilmemektedir. 1928 senesinden beridir de müftülük mülgadır. Bu suretle Türk Cemaati'ni temsil edecek ve hükümet yanında onun iddialarını müdafaa edecek bir kimse yoktur. Halk mutaassıp değildir. Ancak sırf kendilerinin müddeiyatını hükümete eriştirebilmek için avukat Bay Said'i müftü seçmişlerdir. Ancak hükümet bunu tanımamıştır. Rumların ise despotları vardır ve hükümet yanında Rum cemaatinin mümessilliği vazifesini görür.

2) Hükümet bütçesinden maaş alan Türk Cemaati memurlarının maaşları kesilmiştir. (Mahakimi Şeriye memurları) Bu şekilde ezilmemelerini ve haklarının korunmasını temin için Bay Necati Özkan ve arkadaşları mahalli hükümet nezdinde

⁹⁷⁶ BCA 030. 20. 124. 886. 14

semere vermeyen teşebbüslerde bulunmuşlardır. Ada'nın Türk halkı bu badireden kurtulmak için yegâne çare olarak hicreti görüyor. Ancak bu halkın mümessili olan ve 65.000 Türk'ten 63.000'in kendi partisine mensup olduğunu söyleyen Necati Özkan ve diğer arkadaşları hükümetin bu konudaki nokta-i nazarını öğrenmeden Ada'yı boşaltma mesuliyetini üzerlerine almak istemiyorlar. Bunlar, Türklerin Kıbrıs'ta kalmaları lazım ise evvela iktisaden kuvvetlendirilmesi lazım geldiğini söylüyorlar. Bu hususu temin için Necati Özkan aşağıda bildirilen vasıtalara müracaat edilmesini tavsiye ediyor:

a) Kıbrıs'ta Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin Mısır'da olduğu gibi bir sigara fabrikası tesisi etmesi. Rumların Ada'da 5 sigara fabrikası vardır. Mumaileyh yaptığı tetkikata istinaden açılacak bir Türk fabrikasının senevi 100.000 kilo Türk tütününü işleyebileceğini söylüyor.

b) Kıbrıs'ta İş Bankası'nın bir şube açması.

c) Sümerbank'ın bir yerli mallar pazarı açması.

Bunlar yapılmak suretiyle birçok Türk aileleri iş bulacak ve sıkıntıdan kurtulacaktır diyen mumaileyh kendisinin bu vadede ilk adımı attığını ve bir fabrika ve iki ticarethane açtığını söylüyor.

Saniyen; Türk harsının inkişafı için burada hükümetimizin yardımıyla tam kadrolu bir lisenin açılmasının temini. Bu lisenin açılması için Ada'dan duhuliye parası olarak 1.500 İngiliz lirası toplanabileceğini söylüyor. Salisen siyasi sahada hükümetimizin İngiltere ile inkişaf etmekte olan dostluğunun bilistifade yapacağı dostane bir teşebbüsle Türk cemaatine mahalli hükümetin hüsnü teveccühünü celbetmesi. Eğer matlup Türk halkının Ada'dan hicreti ise bir an evvel Anayurda naklin kabil olup olmadığını soruyor ve şimdi Anayurda dönülürse pek çoklarının hükümete barolmadan yaşayacak kadar servetleri olduğunu söylüyor. Lefkoşa komiserinin kendisine Türkiye'ye giderse bir daha geri dönemeyeceği şeklinde vaki tehdidine rağmen Anavatan'a vaziyeti arz etmek için gelen mumaileyh bütün bu hususat hakkında direktif almak istiyor.

4-5 Teşrinisani”

**26 NİSAN 1937 TARİHİNDE, BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ'YE GÖNDERİLEN
KIBRIS TÜRK MİLLİ KONGRE HEYETİ MERKEZİYESİNİN RAPORU⁹⁷⁷**

1. Kıbrıs'ta İngiltere hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere hükümetine tabi olmamız zaruridir. Şüphe edilemez ki bizim için bu yolda vaziyet ihdas eden ve bundan mesul olan biz değiliz. Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatın cezasıdır. O vaktin hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber cezirede kısılıp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun içindir ki anavatan muhabbetini unutmamak ve unutmayacağız. Zaten Anadolu'nun kucağındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, her halde ve cemi zamanda hissiyat maneviyatımızın, milli hayat ve varlığımızın evvela menbaı, seniyen kiblesi Türkiye'dir. Binaenaleyh idari hususta İngiltere hükümetine müracaat ediyor isek de buradaki hayat ve mevcudiyetimize taalluk eden mesailde size müracaat eylememiz lazımdır ve bu babda hiçbir yanlışımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu lüzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arize takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim meselelerinize birlikte bu ariza münderatının da Kıbrıs Türk cemaatinin dilekleri olmak hasebiyle mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

2. Malumu devletleri olduğu veçhile buradaki Türkler, Rum unsurunun beşde biri nisbetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve harekatı vardır: Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmide de Türk menfaii mevzuu bahis olduğu zaman daima aykırı, daima muariz görünürler ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına kazanmak siyasetini takip ederler. İhtirasları ile milli taassublarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakit vakit cezirenin Yunan'a ilhakı, muhtariyet ve tevsi mezuniyet gibi fikir ve tekliflerde bulunurlar ve kendi kanaatlerine göre amali milliyelerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki Türk mevcudiyetidir. Bunun içindir ki Türkleri manen ve maddeten zaif düşürmek ve perişan etmek, minelkadim siyaset meseleleridir. Despotları, muharrirleri ve bazı siyasi adamları, hatta Yunanistan'da bulunan bazı insanları onları mütemadiyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerden beri bu yolda işlemektedirler.

3. İşte bu yolda gördüğümüz bir çok hadiselerden ve bir çok tecrübelerden anlaşılmalıdır ki bu cezirenin siyasi, hatta bazı idari cihetlerinde Rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkanı yoktur. Bu sebepledir ki Türkler senelerden beri hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler. Ciddi ve gayri kanuni bahusus nezaketten ari hiçbir muhalefette bulunmadılar. Kıbrıs'ın kavanin ve sair meşveret meclislerinde Rumlar, hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna, Kıbrıs'daki mevcudiyet ve menafine hücum ettikçe Türkler daima hükümet tarafını iltizam ve

---

⁹⁷⁷ BCA 030. 10. 124. 886. 19

müdafaa ettiler. Hatta Rumların hükümete karşı vakit vakit aldıkları isyan vaziyetlerinde de Türkler hükümete bilfiil muzaheret edecek hareketlerde bulundular. Türkler o gibi ahvalde başka türlü hareket edemezlerdi. Yani malum bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler.

4. Rumların, Türk hukuk ve menafine muariz olmaları hasebile cezirede Türk varlığını gösteren ve Türklerin istinad noktalarını teşkil eden şeylere daima hücum eylemeği ötedenberi meslek ittihaz eylemişlerdir. Bu cümleden olmak üzere Türk maarifine karşı itirazlarda bulundular. Türk mekteplerine maarif parasından beşde bir nisbetinden ziyade para veriliyor diye senelerce uğraşdılar ve ısrar ettiler. Bundan başka hükümet nezdinde Türk hukukunu arasıra müdafaa eden Kıbrıs müftisi ile baş kadı ve kazalarda bulunan üç kadı, üç naib aleyhine mütemadiyen hücum ettiler. Müfti ile baş kadı ve üç kaza kadısı varidatı umumiyeden maaş alıyorlar idi. O gibi maaşlar verilmesin diye senelerce uğraştılar. Kıbrıs valileri ise o gibi uğraşmalara karşı daima mukavemet gösterdiler. Bilhassa muessesati diniye mesailinde cevap olarak o gibi makamları muhafaza etmek ve onlara maaş vermek lazımdır, onları lağv etmek elimizden gelmez diyorlar idi. Hal bu merkezde iken 1925’de Cezireye sergüzeşt arayan bir vali geldi. Bu vali Rumların o yoldaki metalibatına karşı mukavemet edemedi ve daha kendisi de onların fikrine mütemayil göründü. 1878 muahedesi de zaten feshedilmiş bir halde bulunuyor idi. Valini bu yolda bir vaziyet alması yüzünden 1925’den beri hükümetin hareketinde bir tahavvül hissedildi. Hükümet eski zamanlarda ara sıra Türkleri himaye ettiğine beden bu def’a Türklerin ziyanına olarak Rumlar tarafına temayül etti. Ve nihayet Türk maarifini ve dolayisile Türk mevcudiyetini baltalamağa başladı. Maarif idaresi elimizde iken hükümet kendi idaresine aldı. Bilhassa yegane Türk Lisemizin idaresi serbest bir heyeti idare elinde iken hükümete uygun iki Türk ile bir İngiliz’in idaresine verdi. Bu ahval tahtında giderek gün geldi ki Türk mektepleri kapatılmağa başlandı. Tedricen lağvede ede bugüne kadar 121 Türk mektebi lağvedildi. Ve 119 muallime yol verildi. Türk lisemizin başında öteden beri Türkiye’den gelen müdürler var idi. Bunları da kaldırarak İngiltere’den İngiliz müdürler tayin etmeğe başladı. Lise programında ziyanımıza olarak tadilat icra edildi. Ve ilk mekteplerde de senelerden beri takib ettiğimiz Türkiye mekteb programı ortadan kaldırıldı. İlk mekteplerde dersler şifahen veriliyor. Ve bu tarzda bir usul ittihaz etti. Fakat program mes’elesini Rumlara da teşmil etti. Diğer taraftan Müftülüğü ve başkadılık ile üç kaza naiblerini lağvetti. Müftülük makamını Kıbrıs Evkaf murahhaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşı evkaf sandığından verilmek üzere fetva eminliğine tahvil etti. Vakia üç şeriye hakimi ikba edildi. Fakat bunların da maaşları Kıbrıs evkafı islamiye sandığına tahvil edildi. Şeriye Hakimleri aynı zamanda kazaların evkaf vekili sıfatı ile de amil olduklarından, bunlar dahi evkaf murahhaslarının maiyet memuru oldular. Halbuki mühim vukuatlar zuhurunda Türkler gibi o makamların himayesine iltica ediyor ve himaye görüyorlardı. Hususile Kıbrıs Müftisi lüzum gördükçe ilannameler neşreder, davetnameler gönderir ve cezirenin ileri gelenlerini toplar ve meşveretler yapar ve neticede hükümete müracaat ederek keyfiyeti anlatır idi. Bu gibi haller Kıbrıs Türk’lerinin bir

nevi cemaat teşkilatından olup, Türkler için epeyi bir mevcudiyet idi. Müftilik makamı lağvedilince bütün bu gibi haller ve hareketler dahi birlikte mahvoldular.

5. Cezire Türkleri, hükümetin yaptığı o gibi işleri kendi hayat ve mevcudiyetleri namına büyük bir zayıf telakki ettiler. O sıralarda meclisi kavanin azalığında bulunan bay Mehmed Necati Özkan, hükümete şikayette bulundu, ve müftilik makamının ihyasını istedi. Vaktin müsteşarı, cevab olarak; Türkler istedikleri Müftiyi kendileri intihab edebilirler, dedi ve bir müfti intihabına hükümetin muhalif olmadığını anlattı. Ve Lozan muahedesi mucibince Türklerin müessesati diniyelerine müdahale etmek niyetinde olmadığını beyan etti. Bunun üzerine bütün cezire köylerinden ve kasabalarından adamlar intihab edildi. Lefkoşa'da 1 Mayıs 1931'de büyük bir kongre akdedildi. Orada halk, istedikleri müftiyi intihab ettiler. Kongrenin bu muamelesi Cezirede müfti tayini usul ve ananesine ve şeraiti islamiyeye muvafık idi. Kıbrıs Müftisini İngiltere hükümeti resen ve doğrudan doğruya hiçbir zaman tayin etmedi. Münhal vukuunda ileri gelenlerin ve çağrılan kimselerin imzaları alınarak İstanbul'a gönderilir ve orda vaktin Şeyhülislamı Müftiyi tayin eder idi. ve hükümet dahi tanıır ve maaş verir idi. Müftilerin serbest olmaları ve hükümete karşı cemaati islamiyeyi himaye eylemeleri, bu sebebe menbi idi. Müfti, hükümetin nüfuzu altında değil idi. Halbuki Kıbrıs'ın son müftisini, balada arz eylediğimiz gibi vali, doğrudan ve kimseye sormaksızın kendi tayin etti ve bir müddet sonra da o makamı Fetva eminliğine tahvil eyledi. O gibi bir kimse müfti olarak ikba edilse bile cemaati İslamiye için ondan bir hayır ümit olunmuyor idi. Zira hükümet memuru olup, hükümetin nüfuzu altında idi. Bunun içindir ki Umumi Milli Kongre kendi aralarından emin bildikleri, namus ve iktidarına itimad eyledikleri bir kimseyi müftü intihab eylemeğe mecbur kaldılar. Müfti olarak intihab ettikleri kimse, öteden beri marufları olup, Kıbrıs'ın meclisi kavanin azalığından hizmeti sebmeden hür ve genç fikirli ve aynı zamanda hususati diniyede teceddüd isteyen ve muteceddidane makaleleri ile bizi daima tenvir eyleyen ve halihazırda Lefkoşa'da dava vekaleti ile işğal eylemekte bulunan hoca Said'i ittifaki ara ile intihab ettiler. Ve intihab ettikleri mumaileyh müftinin riyaseti altında bir de cemaati islamiye teşkili yaptılar ve kararlarını hükümete yazdılar. Vali bu yoldaki hareketi tanımadı ve tanımadıktan başka intihab edilen müfti hakkında eğer o gibi bir sıfatla amil olduğu taktirde takibatı kanuniyede bulunacağını ilan etti. Bu suretle müfti intihabı ile cemaati İslamiye teşkilatımız akim kaldı ve resmi bir şekil almadı.

6. Cezirede bu gibi hallere maruz kaldığımız sıralarda evvel ve ahir hissiyat ve maneviyatımızın menbaı olan Türkiye Cumhuriyeti hükümetine müracaat eylemek ciheti daima varidi hatır oluyor idi. Fakat harici siyaset vaziyetlerini bu işe müsait görmüyor idik. Bu gibi mes'elelerin, bir Devlet umuru dahiliyesine müdahale suretile deyil, belki dostane tassavut suretile halledilecekleri kanaatinde idik. Fakat hamdolsun giderek beklediğimiz müsait devirler geldi. Türkler ile İngilizler arasında ananevi dostluk çok ümidbabs bir surette teessüs etti. Ümid ederiz ki Türkiye Cumhuriyeti hükümeti'nin bizi istishab ve himaye eylemesi sayesinde idaresi altında bulunduğumuz İngiltere hükümeti artık bizi burada dost nazari ile görecek ve

Rumların hücumlarına karşı evvelki gibi bizi müdafaasında devam edecek ve bu güne kadar her nasılsa ziyanımıza olarak yaptığı hataları tashih eyleyecektir.

7. Bu cezirede yeniden nefes alıp yeniden hayata gelmemiz için istediğimiz şey, umumi bir tabir ile milli hissiyatımıza hükümet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinin, Rum cemaatine nispeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır. Bu noktayı berveçhi ati tafsil ediyoruz:

A) 1 Mayıs 1931 tarihinde içtima eden umumi milli kongrenin müftülük makamı hakkında ittifak- ı ara ile verdiği kararın hükümetçe tanınması ve binaenaleyh kongrenin intihab eylediği Hoca Said'in müftü olarak kabul edilmesi, ve maaşının Kıbrıs Evkaf-ı İslamiye sandığından verilmesi.

B) Müftünün riyaseti altında azaları serbest kimselerden olmak üzere cezirede dokuz azadan müteşekkil bir cemaat-i İslamiye teşkiline müsaade edilmesi ve o gibi bir teşkilin hükümetçe tanınması.

C) İlk mekteplerden lağvedilenlerin yeniden açılmaları ve muallimlerinin tekrar tayini ile beraber bundan evvel olduğu gibi ilk mekteplerde Türkiye ilk mektep programının takip edilmesi ve kitapların Türkiye'den getirilmesi ve binaenaleyh şifahi tedrisat usulünün ortadan kaldırılması.

D) Türk Lisesinin başına evvelki gibi daima Türkiye'den bir müdür getirilmesi ve bununla beraber lise heyet-i idaresinin evvelki gibi intihap ile taayyün eden kimseler tarafından teşkil edilmesi ve programının da Türkiye lise programlarını ihtiva eylemesi, yani lise mezunlarının Türkiye darülfünunlarına kabul edilecekleri tarzda bir program takip edilmesi.

E) 1 Mayıs 1931 kongresinin kararı mucibince teşekkül edecek ve balada (B) fıkrasında gösterilen cemaat-i İslamiye azasının seneden seneye tensip edeceği altı aza tarafından Kıbrıs evkaf-ı İslamiye bütçesinin senede bir defa tetkik ve tasdik edilmesi.

F) Bugün mevcut şeri mahkemelerde meriyülicra olacak ve muhit ile ihtiyaçlarımıza tetabik edecek ahkâmın yeniden tedvil edilmesi ve bu yolda bir kanun-u medeni tanzim olunması

G) Ecnebi bir idarede kahır ve mutaassıp bir ekseriyet içinde ekalliyette kalan bir cemaatin canlı bir halde devam eylemeleri iktisaden kuvvetli bulunmaya vabeste olduğundan burada iktisadi sahada ve sai mikyasta muavenette bulunması ve binaenaleyh Türkiye İş Bankası'nın burada Lefkoşa'da bir şube açmasına himmet ve delalet edilmesi ve başta İş Bankası olmak üzere burada ticari faaliyetlere germi verilmesi ve bu suretle Kıbrıs'ın Türkiye ile olan ticari muamelatının azami nispette inkişaf ettirilmesi.

8. Vakıa bunlardan başka daha meselelerimiz ve daha davalarımız vardır. Fakat en mühim ve en hayati meseleleri arz ettik. Mütebakiyi şimdilik geri tutuyoruz. Esasen arz eylediğimiz meseleler, ceziredeki Türk varlığının temel taşlarıdır. Bilhassa kongrede intihap edilen müftü ile birlikte bir cemaat-i İslamiye teşkili yapılacak olursa cezire Türkleri için yeni bir hayat devresi açılmış addedilecektir.

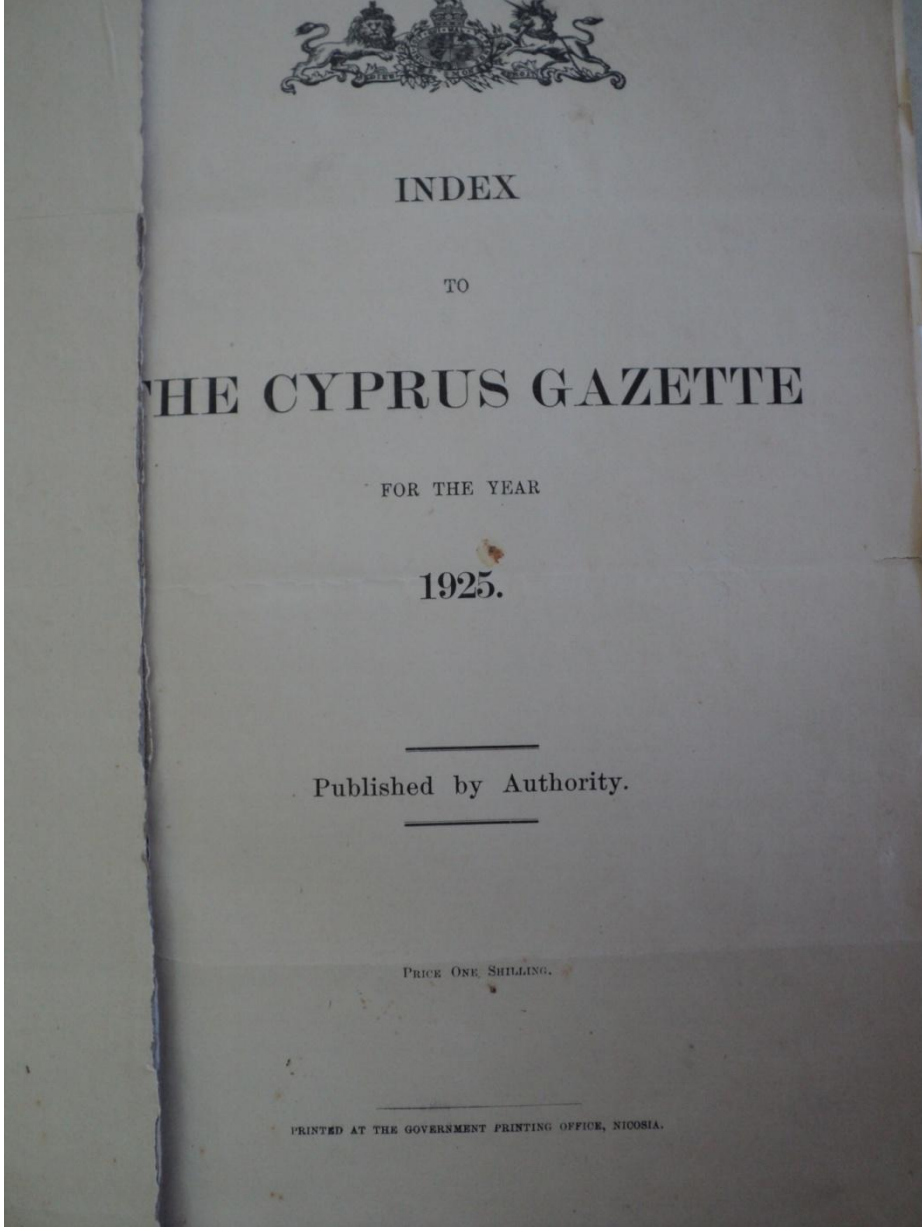
Kıbrıs baş Despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumları'nın o gibi teşekkülleri vardır ve kendileri işleri ve ihtiyaçları için o vasıta ile hükümet nezdinde mütemadiyen teşebbüsatta bulunuyorlar. Burada bu münasebetle şunu da arz eylemeliyiz ki cezirede bir müftü bulunması talep eylememiz, cezirenin hususati diniyesini kuvvetleştirmek maksadına mebni değildir. Cezirede Türkler kafi derecede tenevvür etmiş ve dini taassublardan kurtulmuş, laik bir cemaat halindedirler. Bu halde bir müftü bulundurulmasını istediğimiz, münhasıran cemaat işleriyle uğraşacak ve fena cereyanlara karşı kanun dairesinde cemaati müdafaa edecek bir teşekkül buldurmak içindir. (Müftü) tabiri ise öteden beri burada tanınmış bir unvan olduğundan ve hükümetin lağv ettiği makamın da (Müftilik) makamı olmasından nasidir. Binaenaleyh bu yoldaki müracaatımız, o gibi bir unvan altında milli ve hayati ve aynı zamanda hususati diniyede teceddüd isteyen ve Türkiye'nin dini inkılaplarına hürmet eden bir teşekkül gayretinden ileri gelmektedir. Hatta dinen mutaassıb yahut mütereddüt olan ve din meselelerini akıl ve hikmete tevfikane kabul etmeyen ve Tevfik eylemek kudretinde olmayan ve aynı zamanda Türk cemaatinin bugünkü ihtiyaçlarını takdir etmeyen ve asrın teceddütlerine hürmeti olmayan bir müftiye hiçbir zaman taraftar olamaz.

9. Görülüyor ki, büyük ve mühim işlerinize ilaveten daha bazı işler çıkararak sizi rahatsız ediyoruz. Mamafih buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan hükümetin, diğer taraftan Rumların tazyikleri arasında kısılıp kaldığımız nazari itibara alınacak olursa mazur görüleceğimizi ümit eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını, azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samim kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sırası geldikçe mazhar-ı lütuf ve inayetleri olmamızı ve her nasılsa anavatandan ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz.

A. Said

M. Necati Özkan

EK-C

İNGİLİZ YÖNETİMİNİN RESMİ YAYIN ORGANI

PAZAR
15
OCAK 1950
BENİ 1 No. 54

Sahibi ve Basınhanası
M. NECATİ ÖZKAN
MATRAK ve İDARİ HİZAN
Lefkoşe, Nispetiye Çarşısı
No: 226
Tel: 226
Lefkoşe - Kıbrıs
Yayıncılık - İSTİKLAL
Fotok. KİBRİS
TİCARİTİK İŞİ

İstiklâl

Hakkıdır Hakka Tapan Milletimin İSTİKLÂL

ABONE BEDELİ
Kıbrıs için yıllık 750
AİT 400
TÜRKİYE VE YURTDIŞI 750
Bakanlar Kurulunun kabul edilmiş
Dersleri (ilave basım harfleri tabii)

KIBRIS TÜRK HALKI Kıbrıs Rumlarının Bugün Yapacağı Plebisiti Reddeder Ve Muhtariyet Ve ilhak Arzularını ŞİDDETLE PROTESTO EDER

Kıbrıs Rumları İçin Tek Çare Mübadeledir

M. NECATİ ÖZKAN

YUNANISTANDA devam eden dahilî çarpışmalar yüzünden, Yunanistanda yaşayan Türk kadrolarının çok zarara uğradıkları gibi, nüfus da sayısal olarak azalmıştır. Çarpışma bitim buince Türkiye'deki Türk göçmenlerinden bir grup Yunanistanda tekelat yapmak üzere Yunanistan ziyaret etmişler ve bu ziyaretilerinde temas ettikleri oradaki Türk kadrolarından, yurdükler parçalarıyla sıkıştırmışlardır. Bu yarıda oradaki Türkler Kıbrıs Mübadele mübadeleye tabii tutulmalarını arzı eylediklerini izhar etmişlerdir.

Bu ziyaret eden gazeteci grubu arasında bulunan bir Türk gazeteci bu gün evvel Kıbrıs gelmiş ve bu gün hakikatleri anlatarak, evvelki gün yazdığımız başmakal mizide de belirttiğimiz gibi, Kıbrıs Rumları tarafından bugün yapılacak gayri resmi plebisit yüzünden Kıbrıs Rumların kendileri mübadeleye hazır olan Yunanistan Türklerle mübadele edilmesini, en doğrusu ve en muvazir görüş olduğuna kabul etmiş ve nokta nokta karar hükümetimize nazarı itibara almamış ve Yunan hükümetine bu hususta temasta bulunulmasını için yeterli yetki merkezî hükümete aksettirmişleri gerekliğini belirtmiştir.

Dün İstanbul gitmek üzere Kıbrısın ayrılın bu gazeteci bünye Türkiye'de gazetecilerin fikrîmün da bu merkezde olduğunu izah etmiştir.

İngiliz hükümetinin dost ve mütefik olan ve dün yardımları mazhar olan Yunanistan hükümetinin de bu mübadele işine geldiği için Yunan hükümeti için de bu ayrı bir başarı olacağı şüphesizdir. Bu iki dost devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile hiçbir anarşiye fırsat verilmeyen, yani kan dökülmeden Kıbrıs Rumlarının mecburi bir mübadeleye tabii tutulması en hayırlı bir hareket olacaktır.

Bu mübadele sağlandığı takdirde Yunanistan son harpte kaybetmiş nüfus sayısının mümin bir kısmını temin edecek gibi, yorgun düşen ve sayısal azalan Yunan ordusunda da Kıbrıs valiliklerinin dinlenmiş olarak alacakları mevkiyle, Yunanistan ordusunun dışındaki karşı takviye olunsu olacaktır. Anavatan dedikleri Yunanistanda bulunan da Kıbrıs Yunan askerleri ve mütefiklerinden, Yunan hükümetinin bu mübadeleye çok yerinde bir teklifi sayarak kalıcı edeceğinden emin buluyoruz. Binaenaleyh bu yere yurtdışından gelen bir grup casuslar ve Yunan Rumlarının her hangi bir tevacüzü karşı Yunan müdafaa için hazırlanacak orduda yer alarak askerî talim ve terbiyeleri için ne başlıyorlarsa için içinde bulunduğumuz mesele içerisinde bu mübadele işi yapılması yerinde olacaktır.

Kıbrıs Rum vatandaşları için de çok hayırlı olacaktır. Yunanistanda olduğunuz refaha kavuştuğunuz zaman bir gazete

Çin Komünistlerinin Amerikan konsolosluklarına Tevacüzü Amerika bu hareketi takbih ediyor

Vashington 14 (Röyter) Çin Komünistleri Pekindeki Amerikan konsolosluğuna altı tevacüzü Amerika hükümetinin protestosuna rağmen el koymuştur. Bu husustaki tevacüzleri bir bildiği demiyordu: "Protestolarımıza ve olumsuz tevacüzümüze karşı Amerika konsolosluğuna tevacüzü Amerika Komünistleri Çin tevacüzüne karşılık Amerika Komünistleri bu işten vazgeçmemişlerdir. Amerikan Hükümeti tevacüzümüze mübadelele bu tevacüzü saydığı bu hareketi elbir menem kabul etmemizle Amerikan karşı hareketinden bildiğimize göre Amerika hükümeti Çin'deki tevacüzü Komünistlerin ve konsolosluk mensuplarının geri çaparak emretmişlerdir. Buna mütefik Komünist Çin'deki resmi Amerikan misyonerinden kapatılmıştır.

Sovyet Delegesi Emniyet Konsosyini ikinci defa olarak terketti

Lake Success 14 (Röyter) Geçen akşam Sovyetlerin Emniyet Konsosyisi Delegesi Mr. Jacob Malik ikinci defa olarak Emniyet Konsosyini terketmiştir. Emniyet Konsosyini iki saaat daha Komünist Çin'te tasmadığı müddetçe Jacob Malik'in Konsosye ihtilak etmesi ihtimali zayıftır.

Meselemin hall-tilmesinin kildiri Amerika Pekin hükümetini resmi olarak tanıdığı takdirde, bu Sovyet Delegesinin geri gelmesi ve Emniyet Konsosyine Komünist Çin delegesinin kabulü demek olacaktır.

Milliyetçi Çin delegesi Dr. Tsang kibar reddiği takdirde Emniyet Konsosyinin devamlı bir işyeri şüphesiz kendisinin Emniyet Konsosyinden alınması istendiği takdirde, votosunu kullanacağına inanimatadır. Sovyet Ekonomik ve Sosyal Komitesinde de milliyetçi Çin delegeleri bulunduktan, bu komitelerin toplantılarına iştirak etmesi istenmektedir.

Bu meselemin bitmiş Milletlerin istikbalı için ciddi bir durum arzede bileceğine inanimatdır.

"KIBRIS TÜRKÜTÜR VE TÜRK OLARAK KALACAKTIR."

Eğer bir gün İngiltere Kıbrısı terk edecek olursa, zaferleri Türk tarihinin altın sayfalarında şanlı destanlar yaratan **KAHRAMAN MEHMETÇİK** bir vatan parçası olan bu topraklarda da yeni zafer destanları yaratmaya hazırdır.

Mısırda sansür kaldırıldı

Kahire 14 (Röyter) Mısır Hükümeti bugün matbuat üzerindeki sansürü kaldırmıştır. Mafalı diplomatiklerle olan post-muhabere ve telgraf muhabereyi üzerinde sansür bırakılmadığı bildirilmiştir.

Tevkif Edilen Casuslar

Hanover 14 (Röyter) Almanyanın Sovyet bölgelerine giden bir grup casus tarafından 20 kişi Hasover polis hapishanesinde hapsedilmektedir. Bu tevkifler hakkında emniyet verimlenmektedir. Mevcutlar hakkında en küçük bir malumat veren polisler henüz işlenmiş çıkarılmamışlardır. Bu casusların mevkulları bekleyen polisleri hapsedilmiştir.

İktisadi işbirliği idarecisi Paul Hoffman'ın beyanattı

Vashington 14 (Röyter) Avrupa iktisadi işbirliği idarecisi Paul Hoffman bugün verdiği bir demetçe Avrupa'nın iktisadi iştirakına kavuşmasını işleri basuleler yapılmış istemektedir. Dünyevi meseleleri idaresinin Avrupa memleketleri arasında ticareti sekteye uğratan bütün maniaların yemek için mümkün olanı yaptığını ve geçen 25 yıl zarfında eşya maldeleleri serbest olduğu haricinin vukubulmuş olanı yaptığını söylemeye ilave etmiştir.

Hoffman buhusda demetçikçe: "Her bir suretle çabuk ve şimtek ala yalı endüstriyel üretimini artırarak, bu endüstriyel üretim, nüfus ve büyük çabuk yapıya olacaktır. "Bir an önce batımdan geçimiyorum ki dünyaya en

15 OCAK 1950 TARİHLİ İSTİKLAL GAZETESİNİN RUMLARIN YAPTIĞI PLEBİSİTİ PROTESTO EDEN HABERİ

PAZAR
22
OCAK 1950
SEN 1. No. 74

Sabih ve Başımuhtarlı:
M. NECATİ ÖZKAN
MATBAA ve İDAREHANE
Lefkoşa, Necati Özkân
Sokakı No. 8 P.K. 226,
Lefkoşa—Kıbrıs
Telgraf adresi: İSTİKLAL
FABRİKASI
YURTTAHERİ İKİSİ
TÜRKİYEDE İLAKEDİR.

İstiklâl

Hakkıdır Hakkı Tapan Milletimin İSTİKLAL

Türk Birliği "İstiklâl Partisi", ne
his aza olan vatandaşlarını
sıra ile neşre
diyoruz.

gökür Türk Birliği
İstiklâl'a devam ediyor.
Bugün de neşre
Devamî haberler
konusu.

KIBRISTA SEKSEN BEŞ BİN TÜRK DEĞİL YİRMİ MİLYON SEKSEN BEŞ BİN TÜRK VARDIR

Plebisit Suya Düştü

M. NECATİ ÖZKAN

BUGÜN gayri resmi ve keyfi plebisit meselesi de suya düşmüş oluyor. Plebisit listesinin başına bir Yunan tabası olan Başdespotun ilk imzayı atması ve kendisi gibi bazı Yunan tabalarının da plebisit listesini imza etmeleri üzündür. Türk tabası Türklerin de rey vermek hakkında Başdespot bu hareketle tanınmış oluyor, ve Türkiye'de Pazar gün yapılan büyük nüfuslu KIBRISTA SEKSEN BEŞ BİN TÜRK DEĞİL YİRMİ MİLYON SEKSEN BEŞ BİN TÜRK olduğunu belirtmek millettaşlarımız Başdespota cevap vermişlerdir.

Madam ki Despot efendi Yunanların reyini kabul ediyor, davasını kaybetmiş oldu. Çünkü Helen milletinin bir azınlık Türk milletinin ise bir çoğunluk olduğu malumdur. Madam ki Despot Türk ve Yunanların rey vermesini kabul müştür, bariş bir hakikat an ve mühim bir eksenin teşkil eden Türkiye'ye saygı ve saygınlık olan Yunanlılar bu iddialarında da şüphelenmişlerdir.

Bu bariş hakikat karşısında Despotun düşen varesi, listelerini Despotanın bir köşesinde kayıttığı davanın bir intibahı ve halelerine kayıtsız ve ehemmiyetli yazdığıdır olarak muhata etmesidir.

Şimdi Despot efendi, bir namanlı Yunan tabası olmak hasebiyle Yunanistan hizmet etmek ve yardımlarda bulunmak vazifeli olmasıyla mükelleftir. Bir maledir bir vatandaş olmak hasebiyle Kıbrıs Rumları düşen ve tavsiye ettiği önemli vazifeyi (Yunanistan'daki Türklerle Rumlarının mübaharisi) ifaya çalışmalıdır. Geçen defaki yazımda yazdığım gibi Türkiye İngiltere Amerika Yunanistan, gayet mi dost ve mütefik bir devletler konumuzu, yaptığımız mücadele için sırasında bir beyanatı bir cephe kurduğumuzun İngiliz Milletleri

Bozkurtların Şahlanışı

HİKMET AFİF MAPOLAR

TÜRKÜN kabesi Ankara'ya bir ses yükseldi: "Kıbrıs bir bayrak lazımsa, o da Türk bayrağı olacaktır... Bozkurtların yayıllarından takip gelen bu ses, Türk soyunun yeni bir şahlanmasıdır. Bu şahlanış, A'ya-lardan çoşup gelen bir milletin hürriyet sesidir. Milli irademizi uygulayan bu sese tamamen kendimizi vermeye buluyoruz.

Türkin kanyle yoğunlaşmış olan bu topraklarda yatan binlerce şüheda Bozkurtların sesini tekrarlıyor: "Kıbrıs'ta 85 bin Türk değil, 20 milyon 85 bin Türk vardır... Ve her bir ağzından bir marş halinde: "Türkün ezeli malı tebeci mal olacaktır... Ses yükseliyor ve bu yükseliş heyecanlarımızı kaçırıyor, rak bize temir göz yaşla döküyor.

20 milyon Türkün ses bu azameli şahlanış içi de 85 bin "Kıbrıs Türkünün sesine kaynaşmış ve tek bir, kalp halinde gurur ifade eden: "Kosma sömmez bu şafakları yüzün al sancak... marş kalpler heyecanlanıyor gönüller birleşiyor, uflar birleşiyor ve içimi bir sel çağırması haline kaynaşan bu ses, gönlümüzde hakikatin ışığı yakıyor.

Bu ses, Bozkurt azameti ve ihtişam eden sesidir.

Ey Kıbrıslı Palikary Bu şahlanışın aza sesine sen de cevap Sen, Kıbrıs Türksüz ve kimsesiz mi müştün? Aldanıyorsun fikrimum. Türkün ki yoğunlaşan bu toprakta ancak Türkün sancı herellenebilir.

Kıbrıs Türkünün: yadığı olan bu adayı kızıl boyama yenlere vereceğimizi bir cevap vardır: "Türktür ve Türk'tür... vecesidir. Bize ye kulaklarını, listelerine tek tabii

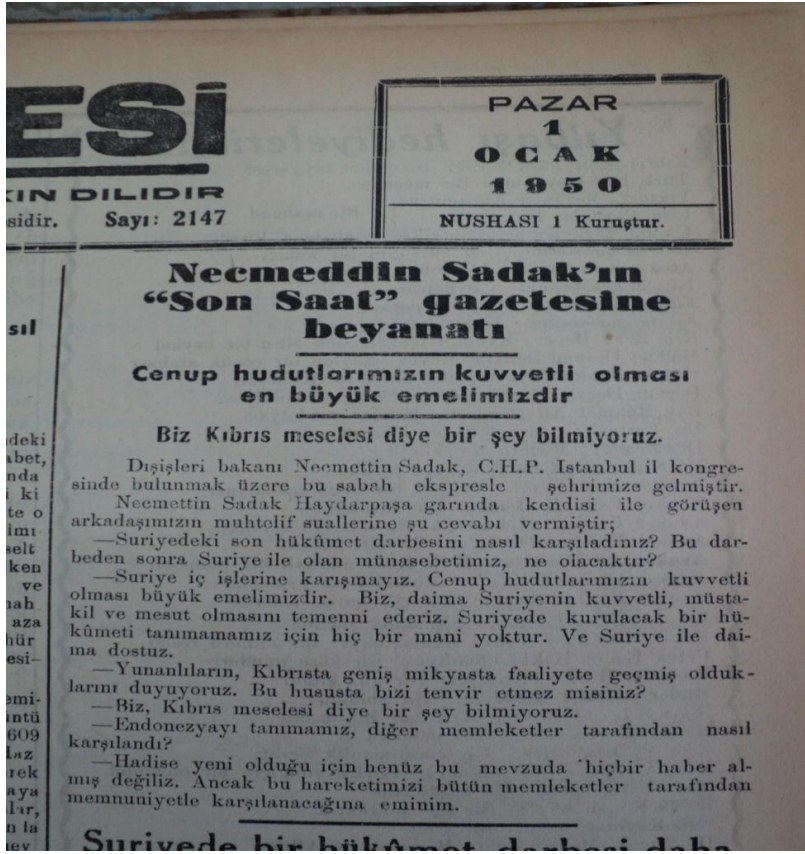
KIBRISA BİR BAYRAK LÂZIMSA O DA Türk Bayrağı Olacaktır

İngiltere Kıbrısın Statüsünü Değiştirmeyecek

Londra, 19. Londra radyosu bugün 18.45 te Türkiye nesriyatındaki İngilizleri hükümetinin görüşleri açıkça ve

Dostum Kıryako

Değerli Kıbrıs Türkleri...
Lütfen Mustafa Paşanın Kıbrıs Aramızın...
Kıbrıs'ta bizim için...
Bu bir Türk...
Ciddetle...
Kıbrıs'ta...

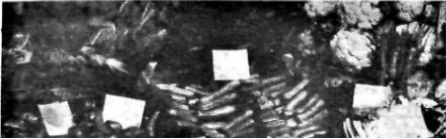
**DIŞİŞLERİ BAKANI NECMETTİN SADAK'IN "KIBRIS DİYE BİR
MESELEMİZ YOKTUR" AÇILAMASINI HABER YAPAN 1 OCAK 1950
TARİHLİ HALKIN SESİ VE 26 OCAK 1950 TARİHLİ İSTİKLAL
GAZETELERİ**

İngilterenin son kararı : Bu sabahki New York Herald Tribune kararı tenkid ediyor "Kıbrıstaki durumu iyimser görmek hatadır,,

"ADA HALKI İLE MÜZAKERELERE GİRİŞMEKTE HİÇBİR FAYDA YOKTUR,,
Fazıl Küçük dün Sir John Harding ile tam bir anlaşmaya vardığını söyledi. Fakat hangi meselelerde anlaşma olduğunu açıklamadı

New York 30 (AP) — New York Herald Tribune gazetesinin bugün yayınladığı bir yazıda, «Kıbrıs durumu çok fazla iyimserlikle tenkid etmemek bir hata olacaktır» denmektedir. «Eski meseleler durmaksızın rakibin bayraklarına» Mahkumlar, diyor. Kıbrısın başka her bir adaya düşünme yapıp kalmadığını, müzakerelere girilerek çözümlenebileceğini diyen gazete öyle yorum etmektedir.

İNGİLTERE'NİN ÖZERKLİK ÇALIŞMALARıyla İLGİLİ HABER AKTARAN 30 MART 1957 TARİHLİ AKŞAM GAZETESİ

ZORLU, Türkiye'nin son sözünü söyledi "Kıbrıs meselesi, Türk-İngiliz münasebetlerinin mehenk taşı"

ariciye Vekilimiz, Taksim son fedakârlığımız olduğunu yeniden teyid etti

Türkiye Hariciye Vekili Fatih Rüştü Zor dün Ankara'da tertip ettiği bir basın toplantısında, Kıbrıs meselesi hakkında soruların sual te cevaplandırılmı ve Taksim, Türkiye'nin ya

İngiliz plânının muhteviyatı:
Muhtariv.et

MACMILLAN
KANADADA
Ottova 13 (Rortler) Hile-
len Kanadaya ziyaret etmek
te olan İngiliz Başvekilii Mr.
Harold Macmillan bugün
Kanada Parlamentosunda

14 VE 15 HAZİRAN 1958 TARİHLİ HALKIN SESİ GAZETELERİ

Dün Hatay'da ve İskenderunda'da Kıbrıs mitingleri yapıldı Onbinlerce Türk "Ya Taksim, Ya ölüm!" parolasını dakikalarca tekrarladı Bugün Adana'da da büyük bir miting yapılarak Türk'ün Taksim talebi teyid edilecek

TAKSİM BİLFİİL BAŞLADI
Kıbrıs'ta son günlerde cereyan eden hadiseler ve bunların doğurduğu neticeler, adanın taksiminden

Ankara: 14 (Hususi) Anavatânın iki yerinde daha dün Kıbrıs'ın taksimi lehinde muazzam mitingler yapılmış, binlerce Türk «Ya Taksim Ya Ölüm» diye haykırmıştır. Gençlik teşekkülleri tarafın dan tertip edilen mitinglerden biri Kayseri'de, diğeri Antakya'da yapılmıştır.

de bulunmaktadırlar. Millet'in Hassasiyeti : Son hafta içinde birinci İstanbul ve daha sonra Ankara, Kayseri ve Hatay'da yapılmış olan mitingler, Türk milletinin Kıbrıs meselesinde hassasiyetini belirtmek bakımından pek ehemmiyetli sayılmaktadır.

İrtilmektedir. Büyük Ehemmiyet : Ankaradaki bağımız sığınış mitingler, Türk milletinin bu coşkulu teşahhütlerine büyük ehemmiyet atfetmekte ve bu çok derin hassasiyete karşı İngiliz hükümetine, Türkiye'ye karşı anlayış göstererek Türk halkına karşı anlayışta aşırı derecede

TÜRK YUNAN hududunda hadiseler

YUNAN ASKERİ MAKAMLARI BAZI İDDIALARDA BULUNDULAR.

17, 21 VE 22 HAZİRAN 1958 TARİHLİ HALKIN SESİ GAZETELERİ

Çarşamba
18
ŞUBAT
1959

ADRES: Mısırlı Cadde No 4
Beşiktaş - P. K. 467 - İstanbul - KİM
Yayınları - YERİSTAN - İSTANBUL
Telefonları: 44278 - 44279 - 44276

Fiyat: 25 Kuruş
Yıl: 10 - Sayı: 3327

YENİ İSTANBUL

İSTANBUL İNŞAAT VE MÜHÜRLEME GAZETİ

Teşis edeni: İbrahim Edib - TOKERAN

YAZI MAKİNELERİNİZİ
EN İYİ
REMINGTON' da
TAMİR ETTİREBİLİRSİNİZ

Şişli - Acıbadem - Etiler - Beşiktaş - 44 12 42

Başrekil, Mucizevî Bir Şekilde Kazayı Salimen Atlattı: Menderes' i götüren uçak düştü

Faciannın 15 Kurbanı arasında Somuncuoğlu, Muzaffer Ersü, Şerif Arzık ve K. Zeytinioğlu da var
Havayolları Umum Müdürü, iki genç Hariciyecî, Başpilot ve üç yardımcısı ve bir gazeteci arkadaşımız (Burhan Tan) da öldüler

İkinci Kotalar açıklandı
Resmî Gazete dün 150 milyon dolarlık kotaların ilk kısmını neğretti

İthalâtçıya sağlanan kolaylıklar
İthalatçıların ithalât için sağlanan kolaylıkların ilk kısmını neğretti

Menderes'in dün gece hiçbir ânzası bulunmadı
Faciâ dün gece Türkiye saatıyla 18 de Londra'ya 25 mil Güneyinde oldu

Londra, 17 (YERİSTAN) - Türkiye Cumhurbaşkanı Menderes ve beraberindeki aviatörler Londra'ya gittikten sonra Londra'da meydana gelen faciânin ilk haberleri bu yarımadaya ulaştı. Menderes'in 25 mil güneyinde bulunduğu Londra'ya gittiği bildirildi.

Londra'da 25 mil güneyinde meydana gelen faciânin ilk haberleri bu yarımadaya ulaştı. Menderes'in 25 mil güneyinde bulunduğu Londra'ya gittiği bildirildi.

Londra'da 25 mil güneyinde meydana gelen faciânin ilk haberleri bu yarımadaya ulaştı. Menderes'in 25 mil güneyinde bulunduğu Londra'ya gittiği bildirildi.

Birlikte Hepimiz.

Çarşamba
17
Ağustos, 1960

Halkın Sesi

HAKKIN SESİ VE HALKIN DİLİDİR.

Sahibi: DOKTOR FAZİL KOCER

ABONE: Aylık 2 TL, Yıllık 20 TL, Kurumlar için ayrı fiyatlar. Adres: İstanbul, Nispetiye, Akmerkez No: 33, Kat: 2. Telefon: 44 12 42.

takot sayını 7,50 ye kadar düşürür

Yeni ZEMİN MULTIGRADE

Kahraman Mehmecioğlu Kavuştuk

Lefkoşa ve Mağusada otuz bini mütecaviz kardeşimiz

18 ŞUBAT 1959 TARİHLİ YENİ İSTANBUL VE 17 AĞUSTOS 1960
TARİHLİ HALKIN SESİ GAZETELERİ

18 VE 21 ARALIK 1963 TARİHLİ HALKIN SESİ GAZETELERİ (KANLI NOEL)

1964

12 NİSAN 25 KURUCUSU: HALK GAZETESİ

Milliyet
Halk Gazetesi

DE YATINLARI

PAZAR 5 NİSAN 1964

Papandreu Zürih ve Londra anlaşmalarının iptâlini istedi
Makarios İttifak Anlaşmasını iptâl etti
Kıbrıs Büyükelçimiz bu konudaki kararı protesto ederek verilen notayı almadı

buğün

1964

8 NİSAN 25 KURUCUSU: HALK GAZETESİ

Milliyet
Halk Gazetesi

DE YATINLARI

PERŞEMBE 16 NİSAN 1964

İNÖNÜ, "TIME" DERGISİNE VERDİĞİ DEMEÇTE, MÜTTEFİKLERİN TUTUMUNU DEĞİŞTİRMESİNİ İSTEDİ

"BATI İTTİFAKI YIKILIR"

Müttefiklerimiz NATO'nun dağılması için çalışmakta olan uzak devletlerle yarış etmektedirler. Biz bozulmasın diye sabrediyoruz

İSTE BARİŞ GÜCÜ E.O.K.A.'NIN BÖYLE OYUNCAĞI OLDU

İnkilâpçı Anarşizminin me'aliyyetini tanıyanlardan. Davası cesurunu görüpürsü demektir. İnkilâpçı ANKARA, M. ALI KURBANLI

B

YUNAN PROTİSTOSU REDDEDİLDİ

BARİŞ GÜCÜ ESİR OLDU

3 Türk daha öldürüldü

Bir S.M. sözcüsüne göre, Rum mevzilerine hücum eden Türkler, Kanada askerlerine de ateş açtı. Lefkoşa'nın da muhtelif noktalarında çatışma oldu.

K

S.S.A. KARARININ GÜÇÜNDE

© 2009 Doğan Gazetecilik A.Ş.

Milliyet
Halk Gazetesi

YASINCI ÖZEL KİTAPLARI
PAZARTESİ
22
HAZİRAN
1964

8
SAYFA
25
KİTAPCIK

İnönü - Johnson
Garanti formülü arıyacak

Kıbrıs işini tartışmak üzere ...
Görüşmeler bugün

BAŞBAKAN AMERİKA'DA

İsmet İnönü: "Mesele ne kadar çetin olursa olsun hal şekli bulunabilir."

ERKİN, CHP MECLİSİNDE İZAHAT VERDİ

Milliyet
Halk Gazetesi

TEKNİK ÜNİVERSİTE
PAZAR
9
AĞUSTOS
1964

12
SAYFA
25
KİTAPCIK

Beş Yunan şilebi hasara uğradı
Harb gemilerimiz Akdeniz'e açıldı İlk haberlere göre Rumlar 24 ölü, 200 yaralı verdiler

JETLERİMİZ KIBRIS'TA ASKERİ HEDEFLERİ BOMBALADI

Güvenlik Konseyi toplanıyor

KIBRIS'LA İLGİLİ ASKERİ HAREKAT

HEDEFLERİ BOMBALADI

Bir ucuzmuş düştü, pilot kurtuldu, Rum hücumları ve tankları tahrip edildi

ADADA KANLI

Milliyet
Halk Gazetesi

ERGENEKON
CARŞANBA
19
AĞUSTOS
1964

8
SAYFA
25
KİTAPCIK

Amerika, Rusya'ya durumu kötüleştirmekten sakınmasını tavsiye etti

WASHINGTON HÜKÜMETİ YUNANİSTAN VE MAKARİOSTAN ANLAYIŞINI OLMALARINI İSTEDİ

JOHNSON KIBRIS HAKKINDA İNÖNÜ'YE MESAJ GÖNDERDİ

ERKİN, CHP MECLİSİNDE İZAHAT VERDİ

YÜKSEKTEPE AYAKTA SİZ NASILSINIZ?..

ERENKÖY MÜCAHİTLERİ ARASINDA 15 GÜN

MÜCAHİTLERDEN PORTRELER

Milliyet Halk Gazetesi

30 ARALIK 1967

1960 Anayasası uygulanıncaya kadar...
KIBRIS'ta GEÇİCİ TÜRK YÖNETİMİ KURULDU

Yönetimi güçlükler bekliyor

Türk Yönetiminin başkanlığına Dr. Küçük yardımcılığına ise Raul Denktaş getirildi

30 ARALIK 1967 TARİHLİ MİLLİYET GAZETESİ

Milliyet Halk Gazetesi

16 TEMMUZ 1974

Yunan subaylarının yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü, beklenen komployu yaptı

KIBRIS'TA DARBE OLDU

MAKARIOS'un AKİBETİ MEÇHUL

Darbeciler, «EOKA»cı Sampson'u C. Başkanı ilân ettiler

ANKARA'DA DURUM

ECEVİT: BU BİR YUNAN müdahalesidir

GENELKURMAY BAŞKANI SANCAR: «BEKLENEN ŞEYDİR»

Bayrak Radyosu: «Yunan Alıyor»

16 TEMMUZ 1974 TARİHLİ MİLLİYET GAZETESİ

